СВЕТИЛИЩЕ НА ЗЕВС И ХЕРА НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ В СРЕДНА ГОРА

ИВАН ХРИСТОВ

A SANCTUARY OF ZEUS AND HERA ON KOZI GRAMADI PEAK IN SREDNA GORA

IVAN HRISTOV

НАЦИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ

NATIONAL MUSEUM OF HISTORY

СВЕТИЛИЩЕ НА ЗЕВС И ХЕРА НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ В СРЕДНА ГОРА

ИВАН ХРИСТОВ

A SANCTUARY OF ZEUS AND HERA ON KOZI GRAMADI PEAK IN SREDNA GORA

IVAN HRISTOV

2014

© Иван Христов, автор / Ivan Christov, Author, 2014
© Издателство UNICART / Published by UNICART, 2014

ISBN 978–954–2953–28–9

Автор:
Иван Христов

Чертежи и графична документация:
Иван Христов,
Стилиян Иванов, Илия Киров

Карти:
инж. Тотю Ангелов,
инж. Христо Мичев

Фотограф:
Иван Христов

Превод:
Цвета Райчевска

Предпечат:
Пламен Кастелов

Художник:
Анастасия Карталева

Author:
Ivan Hristov

Plans and graphical documentation:
Ivan Hristov,
Stylian Ivanov, Ilia Kirov

Maps:
Engineer Totyu Angelov,
Engineer Hristo Michev

Photographer:
Ivan Hristov

Translated by:
Tsveta Raychevska

Prepress:
Plamen Kastelov

Design:
Anastasia Kartaleva

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР *7*

I. ГЛАВА 1. История на проучванията 9

II. ГЛАВА 2. Разположение и културно-историческа среда 23

III. ГЛАВА 3. Проучване на тракийско светилище на връх Кози грамади (VIII–III в. пр. Хр.) 47

III.1 ГЛАВА 3.1. Битова керамика от светилището 91

III.2 ГЛАВА 3.2. Строителна керамика от проучванията в южния сектор 109

III.3 ГЛАВА 3.3. Вотивни дарове и предмети с утилитарно предназначение 119

III.4 ГЛАВА 3.4. Костен материал 129

IV. ГЛАВА 4. Светилище на Зевс и Хера (III–IV в.) 137

IV.1 ГЛАВА 4.1. Вотивна пластика 147

IV.2 ГЛАВА 4.2. Керамични съдове и глинени лампи 199

IV.3 ГЛАВА 4.3. Монети от светилището на Зевс и Хера 209

IV.4 ГЛАВА 4.4. Дребни находки 243

V. ГЛАВА 5. Църква и сгради от раннохристиянския период 247

VI. ГЛАВА 6. Тракийското светилище на връх Кози грамади – обобщение на резултатите от проучванията и интерпретация 269

ЛИТЕРАТУРА 279

CONTENTS

FOREWORD 7

I. CHAPTER 1. History of the study 9

II. CHAPTER 2. Location, cultural and historical environment 23

III. CHAPTER 3. Study of a Thracian sanctuary on Kozi Gramadi Peak (8th–3rd c. BC) 47

III.1. CHAPTER 3.1. Everyday pottery from the sanctuary 91

III.2. CHAPTER 3.2. Ceramic building material from the southern sector 109

III.3. CHAPTER 3.3. Votive offerings and objects of utilitarian use 119

III.4. CHAPTER 3.4. Bone material 129

IV. CHAPTER 4. A Sanctuary of Zeus and Hera (3rd–4th century) 137

IV.1. CHAPTER 4.1. Votive sculpture 147

IV.2. CHAPTER 4.2. Ceramic pottery and clay lamps 199

IV.3. CHAPTER 4.3. Coins from the sanctuary of Zeus and Hera 209

IV.4. CHAPTER 4.4. Small finds 243

V. CHAPTER 5. Church and buildings from the early Christian period 247

VI. CHAPTER 6. The Thracian sanctuary on Kozi Gramadi Peak – a summary of the results and interpretation 269

LITERATURE 279

ПРЕДГОВОР

Иван Христов

Публикуването на настоящата книга се явява логичен завършек на дългогодишните археологически проучвания на екип на Националния исторически музей в района на връх Кози грамади, землище на с. Старосел, Хисарско (2005–2013 г.).

В монографията се представят резултатите от проучванията на най – високата част на връх Кози грамади, където в древността е функционирало голямо тракийско светилище (VIII в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр.)

До реализирането на този труд се стигна благодарение на упорството на ръководения от мен екип и допълнителната мотивация, дадена ми от проф. д-р Божидар Димитров да завърша текста 3 месеца след приключване на разкопките.

На практика изследването е продължение на предишните книги за археологическите обекти в Средна гора (Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 2011 и Т II, 2012)

Благодаря за моралната подкрепа и ценните бележки на колегите проф. д.и.н. Калин Порожанов, проф. д-р Иван Тодоров, проф. д-р Валерия Фол, проф. д.и.н. Иван Маразов, проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов, доц. д-р Христо Попов, доц. д-р Анелия Божкова, доц. д-р Красимир Ников, доц. д-р Людмил Вагалински, доц. д-р Сергей Торбатов, доц д-р Иля Прокопов, доц. д-р Стефка Приставова, доц. д-р Цвета Станимирова, гл. ас. д-р Даниела Стоянова, д-р Георги Рибаров.

София, януари 2014 г.
Авторът

FOREWORD

Ivan Hristov

The publication of this book is the logical conclusion of long standing archaeological researches carried out by the National Museum of History team on Kozi Gramadi peak, within the boundaries of Starosel, near Hisarya (2005–2013).

The monograph presents the results from the study of the highest part of Kozi Gramadi, where a large Thracian sanctuary functioned in ancient times (8th c. BC – 4th c. AD).

This book was realized thanks to the hard work of the team under my scientific guidance and to Prof. B. Dimitrov who motivated me further to complete the text three months after the excavations concluded.

Practically, this study is a continuation of the previous books about the archaeological sites in Sredna Gora (Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., T. I, 2011 and T II, 2012)

I would like to thank the colleagues for the moral support and valuable advice that they gave me Prof. Dr. Kalin Porozhanov, PhD; Prof. Dr. Ivan Todorov; Prof. Dr. Valeria Fol; Prof. Dr. Ivan Marazov, PhD; Prof. Kazimir Popkonstantinov, PhD; Ass. Prof. PhD Hristo Popov; Ass. Prof. PhD Anelia Bozhkova; Ass. Prof. PhD Krasimir Nikov; Ass. Prof. PhD Liudmil Vagalinski; Ass. Prof. PhD Sergey Torbatov; Ass. Prof. PhD Ilya Prokopov; Ass. Prof. PhD Stefka Pristavova; Dr. Tzveta Stanimirova; Ass. Prof. PhD Daniela Stoyanova; Georgi Ribarov, PhD.

The author
Sofia, January 2014

I.

ГЛАВА 1.

ИСТОРИЯ НА ПРОУЧВАНИЯТА

Иван Христов

Връх Този грамади е бил сред „любимите“ полигони на недобросъвестни търсачи на антични предмети за дълъг исторически период. Най-ранните иманярски изкопи на върха са от времето на цар Борис III, с чиято персона се свързва големия изкоп в северозападния ъгъл на оградната стена в близост до пътеката за най-високата част на върха. През последните двадесет години повърхностния слой на всички достъпни склонове на Този грамади буквално са претърсени с металдетектори сантиметър по сантиметър, вследствие на което са изчезнали стотици движими културни ценности.

Връх Този грамади е посетен за първи път в рамките на редовна теренна експедиция през 1999 от К. Кисьов, който накратко описва – след проведени теренни обходи – крепост, разположена на площ от 2,5 дка. Твърде неточно той описва „супеструкция… запазена на височина 2–2,20 м“. Крепостният зид според него е изграден от ломени камъни, споени с хоросан – наблюдение, което изцяло е отхвърлено при следващите проучвания.

Според Кисьов на върха се откриват материали от късноатичната и средновековна епоха. В южната част на върха той е забелязал фрагменти от съдове и накити, характерни за елинистическата епоха.

К. Кисьов съобщава за намирането и на колективни монетни находки от предримската епоха (Кисьов 2004, 44–45).

CHAPTER 1.

HISTORY OF THE STUDY

Ivan Hristov

For a long historical period, the peak of Kozi Gramadi has been among the “favorite” areas of unscrupulous hunters for antiques. The earliest ditches there were from the time of Tsar Boris III – with his personality people connect the large ditch in the northwest corner of the fence wall near the path to the highest part of the peak. Over the past twenty years, the surface layer of all accessible slopes of Kozi Gramadi has been literally combed inch by inch with metal detectors; consequently, the sad result of this activity are the hundreds movable cultural values that vanished forever.

For the first time Kozi Gramadi was visited by K. Kisyov during a regular field expedition in 1999. After the conducted surveys on the terrain, he briefly described a fortress located on an area of 2,5 decares. In his not very precise report, K. Kisyov spoke about a “superstructure… preserved at the height of 2–2,20 m.” According to him, the fortress wall was built of broken rubble and mortar – a suggestion, completely rejected by the subsequent researches.

In his opinion, the materials found on the site date from late Antiquity and the Middle Ages. In the southern area of the peak, he noticed fragments of pottery and adornments typical of the Hellenistic era. K. Kisyov also reported the finding of a coin hoard from the pre-Roman period (Кисьов 2004, 44–45).

Налице е допълнителна информацията и за три колективни находки на римски републикански денарии, открити в скалните цепнатини на върха през последните 15 години (Христов 2006, 72–73). Според намервачите най-късните монети в съкровищата са носели лика на император Август и са били отсечени след смъртта на Гай Юлий Цезар.

В личен план мога да напиша, че посещавам връх Кози грамади преди организираните разкопки на Национален исторически музей през 2003 и 2004 г. Тогава работех предимно в Родопите, проучвайки тракийски светилища, но при всяко едно пътуване в Южна България интересът ми към билото на Същинска Средна гора нараства. Причината се крие в географските особености на няколко причудливи върхове, със скални гребени, разположени северозападно от с. Старосел. По интуиция подозирах, че „високо“ над равнината на с. Старосел се крият големи тракийски светилища, неразривно свързани с останалите паметници в „ниското“, проучвани от експедиция „ТЕМП“, ръководена от Георги Китов. Подобна хипотеза е споделена с колегата Китов при едно от кратковременните ми посещения в неговата полева база на път за светилището Белинташ в Родопите.

Възможността внимателно да наблюдавам билото на Средна гора, но този път от северното подножие на планината, имах през есента на 2003 г. За първи път посетих връх Кози грамади и спомената крепост през октомври същата година, проследявайки пътните артерии в планината между с. Каравелово и с. Старосел. За краткия престой на върха оцених значимостта на обекта, който, съдейки по огромните нападали по склона квадри, е бил солидно укрепен с елинистическа каменна стена.

За втори път посетих връх „Кози грамади“ през есента на 2004 г.

Този път се върнах с първите археологически находки, които събрах по склоновете на масива – няколко фрагмента от тракийски керамични съдове и парче от мраморна оброчна плочка. В края на годи-

There is further information about three other hoards of Roman Republican denarii found in the rock crevices on the peak in the recent 15 years (Христов 2006, 72–73). According to the people who had come upon them, the most recent coins in the treasure bore the image of Emperor Augustus and were struck after the death of Gaius Julius Caesar.

My personal interest in Kozi Gramadi dated even before the planned excavations carried out by the National Museum of History in 2003 and 2004. At the time I used to work mostly in the Rhodopes, exploring the Thracian sanctuaries, but with every trip to Southern Bulgaria my interest of Central (Sashtinska) Sredna Gora was growing. The reason lies in the geographical features of several bizarre peaks with rocky ridges, situated northwest of the village of Starosel. Intuitively I suspected that “high” above the plane of Starosel large Thracian sanctuaries were hidden, inextricably linked with the other monuments in the “low” area, which were then explored by the “TEMP” expedition led by Georgi Kitov. I shared this hypothesis with him during one of my short-term visits to his field base on my way to the Belintash sanctuary in the Rhodopes.

In the autumn of 2003, I had the opportunity to carefully view the ridge of Sredna Gora, this time from the northern foot of the mountain. For the first time I visited Kozi Gramadi and the fortress in October of the same year, when I was engaged in tracing the mountain roads between the villages of Karavelovo and Starosel. Though my stay on the peak was short, I could appreciate the importance of the site, which, judging by the huge quadri scattered on the slope, had been fortified with a solid Hellenistic stone wall.

For a second time I visited the peak of Kozi Gramadi in the autumn of 2004. This time I returned from the trip with the first archaeological finds gathered on the slopes of the massif – a few fragments of Thracian pottery and a piece of a marble votive tablet. At the end of the year I had already decided to ната вече бях решил да започна подготовката на експедиция в Средна гора, подкрепен морално от Г. Китов.

Първите археологически разкопки в билната част на върха са проведени през 2005 г. – основно чрез залагането на шест малки по площ сондажа. Целта на сондажите е да се датират основните периоди в използването на обекта и да се изясни неговото предназначение и облик (Христов 2006, 25–37).

Проведените сондажни проучвания през 2005 г. довеждат до откриването на голям античен обект, обхващал площ от приблизително 10 дка, като още тогава е забелязяно, че за разлика от други високопланински обекти в Тракия той е бил вътрешно застроен със сгради и допълнителни зидове. Отчетено е, че археологическите структури, или поне тези, за които има податки, са разположени на различни нива чрез терасиране на склоновете. Въз основа на теренните наблюдения още тогава е предложена хипотезата, че югоизточните, макар и стръмни склонове на връх Кози грамади, са били застроени с малки постройки с неясна планировка и датировка.

Сградите са били вкопани в околния терен или построени върху терасирани участъци и скални площадки върху слънчевия и защитен от ветрове склон на върха. Тук заслужава да припомня, че в североизточната част на върха, в близост до входа на крепостна стена, както и в най-високата източна част на върха, са документирани две големи скални ями с диаметър приблизително 10 м и дълбочина до 4 м. Те са изсечени в самата скална основа на върха и са били вероятно оградени с каменен зид без спойка. Можем да предположим, че това са следи от култови места, където се е събирала по естествен път дъждовна вода (Христов 2010, 49–52).

Археологическите проучвания на връх Кози грамади са възобновени след продължително прекъсване през 2010 г. И тогава, и през следващата 2011 г., разкопките са концентирарани върху проучването на одриска владетелска укрепена резиденция, располо-

start preparing an expedition in Sredna Gora morally supported by G. Kitov.

The first archaeological excavations on the ridge were carried out in 2005, mainly by the setting of six small-area test pits. The point of the trial trenching was to establish the chronology of the main periods when the site was used and to settle on its purpose and appearance (Христов 2006, 25–37).

The trial trenching in 2005 led to the discovery of a large ancient site, covering an area of approximately 10 decares, and even then it was noticed that unlike other high mountain sites in Thrace its inside area was built up with additional edifices and walls. It was also documented that the archaeological structures or at least those for which we had clues were located on different levels through terracing the slopes. Even then a hypothesis based on the field surveys was proposed assuming that small buildings of uncertain planning and dating had been erected on the southeastern slopes of Kozi Gramadi notwithstanding their steepness.

The buildings were dug into the surrounding terrain or built on terraced areas and rock platforms on the sunny and wind-protected southeastern slope of the peak. It is worth reminding that two large rock pits with a diameter of approximately 10 m and a depth of 4 m were documented in the northeastern part of the peak, near the entrance of the fortress wall, as well as on its highest eastern part. They were cut within the bedrock of the peak and were probably surrounded by a stone wall without mortar. We can assume that these pits indicate places of worship, where rainwater was naturally collected (Христов 2010, 49–52).

After a long break the archaeological research on Kozi Gramadi was resumed in 2010. Both in 2010 and in the next 2011, the excavations were focused on the exploration of an Odrysian ruler's fortified residence located on the southeastern slope of the peak.

In terms of the research carried out on the highest area of the peak, we have to say that in 2010 dozens of well cut blocks with decoжена на югоизточния склон на върха.

От гледна точка на проучванията в най-високата част на върха трябва да уточним, че през 2010 г. са документирани десетки добре обработени блокове с украса, за които е предположено, че са били част от основите на голяма представителна постройка (храм?) (Христов 2012а, 91–102). Блоковете са открити единствено по протежението на дълъг 300 м улей в югоизточното подножие на върха.

В началният етап от проучванията е наложена тезата, че на връх Кози грамади първоначално е било изградено голямо тракийско светилище. В основата си то е назовано скално предвид особеностите на терена във връхната част на Кози грамади. Впрочем самият връх Кози грамади, който се откроява от километри, е с форма на скална пирамида, привличаща слънчевите лъчи. Тясната равна билна част на върха едва ли е позволявала развитието на укрепление. По-скоро сред скалите са извършвани определени обреди.

Въз основа на намерени керамични фрагменти от съдове и една фрагментирана бронзова фибула е изразена хипотезата, че най-високата част на връх Кози грамади е използвана още през ранножелязната епоха (VIII–VI в. пр. Хр.). Преустройството на светилището се осъществява през IV в. пр. Хр. Тогава то е оградено със стена от големи добре обработени блокове. Стената е била изградена с две лица в техника емплектон. В началото на археологическите проучвания не е дадено задоволително обяснение дали това е оградна стена или част от отбранително съоръжение. Тази стена е ограждала най-високата част на върха, като през лятото на 2005 г от нея е открит участък в източното подножие на върха. Видимата и преди посочената година северната крепостна стена вероятно е допълнително построена през римската епоха.

Откритият при сондажните проучвания монетен материал свидетелства, че обектът функционира през цялата втора половина на I хил. пр. Хр. с известни прекъсвания.

ration were documented, which we suggested to have been part of the foundations of a large representative structure (temple?) (Христов 2012 91–102). The blocks were found solely in the 300 m long gully at the southeastern foot of the peak.

In the opening stage of the studies, a hypothesis was imposed arguing that at first a large Thracian sanctuary was built on Kozi Gramadi peak. Basically it was defined as a rock sanctuary because of the specificity of the terrain atop the peak of Kozi Gramadi. Besides, Kozi Gramadi itself, which stands out from miles away has the shape of a rock pyramid, absorbing the sun’s rays. The narrow flat ridge of the peak was hardly permitting the development of a fortification. It seemed more probable that certain rites had been practiced among the rocks.

Based on the pottery sherds and on a fragmented bronze fibula found in the site, a hypothesis was put forward stating that the highest part of the Kozi Gramadi peak was used even back in the early Iron Age (8th–4th centuries BC). The reconstruction of the sanctuary took place in the 4th century BC. It was then surrounded by a wall of large well-shaped stone blocks. The two-faced wall was built in the emplekton technique. At the beginning of the archaeological research there was not a satisfactory explanation if it was a fence wall of the sanctuary or part of the fortification. This wall had surrounded the top of the peak and in the summer of 2005, a segment of it was revealed at the eastern foot of the peak. The northern fortress wall that we had seen before 2005 was probably built additionally in the Roman age.

The coin material recovered during the trial trenching evidences that the site was operating in the second half of the first millennium BC but with some interruptions. The Roman Republican denarii minted in the first century BC, and found on the slopes of the peak suggest mass climbing up the hillside to the top, the reasons for which, however, were not identified at the beginning of the research.

Римските републикански денарии, сечени през I в. пр. Хр., но намерени по склоновете на върха, подсказват масови посещения на върха, за чиято причина в началото на проучванията не е намерен отговор.

Очевидно е, че върхът е използван активно и през римската епоха до V в. сл. Хр. Още през 2005 г. въз основа на множеството фрагменти от оброчни плочки е предположено наличието на тракийско светилище на неизвестно божество, а откритата в южната част на върха раннохристиянската църква очевидно бележи края на почитането на върха като култово място.

Още при ранния етап на проучванията е допуснато, че до средата на IV в. пр. Хр. обектът на върха, откритото извънкрепостно селище и резиденция са били единен цялостен комплекс. Впрочем тук е мястото да спомена с известна нескромност, че всички работни хипотези относно функционирането на обектите и тяхната историческа интерпретация се потвърждават в хода на по-късните археологически проучвания.

Проследявайки историята на проучванията на Средногороския връх трябва да бъде отчетен и фактът, че паралелно с археологическите разкопки са проведени теренните проучвания в периода 2005, 2008–2011 г. под формата на организирани теренни обходи (експедиция Кози грамади 2011 – етап „теренни обходи“) и преки наблюдения на археологически паметници по време на археологическа експедиция „Кози грамади 2005“, „Старосел 2008“, „Старосел 2009“, „Кози грамади 2010“ и „Кози грамади 2011“. До този момент са рагистрирани 95 паметници, попадащи в 9 обособени селищни микрорайони (Христов 2010; Христов 2012б, 131–188).

От 12 юли до 15 октомври 2013 г. на връх Кози грамади в Същинска средна гора са проведени мащабни археологически проучвания на тракийско светилище, част от античен групов паметник от национално значение, обхващащ площ от 61 дка. Разкопките са финансирани от г-н Лъчезар Цоцорков и Министерство на културата.

It is obvious that the peak was actively used during the Roman era until the 5th century AD. Back in 2005, the existence of a Thracian sanctuary of an unknown deity was suggested based on the many fragments of votive tablets, and the early Christian church in the southern side of the peak, apparently marked the end of worshipping the peak as a cult place.

Even at the early stage of the studies it was assumed that by the middle of the 4th century BC the site on the peak, the settlement outside the fortress and the residence were an integrated complex. By the way, this is the place to mention with some immodesty that all working hypotheses about the functioning of the sites and their historical interpretation were confirmed in the course of the later archaeological research.

Tracing the history of the researches on the Sredna Gora peak it should also be noted that between 2005 and 2008–2011 the archaeological excavations were conducted simultaneously with the field surveys in the form of planned field beats (Kozi Gramadi Expedition 2011 – stage “field survey”) and direct observations of archaeological sites in the course of the archaeological expeditions “Kozi Gramadi 2005”, “Starosel 2008”, “Starosel 2009”, “Kozi Gramadi 2010” and “Kozi Gramadi 2011”. Until now 95 monuments were registered within nine separate local micro-regions (Христов 2010; Христов 2012b, 131–188).

From 12 July to 15 October, on Kozi Gramadi, extensive archaeological research was carried out in the area of the Thracian sanctuary, part of an ancient monuments cluster of national importance, comprising an area of 61 decares. The excavations were funded by Mr. Lachezar Tsotsorkov and the Ministry of Culture.

A comprehensive plan-square grid, which covered 520 squares measuring 5/5 m, was drawn at the beginning of the archaeological excavations. On the plan of the site, the peak was divided into three sectors: south, central and north. The main benchmark measure-

В началото на археологическите разкопки е оформена цялостна план–квадратна мрежа, обхващаща 520 квадрата с размери 5 х 5 м. Върхът е разделен на плана на обекта на три сектора: южен, централен и северен. Основните репери за измервания са привързани към националната географска система, като по този начин всички геодезични измервания се осъществяват в реална надморска височина. Проучени са 32 квадрата от мрежата, които до голяма степен изчерпват вътрешността на обекта там, където е запазен културен пласт извън чисто скалните пасажи.

В южният сектор на върха, обхващащ площ от 1,7 дка, са разкрити структури от различни исторически периоди, илюстриращи най-голяма наситеност на археологически паметници на Този грамади.

На първо място трябва да споменем откриването на древнотракийски храм. Той е разположен в най-южната част на върха до група отвесни скали. Заема площ от 40 кв.м. Стените му са запазени до 1,80 м височина и са изградени от ломени камъни на суха зидария. Във вътрешността на храма са открити разположени симетрично четири кръгли по форма каменни съоръжения, изградени от дребни ломени камъни, споени обилно с жълта глина. Съоръженията са с диаметър 0,80 м и се интерпретират като бази за дървени колони. Входът на обекта е открит от изток с ширина 2 м. Бил е маркиран от страници с обработени блокове. Храмът функционира от ранножелязната епоха (VIII–VI в. пр. Хр.). През епоха върху глинени замазки върху скала са депонирани фрагменти от богато украсени керамични съдове.

При проучванията е отчетено сериозно преустройство на храма, което настъпва по всяка вероятност през V или IV в. пр. Хр., когато се изграждат описаните кръгли бази, а източната част на постройката е допълнително украсена от масивни каменни блокове, от които днес за съжаление са запазени само няколко. Както споменах по-горе, повече от 30 перфектно обработени блокове

ments were bound to the National Geographic system; therefore all geodetic measurements were carried out in real altitude. We studied 32 grid squares that largely exhausted the inside of the site where the cultural layer was preserved beyond the entirely rocky passages.

In the southern sector of the peak covering an area of 1,7 decares, structures from different historical periods were revealed, illustrating the highest density of archaeological monuments on Kozi Gramadi.

First we have to mention the revealing of an ancient Thracian temple. It is located in the southernmost part of the peak close to a cluster of sheer cliffs. It occupies an area of 40 square meters. Its walls are preserved to a height of 1,80 m and built of broken rubble and in dry masonry. Inside the temple there are four round shaped stone structures symmetrically built of small broken stones bound with plenty of yellow clay. The structures have a diameter of 0,80 m and are interpreted as bases of wooden columns. The entrance to the site was revealed from the east to a width of 2 m. It was marked with cut blocks at the sides. The temple functioned from the early Iron Age (8th–6th centuries BC). In this period, fragments of abundantly decorated pottery were deposited on the clay plasters on the rock.

During the researches a serious reconstruction of the temple was documented, which occurred most probably in the 5th or 4th century BC, when the described circular bases were built, and the eastern part of the building was further decorated with massive stone blocks, of which, unfortunately, only a few have survived today. As mentioned above, more than 30 perfectly shaped blocks with mounting holes are scattered along the eastern steep gully at the peak. In 2011, they were listed in a detailed inventory and then published. The building was covered with tegulae/solenes and imbrices/calupter.

A structure, interesting and important to the history of the archaeological site, was uncovered in the western foot of the south-с монтажни отвори са изхвърлени по източен стръмен улеи на върха, но през 2011 г. са инвентирани и публикувани. Сградата е била покрита със солени и калиптери.

Интересна и важна за историята на обекта археологическа структура е открита в западното подножие на южния сектор. Тя представлява масивна крепостна стена с дебелина 2 м, изградена от големи добре обработени блокове, редуващи се с различна дължина и височина. Стената притежава перфектно подредено външно лице – за разлика от вътрешното. Разкрити са 15 линейни метра от нея. Очевидно тя е синхронна със стената, открита през 2005 г. от източната страна на върха, и би могло да се приеме, че е изпълнявала функцията на периболос на свещеното пространство.

Датирането на построяването на стената може да се постигне с проучени интересни каменни структури от вътрешността в квадрати E18, E17 и E16. В дълбочина са документирани огромни каменни струпвания от ломен камък, някои с обработени лица. Между тях са открити десетки керамични фрагменти от сива тракийска керамика, амфори и чернофирнисови съдове, които се датират основно за V в. пр. Хр. Интерес предизвикват фрагменти от солени със специфично златисто „лаково“ покритие, познато до този момент в България само от обекта до с. Васил Левски, Карловско. Фрагменти от Този грамади заедно с няколко солени и калиптери от обекта до с. Васил Левски са предадени за анализ на доц. Стефка Приставова от Минно-геоложкия университет в София и доц. д-р Цвета Станимирова от СУ „Св. Климент Охридски“.

В Кв. E18 са открити множество животински кости, предоствани за анализ на д-р Георги Рибаров. Сред находките могат да бъдат споменати и керамични зарчета за игра, както и различни по вид прешлени за вретено и тежест за стан. Отсъстват метални находки с изключение на бронзови монети от IV в. пр. Хр., открити в най-горните пластове на керамичните струпвания. В дълбочина в посочените квадрати източно от стената след

ern sector. It is a massive fortress wall, two meters thick and built of huge well-handled blocks alternating in different length and height. The wall has a perfectly arranged front surface unlike the inner one. Revealed were 15 linear meters of it. Obviously it was synchronous with the wall revealed in 2005 on the eastern side of the mountain peak, so it could be assumed that it functioned as a peribolos of the sacred area.

The dating of the wall construction can lean on the examined interesting stone structures, which were revealed within the squares E1, E17 and E16. In depth, huge stone piles of broken rubble were documented, some with worked up front surface. Dozens of ceramic fragments of gray Thracian pottery, amphorae and black-lacquered vessels dated mainly to the 5th century BC were found among them. Interesting are the fragments of tegulae/solenes with specific golden “lacquer” finish known so far in Bulgaria only from the site near the village of Vasil Levski, Karlovo region. Fragments from Kozi Gramadi together with several tegulae/solenes and imbrices/calupter from the site near the village of Vasil Levski were submitted for analysis to Prof. Stefka Pristavova from the University of Mining and Geology in Sofia and Dr. Tzveta Stanimirova from the Sofia University St. Kliment Ohridski.

In Sq. E18 numerous animal bones were unearthed and submitted for analysis to Dr. Georgi Ribarov. Among the finds we can mention the ceramic dice used in games, different types of spindle whorls and loom weights. Absent were metal artifacts except for the bronze coins from the 4th century BC, found in the upper layers of the ceramic assemblage. In depth, in the considered squares to the east of the wall after the stone blockage of large broken rubble, another layer was reached in which only ceramic fragments from the second phase of the early Iron Age were found. We could speak then of a comparable ritual that developed as a practice in later periods.

каменния блокаж от едри ломени камъни е достигнат друг пласт, в който са намерени единствено керамични фрагменти от втора фаза ранножелязната епоха. Би могло да се говори за сходен обряд, развиващ се като практика в по-късни епохи.

През лятото на 2013 г е продължено проучването на раннохристиянската църква, открита през 2005 г. През новия археологически сезон са определени пълните размери на храма. Той е с дължина 9 м и ширина 4,5 м. Изграден е върху скална основа с зидове от ломени камъни на калова спойка. Към късноантичната историята на обекта могат да бъде добавено откриването на 5 малки правоъгълни сгради и късноантично огнище. Натрапчива е представата, че следи от масирано присъствие на хора през късноантичната епоха се откриват навсякъде на върха. С християнското присъствие вероятно следва да се обясни „изнасянето“, изхвърлянето на обилния античен керамичен и монетен материал по източните склонове на върха.

През посочената година разкопките са осъществени и в пределите на т.нар. Централен сектор, разположен около кулминацията на върха. Той включва предимно открити скални пасажи, но в северният склон на върха е разположена площадка подравнена заемаща площ от 500 кв.м. В нея са проучени 4 квадрата. Открити са части от зид на калова спойка, изграден от дребни добре обработени блокове и ломени камъни. В квадратите са открити множество фрагменти от оброчни плочки и железни държачи за тях. Датиращ материал за времето на използването на предполагаем примитивен храм са монети от втората половина на III в.

Въз основа на наблюденията в проучени квадрати Ж15, Ж14 и Е14, Е12, Д12 може да се изкаже хипотезата, че върху естествени скални площадки около най-високата част на връх Кози грамади са поставяни десетки оброчни плочки, част от които са открити във фрагментиран вид. Запазените изображения са на Зевс и Хера и няколко на Тракийския конник. Очевидно на площ от 2 дка

The exploration of the early Christian church discovered in 2005 continued in the summer of 2013. During the new archaeological season the complete dimensions of the temple were established. The church has a length of 9 meters and a width of 4,5 meters. It was built up on bedrock with walls of broken rubble and mud. To the late antique history of the site we can add the uncovered five small rectangular buildings and an ancient fireplace. Intruding was the impression that traces of a large-scale human presence in the late antique period were found everywhere on the peak. The Christian presence is likely to explain the “export” i.e. the discarding the abundant antique ceramic and coin material on the eastern slopes of the peak.

In the indicated year excavations were carried out also within the so-called central sector, located around the culmination of the summit. It consists mainly of open rocky passages, but on the northern slope of the peak there is a leveled ground of an area of 500 square meters. Four squares were explored in that area. We uncovered parts of a wall built of small well-handled blocks and broken rubble bound with mud. A lot of fragments of votive tablets and iron supporters for them were found in the squares. The coins from the second half of the 3rd century serve as dating material of the time the supposed primitive church was used.

Based on the observations in the explored squares Ж15, Ж14 and E14, E12, D12 we can propose a hypothesis meaning that on natural rock platforms around the highest part of Kozi Gramadi peak, dozens of votive tablets were placed, some of which are found in fragmented shape. The preserved images belong to Zeus and Hera and several to the Thracian Horseman. Obviously, an open-air sanctuary integrated into the rocks on all sides of the top had survived on an area of 2 decares. It developed throughout the 3rd century until the beginning of the 5th century. 160 intact and fragmented marble votive tablets were found and more than 200 small

е просъществувало светилище на открито, интегрирано към скалите от всички страни на върха. То се развива през целия III в. до началото на V в. Открити са 160 цели и фрагментирани мраморни оброчни плочки, както и повече от 200 дребни обезличени фрагменти от тях. Освен оброчни плочки, в централния сектор са разкрити 4 колективни монетни находки с ядра в подножието на скалите на западния склон на Централния и Южния сектор на обекта. Общият брой на монетите надхвърля 220 броя.

Сред даровете се открояват фрагменти от разнообразни керамични съдове, цели и фрагментирани еднофитилни лампи.

Всички находки са открити по скалните тераси на сектора и прилепени до зид, разположен на по-високо ниво от елинистическата стена, ориентиран в посока север–юг на западния склон. Вероятно това е римския периболос на светилището на Зевс и Хера. Светилището не е притежавало отделен храм и можем да го наречем скално предвид ситуацията на откриване на оброчните дарове и характера на терена.

От северения сектор е проучен само един квадрат – К3, и е почистен от рушевини вече проучен вход на крепостта през 2005 г.

В квадрат К3 е проучен участък от северната крепостна стена която е с дебелина 2,50 м. От вътрешна страна на стената с ширина 1,60 м се намира своеобразен интервалум, използван основно през римската епоха и датиран с денар на император Траян и керамични фрагменти от II–IV в. Изключително еднородният керамичен материал от късножелязната епоха пред външното лице на стената илюстрира логиката на преизползван пасаж през римската епоха. Ходовото ниво в интервалума е застлано с дребни камъни. На юг от описаното пространство следва масивен зид с дебелина 0,80 м, изграден с калова спойка. Той е част от голямо помещение, простиращо се в съседни квадрати. Преобладаващият в светлокафяв пласт керамичен материал е от късножелязната епоха.

За обема на проучвателската дейност

depersonalized fragments of them. Apart from the votive tablets, four collective coin finds were discovered in the central sector the main body clustered at the foot of the rocks on the western slope of the central and southern sectors of the site. The total number of the coins is more than 220 exemplars.

Fragments of various pottery, unbroken or fragmented one-wick oil lamps can be distinguished among the offerings.

All finds were discovered on the rocky terraces of the sector and clinging to a wall situated at a higher level than the Hellenistic wall and orientated in north – south direction on the western slope. This is probably the Roman peribolos of the sanctuary of Zeus and Hera. As it did not possess a separate shrine; we can call it a rock sanctuary considering the situation in which the votive offerings were found and the nature of the terrain.

In the northern sector only one square – K3, was explored and an entrance to the fortress, already researched in 2005, was cleared of the ruins.

In Square K3 a stretch of the northern fortress wall was examined. The wall is 2,50 m thick and 1,60 m wide. At the inner side of the wall there is a kind of intervallum used primarily during the Roman period and dated both by a denarius of Emperor Traianus and ceramic fragments from the time between the 2nd–4th centuries. The extremely homogeneous ceramic material from the late Iron Age found in front of the outer face of the wall illustrates the logic of a passage reused during the Roman time. The walkway level in the intervallum is covered with small stones. To the south of the area there is a 0,80 m thick massive wall bound with mud. It is part of a large room extending into adjacent squares. The ceramic material, which predominates in the light brown layer, is dated from the late Iron Age.

As to the volume of the research activities we can also judge by the impressive amount of the registered ceramic material consisting of over 7000 fragments.

Upon completion of the archaeological

можем да съдим и по внушителния обработен карамичен материал, състоящ се над 7000 фрагмента.

При завършване на археологическите проучвания през есента на 2013 г. е осъществена консервация на разкритите археологически структури посредством покриване със специална дишаща материя и засипване с пръст.

researches in the autumn of 2013 conservation of the revealed archaeological structures was implemented by coating with a special breathable material and backfilling with soil.

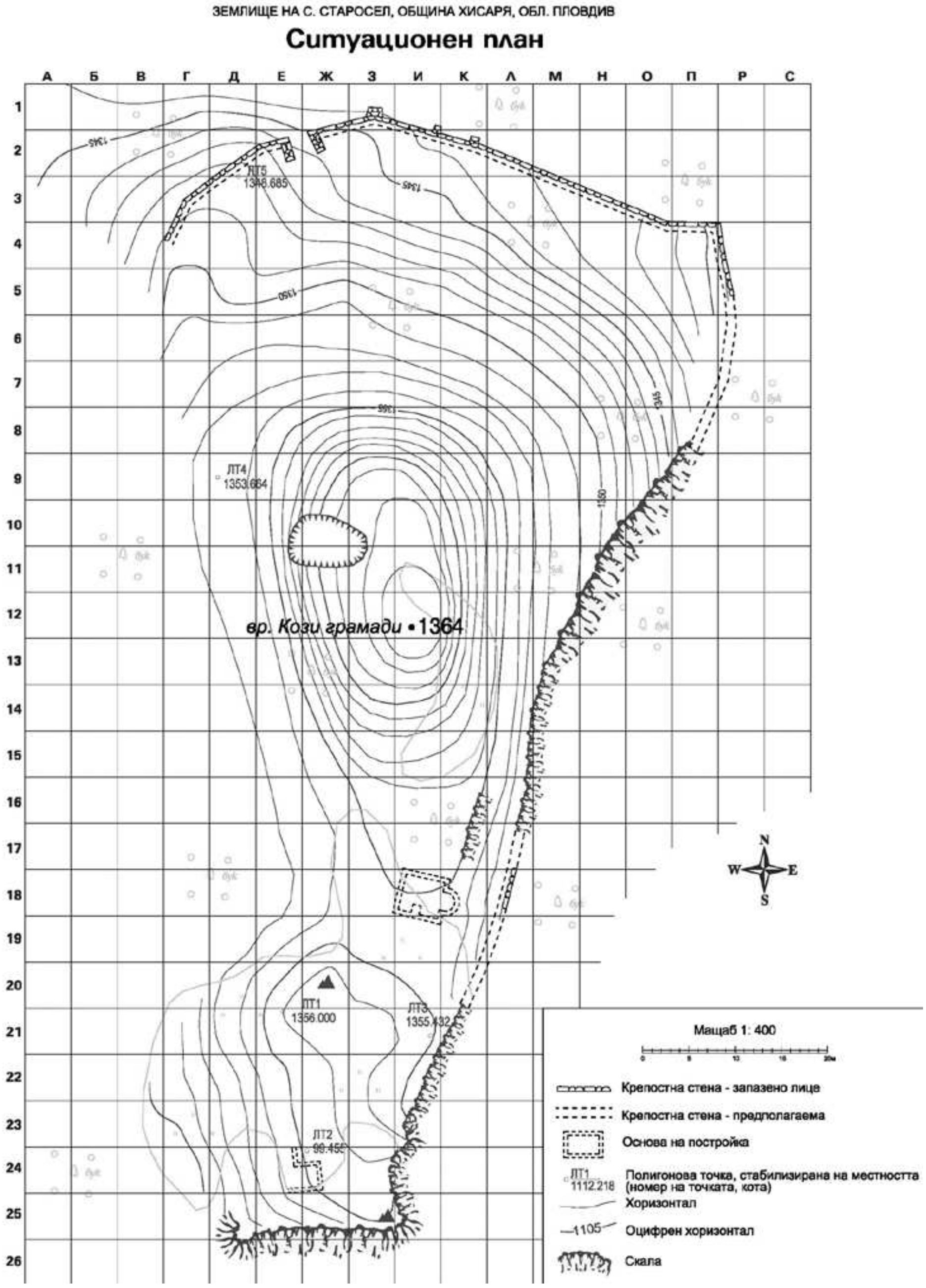
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ситуационен план
А Б В Г Д Е Ж З И К Л М Н О П Р С
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
ЛТ5 1348.685
ЛТ4 1353.664
вр. Кози грамади • 1364
ЛТ1 1356.000
ЛТ3 1355.432
ЛТ2
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0 5 10 15 20м
Крепостна стена - запазено лице
Крепостна стена - предполагаема
Основа на постройка
ЛТ1 1112.218
Полигонова точка, стабилизирана на местността (номер на точката, кота)
Хоризонтал
1105
Оцифрен хоризонтал
Скала

Обр. 19. Ситуационен план на връх Кози грамади – 2011 г.
Fig. 19. Situation plan of Kozi Gramadi, 2011.

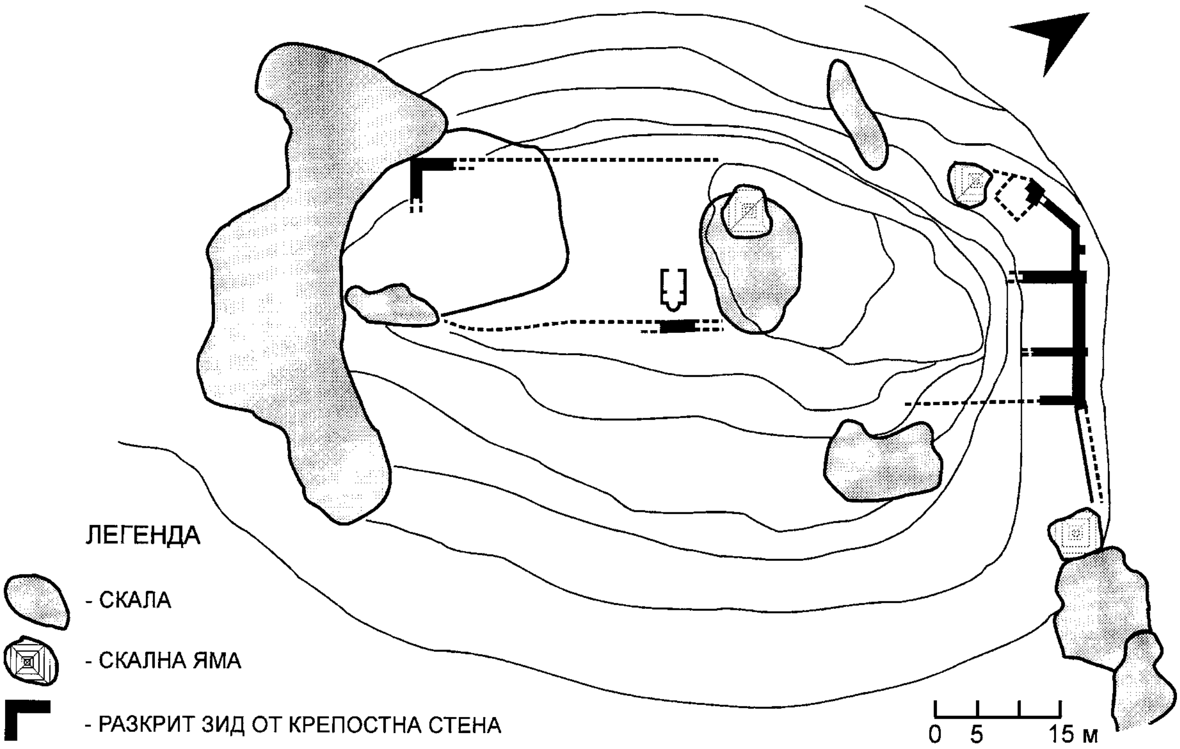
ЛЕГЕНДА
- СКАЛА
- СКАЛНА ЯМА
- РАЗКРИТ ЗИД ОТ КРЕПОСТНА СТЕНА
0 5 15 м

Обр. 1. Ранен план на обекта на връх Кози грамади.
Fig. Early layout of the site on Kozi Gramadi.

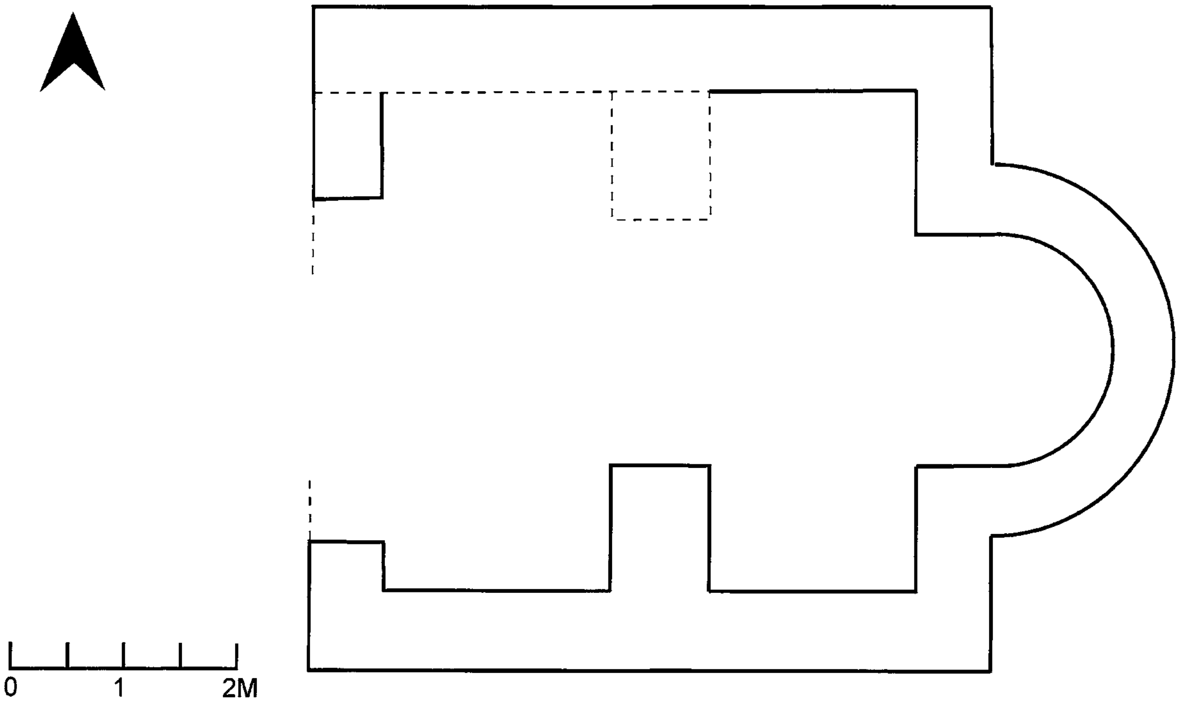

Обр. 8. Ранен план на църквата на връх Кози грамади.
Fig. 8. Early layout of the church on Kozi Gramadi of the bronze fibula.

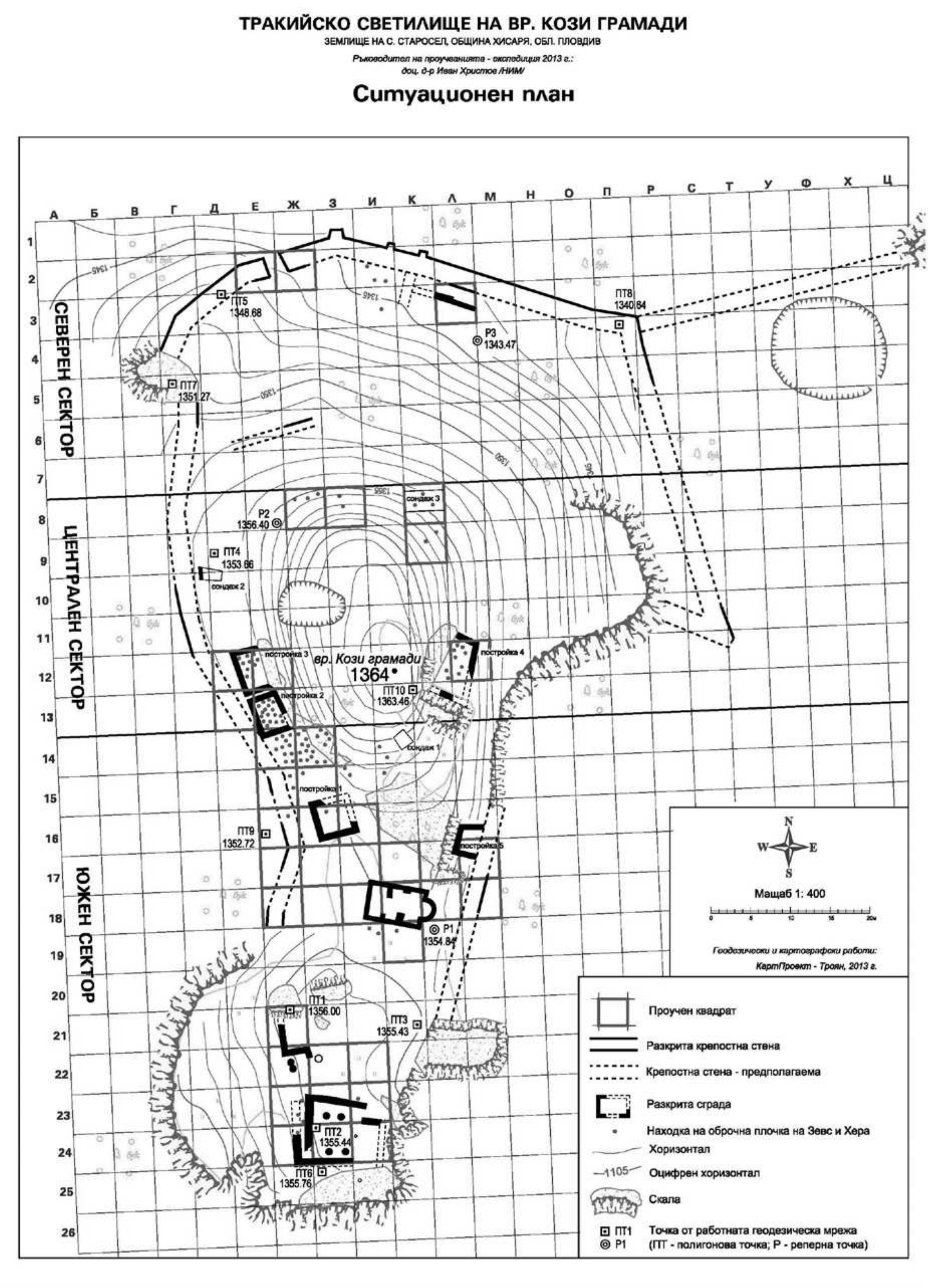
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Ситуационен план
А Б В Г Д Е Ж З И К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
ПТ5 1348.68
ПТ7 1351.27
ПТ8 1340.84
Р3 1343.47
Р2 1356.40
ПТ4 1353.66
сондаж 2
сондаж 3
вр. Кози грамади
1364
постройка 3
постройка 2
постройка 4
ПТ10 1363.46
сондаж 1
постройка 1
постройка 5
ПТ9 1352.72
Р1 1354.84
ПТ1 1356.00
ПТ3 1355.43
ПТ2 1355.44
ПТ6 1355.76
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Проучен квадрат
Разкрита крепостна стена
Крепостна стена - предполагаема
Разкрита сграда
Находка на оброчна плочка на Зевс и Хера
Хоризонтал
1105
Оцифрен хоризонтал
Скала
ПТ1
Р1
Точка от работната геодезическа мрежа
(ПТ - полигонова точка; Р - реперна точка)

Обр. 22–23. План на обект с проучени квадрати и структури.
Fig. 22–23. Plan of a site with studied squares and structures.

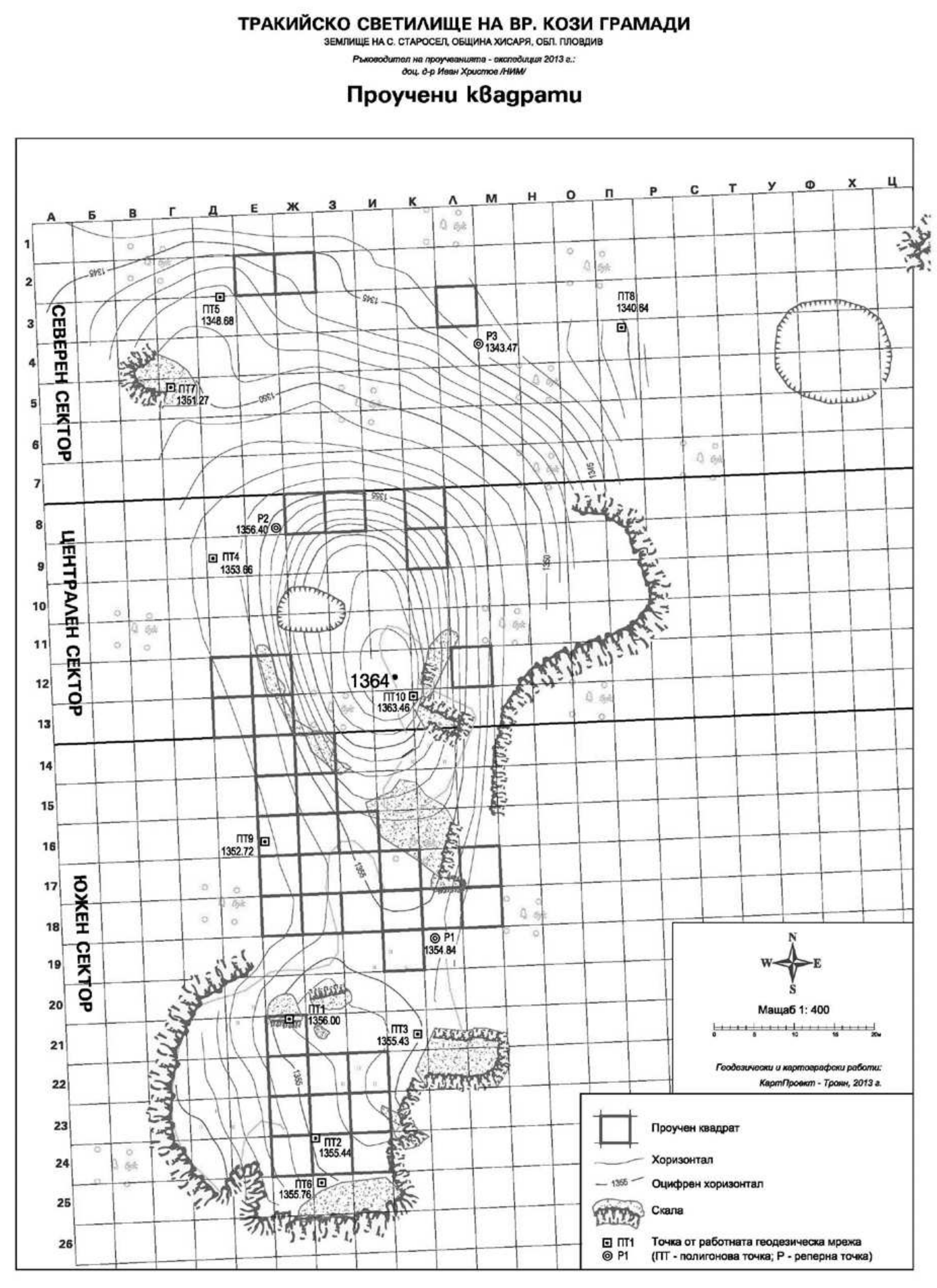
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Проучени kвaдpamu
А Б В Г Д Е Ж З И К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
ПТ5 1348.68
ПТ8 1340.64
Р3 1343.47
ПТ7 1351.27
Р2 1356.40
ПТ4 1353.66
1364
ПТ10 1363.46
ПТ9 1352.72
Р1 1354.84
ПТ1 1356.00
ПТ3 1355.43
ПТ2 1355.44
ПТ6 1355.76
1345
1350
1355
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Проучен квадрат
Хоризонтал
1355
Оцифрен хоризонтал
Скала
ПТ1
Р1
Точка от работната геодезическа мрежа
(ПТ - полигонова точка; Р - реперна точка)

Обр. 22–23. План на обект с проучени квадрати и структури.
Fig. 22–23. Plan of a site with studied squares and structures.

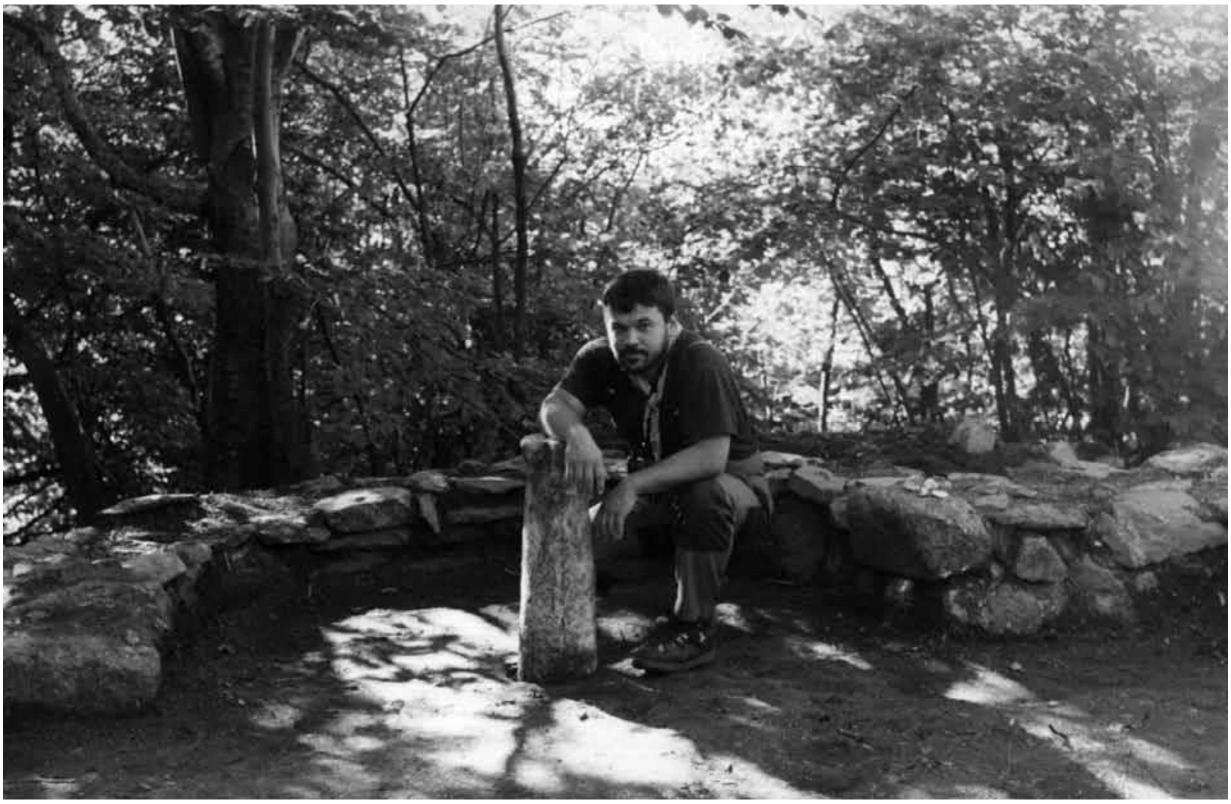

Обр. 7. Авторът на книгата през абсидата на църквата на връх Кози грамади – юли 2005 г.
Fig. 7. The author of the book in the apse of the church. July 2005.

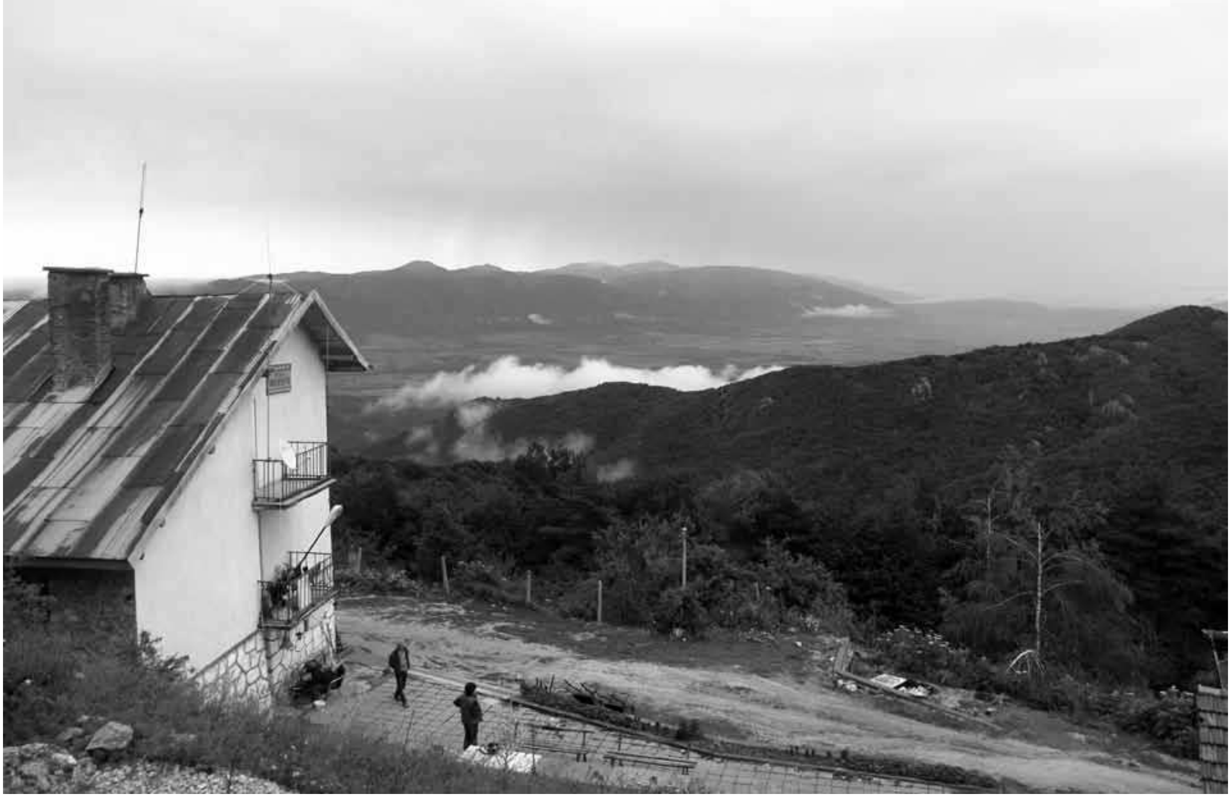

Обр. 16. Хижа Фенера – база на експедицията.
Fig. 16. *Fenera* mountain hostel – the base camp of the expedition.

II.

ГЛАВА 2.

РАЗПОЛОЖЕНИЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКА СРЕДА

Иван Христов

Връх „Кози грамади“ е разположен на 1361 м надморска височина на билото на Същинска Средна гора. Представлява средно висок за стандартите на българските планини пирамидален връх със стръмни, открити скални склонове, добре изявени от юг, югоизток и югозапад.

Именно от тези посоки върхът създава впечатление за единна пирамидална структура. От север върхът е обрасъл с гъста букова гора и притежава слабо полегат склон, свързващ се с главното било на планината. Тук планината има подчертан планински характер и самото било, което е почти равно, никога не слиза под 1000 м н.в.

Върхът граничи на запад с връх Фенера (1400 м н.в.), на юг с вр. Сборови грамади (1119 м н.в.) и на изток с вр. Сакара (1262 м н.в.). Кози грамади е третият по височина връх западно от гр. Хисаря и северно от с. Старосел – след върховете Карасиврията (1028 м н.в.) и Орела (1203 м н.в.), който условно маркира границите на най-високата част на Същинска Средна гора. В източното подножие на вр. Кози грамади на юг и североизток са разположени проломи между някои по-ниски върхове, които са предпоставка за наличието на пътни връзки на юг и север от билото на планината.

Разглеждайки културно-историческата среда, в която се развива през вековете

CHAPTER 2.

LOCATION, CULTURAL AND HISTORICAL ENVIRONMENT

Ivan Hristov

Kozi Gramadi peak is located 1361 m above the sea level (further asl) on the ridge of Central (Sashtinska) Sredna Gora Mt. It is a pyramidal peak of average height by the standard Bulgarian mountains and steep, open rocky slopes well distinguished from south, southeast and southwest.

It is from these directions that the peak creates the impression of an integrated pyramid. From the north it is overgrown by thick beech forest; it possesses a slightly oblique slope connecting the peak with the main ridge of the mountain. Here its mountainous character is well-marked and the ridge itself, which is almost flat, is never dipping below 1000 m asl.

The peak is bounded to the west with Fenera Peak (1400 m), to the south – with Sborovi Gramadi Peak (1119 m), and to the east – with Sakara Peak (1262 m). Kozi Gramadi is the third higher peak to the west of the town of Hisarya and to the north of the village of Starosel, preceded by the peaks of Karasivriya (1028 m) and Orela (1203 m). Kozi Gramadi marks conditionally the limits of the highest part of Sashtinska Sredna Gora. At the eastern foot of Kozi Gramadi there are defiles between some lower peaks to the south and northeast, which are a precondition for the existence of road connections both to the south and the north of the mountain ridge.

комплексът на връх Кози грамади и в конкретния случай проучваното светилище, вниманието ни трябва да бъде насочено към една обширна територия, разположена в земите по горното течение на р. Хеброс, ограничени на юг от Родопа планина, а на запад, северозапад и север от Средна гора. Подобен поглед е оправдан поради значимостта на изследвания регион около Кози грамади и връзката на отделните му компоненти с други монументални паметници от територията на одриското царство. Следващият принципен анализ на средата предполага наблюдение на по-близък и ограничен географски район, тоест следващите редове, обвързани с темата, са подчинени на принципа „от общото към частното“.

През призмата на историческата география, анализирайки разположението на Същинска Средна гора на изток от най-високия връх връх Богдан, е изказана хипотезата, че в тази си част планината е била вътрешна планинска територия на одриското царство предвид особеностите на поселищното развитие на юг и север от нея (Христов 2010, 17–62). Планината заедно със земите по горното течение на р. Хеброс всъщност са били исконни части от т.нар. „Горно царство“ на одрисите при техните ранни владетели. Кои са доводите за подобни становище? Въпреки че те вече са излагани, от гледна точка на разглежданата тема е удачно отново да бъдат припомнени.

През V в. пр. Хр. Херодот споменава, че до изворите на Хеброс живеят т.нар. „Горни траки“ (Hdt. VIII, 115). За коментираното столетие се предлага хипотезата, отстоявана от М. Тачева, че надгробните могили при с. Дуванлий са били родов некропол на Одриската династия на цар Терес през V–IV в. пр. Хр (Тачева 1994, 145–148; виж мнение по въпроса Делев 2010, 103–109; Archibald 1998, 158–165). От друга страна М. Домарадски и Йорд. Юрукова приемат въз основа на нумизматични наблюдения, че при с. Ветрен, Пазарджишко, където е локализиран емпорион Пистирос, е била разположена първоначално одриска царска резиден-

Considering the cultural and historical environment in which the complex Kozi Gramadi and in this case the sanctuary under study developed over the centuries, our attention should be focused on an extensive territory lying along the upper reaches of the river Hebros and confined to the south by the Rhodope Mountains, to the west, northwest and north by Sredna Gora. Such a view is justified by the importance of the researched area around Kozi Gramadi and the relationship of its individual components with other monuments in the territory of the Odrysian kingdom. The subsequent analysis of the environment involves the observation of a closer and a limited geographic area, i.e. the following lines on the topic are subject to the principle “from the general to the specific”.

In the context of historical geography and drawing from the analysis of the location of Sashtinska Sredna Gora Mt. to the east of the highest peak Bogdan, a hypothesis was raised according to which this part of the mountain constituted an inner territory of the Odrysian kingdom considering the particularities of the settlement development to the north and south of it (Христов 2010, 17–62). The mountain and the lands along the upper reaches of the river Hebros were actually ancestral parts of the so-called “Upper Kingdom” of the Odrysae in the time of their early rulers. What are the arguments for such a suggestion? Although they have already been shared, in terms of the subject matter it would be correct those arguments to be reminded.

In the 5th century BC, Herodotus mentioned that the area at the springs of the river Hebros was inhabited by the so-called “Upper Thracians” (Hdt. VIII, 115). According to the hypothesis raised concerning the commented century and maintained by M. Tacheva, the burial mounds near the village of Duvanlii were generic necropolis of the Odrysian dynasty of king Teres in the 5th–4th century BC (Тачева 1994, 145–148; cf. another opinion on the issue Делев 2010, 103–109; Archibald 1998, 158–165). On the other hand M. Domaradzki and Yordanka Yurukova, leaning on

ция. Според изследователите целият район, включително и този около Дуванлий, е бил одриски (Домарадски, Юрукова 1990, 3, 7). Сред белезите на принадлежност на посочената територия към одрисите можем да посочим и сравнително често откриваните археологически предмети, на които са изобразени двойна брадва (лабрис) – своеобразен „герб“ на одриската династия. Тази особеност на региона на Пловдив, долината на р. Стряма и самата Средна гора вече е забелязана от К. Кисьов (Кисьов 1997, 39–41), и коментирана в монография, посветена на един от най-значимите тракийски подмогилни паметници в подножието на връх Кози грамади при Старосел (Христов 2010; Христов 2011е, 46–50). Друга особеност на територията е разпространението и използването на гръцка писменост (Кисьов 2005, 104). Този факт може да се обясни с изключително близките политически и икономически контакти на одриската аристокрация с гръцките полиси, като през V–IV в. пр. Хр. старогръцкият език се въвъжда в Тракия именно като политически контактен език (Фол 1990, 111).

Хипотезата за принадлежността на разглеждана територия към важните центрове на одриското царство се подкрепя от анализа на писмените извори на старогръцкият историк Ксенофонт в неговото съчинение „Анабазис“, и по-конкретно в многократно цитираната от поколения историци трета глава на съчинението.

От посочения пасаж научаваме, че цар Медок (*Medokon tou Odryson Basilea* (Xenoph. 3,16) резидира на 12 дни път от днешно Мраморно море. Това прави приблизително 400 км северозападно от морето – район, който отговаря най-общо на горното течение на р. Хеброс (р. Марица).

Медок, царят на одрисите, е познат още като Амадок, Аматок (*Amadokos, Amatokos* – за владетелите със сходни имена и дискусията около техните управления виж. Тачева 2006, 88–96). В „Анабазис“ Медок е наречен още „горен цар“, за да бъде съпоставен с парадинаста Севт I,

the numismatic observations, assume that the Odrysian royal residence was at first situated at Vetren, Pazardzhik region, where the emporium Pistiros was localized. According to the researchers, the entire region together with that around Duvanlii was Odrysian. (Домарадски, Юрукова 1990, 3, 7). Among the evidences that indicate the belonging of the said territory to the Odrysae we can also mention the relatively often discovered archaeological artifacts, which bear the image of a symmetric double headed axe – labrys, a kind of a “coat of arms” of the Odrysian dynasty. This specificity of the region of Plovdiv, the valley of the river Stryama and Sredna Gora Mt. itself has already been noticed by K. Kisyov (Кисьов 1997, 39–41) and discussed in a monograph dedicated to one of the most significant sub mound monuments of the Thracians at the foot of Kozi Gramadi peak near Starosel (Христов 2010; Христов 2011е, 46–50). Another specificity of the area is the distribution and use of the Greek alphabet (Кисьов 2005, 104). This circumstance can be explained with the exceptionally close political and economic ties of the Odrysian aristocracy with the Greek poleis, and when in the 5th–4th century BC the ancient Greek language was introduced in Thrace it was precisely as a language of the political contacts (Фол 1990, 111).

The hypothesis that the considered territory belonged to the important centers of the Odrysian kingdom is supported by the analysis of the written sources of the ancient Greek historian Xenophon in his work “Anabasis”, and particularly in Chapter Three of this prose narrative, repeatedly quoted by generations of historians.

From that passage we learn that the king Medocus (Medokon tou Odryson Basilea (Xenoph. 3, 16) had his residence at a twelve days’ journey inland from the Sea of Marmara. This makes approximately 400 kilometers northwest of the sea – a region that generally corresponds to the upper reaches of the river Hebros (Maritza).

Medocus, the king of the Odrysae was

който владее крайморската част на одрисите. Според М. Тачева Медок властва от 404 г. пр. Хр. до 390 г. пр.Хр. (Тачева 2006, 89–96). Следвайки Ксенофонт, Медок и неговите наследници са наречени „царе на вътрешното царство“ – респективно на „горното“ (б.а.).

Одриският цар Медок сече бронзови и сребърни монети, които се откриват изключително в Пазарджишко и Пловдивско. Според М. Тачева неговите монети липсват във фондовете на родопските музеи в Смолян, Хасково и Кърджали. Тук е мястото да припомня тезата на М. Тачева за разграничаването на историческите личности Медок (ок. 404–390 г. пр.Хр.), Амадок Стария и Аматок II (359–352 г. пр.Хр.). Амадок сече сребърни монети в маронейската монетарница. За първи път в тракийското монетосечене се появява лабрисът като династичен знак и характерен символ на изследваната територия (Кисьов 1997, 39–41; Христов 2010, 21–26).

Следващият владетел, който контролира и територията по горното течение на Хеброс и южните склонове на Същинска Средна гора, е Амадок, наречен от Исократ „Стария“. Според един фрагмент на Теопомп (Theopomp. FrGrH2B, 115:101 in Harpokr.) е имало двама владетели с името Амадок – бащата („Стария“), и синът, който бил съвременник на Филип II Македонски. Амадок е прекият наследник на Медок във Вътрешното одриско царство и сече монети, които са различни от тези на неговия син (за споровете относно монетосеченето на Амадок и Аматок II виж Юрукова 1992, 92; Peter 1997).

Припомнените данни от изворите подкрепят хипотезата, че един от политическите центрове на одрисите в края на V и нач. на IV в. пр. Хр. е ситуиран във вътрешността на Тракия. Той е контролиран според М. Тачева от царя на т.нар. „вътрешно“ царство, всъщност т.нар. „Горна Тракия“. От друга страна, понятията „горен цар“ и „Горна Тракия“ съответстват на античните представи въобще за планинска терито-

also known as Amadocus, Amatocus (on the rulers with similar names and the discussion about their offices cf. Тачева 2006, 88–96). In “Anabasis”, Medocus is also called the “upper king” to be compared with the paradynast Seuthes I, who rules the coastal part of the Odrysae. According to M. Tacheva, Medocus ruled from 404 BC to 390 BC. (Тачева 2006, 89–96). Following Xenophon, Medocus and his successors are also called “kings of the inner kingdom” – respectively of the “upper kingdom” (Note of the author)

The Odrysian king Medocus issued bronze and silver coins that are found exclusively in the regions of Pazardzhik and Plovdiv. According to M. Tacheva, coins of Medocus are absent from the collections of the Rhodopian museums in Smolyan, Haskovo and Kardzhali. Here we should call to mind the thesis of M. Tacheva on the differentiation of the historical figures Medocus (about 404–390 BC), Amadocus the Old and Amatocus II (359–352 BC). Amadocus struck silver coins in the mint of Maronea. For the first time in the Thracian coinage, the labrys appeared as a dynastic sign and distinctive symbol of the researched area (Кисьов 1997, 39–41; Христов 2010, 21–26).

The next ruler who controlled both the territory upstream the Hebros River and the southern slopes of the Central Sredna Gora was Amadocus called from Isocrates ‘the Old’. Obviously, there were two kings bearing the name of Amadocus – the father (“the Old”) and his son, who was a contemporary of Philip II of Macedon, according to a fragment of Theopompus (Theopomp. FrGrH2B, 115:101 in Harpokr.). Amadocus was the direct successor of Medocus in the Internal Odrysian kingdom and minted coins that were different from those of his son (disputes concerning the coinage of Amadocus and Amatocus II cf. Юрукова 1992, 92; Peter 1997).

The recollected data from the sources support the hypothesis that one of the political centers of the Odrysae at the end of the 5th and the beginning of the 4th century BC was

рия (Христов 1999). Въз основа на направеният анализ на изворовите данни можем да предположим, че част от владенията на Амадок („царят на вътрешното царство“) и неговите наследници са били разположени в планинските местности на Същинска Средна гора.

Писмените сведения допълват богатата археологическа картина не само по горното течение на Хеброс, но и по-конкретно района на Пловдив – Хисар – Старосел. В този смисъл откриването на укрепена резиденция, за която ще стане дума под връх Кози грамади в Средна гора, не противоречи на тезата, че именно тук резидира тракийски владетел от ранната одриска династия.

От друга страна, трябва да разглеждаме западната част на Същинска Средна гора като своеобразна периферия на царството. Когато пишем за периферия на одриското царството можем да предположим, че тя трябва да се търси на север и северозапад от Панагюрище, защото след този микрорайон етнонимичната картина в древността е проблемна поради възможността да се локализират групи от племенната общност на трибалите и кробизите веднага след билото на Хемус на север. От друга страна, припомням многократно коментираната особеност на планините в древна Тракия, че за един продължителен период от късна есен до ранна пролет те са били трудно проходими и винаги са били сериозна природна бариера между отделни области, племенни групи и държавни формации. Ето защо на север от линията връх Богдан (1604 м н.в.) и връх Братия (1519 м н.в.) планината е била сигурен, трудно проходим гръб на одриското царство. Другата периферна област на одриското царство е била условно маркирана чрез Ихтиманска Средна гора и ситуирането на емпорион Пистирос при с. Ветрен, Пазарджишко.

В резултат на споменатите теренните проучвания за периода 2008–2011 г. са очертани 9 изявени селищни микрорайона на юг от Кози грамади, и 4, разположени между Същинска Средна гора и южните

situated in the interior of Thrace. It was controlled in M. Tacheva’s opinion by the king of the so-called “internal” kingdom, which was also known as “Upper Thrace”. On the other hand, the terms “upper king” and “Upper Thrace” correspond on the whole to the ancient general notions of the mountain area (Христов 1999). Considering the analysis of the information derived from the sources, we can assume that part of the lands of Amadocus (“king of the inner kingdom”) and his successors were located in the highlands of the Sredna Gora Mountain.

The written data complete the rich archaeological picture not only of the upper reaches of the river Hebros, but particularly that of the region of Plovdiv – Hisar – Starosel. In this sense, the discovery of a fortified residence at the peak of Kozi Gramadi in Sredna Gora Mt., a discovery, which will be discussed below, does not contradict the thesis that a Thracian ruler from the early Odrysian dynasty had resided there.

On the other hand we must consider the western part of Sashtinska Sredna Gora as a kind of periphery of the Odrysian kingdom. When writing about the periphery of the Odrysian Kingdom, we can assume that it should be looked for to the north and northwest of Panagiurishte since after this microregion the ethnonymous picture in antiquity was problematic because of the possibility groups of the tribal communities of the Triballoi and Krobyzoi to be located immediately after the ridge of Haemus to the north. On the other hand I want to mention the repeatedly commented feature of the mountains in ancient Thrace – namely that they, for a long period of time from late autumn to early spring, were difficult to pass and always appeared serious natural barriers between the separate areas, tribal groups and government entities. Therefore, to the north of the line Bogdan Peak (1604 m) and Mount Bratiya (1519 m) the mountain was a safe and hardly accessible back of the Odrysian kingdom. The other peripheral area of the Odrysian kingdom was conditionally marked by Ihtimanska Sredna склонове на Стара планина (Христов 2011д, 217–231; Христов 2012б, 131–188).

Най-богатият микрорайон в южното подножие на планината е с условен център днешното село Старосел. Той е неразривно свързан с района на връх Кози грамади посредством паметници, разположени между планината и равнината в м. „Брезина поляна“ (Христов 2008, 19–38). Предполага се, че районът около хисарското село през IV в. пр. Хр. не е бил само парадинастична област, а безспорно царска. Подобно твърдение се базира на фактите, свързани с анализа на разкритата архитектура в пределите на укрепените обекти и могилните насипи. Архитектурата на гробниците недвусмислено доказва, че тя е дело на майстори от гръцки ателиета, работещи в района в средата и 40-те години на IV в. пр. Хр. Присъствието в южните склонове на Същинска Средна гора на най-големия подмогилен храм (гробница) от времето на траките – Четиньова могила, и синхронно функциониращите други значими храмове, разположени в една наситена културна среда, както и най-добре запазения укрепен резиденциален обект в югоизточното подножие на Кози грамади, недвусмислено показва, че в Средна гора строежите са били възможни само със средствата на силен владетел. Влагането определено на голям паричен ресурс за изграждане на представителна архитектура, съсредоточена върху малка територия с почертано гръцко влияние, е познато единствено в района на Севтополис и района на гетската столица около Сборяново.

Районът на вр. Кози грамади въпреки подчертано планинския си облик прави изключение спрямо други слабо посещавани и използвани планински области. Очевидно заради голямото светилище, което предстои да опиша в тази книга, са струпани няколко обекта – скално светилище, открито селище, кариери за добиване на строителен материал, могилен некропол (Христов, Янкулова 2011, 191–194; Христов 2011в, 195–197; Христов 2011г, 211–216; Минков 2011, 198–209).

Gora and the the emporium Pistiros localized at Vetren, Pazardzhik region.

As a result of the said field surveys in the period between 2008 and 2011, nine important built-up micro-regions were localized to the south of Kozi Gramadi and four between Sashtinska Sredna Gora and the southern slopes of Stara Planina (Христов 2011d, 217–231; Христов 2012b, 131–188).

The present-day village of Starosel is the uncertain centre of the richest micro-region in the southern foothills of the mountain. It is inextricably linked to the region of Kozi Gramadi Peak by means of monuments outlined between the mountain and the plain in the locality of “Brezina polyana” (Христов 2008, 19–38). It is assumed that the area around the village of Hisarya was not only a paradynast area in the 4th century BC, but undoubtedly royal. Such a statement is based on the facts related to the analysis of the revealed architecture within the fortified sites and mounds. The architecture of the tombs clearly proves that it was the effort of craftsmen from Greek ateliers, working in the area in mid-40s of the 4th century BC. The presence on the southern slopes of Sashtinska Sredna Gora of that largest sub-mound temple (tomb – on the controversial issue about the purpose of these structures see the recent work of Рабаджиев 2013, 133–153) from the time of the Thracians – Chetinyova Mogila and the synchronous functioning of other important temples situated in an environment saturated with cultural monuments, as well as the best preserved fortified residential site at the southwestern foot of Kozi Gramadi, clearly shows that the construction works in Sredna Gora Mt. were possible only with the resources available by a strong ruler. The investment of a definitely large financial resource in the construction of representative architecture with marked Greek influence and concentrated in a small territory is an example known only in the area of Seuthopolis and that of the capital city of the Getae around Sboryanovo.

Despite its markedly mountainous ap-

Най-значимия обект, събудил при своето откриване през 2005 г. много страсти сред изследователите, безспорно е резиденцията. Тя е разположена на югоизточния склон на върха. Последните измервания на терен показват, че резиденцията заема площ от 3,4 дка. В резултат на разгърнатите на широк фронт археологически разкопи, както и преките геодезични измервания, е документирано обособяването на четири основни нива на обекта с денивелация от 1106 м н.в. при първо ниво, до 1115 м н.в. при четвърто ниво (Христов 2011а, 47–80; Христов 2012, 9–57).

Първото терасирано ниво обхваща най-югоизточната част на обекта в района на първа крепостна стена. Тя е изградена в техника на емплектон от две лица и пълнеж помежду им. Видът на градежа условно е полигонален с ясна тенденция за нивелиране до 5–6 реда от грубо обработени блокове, като фугите са запълнени с по-дребни плоски и многоъгълни камъни. Най-точният засега паралел на градежа е този от диагоналната стена на Филипополис (Kolarova, Bospatchieva 2005, 69–83). Външното лице на първата стена е абсолютно еднакво по стил на изграждане с външното лице на втора крепостна стена, разположена западно и успоредно на нея, което е доказателство за синхронното построяване на стените и наличието на цялостен първоначален фортификационен замисъл при изграждането на отбранителните съоръжения.

От югоизточния ъгъл на укреплението до средата на източната стена през различни исторически периоди са функционирали три кули и един бастион: първата кула, построена около скала с изсичания; втората – плътно прилепена към югоизточния ъгъл на крепостната стена; третата, основната кула-порта на укреплението, в средата на стена с вход, ориентиран на североизток. Като цяло може да се отбележи, че споменатата кула-порта намира паралели с портата при западната крепостна стена на Кабиле (Домарадски 1991, 55–56).

Второто терасирано ниво на резиденци-

pearance, the region of Kozi Gramadi peak is an exception to other less frequented and used mountain areas. Obviously because of the large sanctuary, which will be described further in this book, several sites as a sanctuary, open settlement, quarries for building material and a necropolis were concentrated in the surrounding area (Христов, Янкулова 2011, 191–194; Христов 2011v, 195–197; Христов 2011, 211–216; Минков 2011, 198–209).

The most significant site, which at its discovering in 2005 woke a lot of passions among the researchers, is undoubtedly the residence. It is located on the southeastern slope of the peak. The recent measurements on the terrain show that the residence occupies an area of 3, 4 decares. As a result of both the archaeological excavations, carried out on a large scale and the direct geodetic measurements, we documented the formation of four main levels of the site with a displacement of 1106 m asl at the first level up to 1115 m asl at the fourth level (Христов 2011, 47–80; Христов 2012, 9–57).

The first terraced level comprises the southeastern part of the site near the first fortress wall. It was built in the *emplekton* masonry with two smoothed faces and filling between them. The shape of the building may be conditionally defined as polygonal with a clear tendency towards leveling up to 5–6 lines of roughly shaped blocks, while the space between the joints was stuffed with small flat and polygonal stones. For now, the most acceptable parallel of the masonry is that of the diagonal wall of Philippopolis. (Kolarova, Bospatchieva 2005, 69–83) The outer face of the first wall is exactly the same by style of masonry with the outer face of the second wall situated to the west of and parallel to the first, which is an indication of the synchronous construction of the walls and of an overall initial fortification plan for the construction of the defense facilities.

From the southeastern corner of the fortification to the middle of the eastern wall three towers and one bastion were functionята е разположено основно на 1008 м н.в. Разположено е между двете крепостни стени и е обхващало площ от 162,5 кв.м. Резиденцията е затворена от всички страни със зидове и очевидно там е била разположена жилищната ѝ част. Покрай външното лице на втората стена верижно са били изградени няколко помещения със стени от кирпич и масивен покрив с дървена конструкция, покрит с коринтски солени.

Трето ниво на терасиране на резиденцията заема площта северно от втората крепостна стена до стръмния скален склон над монументалната постройка в средата на обекта. За него са характерни три обособени части. Първата част е свързана с платформа (банкет?) за обслужване на триметровата втора крепостна стена и тясна улица, затворена между вътрешното лице на стената и висок ограден зид на калова спойка и кирпичната надстройка с керемиди. Зидът до основи е запазен на височина 1,70 м. Проведените проучвания показват, че той огражда незастроено дворно място, заемащо площ от 300 кв.м., разположено на изток от основната постройка на резиденцията. Средната надморска височина в тази зона е 1112 м н.в. На север от незастроената част на обекта е била разположена т.нар. стопанска част на обекта. Открити са 6 щерни за вода, канали за течаща изворна вода и ями, изсечени в скалата за питоси и греди за покривна конструкция, покрита също с коринтски солени и лаконски калиптери. Тази част от резиденцията е разположена североизточно от монументалната сграда в средата на комплекса и заема площ от 300 кв.м. В нея са се съхранявали около 6 куб.м. вода и няколо тона жито.

В третото условно разделено ниво на резиденцията е била разположена най-значимата постройка в обекта – дворцовата сграда (Христов, Стоянова 2011, 81–115). Сградата е с правоъгълен план, с външни размери 8,30 х 12,50 м (103,75 кв.м.). Дебелината на стените, изградени от гранитни блокове, е 0,90–0,98 м. Сградата е ориентирана по дългата си ос север-юг, с отклоне-

ing in different historical periods: the first tower was built around the rock by cuts into it; the second was tightly stuck to the south-eastern corner of the fortress wall, and the main third tower – the fortress gate in the middle of a wall with an entrance – was oriented northeast. On the whole, it can be noted that the described tower-gate finds parallels with the gate in the western wall of Kabile. (Домарадски 1991, 55–56).

The second terraced level of the residence is situated mainly at 1008 m asl and positioned between the two walls. It covers an area of 162,5 sq. m. enclosed on all sides by walls and the housing of the residence was apparently located there. Along the outer face of the second wall there was a chain of several rooms with adobe walls and solid roof of wooden structure covered with Corinthian solenes.

The third terraced level of the residence occupies the area to the north of the second fortress wall to the steep rocky slope above the monumental building in the middle of the site. Three distinct parts are characteristic of the third level. The first part is connected with a platform (embankment?) in order to be used for the second three-meter wall and a narrow street closed between the inner face of the wall and a high fence of stone and mud and the tiled adobe superstructure. The wall has survived to a height of 1,70 m. The researches we carried out show that it surrounds a not buildup yard occupying an area of 300 sq. m., located to the east of the main building of the residence. The average altitude in this area is 1112 m. The part of the site including the farm outbuildings was located to the north of the undeveloped plot of the site. We found six water cisterns, channels for running spring water, rock-cut pits for storage of pitoi, and roof construction beams also covered with Corinthian-type tiles (solenes) and Laconian roof tiles (calupter). This part of the residence is located to the northeast of the monumental building in the middle of the complex and occupies an area of 300 sq. m. It stored about six cubic metres of water and several tons of wheat.

ние на изток. На южната стена е оформен вход, чрез който се осъществява влизането. Вътрешността на сградата не е разделена на отделни помещения, а в северния край е изградена „платформа“ с две монументални стълбища. Стените на сградата са запазени на различна височина – южната, източната и западната – до четвъртия ред от зидарията, а северната е и най-високо запазена – до 1,96 м, но в този участък все още не е проучена отвън. Входът на монументалната постройка е разположен в центъра на южната стена е широк 1,68 м. Той е ориентиран на югоизток (155°5') Тук ще припомня, че входът към предгробната камера на гробницата в Четиньова могила е ориентиран с 11,59 градуса отклонение спрямо входа на монументалната сграда при Кози грамади (167°4'). Това незначително отклонение, доловимо от прецизни съвременни уреди за наблюдение, дава основания да приемем, че няма голяма хронологическа разлика между двете сгради. Този извод се подкрепя и от други сходства между двата паметника, като украса от бази, йонийска рамка и др.

В първоначалните публикации монументалната сграда е назована с гръцкия термин *хестиаторион* (ἑστιατόριον) – т.е. зала за пиршества на владетеля (Христов 2006, 78–79; Christov 2008, 213–220), но може да се мисли за по-сложни и нееднозначни функции на монументалната сграда. За определянето им е важна и реконструкцията на т.нар. платформа със стълбища от двете ѝ страни. Битовите ѝ функции са изключени. Предложената реконструкция на „платформата“ – като затворена стена с два входа, изключва и възможността тази структура да се види като място, свързано с религиозни дейности. По-вероятната интерпретация е помещението да е място за съхранение на скъпоструващи предмети, т.е. една от основните функции, които сградата е изпълнявала, е била тази на съкровищница. В сферата на свръхинтерпретацията можем да допуснем, че тук е съхранявана хазната на одриски владетел около средата на IV в. пр.Хр.

The most important building in the site – the palace edifice – is in the third conditionally defined level of the residential complex (Христов, Стоянова 2011, 81–115). The building has a rectangular plan with outer dimensions 8,30 x 12,50 m (103,75 sq. m.). The thickness of the walls, built of granite blocks measures between 0,90–0,98 m. The building is oriented north- south along its long axis, with deviation to the east. In the southern wall an entrance is opened, through which the access to the building is permitted. The interior of the building is not divided into separate rooms, and a “platform” with two monumental staircases is raised at its northern end. The walls of the building are preserved at different heights – the southern, eastern and western – to the 4th line of masonry and the northern one is of the most preserved height – up to 1,96 m; however this section of the wall has not yet researched from outside. The entrance to the representative building is situated in the centre of the southern wall and is 1,68 m wide. It is southeast orientated (155°5'). Here I would remind that the entrance to the antechamber of the tomb in Chetinyova Mogila is orientated with 11,59 degrees deviation compared with the entrance to the monumental building at Kozi Gramadi (167°,4'). This insignificant deviation, discernible only by precise modern monitoring devices, gives grounds to assume that there is no major chronological difference between the two buildings. This conclusion is supported by other similarities between the two monuments as decorative bases, Ionian frame and others.

In the earliest publications the monumental building is defined by the Greek term of hestiatorion (ἑστιατόριον) – i.e. the banquet hall of the ruler (Христов 2006, 78–79; Hristov 2008, 213–220), but we can think of more complex and ambiguous functions of the monumental building. The reconstruction of the so-called platform with staircases on both sides is also important to determine those functions. The household utilities are excluded. The proposed reconstruction of

Четвъртото ниво на резиденцията е разположено на 1115 м н.в. и е свързано с платформа, обслужваща западната крепостна стена.

Резиденцията е функционирала през първата половина на IV в. пр. Хр (t*erminus post quem* – 342/341 г. пр. Хр.). Сходни обекти в Тракия по отношение на фортификация са познати от разкопките в м. „Смиловене" между Копривщица и Стрелча (Агре 2007, 72–74; Агре, Дичев 2010, 214–216); до Мандренското езеро при Бургас (Балабанов 1984, 11–20); до Синеморец (Агре, Дичев 2009, 212–215).

Но да се върнем отново на географските характеристики на най-близката околност около връх Този грамади. Районът на изследване не е бил изолиран от останалите части на Одриското царство. Предполагаемите трасета на големи пътища, като тези Старосел–Каравелово; Старосел–Хисаря; Старосел–Стрелча, позволяват да предположим, че районът е част от по-голям селищен регион, разположен в северозападната част на контролираната от одриските владетели територия.

Забелязана е ясна тенденция за максимално усвояване на южния склон на Същинска Средна гора. Могилните некрополи до 900 м н.в. са ясно доказателство за това.

Каква е ситуацията по северните склонове на Същинска средна гора? За там, доколкото може да се разчита на ограничените теренни проучвания, може да се каже, че археологическите обекти, които са свързани с траките от късножелязната епоха (основно могили), са разположени по подобие на южните склонове до една пределна за тази част на планината височина от 1000 м н.в. В тази връзка трябва да отбележим и факта, че всички подходи към билната част на Същинска Средна гора (частта връх Чивира – Този грамади – Орела) са били охранявани от няколко укрепления, които са използвани през различни исторически периоди, но със сигурност и през късножелязната епоха. Тяхното ситуиране е на високи, естествено защитени хребети в зоната от

the "platform" as a closed wall with two entrances, exclude the possibility this structure to be seen as a place of religious activities. The more probable interpretation is that the room was a storage place of expensive items, i.e. one of the main purposes for which the building was used was that of the treasury. In the field of a super interpretation, we can assume that the coffers of the Odrysian ruler were kept there around the middle of the 4th century BC.

The fourth level of the residence is situated at 1115 m asl and is connected with the platform meeting the requirements of the western fortress wall.

The residence functioned in the first half of the 4th century BC. (Terminus post quem – 342/341 BC). In terms of fortification, similar sites in Thrace are known from the excavations in the "Smilovene" locality between Koprivshtitza and Strelcha (Агре 2007, 72–74; Агре, Дичев 2010 214–216); at the Mandra lake near Burgas (Балабанов 1984, 11–20), at Sinemoretz (Агре, Дичев 2009, 212–215).

But let us go back to the geographical characteristics of the closest surroundings of Kozi Gramadi. The area under study was not isolated from the rest regions of the Odrysian kingdom. The supposed major road routes, such as Starosel – Karavelovo; Starosel – Hisarya; Starosel – Strelcha, permit to assume that the area is part of a larger settlement region located in the north-western part of the territory mastered by the Odrysian rulers.

Clearly identified is an obvious tendency for maximum reclamation of the southern slope of Sashtinska Sredna Gora. An apparent evidence of that are the tumuli situated up to 900 m asl.

What is the situation on the northern slopes of Sashtinska Sredna Gora? As far as the limited field surveys could be relied on, we can say that the archaeological sites associated with the Thracians from the late Iron Age (mainly mounds) have the same location as those on the southern slopes up to a height of 1000 m asl, which is the maximum for this

800 до 1000 м н.в., което е позволявало максимален контрол на подходите към резиденцията на Кози грамади предвид стръмните и тесни дерета на малки речни притоци, където е било трудно проходимо. По стара традиция, позната на десетки места в тракийските земи, пътищата във високата част на планината са преминавали върху вододелни хребети, и именно крепостите в землищата на селата Мътеница, Старосел, Красново, Климент, Войнягово и Каравелово са охранявали успешно описаната резиденция.

Що се отнася за северно разположената равнинна област по долината на р. Стряма, припомням, че за най-западната част на Карловската котловина Домарадски допуска съществуването на значим селищен център през втората половина на I хил. пр. Хр (Домарадски 1987, 4–18). Локализирано и в напреднал етап на проучване е селището при с. Васил Левски, Карловско, което по значимост и функции може да бъде сравнявано с новооткритото търговско средище при с. Кръстевич, Хисарско (Кисьов 1994, 104–110; Маджаров 2009). Селища с по-ясна деференциация като такива са локализирани при селата Дъбене, Климент, Иганово и Анево, а един от предполагаемите средищни центрове на дн. Карловско поле трябва да се търси в околностите на с. Каравелово, където в м. „Стеници“ е разположен многопластов и богат селищен обект, даващ преспективи за проучване.

Обощавайки резултатите от теренните обходи и археологическите разкопки през 2011 г, изследвана територия с център Кози грамади е сравнена с друга периферна област на одриското царство – Хиерон Орос (Христов 2011д, 217–231). Тук припомням отново този пример – първо, защото в Същинска Средна гора на този етап освен укрепеният пункт с резиденциален характер е налице още един, чрез който е контролирана огромна територия. Става дума за укрепения обект в м. „Смилове“ между гр. Копривщица и гр. Стрелча, проучван от Д. Агре.

Въпреки, че реална площ на планин-

part of the mountain. In this connection, we should also note the fact that all approaches to the crest of the Sashtinska Sredna Gora (the area of the Chivira peak – Kozi Gramadi – Orela) were guarded by several forts, which were used in different historical periods, and certainly during the late Iron Age. Their positioning is on high, naturally protected ridges in the area of 800 m to 1000 m asl, which allowed maximum control of the approaches to the residence on Kozi Gramadi on the account of the steep and narrow gullies of the small river tributaries, where the terrain was difficult to pass. By an old tradition, familiar from dozens of places in the Thracian lands, the roads in the upper part of the mountain passed over watershed ridges and mainly for that reason the strongholds near the villages of Matenitza, Starosel, Krasnovo Klimenti, Voynyagovo and Karavelovo could guard successfully the described residence.

As for the flat area situated in the north and along the valley of the river Stryama we should remember that for the westernmost part of the Karlovo valley, Domaradzki admits that a significant settlement centre existed in the second half of the first millennium BC. (Домарадски 1987, 4–18). The settlement near Vasil Levski village, Karlovo region, which has been localized and in advanced stage of research, by significance and functions, can be compared with the newly discovered commercial centre at the village of Krastevich near Hisarya (Кисьов 1994, 104–110; Маджаров 2009). Settlements of clearer differentiation as such were located near the villages of Dabene, Kliment, Iganovo and Anevo. One of the alleged focal centers in the present-day Karlovo valley should be sought in the vicinity of Karavelovo where a multi-layered and rich settlement site giving perspectives for research is situated in the locality of “Stenitzi”.

Summarizing the results of the field surveys and archaeological excavations in 2011, the explored area with Kozi Gramadi as its centre, we can make a parallel with another peripheral area of the Odrysian Kingdom –

ския масив с концентрация на обекти, за които стана дума по-горе, е едва 18 кв. км., контролираната територия е около 1000 кв. км. Тази функционална територия е притежавала мощен политически център, разположен в югоизточното подножие на Кози грамади. По логиката на историческата география би следвало да има условни граници, както следва – на североизток до рида Стражата в близост до с. В. Левски, Карловско; на запад до с. Кръстевич; на изток до Сърнена Средна гора; на северозапад до рида Козница, който е връзката между Средна гора и Стара планина. Проблемна ще остане територията на юг от Старосел, защото все още не е ясно как ще се впише територията около Старосел към богатия равнинен района на Пловдив, Калояново, Дуванлий. Проблемът идва от степента на зависимост на отделните райони към предполагаем по-развит мощен равнинен център на одрисите.

С кой владетел можем да свържем проучваните обекти в Същинска Средна гора? Приемаме с по-голяма степен на сигурност, че обектът на връх Кози грамади е бил под контрола на Аматок II и Терес II. Наличието на по-ранни съоръжения в описаната накратко резиденция биха могли да върнат строителството с няколко десетилетия назад – т.е. във времето на цар Котис I.

Впрочем тук предпазливо трябва да се свързва изследваният регион с времето на властване на конкретен владетел, а не директно с неговото пребиваване и дори продължителен престой в планината. Не бива да забравяме, че в съвременната историография територията по горното течение на Хеброс и на север към Хемус, в това число и анонимната през античността Средна гора, стоят твърде проблемно по отношение на локализирането владенията на наследниците на Котис Първи – Аматок, Керсеблепт, Берисад и Терес (Делев 1997, 7–40). Така или иначе проблемът остава и с неохота съвременните български историци и археолози признават, че коментираният регион има своето политическо и културно обособява-

Hieron Oros (Христов 2011d, 217–231). Here again I dwell on this example, first because in Sashtinska Sredna Gora besides the stronghold with residential character there is at this stage another, which controlled a vast territory. I mean the fortified site in the "Smilove" locality, between the towns of Koprivshtitza and Strelcha, a site researched by D. Agre.

Although the actual size of the mountain massif with a concentration of sites that have been mentioned above is only 18 sq. km., the controlled territory is about 1000 sq. km. This functional area possessed a powerful political center located at the southeastern foot of Kozi Gramadi. By the logic of historical geography, its conditional boundaries should appear as follows: in the northeast to the ridge of Strazhata, close to Vasil Levski village; in the west to the village of Krastevich; in the east to Sarnena Gora Mt. and in the northwest to the Koznitza elevation, which appears to be the connection between Sredna Gora and Stara Planina. The area to the south of Starosel remains problematic, because it is yet unclear how that area would fit in the rich lowland areas of Plovdiv, Kaloyanovo and Duvanlii. The problem arises from the degree of dependence of the different areas on a supposedly more developed and powerful valley center of the Odrysae.

With the name of which ruler can we associate the researched sites in Sashtinska Sredna Gora? We assume with a greater degree of certainty that the site on Kozi Gramadi was under the control of Amatocus II and Teres II. The presence of earlier facilities in the briefly described residence could date the construction several decades earlier – i.e. in the time of King Kotys I.

Moreover, the researched area should be associated very cautiously with the reign of a specific ruler and not directly with his sojourn and even extended stay in the mountain. We must not forget that in contemporary historiography the area upstream of the river Hebros and in the north to Haemus, including the anonymous in antiquity Sredna Gora, не в навечерието на македонската инвазия в Тракия.

По-убедително стои тезата, че районът с център Кози грамади, резиденцията и, както ще се убедите в изложението, и светилището в най-високата част на върха, са превзети от филиповите генерали Анаксандър и Клеобул. Тази теза е твърдо подплатена с анализ на десетки оловни ядра за прашка, носещи имената на споменатите офицери, и трябва да се има предвид, че тези паметници са най-добрата засега материална илюстрация за мащабната македонска агресия във вътрешността на Тракия. Става дума за твърде трудният във военно и климатично отношение поход на македонския цар във вътрешността на Тракия, започнал в началото на лятото на 342 г. пр. пр. Хр., както се подразбира от една реч на Демостен, произнесена за делата в Херсонес (Demosth. 8.2). Военните действия продължават около две години, но по ирония на съдбата сведенията за нея, които е логично да са съществували, не са достигнали до нас.

В начало на войната Филип Македонски нахлул по долината на Хеброс, като преди това завладял Енос. Както съобщава отоново Демостен, македонския цар влязъл „във вътрешността на Горна Тракия" (Demosth. 8 de Chers., hypoth. 3.). Диодор Сицилийски споменава, че след няколко успешни сражения Филип лично „основал значителни градове на най-удобните места, за да усмири дързостта на тракийците" (Diod. 16.71.2). Според Г. Кацаров обаче успехите на Филип не били толкова лесни и пълни. Поне в началото успехът е бил променлив и в едно от сраженията македонският цар дори претърпял поражение (Polyaen. strat. 4.2.13).

Допуска се, че траките предприели партизанска война, и това може да се предположи, ако се вземе под внимание планинският характер на земите, контролирани от одрисите на север от Филипополис (Кацаров 1922, 212). Самият македонски владетел боледувал тежко през зимата на 342 г. пр. Хр. (Demosth. 8 de Chers., 35, 45;

are rather problematic concerning the localization of the domain of Kotys I's successors – Amadocus, Cersobleptes, Berisades and Teres (Делев 1997, 7–40) In any case, the problem remains and the contemporary Bulgarian historians and archaeologists reluctantly admit that the commented region had its political and cultural differentiation on the eve of the Macedonian invasion in Thrace.

More convincing is the hypothesis that the region with a center Kozi Gramadi, the residence and as you will see in the course of the exposition also the sanctuary in the highest part of the peak, were taken over by Philip's generals Anaxander and Cleobulus. This argument is decisively supported by the analysis of dozens of sling lead bullets bearing the names of those officers; we should also bear in mind that these monuments are for now the best material illustration of the colossal Macedonian aggression in the interior of Thrace. We are speaking here about the very difficult in terms of climate and military aspect campaign of the Macedonian king in the interior of Thrace, which began in the early summer of 342 BC as is implied by a speech of Demosthenes on the achievements in Chersonesus (Demosth. 8.2). Hostilities continued for about two years, but ironically the information about them that seems logical to have existed did not come to us.

At the beginning of the war, Philip of Macedon invaded the valley of Hebros having previously conquered Ainos. As again reported by Demosthenes, the Macedonian king entered "Upper Thrace" (Demosth. 8 de Chers., Hypoth. 3). Diodorus Siculus mentions that after several successful battles Philip personally "founded considerable cities in the most convenient places in order to calm down the audacity of the Thracians" (Diod. 16.71. 2). According to G. Katzarov, however, the initial success of Philip was not so easy and complete. At least in the beginning, his success was changeable and in one of the battles the Macedonian king was even defeated (Polyaen. strat. 4. 2.13).

It is assumed that the Thracians opened

ср. 10, Philipp. IV, 15–16) – вероятно от малария – (Кацаров 1922, 215). По това време Филип вече бил завладял няколко, както изглежда, важни тракийски крепости (сред които изрично упоменати са Дронгилон, Кабиле и Мастейра (Demosth. 8 de Chers. 44; 10 Philipp. IV, 15). и изглежда веднага пристъпил към тяхното възстановяване и укрепяване като свои опорни пунктове (Demosth. 8 de Chers., 44). Посоката на движение на войската му е била от югозапад, през тракийския град Пулпудева, който той преименува на Филипополис (Пловдив), към Кабиле (Ямбол) и от там на юг към морските резиденции. Тъй като резиденцията Мастейра се локализира според някои изследователи при село Младеново, Свиленградско, Хасковска област, на южните склонове на планината Сакар, в Южна България, то Дронгилон според една от много възможности може да се търси някъде по трасето на Филип II югозападно, преди Кабиле, при дн. гр. Ямбол (Димитров 1975, 56–68; Порожанов 2010, 17–29; Porozhanov 2009, 255–270). Другите предложени варианти в литературата се свързват с мястото на една късноантична крепост в близост до Константинопол (Венедиков 1982, 92) и районът източно/югоизточно от Pizos (дн. с. Чакарлар до Чирпан, Бошнаков 2000, 282). Целият район, обект на изследване от моя екип, през годините последно в сферата на хипотеза е разпознат от Иван Тодоров като известния, но нелокализиран на този етап Дронгилон (Тодоров 2013, 117–129). Позовавайки се на бележки, запазени в архивите на П. Р. Славейков, Ив. Тодоров припомня за наличието на слабо познатите топоними „Драгулин“ в Панагюрище и „Другуне“ в Копривщица. Според историка би могло те са да запазена езикова реликва, свързана с топонима Дронгилон. Хипотезата предстои да бъде доразвита в отделна допълнителна публикация.

Ако трябва отново да се върнем на локализацията на Мастейра, тук е мястото да бъдат припомнени известните спорове

guerrilla war and this could be supposed, if we take into account the nature of the mountainous lands of the Odrysae, under control to the north of Philippopolis. (Кацаров 1922, 212) The Macedonian ruler himself suffered from a heavy decease in the winter of 342 BC. (Demosth. 8 de Chers., 35, 45; cp. 10th – Philipp. IV, 15–16 – probably from malaria – Кацаров 1922, 215). At that time Philip had already conquered several apparently important Thracian fortresses (among which specifically mentioned are Drongilon, Kabyle and Masteira (Demosth. 8 de Chers.), 44, 10 Philipp. IV, 15) and as it seems he immediately proceeded to their restoration and fortification as his strong points. (Demosth. 8 de Chers., 44.) The direction in which his army moved was from southwest, via the Thracian town of Pulpudeva which he renamed Philippopolis (Plovdiv) to Kabyle (Yambol) and from there southwards to the sea residences. Since the residence of Masteira is localized by some researchers at the village of Miladinovo, Svilengrad region, Haskovo province, on the southern slopes of the Mt. Sakar in South Bulgaria, then Drongilon as one of the many options, might be searched for somewhere along the route of Philip II's army, southwest before Kabyle in the present town of Yambol. (Димитров 1975, 56–68; Порожанов 2010, 17–29; Porozhanov 2009, 255–270). The other variants proposed in the literature refer to the location of an ancient fortress near Constantinople (Венедиков 1982, 92) and the area to the east/southeast of Pizos (present-day village of Chakarlar near Chirpan – Бошнаков 2000, 282). The entire area researched by my team in recent years is hypothetically identified by Ivan Todorov as the well-known, but at this stage not yet localized Drongilon (Todorov 2013 117–129). Referring to certain notes in the archive of P. R. Slaveykov, Ivan Todorov reminds the presence of poorly known toponyms of "Dragulin" in Panagyurishte and "Drugune" in Koprivshtitza. According to the historian they might be preserved linguistic relics as-

около характера на облика на обекта при с. Ветрен, Пазарджишко, неговото име и историческа съдба. Въпреки, че археолозите, проучващи обекта при с. Ветрен, са категорични в своето схващане, че това е емпорион Пистирос, напоследък в литературата се предлагат и други мнения.

През 1999 г. К. Бошнаков приема, че Пистирос край с.Ветрен е наследник на Мастейра, едно от четирите колонизирани от Филип II Македонски тракийски селища след похода му от 341 г. пр. Хр. (Bosnakov 1999, 319 sgg.).

Мастейра се споменава, както е известно от Демостен (Demosth. 8. 44), наред с хорионите (укрепени селища) Дронгилон и Кабиле като „окаяни свърталища" в Тракия през 352 г. пр. Хр.

М. Тачева приема, че разкритата демонтирана кула (тюрзис) на тракийски владетел край източната порта на селището дава основание да се приеме, че Мастейра е била одриска царска резиденция на т.нар. Вътрешно (Горно) царство на Медок (Тачева 2006, 176–177). Тачева поставя под въпрос дали обектът при с. Ветрен е емпорион. Независимо от противоречивите мнения за този беспорно интересен и професионално проучван обект може да се приеме, че той е разположен на западната периферия на територията, контролирана от одриските царе. Той по подобие на обектите при връх Кози грамади, Стрелча и Кръстевич, маркират периферията на одриското царство.

Какво се случва в проучвания район около Кози грамади след Филиповия поход в Тракия? След краткотрайното завладяване на средногорския масив политическият център на одрисите се измества на изток към столицата на Севт III. Светилището на връх Кози грамади е почитано поне до началото или средата на III в., ако съдим по някои открити македонски монети. Споменът за свято място очевидно е запазен, и през римската епоха на върха функционира светилище, което през 2005 г. е само в сферата на догадките, а през 2013 г. вече е точно

sociated with the toponym Drongilon. The hypothesis is to be developed further in a separate publication.

If we have to return on the localization of Masteira, here is the place to recollect the famous dispute about the nature and appearance of the site at Vetren, Pazardzhik region, its name and historical fate. Although the archaeologists investigating the site at Vetren are unyielding in their belief that this is the emporium Pistiros, other opinions have been suggested lately in the literature.

In 1999, K. Boshnakov assumed that Pistiros near the village of Vetren is the successor to Masteira, one of the four Thracian settlements, colonized by Philip II of Macedon after his march in 341 BC (Bosnakov 1999, 319 sgg.).

As we know, Demosthenes (Demosth. 8. 44), mentioned Masteira in 352 BC, together with the fortified settlements (chorion) of Drongilon and Kabyle, calling them "squalid dens" in Thrace.

M. Tacheva assumes that the "revealed dismantled tower (τύϱσις) of a Thracian ruler near the eastern gate of the town gives grounds to suppose that Masteira was an Odrysian royal residence of the so-called "Inner (Upper) kingdom" of Medocus. (Тачева 2006, 176–177) Tacheva questions whether the site at Vetren was an emporium. Regardless of the conflicting opinions about this undoubtedly interesting and professionally investigated site, we can assume that it was located in the western periphery of the territory controlled by the Odrysian rulers. Like the sites at Kozi Gramadi, Strelcha and Krastevich, it marked the periphery of the Odrysian Kingdom.

What happened in the explored area around Kozi Gramadi after Philip's campaign in Thrace? After the brief seizure of the Sredna Gora Mt., the political center of the Odrysae shifted eastwards to the capital of Seuthes III. The sanctuary on Kozi Gramadi had been worshipped at least until the beginning or middle of the 3rd century, judging by some Macedonian coins found there. The идентифицирано.

През Римската епоха е налице „отдръпване“ на големите селищни центрове от днешния район на Старосел. Като цяло локализираните римски селища са разположени на повече 10 км. южно от склоновете на планината. „Преоткриването“ на планинския район се извършва през късната античност, когато се повтаря усвояването на върховете с името „Калето“. Локализирането на раннохристиянските църкви в района на селата Красново, Старосел и Мътеница показва, че те са били построени по едно и също време, в приблизително еднаква географска среда в пряка зависимост от близко разположени селища. Базиликалният план на църквите и техните параметри са изключително сходни. Като цяло раннохристиянските свети места копират на терена други, по-ранни култови места на траките – скални светилища, единични надгробни могили и изградени укрепени пунктове.

Споменът за тези паметници през столетията се е просмукал в запазената топонимия и особено в легендарните и фолклорни записи. Прави впечатление, че редица тракийски обекти по билото и южните склонове на Същинска Средна гора са свързани с легенди, които носят безспорно древен произход. Примерите вече са публикувани и тук припомням важното.

Така например досегашните проучвания доказват, и то по убедителен начин, че т.нар. Крали Маркови камъни (Марков камък, Малки Маркови камъни, Големи Маркови камъни, Маркова могила), разположени на различни места в Средна гора, представляват древнотракийски мегалитни светилища. В своето разположение те маркират една своеобразна дъга, обхващаща ниските части на Средна гора северно от с. Паничери, продължаваща към билото на планината, на запад към землището на с. Красново. На север разпространението на топонима достига землището на с. Богдан (Карловско). Тази концентрация на топоними, свързана с Крали Марко, не е случайна. Всъщност

reminiscence of the holy place was obviously preserved and in the Roman era a sanctuary functioned on the peak. In 2005 the existence of the sanctuary was only suggested, and in 2013 it was identified.

In the Roman era, there was a “withdrawal” of the large urban centers of today’s area of Starosel. Generally, the localized Roman settlements were situated at a distance of more than 10 km to the south of the mountain slopes. The “rediscovery” of the mountain region occurred in Late Antiquity, when the reclamation of the peaks bearing the name “Kaleto” was repeated. The localization of the early Christian churches in the villages of Krasnovo, Starosel and Matenitza shows that they were built at one and the same time in a roughly the same geographical area in direct proportion to settlements situated nearby. The basilican layout of the churches and their parameters are very similar. Generally speaking, the early Christian holy places copied other, earlier cult places of the Thracians on the terrain – rock sanctuaries, single burial mounds and fortified posts.

The memory of these monuments through the ages had penetrated into the surviving place names, especially in the legendary and folk records. It is noteworthy that a number of Thracian sites along the ridge and the southern slopes of Sashtinska Sredna Gora are associated with legends that undoubtedly have ancient origin. Examples have already been published therefore I am only bringing the important points to mind.

For example, the studies have so far proved and in a convincing manner that the so-called Krali Markovi Kamani i.e. King Marko’s rocks (Markov kamak, Mali Markovi kamani, Golemi Markovi kamani, Markova mogila), situated at various locations in Sredna Gora were ancient Thracian megalithic sanctuaries. By their disposition they mark a sort of arc which starts from the lower parts of Sredna Gora to the north of Panicheri village, extends to the mountain ridge, then continues westwards to the village land of Krasnovo. To the north, the toponym reaches the тя почти напълно припокрива територия с концентралия на значими археологически паметници на одрисите със сегашен център Старосел.

Картирането на скалните паметници в землището на средногорските села и анализът на легендите, свързани с тях, показват един важен изследователски проблем. Налице е налагането на определен мит върху естествения планински релеф, като природното се е превърнало в културно пространство чрез маркирането на определени, лесно забележими природни феномени с помощта на знаци – скални ями, фалическо издържани скали, скални процепи и арки. Това маркиране е в основата на на здравото закрепване на древнотракийския мит върху изследваната територия. И въпреки перипетиите на историята и етническите промени, митът достига до нас със своите неизличими антични корени (Христов 2010, 133–145).

territory of Bogdan village (Karlovo region). This concentration of toponyms associated with Krali Marko is not accidental. In fact, it almost completely overlaps the territory with concentration of significant Odrysian archaeological monuments with a center the present-day Starosel.

The mapping of the rock monuments in the lands of the Sredna Gora villages and the analysis of the legends associated with them, show a significant research problem. There is a certain myth imposition on the natural mountain terrain, and the natural environment has become a cultural space by marking certain easily observable natural phenomena by means of signs – rock pits, phallus-shaped rocks, rock crevices and arches. This marking is underlying the solid imbedding of the ancient Roman myth into the researched area. Thus, despite this tumultuous history and ethnic changes the myth has come to us with its indelible ancient roots (Христов 2010, 133–145).

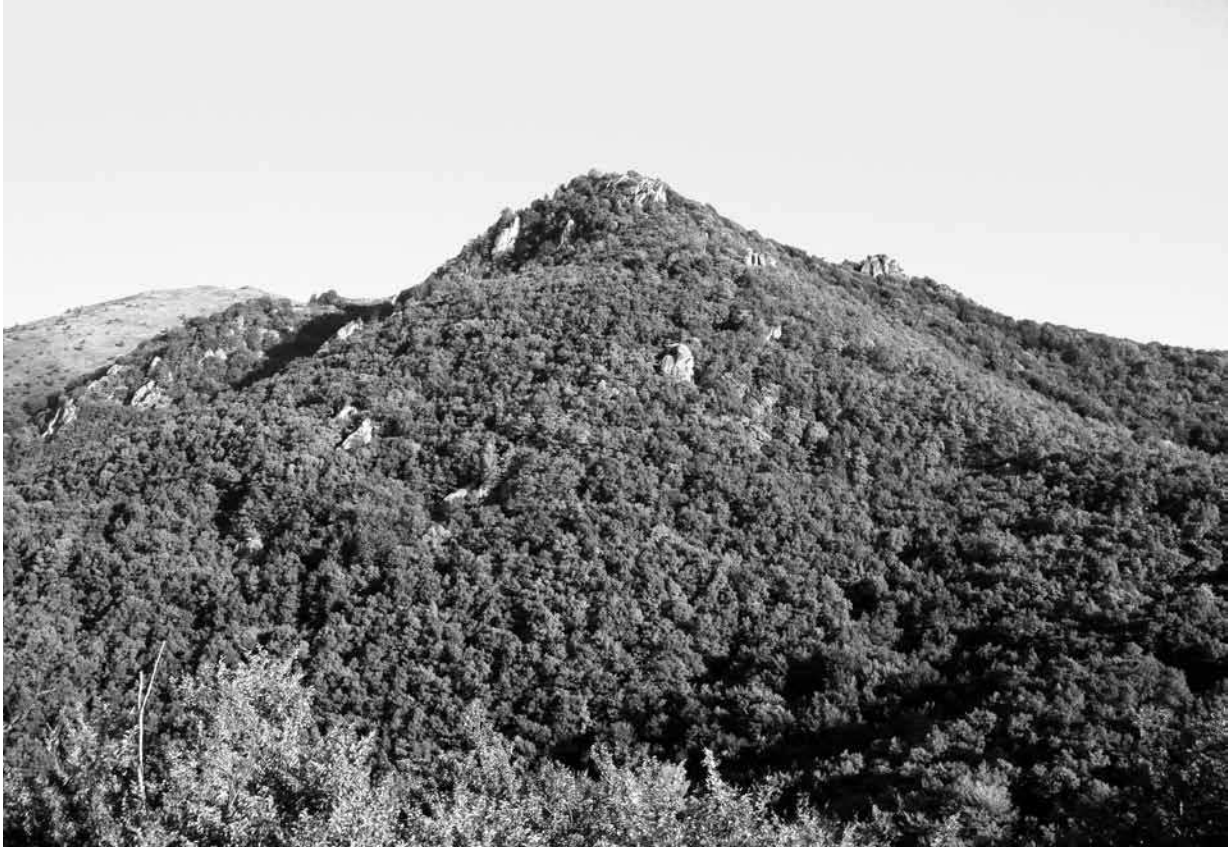

Обр. 2. Връх Кози грамади – поглед от юг.
Fig. 2. Kozi Gramadi peak – view from the south.

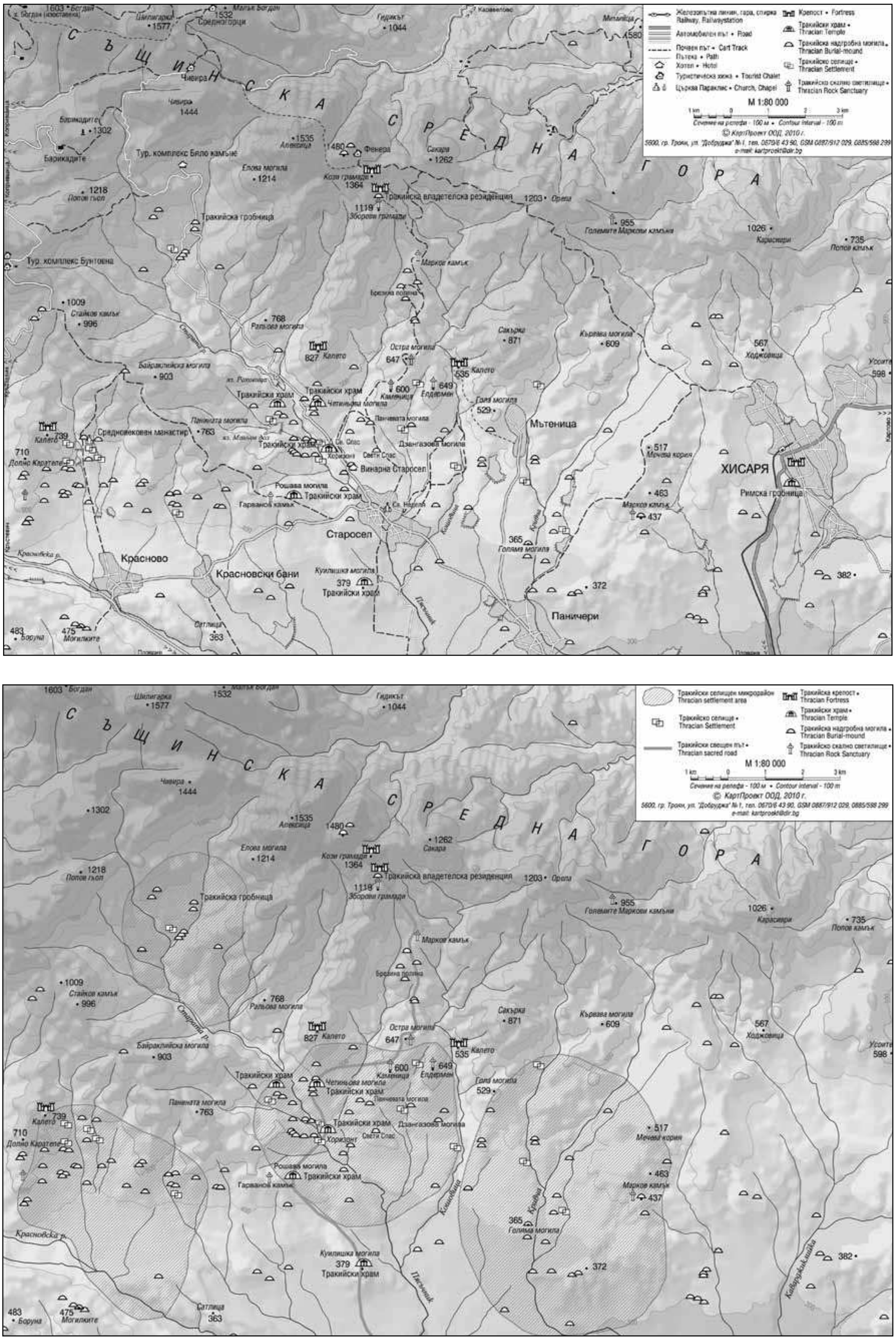
Железопътна линия, гара, спирка • Railway, Railwaystation
Автомобилен път • Road
Полски път • Cart Track
Пътека • Path
Хотел • Hotel
Туристическа хижа • Tourist Chalet
Църква Параклис • Church, Chapel
Крепост • Fortress
Тракийски храм • Thracian Temple
Тракийска надгробна могила • Thracian Burial-mound
Тракийско селище • Thracian Settlement
Тракийско скално светилище • Thracian Rock Sanctuary
M 1:80 000
© КартПроект ООД, 2010 г.
СЪЩИНСКА СРЕДНА ГОРА
Кози грамади
Тракийска владетелска резиденция
Тракийска гробница
Тракийски храм
Старосел
Красново
Красновски бани
Мътеница
ХИСАРЯ
Римска гробница
Паничери
Тракийски селищен микрорайон • Thracian settlement area
Тракийска крепост • Thracian Fortress
Тракийски свещен път • Thracian sacred road

Обр. 3–4. Археологическа карта на южните склонове на Същенска Средна гора в района на Кози грамади.
Fig. 3–4. Archaeological map of the southern slopes of Sashtinska Sredna Gora in the region of Kozi Gramadi.

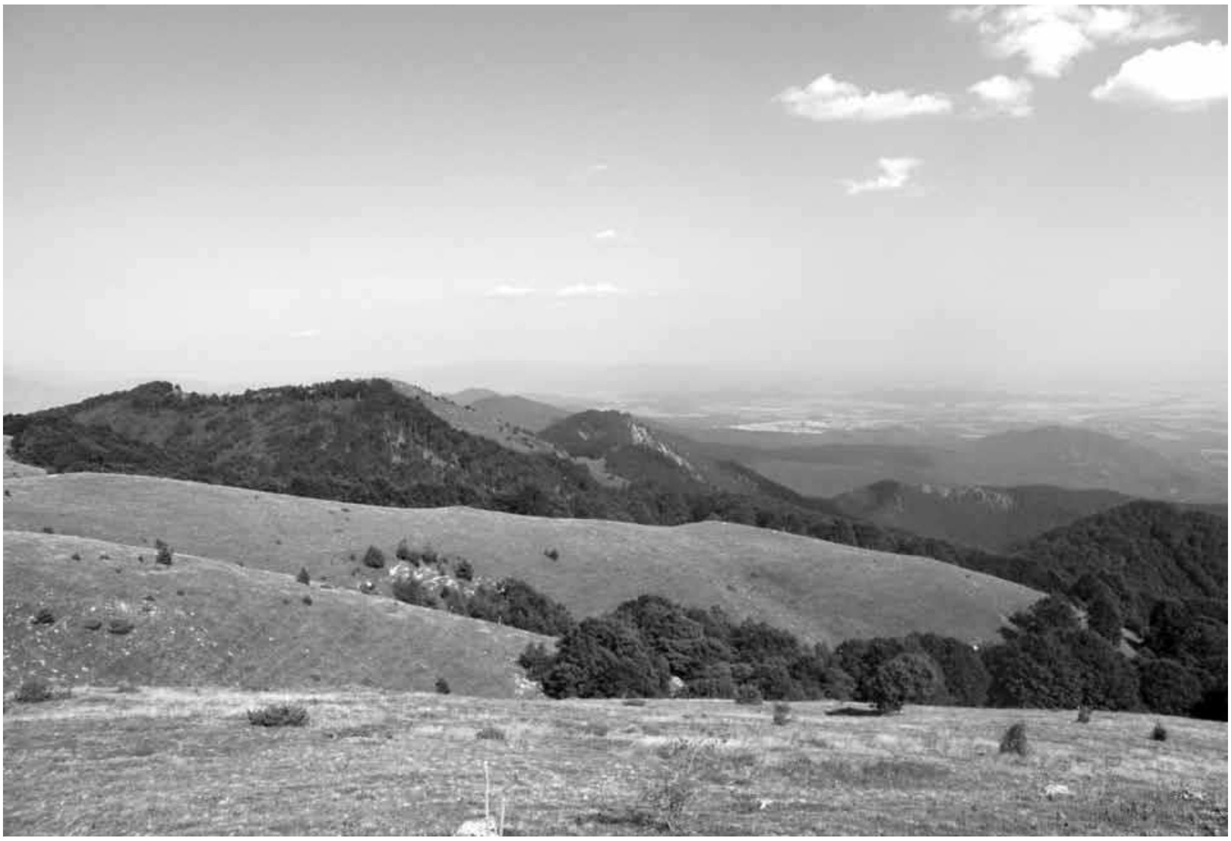

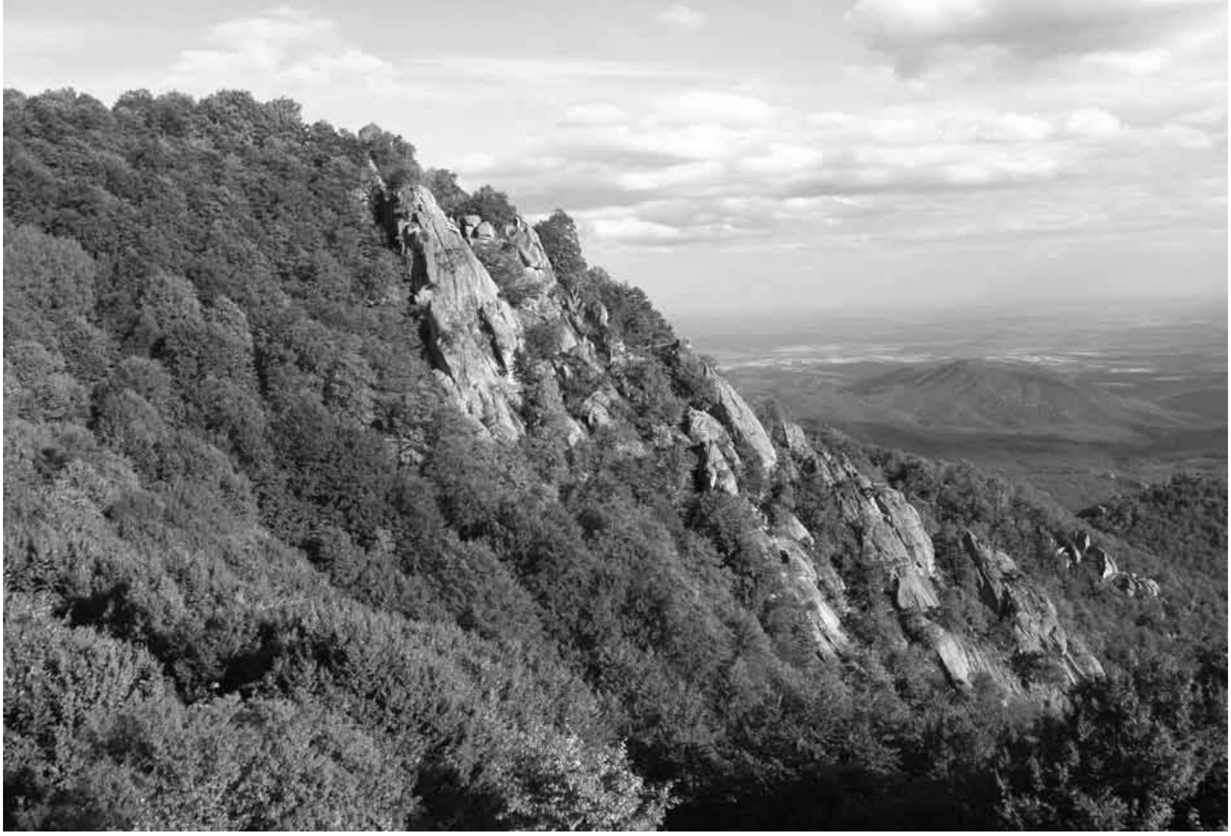

Обр. 7–8. Връх Кози грамади – поглед от различни места в билото на планината.
Fig. 7–8. Kozi Gramadi – view from different points on the mountain ridge.

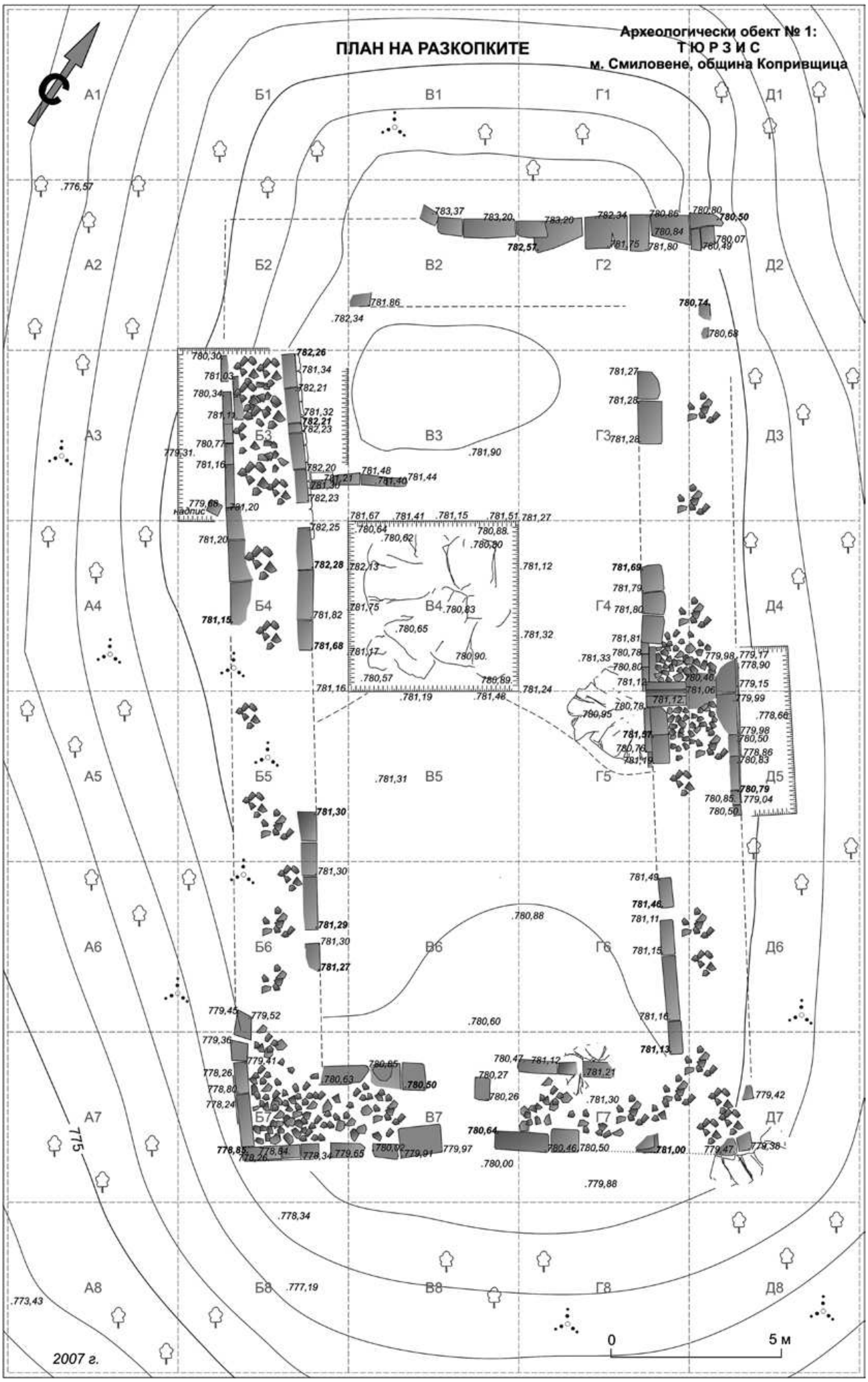
ПЛАН НА РАЗКОПКИТЕ
Археологически обект № 1:
ТЮРЗИС
м. Смиловене, община Копривщица
С
А1
Б1
В1
Г1
Д1
А2
Б2
В2
Г2
Д2
А3
Б3
В3
Г3
Д3
А4
Б4
В4
Г4
Д4
А5
Б5
В5
Г5
Д5
А6
Б6
В6
Г6
Д6
А7
Б7
В7
Г7
Д7
А8
Б8
В8
Г8
Д8
776,57
783,37
783,20
782,57
782,34
780,86
780,80
780,50
780,84
781,75
781,80
780,07
780,49
781,86
782,34
780,74
780,68
782,26
781,34
782,21
781,32
782,23
782,20
782,23
781,48
781,40
781,44
781,90
781,27
781,28
781,28
779,31
779,68
надпис
781,20
781,67
781,41
781,15
781,51
781,27
780,64
780,62
780,88
780,80
782,25
782,13
782,28
781,12
781,69
781,79
781,80
781,15
781,82
781,75
780,83
780,65
781,68
781,17
780,90
781,32
781,81
781,33
779,17
778,90
779,15
779,99
780,57
780,89
781,16
781,19
781,48
781,24
780,95
778,66
779,98
780,50
778,86
780,83
781,31
781,30
780,79
779,04
780,85
780,50
781,30
781,49
781,46
781,11
781,29
781,30
780,88
781,15
781,27
781,16
781,13
779,45
779,52
779,36
779,41
780,60
778,26
778,80
778,24
780,63
780,85
780,50
780,47
781,12
781,21
780,27
780,26
781,30
779,42
780,64
778,85
778,84
778,26
778,34
779,65
780,00
779,91
779,97
780,00
780,46
780,50
781,00
779,47
779,38
779,88
775
778,34
777,19
773,43
2007 г.
0
5 м

Обр. 24. План на укрепление в м. „ Смиловене” при гр. Копривщица – по Д. Агре.
Fig. 24. Plan of the stronghold in “Smilovene” locality near Koprivshtitsa, after D. Agre.

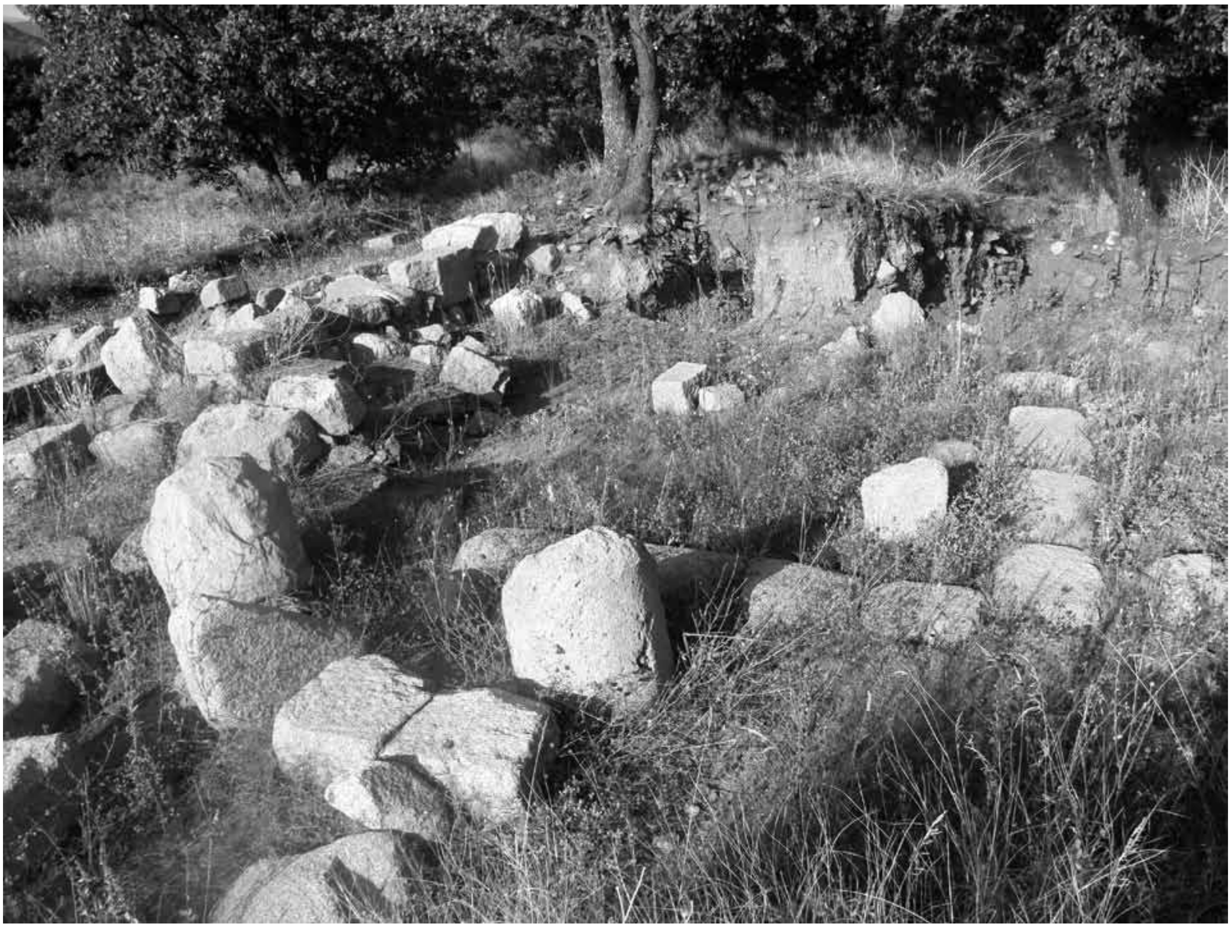

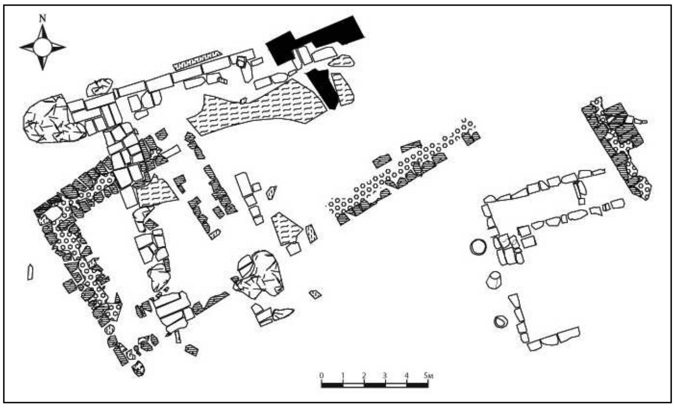

Обр. 27–28. Светилище при с. Кръстевич, Хисарско.
Fig. 27–28. Sanctuary at Krastevich, Hisarya.

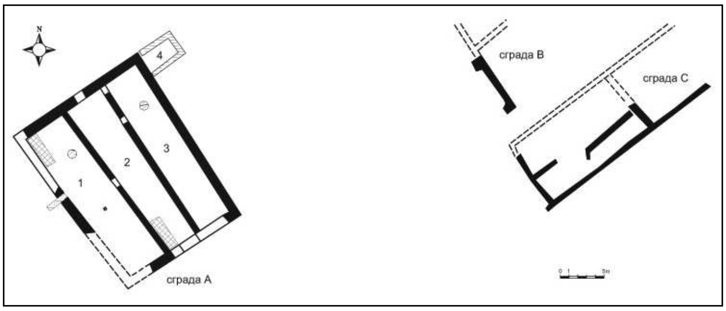
N
1
2
3
4
сграда А
сграда В
сграда С
0 1 5м

Обр. 25–26. Тракийско търговско селище при с. Кръстевич, Хисарско (по М. Маджаров).
Fig. 25–26. Commercial Thracian settlement at Krastevich near Hisarya (by M. Madzharov).

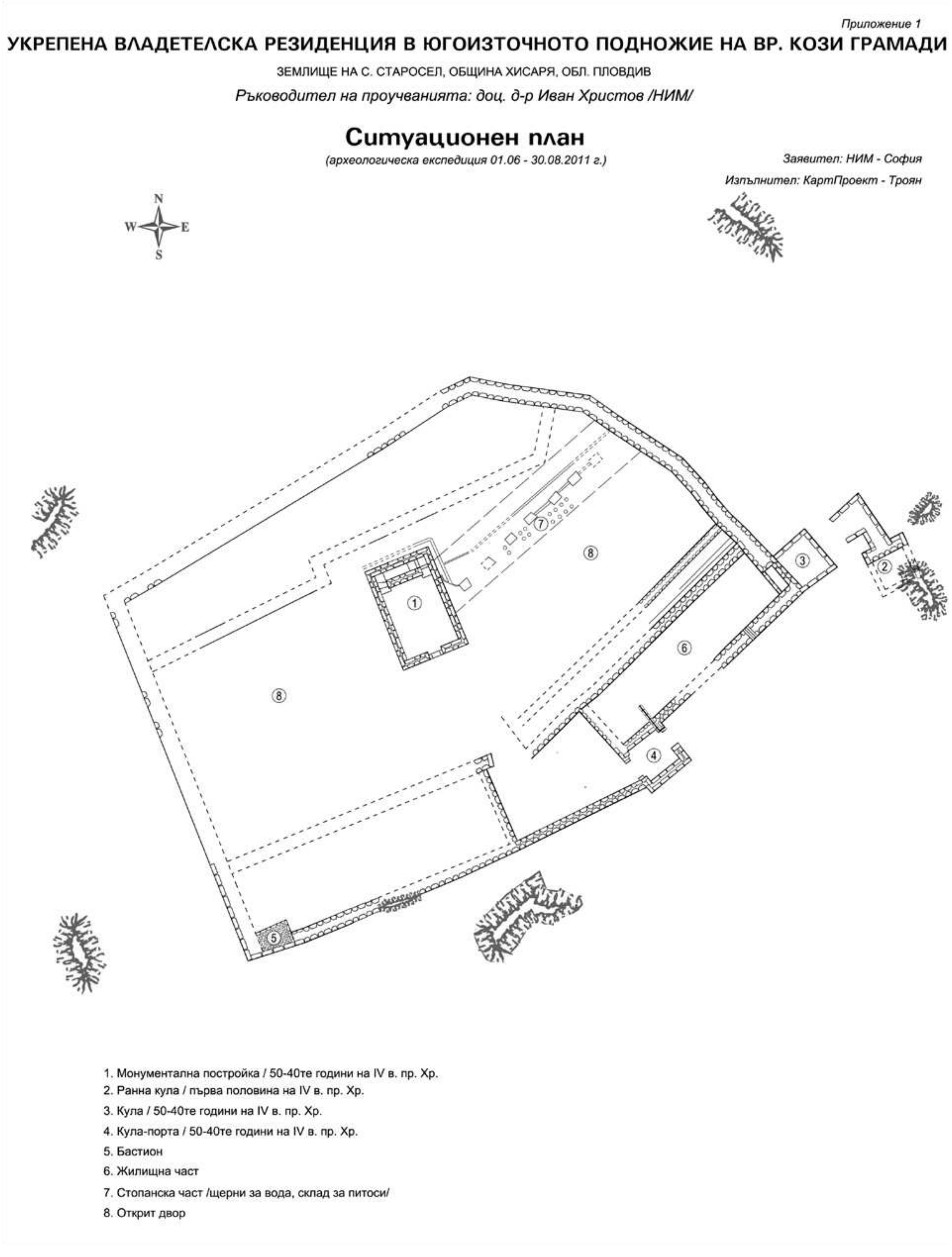

Приложение 1

УКРЕПЕНА ВЛАДЕТЕЛСКА РЕЗИДЕНЦИЯ В ЮГОИЗТОЧНОТО ПОДНОЖИЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ

ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Ръководител на проучванията: доц. д-р Иван Христов /НИМ/

Ситуационен план

(археологическа експедиция 01.06 - 30.08.2011 г.)

Заявител: НИМ - София

Изпълнител: КартПроект - Троян

1. Монументална постройка / 50-40те години на IV в. пр. Хр.
2. Ранна кула / първа половина на IV в. пр. Хр.
3. Кула / 50-40те години на IV в. пр. Хр.
4. Кула-порта / 50-40те години на IV в. пр. Хр.
5. Бастион
6. Жилищна част
7. Стопанска част /щерни за вода, склад за питоси/
8. Открит двор

Обр. 29. План на резиденцията в подножието на връх Кози грамади.
Fig. 29. Layout of the residence at the foot of Kozi Gramadi.

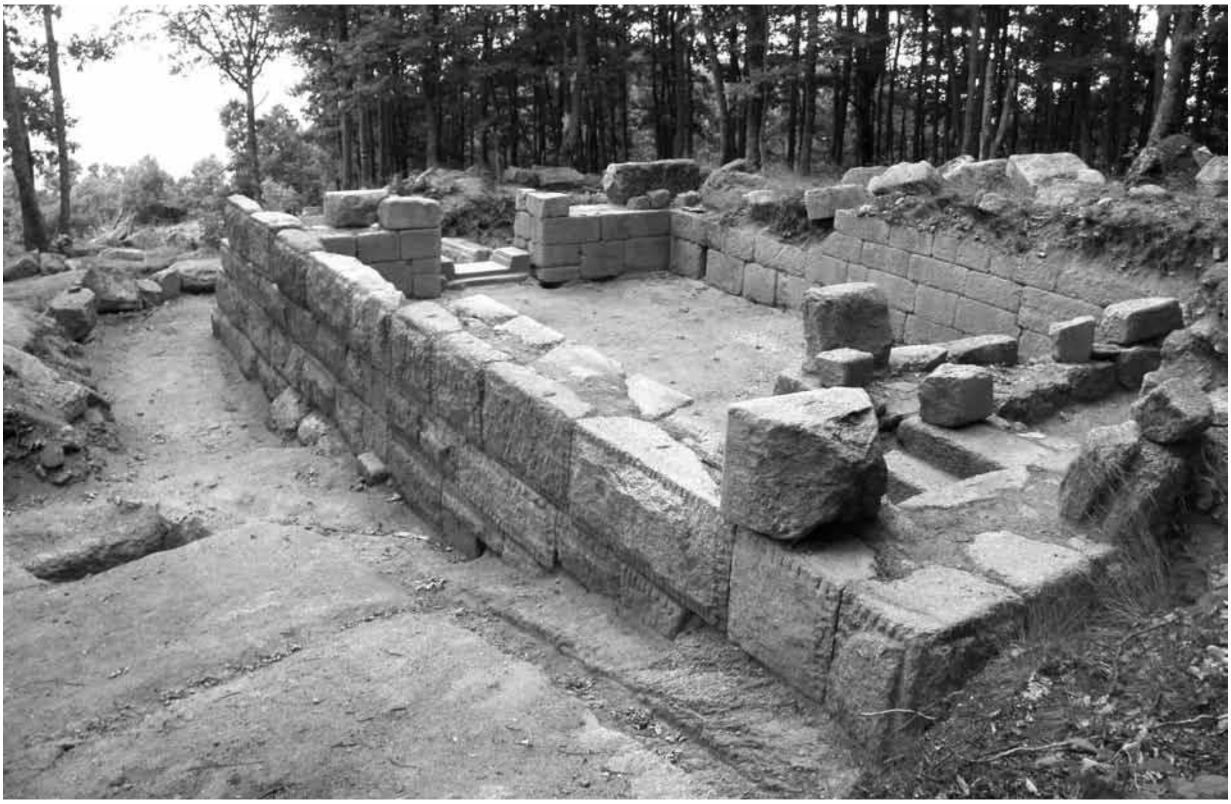

Обр. 34. Северната стена на дворцова сграда в средата на резциденцията.
Fig. 34. Northern wall of a palace building in the middle of the residence.

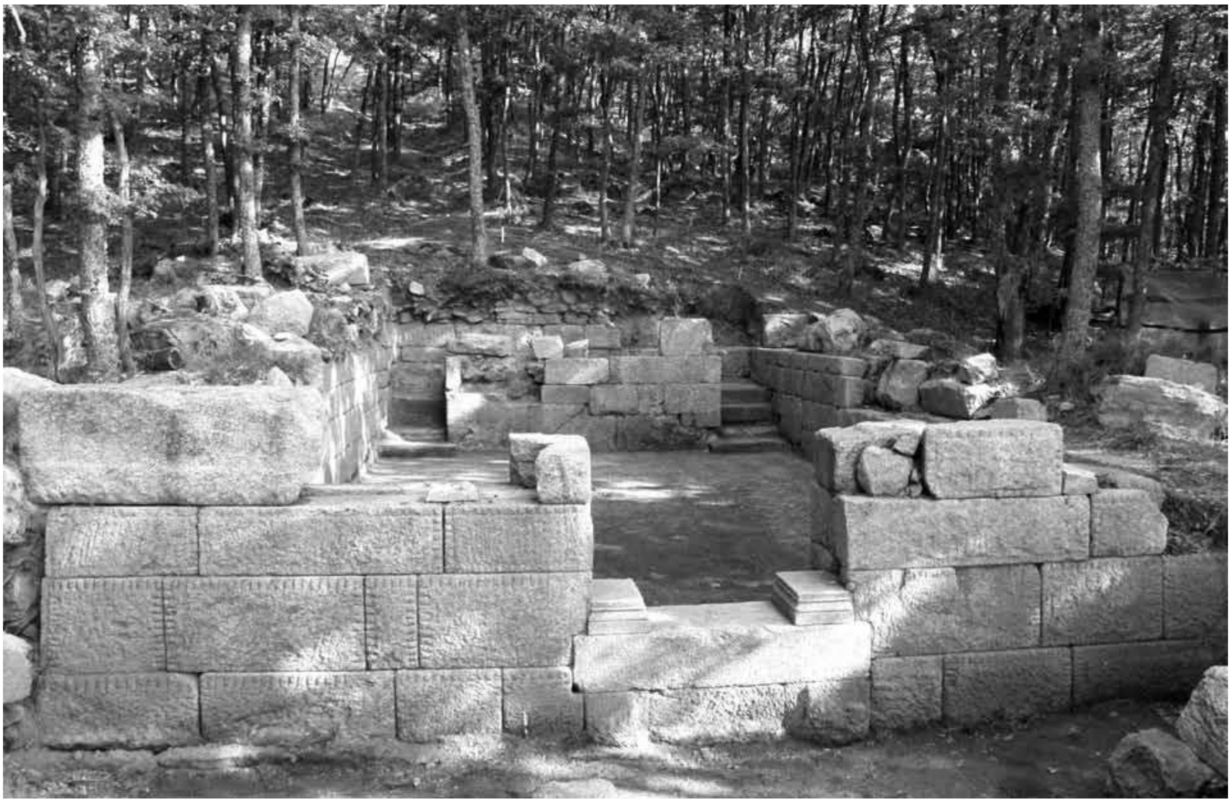

Обр. 35. Югоизточната стена с вход на дворцова сграда.
Fig. 35. Southeastern wall and the entrance to a palace building.

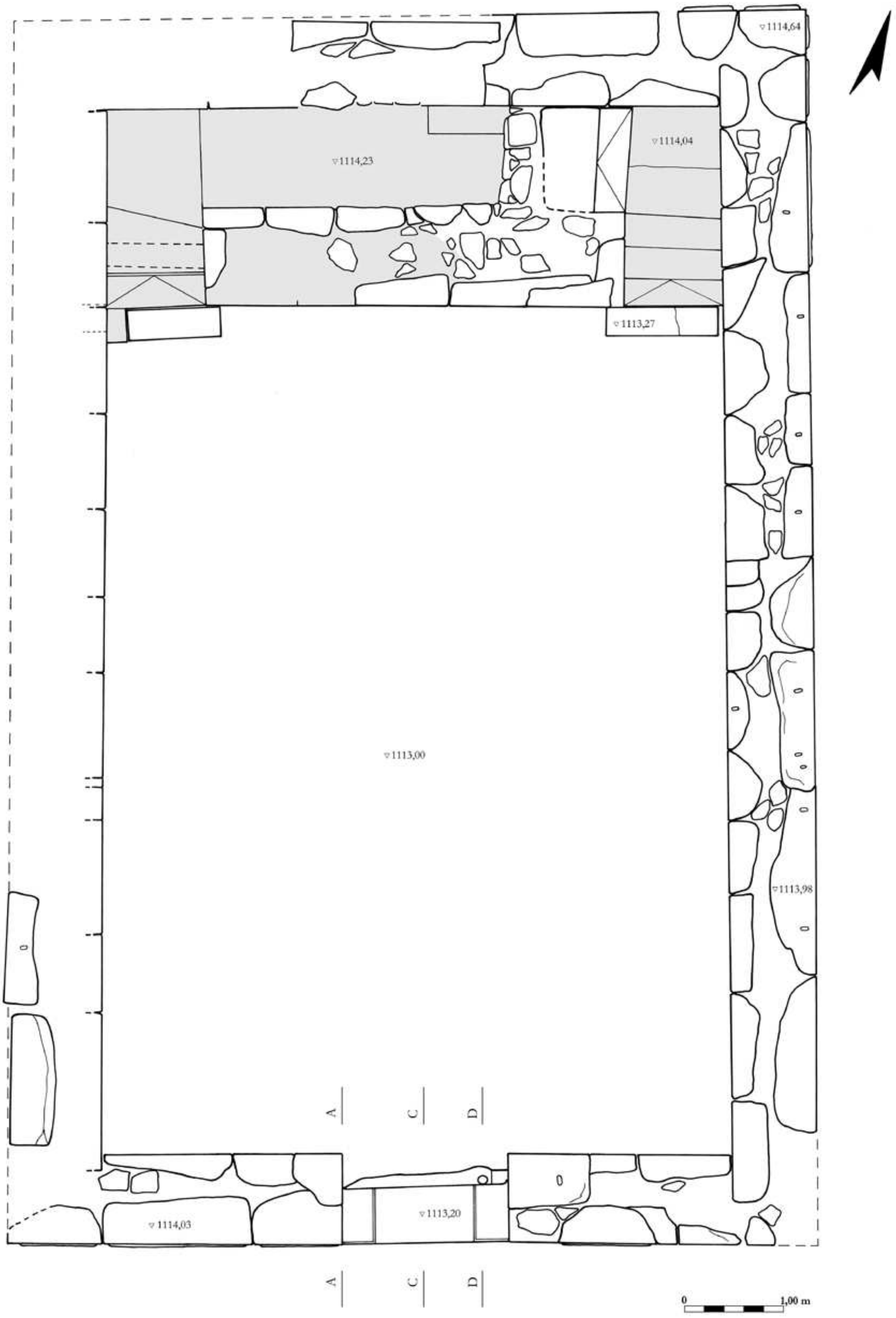
▽1114,64
▽1114,23
▽1114,04
▽1113,27
▽1113,00
▽1113,98
A
C
D
▽1114,03
▽1113,20
A
C
D
0
1,00 m

Обр. 36. План на дворцовата сграда.
Fig. 36. Layout of the palace building.

III.

ГЛАВА 3.

ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ (VIII–III В. ПР. ХР.)

Иван Христов

Храмова постройка (VIII–IV в. пр. Хр.)

Първата цялостно проучена археологическа структура на връх Кози грамади е тракийска постройка от I хил. пр. Хр., разположена в най-южната част на южния сектор на обекта (Обр. 1). Постройката е засечена при сондажните разкопки през 2005 г., но тогава за нея не е предложена задоволителна интепретация. Отчетен е фактът, че в пласта във вътрешността на постройката, между другото обект на иманярска интервеция, се откриват материали от късножелязната епоха и късноантичната епоха (Христов 2006, 29, Обр. 3).

При продължилите разкопки през 2013 г. в квадрат Ж24 е открито продължението на южния зид на постройката в посока север (Обр. 2–3–9–10). Разкрито е цялото вътрешно лице на западния зид, както и северния зид (Обр. 17–18). В тази си част зидовете лягат на скала и са слабо запазени. Разкопките в съседния квадрат З23 позволяват да се проследи източното продължение на северния зид на сградата. Проучени са два пласта по наклон, като в източната страна те са изчерпани до скала. В резултат на разчистванията е открит североизточния ъгъл на постройката, оформен от дялан

CHAPTER 3.

STUDY OF A THRACIAN SANCTUARY ON KOZI GRAMADI PEAK (8th–3rd C. BC)

Ivan Hristov

The temple building (8th–4th c. BC)

The first completely researched archaeological structure on Kozi Gramadi is a Thracian building from the 1st millennium BC, situated in the southern part of the southern sector of the site. (Fig.1) We came upon the building during the trial trench excavations in 2005, but then it was not acceptably interpreted. It is acknowledged that the layers inside the building, which was another object of the treasure hunters' intervention, contained materials from the late Iron Age and Late Antique period. (Христов 2006, 29, Fig 3).

During the continued excavations in 2013, in Square Ж24 we uncovered the extension of the south wall of the building to the north (Fig. 2–3–9–10). The inner face of both the western and the north walls was completely revealed (Fig. 17–18). In this part, the walls stood on bedrock and for that reason were poorly preserved. The excavations in the neighboring Square З23 permit to trace the eastern extension of the northern wall of the building. Two slanting layers were explored; their eastern sides exhausted to the bedrock. As a result of the clearing, the northeast corner of the building shaped

многолицев камък. Прави впечатление, че дяланите блокове лежат върху подложка от дребни плочести камъни, положена с цел нивелиране на основите предвид стръмния склон на запад. Същият маниер на строеж е документиран и при зида в източното подножие на южния сектор, непосредствено под църквата (Христов 2006, 34, Обр. 7).

След североизточния ъгъл вероятно е имало вход на източната страна, оформен от страници от дялани блокове (Обр. 4–5–6). След него следва чупка и продължение на изток от дребни камъни, изграждащи двулицев зид. Най-изнесената източна част на сградата е била преградена от големи обработени камъни, документирани през 2011 г. по източно разположения улей (Обр. 11–14). За тяхното откриване допускам, че се е получило свличане на терена около скалите, или лицевата зидария съзнателно е била разрушена. Към времето на изграждане на масивна източна стена на сградата можем да отнесем скално изсичане върху група скали в непосредствена близост до южния зид с кръгла форма и диаметър 35 см (Обр. 8). В средата на кръглата яма с равно дъно е бил изсечен монтажен отвор с правоъгълна форма (10 х 8 см). Изсичането може да бъде интерпретирано като основа за каменна колона, която по неизвестен начин е била свързана с разрушената източна стена на постройката. Тук трябва да предложа и друга версия за първоначалното ситуиране на огромните блокове, открити разхвърляни по югоизточния склон на върха. Освен за преграда на източната страна на проучваната сграда, част от тях вероятно са използвани в градежа на източната стена, ограждаща южния сектор.

Културният пласт в западната половина на квадрат Ж24, където е документирано иманярско вкопаване, е поне с 1,70 м. дълбочина (Обр. 15–16). Състои се от пръст, дребни камъни и много корени. Навсякъде се открива керамика, и то силно фрагментирана, както от ранножелязната, така и от късножелязната епоха и късната античност. Стратиграфски погледнато е из-

with cut multi-faced stones was discovered. It is noteworthy that shaped blocks were lying on a bed of small slabs laid to level the foundation considering the steep slope to the west. The same manner of construction is documented with the wall at the eastern foot of the southern sector just below the church (Христов 2006, 34, Fig 7).

Subsequent to the northeast corner there was probably an entrance in the eastern side whose frame was shaped with cut blocks. (Fig. 4–5–6), followed by a return and a continuation eastwards of a two-faced wall of broken rubble masonry. The most projecting eastern part of the building was blocked by large shaped stones documented in 2011 along the eastern gully (Fig. 11–14). They were discovered because of the landslide on the terrain around the rocks or because the face masonry had been deliberately destroyed. To the time the massive eastern wall of the building was erected we can assign a circular cutting with a diameter of 35 cm (Fig. 8) in a group of rocks in the immediate vicinity of the southern wall. A rectangular mounting slot (10/8 cm) was cut in the center of the flat-bottomed circular pit. The cutting can be interpreted as the basis of a stone column, which was somehow connected with the demolished eastern wall of the building. However, I should offer another explanation for the initial disposition of the huge blocks found scattered on the southeastern slope of the peak. Except as a partition of the eastern side of the building, some of them were probably used in the construction of the eastern wall surrounding the southern sector.

The cultural layer in the western half of Square Ж24, where a treasure-hunters' digging of at least 1, 70 m depth (Fig. 15–16) was documented, consists of soil, small stones and a lot of roots. Everywhere highly fragmented pottery dated from the early Iron and late Iron Age and late Antiquity was found. From stratigraphic point of view it is extremely difficult to differentiate a layer of the early Iron Age (second phase) with a

ключително трудно да се открои пластът от ранножелязната епоха (втора фаза) от пласт от по-късни столетия на хилядолетието. Освен някои характерни керамични форми, датиращи късножелязната епоха, са откритите на 0,85 м дълбочина във вътрешността на постройката оловна тежест за прашка и бронзова монета от IV в. пр. Хр (кота 1355,15 м н.в.).

Характерно за вътрешността на сградата е наличието на четири каменни съоръжение, изградени от дребни ломени камъни, измазани и споени обилно с жълта глина, запазила колористичните си характеристики до ден днешен, благодарение на което те са разпознати като важни структури и внимателно проучени. Въпросните съоръжения на този етап се интерпретират като бази за дървени колони, но е възможно и те да са служили в култа като непознат до този момент вид жертвеник (виж сходни по форма структури в Сборяново – Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006, 49–50).

Част от първата база е документирана още през 2005 г. и е интерпретирана като детайл от късноантичен зид, заемаща по-високо положение в оформен профил в иманярски изкоп. Останалите бази са открити в северната част на кв. Ж23 и югоизточния ъгъл на сградата. Те са на разстояние 1,30 м от вътрешните лица съответно на западния и южния зид (Обр. 19–21). Разстоянието между тях е 1 м. От стратиграфска гледна точка особенно важни са наблюденията около разположението на югоизточната база. Тя е открито на 0,80 м от вътрешното лице на южния зид на постройката. Базата е успоредна на източната в кв. Ж23. Под късноантичното преграждане на източната част на постройката са открити фрагменти от солени коринтски тип. След демонтирането на въпросното преграждане на дълбочина 1,20 м от повърхността започва голяма концентрация на тракийска керамика. Забелязва се, че около базата на разстояние 0,40 м има горяло петно, а под него отухлена замазка, която можем да инпретираме

layer of later centuries of the millennium. Apart from some typical ceramic forms, as dating material from the late Iron Age can serve the sling lead weight and a bronze coin from the 4th century BC (Elevation 1355,15 m asl), found at a depth of 0.85 m inside the building.

Characteristic of the interior of the building is the presence of four stone structures built of small broken stones, cemented and plastered with plenty of yellow clay that has preserved its color characteristics to this day thanks to which they have been identified as important structures and carefully examined. At this stage, these facilities are interpreted as bases of wooden columns, but it is possible they had also served in worship as a kind of altar unknown until now (See structures of similar forms in Sboryanovo – Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова, 2006 49–50).

Part of the first base was documented as early as 2005 and was interpreted as a piece of a late antique wall occupying a higher position in the profile observable in a treasure hunters' ditch. The other bases were found in the northern part of Square Ж23 and the southeast corner of the building. They were at a distance of 1,30 m from the inner surfaces of the western and southern walls. (Fig.19 –21) The distance between them was 1 m. From stratigraphic point of view, especially important are the observations concerning the location of the southeastern base. The base was found at 80 cm from the inner face of the southern wall of the building. This wall was parallel to the eastern wall in Square Ж23. Fragments of tiles, Corinthian type (solenes) were found under the late-antique partition of the eastern part of the building. After the removal of the partition, at a depth of 1,20 m beneath the surface, a large concentration of Thracian ceramics began to emerge. We also noted that around the base and at a distance of 0,40 m there was a burnt spot and underneath the spot was a brick-like plaster that can be interpreted as a primitive altar. That is where the fragments

като примитивен олтар. Именно там е най-голяма концентрацията на фрагменти от десетки съдове от ранножелязнате епоха (Обр. 22–23). Става дума за съоръжение, намиращо паралел с глинени олтари от добре проученото светилище Бабяк в Западни Родопи (Гоцев 2008, 45–64). Въпросната база стъпва върху олтара с известен хиатус, което е предпоставка да датираме построяването на базата за по-късна епоха в рамките на Първо хилядолетие пр. Хр. Въпреки големите разрушения и неуспешния опит да запазим цяла югозападната база, при нейното документиране е устовено, че стъпва сравнително високо в пласт, примесен с материали от цялото първо хилядолетие пр. Хр. Именно това положение на базата илюстрира опит за нивелиране подовото ниво на сградата при една по-късна реконструкция. В най-долните пластове под основата на базата се забелязва известна тенденция керамичните фрагменти да се датират за втора фаза за ранножеляната епоха. Тяхното стратиграфско отношение към основите зидовете на постройката позволяват да предположим, че храмът е бил построен на границата между ранножелязната и късножелязната епоха (Обр. 24).

Заедно със споменатото по-горе преграждане на източната страна на сградата с обработени блокове, каменните бази датират вторият период във функционирането на постройката – около V–IV в. пр. Хр.

За един следващ по-късен етап във функциониране на съоръжението може да свържем фрагмент от оброчна плочка със запазено изображение на Зевс, отделни керамични фрагменти и бронзова монета, отсечена във Филипопол при управлението на император Елагабал.

Сградата е претърпяла преустройство поне два пъти през римската епоха. Така например при разкопките в кв. Е24 е открит втори, успореден на западната стена, зид, конструктивно свързан с вътрешното лице на южната стена. Вторият зид маркира тесен коридор, изнесен на запад едва 0,60 м. В неговата основа са открити вмъкнати фраг-

of dozens of vessels from the early Iron Age were of greatest concentration.(Fig. 22–23). We are talking about a facility with parallels in the clay altars of the well-studied sanctuary of Babyak in the Rhodopes (Гоцев 2008, 45–64). The considered base rests on the altar with a certain hiatus, which is a prerequisite to date its construction in a later period within the first millennium BC. Despite the large-scale destruction and unsuccessful attempt to save the southwestern base intact, when documenting it we found that it rested relatively high in a mixed layer of material from the entire first millennium BC. This position of the base illustrates an attempt to level the floor of the building during a later reconstruction. In the lower layers beneath the base there was a certain tendency in dating the ceramic fragments to the second phase of the early Iron Age. Their stratigraphic relation to the wall foundations of the building permits to assume that the temple was built on the borderline between the Early and Late Iron Age (Fig. 24).

Along with the above partition of the eastern side of the building with shaped blocks, the stone bases determine the second period in which the building functioned – about the 5th–4th century BC.

With a later stage in the functioning of the facility we should associate a fragment from a votive tablet with preserved image of Zeus, different ceramic fragments and a bronze coin minted in Philippopolis during the reign of Emperor Elagabalus.

The building underwent reorganization at least twice in the Roman era. For example, during the excavations in Square E24, we discovered a second wall parallel to the western wall and constructively connected to the inner face of the south wall. The second wall marked a narrow corridor projecting with only 0,60 m westwards. Fragments of votive tablets were imbedded in the foundation of the corridor, which indicates that the wall was built after the 3rd century (Fig. 25–26).

Thanks to the building ceramics retrieved менти от оброчни плочки, което подсказва, че зидът е построен след III в. (Обр. 25–26).

Благодарение на откриваната строителна керамика в най-горните пластове, също и характерно изсветляване на пръста, можем да датираме най-горния пласт в кв. Ж24 от късната античност. Въпросната керамика (*tegulae* и i*mbrices*) се открива на дълбочина 0,40 м под хумусния пласт. През късната античност от изток сградата, която очевидно е използвана, е била преградена от зид, изграден от сполии (дялани блокове от храма). Те са разположени средно на 20 см един от друг.

Разкрият олтар под една от базите на постройката, характера на керамичните фрагменти, които интерпретираме като своеобразни дарове, отсъствието на следи, доказващи използването ѝ като жилищна сграда, позволяват да определим представената сграда като еднопространствен храм (*naos*). В предримския период постройката е била с размери 7,30 x 3,60 м. Не е ясно дали тя е била цялостно покрита със строителна керамика, или в средата, от вътрешна страна на базите, е съществувало открито пространство.

На този етап проучената цялостно сграда е без паралели в Тракия и изключително рядко срещана структура в планинските светилища.

from the upper layers as well as to the specific lightening of the soil, we can date the uppermost layer in Square Ж24 from late Antiquity. The ceramics (tegulae and imbrices) was found at a depth of 0,40 m below the humus layer. In Late Antiquity, the building, which was apparently used, was blocked to the east by a wall of spolia (re-used hewn blocks from the temple). They were arranged at an average distance of 20 cm from each other.

The altar revealed beneath one of the bases in the building, the nature of the ceramic fragments that we interpret as specific offerings, the absence of traces confirming its use as a residential building, define it as a large centralized temple (naos). In the pre-Roman period the dimensions of the building were as follows: 7,30 x 3, 60 m. However, it is not clear whether it was fully covered with building ceramics or some open space existed in the center and at the inner side of the bases.

At this stage the extensively researched building has no parallels in Thrace and is an extremely rare structure in the mountain sanctuaries.

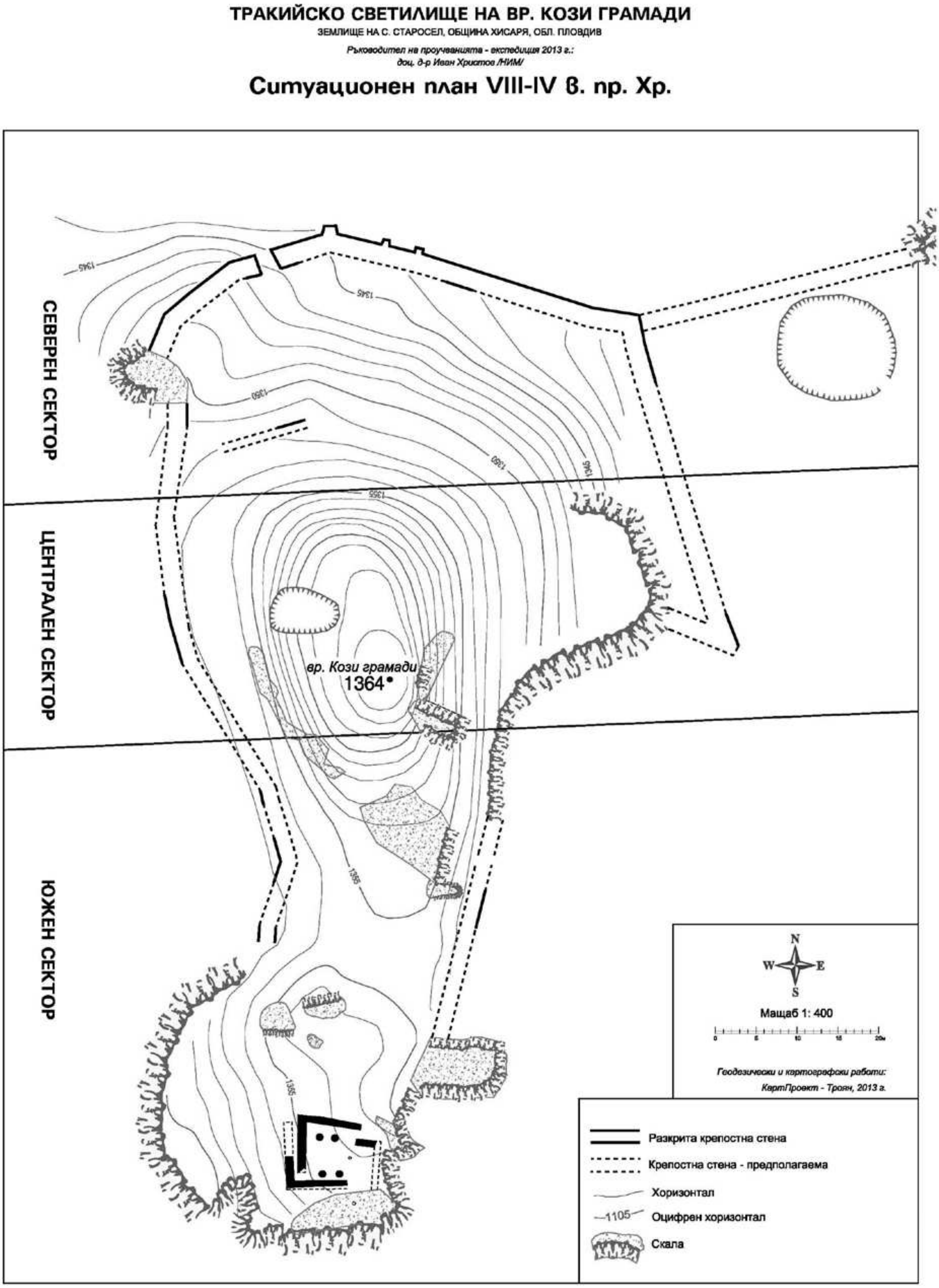
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Ситуационен план VIII-IV в. пр. Хр.
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
1345
1350
1355
1346
вр. Кози грамади
1364
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Разкрита крепостна стена
Крепостна стена - предполагаема
Хоризонтал
1105
Оцифрен хоризонтал
Скала

Обр. 1. План на светилището през 8–4 в. пр. Хр.
Fig. 1. Layout of the sanctuary in the 8th–4th c. BC.

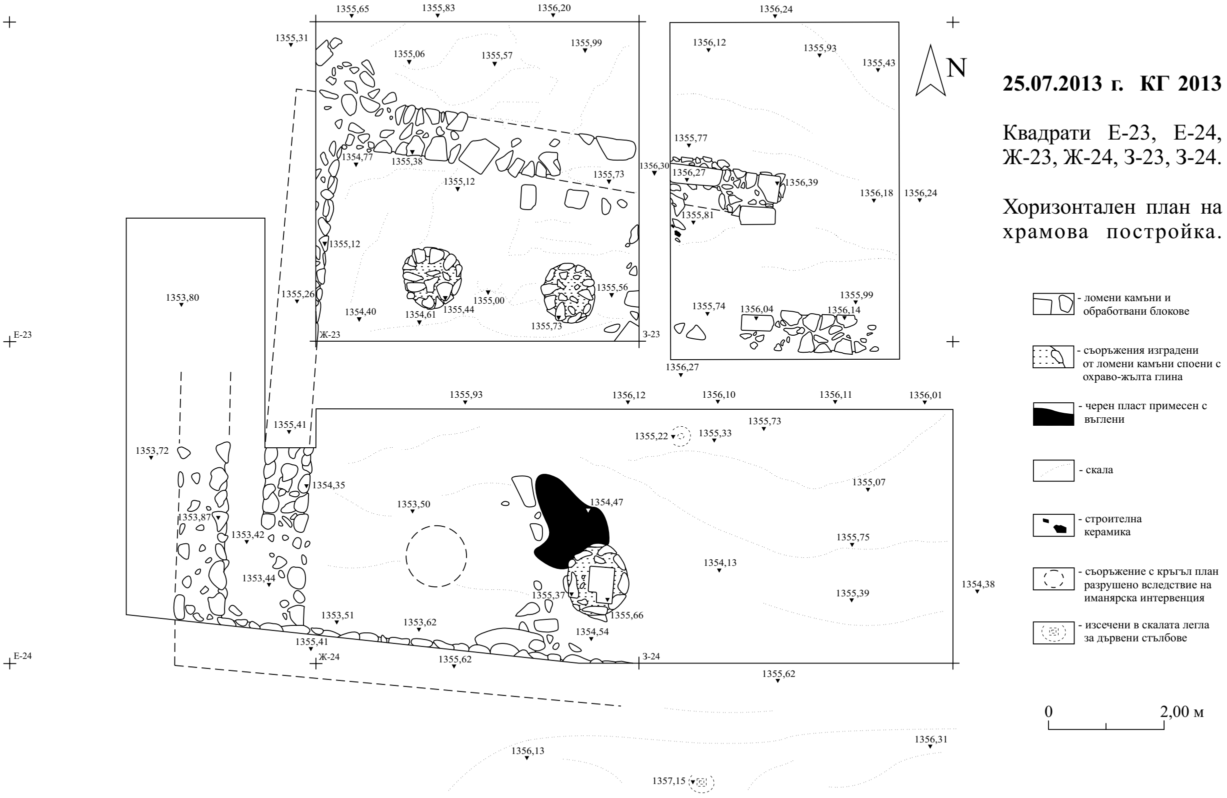
N
25.07.2013 г. КГ 2013
Квадрати Е-23, Е-24, Ж-23, Ж-24, З-23, З-24.
Хоризонтален план на храмова постройка.
- ломени камъни и обработвани блокове
- съоръжения изградени от ломени камъни споени с охраво-жълта глина
- черен пласт примесен с въглени
- скала
- строителна керамика
- съоръжение с кръгъл план разрушено вследствие на иманярска интервенция
- изсечени в скалата легла за дървени стълбове
0
2,00 м
Е-23
Е-24
Ж-23
Ж-24
З-23
З-24
1355,65
1355,83
1356,20
1356,24
1355,31
1355,06
1355,57
1355,99
1356,12
1355,93
1355,43
1354,77
1355,38
1355,12
1355,73
1356,30
1355,77
1356,27
1356,39
1356,18
1356,24
1355,81
1355,12
1355,26
1353,80
1355,56
1355,00
1355,44
1354,61
1354,40
1355,73
1355,74
1356,04
1355,99
1356,14
1356,27
1355,93
1356,12
1356,10
1356,11
1356,01
1355,41
1353,72
1355,22
1355,33
1355,73
1354,35
1353,50
1354,47
1355,07
1353,87
1353,42
1355,75
1354,13
1353,44
1355,37
1355,39
1354,38
1355,66
1353,51
1353,62
1354,54
1355,41
1355,62
1355,62
1356,13
1356,31
1357,15

Обр. 2. План на разкрит тракийски храм.
Fig. 2. Layout of a Thracian temple.

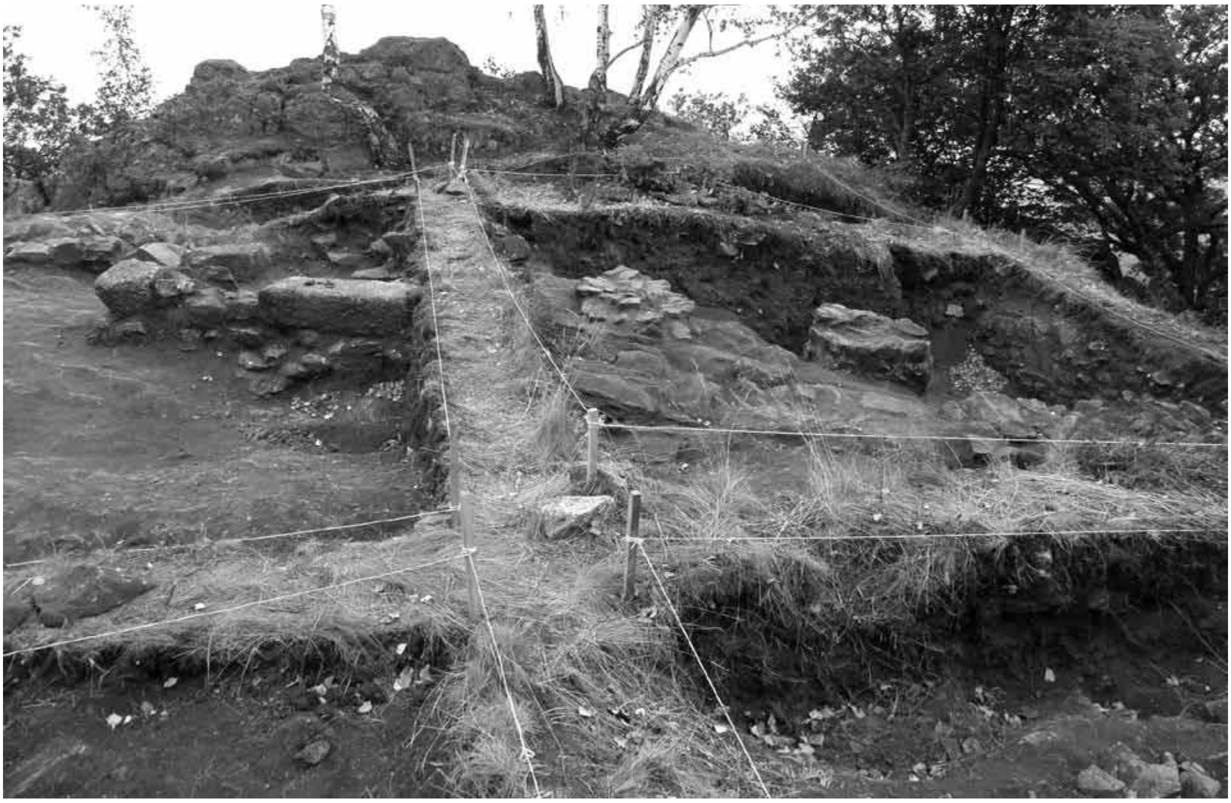

Обр. 3. Общ поглед към терена на храма от север.
Fig. 3. General view of the temple from the north.

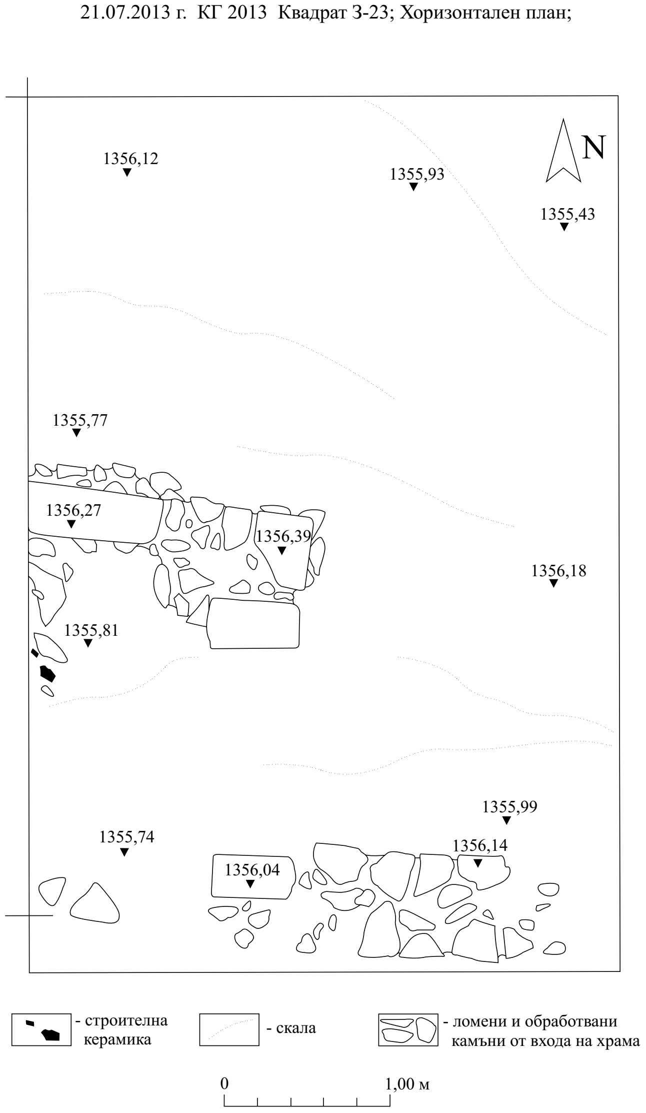
21.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат З-23; Хоризонтален план;
N
1356,12
1355,93
1355,43
1355,77
1356,27
1356,39
1356,18
1355,81
1355,99
1355,74
1356,14
1356,04
- строителна керамика
- скала
- ломени и обработвани камъни от входа на храма
0
1,00 м

Обр. 4–5–6. Входът на храма.
Fig. 4–5–6. Entrance to the temple.

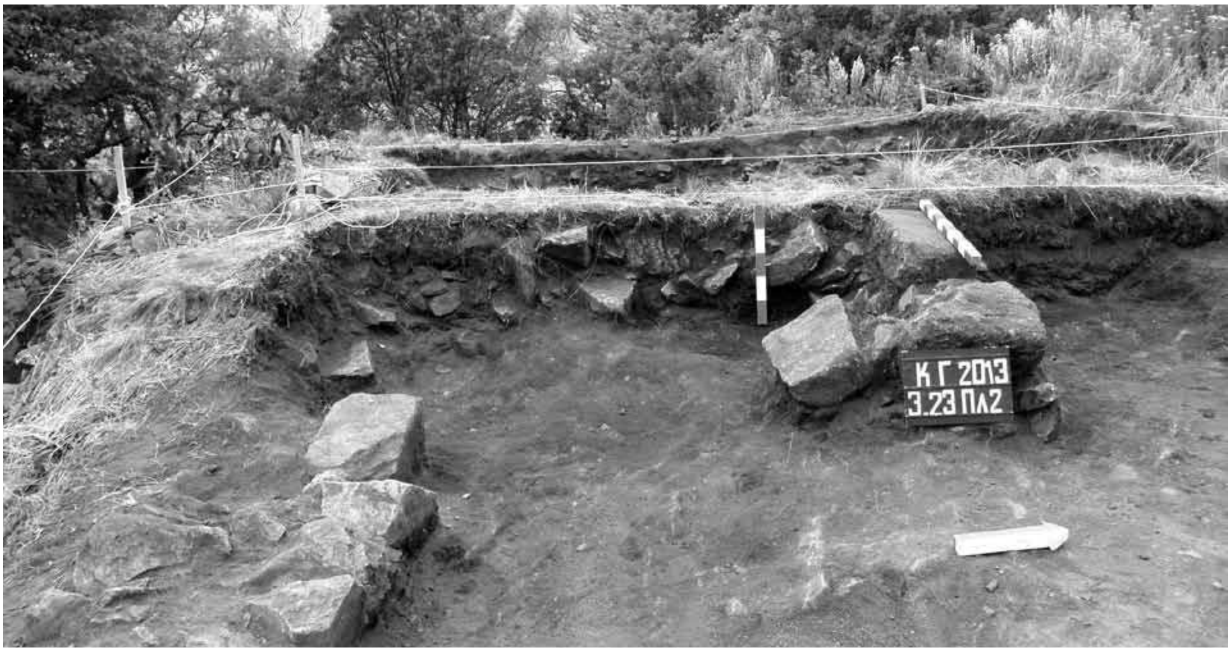
К Г 2013
З.23 Пл2

19.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-23; Хоризонтален план (северозападна част на култова постройка);

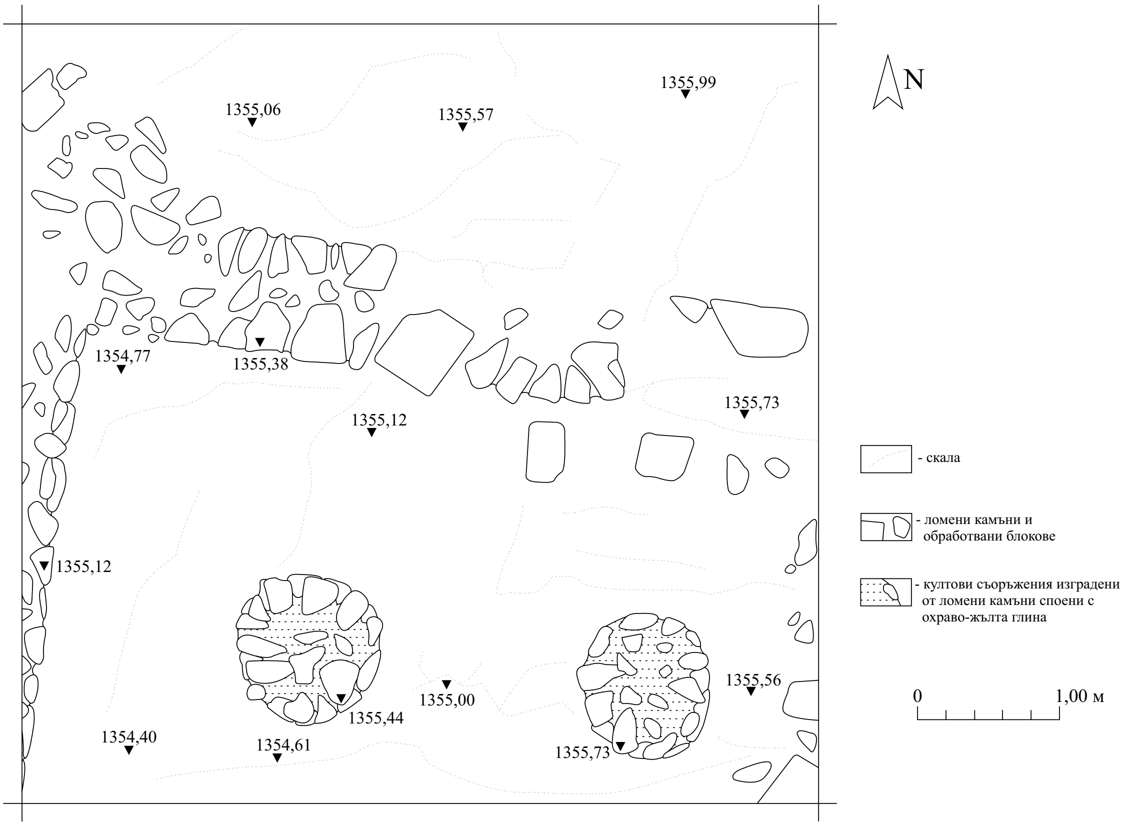
N
1355,99
1355,06
1355,57
1354,77
1355,38
1355,73
1355,12
1355,12
1355,56
1355,00
1355,44
1354,40
1354,61
1355,73
- скала
- ломени камъни и обработвани блокове
- култови съоръжения изградени от ломени камъни споени с охраво-жълта глина
0
1,00 м

Обр. 7. Северна половина на храма.
Fig. 7. Northern half of the temple.

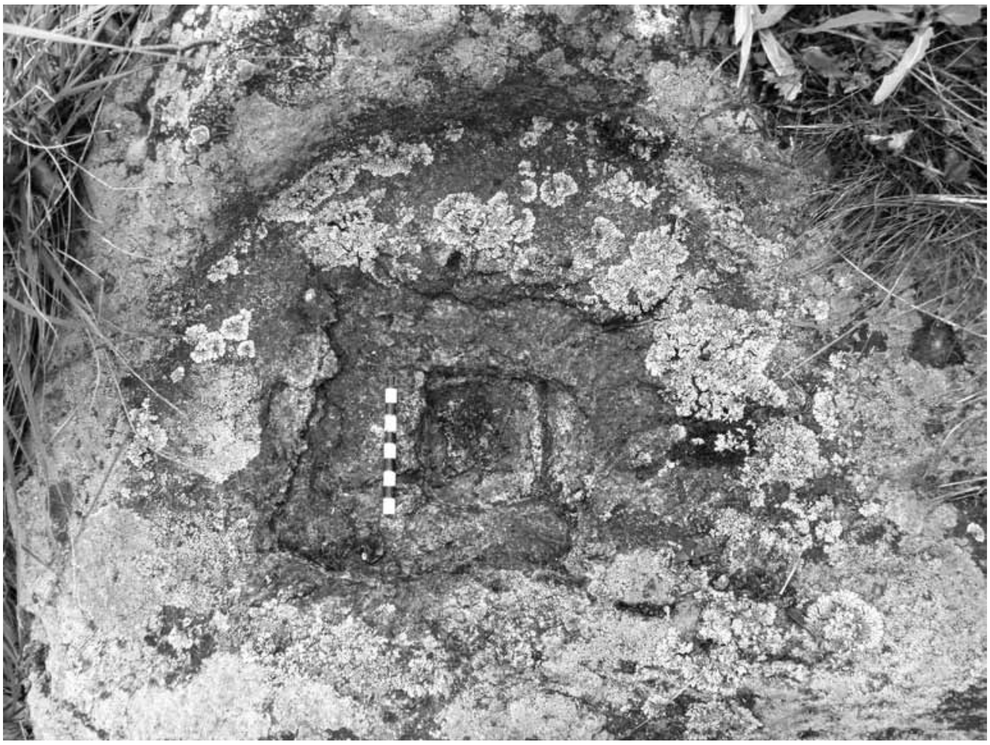

Обр. 8. Скална основа на кръгла колона.
Fig. 8. Rock base of a round column.

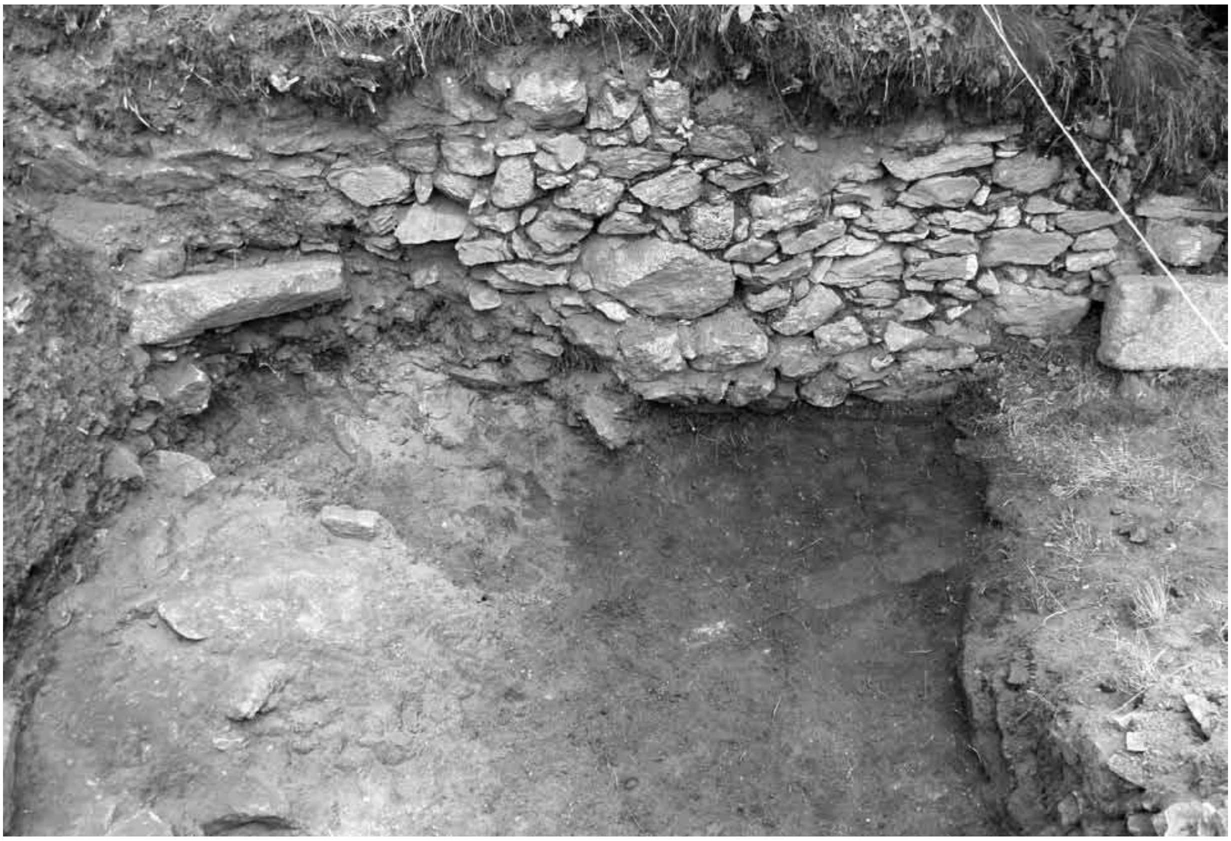

16.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-24; Южна стена на храмова постройка (вътрешно лице - поглед от север);

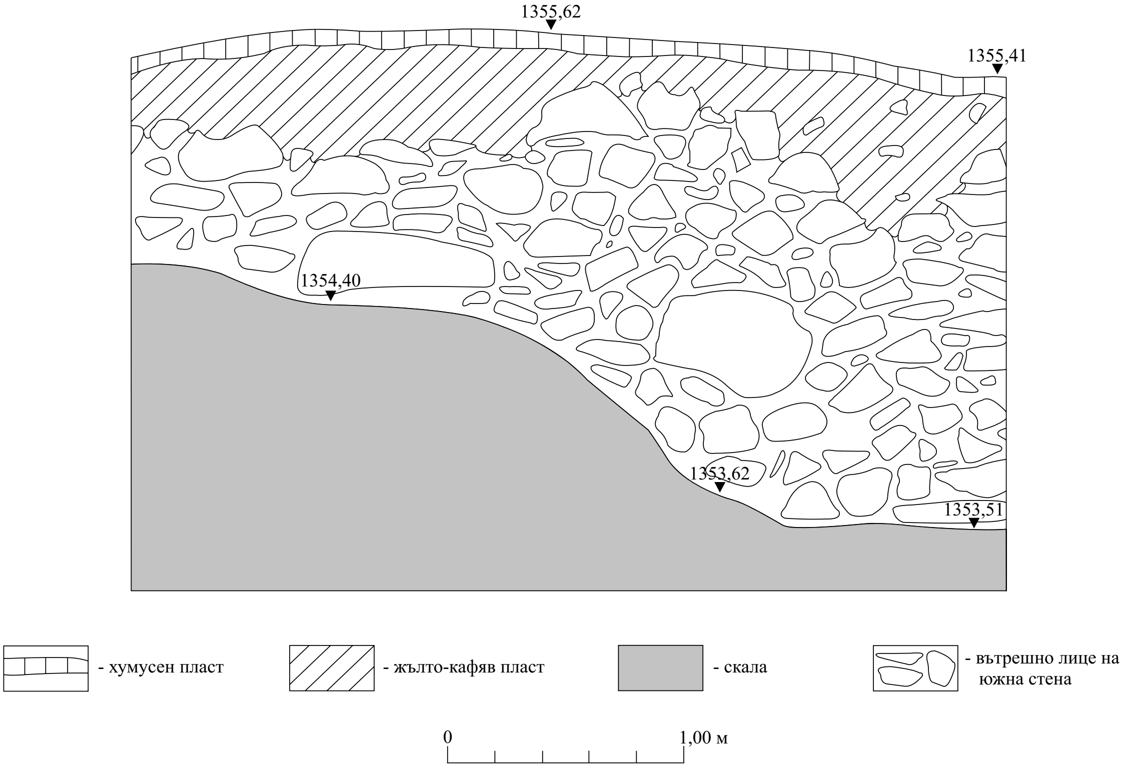
1355,62
1355,41
1354,40
1353,62
1353,51
- хумусен пласт
- жълто-кафяв пласт
- скала
- вътрешно лице на южна стена
0
1,00 м

Обр. 9–10. Вътрешно лице на южен зид на храма.
Fig. 9–10. Interior face of a southern temple wall.

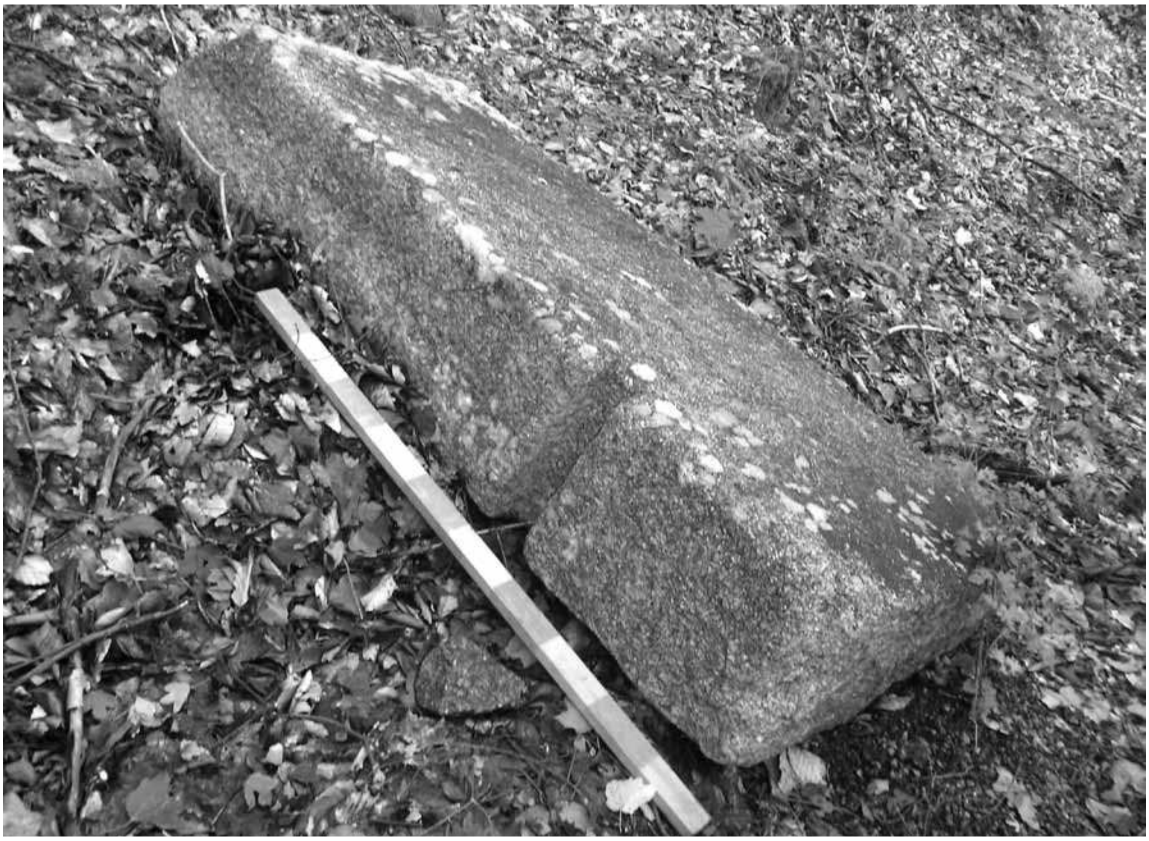

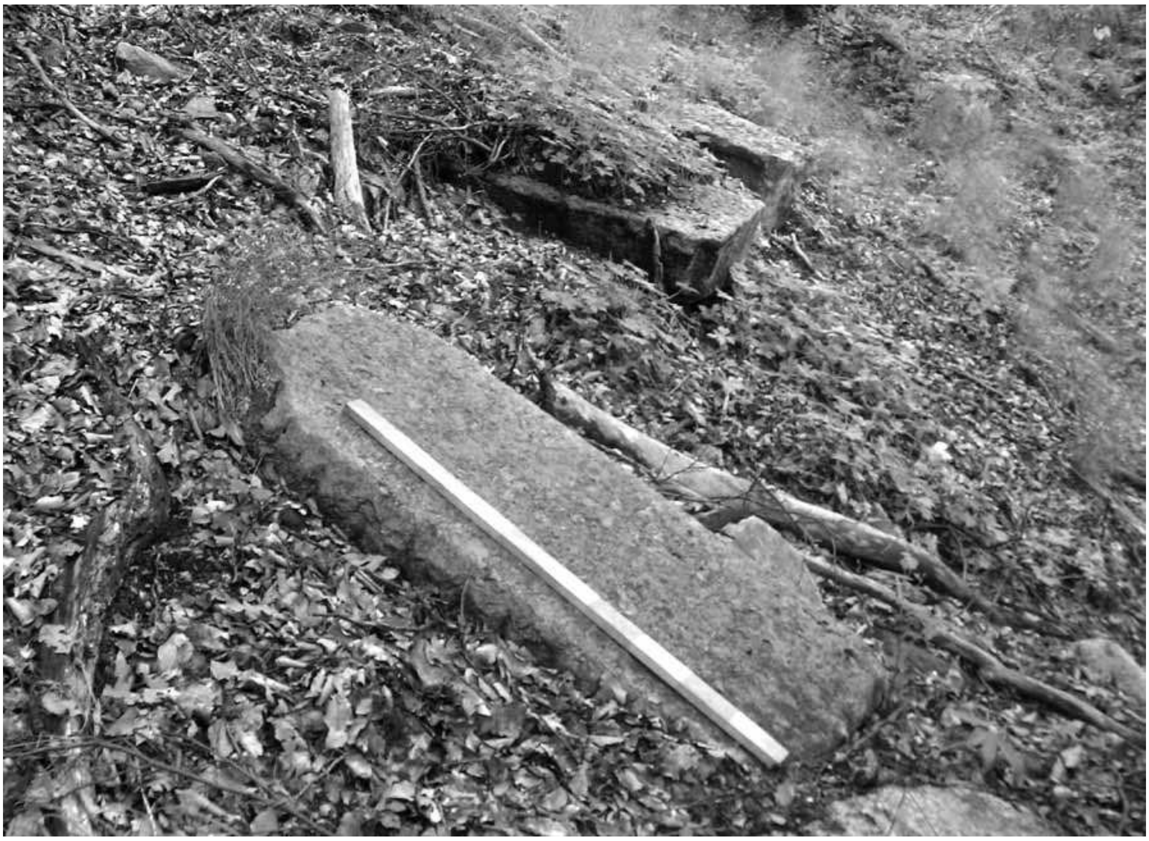

Обр. 11–14. Нападали блокове по източен склон на връх Кози грамади.
Fig. 11–14. fallen blocks on the eastern slope of Kozi Gramadi.

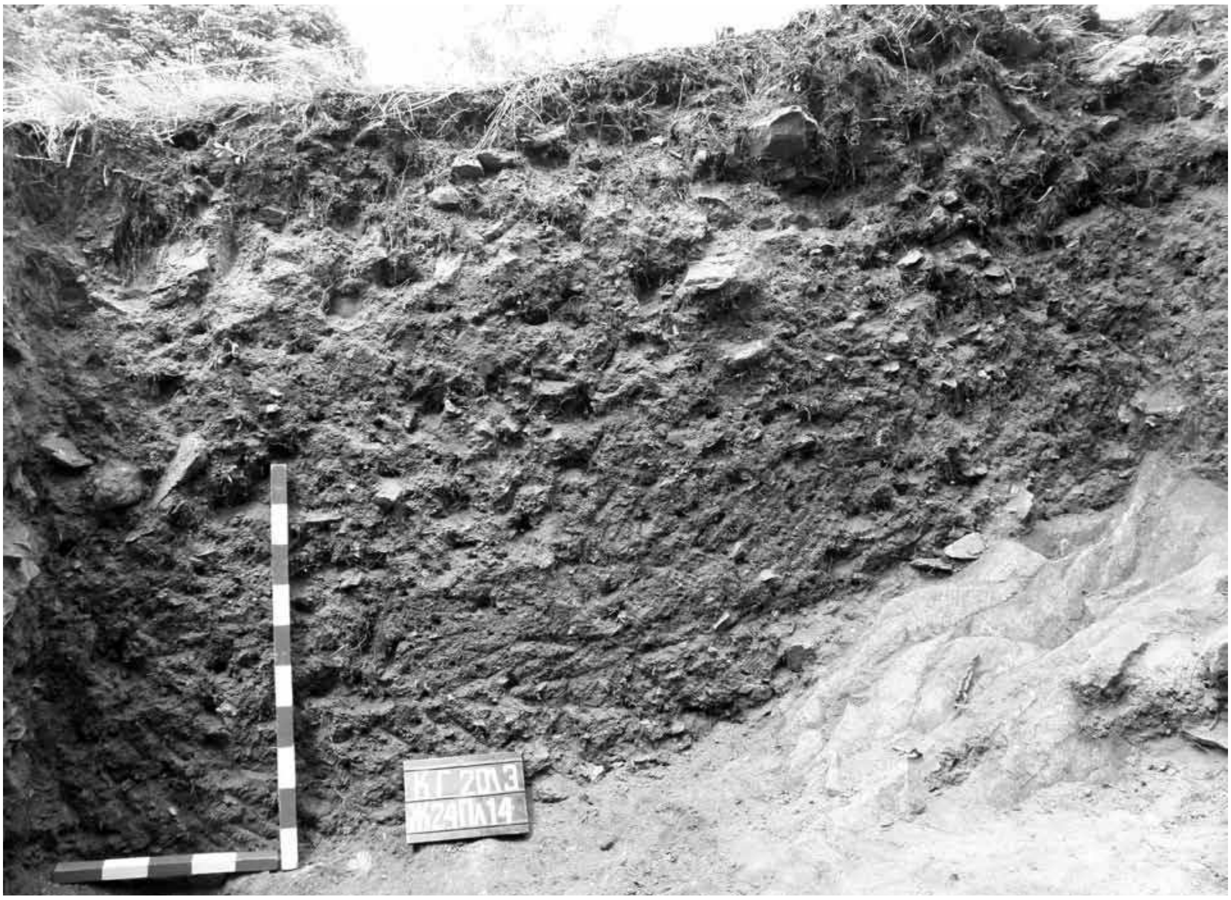
КГ 2013
Ж24 Пл14

16.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-24; Северен профил (поглед от юг);

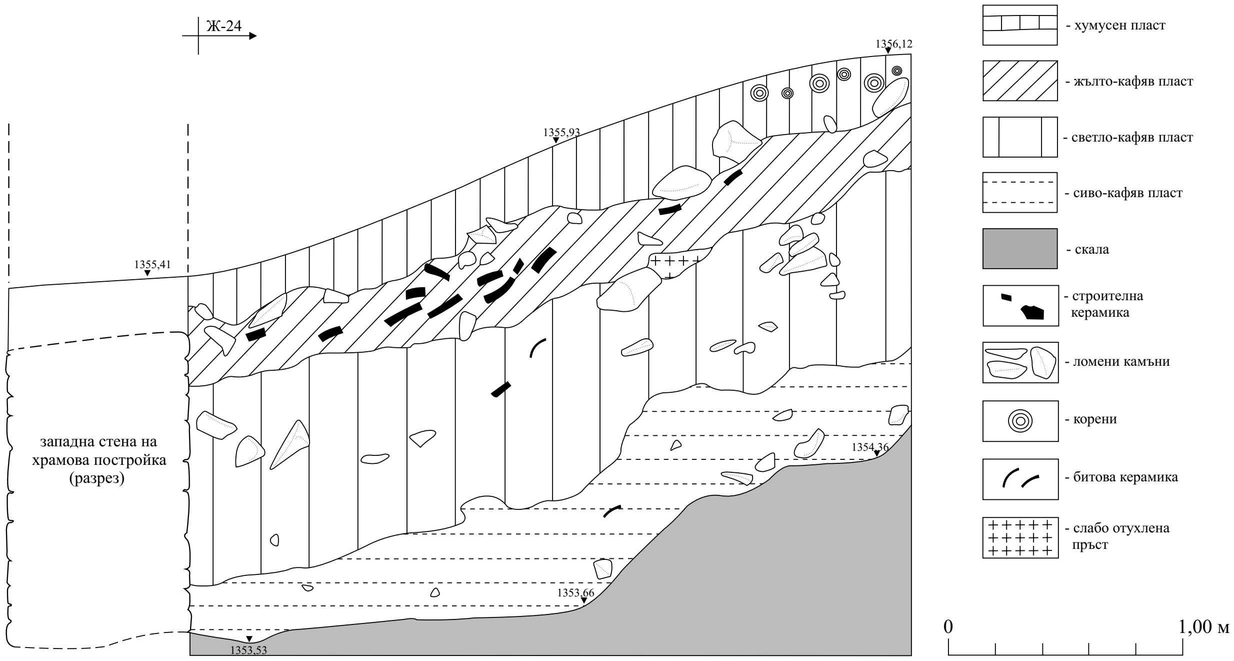
Ж-24
1356,12
1355,93
1355,41
1354,36
1353,66
1353,53
западна стена на храмова постройка (разрез)
- хумусен пласт
- жълто-кафяв пласт
- светло-кафяв пласт
- сиво-кафяв пласт
- скала
- строителна керамика
- ломени камъни
- корени
- битова керамика
- слабо отухлена пръст
0
1,00 м

Обр. 15–16. Профил във вътрешността на храмова постройка.
Fig. 15–16. Profile in the interior of the temple building.

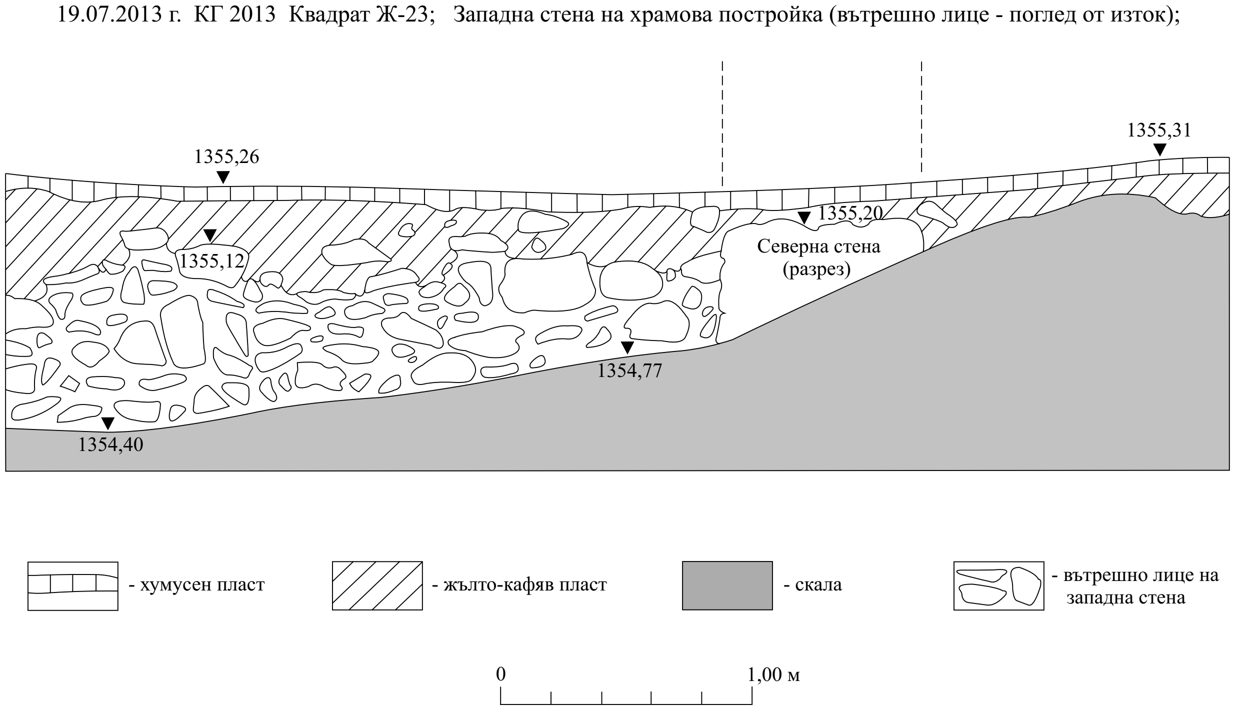
19.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-23; Западна стена на храмова постройка (вътрешно лице - поглед от изток);
1355,26
1355,31
1355,12
1355,20
Северна стена
(разрез)
1354,77
1354,40
- хумусен пласт
- жълто-кафяв пласт
- скала
- вътрешно лице на западна стена
0
1,00 м

Обр. 17. Западна стена на храмова постройка.
Fig. 17. Western wall of the temple building.

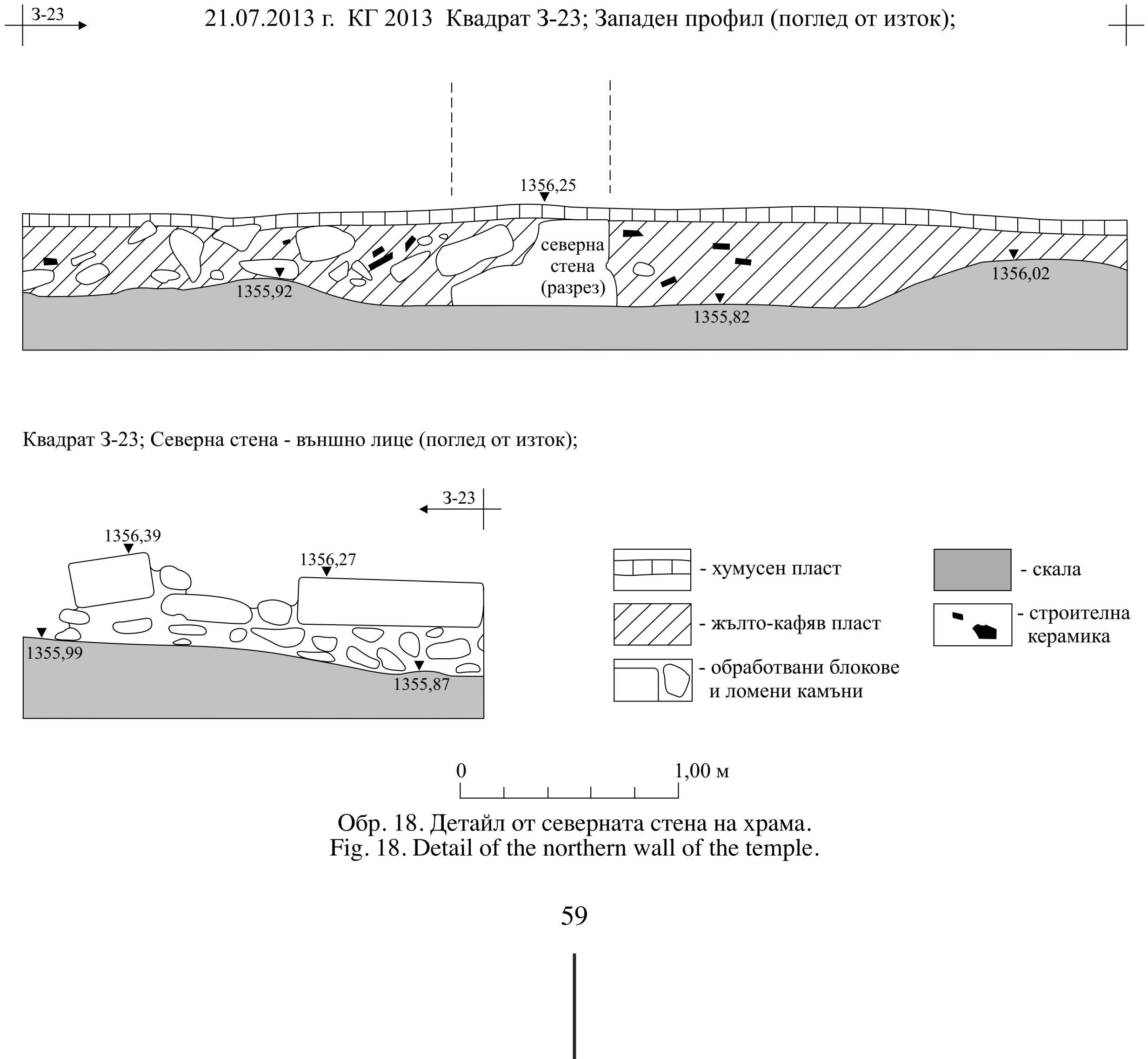
З-23
21.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат З-23; Западен профил (поглед от изток);
1356,25
северна
стена
(разрез)
1355,92
1355,82
1356,02
Квадрат З-23; Северна стена - външно лице (поглед от изток);
З-23
1356,39
1356,27
1355,99
1355,87
- хумусен пласт
- жълто-кафяв пласт
- обработвани блокове и ломени камъни
- скала
- строителна керамика
0
1,00 м

Обр. 18. Детайл от северната стена на храма.
Fig. 18. Detail of the northern wall of the temple.

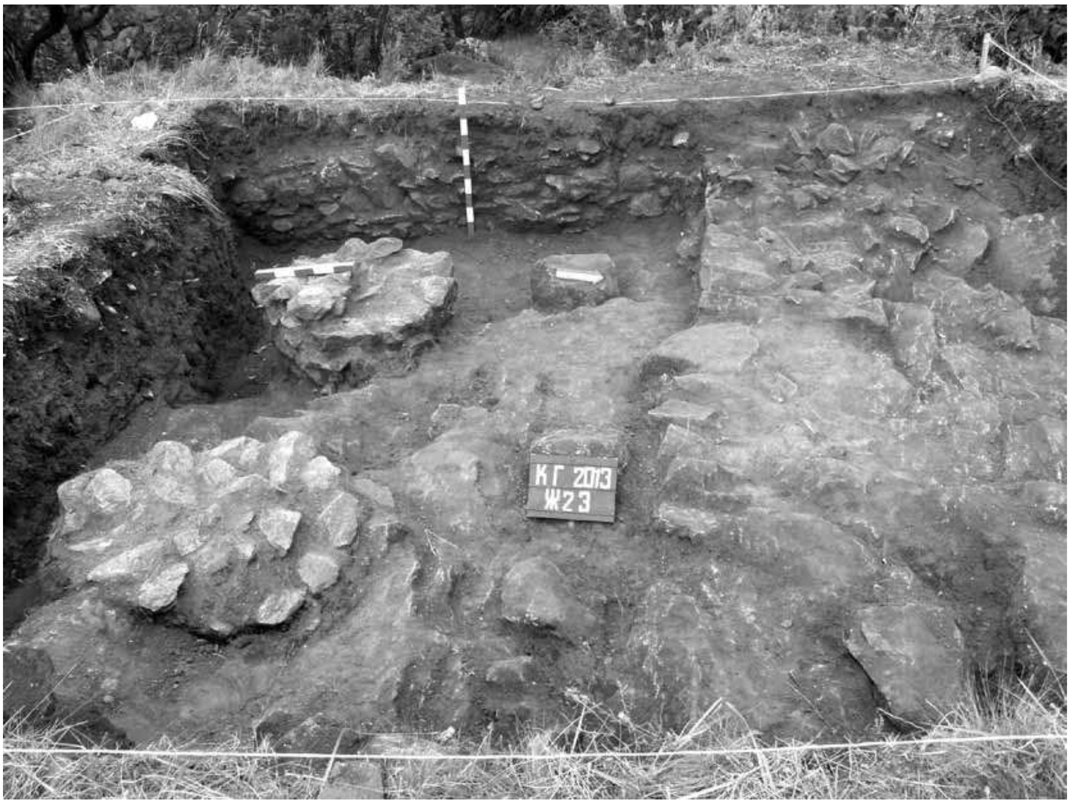

Обр. 19. Бази за колони в северната половина на храма.
Fig. 19. Bases for columns in the northern half of the temple.

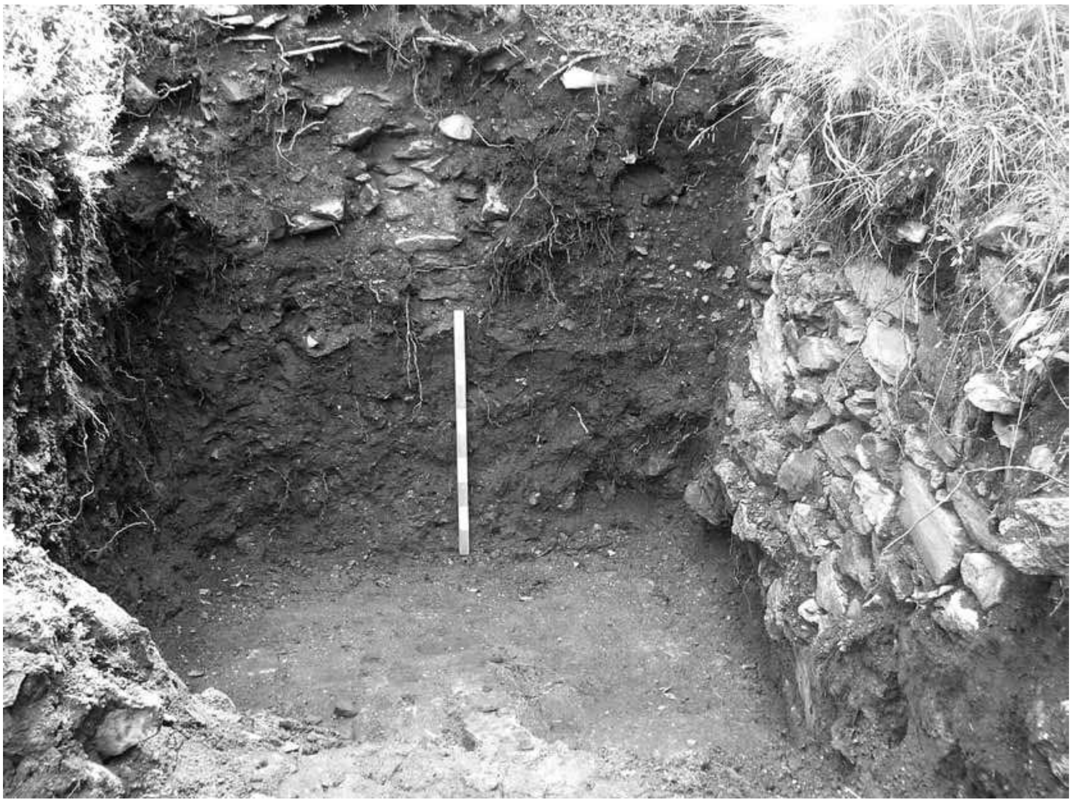

Обр. 20. Останки от югозападната база на храма.
Fig. 20. Remains of the western base of the temple.

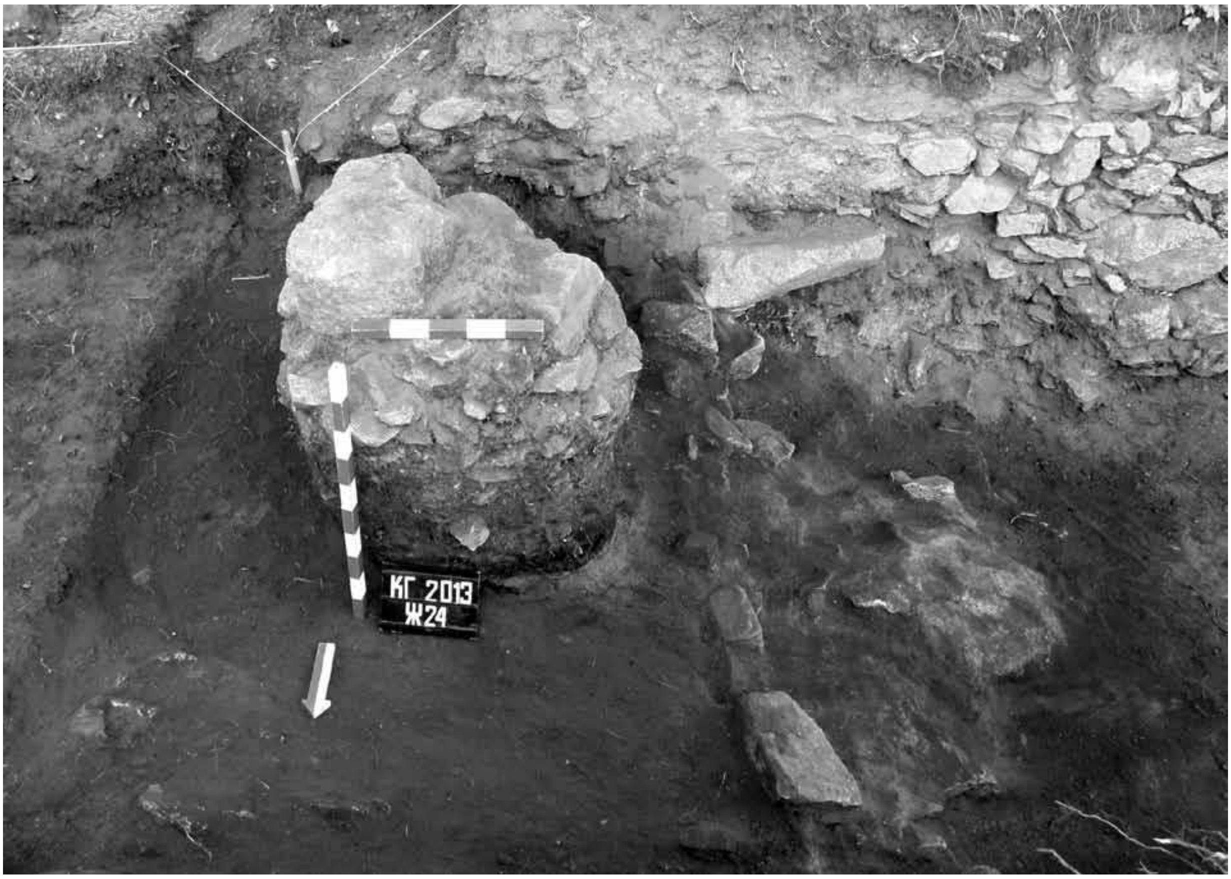

Обр. 21. Разположение на югоизточна база.
Fig. 21. Location southeastern base.

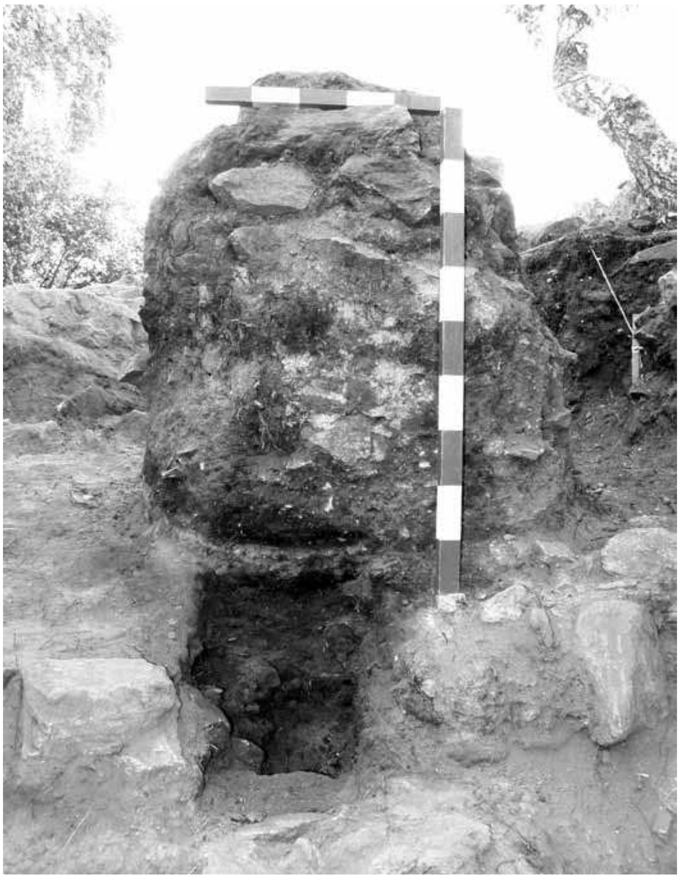

Обр. 22–23. Югоизточната база и глинен олтар от ранножелязната епоха под нея.
Fig. 22–23. Southeastern base and clay altar from Early Iron Age beneath the base.

21.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-24; Изглед към югоизточно съоръжение с кръгъл план (поглед от югоизток);

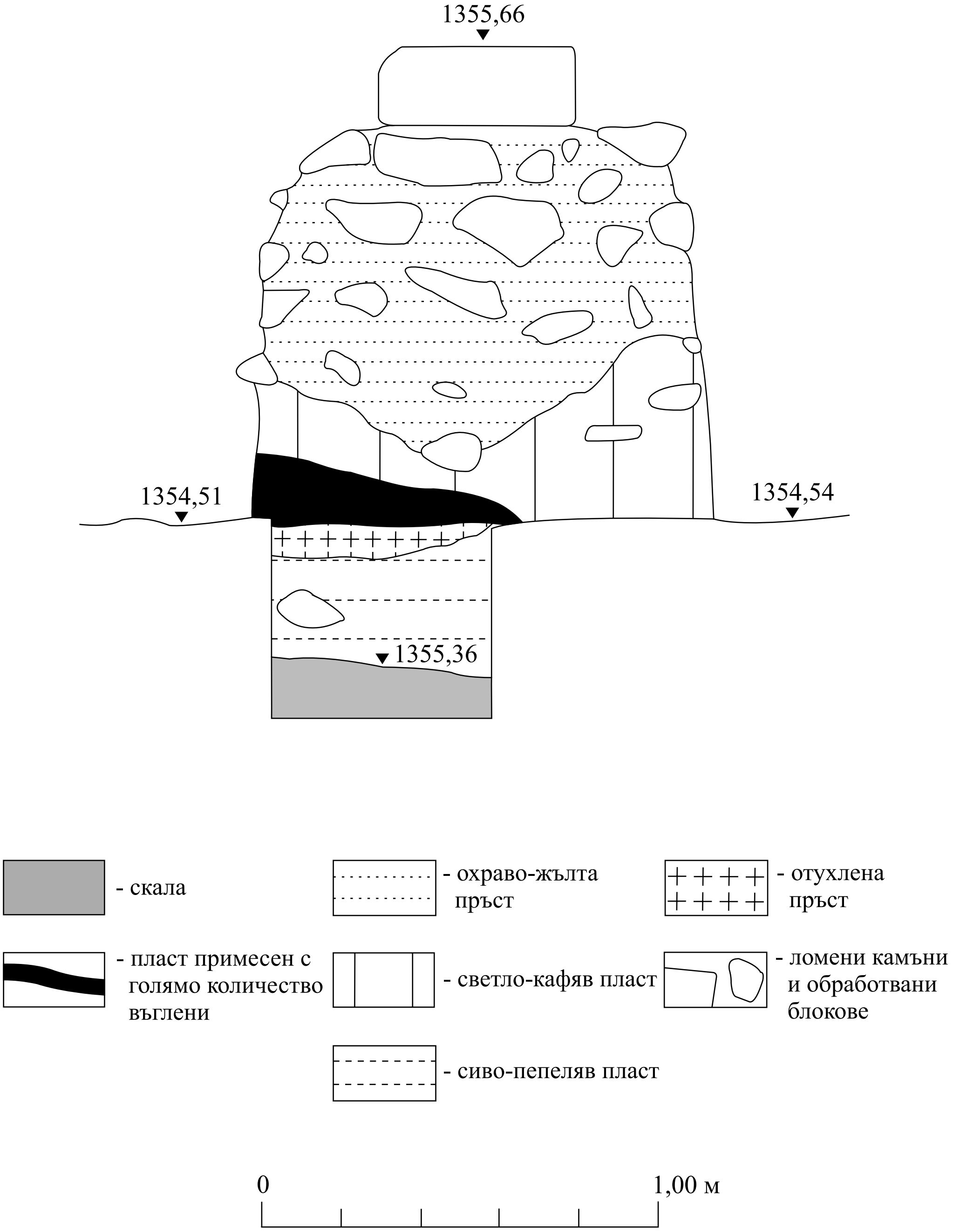
1355,66
1354,51
1354,54
1355,36
- скала
- охраво-жълта пръст
- отухлена пръст
- пласт примесен с голямо количество въглени
- светло-кафяв пласт
- ломени камъни и обработвани блокове
- сиво-пепеляв пласт
0
1,00 м

Обр. 22–23. Югоизточната база и глинен олтар от ранножелязната епоха под нея.
Fig. 22–23. Southeastern base and clay altar from Early Iron Age beneath the base.

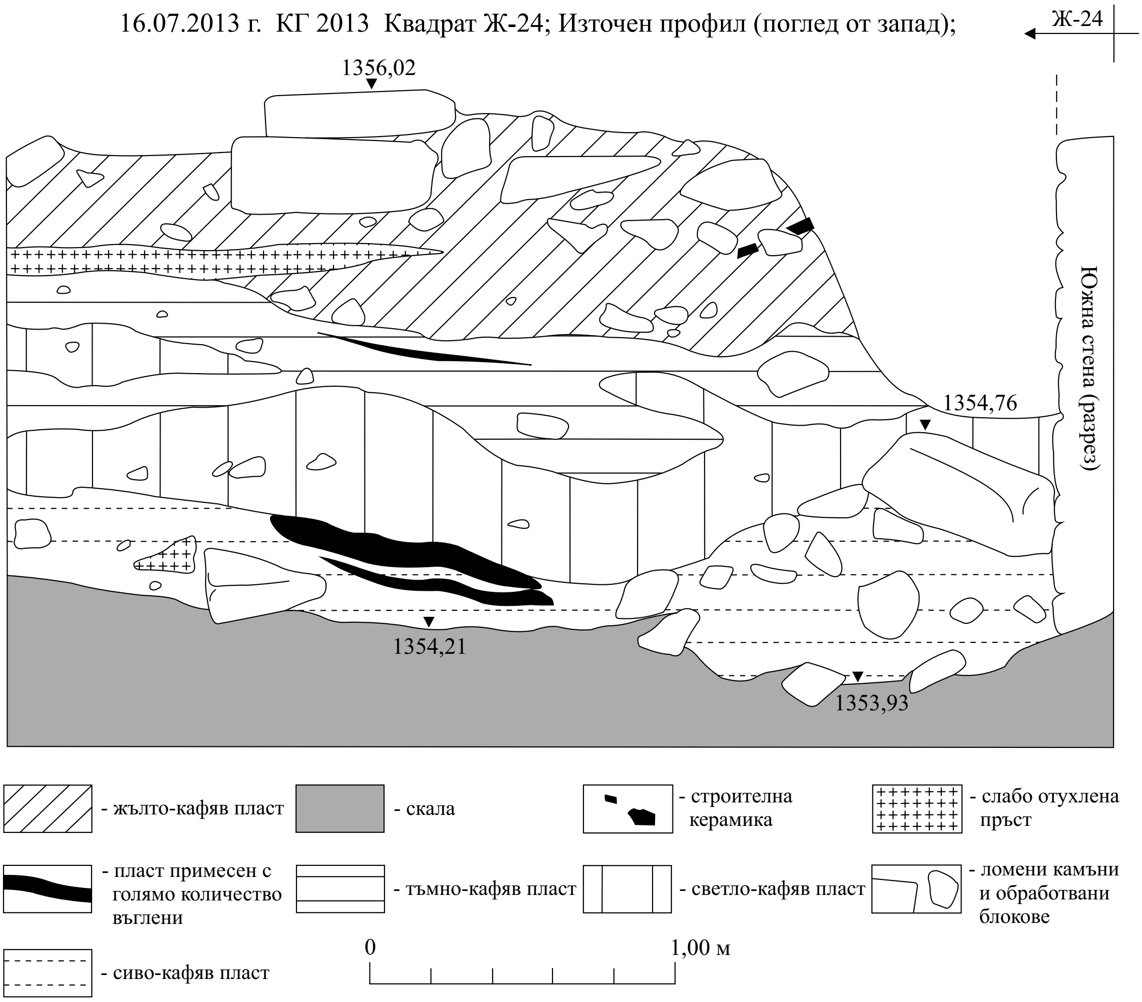
16.07.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-24; Източен профил (поглед от запад);
Ж-24
1356,02
1354,76
1354,21
1353,93
Южна стена (разрез)
- жълто-кафяв пласт
- скала
- строителна керамика
- слабо отухлена пръст
- пласт примесен с голямо количество въглени
- тъмно-кафяв пласт
- светло-кафяв пласт
- ломени камъни и обработвани блокове
- сиво-кафяв пласт
0
1,00 м

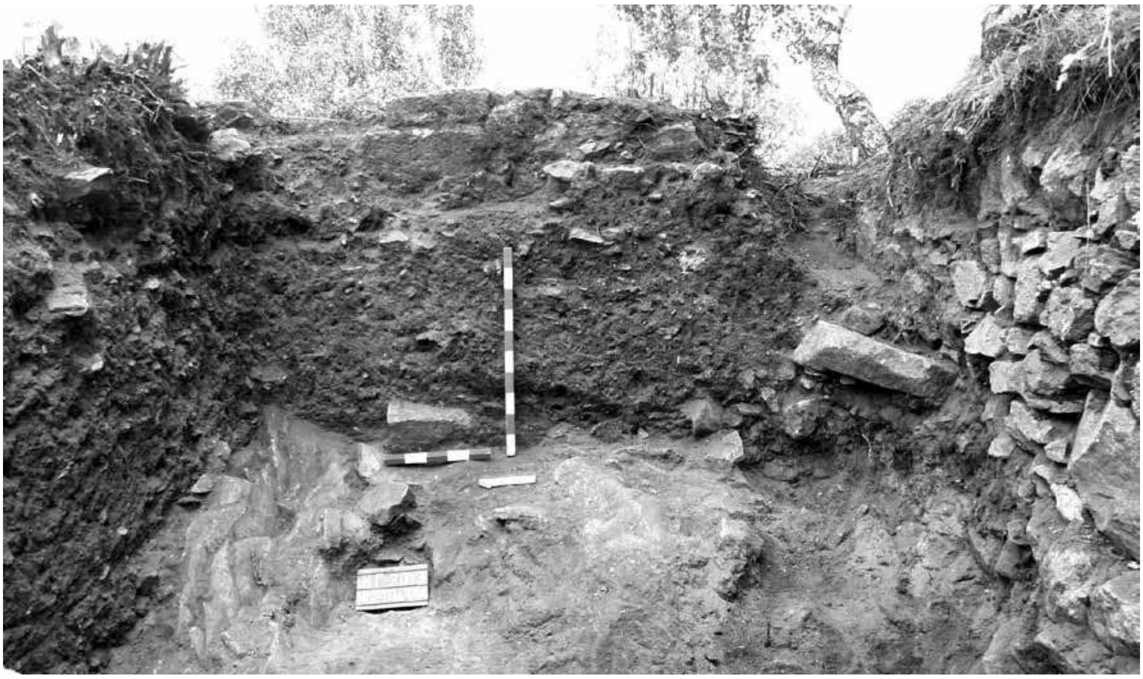

Обр. 25–26. Късноантично преграждане на храма.
Fig. 25–26. Late Antiquity partitioning in the temple.

Периболос (περίβολος)

С цел окончателно проучване на кв. Е17 в южния сектор е проникнато максимално в дълбочина пред документирано каменното струпване, за което ще стане дума по-долу (Обр. 27). Открито е първоначално външното лице, а впоследствие и вътрешното лице на масивна стена с дебелина 2 м. Тя е изградена от добре обработени блокове с различна дължина и височина, като във височина са запазени максимално 4 реда. Най-долният ред е по-груб като изпълнение и вероятно е служил като подравнителен, стъпил върху материковата скала на западния склон. Вътрешното лице на стената е изградено от издължени, грубо обработени плочести камъни. Съдейки по броя и разположението на нападалите обработени блокове пред външното лице в профила на посочения квадрат, както и по факта, че по стръмния западен склон липсват паднали блокове, можем да предположим, че стената е била с максимална височина 2 м (Обр. 28–33). Само за участъка с дължина 15 м, характерен с изключително добре обработени блокове, в южния сектор на върха от запад са използвани около 750 блока. По маниер на изграждане стената намира паралел с градежа на крепостната стена на тракийската крепост при гр. Перник (Чангова 1981, 52–107) и градежа на вътрешното лице на северната стена на Филипополис (Попов 2002, 104, обр. 22). Този псевдоизодомен градеж, постигнат чрез използването на добре обработени външни лица на квадри, превръща светилището на Кози грамади в един от най-сполучливо и богато маркираните планински светилища в Тракия преди Елинистическата епоха.

Впрочем ще припомня, че до 3 м е достигала височината на крепостните стени на резиденцията в югоизточното подножие на върха. Тези привидно ниски височини са били напълно достатъчни предвид голямата денивелация и стръмните склонове на връх Кози грамади (Обр. 34).

Стената заема условно направление север–юг, като на места в зависимост от терена прави известни чупки. Тези чупки са

Peribolos (περίβολος)

In order to complete the research of Square E17 in the southern sector, we penetrated to a maximum depth and documented a stone heap which will be discussed below. (Fig. 27) Initially we revealed the outer face, and consequently the inner face of a massive wall 2 m thick. It was made of well shaped blocks of varying length and height; maximum four lines of which were preserved in height. The bottom line was of rougher performance; it rested on the continental rock on the western slope and probably served for leveling. The inner face of the wall was made of elongated roughly shaped slab stones. Judging by the number and location of the cut blocks fallen in front of the outer face in the profile of that square, and by the absence of fallen blocks on the steep western slope, we can assume that the height of the wall was maximum 2 m (Fig. 28–33). About 750 blocks were used only in the 15 m long part, which was characterized by extremely well shaped blocks in the southern sector of the peak. By the manner of its masonry, the wall finds parallels with that of the Thracian fortress wall in the town of Pernik (Чангова 1981, 52–107) and the inner face of the northern wall of Philippopolis (Попов 2002, 104, Fig. 22). That pseudo-isodomic masonry, achieved through the use of quadri with well-hewn outer faces had transformed the sanctuary on Kozi Gramadi into one of the most successful and richly marked mountain sanctuaries in Thrace before the Hellenistic era.

I shall also remind that the height of the residence wall of the southwestern foot of the peak reached up to 3 m. These seemingly low altitudes had been sufficient given the large displacement and the steep slopes of Kozi Gramadi (Fig. 34).

The walls ran in conditional north- south direction, and in places made certain returns depending on the terrain. These returns were registered during the careful and extremely difficult exploration of the peripheries of Squares E16 and E15. This was the area at

регистрирани при внимателното и изключително трудно проучване на периферииите на квадрати Е16 и Е15. Това е зоната пред външното лице на западната крепостна стена. И в двата посочени квадрата при чупките на стената са открити допълнителни уширения – банкети, състоящи се от огромни обработени блокове. Камъните на места са подпъхнати под основния зид, а на други са прилепени чрез емплектон за стената. В кв. Е15 е открит контрафорс пред лицето на стената по подобие на източната крепостна стена (проучвания 2005 г.)

На север след квадрат №Е16 без прекъсване започва друга стена, вероятно по-късна в хронологическо отношение, но отново в рамките на I хил. пр. Хр. Затвореното пространството на върха става приблизително 10 дка (Обр. 35–36).

Перфектно изградената стена на западния склон заедно с източната стена, открита през 2005 г., загражда светилище, ограничено на юг и север със скали на площ от около 1,7 дка. Именно в това пространство на врьх Кози грамади са били концентрирани всички най-важни обекти.

Стената е открита при следната стратиграфска ситуация. Прави впечатление, че хумусният пласт на западния склон е с дебелина на места до 0,80 м. Следва пласт с дребен трошляк, в който се откриват фрагменти от оброчни плочки. Пластът е датиран добре с монети от III в. Под този пласт е открита и самата стена.

Показател за датиране финалния етап в използването на стената е открита оловна тежест за прашка с надпис на Филиповия генерал Анаксандър в кв. Е16 върху банкет в основата на стената, и открита бронзова монета на цар Терес II (1353,42 м н.в.) върху каменен блокаж от вътрешна страна на крепостната стена. От друга стана трябва да се спомене, че стената затваря на запад структури от V в. пр. Хр., чиито най-горни каменни струпвания стратиграфски съвпадат с най-високо запазените каменни блокове от външното лице на съоръжението.

Като цяло стената, ограждаща билната

the outer face of the western wall. In both of these squares additional enlargements were discovered at the wall returns- embankments, consisting of huge hewn blocks of stone. In places the stones were tucked under the main wall and in some places they clung to the wall by means of emplekton masonry. In Square E15 the face of the wall was fronted by a buttress, like the eastern wall (research 2005).

To the north, without interruption another wall began after Square E16, probably later in chronological terms but again within the 1st millennium BC. The enclosed space at the peak grew to approximately 10 decares. (Fig. 35–36).

The perfectly constructed wall on the western slope, together with the eastern wall revealed in 2005 enclosed a sanctuary in an area of about 1,7 decares bounded on the south and north with rocks. It was in that space that the most significant structures on Kozi Gramadi Peak were concentrated.

The wall was discovered in the following stratigraphic situation: the humus layer on the western slope reached in places a thickness of 0,80 m. A layer of rubble and gravel followed, in which fragments of votive tablets occurred. The layer is well dated by coins in the 3rd century. The wall itself was revealed beneath that layer.

The final stage in the use of the wall was indicated by a sling lead bullet marked with an inscription of Philip's General Anaksandar, found on the wall embankment in Square E16 and by a bronze coin of king Teres II (1353,42 m asl). on the stone blockage on the inside of the fortress wall. On the other hand, it should be mentioned that to the west, the wall closed structures from the 5th century BC whose topmost stone heaps stratigraphically coincided with the stone blocks from the outer face of the facility, preserved at the highest.

On the whole, the wall surrounding the ridge area of Kozi Gramadi performed a twofold function: defensive and symbolic, designating the sacred space at the

част на връх Кози грамади, е изпълнявала двуяка функция – отбранителна и символична, маркираща свещеното пространство на върха – περίβολος. Неслучайно нейната архитектура е била предназначена за наблюдение от поклонници. Хронологически тя се свързва с по-горе описания храм в най-южната част на върха до скалите и предхожда изграждането на крепостната стена на близко разположената от изток резиденция.

top – περίβολος. Not accidentally its architecture had been designed for keeping watch by pilgrims. Chronologically it is associated with the above featured temple at the rocks in the southernmost part of the peak and precedes the construction of the fortress wall of the adjacent residence to the east.

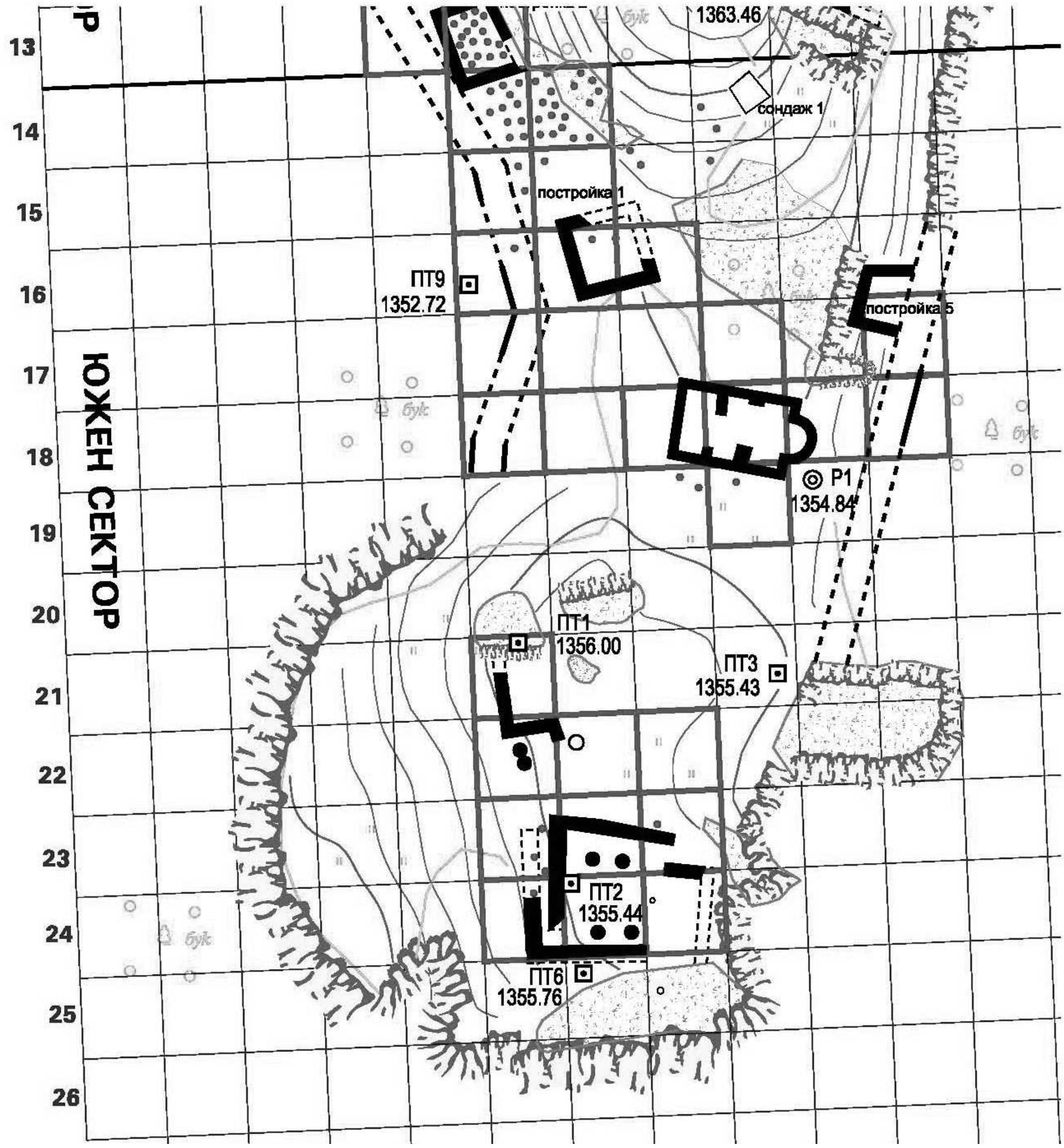
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
ЮЖЕН СЕКТОР
1363.46
бук
сондаж 1
постройка 1
ПТ9
1352.72
постройка 5
бук
бук
Р1
1354.84
ПТ1
1356.00
ПТ3
1355.43
ПТ2
1355.44
бук
ПТ6
1355.76

Обр. 27. План на южния сектор на обекта.
Fig. 27. Layout of the southern sector of the site.

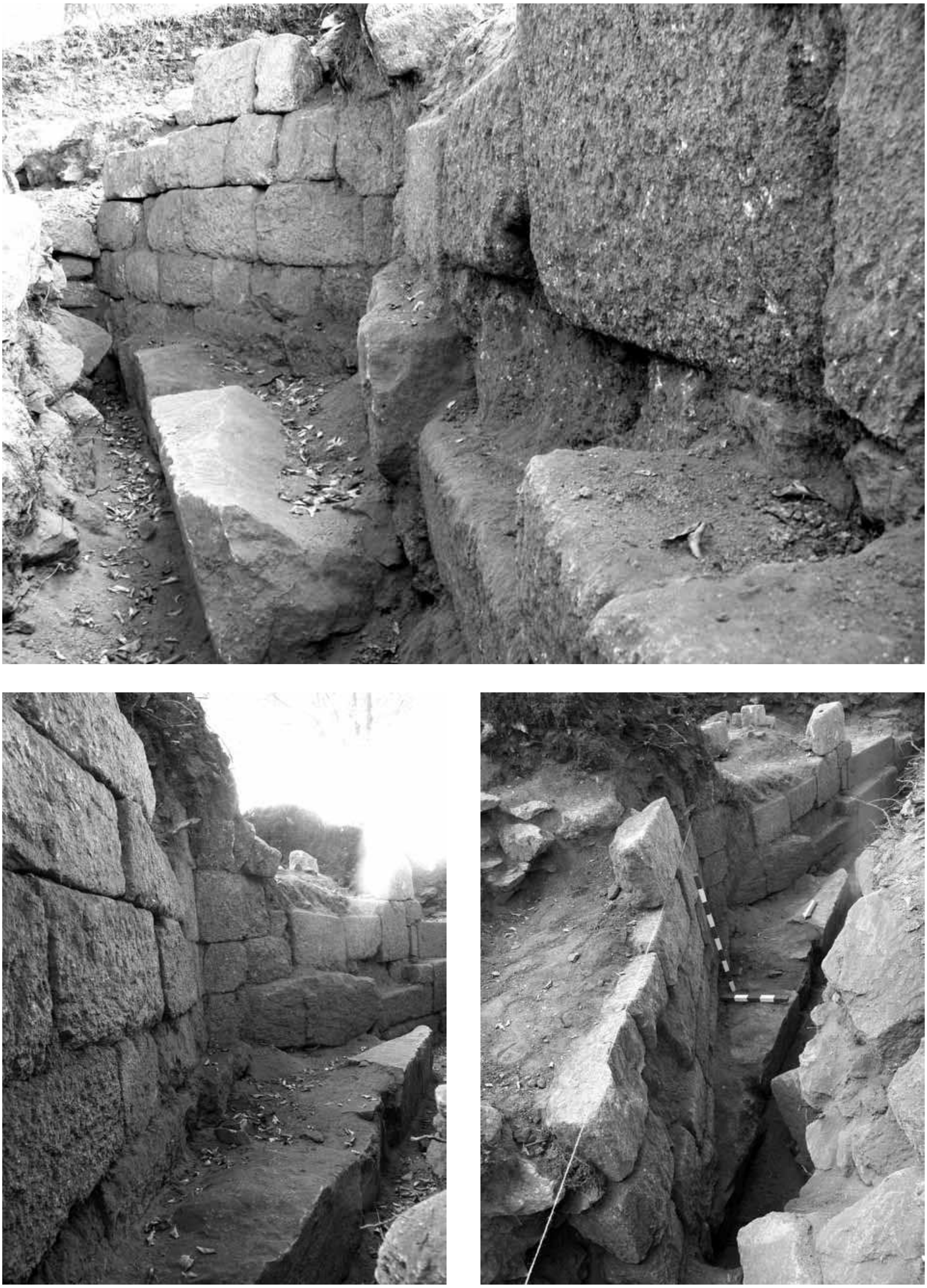

Обр. 28–33. Детайл от външното лице на оградната стена на светилището по западния склон на южния сектор.
Fig. 28–33. Detail of the exterior wall fence of the sanctuary on the western slope of the southern sector.

19.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-17 и Е-18; Външно лице на крепостна стена (поглед от запад);

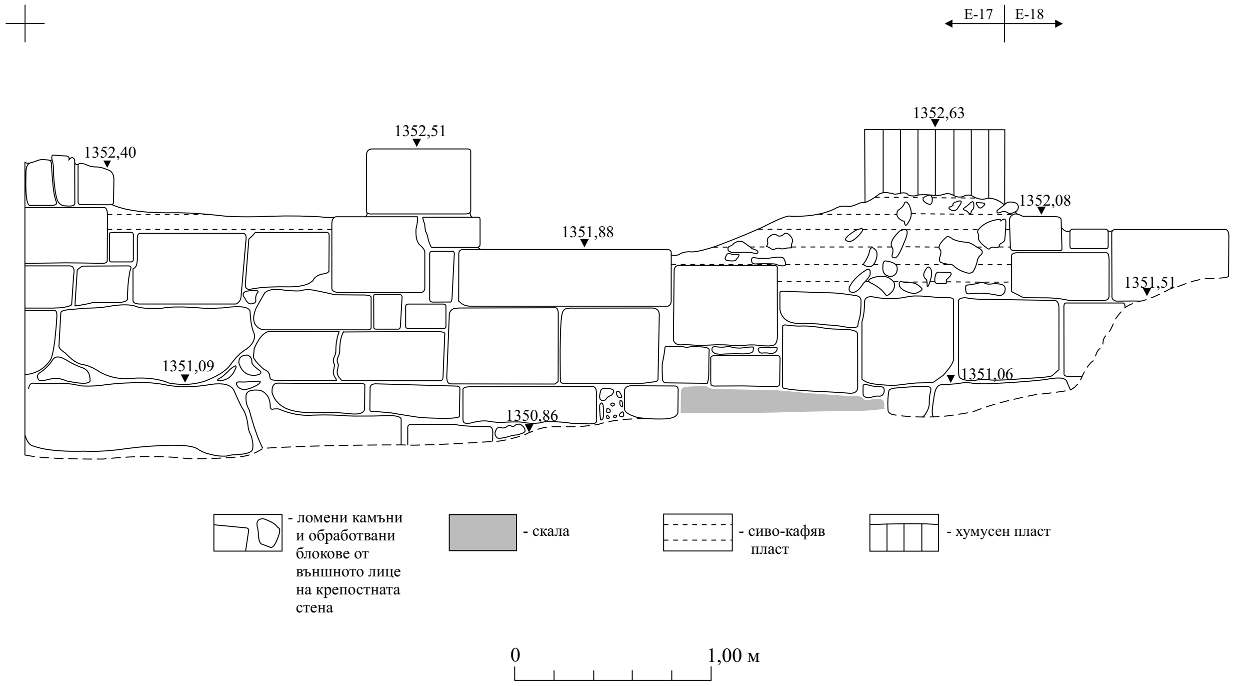
Е-17
Е-18
1352,40
1352,51
1352,63
1352,08
1351,88
1351,51
1351,09
1351,06
1350,86
- ломени камъни и обработвани блокове от външното лице на крепостната стена
- скала
- сиво-кафяв пласт
- хумусен пласт
0
1,00 м

17.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-16;
Външно лице на крепостна стена (поглед от запад);

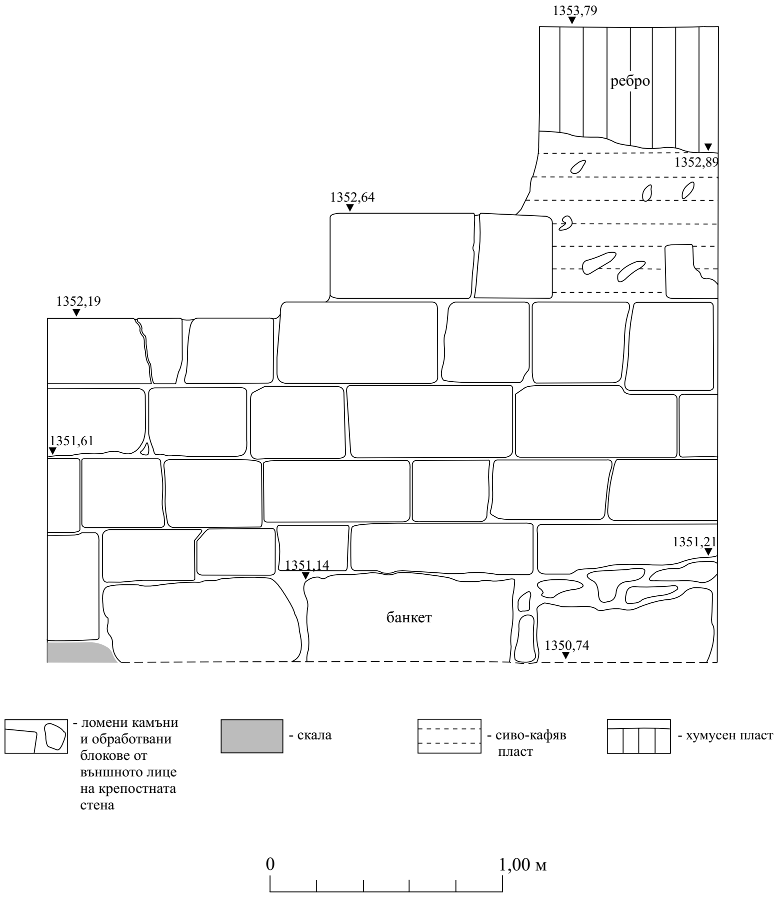
Е-16
1353,79
ребро
1352,89
1352,64
1352,19
1351,61
1351,21
1351,14
банкет
1350,74
- ломени камъни и обработвани блокове от външното лице на крепостната стена
- скала
- сиво-кафяв пласт
- хумусен пласт
0
1,00 м

Обр. 28–33. Детайл от външното лице на оградната стена на светилището по западния склон на южния сектор.
Fig. 28–33. Detail of the exterior wall fence of the sanctuary on the western slope of the southern sector.

19.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-15; Външно лице на крепостна стена (поглед от запад);

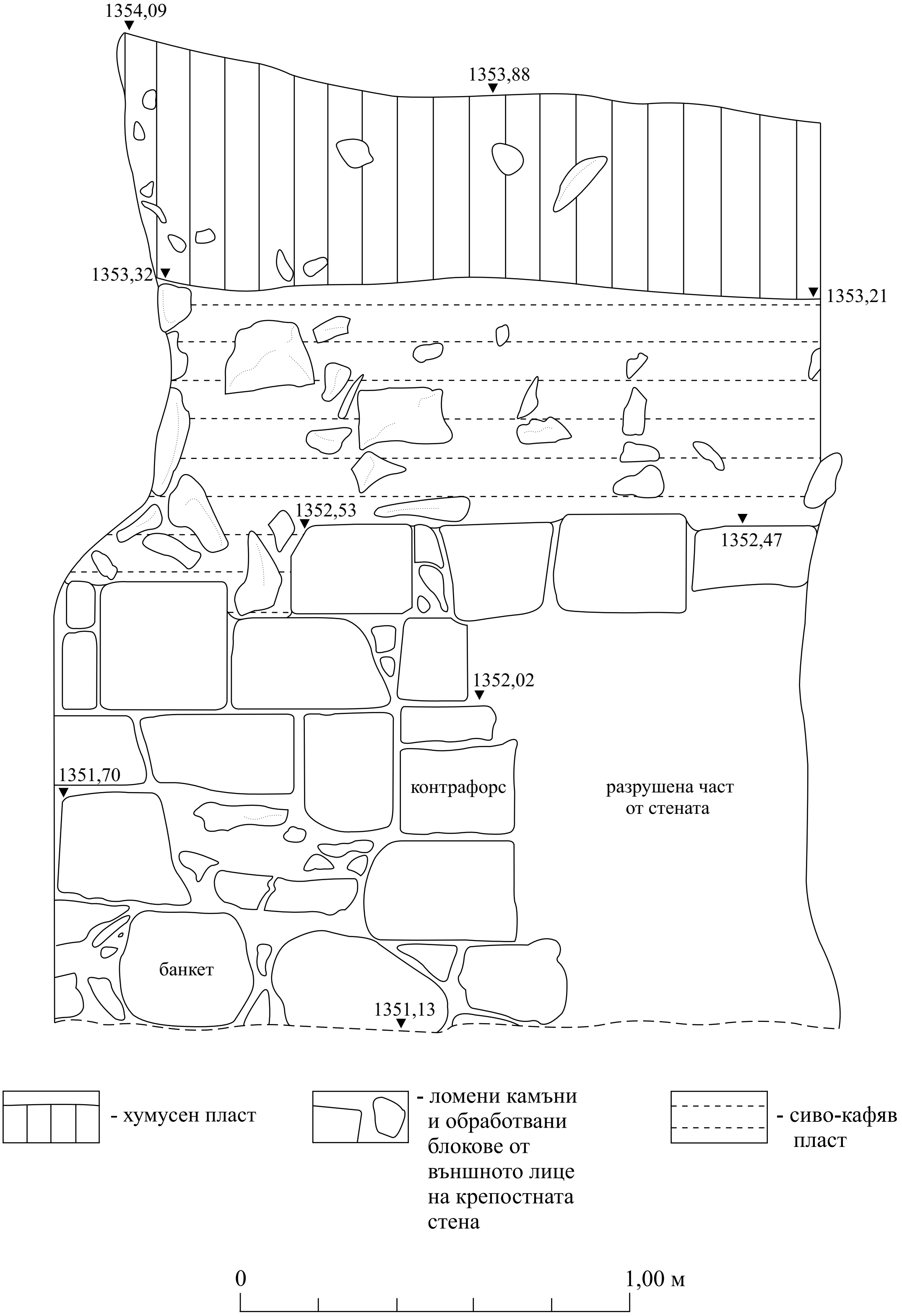
1354,09
1353,88
1353,32
1353,21
1352,53
1352,47
1352,02
1351,70
контрафорс
разрушена част от стената
банкет
1351,13
- хумусен пласт
- ломени камъни и обработвани блокове от външното лице на крепостната стена
- сиво-кафяв пласт
0
1,00 м

Обр. 28–33. Детайл от външното лице на оградната стена на светилището по западния склон на южния сектор.
Fig. 28–33. Detail of the exterior wall fence of the sanctuary on the western slope of the southern sector.

21.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-16, Ж-16 и З-16; Южен профил (поглед от север);

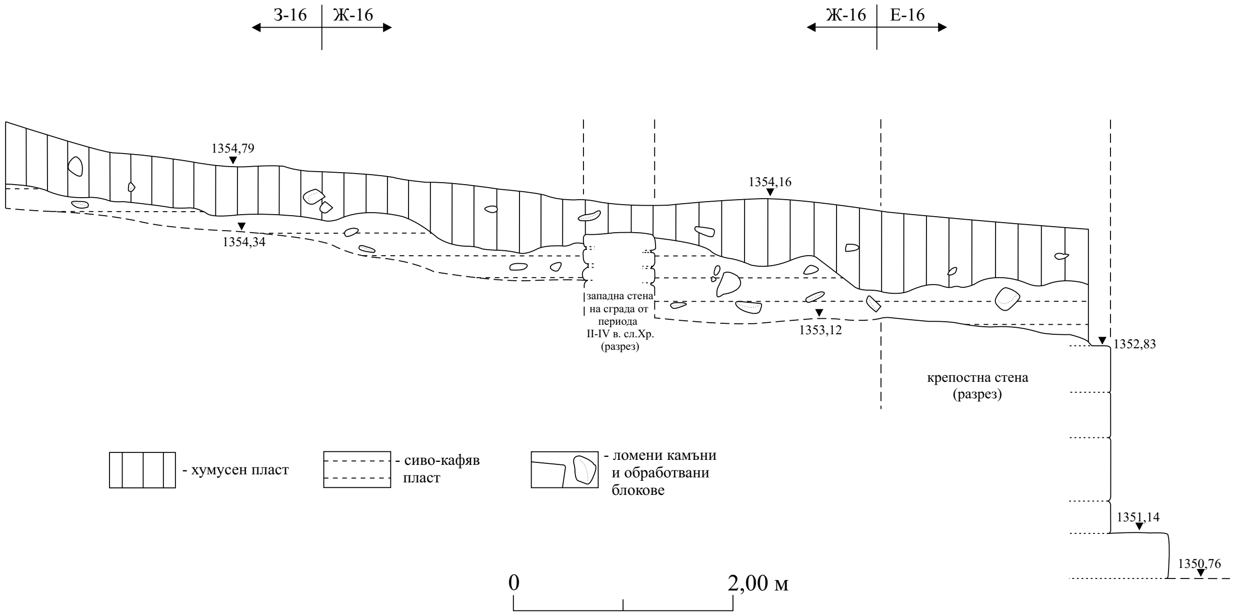
З-16
Ж-16
Ж-16
Е-16
1354,79
1354,34
1354,16
западна стена на сграда от периода II-IV в. сл.Хр. (разрез)
1353,12
1352,83
крепостна стена (разрез)
1351,14
1350,76
- хумусен пласт
- сиво-кафяв пласт
- ломени камъни и обработвани блокове
0
2,00 м

Обр. 34. Разрез на стената в кв. Е16.

16.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати К-18 и Л-18; Южен профил (поглед от север);

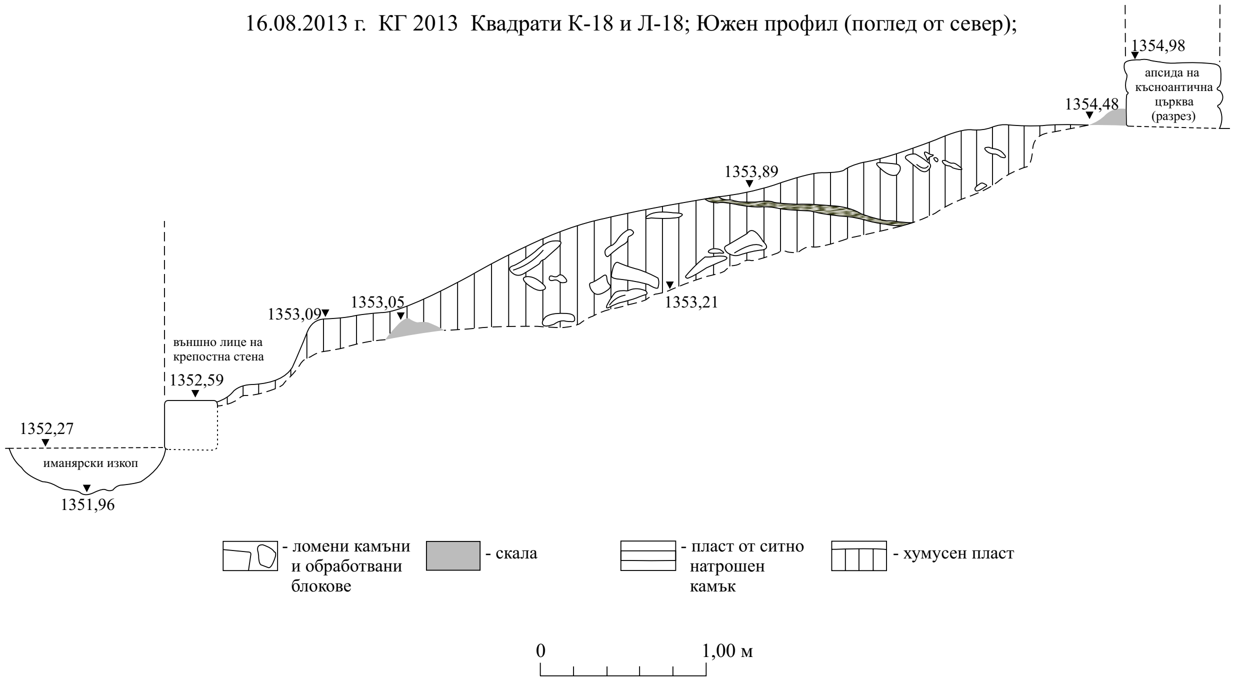
1354,98
апсида на късноантична църква (разрез)
1354,48
1353,89
1353,21
1353,09
1353,05
външно лице на крепостна стена
1352,59
1352,27
иманярски изкоп
1351,96
- ломени камъни и обработвани блокове
- скала
- пласт от ситно натрошен камък
- хумусен пласт
0
1,00 м

Обр. 36. Ситуиране на източната стена спрямо основата на църква.
Fig. 36. Situation of the eastern wall in relation to the church foundation.

Ритуални структури източно от периболоса

Разкрити са на площ от 200 кв.м. първоначално в кв. Е18 след обичайните трудни за характера на обекта дейности – отстраняване на голямото буково дърво, преместването на паднала голяма скала и изравняване терена в квадрата. В този квадрат, станал изключително представителен за описваните структури, прави впечатление редуването на каменни струпвания от средни по размер камъни, хаотично нахвърляни в зоната на квадрата. Вероятно се касае за съзнателно натрупване на камъни и паралелно на керамични фрагменти и отделни предмети, като прешлени за вретено, накити и монети. В квадрата са открити дребни находки около блокажа от камъни, като керамично зарче, връх на желязно ножче, връх на желязна стрела с кръгла втулка и четириръбест връх, керамичен прешлен. В северната периферия на каменното струпване под камъните са открити и кости, силно разложени от киселинната среда на почвата (Обр. 37–37а–38–38а).

Прави впечатление, че под камъните има тънък горял пласт, който е почти нивелиран от разтрошени керемиди (Обр. 39–40). Преобладават дъна на съдове от сива керамика, десетки фрагменти от керемиди с лаково покритие, сходни с керемидите при обекта при с. Васил Левски, Карловско. Фактът, че е невъзможно да се събере цял съд или керемида, ни навежда на мисълта, че става дума за ритуални структури. Забелязва се и повтаряемост на керамични форми, както и предварително пробиване на отвори в дъната на амфорите или строшаване на най-ниската част на столчетата.

След тази описана ситуация в дълбочина в квадрати Е 18 и Е17 източно от стената след каменния блокаж от едри ломени камъни е достигнат друг пласт, характерен със струпването на дребни камъни във формата на чакъл и трошляк (1341,41 м н.в.). В него са намерени единствено керамични фрагменти от втора фаза ранножелязната епоха. Тук би могло да се говори за сходен

Ritual structures east of the peribolos

The ritual structures were initially disclosed in Square E18 in an area of 200 sq. m. After that we carried out the usual activities rendered difficult due to the nature of the site: removal of a large beech tree, clearing a fallen large rock and leveling the ground in the square. In this square that became extremely representative of the described structures, we observed alternating clusters of medium-sized stones thrown randomly in the area of the square. Perhaps it is a deliberate parallel accumulation of stones, ceramic fragments and separate artifacts such as spindle whorls, adornments and coins. Small items were found in the square, around the stone blockage including a ceramic die and a ceramic whorl, the tips of an iron blade and of an iron four-edged arrowhead with a round collar. Under the stones in the northern periphery of the stone heap we found bones badly decomposed by the acid soil environment (Fig. 37–37a–38–38a).

It is noteworthy that under the stones there was a thin burnt layer that was nearly leveled by broken tiles. (Fig. 39–40) Predominant were the bottoms of gray pottery, dozens of fragments of lacquered tiles similar to the tiles from the site near the village of Vasil Levski, Karlovo region. The fact that it was impossible to collect a whole vessel or tile suggested that it was about ritual structures. There was also a repetition of ceramic forms, as well as of earlier drilling holes in the bottoms of the amphorae or of breaking the lower part of their feet.

After thus described situation in Squares E18 and E17 to the east of the wall and after the blockage of large broken stones another layer was reached featured by a pile of gravel and waste stones. (1341,41 m asl) In the layer, only fragments of pottery were found dating from the second phase of the early Iron Age. We can think here about a similar ritual having developed as a practice in later periods. In terms of stratigraphy, we can assume a hiatus between the structures

обряд, развиващ се като практика в по-късни епохи. Стратиграфски погледнато можем да говорим за хиатус между структурите от V в. пр. Хр. и структурите от втора фаза на ранножелязната епоха благодарение на пласт от нападали кирпичи, разделящи материалите от двете епоха.

Паралелът на каменните структури с най-добре проученото до този момент планинско светилище в България, това при Бабяк е оправдан. В родопският обект са открити подобни на структурите от Кози грамади каменни струпване интерпретирани от проучвателите като „депа за дарове характерни както за ранножелязната епоха така и за късножелязната епоха (Тонкова 2008, 30–44). Подобна практика на разстрошаване на съдове на място е позната и при други култови обекти в Родопите.

Тук е мястото да поставя въпроса за съществуването на монументална постройка изградена от добре обработени блокове, но с по-малки размери в южния сектор в пространството между църквата и описната по-горе западна оградна стена на светилището. Податки за наличието на подобна сграда са множеството сполии от ранни обработени блокове в градежа на църквата и откриването на отделни блокове различни от тези използвани на периболоса. Твърде е вероятно иманярски изкопи или разрушения от времето на изграждането на християнския храм да са довели до унищожаването на представителна постройка за чиито функции можем само да гадаем.

from the 5th century BC and the structures from the second phase of the early Iron Age evidenced by a layer of fallen unbaked bricks separating the materials from the two periods.

The parallel between the stone structures and for now the best studied mountain sanctuary in Bulgaria i.e. the sanctuary in Babyak seems justified. Stone heaps similar to the structures on Kozi Gramadi, were discovered in the Rhodopian site; they were interpreted by the investigators as “depository of offerings”, typical both of the Early and Late Iron Age (Тонкова 2008, 30–44). Such practice of breaking vessels *in situ* is familiar from other cult sites in the Rhodopes.

I think it proper to pose the question about the existence of a monumental structure built up of well-shaped but smaller-sized blocks in the southern sector of the area between the church and the above featured western wall surrounding the sanctuary. Clues to the existence of such a building are the numerous spolia from earlier processed blocks in the masonry of the church and the occurrence of blocks different from those used in the peribolos. It is very probable that treasure hunters’ ditches or demolitions from the time the Christian church was constructed to have led to the destruction of a monumental building whose functions we can only guess.

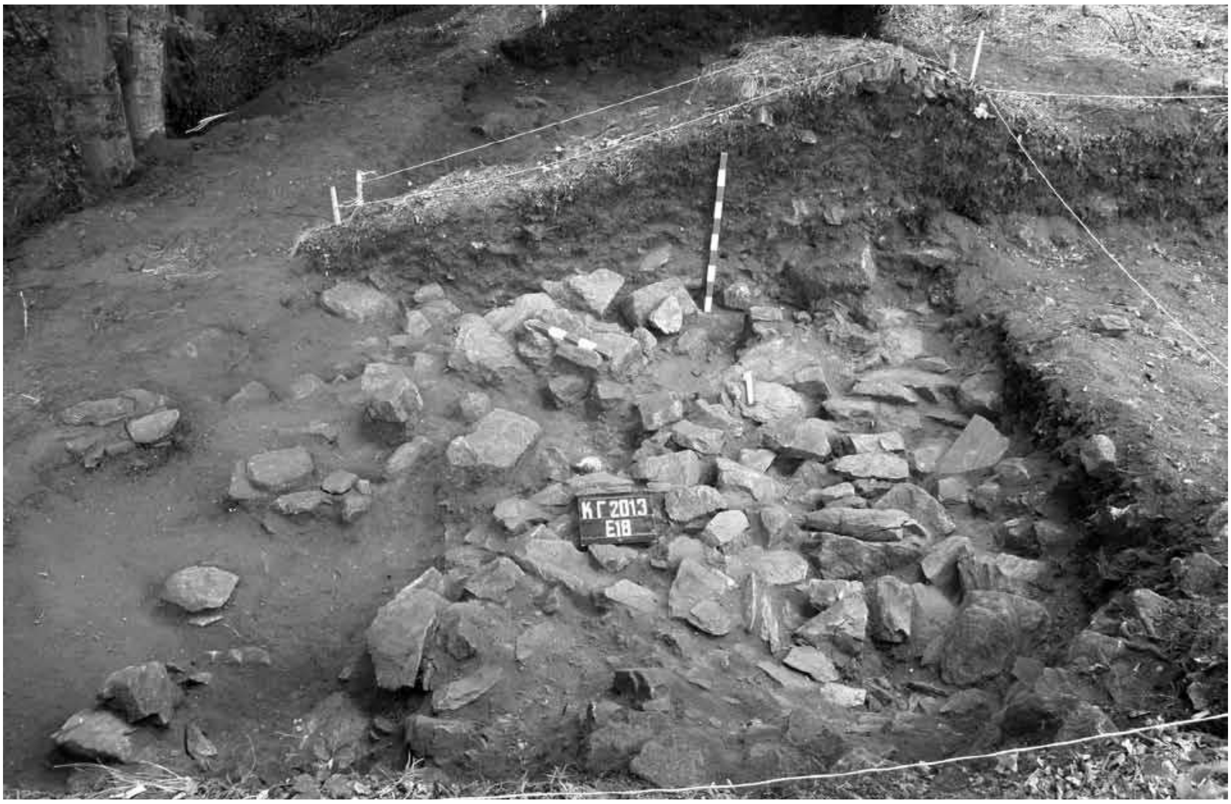

3.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-18; Ситуация с каменно струпване; N

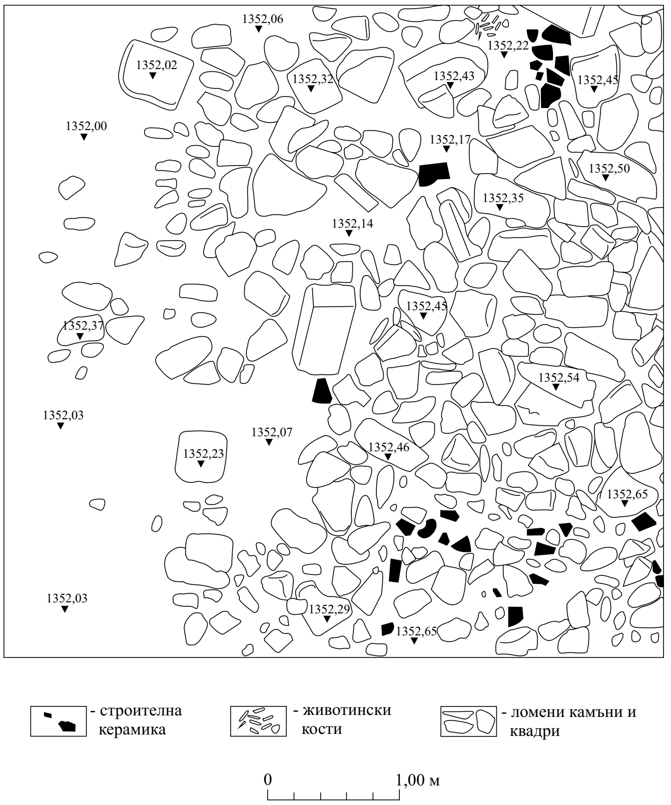
1352,06
1352,02
1352,32
1352,43
1352,22
1352,45
1352,00
1352,17
1352,50
1352,35
1352,14
1352,45
1352,37
1352,54
1352,03
1352,07
1352,23
1352,46
1352,65
1352,03
1352,29
1352,65
- строителна керамика
- животински кости
- ломени камъни и квадри
0
1,00 м

Обр. 37–37а–38–38а. Каменни струпвания (олтари) в южния сектор – V в. пр. Хр.
Fig. 37–37a–38–38a. Stone clusters (altars) in the southern sector, 5th c. BC.

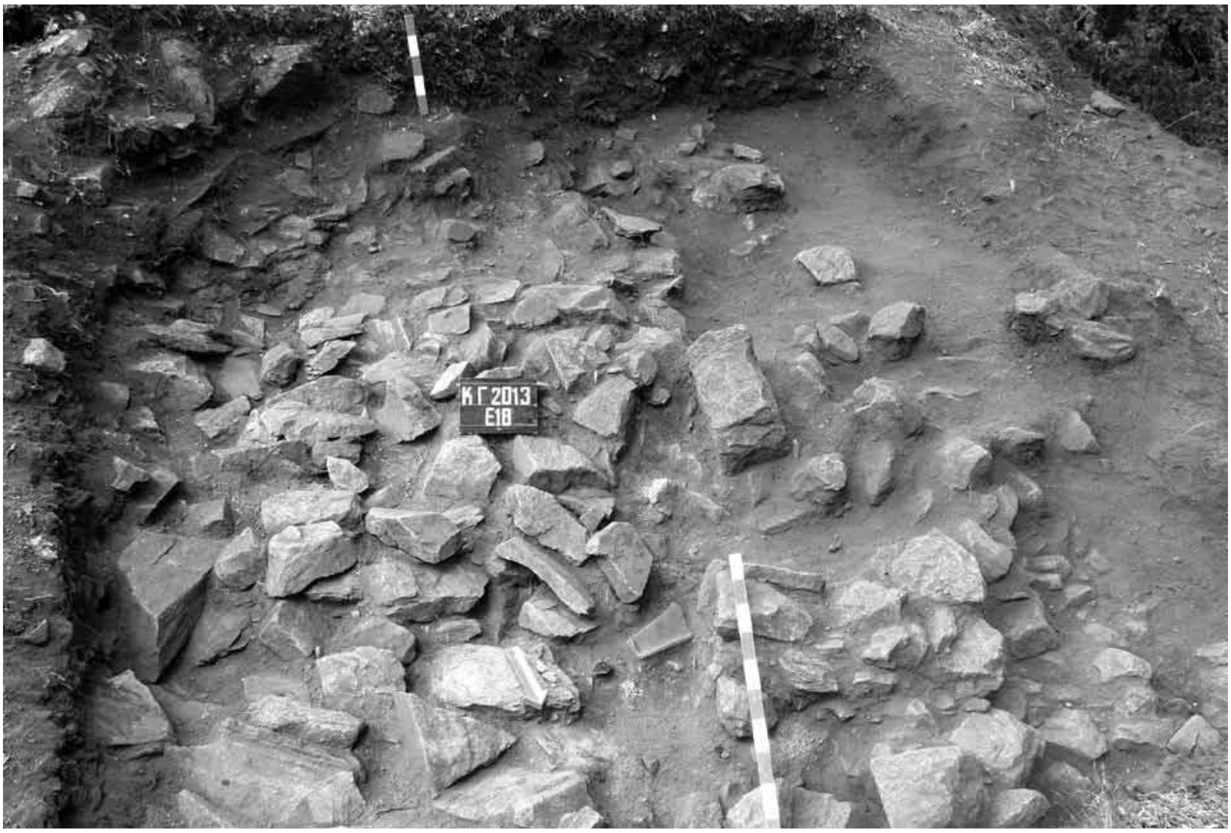

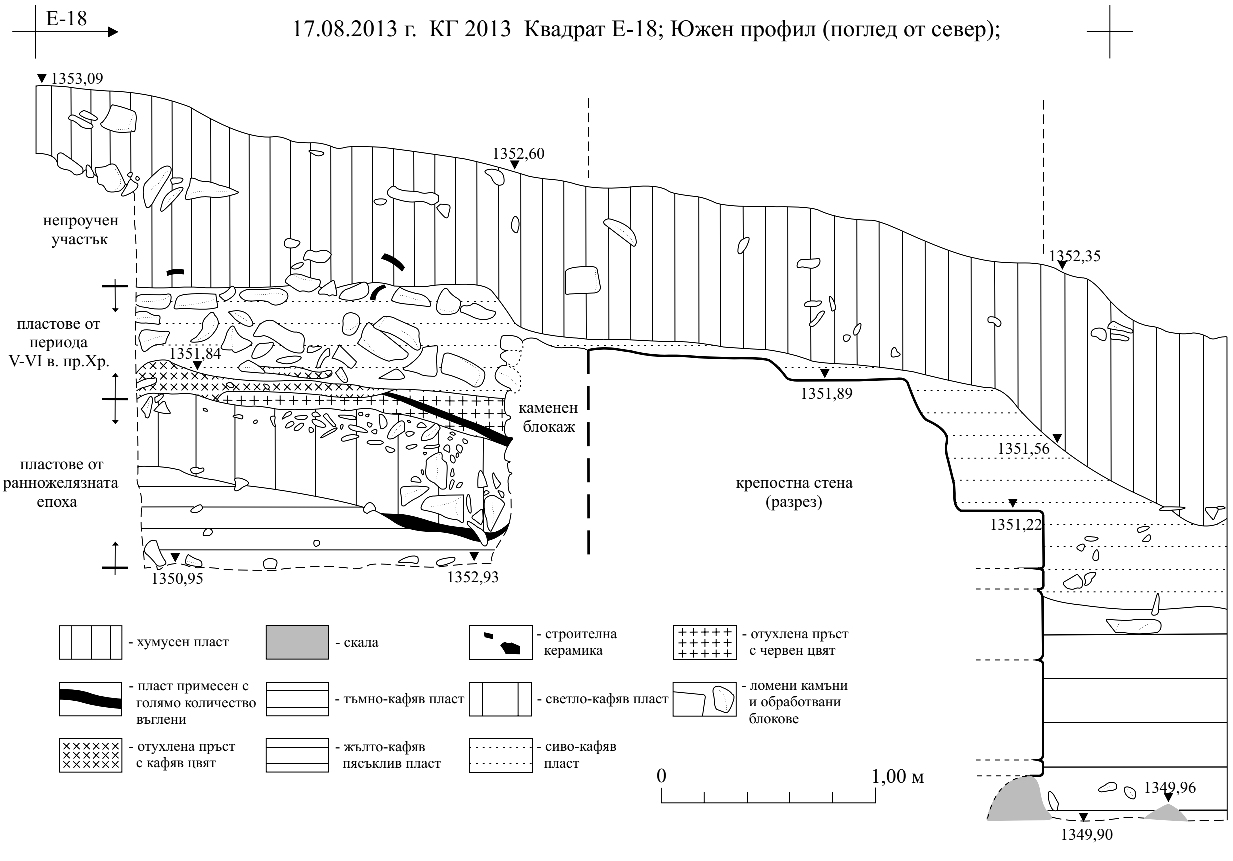
Е-18
17.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-18; Южен профил (поглед от север);
1353,09
1352,60
1352,35
непроучен участък
пластове от периода V-VI в. пр.Хр.
1351,84
пластове от ранножелязната епоха
каменен блокаж
1351,89
1351,56
крепостна стена (разрез)
1351,22
1350,95
1352,93
1349,96
1349,90
- хумусен пласт
- скала
- строителна керамика
- отухлена пръст с червен цвят
- пласт примесен с голямо количество въглени
- тъмно-кафяв пласт
- светло-кафяв пласт
- ломени камъни и обработвани блокове
- отухлена пръст с кафяв цвят
- жълто-кафяв пясъклив пласт
- сиво-кафяв пласт
0
1,00 м

Обр. 37–37а–38–38а. Каменни струпвания / олтари / в южния сектор – V в. пр. Хр.
Fig. 37–37a–38–38a. Stone clusters (altars) in the southern sector, 5th c. BC.

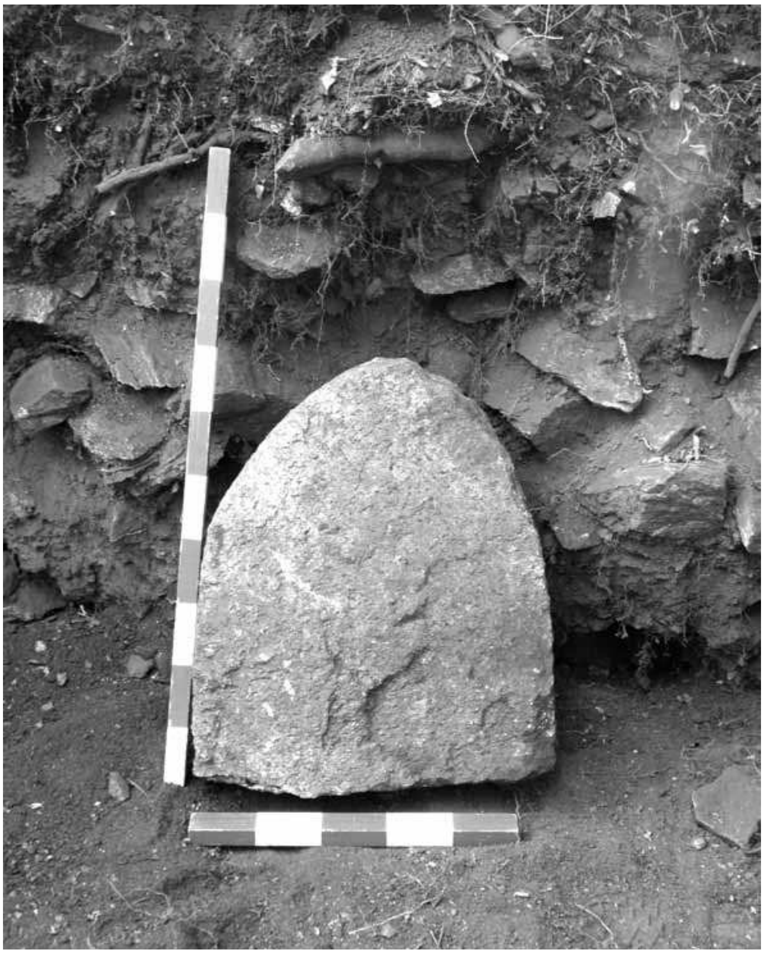

Обр. 39. Обработен блок (обелиск?), открит в кв. Е17.
Fig. 39. Shaped block (obelisque?) in square E17.

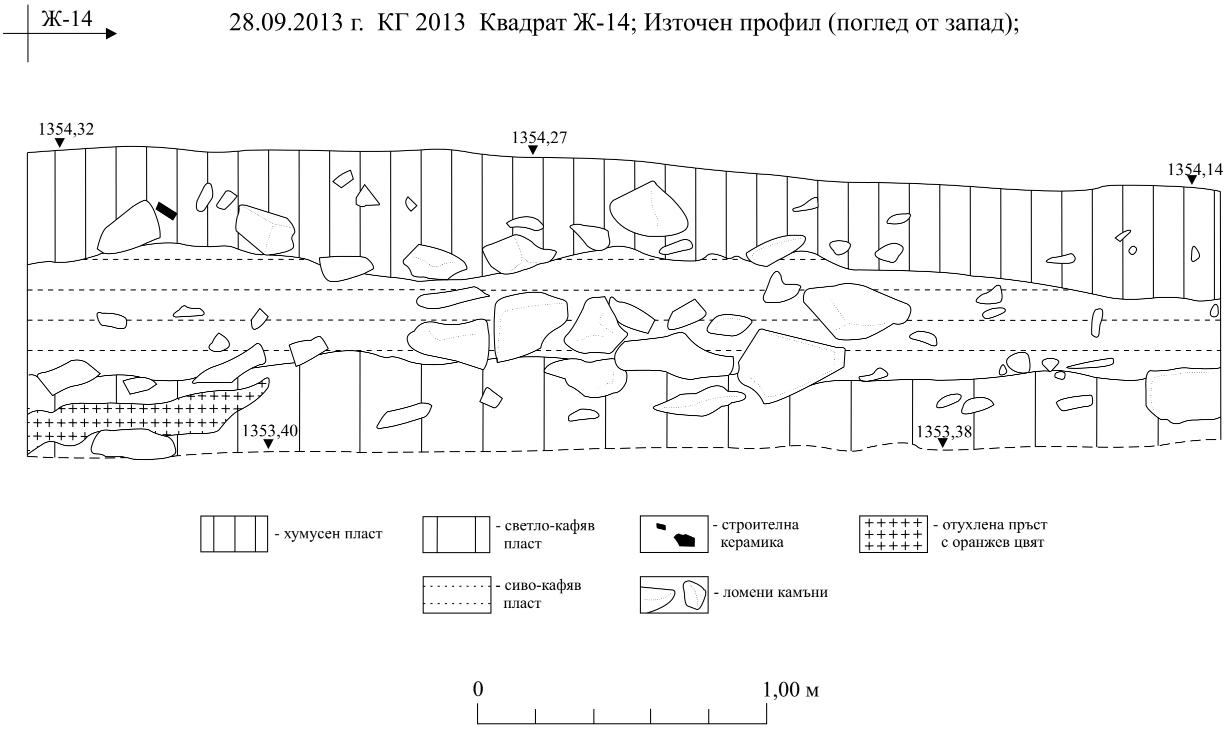
Ж-14
28.09.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-14; Източен профил (поглед от запад);
1354,32
1354,27
1354,14
1353,40
1353,38
- хумусен пласт
- светло-кафяв пласт
- строителна керамика
- отухлена пръст с оранжев цвят
- сиво-кафяв пласт
- ломени камъни
0
1,00 м

Обр. 40. Източен профил в кв. Ж14.
Fig. 40. Eastern profile in square Ж14.

Проучвания в северния сектор на обекта

Северният сектор на обекта е разположен под стръмния северен склон на централния сектор. Представлява равна площадка с леко извити на юг краища. Общата му дължина е 500 м при максимална ширина 10 м.

Северният сектор обгръща цялата северна крепостна стена на връх Кози грамади. Самата стена е частично проучвана през лятото на 2005 г., когато е открит входа на крепостта. Теренът е силно обрасъл с големи букови дървета със сложна коренова система което превръща разкопките в изключително трудно начинание, където запазването на стратиграфски профили е предизвикателство за археолози. На места на терена се забелязват пропадания неясно дали от иманярски стари изкопи или основи на сгради (Обр. 41–42).

Работата в посочената зона е започната в квадрат К3, който е максимално прилепен до вътрешното лице на крепостната стена (Обр. 43). В него през 2005 г. е направен малък сондаж, а през 2013 г. се проучва в максимални размери. На 1,60 м южно от вътрешното лице на стената е открит зид граден от ломени камъни без спойка. Той е с дебелина 0, 80 м. Прави впечатление, че интервалума (разстоянието между вътрешното лице на северната стена и новооткрития зид) е запълнен с материали от римската и късноантична епоха, докато южно от малкия зид се откриват основно тракийски предримски материали (махайровиден нож, връх на желязна масивна стрела и керамични фрагменти). Стратиграфията в интервалума показва следното разположение: първи пласт с нападали камъни; втори тънък горял пласт, в който преобладават материали от римската епоха, добре датирани с денар на император Траян; следва подово ниво от дребни чакълести камъни (Обр. 44).

По-различна е ситуацията при разчистване пред северното външно лице на крепостната стена, където е достигната дълбочина от 1,2 м до скалната основа на върха.

Researches in the northern sector of the site

The northern sector of the site is located below the steep northern slope of the central sector. It represents a level platform with ends slightly curved southwards. Its total length is 500 meters with a maximum width of 10 m

The northern sector encompasses the entire northern wall on Kozi Gramadi. The wall itself was partially explored in the summer of 2005, when the entrance to the fortress was revealed. The area was heavily overgrown by large beech trees with complex root system making the excavations an extremely difficult undertaking, and the preservation of stratigraphic profiles was a challenge to the archaeologists. In places subsidence of the terrain was observed, the reason for which was not quite clear – either caused by the treasure hunters’ old diggings or by collapsed foundations of buildings (Fig. 41–42).

In that area the work started in Square K3, which was attached at the maximum to the inner face of the fortress wall (Fig. 43). In 2005, a small test pit was made in the square, and in 2013 it was explored in its maximum dimensions. 1,60 m south of the inner face of the wall we revealed masonry of broken stones without mortar. This wall was 0,80 m thick. It is noteworthy that the intervallum (the distance between the inner face of the northern wall and the newly revealed wall) was filled with materials from the Roman era and Late Antiquity, while to the south of the small wall mainly Thracian pre-Roman materials were found (a makhaira-like knife, a tip of a huge iron arrowhead and ceramic fragments). The stratigraphy in the intervallum showed the disposition of a first layer of fallen stones, a second thin burnt layer dominated by material from the Roman era and well dated with a denarius of emperor Trajan; followed by the floor level of small gravel stones (Fig. 44).

The situation was different when having cleared the area in front of the northern outer face of the fortress wall, we reached the rock foundation of the peak at a depth of 1,2 m.

На всякъде в каменния насип пред лицето на стената са открити керамични фрагменти от втората половина на I хил. пр. Хр. Твърде възможно е през римската епоха интервалумът да е изчистен от по-ранни напластявания (Обр. 45–48).

През есента на 2013 г. е почистен с цел по-точното документиране входа на крепостта. Той е запазен максимално до 0,80 м височина. Широк е 2,50 м, като в този участък стената е дебела 2,60 м. Входът притежава от външна страна праг, изграден от два дълги обработени блока с ширина 0,70 м. Прави впечатление използването на блокове от други структури и впоследствие интегрирани в градежа (Обр. 49–52).

Everywhere ceramic fragments from the second half of the 1st millennium BC were retrieved from the stone embankment in front of the wall. It is quite possible that during the Roman era the intervallum was cleared from earlier stratification (Fig. 45–48).

In the autumn of 2013, the entrance to the fortress was cleared for a more precise documenting. It was preserved to a maximum height of 0,80 m. The entrance was 2,50 m wide compared to the wall that in that area was 2,60 m thick. The threshold was at the outer side of the entrance and consisted of two long shaped blocks 0,70 m wide. Stone blocks from other structures were subsequently integrated into the masonry (Fig. 49–52).

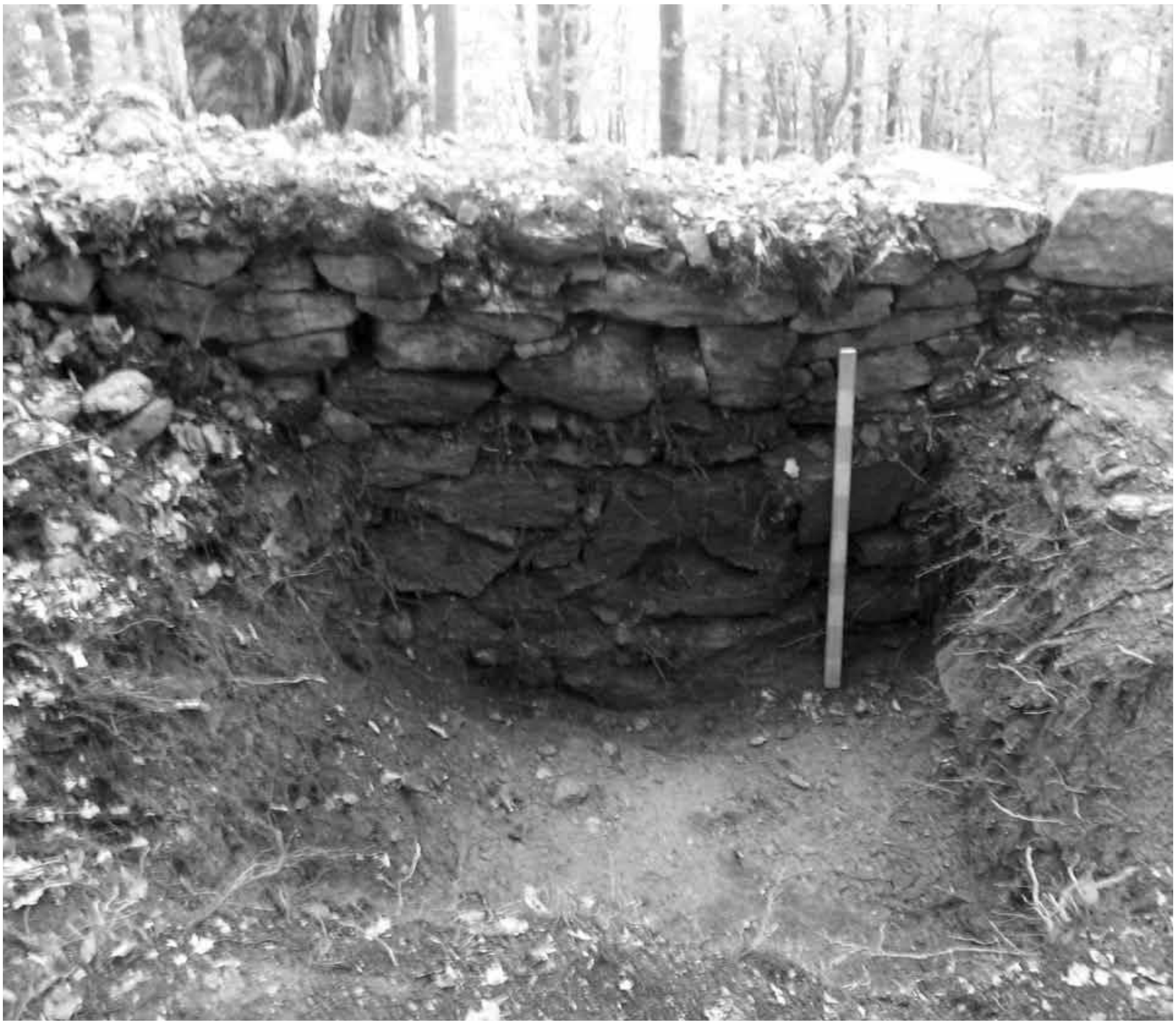

Обр. 41–42. Проучвания в северния сектор.
Fig. 41–42. Exploration of the northern sector.

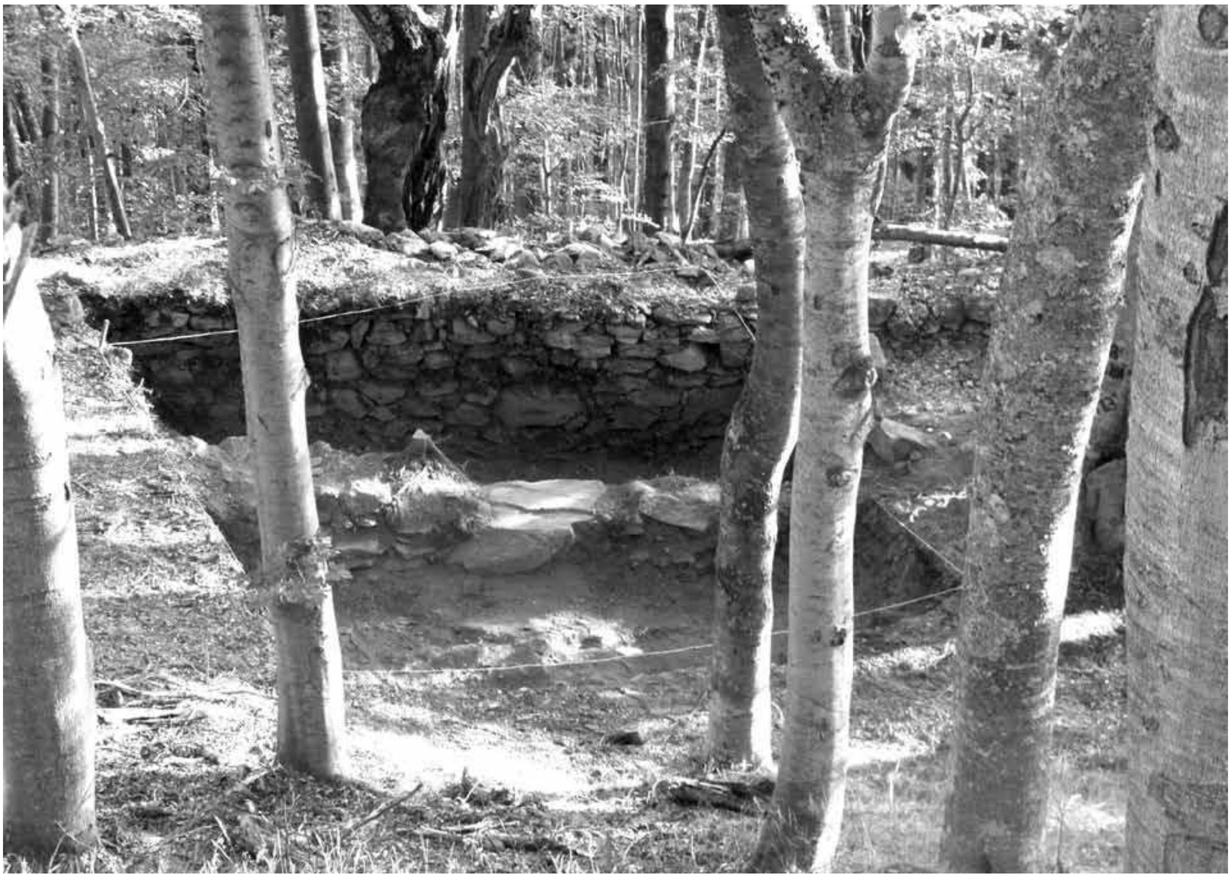

Обр. 41–42. Проучвания в северния сектор.
Fig. 41–42. Exploration of the northern sector.

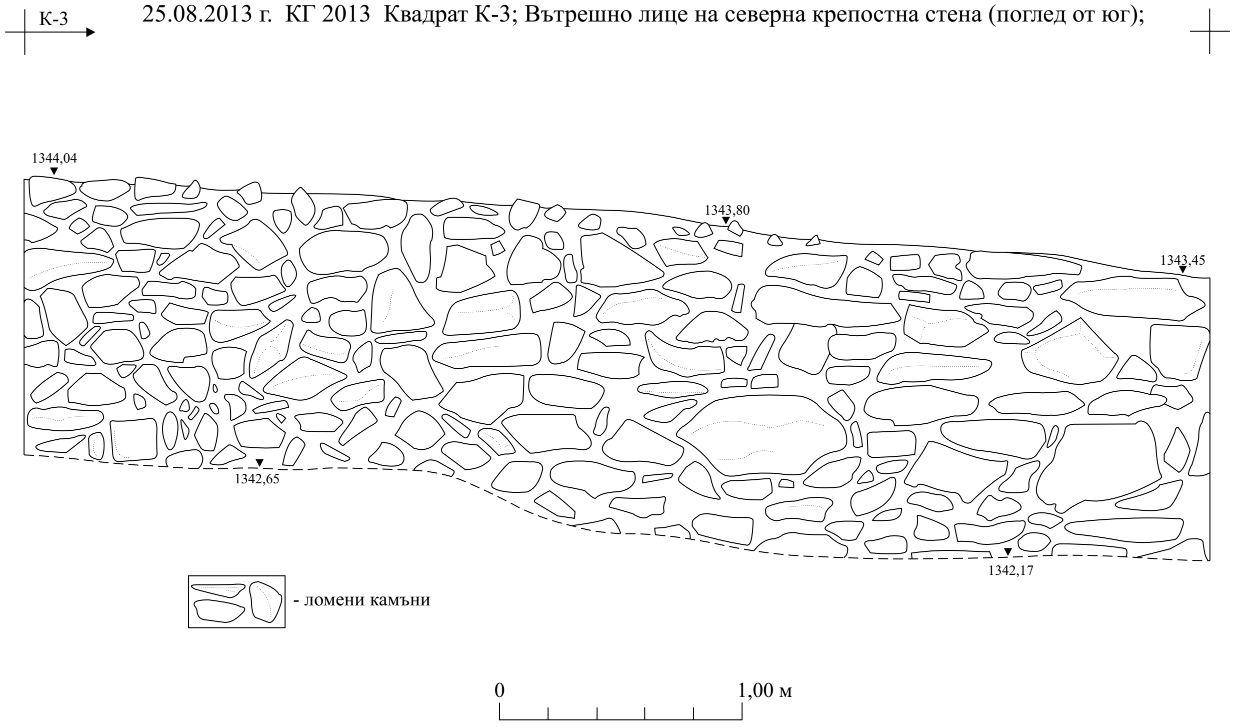
К-3
25.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат К-3; Вътрешно лице на северна крепостна стена (поглед от юг);
1344,04
1343,80
1343,45
1342,65
1342,17
- ломени камъни
0
1,00 м

Обр. 43. Вътрешно лице на северната стена.
Fig. 43. Inner face of the northern wall.

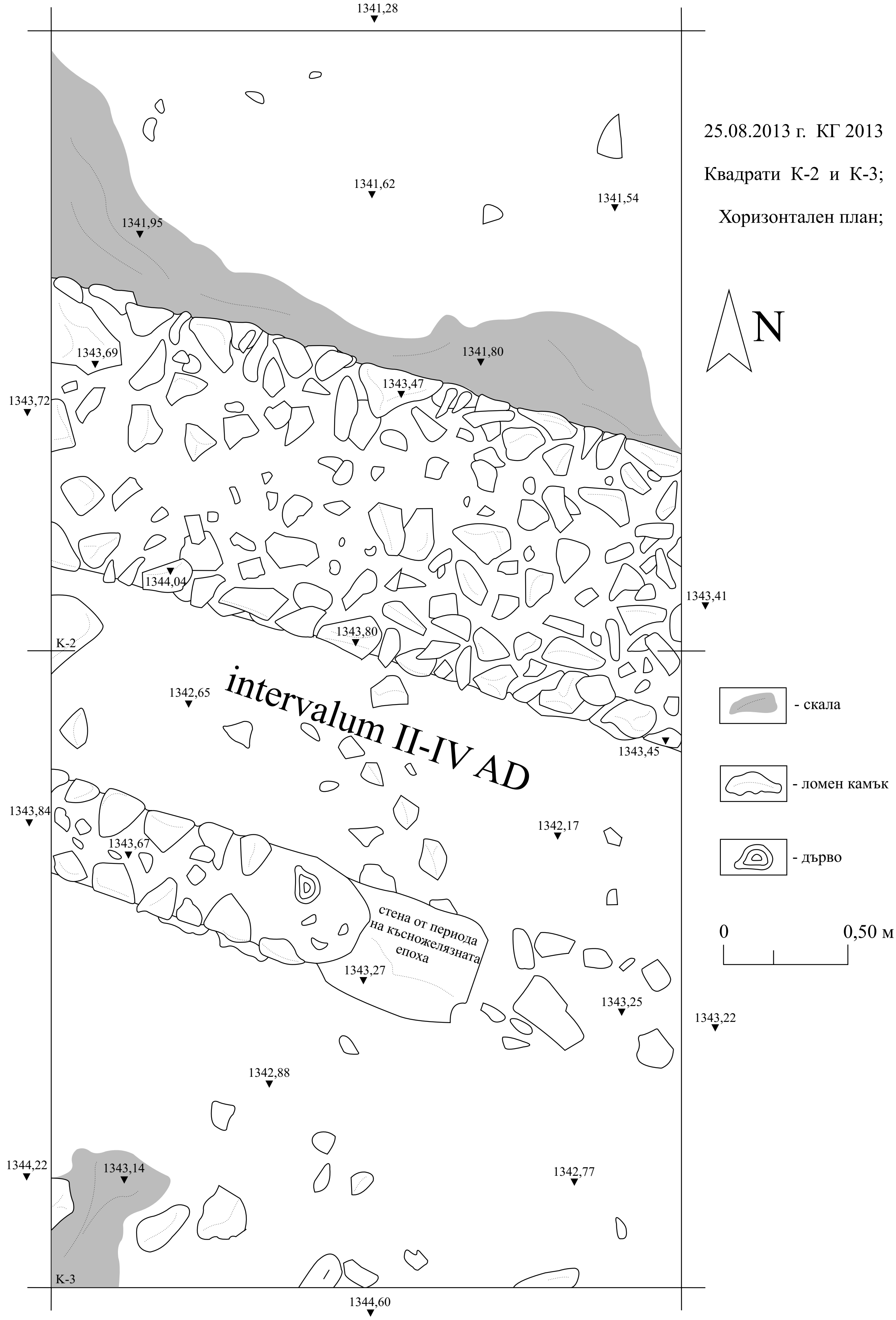
1341,28
25.08.2013 г. КГ 2013
Квадрати К-2 и К-3;
Хоризонтален план;
1341,62
1341,54
1341,95
N
1343,69
1341,80
1343,47
1343,72
1344,04
1343,41
K-2
1343,80
1342,65
intervalum II-IV AD
1343,45
- скала
- ломен камък
- дърво
1343,84
1342,17
1343,67
0
0,50 м
стена от периода на късножелязната епоха
1343,27
1343,25
1343,22
1342,88
1344,22
1343,14
1342,77
K-3
1344,60

Обр. 44. План на разкрити структури в кв. К2 и К3.
Fig. 44. Layout of structures in squares K2 and K3.

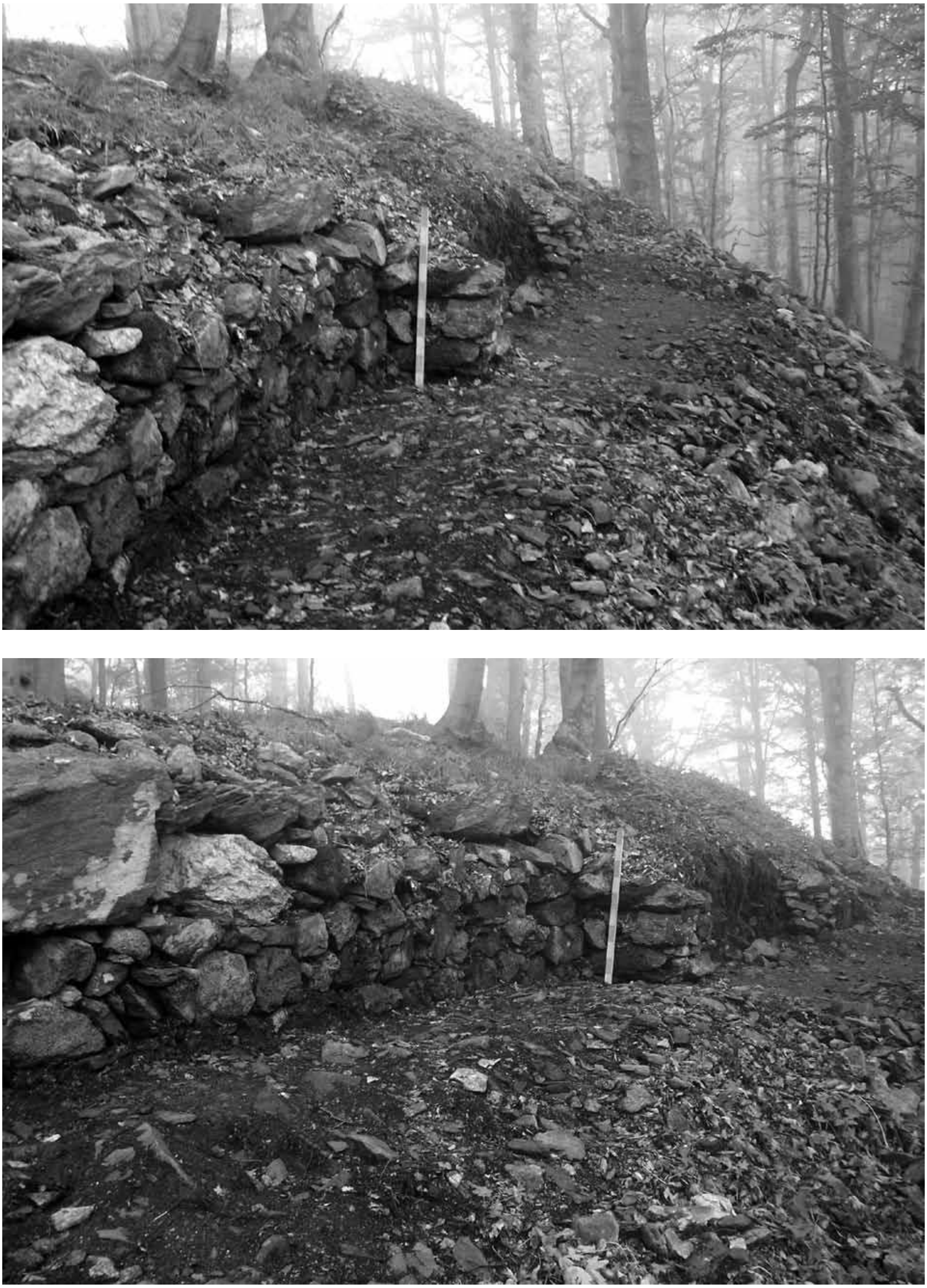

Обр. 45–46. Външно лице на крепостната (оградна) стена на светилището – проучвания 2005 г.
Fig. 45–46. Exterior face of the fortress (fence) wall of the sanctuary, explored in 2005.

25.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати К-2 и К-3; Западен профил (поглед от изток);

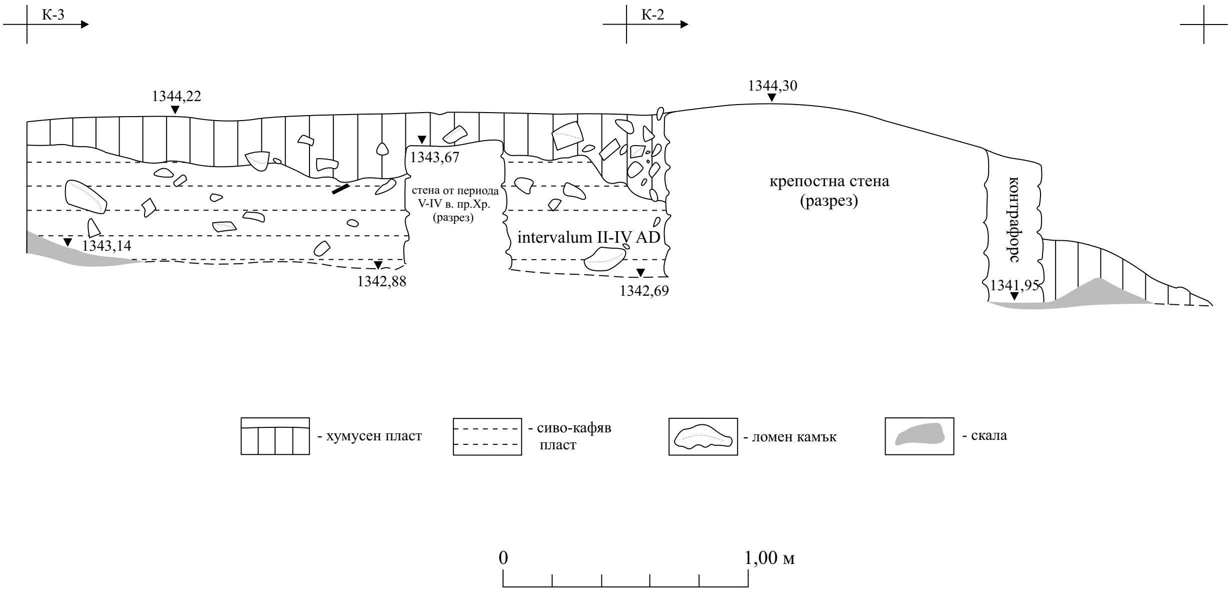
К-3
К-2
1344,22
1344,30
1343,67
стена от периода V-IV в. пр.Хр. (разрез)
intervalum II-IV AD
крепостна стена (разрез)
контрафорс
1343,14
1342,88
1342,69
1341,95
- хумусен пласт
- сиво-кафяв пласт
- ломен камък
- скала
0
1,00 м

Обр. 47. Разрез на северната стена.
Fig. 47. Section of the northern wall.

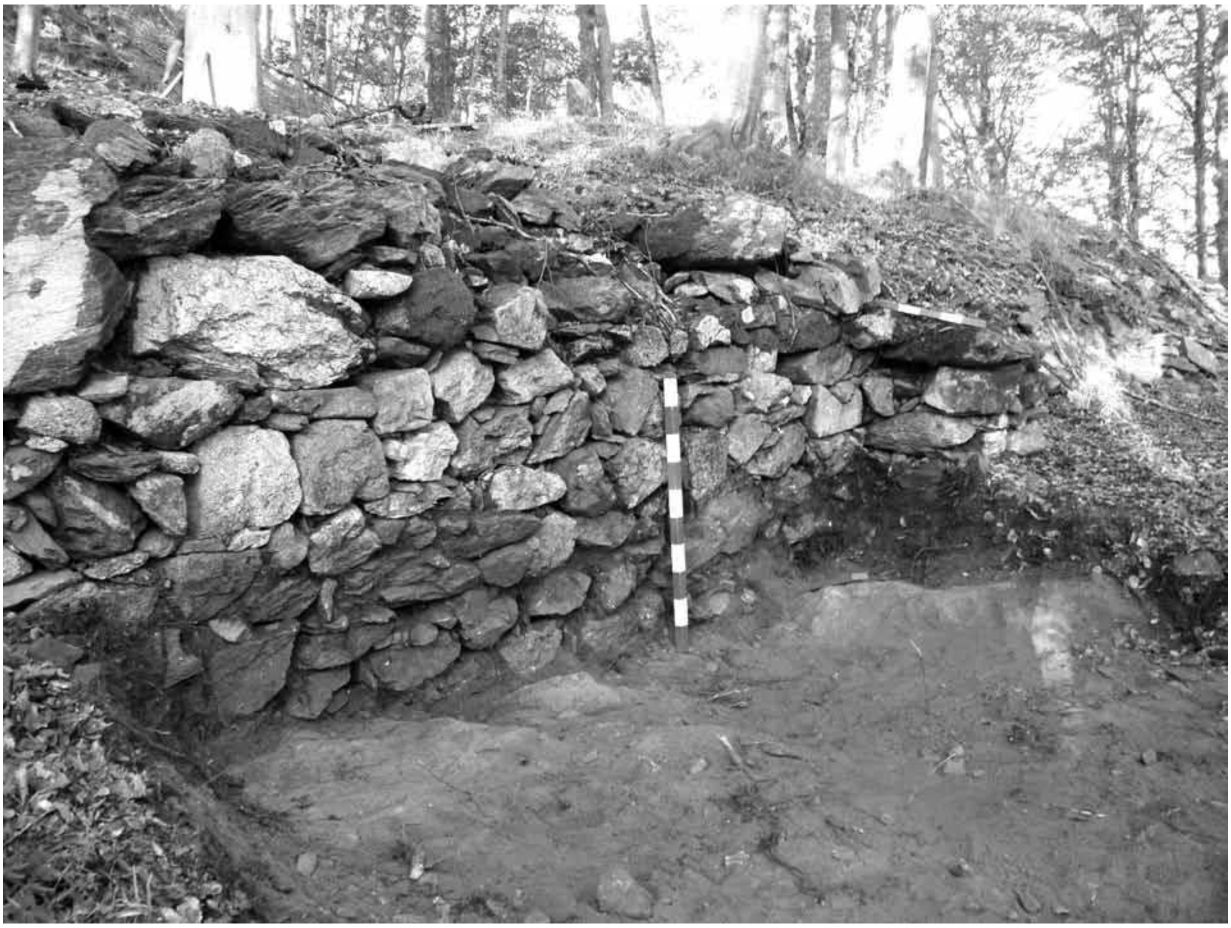

Обр. 48. Детайл от външното лице на северната стена – проучвания 2013 г.
Fig. 48. Detail of the exterior face of the northern wall, explored in 2013.

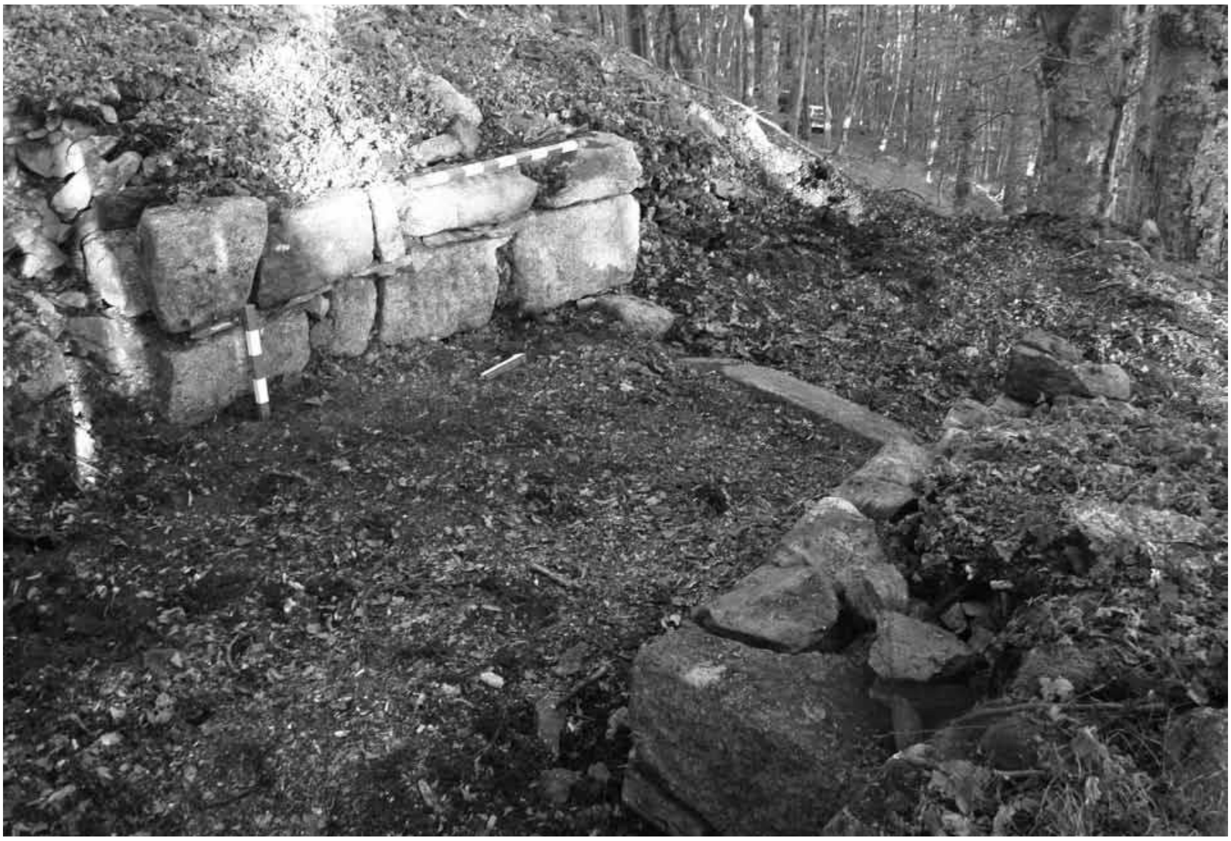

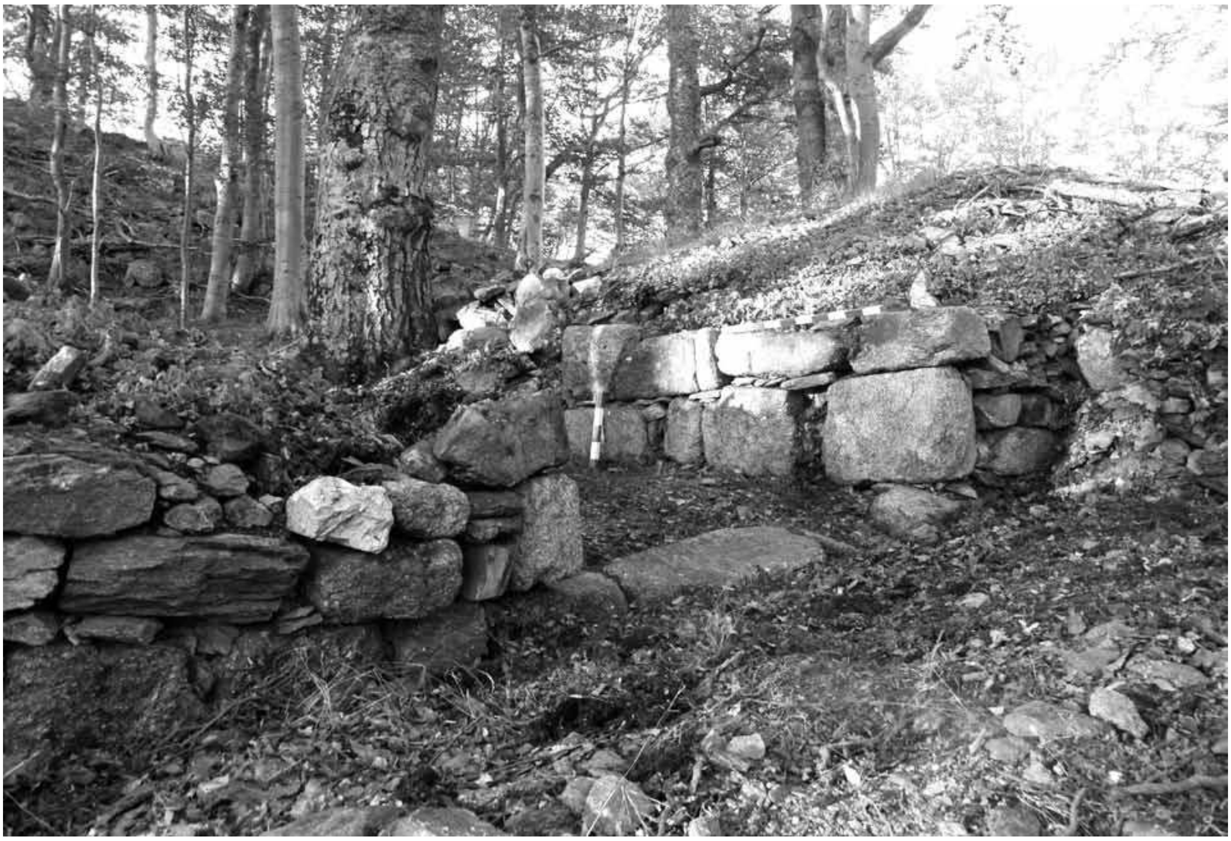

Обр. 49–52. Входът на светилището при северната стена.
Fig. 49–52. Entrance to the sanctuary in the northern wall.

25.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-2 и Ж-2; Външно лице на крепостната порта (поглед от север);

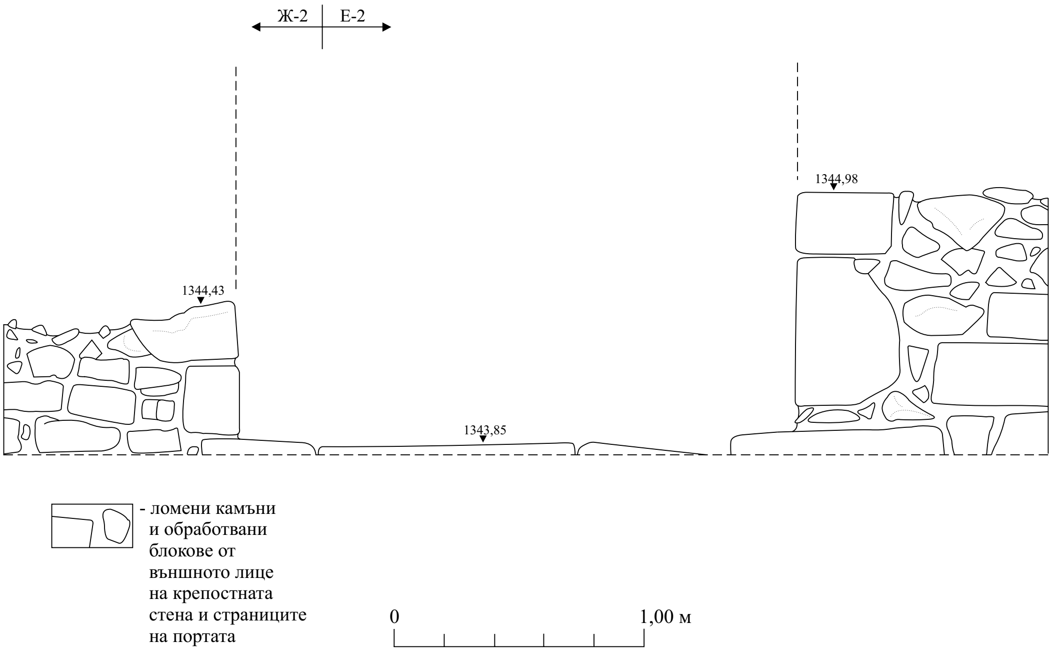
Ж-2
Е-2
1344,98
1344,43
1343,85
- ломени камъни и обработвани блокове от външното лице на крепостната стена и страниците на портата
0
1,00 м

25.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-1, Е-2, Ж-1 и Ж-2; Входа на крепостта (хоризонтален план)

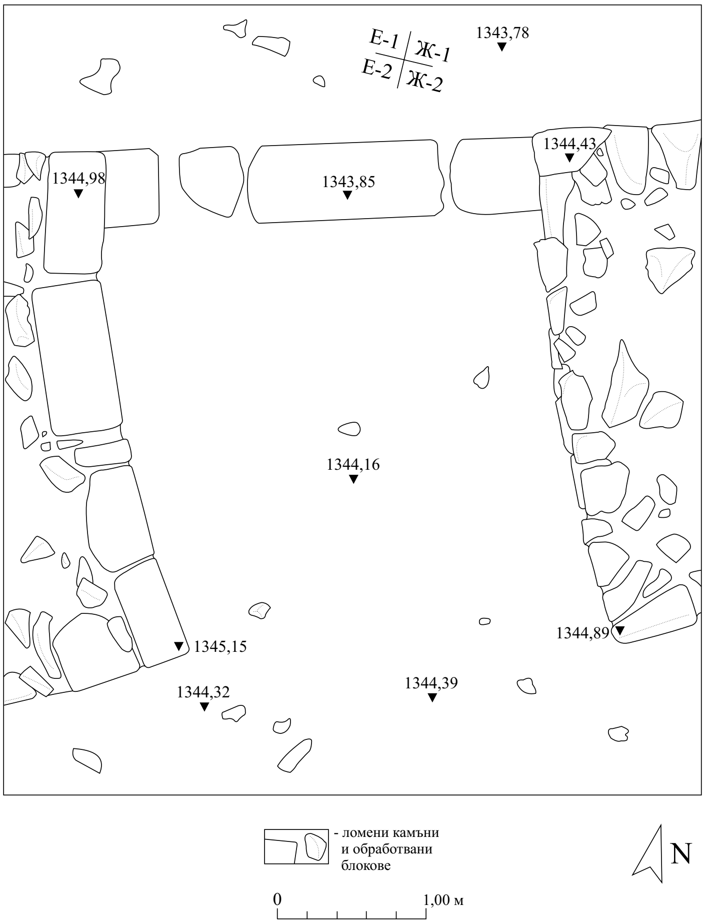
Е-1
Ж-1
Е-2
Ж-2
1343,78
1344,43
1344,98
1343,85
1344,16
1345,15
1344,89
1344,32
1344,39
- ломени камъни и обработвани блокове
N
0
1,00 м

Обр. 49–52. Входът на светилището при северната стена.
Fig. 49–52. Entrance to the sanctuary in the northern wall.

Скална пещера в източното подножие на върха

През 2010 г. при оглед на кариерите за добиване на огромните блокове под връх Кози грамади е открит интересен скален обект, който е оприличен на скална гробница (Обр. 53–54). Разположена на трудно достъпно, а също така и трудно забележимо място, гробницата наподобява пещера, притежаваща грубо изсечен от човешка ръка коридор в здрави гранитни скали. Входът на гробницата е висок 1,40 м и има формата на пресечена пирамида. По форма входът е близък с този на долмените от Странджа и Сакар планина. Самият коридор е скосен във височина и също намира прилики с подмогилните гробници в Тракия. В дъното гробницата завършва с тесен процеп, който наподобява характерния завършек на пещерата-светилище „Утробата“ в Източните Родопи, проучена от Николай Овчаров (Овчаров 2005, 131–136). Входът на гробницата гледа точно на изток.

В преддверието е открит обработен скален блок и фрагменти от керамични съдове, които се датират най-общо за раннножелязната епоха (XII–VI в. пр. Хр.).

Изказана е хипотезата, че скалната форма е своеобразно скално светилище, което е било в основата на традиция за почитане на целия връх Кози грамади (Христов 2011, 17). Любопитен също е фактът, че в североизточния край на скалата, в която е изсечена гробницата през ранноримската епоха, е съществувала традиция да се поднасят като дар на скалните божества сребърни римски републикански монети. Даровете са поставени в скалните цепнатини и очевидно това е било продължение на една хилядолетна традиция.

Откриването на малката пещера (скална гробница?) в непосредствена близост до проучваното светилище на връх Кози грамади не бива да ни учудва. Пещерите са място, където много често в Източното Средиземноморие са извършвани култови практики, а за Тракия почитта към пещерите е засвидетелствана от Страбон в своето

Rock cave at the eastern foot of the peak

In 2010, an interesting rocky site likened to a rock tomb (Fig. 53–54) was discovered during an examination of the quarries under Kozi Gramadi from where the huge stone blocks had been hauled. The tomb was located in a place not only difficult to access, but also hardly noticeable and resembling a cave. It had a corridor roughly cut by human hands in the solid granite rocks. The entrance to the tomb was 1,40 m. high and was fashioned like a truncated pyramid. By its shape the entrance was close to that of the dolmens in Strandzha and Sakar Mountains. The corridor itself was tapered in height and also shared similarities with the sub-mound tombs in Thrace. At the bottom, the tomb ended with a narrow slit that resembled the typical end of the cave-sanctuary “The Womb” in the Eastern Rhodopes studied by N. Ovcharov (Овчаров 2005, 131–136). The entrance to the tomb looked eastwards.

In the antechamber we found a block cut off from the rock and fragments of ceramic vessels, which generally date back to the Early Iron Age (12th–6th century BC).

A hypothesis was suggested that the rock formation was a specific sanctuary, which was the center of a tradition for worshipping the entire peak of Kozi gramadi (Христов 2011, 17). It is also curious that in the northeastern end of the rock, into which the tomb was cut, a tradition existed in the early Roman era to offer silver Roman Republican coins as a gift to the rock gods. Those offerings were placed in the rock crevices and apparently it was a continuation of thousand-year old tradition.

The discovery of the small cave (rock tomb?) adjacent to the studied sanctuary on Kozi Gramadi should not surprise us. The caves were places where in the Eastern Mediterranean region religious practices were often performed. The worship of caves in Thrace is evidenced by Strabo in his famous reference of Kogaionon, the holly mountain of the Getae and the cave where the priest

знаменито сведение за свещената за гетите планина Когайонон и пещерата, в която дълго време пребивавал жрецът Залмоксис. От своето подземно убежище Залмоксис, а вероятно по-късно и жрецът Декенай, предричали волята на боговете (Strab.,VII, 3, 5).

За съжаление, освен това кратко писмено сведение от I в. сл. Хр., липсват други данни за почитта на траките към пещерите, освен някои единични археологически наблюдения. Това, според М. Домарадски, се дължи на липсата на археологически проучвания. Примери за пещерни светилища в предримска Тракия могат да бъдат посочени със следните обекти: пещерата „Топчика“ в Западни Родопи (Пейков 1971, 7–37); пещерата „Самара“ при с. Рибино (Източни Родопи), (Нехризов 1996, 111–112), пропастната пещера на върха на Зелениград (с. Зелениград) и скалната църква-пещера „Св. Петка“, в околностите на гр. Трън, и двете в Руй планина (Christov 2001), пещерата при светилището при с. Скалско (Hristov, Barakov 2003, 691–698). Податки за извършвани ритуални дейности в пещери откриваме в Родопите по средното течение на р. Арда в някои единични скални кухини, на чиито сводове са издълбани трапецовидни ниши – вероятно част от цялостното обожествяване на скалните масиви, в които са разположени пещерите. В Тракия през Римската епоха пещери с доказано култово значение са документирани при Новосел, Пловдивско (Дякович 1905, 141–142), в Деветашката пещера (Миков, Джамбазов 1960, 181–186), в Голямата пещера край Мадара (Велков 1934а, 82–85), в пещерите Водна и Тъмно край Табачка, Русенско (Торбатов 2007, 95).

Zalmoxis stayed for three years. From his underground refuge Zalmoxis and later probably the priest Decaeneus predicted the will of the gods (Strab., VII, 3, 5).

Unfortunately, except for this brief written record from the 1st century AD, other data on the Thracians’ veneration of the caves are missing, besides some isolated archaeological observations. This, according to M. Domaradzki, is due to the lack of archaeological researches. Examples of cave sanctuaries in pre-Roman Thrace may be associated with the following sites: the cave “ Topchika “ in the Western Rhodopes (Пейков 1971, 7–37); the cave “Samara“ in the village of Ribino (Eastern Rhodopes) (Нехризов 1996 111–112), the abyss cave on top of Zelenigrad (village of Zelenigrad) and the rock cave-church “St. Petka“ in the vicinity of the town of Tran, both in Ruy Mountain (Hristov 2001), the cave at the sanctuary near the village of Skalsko (Hristov, Barakov 2003, 691–698). Clues for ritual activities carried out in caves we find in some isolated rock cavities in the middle reaches of the river Arda in the Rhodopes. Trapezoidal niches were carved in the arches of the cavities, probably part of the overall deification of the rock formations, where the caves were located. From the Roman era in Thrace, caves of proven religious significance are documented in Novosel, Plovdiv region (Дякович 1905, 141–142), the Devetashka Cave (Миков, Джамбазов 1960, 181–186), the large cave near Madara (Велков 1934, 82–85) and the caves of Vodna and Tamno near Tabachka, Rouse region (Торбатов 2007, 95).

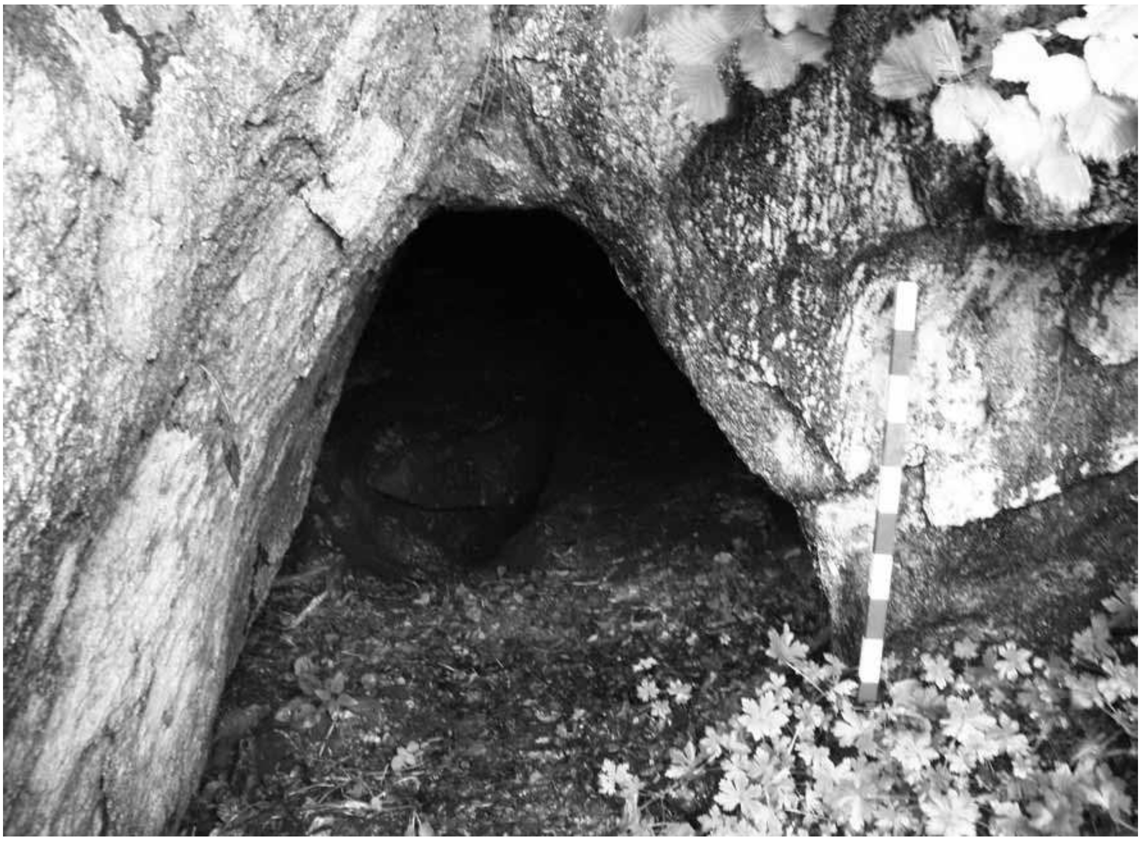

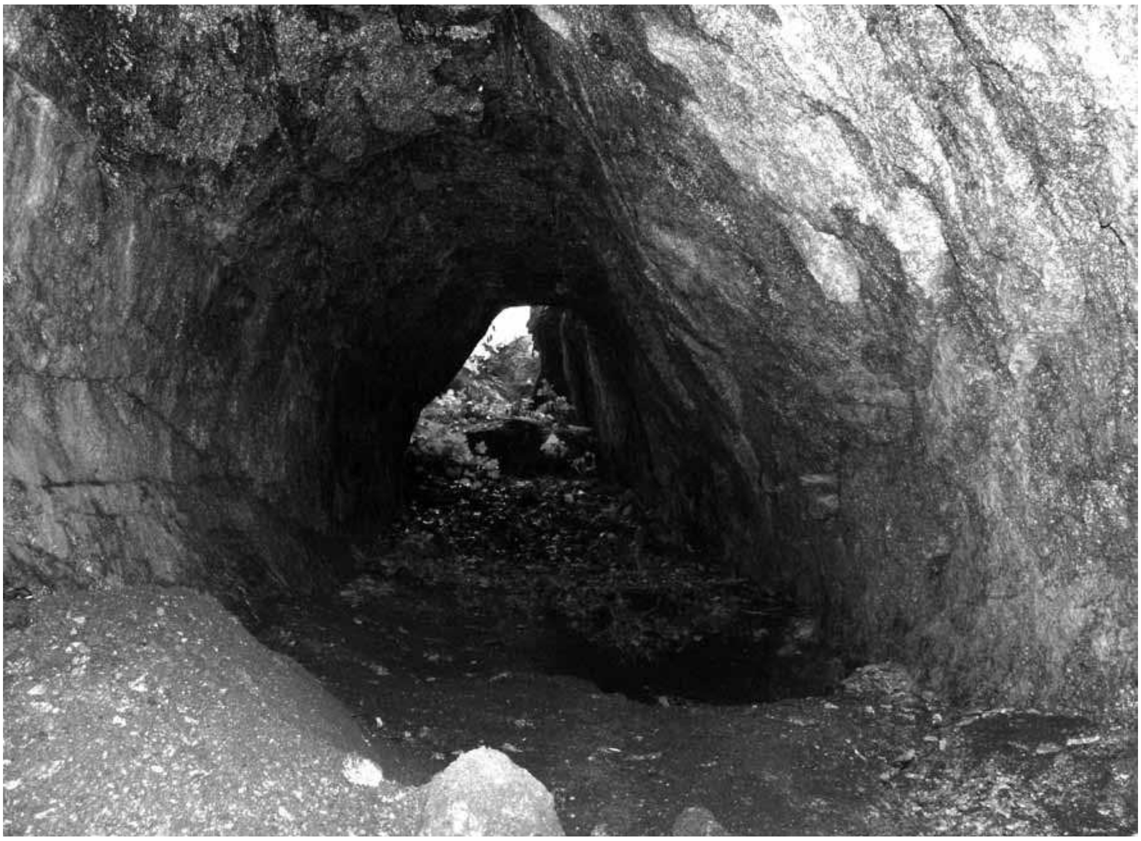

Обр. 53–54. Вход на пещера (скална гробница?).
Fig. 53–54. Way in a cave (rock tomb?)with cuts in the northeastern area of Kozi Gramadi.

Скално светилище в североизточния край на масива Кози грамади

Разположено е върху самотно стърчаща скала в североизточната част на връх Кози грамади. Скалата е висока около 10 м и се откроява отвсякъде. Тя е с характерно издигане над общия план на обекта. В нейното подножие е намерен силно обезличен фрагмент от оброчна плочка, като обвързването му с описвана скала е проблемно.

Най-интересната част от скалата е разположена на върха, където върху предварително обработена площадка с размери 1,50 х 1,60 м е изсечена кръгла яма с диаметър 0,30 м. Тя е дълбока 10 см.

На 0,50 м по-ниско в северното подножие на ямата е изсечено скално седло (трон?) с размери 50 х 30 см. Задната част на седлото е висока 0,50 м. Очевидно описаните скални изсичания трябва да се оприличат на скален трон с яма (ботрос), съзнателно изсечена за твърде неясни свещенодействия (Обр. 55–58).

Тронът като елемент от светилищата е характерен преди всичко за мегалитните паметници в Източните Родопи при обектите при с. Пилашево (Първомайско) и Татул (Момчилградско) – (Christov 2001)

Според М. Василева скалният трон има паралели с фригийските паметници. Той е познат и като инсигния на хетските богове, а в Тракия изглежда е имал голяма роля в царската идеология, защото го виждаме в редица паметници на торевтиката (Маразов 1992, 134). В. Фол допуска, че троновете са свързани с изповядването на слънчев култ в мегалитните храмови комплекси в Родопите (Фол 1993, 65).

Що се отнася до изсечената яма и приликата и с други подобни изсичания в Тракия, трябва да бъдем предпазливи, но като цяло префектната ѝ форма и това, че тя е изработена от човешка ръка, е вън от съмнение.

Sanctuary in the northeastern area of Kozi Gramadi

The sanctuary is situated on a solitary rock jutting out in the northeastern part of Kozi Gramadi. The rock is about 10 m. high and is distinguished from everywhere. It has the specific elevation of the general layout of the site. A highly depersonalized fragment of a votive tablet was found at the foot of the rock, but the association of the fragment with the rock is rather problematic.

The most interesting part of the rock is located on the peak, where in a previously made platform measuring 1,50 x 1,60 m. a circular pit with a diameter of 0,30 m was cut. The pit was 10 cm deep.

0,50 m lower, at the northern foot of the pit a rock saddle (a throne?) was shaped. It was 50/30 cm in size. The back of the saddle was 0,50 m high. Obviously the featured rock cuts must be taken for a rock throne with a pit (bothros) deliberately cut for some too obscure ritual practices (Fig. 55–58).

As an element of the sanctuaries, the throne is mainly typical of the megalithic monuments in the Eastern Rhodopes located in the sites near the villages of Pilashevo (Parvomay region) and Tatul (Momchilgrad region- Hristov 2001).

According to M. Vasileva the rock throne has parallels with the Phrygian monuments. It is also known as the insignia of the Hittite gods and in Thrace it seems to have played a significant role in the royal ideology, because we see it in a number of monuments of toreutics (Маразов 1992, 134). V. Fol allowed that thrones were associated with the profession of a solar cult in megalithic temple complexes in the Rhodope Mountains (Fol 1993, 65).

Concerning the cut pit and its resemblance to other similar cut entities in Thrace, we should be very cautious, but on the whole its perfect shape and its being made by human hand is out of the question.

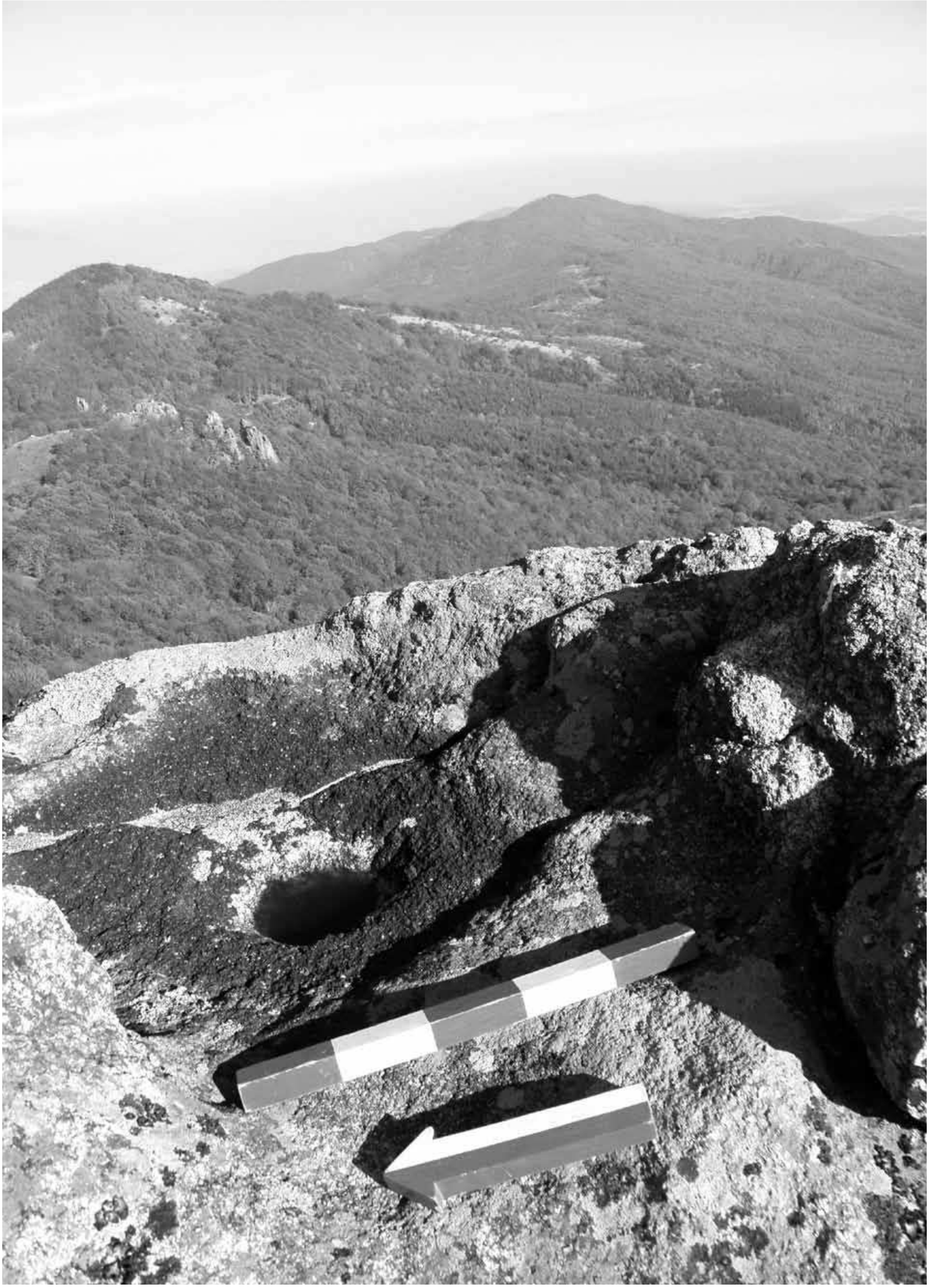

Обр. 55–58. Детайли от скално светилище с изсичания в североизточния край на връх Кози грамади.
Fig. 55–58. Details of a rock sanctuary.

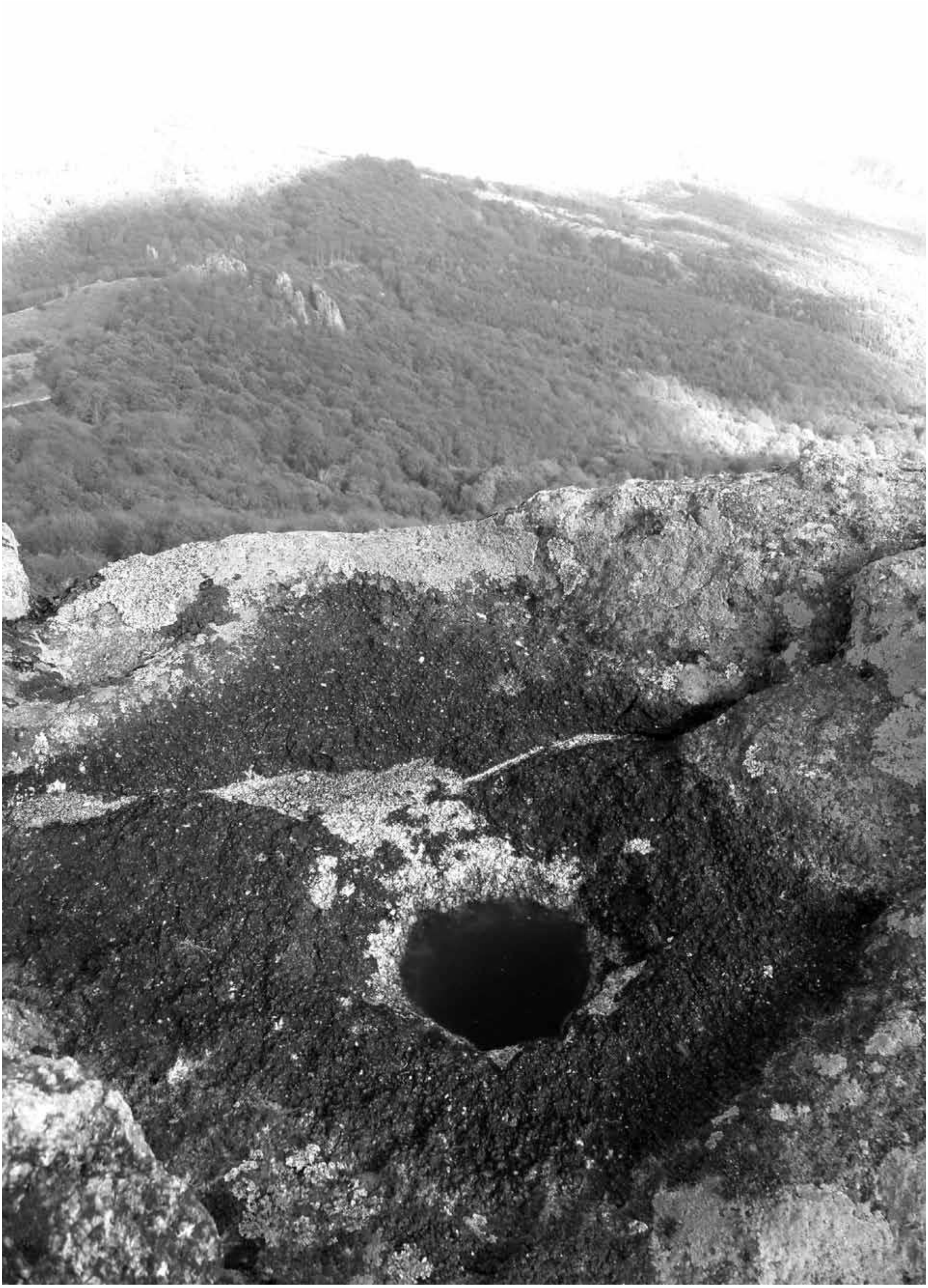

Обр. 55–58. Детайли от скално светилище с изсичания в североизточния край на връх Кози грамади.
Fig. 55–58. Details of a rock sanctuary.

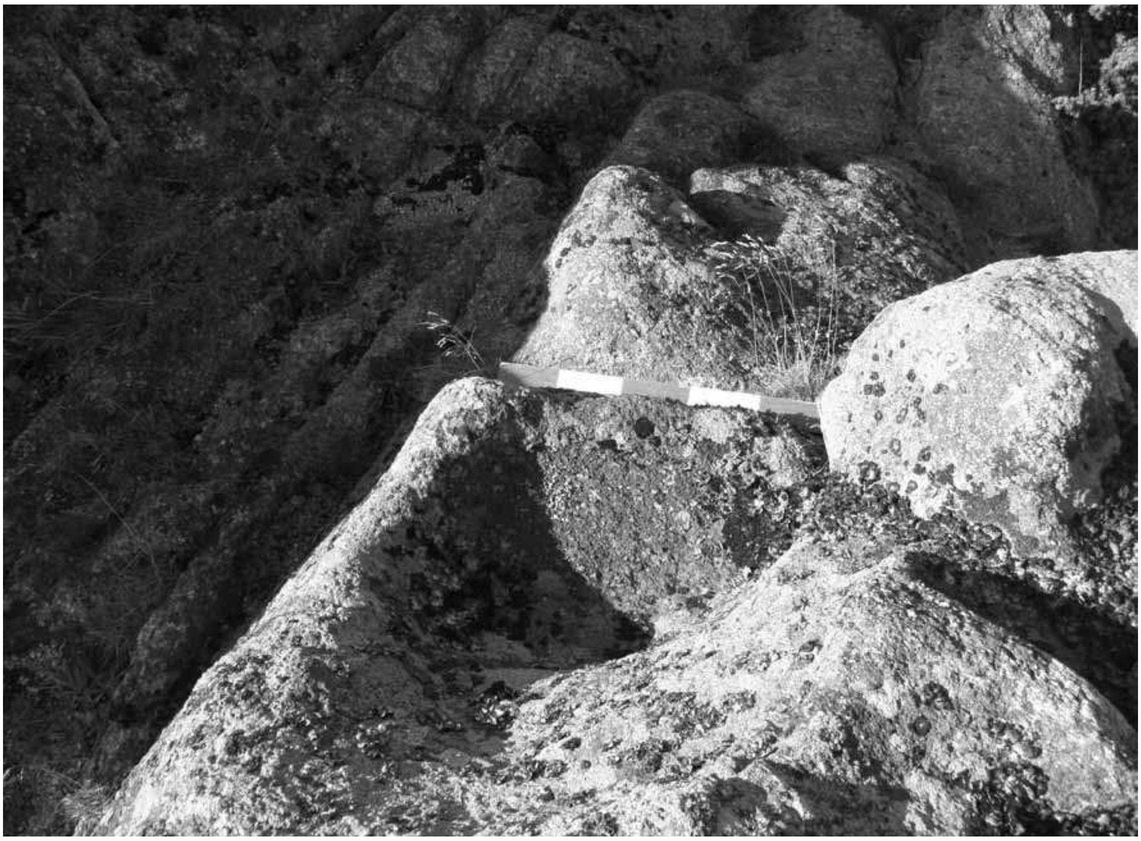

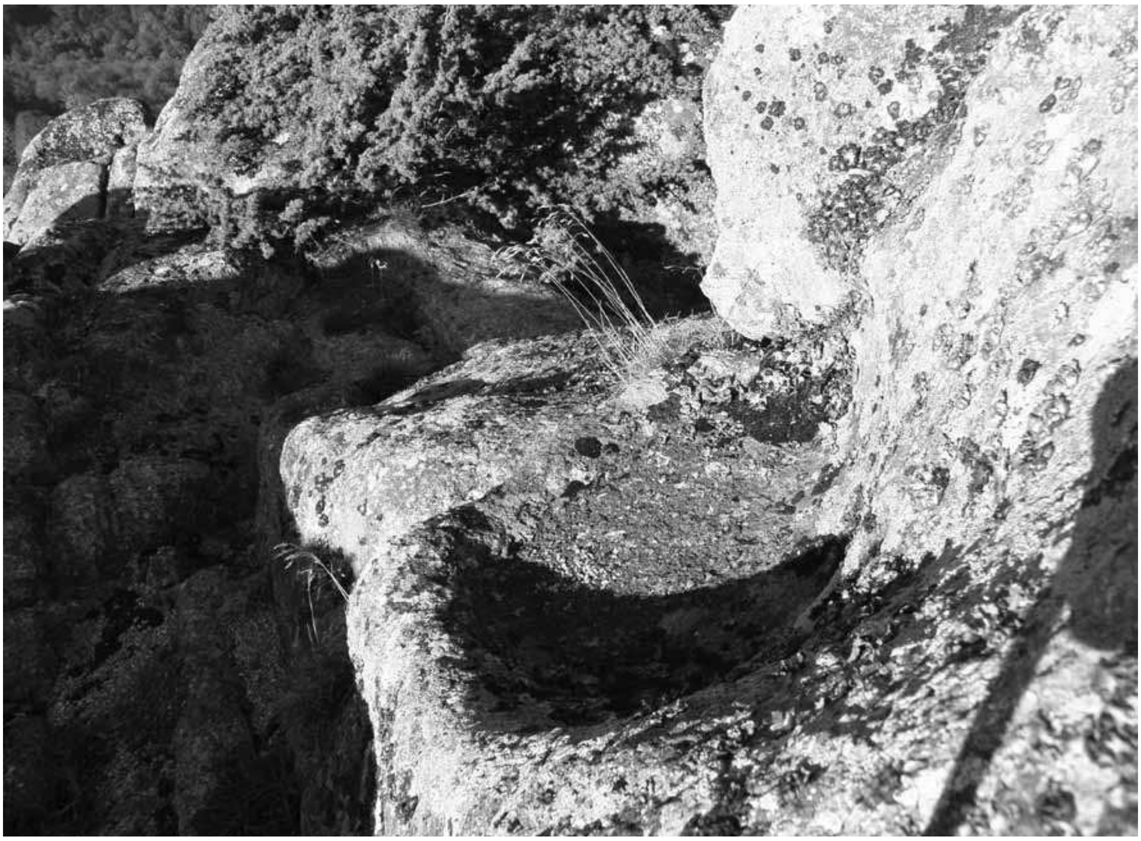

Обр. 55–58. Детайли от скално светилище с изсичания в североизточния край на връх Кози грамади.
Fig. 55–58. Details of a rock sanctuary.

III.1.

ГЛАВА 3.1.

БИТОВА КЕРАМИКА ОТ СВЕТИЛИЩЕТО

Иван Христов

Първата очевидна характерна черта на керамичния комплекс от връх Кози грамади е неговата фрагментарност. Както бе споменато в предходна глава, открити са над 7000 керамични фрагмента, като от тях над 6000 се отнасят за предримския период. Керамиката на ръка достига до 50% от общото количество открити фрагменти и се свързва с ритуални структури в пределите на южния сектор на обекта. Контекстът на откриване на фрагментите предопределя тяхната роля на дар в светилището, без да изключвам възможността на върха да са използвани цели съдове за чисто уталитарни нужди. Последната бележка се отнася предимно за керамиката от античната епоха. Най-ранната керамика от южния сектор се отнася за втора фаза ранножелязната епоха. Тя се открива във вътрешността на храмовата постройка с ясна концентрация от олтар от глинена замазка и в най-долните пластове на депата източно от западния периболос на светилището, характерни с т.нар. каменни струпвания.[1]

Най-ранната керамика може да бъде разделена в две основни групи по отноше-

CHAPTER 3.1.

EVERYDAY POTTERY FROM THE SANCTUARY

Ivan Hristov

The first obvious feature of the ceramic complex on Kozi Gramadi is its fragmentation. As mentioned in the previous chapter, we found over 7,000 ceramic fragments of which 6,000 were related to the pre-Roman period. The hand-made ceramics reached up to 50% of the total amount of the fragments and was associated with the ritual structures within the southern section of the site. The context, in which the fragments were found, predetermined their role as offerings in the sanctuary, not excepting the possibility whole vessels to have been used for obvious utilitarian needs on the peak. The last remark refers primarily to the ceramics from Antiquity. The earliest pottery from the southern sector was associated with the second phase of the Early Iron Age. It was found inside the temple building with a clear concentration of an altar of clay plaster and in the lowest layers of the landfills to the east of the western peribolos of the sanctuary characterized by the so-called stone heaps.[1]

The earliest ceramics can be divided into two main groups in terms of surface finish: ceramic fragments with rough but burnished surface and fragments with smoothed flat

---

[1] Благодаря на доц. д-р Кр. Ников за оказаната консултация при анализа на керамиката от раннажелязната епоха от обекта. Според него, ако керамиката принадлежи на един комплекс, може да се отнесе към втората фаза на РЖЕ – вероятно около и след VIII в. пр. Хр. Някои от фрагментите показват определено северен афинитет (имайки предвид на север от Хемус).

[1] Thanks to Dr. K. Nikov for the consultations on the analysis of the Early Iron Age pottery from the site. According to him, if the pottery belongs to the same complex it can be attributed to the second phase of EIA, probably around and after the 7th century BC. Some of the fragments display a definitely northern affinity meaning to the north of Haemus.

ние на обработката на повърхността: керамични фрагменти с неравна, но излъскаата повърхност, и фрагменти с огладена и равна повърхност. Цветът на фрагментите варира от кафяво-червен до черен.

Сред стотиците фрагменти, датирани за ранножелязната епоха, откриваме следните характерни форми: паници, гърнета, амфоровидни съдове и купи. Украсата върху тях е най-често врязана, състояща се от тънки врязани линии, образуващи геометрични фигури и мотиви и по-широки жлебове, наподобяващи канелюри. Често срещана е и т.нар. набодена украса. Върху фрагментите от южния сектор по-рядко се открива т.нар. пластична и щемперована украса.

Паралели на керамика от светилището при Кози грамади могат да се посочат с откритите материали – при светилището при Сборови грамади (Христов, Ханджийска-Янкулова 2011, 191–194); най-ранния пласт от резиденцията в подножието на Кози грамади (Ханджийска-Янкулова 2012, 103–130); светлището при Бабяк (Гоцев, Божинова 2008, 73–94); яма от землището на с. Малко Търново, Община Чирпан (Божкова, Ников 2010, 216, фиг. 6–4)

През късножелязната епоха в светилището на вр. Кози грамади се променят керамичните форми, но като цяло фрагментираността остава. Фрагментите се откриват в горните пластове на каменните струпвания зад стената в западното подножие на върха и във вътрешността на храмовата постройка в смесен контекст с фрагменти от ранножелязната епоха. Тук трябва са се уточни, че най-масовият керамичен материал, открит извън тези структури, т.е. по всички склонове на вр. Кози грамади, е от късножелязната епоха, когато всъщност е и разцветът на светилището. Керамиката от късножелязната епоха е правена най-често на колело, но се срещат и фрагменти, изработени на ръка.[2] Най-характерните кера-

surface. The color of the fragments ranges from brown-red to black.

Among the hundreds of fragments dated to the Early Iron Age we found the following typical forms: bowls, pots, amphora-shaped vessels and dishes. The decoration on them mostly consisted of incised thin lines forming geometric figures and patterns and wider grooves resembling flutings. Frequently met was the so called pinched decoration. The plastic and stamped decoration was rarely found on the fragments from the southern sector.

Parallels to the pottery from the sanctuary on Kozi Gramadi could be made with the materials found at the Sborovi Gramadi sanctuary; (Христов, Ханджийска–Янкулова 2011, 191–194), the earliest layer of the residence at the foot of Kozi Gramadi (Христов, Ханджийска–Янкулова 2012, 103–130), the sanctuary at Babyak (Гоцев, Божинова 2008, 73–94) and the pit in the territory of Malko Tarnovo village, Municipality of Chirpan (Божкова, Ников 2010, 216, Fig. 6–4).

In the Late Iron Age the ceramic forms from the sanctuary on Kozi Gramadi peak changed, but on the whole their fragmentariness remained. The fragments were unearthed in the upper layers of the stone heap behind the wall at the western foot of the peak and inside the temple building mixed with fragments from the Early Iron Age. Here we have to specify that the most common ceramic material found outside these structures, i.e. on all slopes of Kozi Gramadi, was from the Late Iron Age , when actually was the heyday of the sanctuary. The Late Iron Age pottery was made mostly on the wheel, but there were hand-shaped fragments.[2] The most typical forms of Thracian ceramic ware found in the southern sector were: a strainer fragment (square E18, III–IV layer, 0.40–0.80 m – Fig. 3–30) solid high-footed bottoms from the end of the

---

[2] Благодаря на доц. д-р Анелия Божкова за отделеното време и ценни съвети при обработката на някои специфични фрагменти от керамични съдове от късножелязната епоха.

[2] Thanks to Dr. Anelia Bozhkova for her time and valuable advice on the treatment of certain specific pottery fragments from the Late Iron Age.

мични форми на тракийски съдове, открити в южния сектор, са следните – фрагмент от цедка (кв. Е18, III–IV пласт, 0,40–0,80 м, Обр. 3–30); масивни дъна на високо столче от кр. VI – началото на V в. (Кв. Е18, III–IV пласт, 0,40–0,80 м, обр. 6–45 до 48); фрагмент от кана с висока дръжка, която излиза над устието с датировка V в. пр. Хр.; две масивни устия от сива тракийска керамика с датировка края на V в. пр. Хр.

Като цяло откриваната местна керамика спада към т.нар. „сива тракийска керамика“ с датировка в повечето случаи VI–III в. пр. Хр. Към тази група, наречена още монохромна керамика, трябва да отнесем открити фрагменти от паници и няколко дъна (Обр. 6). Те намират най-близки географски паралели с откриваната тракийска керамика от разкопките на Четиньова могила при с. Старосел[3] и търговското селище при с. Васил Левски, Карловско (Кисьов 2004, табл. LVIII–LIX).

Лекането от Кози грамади е сходно със съда от яма при с. Малко Тръново, Чирпанско (Божкова, Ников 2010, 216, фиг. 8), с предмети от ямното светилище в м. Кузлука (източен сектор) до същото село (Тонкова 2010, 203, обр. 4г).

Импортната керамика е представена с разнообразни форми гръцка керамика – устие на киликс с удебеление под устийния ръб, датирано за V в. пр. Хр (кв. Е18, III–IV пласт, 0,40–0,80 м); фрагмент от кратер с широк диапазон на датиране; устие на камбановиден кратер от V–IV в. пр. Хр; фрагмент от устие на масивен кратер; фрагмент от лекане от V в. пр. Хр.; фрагменти от различни скифоси с вероятна датировка V в. пр. Хр.; фрагмент от кана с канелюри; фрагмент с фирнис с графит на гръцки език, вероятно от т.нар. западен стил на Атинската агора от началото на III в. пр. Хр.

Тук трябва да добавя и няколкото фраг-

4th–5th century (square E18, III-IV layer, 0.40–0.80 m. – Fig. 6–45 to 48), a jug fragment with a tall handle that extends above the mouth, dated back to the 5th century BC, two massive mouths of gray Thracian pottery from the end of the 5th century BC.

In the main, the unearthed local ceramic ware belongs to the so-called “gray Thracian pottery” dated mostly from the 4th–3rd century BC. To this group, also called monochrome ceramics, we should attribute certain fragments of bowls and a few bottoms. (Fig. 6) They share the closest geographical parallels with the ancient Thracian pottery from the excavations at Chetinyova mogila near Starosel [3] and the commercial settlement near the village of Vasil Levski, Karlovo region (Кисьов 2004 Table LVIII – LIX).

The lekane from Kozi Gramadi is similar to the vessel retrieved from the pit at the village of Malko Tarnovo, Chirpan region (Божкова, Ников 2010, 216, fig. 8) and to items from the pit sanctuary in the Kuzluka locality (the eastern sector) near the same village (Тонкова 2010 203 Fig. 4d).

The import ceramics is presented by various forms of Greek pottery: a mouth of a kylix with a thickening below the mouth edge dated to the 5th century BC (Square E18, III–IV layer, 0.40–0.80 m), a fragment of a krater with a wide range of dating; a mouth of a bell krater from the 5th–4th century BC, a fragment of the mouth of a massive krater; a fragment of a lekane from the 5th century BC; fragments of various skyphoi likely dating to the 5th century BC; a fragment of a fluted jug; a fragment with Greek lettering on glossy black slip probably the so-called western style of the Athenian agora from the beginning of the 3rd century BC.

Here I should also include several fragments (bottoms and mouths with handles} of amphorae, which are associated with the мента (дъна и устия с дръжи) на амфори, които се свързват с ателиетата на Хиос и Милет и се датират около средата – втората половина на V в. пр. Хр.[4]

---

[3] През лятото на 2008 г. с разрешение на доц. д-р Георги Китов при разкопките на Четиньова могила имах възможността да прегледам целия керамичен комплекс от проучванията на могилата, съхранявани в читалището на с. Старосел.

[3] In the summer of 2008 with the permission of Dr. Georgi Kitov during excavations on the mound Chetinyova mogila I had the opportunity to see the entire set of pottery retrieved from the mound, which were housed in the community center of Starosel.

Добре е запазена горната част на милетска амфора (Обр. 7, №57; обр. 7а) от класическия период – втора-трета четвърт на V в. пр. Хр (Монахов 2003, Табл. 20, 2–3). Тя добре се свързва с гърловина от амфора (Обр. 7, №58), която е хиоска, с издуто гърло от средния (по-вероятно) или късния вариант на тази форма (Монахов 2003, Табл. 5–7), също с дата около средата (по-вероятно) – третата четвърт на V в. пр. Хр.

Столчето от обр. 7; №61, би могло да е от амфора от т.нар. „кръг на Тасос", с дата в средата – втората половина на V в. пр.Хр (Монахов 2003, Табл. 53).

Столчето от обр. 7, №59, с по-голяма сигурност можем да определим като лесбоско от класическия период (Монахов 2003, Табл. 29, сивоглинени).

КАТАЛОГ НА БИТОВАТА КЕРАМИКА

Керамика от храмова постройка (южен сектор)

1. Фрагмент от устието на купа. Работена на ръка. Коси канелюри върху и под устието. Тъмнокафява полирана повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. Ду – 37,2 см, В (запазена) – 4,1 см, Кв. Ж24, К3.

2. Фрагмент от устието на купа. Работена на ръка. Коси тесни канелюри върху и под устието. Сиво-кафява полирана повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. Ду – 31,9 см, В (запазена) – 4,8 см, Кв. Ж24, К12.

3. Гърне (липсват фрагменти от придънната част). Работено на ръка. Цилиндро-конична форма на тялото. Под устието – врязани хоризонтални и коси линии. Плоско дъна. Две вертикални дръжки с елипсовидно напречно сечение. Светлокафява полирана повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. Ду – 21,6 см, В – 25,1 см, Дд – 9,2 см, Кв. Ж24, К22.

4. Фрагмент от устието на гърне. Работено на ръка. Под устието врязана, набодена украса и релефна дръжка. Жълтокафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 5,0 см,

workshops of Chios and Miletus, and are dated back to the period between the middle and the second half of the 4th c. BC.

Well preserved is the upper part of a Miletus amphora (Fig. 7, №57; Fig. 7a) from the classical period – second-third quarter of the 5th century BC (Монахов 2003, Tab. 20, 2–3).

It fits well to the neck of an amphora (Fig. 7, №58), which is of Chios, with a bulging throat from the average (more likely) or late version of this form (Монахов 2003, Tab. 5–7) also dated back to around the middle (more likely) – the third quarter of the 5th century BC.

The foot in Fig. 7; №61 could be of an amphora of the so-called "circle of Thasos", dated from the middle – second half of the 5th century BC (Монахов 2003, Tab. 53).

The foot in Fig. 7, №59, may be with better safety defined as of Lesbos from the classical period (Монахов 2003, Tab. 29, grey pottery).

CATALOGUE OF THE DAILY POTTERY

Pottery from the temple building (the south sector)

1. Mouth fragment of a bowl. Hand-made. Slanting flutes on and under the mouth. Dark brown polished surface. Clay mixed with large and small sand particles. Diam. 37.2 cm, Height (preserved) – 4.1 cm, Square Ж24, К3.

2. Mouth fragment of a bowl. Hand-made. Narrow slanting flutes on and under the lip. Gray-brown polished surface. Clay mixed with large and small sand particles. Diam. 31.9 cm, preserved h. 4.8 cm, Square Ж24, К12.

3. Pot (missing fragments of the bottom). Hand-made. Cylindroconical body. Under the lip – incised slanting and horizontal lines. Flat bottom. Two vertical handles with an oval cross-section. Light brown polished surface. Clay mixed with tiny sand particles. Diam. 21.6 cm, h. 25.1 cm, Diam. of bottom – 9.2 cm, Square Ж24, К22.

4. Mouth fragment of a pot. Hand-made. Under the mouth incised and pinched decoration and embossed handle. Tan surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 5.0 cm. Square Ж24, К19.

5. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Under the mouth cut and pinched decoration. Dark-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 2.6 cm, Square Ж24, К3.

6. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Un-

---

[4] Благодаря на гл. ас. д-р Маргарит Дамянов за оказаната консултация при обработката на амфорния материал.

Кв. Ж24, К19.

5. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Под устието врязана и набодена украса. Тъмно-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 2,6 см, Кв. Ж24, К3.

6. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Под устието – набодена украса. Светло-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 3,2 см, Кв. Ж24, К6.

7. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Под устието – врязана украса. Светло-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 7,2 см, Кв. Ж24, К12.

8. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Под устието – врязана и набодена украса. Тъмно-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 7,4 см, Кв. Ж24, К8.

9. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Слабо извито навън устие. Под него – два хоризонтални пояса от есове. Сиво-кафява повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. Ду – 30,2 см, В (запазена) – 7,1 см, Кв. Ж24, К3.

10. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Слабо извито навън устие. Под него – хоризонтален пояс от отпечатани есове. Сиво-кафява повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. В (запазена) – 3,8 см, Кв. Ж23, К16.

11. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – хоризонтален пояс от отпечатани есове и набодена украса. Сиво-черна повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 4,4 см, Кв. Ж24, К22.

12. Фрагмент от устието на гърне. Работен на ръка. Под ръба на устието – хоризонтална релефна лента с ямички. Светло-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 7,6 см, Кв. Ж24, К8.

13. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Под ръба на устието – хоризонтален пояс от коси набождания. Сиво-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 6,1 см, Кв. Ж24, К21.

14. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – вертикални и хоризонтални набодени линии. Оранжево-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 6,6 см, Кв. Ж24, К19.

15. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана украса от една хоризонтална линия и коси насечки. Сиво-кафява повърхност. В глината –дребни пясъчни частици. В (запазена) – 3,9 см, Кв. Ж24, К21.

16. Фрагмент от стената на гърне. Работено на ръка. Върху външната повърхност – една хоризонтална и четири коси релефни ленти с ямички. Светло-кафява повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. В (запазена) – 19,3 см, Кв. Ж24, К22.

17. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана украса от хоризонтални линии и триъгълници. Тъмно-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 10,4 см, Кв. Ж23, К15.

18. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – хоризонтални набодени линии. Оранжево-кафява повърхност.

der the mouth pinched decoration. Light-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 3,2 cm, Square Ж24, К6.

7. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Under the mouth incised decoration. Light-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 7,2 cm. Square Ж24, К12.

8. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Under the mouth incised and pinched decoration. Dark-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 7,4 cm, Square Ж24, К8.

9. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Slightly flaring lip. Beneath – two horizontal bands of S-like decoration. Gray-brown surface. In the clay – large and small sand particles. Diameter of mouth (DM) 2 cm, Preserved h. 7.1 cm. Square Ж24, К3.

10. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Slightly flaring lip. Beneath – a horizontal band of stamped S-like decoration. Gray-brown surface. Clay mixed with large and small sand particles. Preserved h. 3.8 cm. Square Ж23, К16.

11. Fragment of the vessel wall. Hand-made. Beneath the lip – horizontal band of stamped reiterating S-motifs. Gray- black surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 4.4 cm. Square Ж24, К22.

12. Mouth fragment of a pot. Hand-made. Beneath the lip – horizontal relief band of small pits. Light-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 7.6 cm. Square. Ж24, К8

13. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. Beneath the lip – horizontal band of slanting cuts. Gray-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 6.1 cm. Square Ж24, К21.

14. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – vertical and horizontal punctured lines. Orange-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 6.6 cm. Square Ж24, К19.

15. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised decoration of a horizontal line and slanting hatches. Gray-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 3.9 cm. Square Ж24, К21.

16. Wall fragment of a pot. Hand-made. On the outer surface – a horizontal and four slanting raised bands with small pits. Light – brown surface. Clay mixed with large and tiny sand particles. Preserved h. 19.3 cm. Square Ж24, К22.

17. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised horizontal lines and triangles. Dark – brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved h. 10.4 cm. Square Ж23, К15.

18. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – horizontal punched lines. Orange-brown surface. Clay – mixed with tiny sand particles. Preserved height 2,8 cm. Square Ж24, К19

19. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised and punctured decoration. Gray-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 4,8 cm. Square Ж24, К19.

20. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised and punctured decoration. Orange-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 3,8 cm. Squares Ж24, К22

21. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – raised band of small pits. Light-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles.

В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 2,8 см, Кв. Ж24, К19.

19. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана и набодена украса. Сиво-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 4,8 см, Кв. Ж24, К19.

20. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана и набодена украса. Оранжево-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 3,8 см, Кв. Ж24, К22.

21. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – релефна лента с ямички. Светло-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 7,4 см, Кв. Ж24, К19.

22. Фрагмент от стената на съд. Работен на колело. Върху външната повърхност – релефен растителен орнамент. Бледо-жълта повърхност покрита със слабо запазен черен фирнис. Глина без примеси. В (запазена) – 7,7 см, Кв. З24, К11.

23. Фрагмент от столче на съд. Работен на колело. Върху външната повърхност – хоризонтални бразди. Оранжева повърхност покрита с плътен червен лак. Глина без примеси. В (запазена) – 8,9 см, Кв. Ж23, К17.

24. Фрагмент от дръжка на кантарос. Работен на колело. Бледо-жълта повърхност покрита със слабо запазен черен фирнис. Глина без примеси. Кв. Ж24, К22.

25. Фрагмент от дъно на съд. Работен на колело. Бледо-жълта повърхност покрита с плътен черно-кавяв фирнис. Глина без примеси. Кв. Ж23, К17.

26. Фрагмент от устието на кана. Работена на колело. Сива повърхност покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Кв. З24, К14.

27. Фрагмент от дъното на кана. Работена на колело. Високо столче. Сива повърхност покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Кв. Ж23, К17.

28. Фрагмент от устието на полусферична купа. Работена на колело. Под устието – хоризонтална врязана линия. Сива повърхност покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Кв. Ж24, К5.

29. Фрагмент от устието и дръжката на кана. Работена на колело. Вертикална дръжка, изградена от три слепени глинени ленти с елипсовидно напречно сечение. Сива повърхност. Глина без примеси. Кв. Ж24, К8.

30. Фрагмент от дъното на полусферична цедилка. Работена на колело. Запазени са четири отвора и един силно изявен релефен издатък в центъра на дъното. Сива повърхност. Глина без примеси. Кв. Ж24, К4.

Керамика от структура в квадрати Е17, Е18 и Ж18 (южен сектор)

31. Фрагмент от устието на купа. Работена на ръка. Под ръба на устието – коси канелюри и пояс от отпечатани есове. Върху вътрешната повърхност под ръба на устието – отпечатани есове. Тъмнокафява полирана повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. Ду – 26,2 см, В (запазена) – 4,7 см, Кв. Е18, К52.

32. Фрагмент от устието на купа. Работена на

Preserved height 7,4 cm. Square Ж24, K19.

22. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – relief vegetative ornament. Pale-yellow surface coated with poorly preserved black slip. Clay without impurities. Preserved height – 7,7 cm. Square З24, K11

23. Base fragment of a vessel. Wheel-made. On the outer surface – horizontal grooves. Orange surface, coated with thick red lacquer. Clay without impurities. Preserved height 8, 9 cm. Squares Ж23, K17.

24. Handle fragment of a kantharos. Wheel-made. Pale-yellow surface coated with poorly preserved firnis. Clay without impurities. Square Ж24, K22.

25. Bottom fragment of a vessel. Wheel-made. Pale-yellow surface coated with thick black-brown firnis. Clay without impurities. Square Ж23, K17

26. Mouth fragment of a jug. Wheel-made. Grey surface coated with golden engobe. Clay without impurities. Square Ж23, K17

27. Bottom fragment of a jug. Wheel-shaped. Tall base. Grey surface coated with engobe. Square Ж23, K17

28. Mouth fragment of a semi-spherical bowl. Wheel-made. Beneath the lip – a horizontal incised line. Grey surface coated with golden engobe. Clay without impurities. Square Ж24, K5

29. Mouth fragment and handle of a jug. Wheel-made. Vertical handle made of three joint clay strips with oval cross-section. Grey surface. Clay without impurities. Square Ж24, K8

30. Bottom fragment of a spherical strainer. Wheel-made. Preserved four openings and a highly expressed embossed projection in the middle of the bottom. Grey surface. Clay without impurities. Square Ж24, K4

Pottery from the structure in squares E17, E18 and Ж18 (southern sector)

31. Mouth fragment of a bowl. Hand-made. Beneath the lip – slanting flutings and a band of stamped reiterating S-like motifs. On the inner surface and beneath the lip – stamped SS. Dark-brown polished surface. Clay mixed with large and tiny sand particles. Diam. Bottom 26.2 cm, preserved height 4,7 cm. square E/18, K/52

32. Mouth fragment of a bowl. Hand-made. Beneath the lip – slanting flutings. Part of a horizontal handle with rectangular cross-section, attached to the lip. On the side short surface of the handle – stamped SS. Dark-brown polished surface. Clay mixed with large and tiny sand particles. Square E18, K52

33 Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – punctured decoration. Grey-brown surface. Clay mixed with large and tiny sand particles. Preserved height 5,5 cm. Square E18, K52

34. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised and punctured decoration. Grey-brown surface. Clay mixed with large and tiny sand particles. Preserved height 5, 9 cm. Square E18, K52

35. Mouth fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised decoration and an raised handle. Light-brown polished surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 6 cm. Square E18, K52

ръка. Под ръба на устието – коси канелюри. Част от хоризонтална дръжка с правоъгълно сечение, захваната за устието. Върху страничната къса повърхност на дръжката – отпечатани есове. Тъмнокафява полирана повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. В (запазена) – 7,3 см, Кв. E18, K52.

33. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – набодена украса и отпечатани есове. Сиво-кафява полирана повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. В (запазена) – 5,5 см, Кв. E18, K52.

34. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана и набодена украса. Сиво-кафява повърхност. В глината – едри и дребни пясъчни частици. В (запазена) – 5,9 см, Кв. E18, K52.

35. Фрагмент от устието на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана украса и една релефна дръжка. Светлокафява полирана повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 6,0 см, Кв. E18, K52.

36. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – канелюрна украса. Сиво-кафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 5,3 см, Кв. E18, K52.

37. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Върху външната повърхност – врязана и набодена украса. Сиво-черна полирана повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 4,9 см, Кв. E18, K52.

38. Фрагмент от стената на съд. Работен на ръка. Една масивна езичеста дръжка украсена с канелюри. Светлокафява повърхност. В глината – дребни пясъчни частици. В (запазена) – 4,9 см, Кв. E18, K36.

39. Фрагмент от устието на кратеровиден съд. Работен на колело. Силно извито навън устие и цилиндрична шия. Върху тялото – две хоризонтални врязани линии. Сива повърхност покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Ду – 33,9 см, В (запазена) – 7,4 см, Кв. E18, K52.

40. Фрагменти от горната част на кратеровиден съд. Работен на колело. Силно извито навън устие и цилиндрична шия. Две хоризонтални дръжки закрепени за тялото. Сива повърхност, покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Ду – 34,5 см, В (запазена) – 16,2 см, Кв. E18, K51.

41. Фрагменти от горната част на кратеровиден съд. Работен на колело. Силно извито навън устие и обърнато-конична шия. Две хоризонтални дръжки, закрепени за ръба на устието с по два релефни издатъка от двете им страни. Сива повърхност, покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. Ду – 40,5 см, В (запазена) – 12,6 см, Кв. E18, K52.

42. Фрагмент дъно на кратеровиден съд. Работен на колело. Високо столче. Сиво-черна повърхност покрита със златиста ангоба. Глина без примеси. В (запазена) – 5,3 см, Дд – 17,2 см, Кв. E18, K52.

43. Фрагменти от горната част на кратеровиден съд. Работен на колело. Силно извито навън устие и цилиндрична шия. Сива повърхност. Глина без примеси. Ду – 27,5 см, В (запазена) – 5,6 см, Кв. E18, K36.

44. Фрагмент от шията на кана. Работена на колело. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 6,5 см, Кв. E18, K36.

45. Фрагмент от дъното на кана. Работена на

36. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – fluted decoration. Grey-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 5,3 cm. Square E18, K52

37. Wall fragment of a vessel. Hand-made. On the outer surface – incised and punctured decoration. Grey-black polished surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 4,9 cm. Square E18, K52

38. Wall fragment of a vessel. Hand-made. Massive tongue-like handle, fluted. Light-brown surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 4,9 cm. Square E18, K36

39. Mouth fragment of a krater-shaped vessel. Wheel-made. Highly flaring lip and cylindrical neck. On the body – two horizontal incised lines. Grey surface coated with golden engobe. Clay without impurities. DM 33,9 cm. Preserved height 7,4 cm. Square E18, K52.

40. Fragments of the upper part of a krater-shaped vessel. Wheel-made. Highly flared lip and cylindrical neck. Two horizontal handles attached to the body. Grey surface coated with golden engobe. Clay without impurities. DM 34,5 cm. Preserved height 16,2 cm. Square E18, K51.

41. Fragments of the upper part of a krater-shaped vessel. Wheel-made. Highly flared lip and inverted conical neck. Two horizontal handles attached to the lip with two raised projections on both sides. Grey surface coated with golden engobe. Clay without impurities. DM 40,5 cm. Preserved height 12,6 cm. Square E18, K52

42. Bottom fragment of a krater-shaped vessel. Wheel-made. Tall base. Grey-black surface coated with golden engobe. Clay without impurities. DB 17,2 cm. Preserved height 5,3 cm. Square E18, K52

43. Fragments of the upper part of a krater-shaped vessel. Wheel-made. Highly flared lip and cylindrical neck. Grey surface. Clay without impurities. DB 27,5 cm. Preserved height 5,6 cm. Square E18, K36

44. Neck fragment of a jug. Wheel-made. Grey surface. Clay without impurities. Preserved height 6,5 cm. Square E18, K36

45. Bottom fragment of a jug. Wheel-made. Tall base. Grey surface. Clay without impurities. DB 8,1 cm. Preserved height 4,6 cm. Square E18, K36

46. Bottom fragment of a jug. Wheel-made. Tall base. Grey surface. Clay without impurities. DB 8,2 cm. Preserved height 4,5 cm. Square E18, K36

47. Fragment of the bottom of a jug. Wheel-made. Tall base. Grey surface. Clay without impurities. Diam. bottom 8,2 cm. Preserved height 5,4 cm. Square E18, K36

48 Bottom fragment of a jug. Wheel-made. Tall base. Grey surface. Clay without impurities. DB 8,2 cm. Preserved height 6,1 cm. Square E18, K36

49. Bottom fragment of a vessel. Wheel-made. Low base. Grey surface. Clay without impurities. DB 14 cm. Preserved height 2,5 cm. Square E18, K36

50. Mouth fragment of a conical bowl. Wheel-made. Lip slightly incurved, beneath –two concave horizontal lines. Grey surface. Clay without impurities. DM 18,7 cm. Preserved height 7,4 cm. Square E18, K36

51. Mouth fragment of a semi-spherical bowl. Wheel-made. Lip slightly incurved. Grey surface.

колело. Високо столче. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 4,6 см, Дд – 8,1 см, Кв. Е18, К36.

46. Фрагмент от дъното на кана. Работена на колело. Високо столче. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 4,5 см, Дд – 8,2 см, Кв. Е18, К36.

47. Фрагмент от дъното на кана. Работена на колело. Високо столче. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 5,4 см, Дд – 8,2 см, Кв. Е18, К36.

48. Фрагмент от дъното на кана. Работена на колело. Високо столче. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 6,1 см, Дд – 8,2 см, Кв. Е18, К36.

49. Фрагмент от дъното на съд. Работена на колело. Ниско столче. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 2,5 см, Дд – 14,0 см, Кв. Е18, К36.

50. Фрагмент от устието на конична купа. Работена на колело. Слабо извито навътре устие и под него – две вдлъбнати хоризонтални линии. Сива повърхност. Глина без примеси. Ду – 18,7 см, В (запазена) – 7,4 см, Кв. Е18, К36.

51. Фрагмент от устието на полусферична купа. Работена на колело. Слабо извито навътре устие. Сива повърхност. Глина без примеси. Ду – 22,6 см, В (запазена) – 9,2 см, Кв. Е18, К51.

52. Фрагмент от вертикална дръжка. Сива повърхност. Глина без примеси. В (запазена) – 8,4 см, Кв. Е18, К36.

53. Фрагмент от устието на кантарос. Работен на колело. Оранжево-червена повърхност, покрита с плътен черен фирнис. Глина без примеси. Ду – 13,8 см, В (запазена) – 3,6 см, Кв. Е18, К36.

54. Фрагмент от дъно на съд. Работен на колело. Бледо-жълта повърхност, покрита с плътен черно-кавяв фирнис. Глина без примеси. В (запазена) – 2,7 см, Дд – 8,3 см, Кв. Е18, К36.

55. Фрагмент от устието на съд. Работен на колело. Слабо профилирано навън устие. Върху външната повърхност – издраскани графити. Оранжево-червена повърхност, покрита с плътен черен фирнис. Глина без примеси. В (запазена) – 5,2 см, Кв. Е18, К25.

56. Фрагмент от дъно на съд. Работен на колело. Оранжева повърхност покрита с плътен черно-кавяв фирнис. Глина без примеси. В (запазена) – 3,9 см, Дд – 10,1 см, Кв. Е18, К36.

57. Фрагменти от горната част на амфора. Работена на колело. Слабо удебелен и извит навън ръб на устието. Цилиндрична шия с две хоризонтални врязани линии. Две вертикални дръжки с елипсовидно напречно сечение. Оранжева повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. Ду – 15,5 см, В (запазена) – 29,2 см, Кв. Е18, К25.

58. Фрагмент от устието на амфора. Работена на колело. Слабо удебелен и извит навътре ръб на устието. Сферична шия. Оранжева повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. Ду – 14,1 см, В (запазена) – 5,4 см, Кв. Е17, К43.

59. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Вторично пробит отвор в дъното. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 20,7 см, Кв. Е18, К25.

Clay without impurities. DM 22,6 cm. Preserved height 9,2 cm. Square E18, K51

52. Fragment of a vertical handle. Grey surface. Clay without impurities. Preserved height 8,4 cm. Square E18, K36

53. Mouth fragment of a kantharos. Wheel-made. Orange-red surface coated with thick black firnis. Clay without impurities. DM 13,8 cm. Preserved height 3,6 cm. Square E18, K36

54. Bottom fragment of a vessel. Wheel-made. Pale-yellow surface coated with thick black-brown firnis. Clay without impurities. DB 8,3 cm. Preserved height 2,7 cm. Square E18, K36

55. Mouth fragment of a kantharos. Wheel-made. Low profiled out-turned lip. On the outer surface – scratched graffiti. Orange-red surface coated with thick black firnis. Clay without impurities. Preserved height 5,2 cm. Square E18, K25

56. Bottom fragment of a vessel. Wheel-made. Orange surface coated with thick black-brown firnis. Clay without impurities. DB 10,1 cm. Preserved height 3,9 cm. Square E18, K36

57. Fragment of the upper part of an amphora. Wheel-made. Slightly thickened and incurved lip. Cylindrical neck with two horizontal incised lines. Two vertical handles with oval cross-section. Orange surface. Clay mixed with tiny sand particles. DM 15,5 cm. Preserved height 29,2 cm. Square E18, K25

58. Mouth fragment of an amphora. Wheel-made. Lip slightly thickened and incurved. Spherical neck. Orange surface. Clay mixed with tiny sand particles. DM 14,1 cm. Preserved height 5,4 cm. Square E17, K43

59. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Additionally made opening in the bottom. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 20,7 cm. Square E18, K25

60. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 16,8 cm. Square Ж18, K27

61. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 19,4 cm. Square E18, K36

62. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 8,8 cm. Square E18, K36

63. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 10 cm. Square E18, K36

64. Bottom fragment of an amphora. Wheel-made. Orange-red surface. Clay mixed with tiny sand particles. Preserved height 8,3 cm. Square E18, K36

Pitoi from the temple building and the structure in squares E17, E18 and Ж18 (southern sector)

65. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip with incised ornament on the upper flat surface. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. DM 33,9 cm. Preserved height 5 cm. Square E23, K13

66. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip with stamped ornament on the upper flat surface. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. DM 40,5 cm. Preserved height 5,6 cm. Square E23, K13

60. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 16,8 см, Кв. Ж18, К27.

61. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 19,4 см, Кв. Е18, К36.

62. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 8,8 см, Кв. Е18, К36.

63. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 10,0 см, Кв. Е18, К36.

64. Фрагмент от дъното на амфора. Работена на колело. Оранжево-червена повърхност. Глина, примесена с дребни пясъчни частици. В (запазена) – 8,3 см, Кв. Е18, К36.

Питоси от храмова постройка и от структура в квадрати Е17, Е18 и Ж18 (южен сектор)

65. Фрагмент от устието на питос. Профилиран ръб на устието с врязан орнамент върху горната плоска повърхност. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. Ду – 33,9 см, В (запазена) – 5,0 см, Кв. Е23, К13.

66. Фрагмент от устието на питос. Профилиран ръб на устието с отпечатан орнамент върху горната плоска повърхност. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. Ду – 40,5 см, В (запазена) – 5,6 см, Кв. Е23, К13.

67. Фрагмент от устието на питос. Профилиран извит навън ръб на устието. Оранжево-кафява повърхност. Глина примесена с едри пясъчни частици. Ду – 41,4 см, В (запазена) – 10,6 см, Кв. Ж24, К5.

68. Фрагмент от устието на питос. Профилиран извит навън ръб на устието украсен с релефна лента и насечки. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. Ду – 49,2 см, В (запазена) – 5,8 см, Кв. Е18, К25.

69. Фрагмент от устието на питос. Профилиран ръб на устието. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. Кв. Ж24, К22.

70. Фрагмент от устието на питос. Профилиран ръб на устието. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. Кв. Ж24, К22.

71. Фрагмент от стената на питос. Върху външната повърхност – релефна лента с насечки и пояс от отпечатан ромбовиден орнамент. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. В (запазена) – 11,1 см, Кв. Ж18, К28.

72. Фрагмент от дъното на питос. Плътно столче с цилиндрична форма. Оранжево-кафява повърхност. Глина, примесена с едри пясъчни частици. В (запазена) – 5,6 см, Дд – 6,6 см, Кв. Ж23, К17.

67. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip outturned. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. DM 41,4 cm. Preserved height 10,6 cm. Square Ж24, K5

68. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip curved outwards decorated with a raised strip and hatches. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. DM 49,2 cm. Preserved height 5,8 cm. Square E18, K25

69. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. Square Ж24, K22

70. Mouth fragment of a pithos. Profiled lip. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. Square Ж24, K22

71. Wall fragment of a pithos. On the outer surface – raised strip with hatches and a band of stamped rhomboid ornament. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. Preserved height 11,1 cm. Square Ж18, K28

72. Bottom fragment of a pithos. Thick base of cylindrical shape. Orange-brown surface. Clay mixed with large sand particles. DB 6,6 cm. Preserved height 5,6 cm. Square Ж23, K17

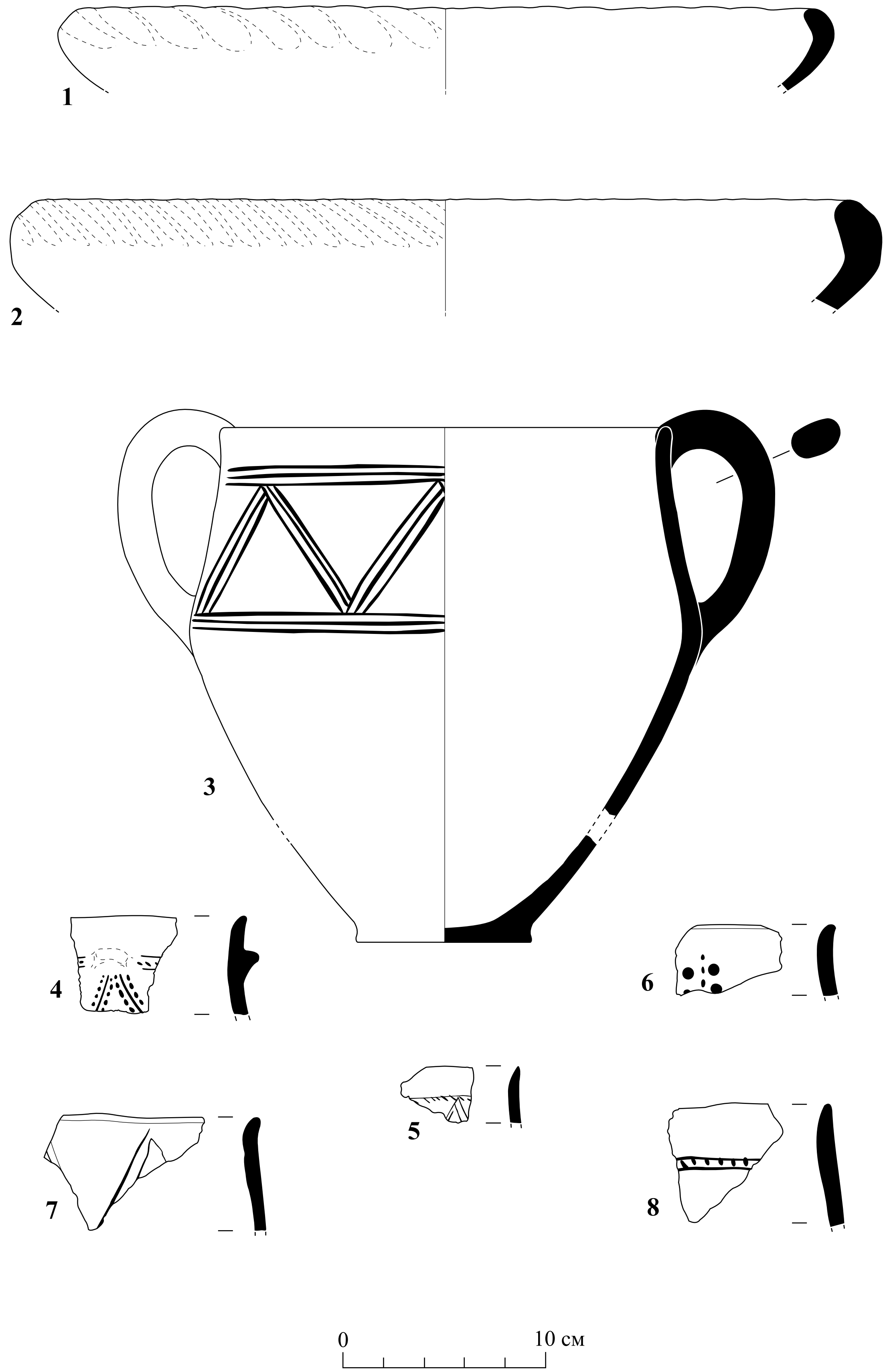

Обр. 1–1а–2–2а–3а–4а. Керамика от ранножелязната епоха открита при храмова постройка.
Fig. 1–1a–2–2a–3a–4a. Ceramic ware from the Early Iron Age found at the temple building.

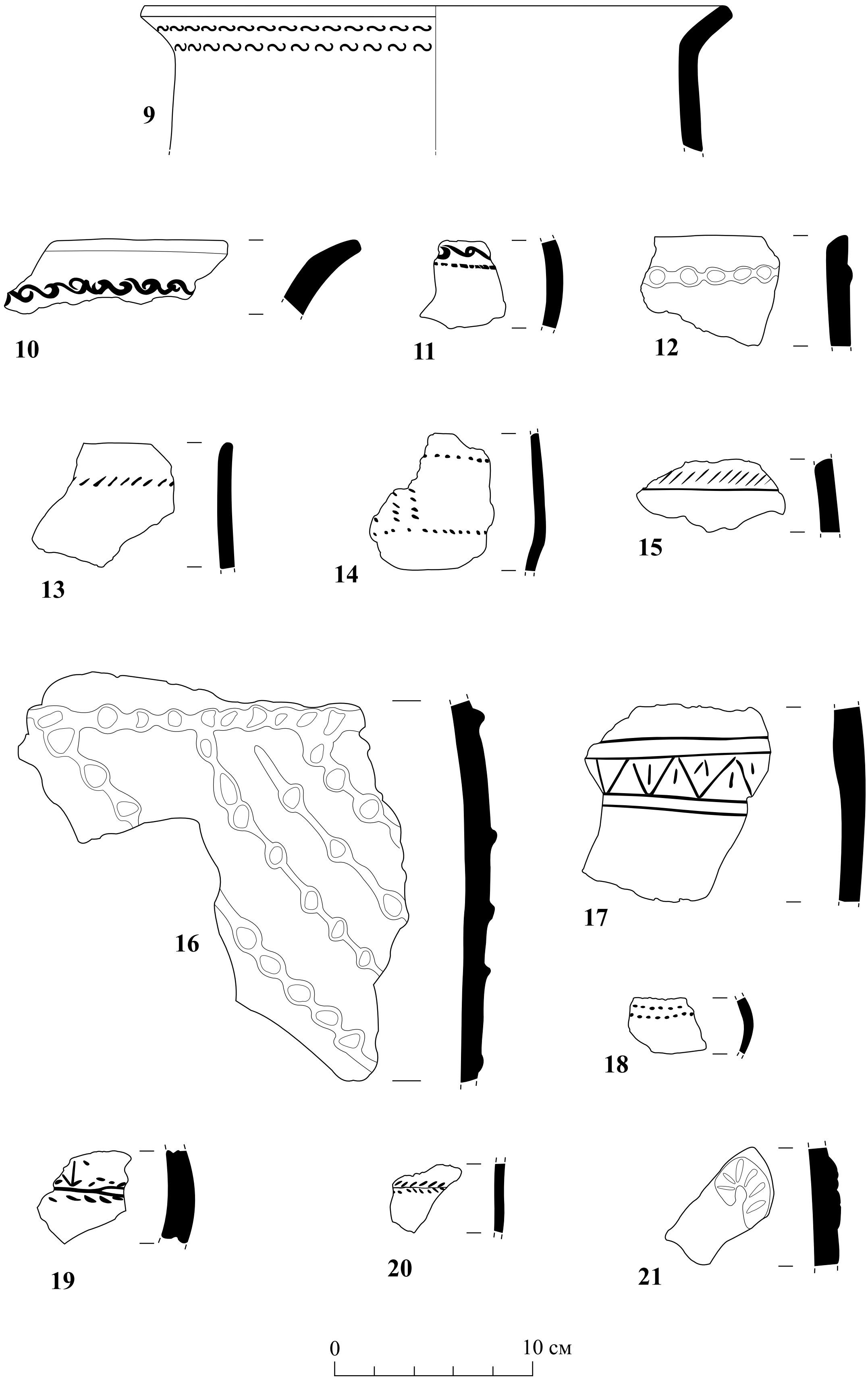
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
0
10 см

Обр. 1–1а–2–2а–3а–4а. Керамика от раннoжелязната епоха открита при храмова постройка.
Fig. 1–1a–2–2a–3a–4a. Ceramic ware from the Early Iron Age found at the temple building.

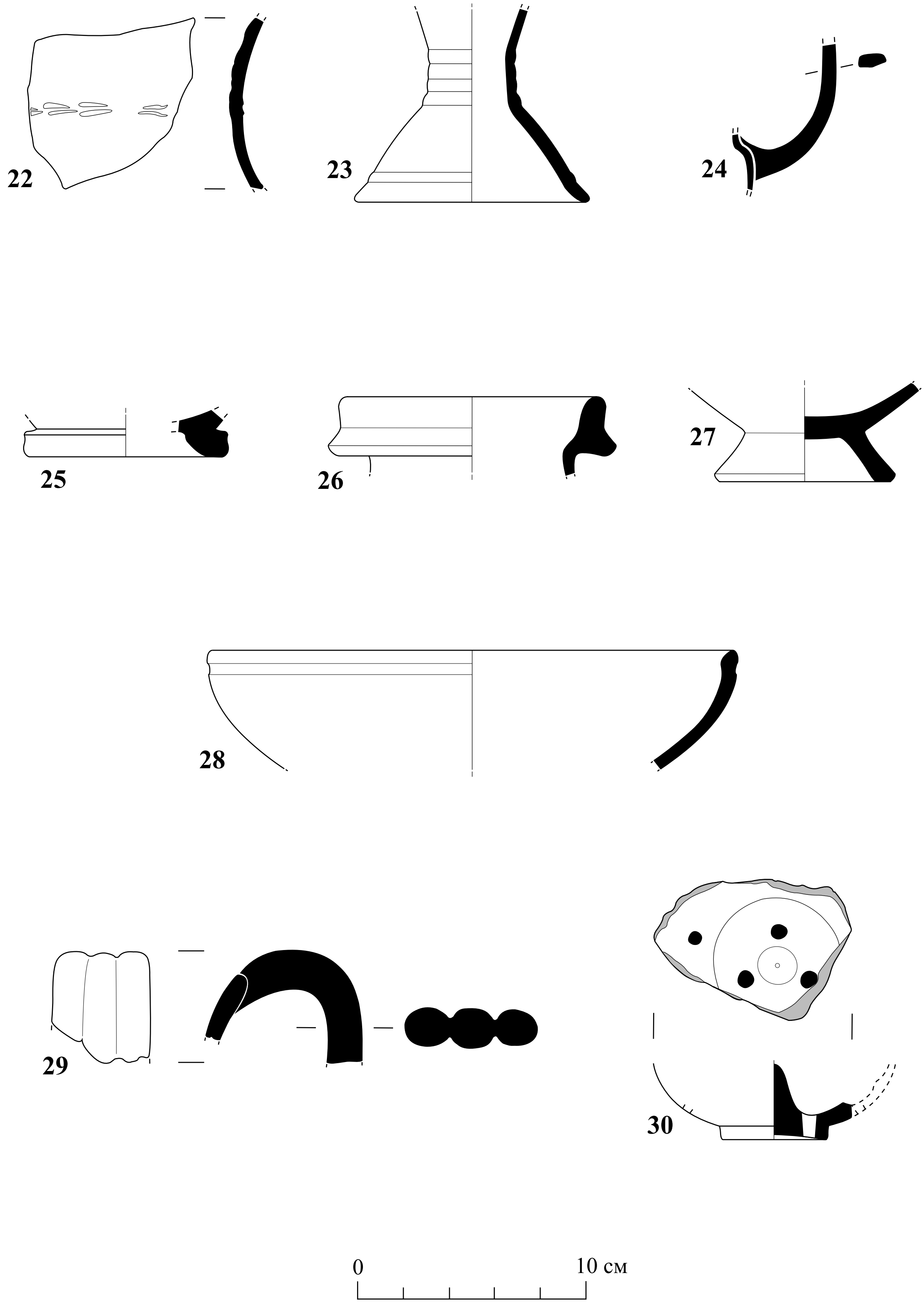

Фиг. 3–4–5–6–6а–7–7а. Керамика от V–IV в. пр. Хр. – открита при каменни струпвания от вътрешна страна на оградна стена на светилището.
Obr. 3–4–5–6–6a–7–7a. Ceramic ware from the 5th – 4th c. BC, found at the stone heaps inside the fence of the sanctuary.

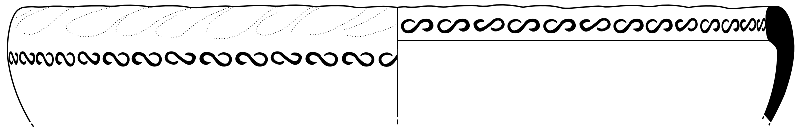

31

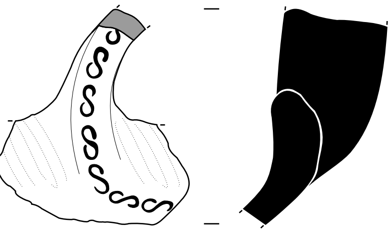

32

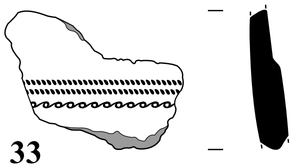

33

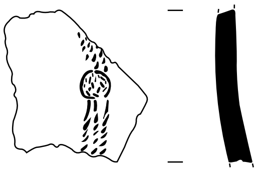

34

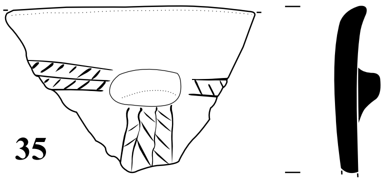

35

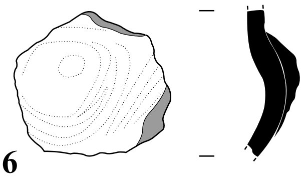

36

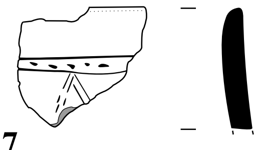

37

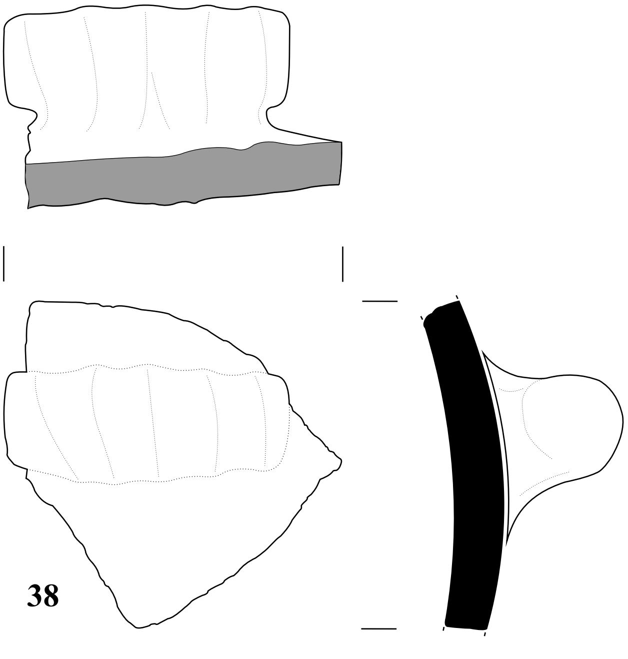

38

0 10 см

Фиг. 3–4–5–6–6а–7–7а. Керамика от V–IV в. пр. Хр. – открита при каменни струпвания от вътрешна страна на оградна стена на светилището.
Obr. 3–4–5–6–6a–7–7a. Ceramic ware from the 5th – 4th c. BC, found at the stone heaps inside the fence of the sanctuary.

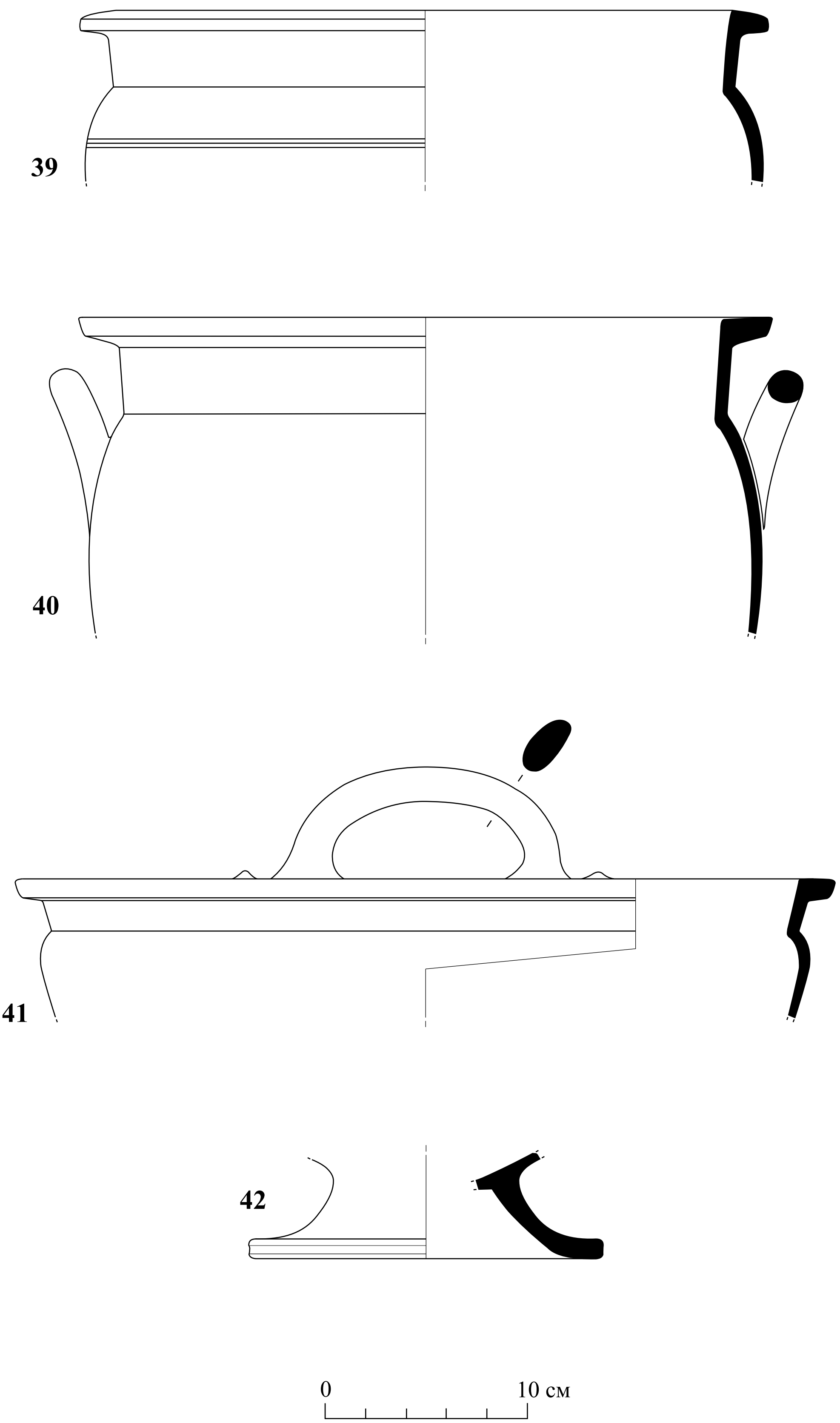

Фиг. 3–4–5–6–6а–7–7а. Керамика от V–IV в. пр. Хр. – открита при каменни струпвания от вътрешна страна на оградна стена на светилището.
Obr. 3–4–5–6–6a–7–7a. Ceramic ware from the 5th – 4th c. BC, found at the stone heaps inside the fence of the sanctuary.

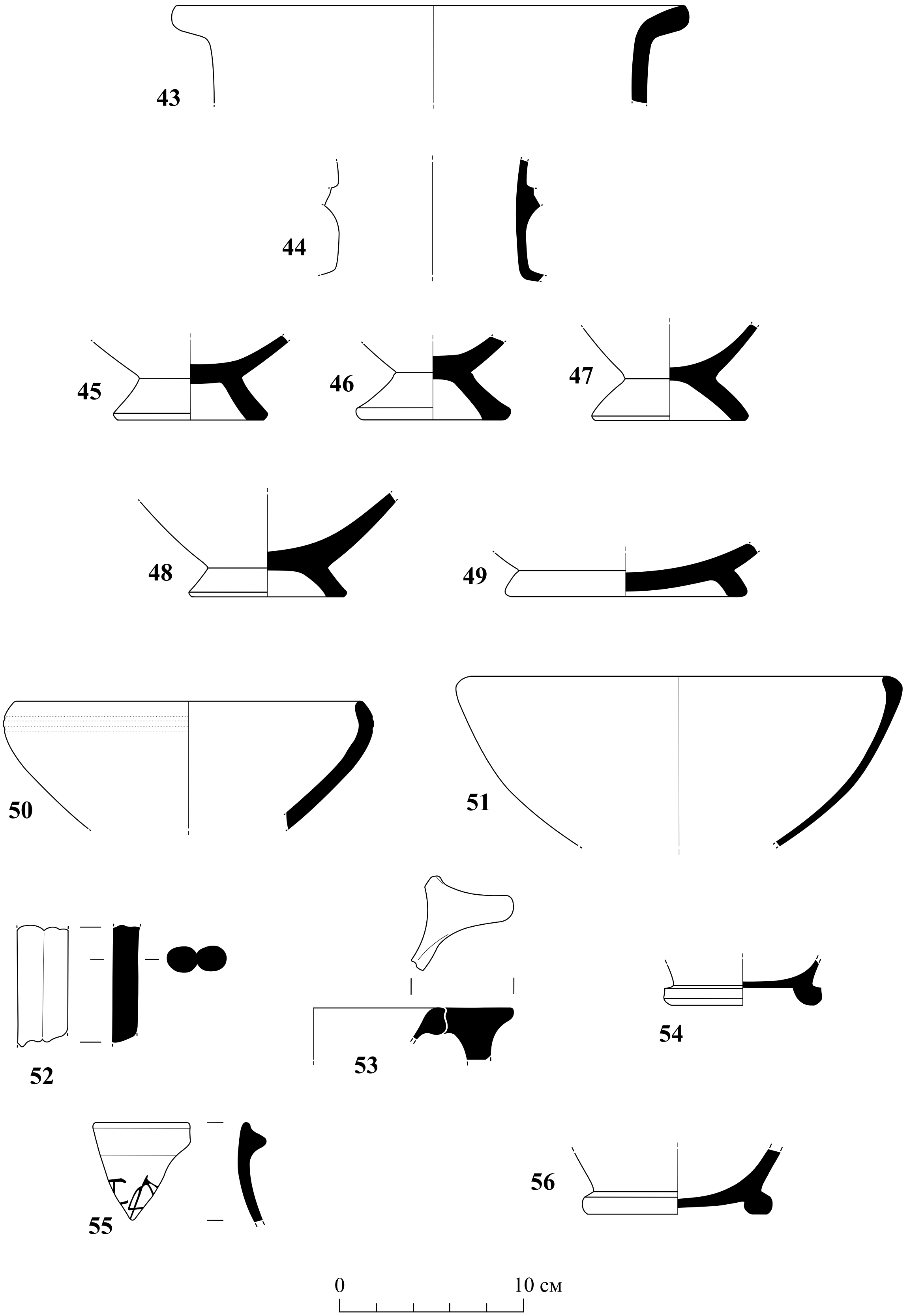
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
0
10 см

Фиг. 3–4–5–6–6а–7–7а. Керамика от V–IV в. пр. Хр. – открита при каменни струпвания от вътрешна страна на оградна стена на светилището.
Obr. 3–4–5–6–6a–7–7a. Ceramic ware from the 5th – 4th c. BC, found at the stone heaps inside the fence of the sanctuary.

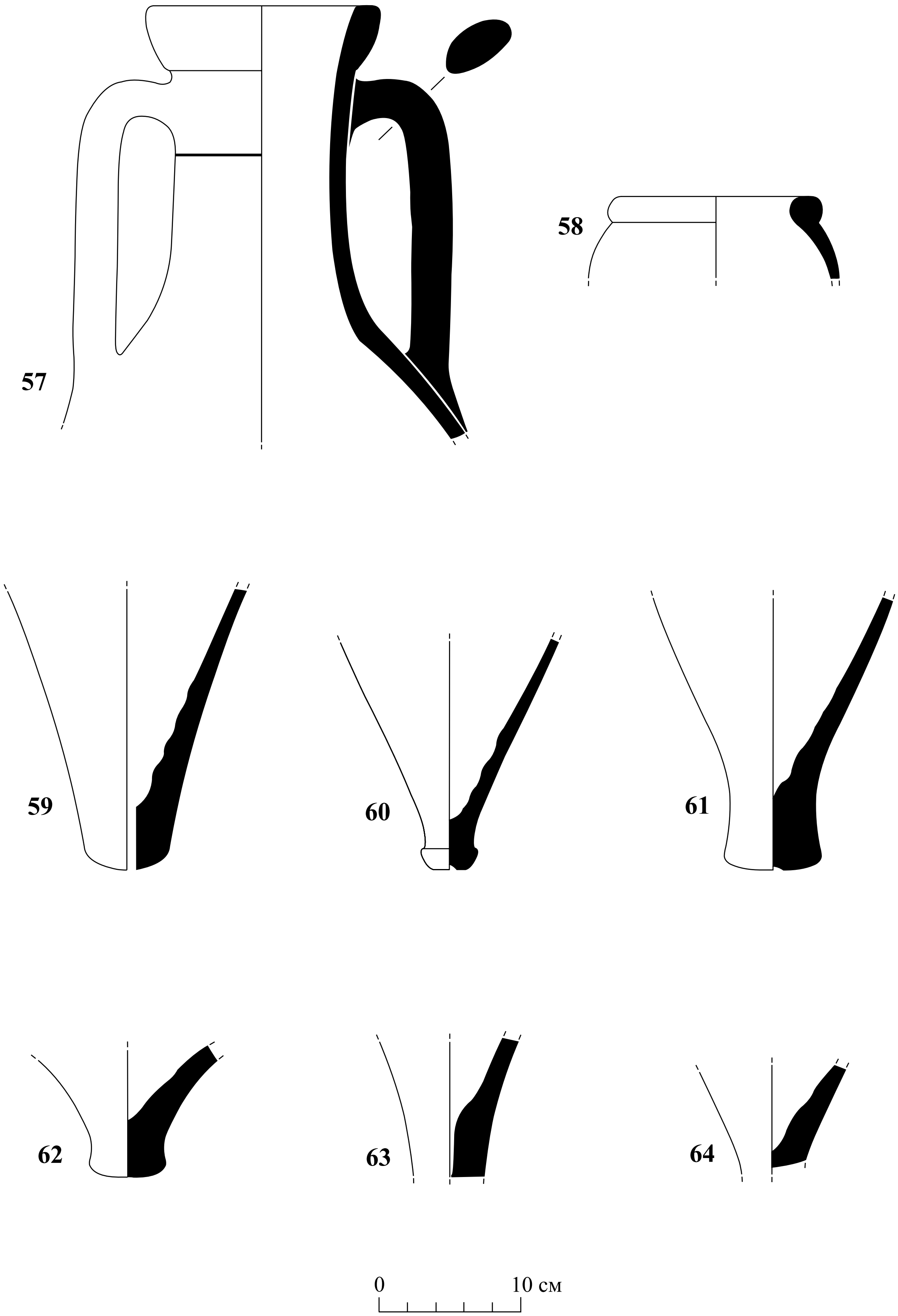

Фиг. 3–4–5–6–6а–7–7а. Керамика от V–IV в. пр. Хр. – открита при каменни струпвания от вътрешна страна на оградна стена на светилището.
Obr. 3–4–5–6–6a–7–7a. Ceramic ware from the 5th – 4th c. BC, found at the stone heaps inside the fence of the sanctuary.

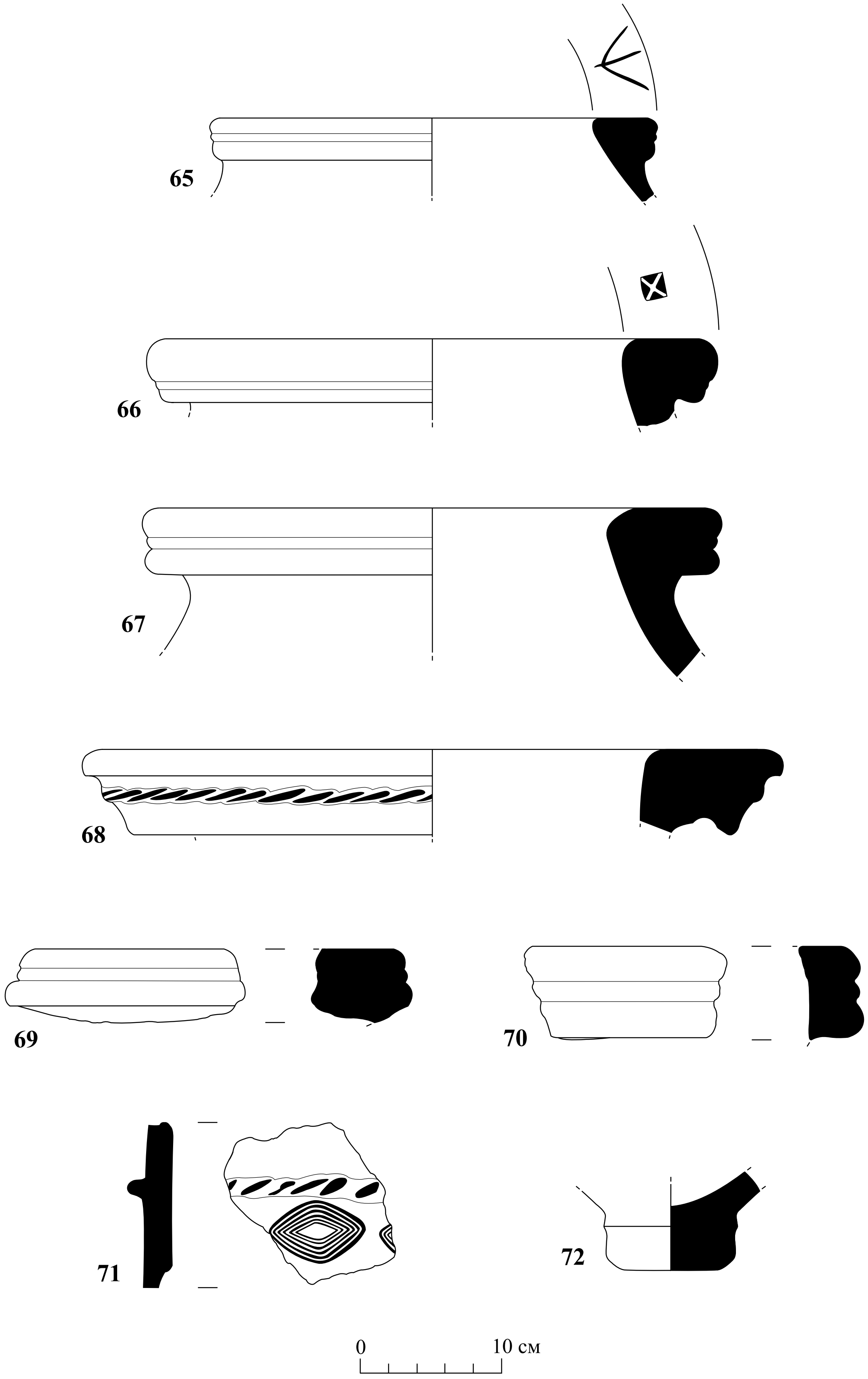
65
66
67
68
69
70
71
72
0
10 см

Фиг. 8. Питоси.
Obr. 8. Pitoi.

Фиг. 9. Масов материал от един работен ден.
Obr. 9. Mass material found in a single working day.

III.2.

ГЛАВА 3.2.

СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА ОТ ПРОУЧВАНИЯТА В ЮЖНИЯ СЕКТОР

Иван Христов

През 2013 г. в резултат на проведените археологически проучвания на светилището разположено на връх Кози грамади е документирано известно количество покривна строителна керамика. Нейната най-голяма концентрация е засвидетелствана в квадрати Е17, Е18 и Ж18, намиращи се в южния сектор на обекта. Единични фрагменти са открити при проучването на тракийски храм в най-южната част на върха.

Керемидите са представени от два основни класа – коринтски плоски и лаконски покриващи керемиди. Тези два класа са най-характерните за покривното строителство в Средиземноморския гръцки свят за периода VI–III в. пр. Хр (Winter 1990, 13–41). В Тракия типовете придобиват популярност на границата между архаичната и класическа епоха, като днес те са откривани в десетки обекти както по Черноморието, така и във вътрешността на тракийските царства. Предвид особеностите на разкритите структури в посочените квадрати, на този етап присъствието на покривна керамика, и то фрагментирана, би трябвало да се приеме като своеобразен дар в светилището наред с другите керамични фрагменти от съдове. Не е изключена обаче възможността част от керемидите да са били използвани за практически нужди – например за покриването на

CHAPTER 3.2.

CERAMIC BUILDING MATERIAL FROM THE SOUTHERN SECTOR

Ivan Hristov

In 2013, as a result of the archaeological research of the sanctuary on Kozi Gramadi peak, certain amount of roof building ceramics was documented. Its highest concentration was attested in squares E17, E18 and Ж18, located in the southern section of the site. Single fragments were found in the course of the study of a Thracian temple in the southernmost part of the peak.

The tiles occurred in two main classes – Corinthian flat and Laconian overlapping tiles. These two classes are the most typical roofing material in the Mediterranean Greek world for the period 6th–3rd century BC (Winter 1990, 13–41). In Thrace these types became more common on the border between the archaic and classical era, and today they are found in dozens of sites along the Black Sea as well as inside the Thracian kingdoms. Given the characteristics of the uncovered structures in the mentioned squares, the presence of roofing ceramics and shattered at that, should be at this stage regarded as a kind of offering to the sanctuary along with the other fragments of ceramic ware. It is possible, however, that part of the tiles were used for practical purposes – for example, to roof a building, later destroyed by the treasure-hunters' intervention or demolished by the Christians in Late Antiquity.

сграда, разрушена при иманярски интервенции, или разрушаване през късната античност от християните.

Коринтски плоски керемиди

Плоските керемиди (обр. 1–3–3а) са с правоъгълна форма, като плоската им част е леко извита. Липсата на цели екземпляри прави невъзможно представянето на дължината и ширината на плоските керемиди. Двете дълги страни на плоската част завършват с надлъжни ръбове. В горния напречен край на керемидата е оформен релефен ръб, върху който се закрепва керемидата от следващия ред. Долният напречен край на керемидата се удебелява и завършва с прав челен ръб. Също така в долната част, непосредствено под надлъжните ръбове, върху долната повърхност на керемидата са оформени две ъглови скосявания. По отношение на разстоянието между горния край на керемидата и релефния ръб могат да се обособят два основни варианта:

Вариант 1 (Обр. 1). При тези керемиди релефния ръб се намира непосредствено върху горния край. Тук трябва да отбележим, че при този вариант керемидите са покрити с плътен лак. Неговите цветови разновидности са представени от розово-червено до сиво-черно със златисти отблясъци.

Този вариант намира най-близък паралел с кермидите от античния обект при с. Васил Левски, Пловдивско, които са датирани за VI–V в. пр. Хр. (Кисьов 2004, 54). Този факт намира потвърждение от извършеното сравнително петрографско изследване на фрагменти от обекта при Кози грамади и с. Васил Левски, Карловско от доц. д-р Стефка Приставова и доц. д-р Цвета Станимирова (Обр. 6)[1]. Според тях фрагментите съдържат кластична компонента (кристалокласти и литокласти) с еднакъв до много близък състав с малки вариации. Кристалокластите са представени основно от кварц и фелдшпа-

---

[1] Предстои подобна и пълна публикация на изследванията. Благодаря на колегата Ст. Иванов за извършеното документиране на строителната керамика в базата на експедиция „Кози грамади – 2013“.

Corinthian flat tiles

The flat tiles (Fig. 1–3–3a) were rectangular with a slightly curved flat part. The absence of entirely preserved specimens made it impossible to measure the length and width of the flat tiles. The two long sides of the flat part ended with longitudinal edges. At the upper transverse edge of the tile a raised edge was shaped, on which the tile from the next row was mounted. The lower transverse edge of the tile thickened and ended with a straight front edge. Also, at the bottom part immediately below the longitudinal edges, two corner bevels were shaped on the lower surface of the tile. Considering the distance between the upper and the raised edges of the tile, two main variants can be distinguished:

Variant 1. (Fig. 1). The raised edge of these tiles was made immediately on the upper end. It should be noted here that the tiles in this variant were covered with thick lacquer. Its color variations were represented by pink-red to gray-black with golden flickers.

This variant shares the closest parallels with the tiles from the antique site near the village of Vasil Levski, Plovdiv region, which are dated to the 6th–5th century BC (Кисьов 2004, 54). This fact was confirmed by comparative petrographical examination of fragments from the site on Kozi Gramadi and the village of Vasil Levski, Karlovo region carried out by Assoc. Prof. Dr. Stefka Pristavova and Assoc. Prof. Dr. Tzveta Stanimirova (Fig. 6).[1] According to them, the fragments contained clastic components (crystalloclasts and lithoclasts) of the same composition or very close to it with small variations. The crystalloclasts were represented mainly by quartz and feldspar – plagioclase and K-feldspar and mica of limited presence, ore mineral (hematite), single grains pyroxenes and epidote. The lithoclasts were mainly

---

[1] A detailed and complete publication of the study is forthcoming. Thanks to the colleague St. Ivanov for the documentation of the building ceramics carried out in the field base of the expedition "Kozi Gramadi – 2013"

ти – плагиоклаз и К-фелдшпат и в ограничено присъствие слюди, руден минерал (хематит), единични зърна пироксени, епидот. Литокластите са основно от гранитоиди и кварцити. Съставът и формата на скалните отломки предполагат местен произход на глинестото тесто. Скали с такъв състав се разкриват в непосредствена близост и до двата обекта; фрагментите от керемидите са изработени от много добре промита глина; керемидите и от двата участъка определено са изработвани от един и същ материал. Разлика в състава им може да се направи само по присъствието на шамот в керемидите от с. Васил Левски, който не бе установен в изследваните три образеца от Кози Грамади. Рентгенодифрактометричният анализ на горния слой на фрагментите и от двата обекта показва аналогичен състав (Фиг. 6). Идентифицират се някои от главните минерали, характерни за целите керамични фрагменти – кварц, плагиоклаз, К-фелдшпат и слюда. В дифрактограмите се регистрира и присъствието на хематит, шпинел и рентгеноаморфно вещество. Тези три фази най-вероятно дават състава на допълнителното покритие на фрагментите. Хематитът е представен от люспестата си разновидност спекуларит, която ясно се наблюдава макроскопски (сив полуметален до метален (седефен) блясък). Рентгеноаморфното вещество най-вероятно е положената намазка от черни сажди. Шпинелът най-вероятно е привнесен със саждите, тъй като той е често срещан минерал в пепели, получени при изгаряне на въглища със съдържание на глинеста компонента.

В заключение Ст. Приставова и Цв. Станимирова обобщават, че предоставените за изследване керемиди от двата участъка имат сходен състав и ангоба. Тук обаче трябва да направя уговорката, че присъствието на шамот в глината на керемидите от обекта при с. Васил Левски показва вероятен местен център на тяхната изработка. В този смисъл би трябвало да говорим и за втори център на производство на керемидите със специфично покритие в близост до Кози грамади. Като цяло „физиономията“ на керемидите от два-

granitoids and quartzite. The composition and shape of the rock debris suggested local origin of the clay dough. Rocks with such a composition are found in close proximity to both sites; the tile fragments were made of very well washed clay. The tiles from both sites were definitely produced of the same material. Their composition was different only in that the presence of fireclay in the tiles from the village of Vasil Levski was not identified in the three samples from Kozi Gramadi. X-ray diffractometric analysis of the top layer of the fragments from the two sites displayed similar composition (Fig. 6). Identified were some of the major minerals typical for the ceramic fragments – quartz, plagioclase, K-feldspar and mica. The X-ray diffractograms registered also the presence of hematite, spinel and X-ray amorphous substance. These three phases most likely provided the composition of the added fragment coverage. Hematite was represented by its scaly variety specularite, which was clearly observed macroscopically (gray semi-metallic to metallic (pearl) glitter). The X-ray amorphous substance was probably the applied smear of black soot. The spinel was probably introduced with soot, as it is a common mineral in the ash resulting from the combustion of coal containing a clay component.

Finally St. Pristavova and Ts. Stanimirova concluded that the tiles from both sites submitted for testing had similar composition and engobe. Here, however, I should make the proviso that the presence of fireclay in the tiles from the site at the village of Vasil Levski likely indicates a local center of their production. In this sense, we should talk about a second center near Kozi Gramadi where tiles covered with specific coating were made. As a whole the “profile” of the tiles from the two sites belongs to the same cultural environment whose geographic boundaries were discussed in the last chapter. We can certainly emphasize on the fact that so far in Thrace (the territory of present-day Bulgaria) the site on Kozi Gramadi

та обекта се вписва в една и съща културна среда, чиито географски граници разгледах в предходна глава. Със сигурност може да се акцентира на факта, че до този момент в Тракия (територия на дн. България) обектът при Кози гламади е втория случай на откриване на описаната покривна керамика. Близък паралел на керемидите от Средна гора са някои образци, откривани при храмове в Северна Гърция и Истрия, където керемидите са покрити с тъмен и червен лак (Zimmerman 1990, 227).

Вариант 2 (Обр. 2–3). Този вариант включва образци, при които релефният ръб са намира на разстояние от 1,8 до 2,7 см от горния край. Тези керемиди са без повърхностно покритие. Към този вариант принадлежи и фрагмент от челна керемида с отвор за гвоздей, с който е прикрепяна към дървената конструкция на покрива.

Керемидите от този вариант се срещат в тракийската владетелска резиденция под връх Кози Грамади (Иванов 2011, 168–179; Иванов 2012, 67–79), Кабиле (Попов 2002, 189), Сборяново (Стоянова, под печат) и Пистирос (Musil 1996, 47–62), където са датирани в V–VI в. пр. Хр.

Лаконски покриващи керемиди

Покриващите керемиди от връх Кози грамади са с дъговидно сечение и леко конична форма (Обр. 4–5). В задната част на керемидата височината намалява и има скосявания по двата ѝ ръба, които спомагат за плътното прилепване върху надлъжните ръбове на плоските керемиди. Размерите на покриващите керемиди са ни известни от една фрагментирана и впоследствие реставрирана керемида. Тя е с дължина 61,5 см, максимална височина 11,3 см и максимална ширина 15,8 см. Според наличието или отсъствието на лаково покритие върху покриващите керемиди могат да се обособят два варианта:

Вариант 1 (Обр. 4). Покриващи керемиди с плътно лаково покритие, което не се различава от вариант 1 при плоските керемиди.

Вариант 2 (Обр. 5–5а–5b). Покриващи

is the second case of finding the described roofing ceramic. Close parallel to the tiles from Sredna Gora are some samples found at temples in northern Greece and Istria where the tiles are covered with black and red lacquer (Zimmerman 1990, 227).

Variant 2 (Fig. 2–3). This variant includes examples whose raised edge is positioned at a distance of 1.8 to 2.7 cm from the upper end of the tile. These tiles have no surface coating. To this variant belongs also an antefix fragment with a hole for the nail, with which the tile was attached to the wooden structure of the roof.

The tiles of this variant were found in the Thracian royal residence under Mount Kozi Gramadi (Иванов 2011, 168–179; Иванов 2012, 67–79), in Kabyle (Попов 2002, 189) Sboryanovo (Стоянова, in press) and Pistiros (Musil 1996 , 47–62). They date from the 5th–6th century BC.

Laconian overlapping tiles

The overlapping tiles from Kozi Gramadi were of arched cross-section and slightly conical shape (Fig. 4–5). At the backside of the tile the height decreased; the bevels shaped along its both edges helped its snug fitting on the longitudinal edges of the flat tiles. The dimensions of the overlapping tiles are known to us from a fragmented and subsequently restored tile. It was 61.5 cm in length, 11.3 cm of maximum height and a 15.8 cm of maximum width. According to the presence or absence of coating lacquer on the overlapping tiles they can be divided into two variants:

Variant 1 (Fig. 4). Overlapping tiles with thick coating lacquer, which did not differ from *variant 1* of the flat tiles.

Variant 2 (Fig. 5–5a–5b). Overlapping tiles without coating lacquer.

Exact parallel to the overlapping tiles of the two variants is known from the ancient site near the village of Vasil Levski, Plovdiv, dated between the 6th–5th century BC (Кисьов 2004, 54).

In conclusion, I will mention that the

керемиди без лаково покритие.

Точен паралел на покриващите керемиди от двата варианта е известен от античния обект при с. Васил Левски, Пловдивско, датиран в периода VI–V в. пр. Хр (Кисьов 2004, 54).

В заключение ще спомена, че поставеният от Хр. Попов въпрос за локализиране мястото на производство на специфичните керемиди за обекта при с. Васил Левски е също толкова актуален и за Кози грамади (Попов 2002, 74). За планината вече бе доказано, че строителната керамика от владетелската резиденция в подножието на Кози грамади е произвеждана на място. Твърде вероятно е и това да се окаже факт и за керемидите от светилището на върха. По подобие на Карловския обект вероятно производството на строителна керамика е било под контрола на елински майстори. Друга чужда – елинска „културна“ намеса при паметниците на Кози грамади откриваме и при монументалната архитектура.

question raised by Hr. Popov concerning the location of the place where the specific tiles for the site near the village of Vasil Levski were produced is just as applicable to Kozi Gramadi (Попов 2002, 74). As to the mountain, we have already assumed that the building ceramics from the royal residence at the foot of Kozi Gramadi was produced in the neighborhood. Very likely that was the case with the tiles from the sanctuary at the top as well. Much like the site at Karlovo, the production of building material had been under the control of Hellenic craftsmen. Another foreign – Hellenic “culture” intervention in the monuments on Kozi Gramadi we have documented in the monumental architecture.

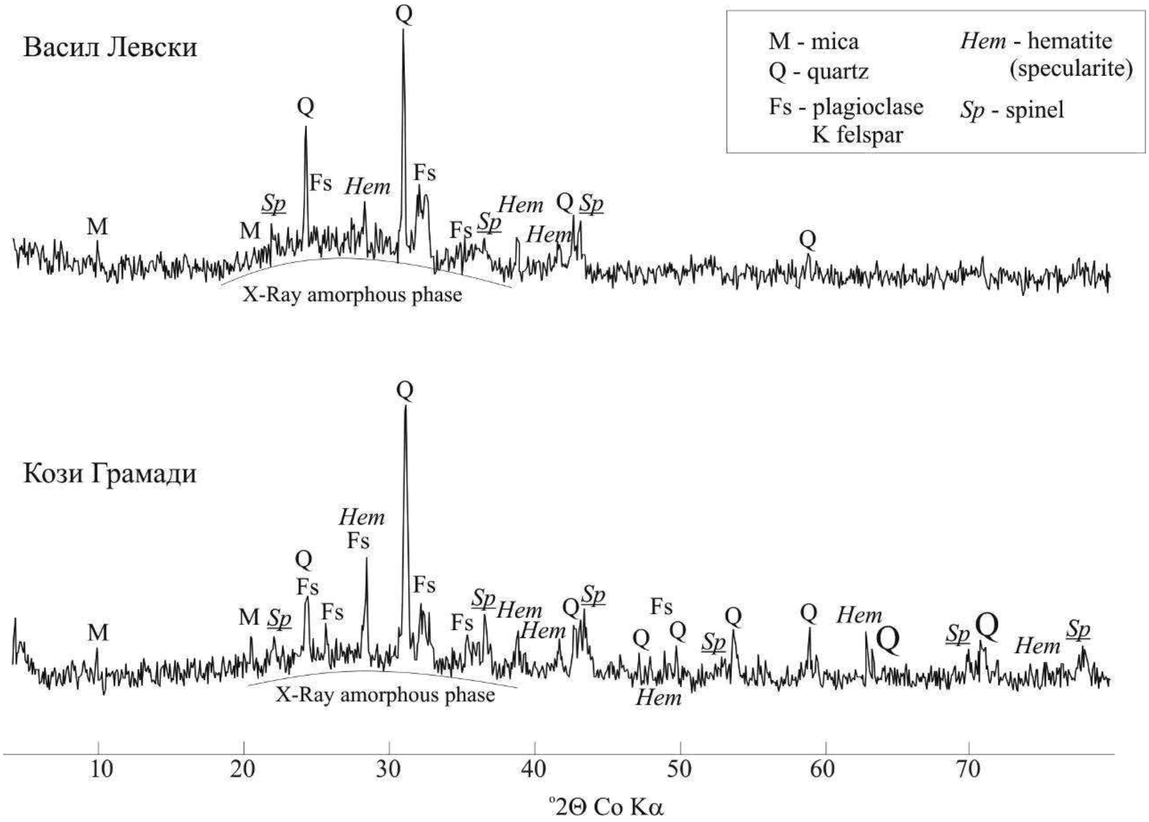

Обр. 6. Прахови рентгенови дифрактограми на покритията на керемиди от Кози Грамади и с. Васил Левски.
Fig. 6. Powder X-ray diffraction pattern of the tile coatings from Kozi Gramadi and V. Levski village.

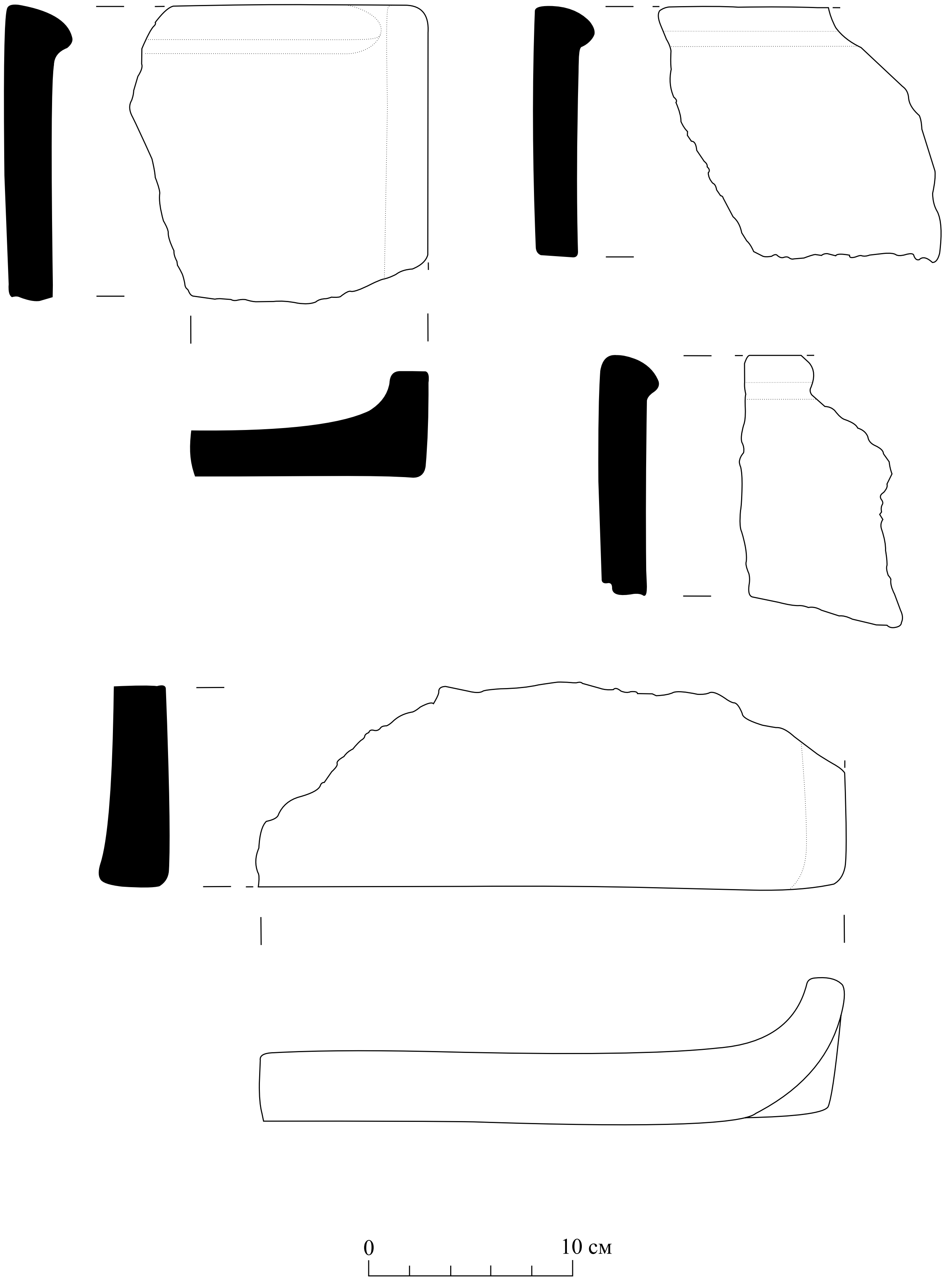

Обр. 1. Коринтски плоски керемиди от вариант 1.
Fig. 1. Corinthian flat tiles, variant 1.

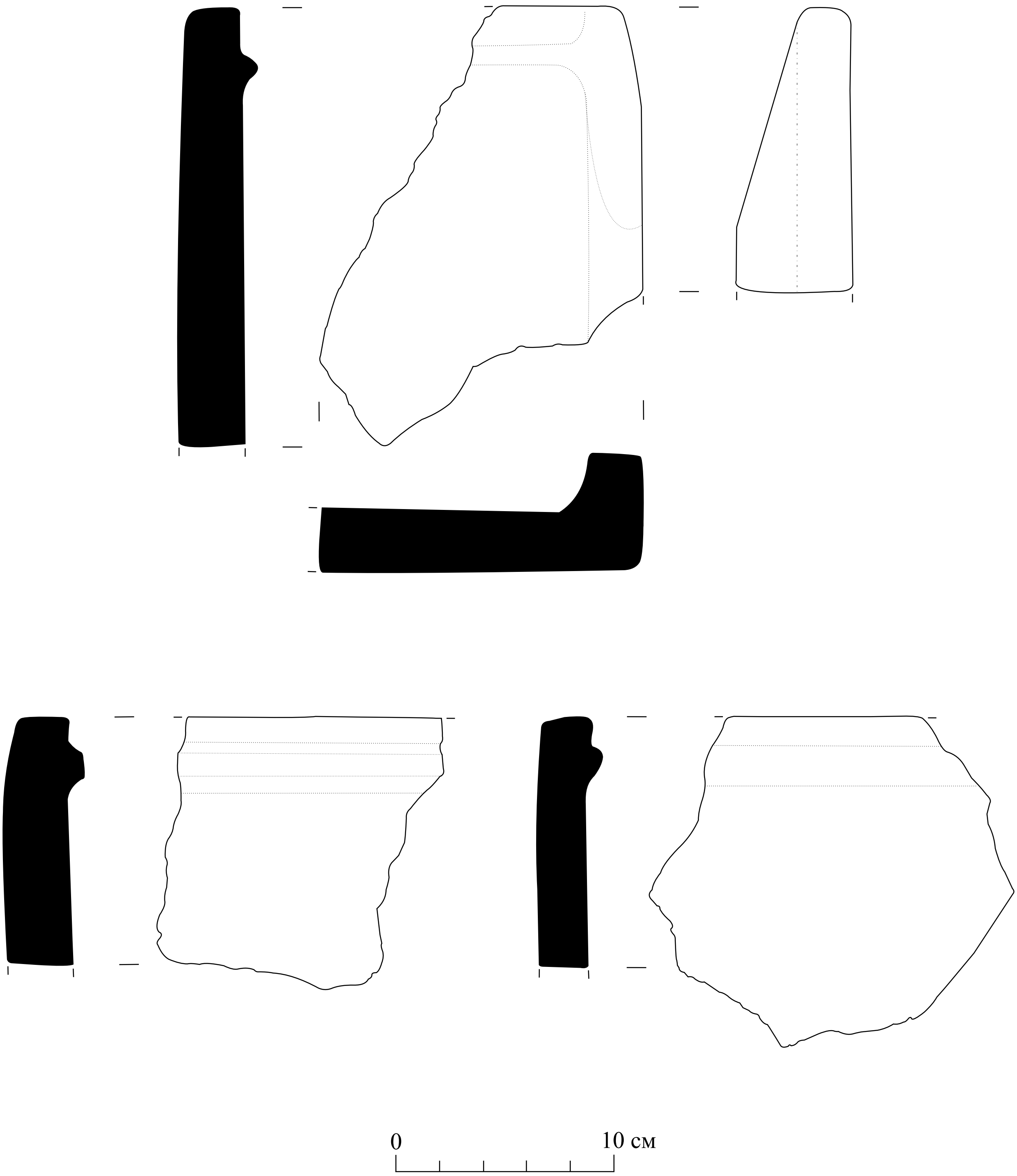

Обр. 2. Коринтски плоски керемиди от вариант 2.
Fig. 2. Corinthian flat tiles, variant 2.

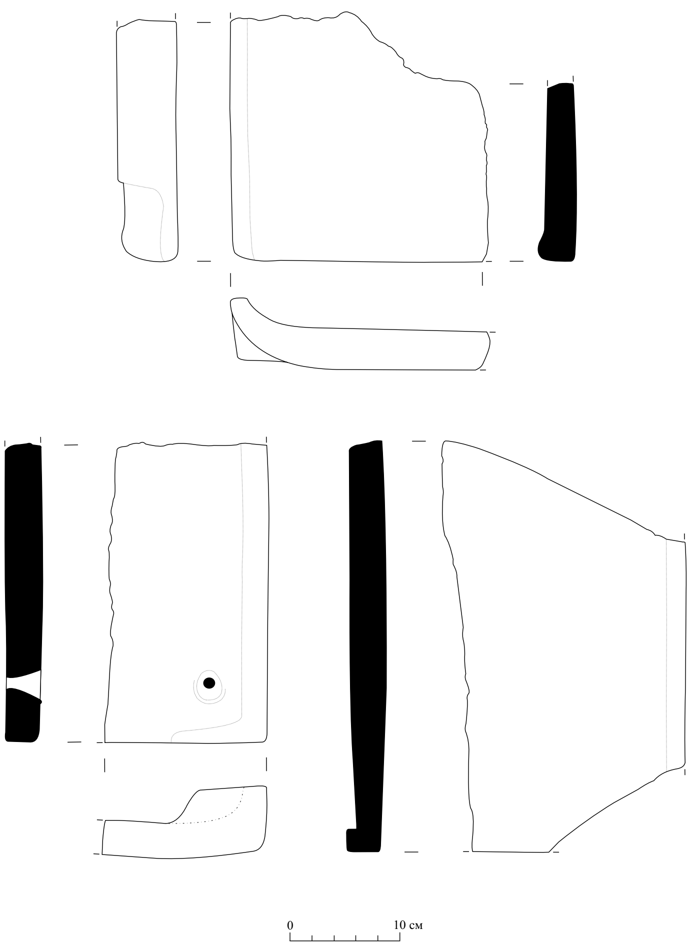

Обр. 3. Коринтски плоски керемиди от вариант 2.
Fig. 3. Corinthian flat tiles, variant 2.

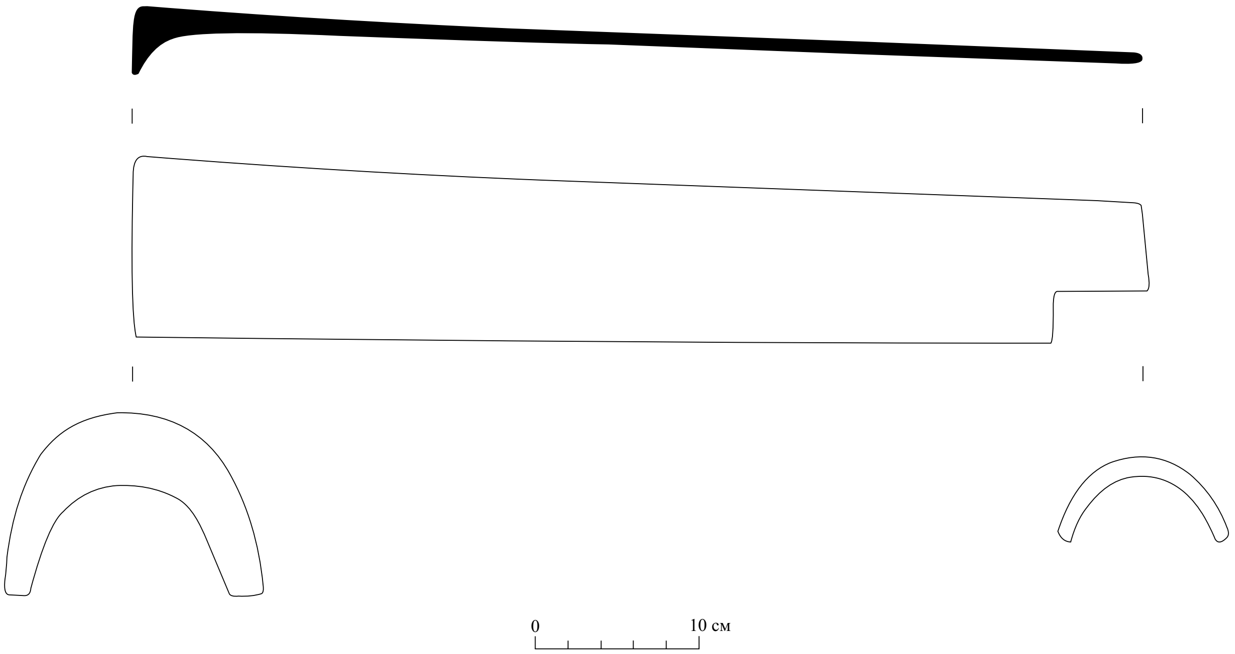

Обр. 5. Лаконска покриваща керемида от вариант 2.
Fig. 5. Laconian overlapping tiles, variant 2.

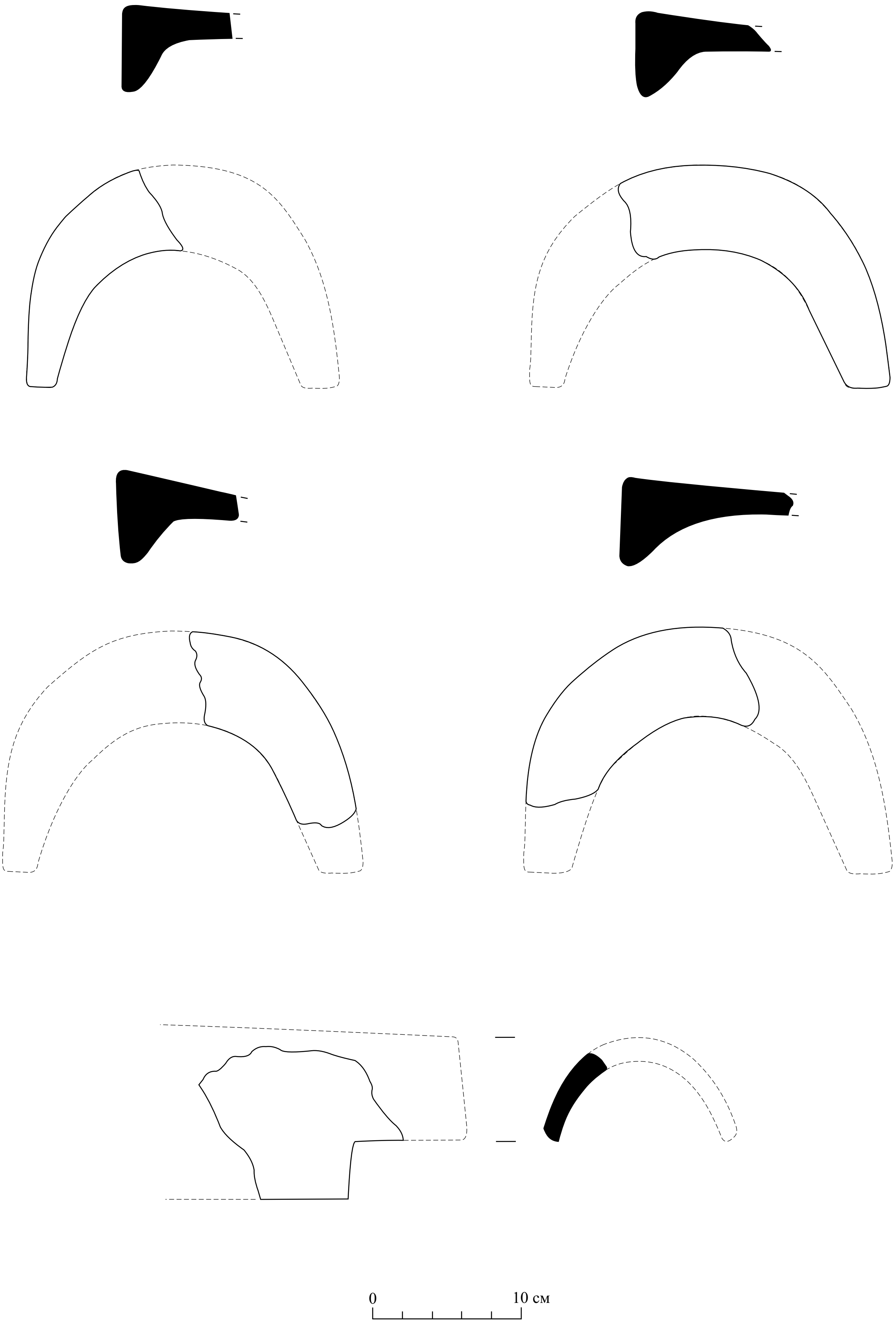

Обр. 4. Лаконски покриващи керемиди от вариант 1.
Fig. 4. Laconian overlapping tiles, variant 1.

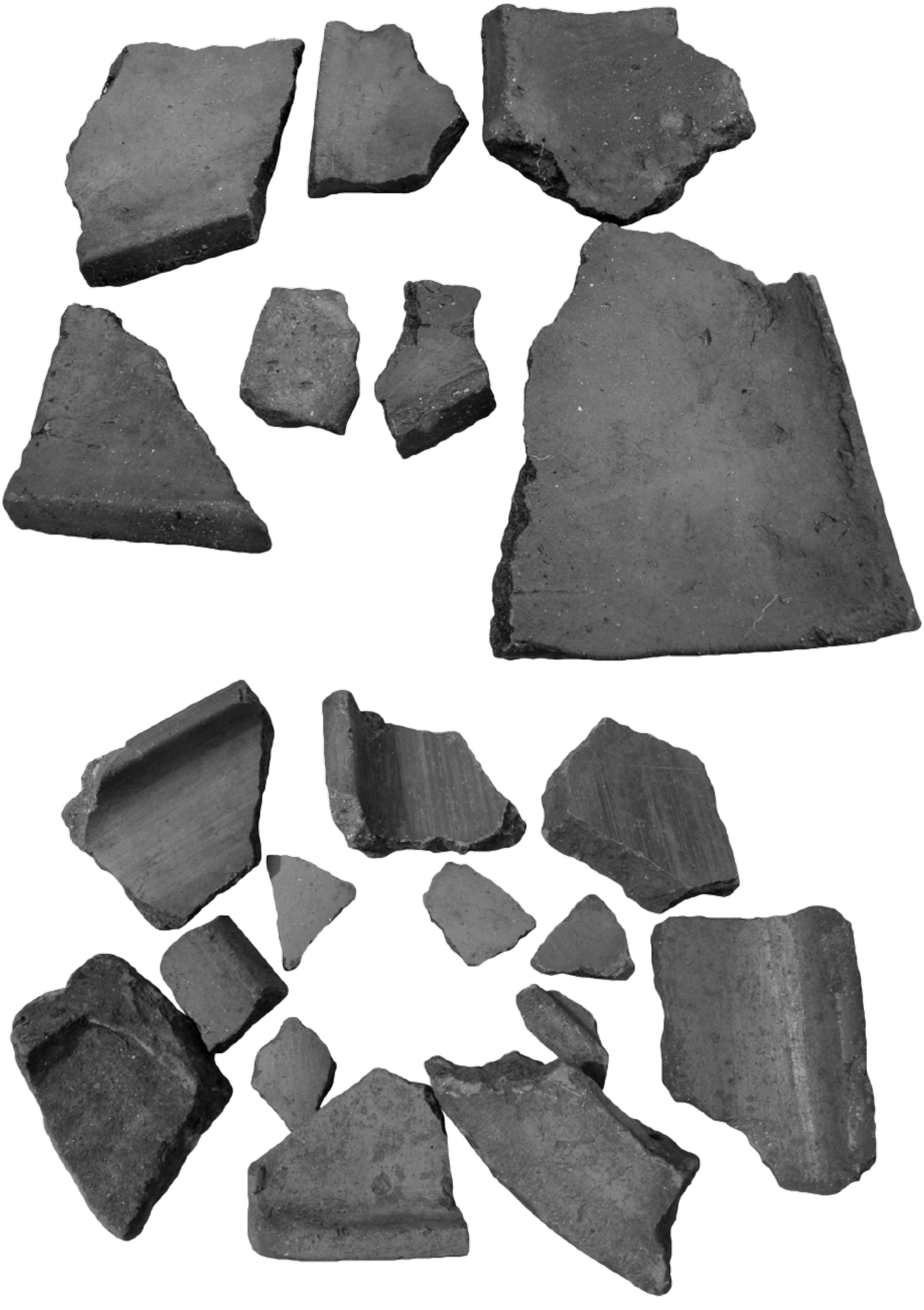

Обр. 3а. Фрагменти от коринтски плоски керемиди.
Fig. 3a. fragments of Corinthian flat tiles.

III.3.

ГЛАВА 3.3.

ВОТИВНИ ДАРОВЕ И ПРЕДМЕТИ С УТИЛИТАРНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ

Иван Христов

Предметите могат да бъдат разгледани в две групи – предмети, създадени нарочно за използване в култа, и предмети с утилитарно предназначение, чието култово значение се предполага, че е вторично.

През късножелязната епоха (V–I в. пр. Хр.) се наблюдава смяна във вида на поднасяните дарове в светилището. Освен вече разгледаните керамични фрагменти от съдове и строителна керамика, при проучванията на връх Кози грамади са открити определен брой предмети, изработени от глина, метал и камък.

Прешлени за вретено и тежести за стан

Прешлените за вретено са сред най-многоборйните предмети – 5 на брой. Те са изработени от глина и имат биконична форма: със заоблен връх, дисковидна и плоска форма.

Тежестите за стан са 4 броя. Те са с пирамидална форма (виж паралели Димитрова 2002, 174–185; 397, фиг. 161).

Както сполучливо напомня М. Тонкова прешлените за вретено и тежестите за стан символизират дейности, свързани с обработката на вълна и самото тъкане. Анализирайки подобни предмети, намерени в планинското светилище Бабяк в Родопите,

CHAPTER 3.3.

VOTIVE OFFERINGS AND OBJECTS OF UTILITARIAN USE

Ivan Hristov

The objects can be considered in two groups – objects created purposely for use in the worship practice and objects of utilitarian use whose religious significance is believed to be secondary.

In Late Iron Age (5th–1st century BC) there was a shift in the types of the offerings intended for the sanctuary. Besides those already examined, fragments of pottery and building ceramics, a number of objects made of clay , metal and stone were found on Kozi Gramadi in the course of the research works.

Spindle whorls and loom weights

The spindle whorls were among the most numerous items – 5 items. They were made of clay and by shape were bi-conical with rounded top, circular and flat.

The loom weights were 4 items. They had a pyramidal shape. (See parallels in Димитрова 2002, 174–185, 397, Fig. 161).

As M. Tonkova aptly reminds the spindle whorls and loom weights symbolize activities related to the processing of wool and weaving itself. Analyzing similar objects found in the mountain sanctuary of Babyak in the Rhodopes, the author supposes that such items were preferred offerings. As

авторката приема, че подобни предмети са сред предпочитаните дарове. Допуска се, че бидейки женски занаяти (предане и тъкане), сред поклонниците при Бабяк е имало немалко жени (Тонкова 2008а, 108). Вероятно аналогично женско присъствие е имало и на връх Кози грамади.

Според М. Тонкова и Ив. Маразов прешлените за вретено се свързват с изконни вярвания за произхода на човека – респективно с философския смисъл на т.нар. нишка на живота. Смята се, че тези вярвания са били познати и на древните траки (Маразов 1992, 107).

Тежести за стан и прешлени за вретено са откривани в множество обекти в Тракия (виж преглед Тонкова 2008, 112–114). Тук трябва да припомним, че прешлените за вретено и тежестите за стан са сред често срещаните дарове и на гръцките светилища.

C. Simon смята въз основа на наблюденията на култови обекти в Йониа, че откриването на тежести за стан може да се тълкува и като останки от тъкачен стан, чрез който са се тъкали дрехите на самото божество, почитано в светилищата (Simon 1986, 267). Един друг поглед, свързан с почитането на определено божество, предлага Фр. Полиняк (Полиняк 2009, 59–68). Би могло са се предположи, че на връх Кози грамади е почитано женско божество, което е покровителствало жените и женския бит като цяло. В Гърция още за Предкласическата епоха тази богиня е Хера. Вероятно преди функционирането на светилището на олимпийските богове през римската епоха на Кози грамади е била налице обредна практика, свързана с почитта на божество, което по-късно е препокрило представата за гръко-римската Хера.

Керамични зарчета и керамични пулове

При проучванията на структури източно от периболоса в пласт от V в. са намерени две карамични зарчета и 4 дискове от стени на съдове (т.нар. „жетони“ или „пулове“). Извън пределите на светилището в

spinning and weaving were female crafts, it is assumed that there were many women among the pilgrims to the Babyak sanctuary (Тонкова 2008а, 108). Perhaps there was similar female presence on Kozi Gramadi as well.

According to M. Tonkova and Iv. Marazov the spindle whorls were associated with age-old beliefs about human origin – respectively with the philosophical meaning of the so-called “Thread of life”. It is assumed that these beliefs were also known to the ancient Thracians (Маразов 1992, 107).

Loom weights and spindle whorls were found in many places in Thrace (see review in Тонкова 2008, 112–114) I want to remind here that the spindle whorls and loom weights were among the most common offerings in the Greek sanctuaries as well.

Ceramic dice and ceramic checkers

In the course of researching structures to the east of peribolos and in a 5th century stratum, two ceramic dice and four discs shaped from pottery pieces (called “tokens” or “checkers”) were unearthed. Outside the sanctuary at the northwestern foot of the peak another bronze die was found.

It is assumed that dice were used in the so-called table board games in Antiquity, known from the territory of modern Bulgaria, mainly with the finds from the Greek colonies on the West Black Sea coast.[1] There are also parallels in the hinterland within the Odrysian kingdom: a bronze die found during the excavations in Seuthopolis (Огненова Маринова 1984, Cat №327, Fig. 67), clay dice found in the fortified settlement on Dragoyna peak, municipality of Parvomay, dated to the Hellenistic period (Кисьов, Божинова 2005, 119; Божинова 2007, 85; Божинова, Андонова 2008, 197, fig. 3.1), a clay die from the pit северозападното подножие на върха е открито още едно бронзово зарче.

---

[1] Thanks to Dr. Emil Nankov for the consultation on the analysis of this material.

Приема се, че зарчета участват в т.нар. настолни игри в античността, известни от територията на днешна България предимно с находките от гръцките колонии по Западното Черноморие.[1] Не са малко и паралелите от вътрешността на страната в пределите на Одриското царство – бронзов зар, открит при разкопките на Севтополис (Огненова-Маринова, 1984, Кат. №327, фиг. 67); глинени зарове, намерени в укрепеното селище на връх Драгойна, община Първомай, датирани за елинистическата епоха (Кисьов, Божинова 2005 г., 119; Божинова 2007, 85; Божинова, Андонова 2008, 197, фиг. 3.1); глиненото зарче от ямното светилище край село Гледачево, община Раднево (Tonkova, Savatinov 2001, 98, fig. 14 o), Кьолменската гробница, община Шумен (Дремсизова-Нелчинова 1970, 217, №7е, Табл. V5) и в Гроб №2 (фиг. 3) в Маврова могила край Старосел (Димитрова 2003, 76, №16, фиг. 7), датиран към края на IV – началото на III в. пр. Хр. (виж обобщено изследване Nankov 2013, 277–288).

Керамичните пулове (жетони) от Кози грамади са изработени от глина без видима украса. Представлявават предмети, изрязани от керамични фрагменти. Единият от тях е направен от парче от чернофирнисов гръцки съд.

Като далечен паралел могат да се посочат пуловете от гробница под могила „Голямата Косматка“ близо до гр. Шипка, където са открити няколко „игрални пула“, изпълнени с два контрастни цвята – тъмно син-пурпурен и прозрачно зеленикаво-бял. Пуловете, изработени от стъкло, имат полусферична форма и са с полирана повърхност. Откривателят на гробницата определя половете като елементи за игра на „Дама“ (Kitov 2008, 227–228; Стоянова 2008, 95).

Значителен брой подобни зарове, макар направени от кост и със заоблени ръбове и

sanctuary near the village of Gledachevo, Radnevo municipality (Tonkova, Savatinov 2001, 98, fig. 14 o), from the Kyolmenska tomb, Shumen municipality (Дремсизова-Нелчинова – 1970, 217, №7.е, Tab. V5) and from Grave №2 (Fig. 3) in Mavrova Mogila near Starosel (Димитрова 2003, 76, №16, fig. 7), dated to the end of the 4th – early 3rd century BC (Nankov 2013, 277–288).

The ceramic checkers (tokens) from Kozi Gramadi were made of clay with no visible decoration. They were actually items cut from ceramic fragments. One of them was made from a piece of black firnis Greek vessel.

As a distant parallel we can identify the checkers from the tomb under the of “Golyama Kosmatka” tumulus near the town of Shipka, where they found several “game checkers”, worked out in two contrasting colors – dark blue-purple and transparent greenish-white. The checkers made of glass, had hemispherical shape and a polished surface. The discoverer of the tomb defined the checkers as elements of the game “Queen“ (Kitov 2008, 227–228; Стоянова 2008, 95).

A significant number of such dice, though made of bone and with rounded edges and corners, have long been known from the aristocratic graves on the territory of the Hellenic Macedonia.

These interesting objects from the sanctuary with suggested interpretation as gaming checkers, also familiar by such names as *pessoi, lithoi* and *psephoi*, as well as the dice themselves raise the question whether there were Greeks among the pilgrims to the sanctuary.

Similar hypothesis, though based on the artifacts related to typical Greek games (*kubeia* and *petteia*) should not be excluded, given the existence of a settlement with mixed Thracian-Greek population and a specific Greek temple at the village of Krastevich near Hisarya (See the studies by M. Madzharov and the literature cited there).

---

[1] Благодаря на д-р Емил Нанков за оказаната консултация при анализа на материала.

ъгълчета, са отдавна познати от аристократични гробове от територията на елинистическа Македония.

Споменаването на тези интересни предмети от светилището с предполагаема интерпретация като игрални пулове, известни с названията pessoi, lithoi и psephoi, както и самите зарчета, поставя въпроса дали сред поклонниците на светилището е имало и гърци. Подобна хипотеза макар и въз основа на артефакти свързани с типично гръцки игри (kubeia и petteia) не бива да се изключва предвид наличието на селище със смесено трако-гръцко население и специфичен гръцки храм при с. Кръстевич, Хисарско (Виж проучвания М. Маджаров и упоменати изследвания при Литература).

Монети

Откритите монети в теменоса на светилището са 10 на брой. Могат да бъдат разделени на македонски и тракийски. Включват 5 на брой бронзови монети на Филип и Алексаднър Македонски, една сребърна хемидрахма, отсечена в район на Тракийски Херсонес, две елинистически монети, сечени в Македония през III в. пр. Хр., и две монети на тракийските царе Котис и Терес.

Бронзовите монети на македонските владетели са откривани в южния сектор на обекта, като в повечето случаи контекстът на намиране е в скални цепнатини в най-долните културни пластове, и поради тази си особеност биха могли да се приемат като дарове.

Късните македонски монети се датират за времето на управление на Антигон Гонат (277–239 г. пр. Хр.). На лицевата им страна е изобразен македонски щит, а на обратната – македноски шлем (Gaebler 1935, 189, taf. XXXIV, 11). Те биха могли да се приемат за *terminum post quem* за функционирането на елинистическото светилище поради факта, че в хронологичен аспект следващите монети, откривани на обекта, са от I в. пр. Хр., и то извън крепостните стени по склоновете на върха. Следват монети от римската императорска епоха.

Coins

The coins found in the temenos of the sanctuary were 10 in number. They can be divided into Macedonian and Thracian. The currency included 5 bronze coins of Philip of Macedon and Alexander the Great, a silver hemidrahm minted in an area of the Thracian Chersonese, two Hellenistic coins minted in Macedonia in the 3rd century BC, and two coins of the Thracian kings Kotys and Teres.

The bronze coins of the Macedonian rulers were discovered in the southern sector of the site; as in most cases they were found in rock crevices in the lowest cultural strata and therefore this peculiarity could be accepted as indicating offerings.

The late Macedonian coins date back to the reign of Antigonus Gonatas (277–239 BC). The obverse of the coins bears the image of a Macedonian shield and the reverse – of a Macedonian helmet. (Gaebler, 1935, 189, taf. XXXIV, 11). The coins can be considered *terminus post quem* in the functioning of the Hellenistic sanctuary because the subsequent coins found in the site are from the 1st century BC. These coins were found outside the fortress walls on the slopes of the peak. The coins from the Roman Imperial times followed chronologically.

The Thracian coins are only two, but sufficiently indicative for the dating of the sanctuary in the strongest period of its development. This is a silver coin of Kotys I and a bronze coin of the Odrysian king Teres II.

The silver coin of Kotys (383/382–359 BC) is of small size, (0,77 gm, diameter 0,8 cm) with the nominal value of (trihemiobol?). The obverse depicts the head of the ruler to the left with short close-cropped curly hair and mustaches. The reverse bears the inscription KOTY on both sides of a kypsele.

The coin of Teres is the third of this type discovered near Kozi Gramadi. The obverse depicts a double ax with the name of the ruler surrounded by a dotted circle. The re-

Тракийските монети са само две, но достатъчно показателни за датиране на светилището в най-силния период от развитието му. Това е сребърна монета на Котис I и бронзова монета на одриския цар Терес II.

Сребърната монета на Котис (383/382 – 359 г. пр. Хр.) е с малки размери (0,77 гр, диаметър 0,8 см) и е определяна за номинал trihemiobol? На лицевата страна е изобразена главата на владетеля наляво с къси къдрави коси, мустаци и ниско подстригата коса. На реверса откриваме надпис KOTY от двете страни на кипселе.

Монетата на Терес е третата, откривана от този тип в района на връх Кози грамади. На лицевата страна е изобразева двойна брадва с името на владетеля, обградена от зрънчест кръг. На реверса откриваме лоза с пет увиснали грозда, затворени в квадратна рамка. Около рамката се забелязват няколко букви, които са част от името на маронейски магистрат с тракийско потекло – ЕГ I KAZIГNAKIOZ.

Според Й. Юрукова бронзовите монети на одриския цар Терес II са отсечени между 351/350 и 347 г. пр. Хр. (Юрукова 1992, 234–235).

Метални предмети

Те включват върхове на стрели, върхове на железни ножчета, оловни ядра за прашка и един оловен отвес. Откритите върхове на стрели са общо пет и са изработени от желязо. Четири от тях представляват масивни втулки с кръгло сечение, при които върхът е профилиран дву- или тристранно. От този тип са открити масово при проучването на резиденцията. Другият тип стрели представлява пирамидален връх с дълъг шип за набиване в дървеното тяло на стрелата. Паралелите с други паметници в Тракия са многобройни, но добро сравнение е с откритите върхове на стрели при проучванията на гетската столица в Сборяново (Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006, 41, обр. 63).

Върхове на железни ножчета са едва 2 на брой, но те определено могат да се свър-

verse bears the representation of a vine with five drooping grape clusters enclosed in a square frame. Around the frame several letters are seen, part of the name of a magistrate from Maroneia with Thracian ancestry – EG I KAZIGNAKIOZ .

According to J. Yurukova the bronze coins of the Odrysian king Teres II were minted between 351/350 and 347 BC (Юрукова 1992, 234–235).

Metal objects

These included arrowheads, tips of iron knives, lead sling bullets and a lead plummet.

The arrowheads we found are five and made of iron. Four of them represent massive collar of round cross-section with bi- or tri-lobed profiled blade. Of this type were the most of the arrows found in the course of the study of the residence. The other type of arrowheads is a pyramid-shaped blade with a long tang to be trusted into the wooden arrow shaft. The parallels with other monuments in Thrace are numerous, but a good parallel is the one of the arrowheads found during the research works in the capital city of the Getae in Sboryanovo ((Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006, 41, Fig. 63)

The blades of iron knives are only two in number but they certainly could be associated both with their role as offerings and as tools used in treatment of the ritual food. The practice of using such objects has already been well analyzed in the case of the frequently cited sanctuary at Babyak in the Rhodope Mountains (Тонкова 2007, 51–85).

Two of the mentioned lead sling bullets were found within the area of the sanctuary. One of the two was found inside the early Thracian temple and can serve as a dating marker of the late development stage of the Thracian sanctuary. The other item was discovered on the embankment outside the peribolos of the sanctuary in the southern sector of the western side. Characteristic of it is the preserved lettering with the name of Anak-

жат както с ролята им на дар, така и като инструмент, използван при обработката на ритуална храна. Практиката за използване на подобни предмети вече добре е анализирана в често даваното за пример светилище при Бабяк в Родопите (Тонкова 2007, 51–85).

От споменатите оловни ядра за прашка са намерени два предмета в пределите на светилището. Единият предмет е открит във вътрешността на ранния тракийски храм и би могъл да послужи за датиране късния етап в развитието на тракийското светилище. Другият предмет е открит върху банкета от външна страна на перибolоса на светилището в южния сектор от западна стгрaна. Характерното за него са запазените букви с името на Филиповия военачаланик Анаксандър, изписано в родителен падеж:

Л: ΑΝΑ; О: ΞΑΝ [ΔΡΟΥ].

Откритите предмети са идентични с тези, откривани както в пределите на укрепената резиденция в подножието на върха, така с предмети извън крепостните стени на резиденцията (Христов, Манов 2011, 119–132; Христов 2012, 79–90; Christov, Manov 2011, 21–34).

От почистените и разчетени екземпляри на оловни тежести за прашка от резиденцията категорично е установено, че името на Анаксандър съвпада с името на един от военачалниците на Филип II, чийто военни контингенти, в това число и стрелци с прашки, са участвали при обсадата и превземането на Олинт – (<ΑνÜξανδρος) (Robinson 1941, 422, No. 2177, Pl. CXX). Другото име, което се разчита при оловните ядра за прашка, но не е открито на върха, е на Клеобул (Κλεϋβουλος) (Robinson 1941, 427–428, No. 2202 – 2216, Pl.CXXX I).

Списък на металните предмети, открити в светилището, и то в ранни пластове от V–IV в, завършва с оловен отвес (височина 3,8 см; дебелина 2,5 см). Той е намерен в Кв. Е16 върху банкет в основата на външно лице на западна крепостна стена. Формата е правоъгълна, като в горната част е имало халка за закачване на някаква

sandar, one of Philip's generals, written in the genitive:

Л: ΑΝΑ; О: ΞΑΝ [ΔΡΟΥ].

The discovered objects are identical to those found both within the fortified residence at the foot of the peak and outside the walls of the residence (Христов, Манов 2011, 119–132; Христов 2012, 79–90; Hristov, Manov 2011, 21–34).

On cleaning and deciphering the letterings on the sling lead bullets from the residence it was accepted that the name of Anaksandar undoubtedly matched the name of one of Philip II's commanders, whose military forces, including specialized sling shooters, participated in the siege and capture of Olynthus– (<ΑνÜξανδρος) (Robinson 1941,422,No. 2177,Pl. CXX). The other name that was deciphered on the lead sling bullets but not on those found on the peak was the name of Cleobulus (Κλεϋβουλος) (Robinson 1941, 427–428, No. 2202–2216, Pl. CXXX I).

The list of metal objects found in the sanctuary, and in the early layers of the 5th–4th c. at that, concluds with a plummet (Height 3,8 cm, thickness 2,5 cm), found in Square E16 at the basis of the external face of the western wall. Its shape is rectangular; it used to be suspended on a strip through a ring atop, which was unfortunately broken off. Finds of this kind are extremely rare and are very valuable for the history of the ancient building.

From Thrace hitherto known is a plummet from in the royal tomb with caryatids in Helis, the capital of the Getae, found at the outer side of the western wall of the chamber during a clearing carried out in 2000 (Чичикова, Стоянова, Стоянов 2012, 25–26). Another similar object was found in the fortified residence at the southeast foot of Kozi Gramadi. It was uncovered in the area at the facade of a palace building (Христов Стоянова 2011, 89–90).

Another plummet made of bronze, is kept in the collection of the National Museum in Athens (Orlandos 1968, 69, Fig. 62).

тъкан, за съжаление отчупена. Находки от този род се намират изключително рядко и са много ценни за историята на античното строителство. От Тракия до този момент е познат един оловен отвес от царската гробница с кариатиди в гетската столица Хелис, открит до външната страна на западната страна на гробната камера при почистване през 2000 г. (Чичикова, Стоянова, Стоянов 2012, 25–26). Друг подобен предмет е открит в укрепената резиденция в югоизточното подножие на Кози грамади. Намерен е в пространството пред фасадата на дворцова сграда (Христов Стоянова 2011, 89–90). Друг отвес, изработен от бронз, се съхранява в колекцията на Националния музей в Атина (Orlandos 1968, 69, Fig. 62).

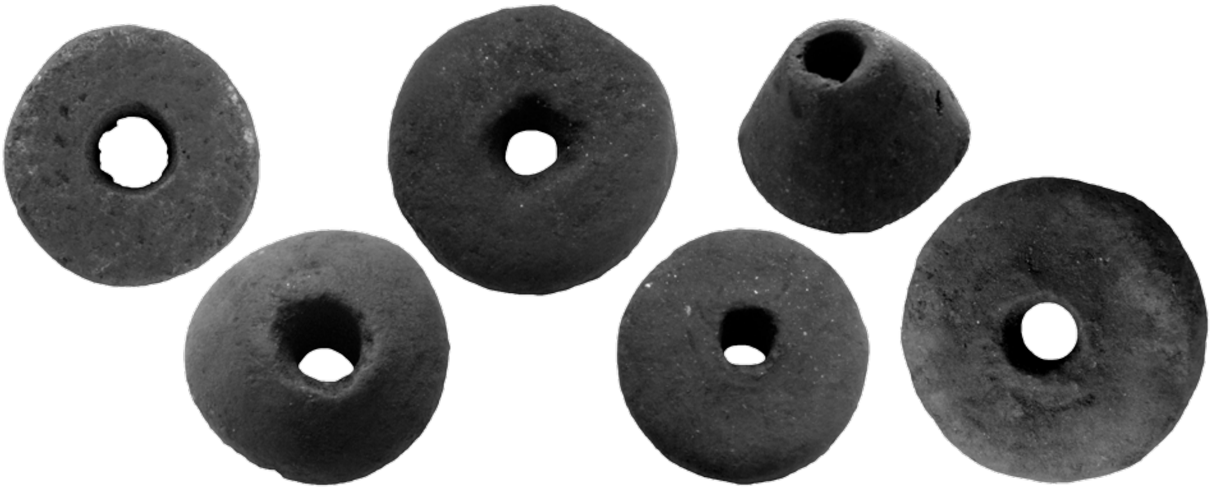
Обр. 1–6. Глинени прешлени за вретено.
Obr. 1–6. Clay spindle whorls.

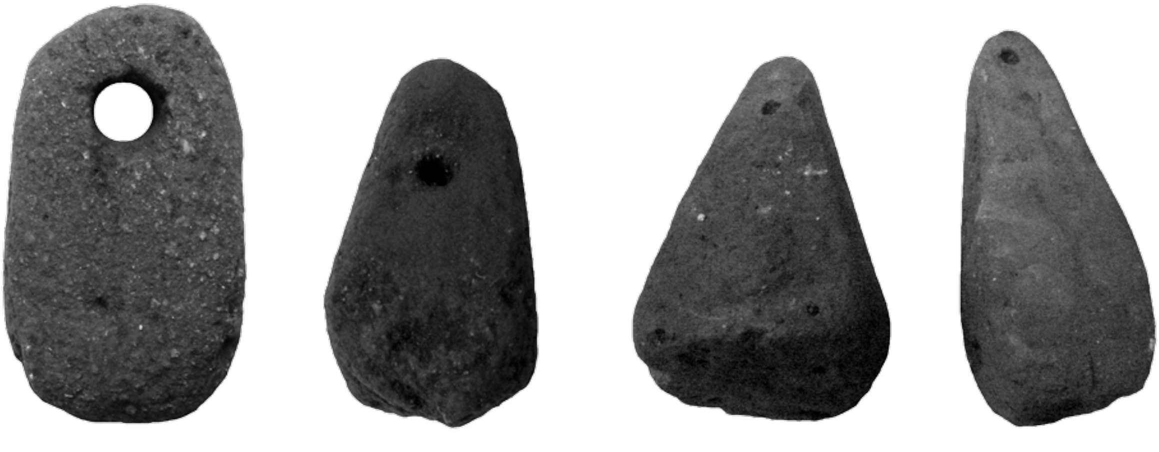
Обр. 7–8–9. Глинени тежести за стан.
Obr. 7–8–9. Clay loom weights.

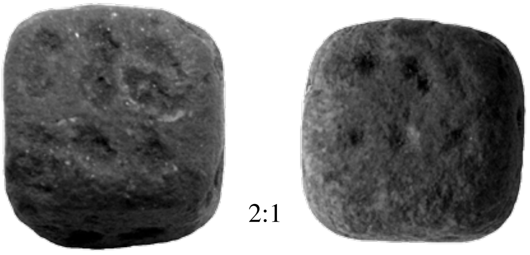

Обр. 10–11. Глинени зарчета.
Obr. 10–11. Clay dice.

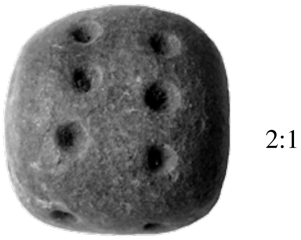

Обр. 12. Бронзово зарче.
Obr. 12. Bronze die.

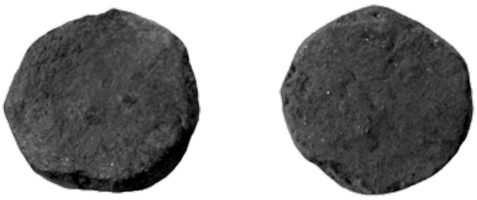

Обр. 13. Глинени жетони (пулове).
Obr. 13. Clay backgammon checkers.

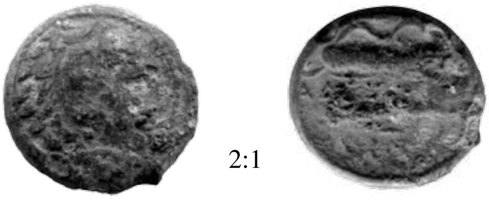

Обр. 13–14. Бронзова монета на Александър Македонски (лице и гръб).
Obr. 13–14. Bronze coin of Alexander of Macedon (obverse and reverse).

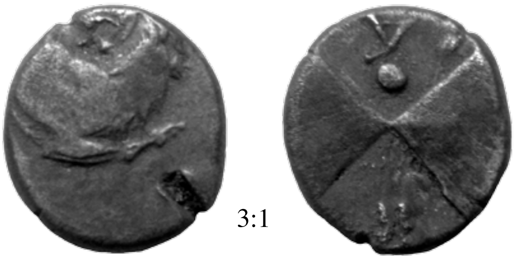

Обр. 15–16. Хемидрахма на Тракийски Херсонес (лице и гръб).
Obr. 15–16. Hemidrahma of the Thracian Chersonese (obverse and reverse).

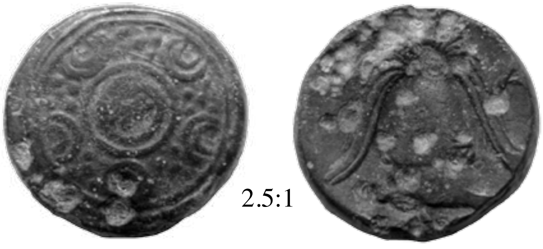

Обр. 17–18. Бронзова монета на Македония от III в. пр. Хр. (лице и гръб).
Obr. 17–18. Bronze coin of Macedonia, 3rd c. BC (obverse and reverse).

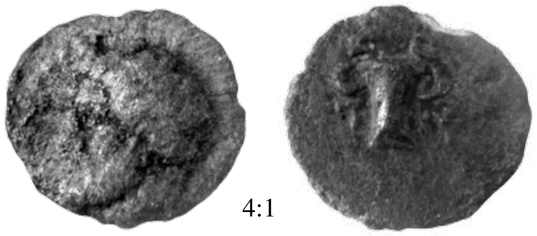

Обр. 19–20. Сребърна монета на одриския цар Котик (лице и гръб).
Obr. 19–20. Silver coin of the Odrysian king Kotyc (obverse and reverse).

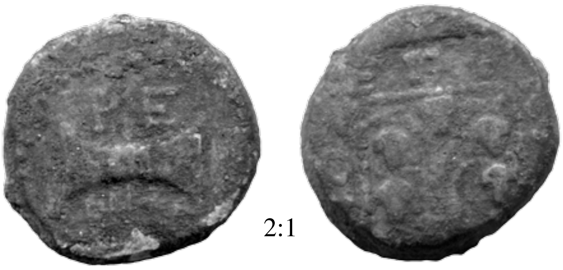

Обр. 21–22. Бронзова монета на одриския цар Терес (лице и гръб).
Obr. 21–22. Bronze coin of the Odrysian king Teres (obverse and reverse).

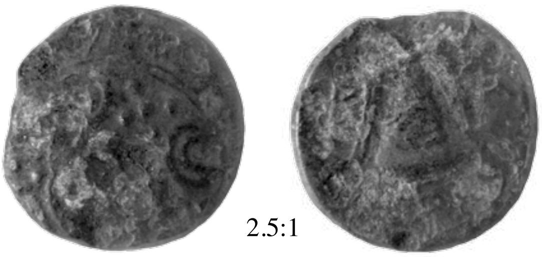

Обр. 23–23а. Бронзова монета на Македония от III в. пр. Хр. (лице и гръб).
Obr. 23–23a. Bronze coin of Macedonia, 3rd c. BC (obverse and reverse).

Обр. 24–27. Върхове на железни стрели.
Obr. 24–27. Iron arrowheads.

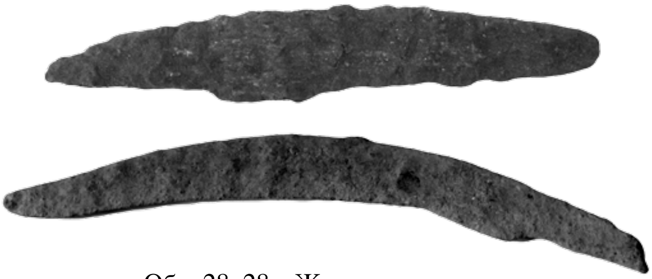

Обр. 28–28а. Железни ножове.
28–28а. Iron knives.

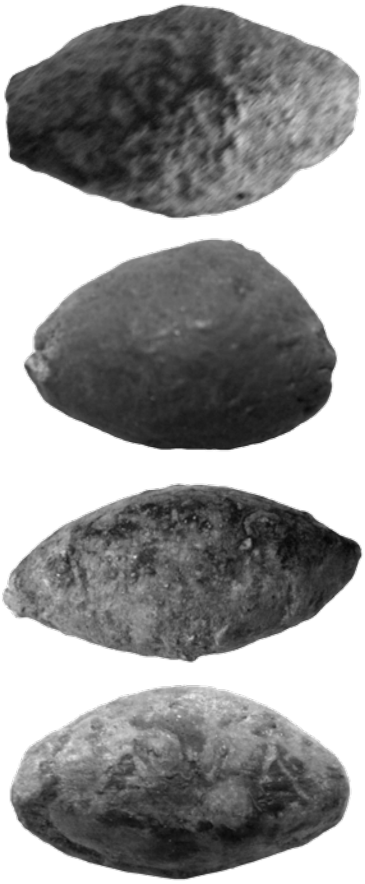

Обр. 29–32. Оловни ядра за прашка.
29–32. Sling lead bullets.

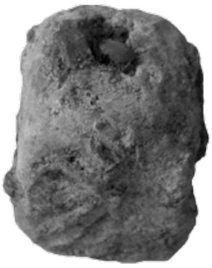

Обр. 33. Олове отвес.
33. Lead plummet.

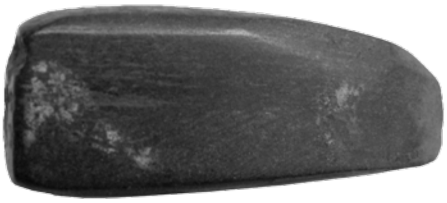

Обр. 34. Каменен брус.
34. Whetstone.

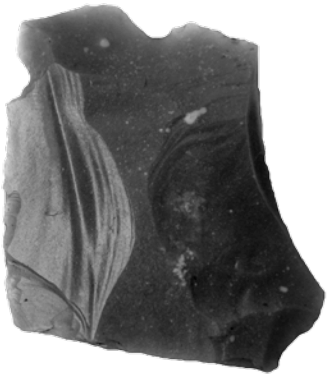

Обр. 35. Кремъчна пластина с режещи обработени ръбове.
35. Flint blade with shaped cutting edges.

III.4.

ГЛАВА 3.4.

КОСТЕН МАТЕРИАЛ

Иван Христов,
Георги Рибаров

При археологическите проучвания на ритуални структури от вътрешна страна на западната оградна стена на светилището са открити множество фрагментирани животински кости. Те се откриват в каменните струпвания заедно с материали от V в. пр. Хр. Изключение правят костите под кирпичен пласт от втора фаза на раннножелязната епоха в кв. Е18.

На практика костният материал е първият по рода си, откриван в пределите на връх Кози грамади. Тук трябва да припомня, че при предишните три археологически кампании в района на върха и основно в пределите на владетелската резиденция не са открити никакви следи от костен материал.

Въпреки силната им фрагментираност и ронливост, могат да се напишат бележки относно вида им благодарение на анализа, извършен от Георги Рабаров.

Биогенните материали най-често са малки фрагменти от кости или други части от скелета на животните (рога, копита, зъби), което затруднява едно по-обстойно характеризиране на физическия тип на видовете и индивидите.

Все пак археозоологичният материал дава възможност да се направят някои, макар и предварителни, изводи.

Установени са 5 вида домашни и 4 вида

CHAPTER 3.4.

BONE MATERIAL

Ivan Hristov,
George Ribarov

During the archaeological research of the ritual structures inside the western fence wall of the sanctuary, numerous fragmented animal bones were discovered. They were found in the stone clusters together with material from the 5th century BC. The bones found in Square E18, under the adobe layer from the second phase of the Early Iron Age were an exception.

Practically, the bone material was the first of its kind discovered within the area of Kozi Gramadi. We should remember that in the previous three archaeological campaigns no traces of bone material were found in the area of the peak and within the land of the royal residence.

Despite their strong fragmentation and friability references on their appearance can be made thanks to the analysis conducted by Georgi Ribarov.

The biogenic materials include mostly small fragments of bones or other parts of the skeleton of the animals (horns, hooves, teeth), which hampers the more thorough characterization of the physical type of species and individuals.

Yet, the arheozoological material makes it possible to draw some preliminary conclusions.

Established were 5 types of domestic and 4 types of wild animals. Determined was the диви животни. Определените до вид или много по-рядко до семейство археозоологични находки са 120. От тях 99 отнасяме към домашни животни, а останалите 21 към диви такива. Малка част – 11 останки (8,4%) са неопределяеми дребни костни трески, поради което не са взети под внимание при проучването.

Домашните видове определени по техните останки са: говедо (B. taurus), кон (E. caballus), свиня (S. domestica), овца (O. aries) и коза (C. hircus).

Установените диви животни имат следния видов състав – тур (B. primigenius), благороден елен (C. elaphus), сърна (C. capreolus) и дива свиня (S. scrofa).

Част от намерените в проучвания обект кости носят следи от термична обработка. В повечето случаи остеологичните останки са повлияни от пряк досег с огъня, т.е. месото е приготвяно за консумация чрез печене. В други случаи месото е било варено.

Най-често следи от кулинарна обработка – нарези от сечива и обгаряне, намираме по онези части от тялото, които са място на разфасоване, или места с по-тънък слой месо. Такива обикновено са дисталните (отдалечени от трупа) части на плешката и бута, или на целите крайници. При печенето на месото на пряк огън често обгарят лакътната и колянната стави. В един случай намираме скочна кост (talus) от сърна, която е силно обгорена (към овъгляване). Такова силно обгаряне се получава рядко при печене. Не е изключено останки от скелета да са хвърляни вторично в огъня след консумацията на месото.

Предполагаме, че животниските останки в проучваните култови структури всъщност са част от ритуални угощения, характерни както за тракийските, така и за светилищата в Гърция. Според Р. Георгиева кулинарно обработените кости свидетелстват именно за устройване на угощения, натоварени със смисъла на кръвни хранителни жертви (Георгиева 1999, 95). По същество остеологичния материал би трябвало да има пряка връзка с битовата керамика,

type or much less often the family of 120 arheozoological findings. Of these, 99 related to domestic, and the remaining 21 to wild animals. A small proportion – 11 remains (8.4%) were indeterminable tiny bone chips that were therefore not considered in the study.

The domestic species identified by their remains were: cattle (B. taurus), horse (E. caballus), pig (S. domestica), sheep (O. aries) and goat (C. hircus).

The identified wild species were of the following kinds: taurus (B.primigenius), red deer (C.elaphus), roe (C.capreolus) and wild boar (S. scrofa).

Part of the bones found in the researched site bore traces of heat treatment. In most cases the osteological remains were influenced by direct contact with fire, i.e. the meat was prepared for consumption by baking. In other cases, the meat was cooked.

Most often traces of culinary processing (traces from cutting tools and cautery) we find on those parts of the body that are easy for cutting or places with a thin layer of meat. These are usually the distal (remote from the point of attachment or origin) parts of the shoulder and the leg or whole limbs. When roasting on direct fire, most often the elbow and knee joints sear. In one case we found ankle bone (talus) of roe, which was severely burned (to carbonization). Such strong scorching rarely gets in baking. It is not excluded skeletal remains to have been thrown into the fire again after the consumption of meat.

We assume that in the investigated ritual structures, the animal remains were actually part of the ritual feasts typical for both the Thracian sanctuaries and those in Greece. According to R. Georgieva, the culinary treated bones pointed to the occurrence of such feasts, laden with the meaning of blood food offerings (Георгиева 1999, 95). Essentially, the osteological material should have had a direct connection with the daily pottery if intact ware were found.

Tables 1 and 2 represent the domestic

ако се открият цели керамични съдове.

В таблици 1 и 2 са дадени домашните и диви животни, установени в проучвания обект, както и относителният дял на останките и броят на индивидите към съответните видове.

and wild animals found in the researched site and the proportion of the remains and the number of the individuals to the species studied.

Ratio of domestic to wild specimen: 17 (68%) to 8 (32%) (Fig. 1).

Таблица 1. Домашни животни в проучвания обект
Table 1. Domestic animals in the researched site

Вид Species	Брой и % останки Number, % remains	Брой и % индивиди Number, % specimen
Говедо / Cattle (B. taurus)	70 (70,7%)	7 (41,2%)
Кон / Horse (E. caballus)	1 (1,0%)	1 (5,9%)
Свиня / Pig (S. domestica)	10 (10,1%)	2 (11,8%)
Овца / Sheep (O. aries)	3 (3,0%)	3 (17,6%)
Коза / Goat (C. hircus)	8 (8,1%)	3 (17,6%)
Овца / Коза / Sheep / Goat (Ovis/Capra)	7 (7,1%)	1 (5,9%)
Общо / Total:	99 (100,0%)	17 (100.0%)

Таблица 2. Диви животни в проучвания обект
Table 2. Wild animals in the researched site

Вид Species	Брой и % останки Number, % remains	Брой и % индивиди Number, % specimen
Тур / Taurus (B. primigenius)	3 (14,3%)	2 (25,0%)
Благороден елен / Red deer (C. elaphus)	13 (61,9%)	3 (37,5%)
Сърна / Roe (C. capreolus)	4 (19,0%)	2 (25,0%)
Дива свиня / Wild boar (S. scrofa)	1 (4,8%)	1 (12,5%)
Общо / Total:	21 (100,0%)	8 (100,0%)

Отношението на домашните към дивите индивиди е 17 към 8 (68% към 32%) (Обр. 1).

Хоризонтално разпределение на останките от животни

Забележка: След сектора са отбелязани установените видове, брой индивиди и възрастта. В скобите са дадени частите на тялото от които са останките.

15.08.2013 г., кв. Е17, между западен профил и вътрешно лице – говедо на възр. 4–5 год. (глава); овца на възр. 2–3 год.

Horizontal distribution of the animal remains

Note: After the sectors follow the established species, number of specimen and age. The body parts to which the remains belonged are bracketed.

15.08.2013, Square E17, between the western profile and the inner face – adult cattle aged 4–5 years (head), sheep aged 2–3 years (left hind limb), goat relatively adult aged 2,5–3 years (head, torso); roe, female adults (left shoulder, right leg).

15.08.2013, Square E17, east of a wall under a stone blockage – horse aged 3–3,5 years (left leg, traces of ashes on the distal (ляв заден крайник); коза, сравнително възрастен индивид на 2,5–3 год. (глава,торс); сърна, възр. женски индивид (лява плешка, десен бут).

15.08.2013 г. кв. Е17, източно от стена под каменен блокаж – кон на възраст 3–3, 5 год. (ляв бут, следи от пепел по дисталната част от големия пищял); говедо 1 незрял инд. на 2–2, 5 год. (останки от цялото тяло) и 1 възр. инд. на 3,5–4 год. (глава, плешка); коза, възр. мъжки (глава, преден десен и заден ляв крайници – обгорени на пряк огън кости); дива свиня, възр. женски (глава); благ. елен, възр. мъжки (заден десен крайник – обгорели голям пищял и скочна кости); сърна, възр. индивид (заден десен бут – обгорели голям пищял и скочна кост).

16.08.2013 г., кв. Е18, източно от стена под нападалите кирпичи в пласт от втора фаза на ранножелязната епоха – говедо, незр. инд. на 1,5–2 год. (глава, торс, заден крайник – обгорели кости); свиня, млад инд. на 5–6 месеца (лява плешка – лъчева кост обгоряла); овца, възр. инд. на 3–4 год. (глава); коза, възр. на 3–3,5 год. (лява плешка – следи от сечива по раменната и лъчевата кости); тур, 1 възр. мъжки (глава) и 1 възр. женски (глава); благ. елен, възр. мъжки (ляв и десен задни крайници – обгорели голям пищял, скочна кост, първа и втора фаланги, т.е. кости на пръстите).

17.08.2013 г. кв. Е18 – говедо, 1 сравнително едър, вероятно мъжки инд. на възраст 8–9 год. (глава, торс), 1 незр. инд. 2–2,5 год. (глава) и 1 млад инд. 1–1,5 год. (глава, заден крайник, торс); свиня, млад инд. на 4–5 месеца (ляв и десен бутове – обгорели скочна кост и голям пищял, плешка – лопатката обгоряла, торс – тазовата кост обгоряла). Прасенцето печено цяло; овца или коза, възр. инд. на около 3 год. (глава, плешка, торс); овца, незр. инд. на 8–9 месеца (десен бут); благ. елен, сравнително млад женски инд. 2–3 години (глава, заден крайник, торс – големият пищял обгорял от пряк огън).

В кв. Е17 между зап. профил и вътр. лице домашните индивиди са 3 (75%), а дивите 1 (25%). В този сектор всички индиви-

part of the cannon-bone), 1 immature cattle aged 2–2,5 years (remains of the whole body) and 1 adult cattle aged 3,5–4 years (head, shoulder); goat, male adult (head, right front and left hind legs – bones burnt by direct fire), wild boar, female adult (head), red deer, male adult (right hind leg – charred cannon- and ankle bones), roe, adult (right hind leg – charred cannon- and ankle bones).

16.08.2013, Square E18, east of the wall under the fallen adobes in the layer of the second phase of the Early Iron Age – ox, immature, aged 1.5–2 years (head, torso, hind leg – charred bones), pig, young, aged 5–6 months (left shoulder – charred radius bone) sheep, adult aged 3–4 years (head); goat, adult aged 3–3,5 years (left shoulder – traces of tools on the shoulder and radius bones), taurus, one male adult (head) and one female adult (head), red deer, male adult (left and right hind legs – charred cannon- and ankle bones, first and second phalanges, i.e. bones of the toes).

17.08.2013. Square E18 – ox, one relatively large animal, probably male, aged 8–9 years (head, torso), one immature, aged 2–2.5 years (head) and one young, aged 1–1.5 years (head, hind leg, torso), pig, young aged 4–5 months (left and right buttocks – charred, ankle bone and cannon-bone, shoulder – charred blade, torso – charred pelvic bone), the young pig roasted whole; sheep or goat, about 3 years old (head, shoulder, torso), sheep, immature, aged 8–9 months (right hind leg), red deer, relatively young female, aged 2–3 years (head, hind limb, torso – cannon-bone charred by direct fire).

In Square E17 between the western profile and the inner face, the domestic animals were 3 (75%) and the wild 1 (25 %). In this sector, all animals were adults.

In Square E18, under the stone block – 6 animals (85.7%) were adults and one (14.4%) immature. In the sector the domestic animals were four (57.1%) and the wild were 3 (42.9%), i.e. the proportion of the wild animals increased, which is typical of the earlier ди са възрастни.

В кв. E18 под каменен блокаж 6 индивида (85,7%) са възрастни, а 1 (14,4 %) незрял. В сектора домашните индивиди са 4 (57,1%), а дивите 3 (42,9%), т.е. относителният дял на дивите се увеличава, което е характерно за по-ранните епохи и за светилището на Кибела в античния Кабиле.

В кв. E18, изт. от креп. стена под нападали кирпичи, домашните индивиди са също 4 (57,1%), а дивите 3 (42,9%). От тях 5 инд. (71,4%) са възрастни, 1 незрял (14,3%) и 1 млад (14,3%).

В таблица 3 е дадена честотата на срещане на различните части от тялото на животните изчислени по техните останки. Посочени са 4 колонки с данни: глава; торс (тялото без главата и крайниците); преден крайник, включващ останки от плешката или от целия крайник; заден крайник, включващ бута или останки от целия крайник.

eras and in the sanctuary of Cybele in ancient Kabyle.

In Square E18, east of the fortress wall under some fallen adobes, the domestic animals were again four (57.1%) and the wild – 3 (42.9%). Of these, 5 animals (71.4%) were adults, one immature (14.3 %) and one younger (14.3 %).

Table 3 provides the frequency of occurrence of the various body parts of the animals calculated on their remains. Indicated are four columns of data: head, torso (the body without the head and the limbs) foreleg, including remains of the shoulder or the whole limb, hind leg including rump or remains of the whole limb.

As a parallel to the results from Dr. George Ribarov's osteological observations we can refer to his studies on the bone material from the region of Kabyle as well as to those of Dr. Lazar Ninov on the bone material from the sanctuary at Babyak.

Таблица 3. Честота на срещане на различните части на тялото на животните по сектори
Table 3. Frequency of occurrence of various animals' body parts by sectors

Сектор Sector	Брой и % на случаите Number and % of cases			
	Глава Head	Торс Torso	Преден крайник Foreleg	Заден крайник Hind leg
Кв. E17 Square E17	6 (33,3%)	6 (33,3%)	3 (16,7%)	3 (16,7%)
Кв. E17 Square E17	2(33,3%)	1 (16,7%)	1 (16,7%)	2 (33,3%)
Кв. E18, под каменен блокаж Square E18, under stone blockage	4 (30,8%)	1 (7,7%)	3 (23,1%)	5 (38,4%)
Кв. E18, под кирпичен пласт Square E18, under adobe layer	4 (44,5%)	1 (11,1%)	2 (22,2%)	2 (22,2%)
Общо за обекта Total for the site	16 (34,8%)	9 (19,6%)	9 (19,6%)	12 (26,0%)

Като паралел на резултатите от остеологичните наблюдения на д-р Георги Рибаров могат да бъдат посочени изследванията му върху костния материал от района на Кабиле и тези, направени от д-р Лазар Нинов върху костния материал от светилището при Бабяк.

In the Thracian sanctuary of Cybele on Zaychi wrah (the last eastern part of Sredna Gora Mt) in the ancient city of Kabyle near Yambol there were also a great number of remains of domestic and wild animals, whose body parts were given as offerings to the goddess (Fig. 2). In this case, the materials were

В тракийското светилище на Кибела на Зайчи връх (източен край на Средна гора) в античния град Кабиле край Ямбол намираме също множество останки от домашни и диви животни, части от тялото на които са поднасяни като дар на богинята (Обр. 2). Тук материалите произхождат от затворено след срутване на стените и покрива култово помещение на светилището. Датировката им е от началото на I хилядолетие пр. Хр. до края на елинистическата епоха. В най-ранните пластове отношението на домашните към дивите индивиди е 53,3% към 46,7%, т.е. почти наполовина. В средните по възраст пластове относителният дял на домашните нараства на 62,5% срещу 37,5% на дивите. В най-късните пластове(елинистическа епоха) делът на домашните е вече 85,2%, докато дивите индивиди имат едва 14,8% дял (за повече данни виж Рибаров, 1991, 156–167).

Ситуацията при светилището при Бабяк в Родопите е близка до тази от Кози грамади и Кабиле. Според Лазар Нинов най-голям процент костен материал е открит в структури от късножелязната епоха (Нинов 2008, 185–189). По подобие на средногорския обект немалка част от костите се откриват под каменни структури. За разлика от изследвания обект при Бабяк преобладават костите на домашни животни, сред които и куче. При Кози грамади най-голям процент кости са открити от говедо, докато при Бабяк от коза и овца. Различията могат да се държат на изповядваните култове и обредни практики (Обр. 3).

И на двата обекта не са открити следи от птици. Костите от дивеч присъстват „символично“ в пластовете на родопския обект, което според мен изглежда странно предвид заобикалящата подчертана планинска среда на обекта.

retrieved from a worship room of the sanctuary closed after the collapse of the walls and roof. They were dated between the beginning of the 1st millennium BC and the end of the Hellenistic era. In the earliest layers the ratio of the domestic to the wild specimen was 53.3% to 46.7%, i.e. almost in half. In the medium- layers the share of the domestic animals increased to 62.5% against 37.5% of the wild. In the latest layers (Hellenistic era), the share of the domestic animals was already 85.2%, whereas the wild ones had only 14.8% (for more details see Ribarov, 1991, 156–167).

The situation in the sanctuary at Babyak in the Rhodope Mountains is close to that on Kozi Gramadi and in Kabyle. According to Lazar Ninov, the highest percentage of bone material is found in Late Iron Age structures. (Нинов 2008, 185–189). Like in the site in Sredna Gora, a significant part of the bones was found under stone structures. Unlike the researched site, however, in Babyak the bones of domestic animals, including dogs, prevailed. On Kozi gramadi, the highest percentage of the bones was of cattle, while in the sanctuary at Babyak of goats and sheep. The differences may be due to differences of the professed cult and ritual practices (Fig. 3).

On both sites there was no evidence of birds. Bones of game occurred “symbolically” in the layers of the Rhodope site, which in my opinion seems odd given the surrounding mountain environment of the site.

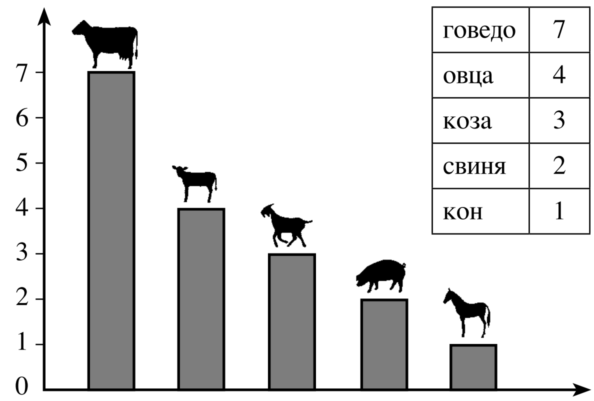

говедо	7
овца	4
коза	3
свиня	2
кон	1

Обр. 1. Разпределение на домашните животни от светилището на връх Кози грамади по броя на индивидите.
Fig. 1. Distribution of domestic animals on the territory of the sanctuary on Kozi Gramadi in number of individuals.

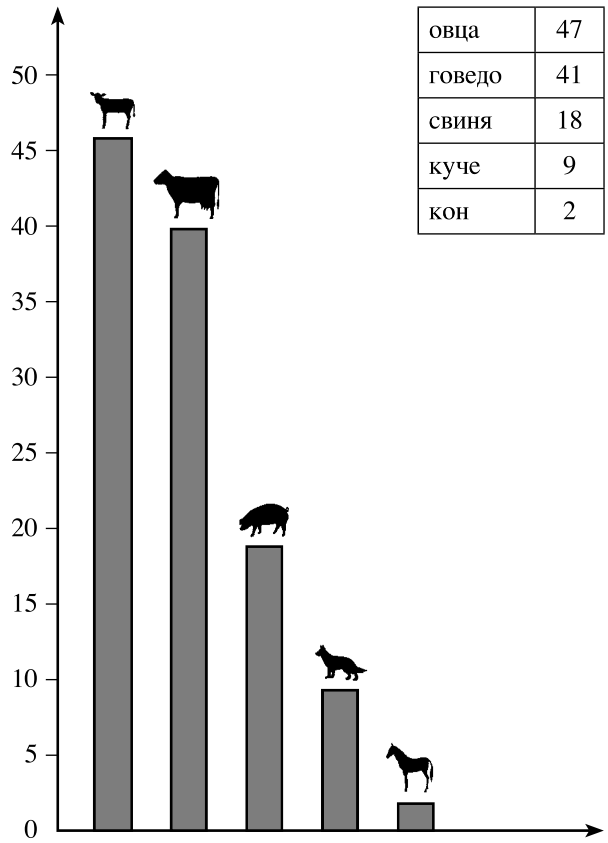

овца	47
говедо	41
свиня	18
куче	9
кон	2

Обр. 2. Разпределение на домашните животни от светилището на Бабяк по броя на индивидите (по Л. Нинов).
Fig. 2. Distribution of domestic animals on the territory the sanctuary at Babyak in number of individuals (by L. Ninov).

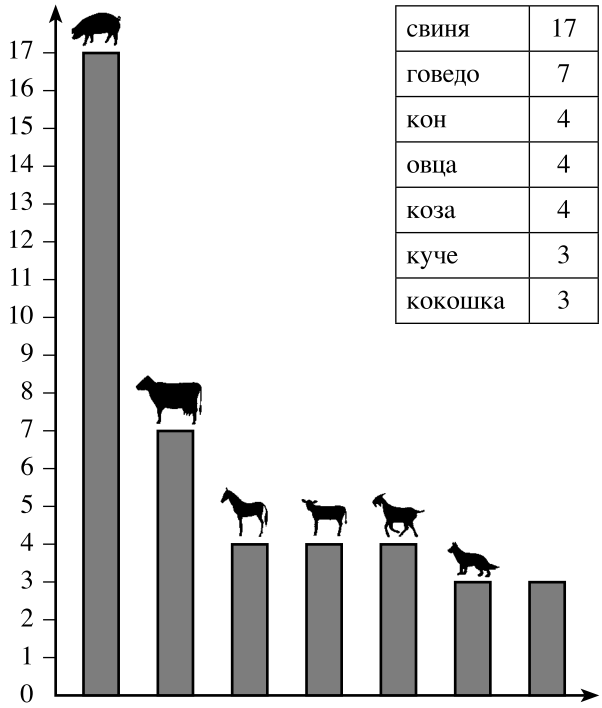

свиня	17
говедо	7
кон	4
овца	4
коза	4
куче	3
кокошка	3

Обр. 3. Разпределение на домашните животни от култова сграда при Кабиле по броя на индивидите (по Г. Рибаров).
Fig. 3. Distribution of domestic animals on the territory the sanctuary in Kabyle in number of individuals (by G. Ribarov).

IV.

ГЛАВА 4.

СВЕТИЛИЩЕ НА ЗЕВС И ХЕРА (III–IV ВЕК)

Иван Христов

През лятото на 2005 г в крайната северна и крайната южна част на обекта са открити фрагменти от силно фрагментирани оброчни плочки с твърде неясни изображения, от които на два фрагмента могат да бъдат разпознати елементи от хитон (Христов 2006, 121).

В хода на археологическите проучвания през 2013 г. са открити множество фрагменти от оброчни плочки, разпръснати по целия връх с определени зони на концентрация. Намерени и са цели оброчни плочки, на които се разпознават образите на Зевс и Хера заедно или поотделно. Това дава пълното основание на свържем светилището с култа към олимпийската двойка.

При 32 цялостно проучени квадрати, както и подробни наблюдения на терена, не са открити следи от постройка, която можем да интерпретираме като храмова. На практика свещеното пространство представлява широка скална основа с център кулминацията на върха. Податки за оградни зидове съществуват в северното подножие на северната тераса на централния сектор, западните зидове на помещения №2, 3 и 4. Изключвам възможността споменатите погоре помещения с провоъглна форма и изградени с ломени камъни на калова спойка да са служили за култови сгради предвид наличието на сполии с разтрошени плочки

CHAPTER 4.

A SANCTUARY OF ZEUS AND HERA (3rd–4th CENTURY)

Ivan Hristov

In the summer of 2005 in the extreme northern and southern parts of the site we found pieces of highly fragmented votive tablets bearing rather indistinguishable images; on two of them elements of a chiton could be recognized. (Христов 2006, 121)

In the course of the archaeological excavations in 2013, numerous fragments of votive tablets were found scattered around the peak with specific areas of concentration. Intact votive tablets were also uncovered, on which the images of Zeus and Hera were represented, together or separately. This gives every reason to connect the sanctuary with the cult of the Olympic pair.

In the 32 thoroughly explored squares and after the detailed field surveys no traces were found of a building that could be interpreted as a temple. Practically, the sacred space represented wide bedrock with the culmination of the peak as its center. Clues of fencing walls occurred at the northern foot of the northern terrace of the central sector, the western walls of premises №2, 3 and 4. In my opinion, the aforementioned rectangular premises built of broken rubble and mud could not have served for religious buildings because of the presence of broken tablet spolia at places in their walls.

The tablets were placed in most cases directly on the rocks. The discovery of iron на места в техните зидове.

Плочките са били депонирани в повечето случаи направо върху скалите. Откриването на железни гвоздеи и фрагменти от римски керемиди, свлечени по западния склон на централнияа сектор, подсказва възможността на самия връх да е съществувал малък дървен параклис. Следи от постройка от сравнително добре обработени блокове съществуват и на терасата в северното подножие на централния сектор. При описаните случаи са откривани железни държачи за плочки, но не е ясно как точно те са закрепвани – върху греди от дървена конструкция или в цепнатините на скалите.

Независимо от споменатите особености на места в проучваните сектори, може да се напише, че светилището на Зевс и Хера е било скално, открито и маркирано с нисък зид на места.

nails and fragments of Roman tiles that had slid down the western slope of the central sector suggested the possibility a small wooden chapel to have existed on the peak. Traces of a building of relatively well-shaped stone blocks occurred on the terrace at the northern foot of the central sector. In the considered cases, iron holders were also found but it is unclear exactly how the tablets were attached on the beams of a wooden construction or in the crevices of the rocks.

Regardless of the mentioned characteristics of the investigated sectors it can be assumed that the sanctuary of Zeus and Hera was an open-air rock sanctuary marked in some places by a low wall.

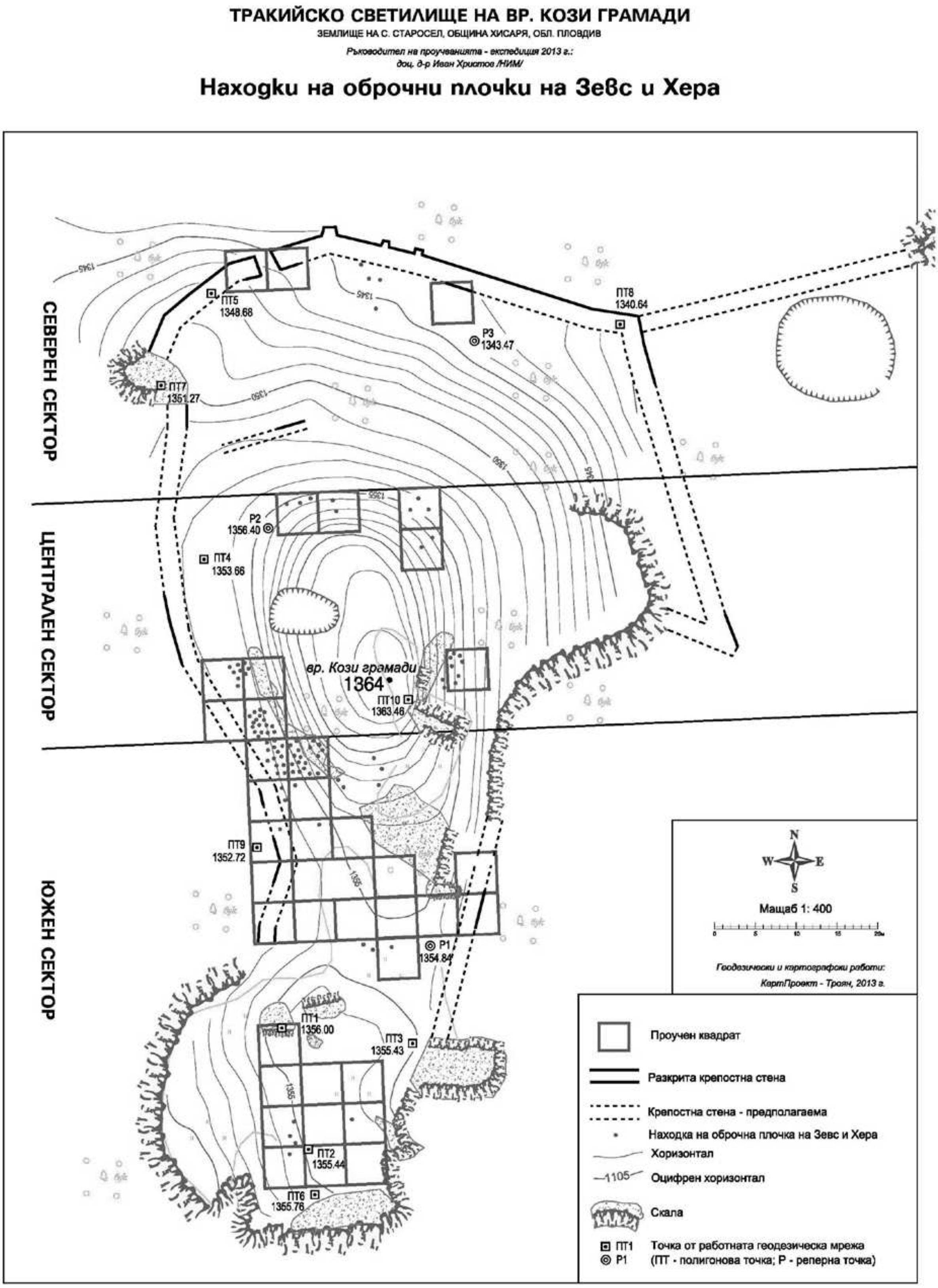
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Находки на оброчни плочки на Зевс и Хера
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
вр. Кози грамади
1364
ПТ1 1356.00
ПТ2 1355.44
ПТ3 1355.43
ПТ4 1353.66
ПТ5 1348.68
ПТ6 1355.76
ПТ7 1351.27
ПТ8 1340.64
ПТ9 1352.72
ПТ10 1363.46
Р1 1354.84
Р2 1356.40
Р3 1343.47
1345
1350
1355
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Проучен квадрат
Разкрита крепостна стена
Крепостна стена - предполагаема
Находка на оброчна плочка на Зевс и Хера
Хоризонтал
1105 Оцифрен хоризонтал
Скала
ПТ1
Р1
Точка от работната геодезическа мрежа
(ПТ - полигонова точка; Р - реперна точка)

Фиг. 1. Находки на оброчни плочки на Зевс и Хера.
Obr. 1. Votive tablets of Zeus and Hera.

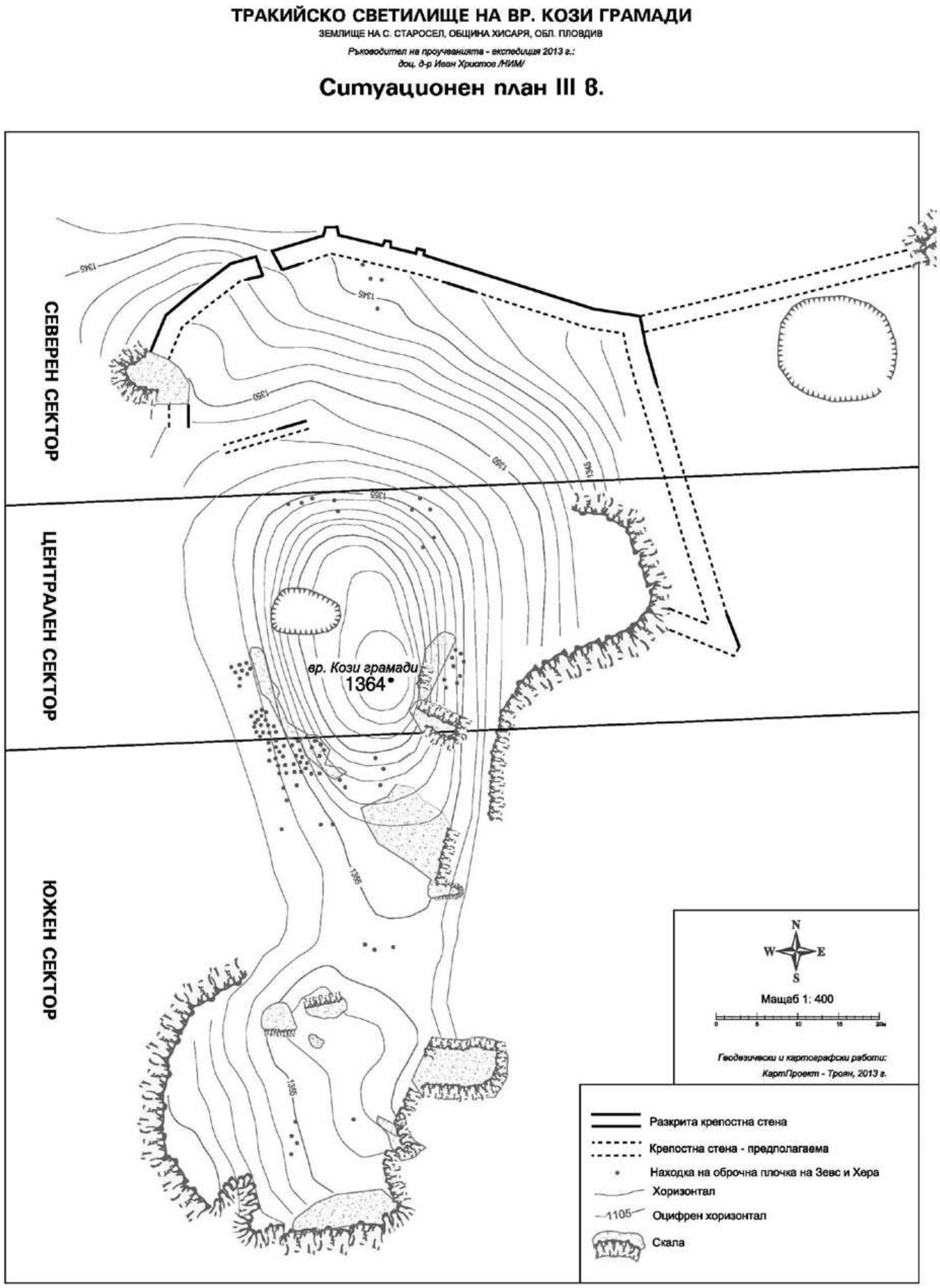
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Ситуационен план III в.
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
1345
1350
1355
1346
вр. Кози грамади
1364
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Разкрита крепостна стена
Крепостна стена - предполагаема
Находка на оброчна плочка на Зевс и Хера
Хоризонтал
1105
Оцифрен хоризонтал
Скала

Фиг. 2. Светилище на Зевс и Хера – ситуационен план.
Obr. 2. Sanctuary of Zeus and Hera – situation plan.

8.10.2013 г. КГ 2013 Западна периферия на скално светилище на Зевс и Хера (хоризонтален план);

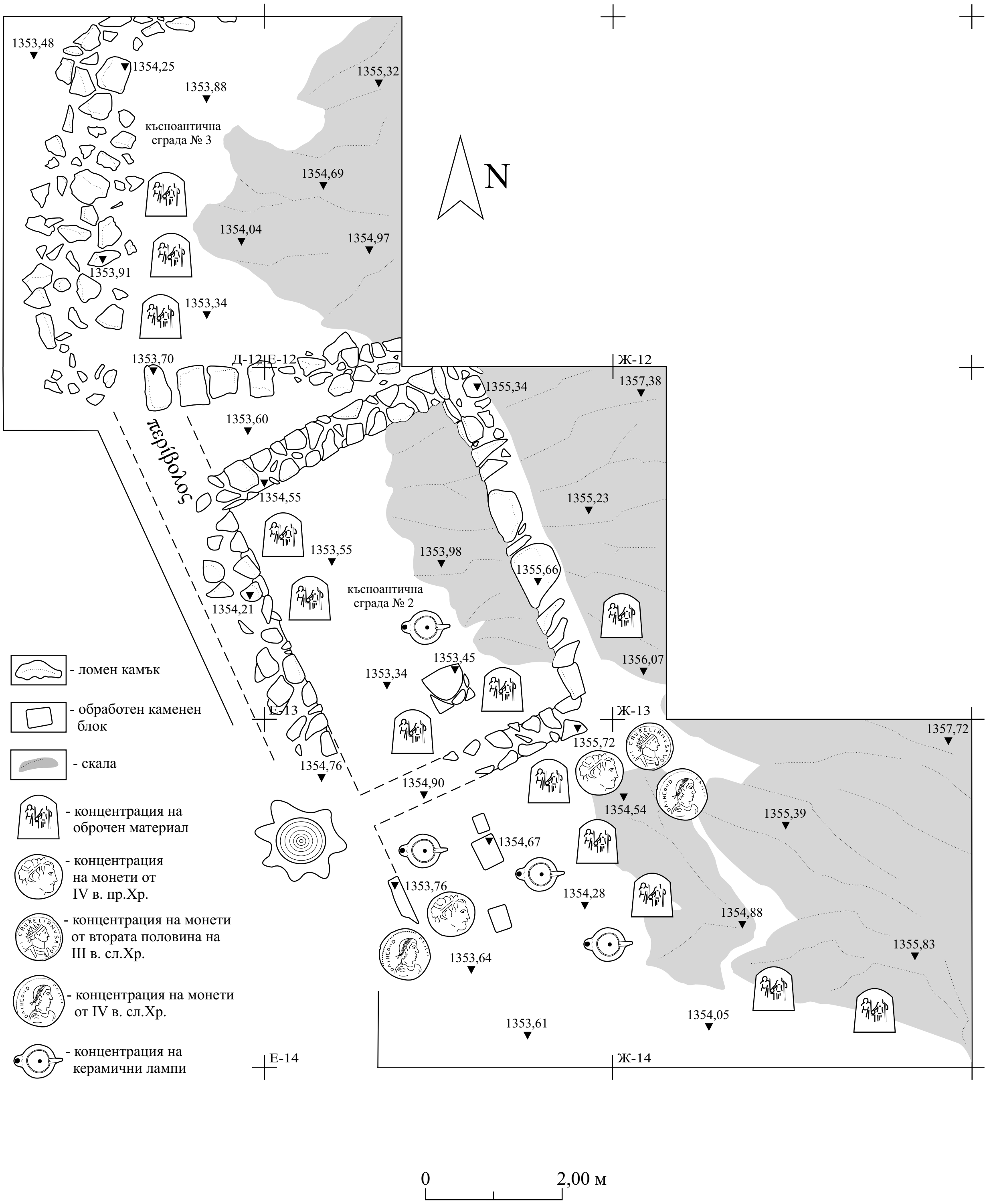
1353,48
1354,25
1353,88
1355,32
късноантична
сграда № 3
1354,69
N
1354,04
1354,97
1353,91
1353,34
1353,70
Д-12
Е-12
Ж-12
1355,34
1357,38
1353,60
περίβολος
1354,55
1355,23
1353,55
1353,98
1355,66
1354,21
късноантична
сграда № 2
1353,45
1353,34
1356,07
Е-13
Ж-13
1355,72
1357,72
1354,76
1354,90
1354,54
1355,39
1354,67
1353,76
1354,28
1354,88
1353,64
1355,83
1353,61
1354,05
Е-14
Ж-14
- ломен камък
- обработен каменен блок
- скала
- концентрация на оброчен материал
- концентрация на монети от IV в. пр.Хр.
- концентрация на монети от втората половина на III в. сл.Хр.
- концентрация на монети от IV в. сл.Хр.
- концентрация на керамични лампи
0
2,00 м

Фиг. 3. Западна периферия на скално светилище на Зевс и Хера – хоризонтален план.
Obr. 3. Western periphery of a rock sanctuary of Zeus and Hera – horizontal plan.

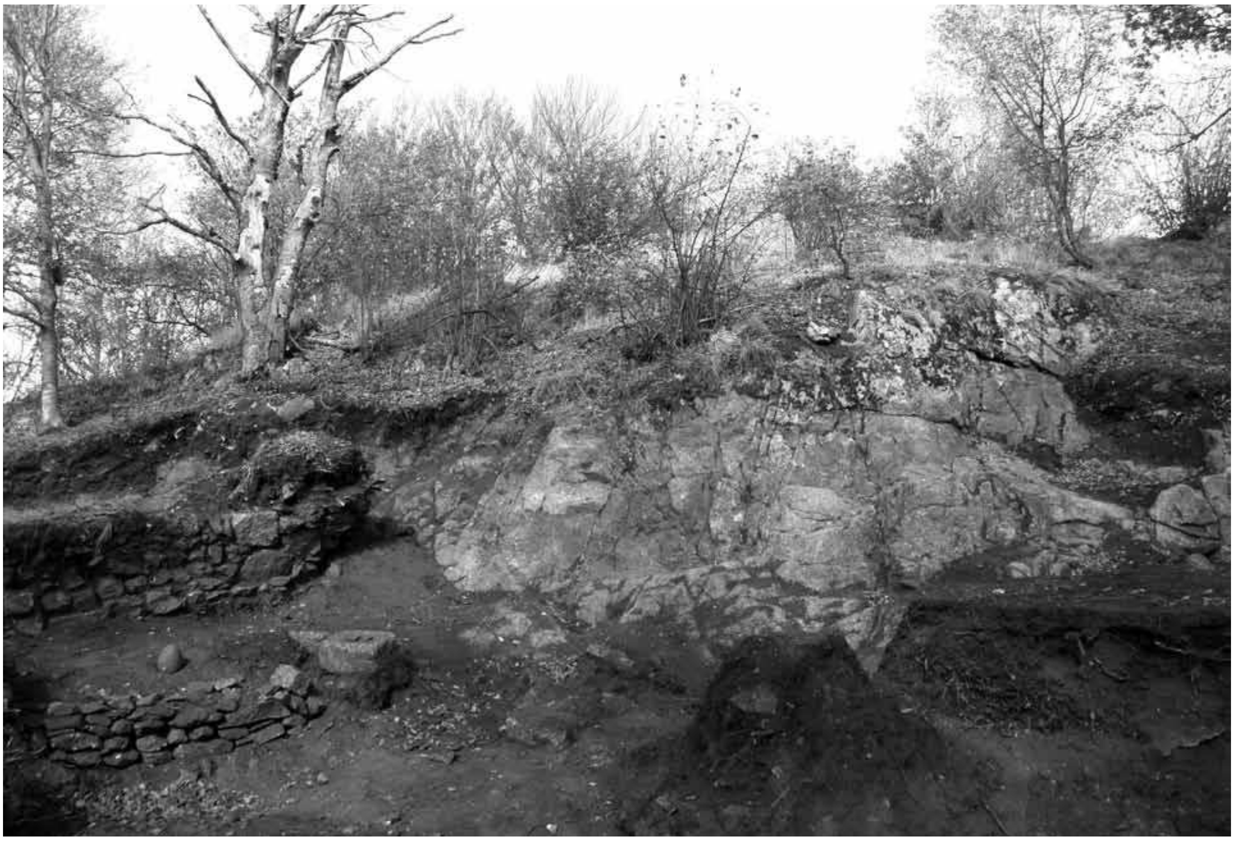

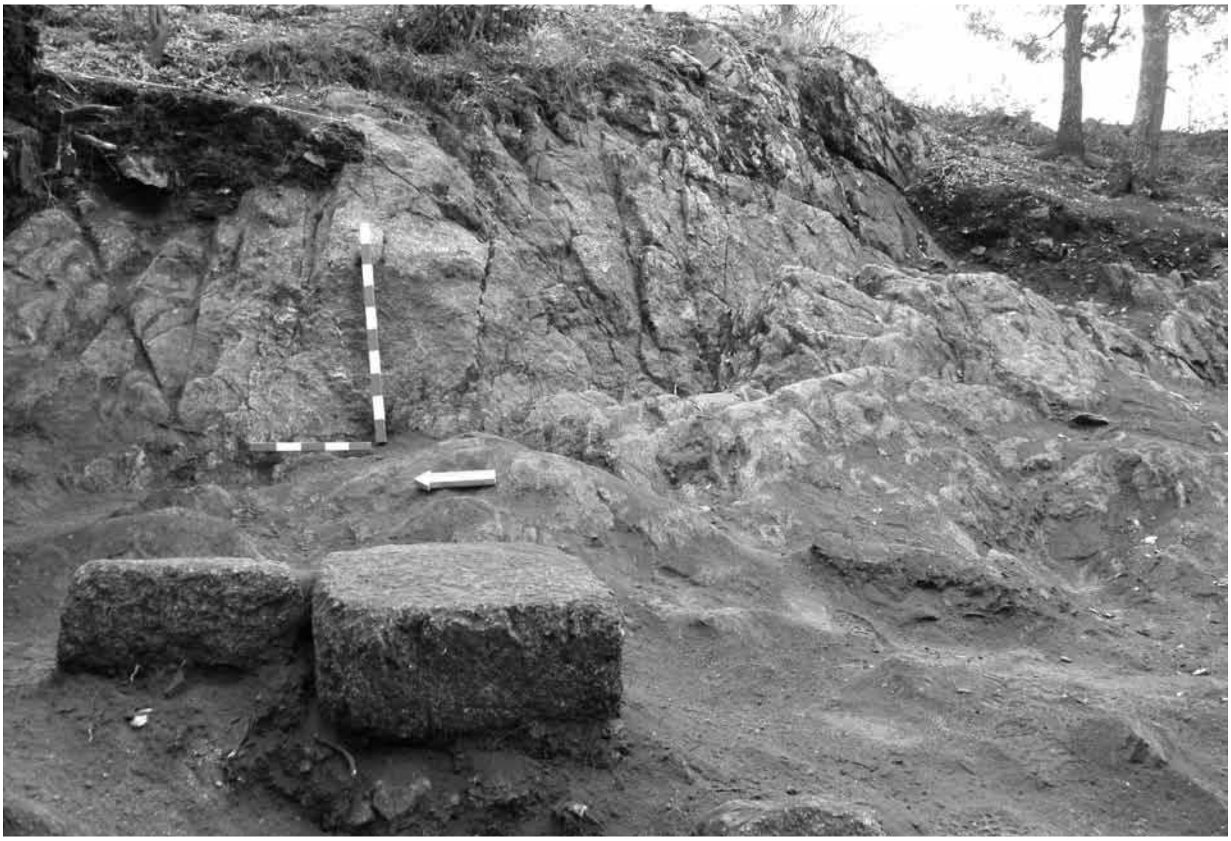

Фиг. 4–5. Общ поглед към западния склон на централния сектор.
Obr. 4–5. General view of the western slope of the central sector.

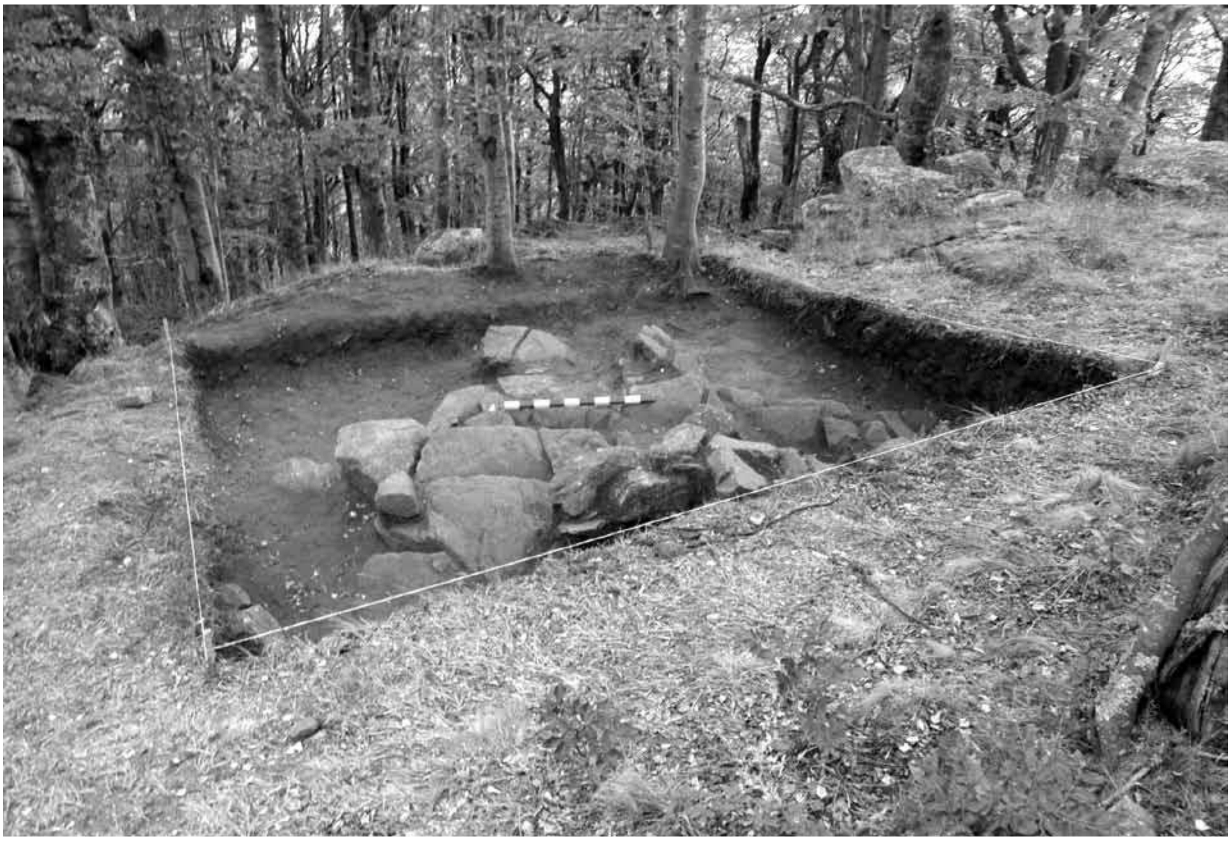

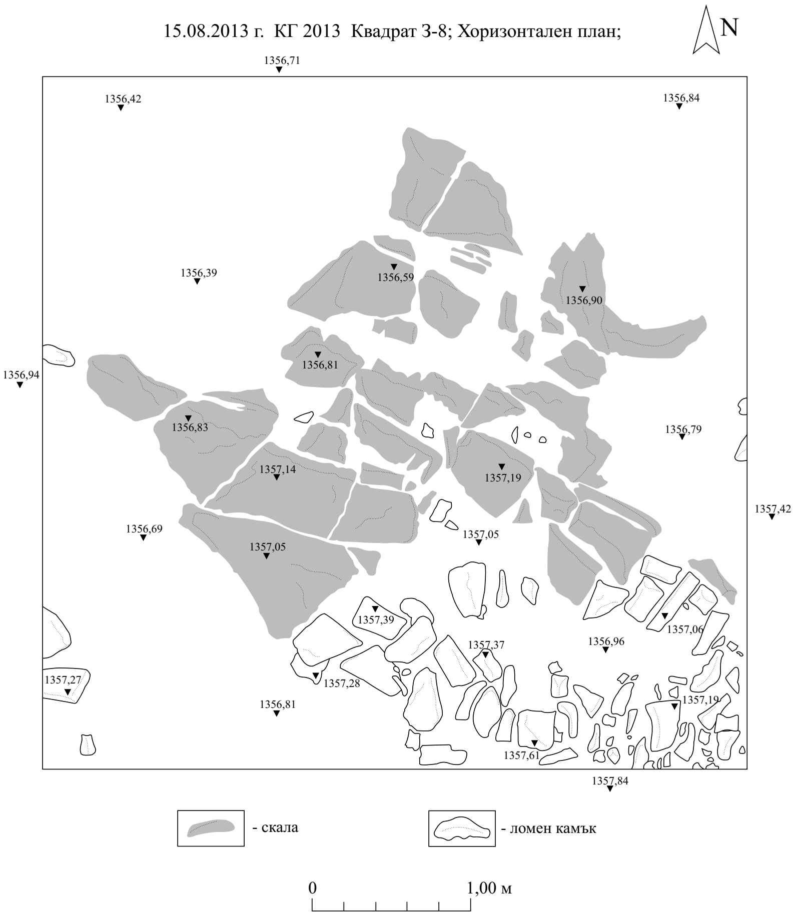
15.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат З-8; Хоризонтален план;
N
1356,71
1356,42
1356,84
1356,39
1356,59
1356,90
1356,94
1356,81
1356,83
1356,79
1357,14
1357,19
1357,42
1356,69
1357,05
1357,05
1357,39
1357,37
1356,96
1357,06
1357,28
1357,27
1356,81
1357,19
1357,61
1357,84
- скала
- ломен камък
0
1,00 м

Фиг. 6–7–8. Разкрити структури на северната тераса на централния сектор.
Obr. 6–7–8. Revealed structures on the northern terrace of the central sector.

Фиг. 9–19. Различни ситуации на откриване на оброчни плочки на връх Кози грамади.
Obr. 9–19. Various discovery situations of votive tablets on Kozi Gramadi.

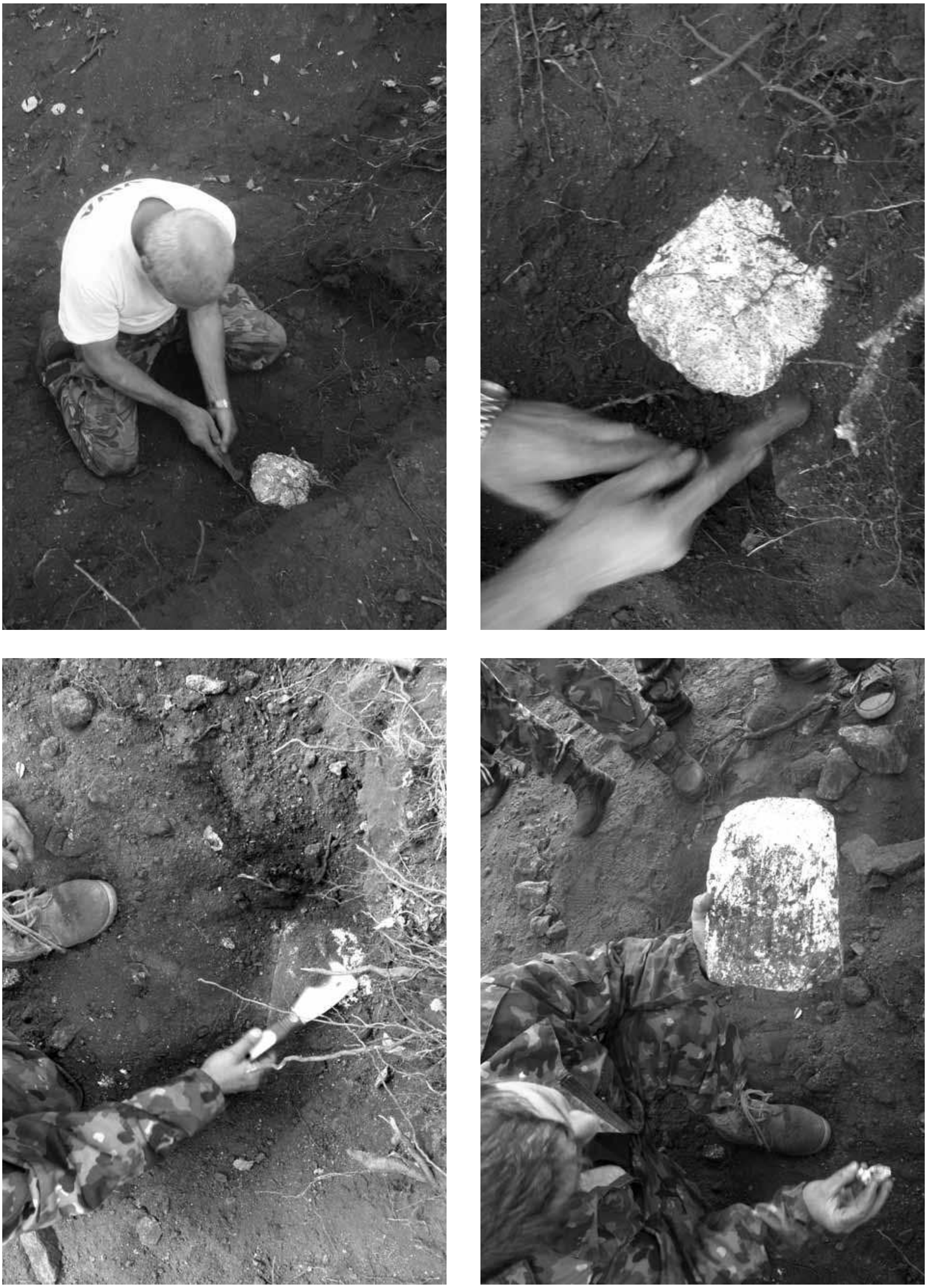

Фиг. 9–19. Различни ситуации на откриване на оброчни плочки на връх Кози грамади.
Obr. 9–19. Various discovery situations of votive tablets on Kozi Gramadi.

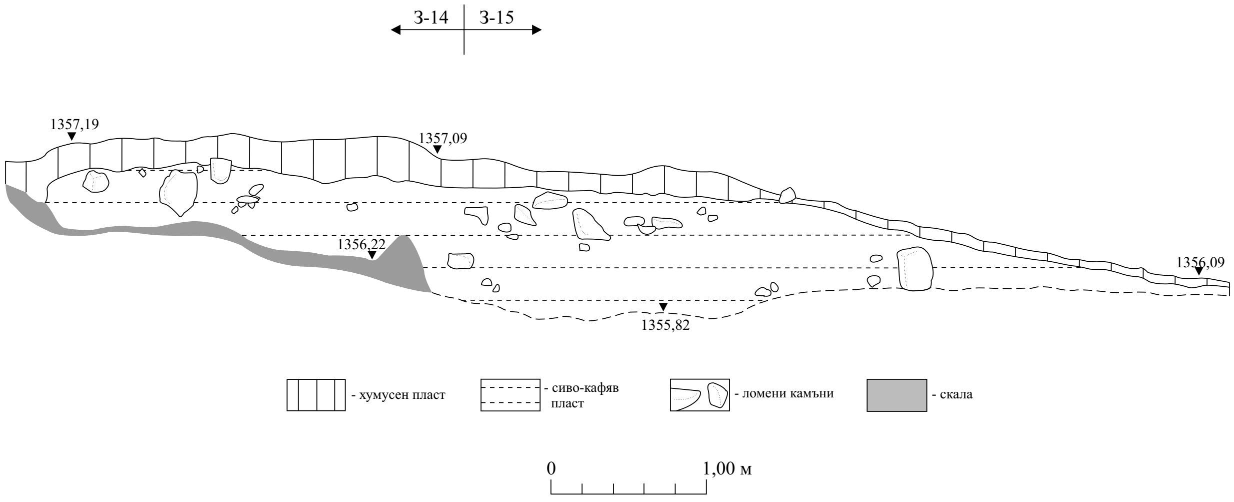

25.09.2013 г. КГ 2013 Квадрати З-14 и З-15; Източен профил (поглед от запад);

З-14
З-15
1357,19
1357,09
1356,22
1356,09
1355,82
- хумусен пласт
- сиво-кафяв пласт
- ломени камъни
- скала
0
1,00 м

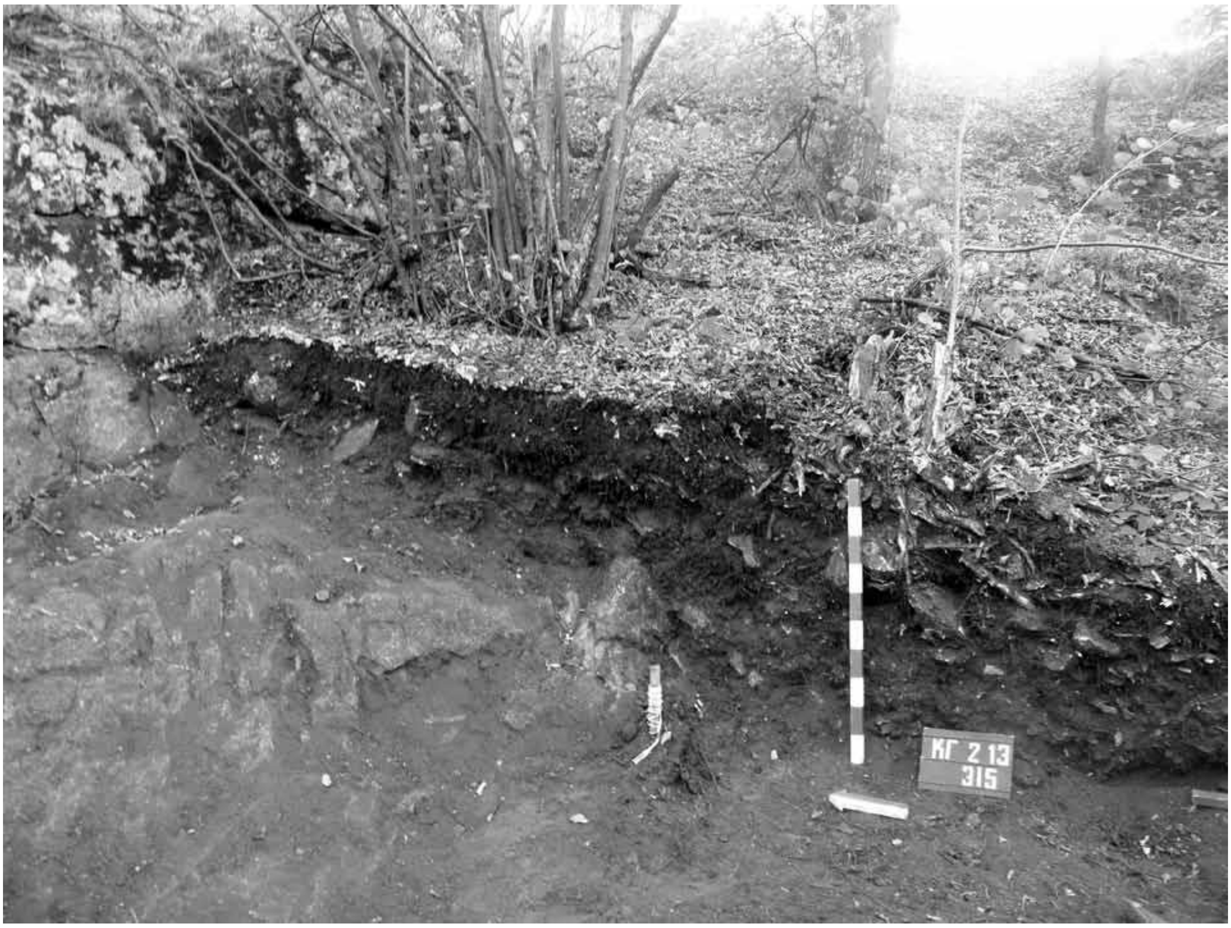

Фиг. 20–21. Профил на западния склон на централния сектор.
Obr. 20–21. Profile of the western slope of the central sector.

IV.1.

ГЛАВА 4.1.

ВОТИВНА ПЛАСТИКА

Иван Христов

При проучванията са открити 160 цели и фрагментирани оброчни плочки и един фрагмент от бронзова статтуя. Броят на по-малките фрагменти от оброчни плочки, цялостно обезличени и неподлежащи на идентифициране, е повече от 200. По всяка вероятност те са част от разтрошени умишлено вотиви при унищожаването на светилището. Цялостно запазените, макар и с леки отчупвания по периферията, са 26 плочки. Заедно с фрагментираните предмети, по които има запазени изображения, те се откриват по целия връх Кози грамади с изявена концентрация по западния склон на централния сектор, като в повечето случаи се откриват с лице върху земята. Отделни фрагменти са открити на северната тераса на централния сектор, около раннотракийския храм в южния сектор, около вътрешното лице на северната крепостна стена и дори в подножието на самотна скала, разположена на 300 м североизточно от светилището.

Вотивите са изработени от мраморизиран варовик. Формата на вотивните плочки е четвъртита, в повечето случаи леко трапецовидна. Горната рамка е заоблена, понякога с обърнат навътре висок профилен ръб, полукръгла профилирана или дъговидна. Страничните рамки са тънки, а долната – широка.

Иконографските особености, които следва да разгледаме, подсказват, че повечето от плочките са изработени по всяка

CHAPTER 4.1.

VOTIVE SCULPTURE

Ivan Hristov

During the research 160 intact and fragmented votive tablets were found together with a fragment of a bronze statue. The number of the smaller fragments of votive tablets thoroughly depersonalized and not subject to identification was over 200. In all probability, they were part of votives intentionally broken to pieces at the time the sanctuary was destroyed. Entirely preserved, albeit with minor chips on the edge, were 26 tablets. Along with the fragmented objects, which bore preserved images they were discovered all over Kozi Gramadi peak with distinguished concentration on the western slope of the central sector, in most cases found face down on the ground. Separate fragments also occurred on the northern terrace of the central sector, around the early Thracian temple in the southern sector, around the inner side of the northern wall, and even at the foot of a lonely rock located 300 m northeast of the sanctuary.

The votive tablets were made of marble limestone. Their shape was rectangular, in most cases slightly trapezoidal. The frame in its upper part was rounded, sometimes with a high profiled edge turned inward, semicircular or arched. The side frames were thinner and the lower – wide.

The iconographic features that we should consider below, suggested that most of the tablets were probably made in the same atelier and within a short chronological period.

вероятност в едно ателие в кратък хронологически период. Единадесет предмета обаче притежават дълбок подчертан релеф. Фигурите върху тези плочки – цели и фрагментирани, се отличават от останалите с добре изразени анатомични подробности, особенно в лицевата част и дрехите на божествата (виж предмети с полеви инвентарни номера 5, 40, 78, 154, 174, 176, 195, 202, 206, 221 и 226).

Въпреки слабата киселинност на почвата на връх Този грамади, тяхната повърхност е проядена, което на този етап може да се обясни с факта, че те са били подложени на горене при някакъв ритуал на върха. До нас паметниците достигат със силно ронлива повърхност, в някои случаи водеща до бързото обезличаване на изображенията до прахообразно вещество.

Много малка част от оброчния материал от светилището на Този грамади съдържа надписи, което представлява съчетание на вербална (посветителни надписи) и невербална (релефно изображение) комуникация между посветителя и божеството (Ботева 2011, 118).

В надписите са посочени някои имена на дедиканта и адресата на посвещението, към чието име в един от случаите е добавен функционалн епитет. Всъщност става дума за най-популярният функционален епитет, употребяван за Зевс и Хера – κύριος / κυρία. При плочка с полеви инвентарен №81 е изписвано в множествено число (κύριοι) поради факта, че Зевс и Хера са представени заедно. Между впрочем, този епитетът е засвидетелстван при повечето надписи, открити върху плочки в Римска Тракия.

За съжаление, фрагменти от надписи откриваме върху 9 паметника. Разчитането е сигурно едва върху 5 от плочите.[1]

Eleven items however had pronounced deep relief. The figures on these tablets (either whole or fragmented) differ from the others in the strong anatomical details, particularly of the face and the clothes of the deities (see the items with the following field inventory numbers 5, 40, 78, 154, 174, 176, 195, 202, 206, 221 and 226).

Despite the small acidity of the soil on Kozi Gramadi, the surface of the tablets was corroded, which at this stage can be explained by the fact that they had undergone a ritual burning at the top. Monuments have survived to our days in a strongly crumbly surface, in some cases leading to rapid depersonalization of the images and their disintegration into granular powder.

Very small number of the votive material from the sanctuary on Kozi Gramadi had inscriptions, which were a combination of verbal (votive inscriptions) and nonverbal (relief images) communication between votive offerer and deity (Ботева 2011, 118).

The inscriptions contained some names of dedicants and recipients of the offerings. In one of the cases to the recipient’s name a functional epithet was added. Actually, it comes to the most popular functional epithet used for Zeus and Hera – κύριος / κυρία. On a tablet with field inventory number 81 the epithet was written in the plural (κύριοι) because Zeus and Hera were presented together. By the way, this epithet is evidenced by many inscriptions found on tablets in Roman Thrace.

Unfortunately, fragments of inscriptions occurred on nine monuments, but their correct reading is reliable on only 5 of the tablets.[1]

---

[1] Благодаря на Н. Шаранков за оказаната консултация по изключително лошо запазените надписи. Предстои по-подробна публикация на надписите.

[1] Thanks to N. Sharankov for the consultations on the exceedingly poor preserved inscriptions. A more detailed publication of the inscriptions is forthcoming.

Полеви инвентарен номер №174
Частично запазен триредов надпис в горната част на оброчна плочка; височина на буквите 0,8 см
[Δι]ὶ κ[αὶ Ἥρᾳ?
φυλακο[ς]   Ν εὐ[ζάμενος
καὶ ἐπιτυ[χ]ων ἀνέθη[κεν

Полеви инвентарен номер №192
Частично запазен двуредов надпис в долната част на оброчна плочка; височина на буквите 1,1 см
Χιόνη ’Αθυ..άνδρου ε[υ] -
[χ]ἢν [Δι]ὶ καὶ Ἣ[ρ]ᾳ [χαριστή]ριον.

Полеви инвентарен номер №176
Частично запазен еднoредов надпис в долната част на оброчна плочка;височина на буквите
’[Α]λέζα(ν)δ[ρ--]

Полеви инвентарен номер №81
Частично запазен еднoредов надпис в горната част на оброчна плочка; височина на буквите 0,7 см
Κυρίῳ Διὶ [κ]ᾳ[ὶ Ἥρᾳ]

Полеви инвентарен номер №89
Частично запазен еднoредов надпис в горната част на оброчна плочка; височина на буквите 2 см
Διὶ καὶ Ἥρ[ᾳ]

Най-близки паралели на плочките с изображение на Зевс и Хера са единични паметници, открити при светилището на боговете до Софийското село Долни Лозен и Ловешкото село Сопот (м. „Кичера“ – виж Добруски 1900, 57; Добруски 1922, 149).

FIN 174
Partially preserved three line inscription in the upper part of a votive tablet, height of the letters 0,8 cm
[Δι]ὶ κ[αὶ Ἥρᾳ?
φυλακο[ς]   Ν εὐ[ζάμενος
καὶ ἐπιτυ[χ]ων ἀνέθη[κεν

FIN 192
Partially preserved two-line inscription at the bottom of a votive tablet, height of the letters 1,1 cm
Χιόνη ’Αθυ..άνδρου ε[υ] -
[χ]ἢν [Δι]ὶ καὶ Ἣ[ρ]ᾳ [χαριστή]ριον.

FIN 176
Partially preserved one-line inscription at the bottom of a votive tablet, height of the letters
’[Α]λέζα(ν)δ[ρ--]

FIN 81
Partially preserved one-line inscription in the upper part of a votive tablet, height of the letters 0,7 cm
Κυρίῳ Διὶ [κ]ᾳ[ὶ Ἥρᾳ]

FIN 89
Partially preserved one-line inscription in the upper part of a votive tablet, height of the letters 2 cm
Διὶ καὶ Ἥρ[ᾳ]

The closest parallels of the tablets with the images of Zeus and Hera are isolated monuments found in the Sanctuary of the Gods at the village of Dolni Lozen near Sofia and the Lovech village of Sopot (locality of ‘Kichera” – see Добруски 1900, 57; Добруски 1922, 149)

Основни типове изображения върху оброчни плочки

Анализът на оброчния материал показва предпочитането в култа на връх Кози грамади през римската епоха на разнообразен репертоар на изображения, основно на плоски вотиви, изработени от мраморизиран варовик, и триизмерни малки статуи на божествата. Един-единствен фрагмент от бронзова статуя подсказва използването и на бронзови вотиви, които най-вероятно са разграбени още в древността поради ценността на материала, и по всяка вероятност и в по-ново време при използването на металдетектори от иманяри.

Тип №1

Зевс и Хера заедно

Най-често срещаният релеф върху плочките от Кози грамади представя боговете Зевс и Хера заедно, поднасящи фиали над олтари. Зевс е изправен насреща, с химатион, свободно падащ на широки дипли до глезените и преметнат през лявата ръка. В дясната си ръка държи фиала. В случая фиалата (в редица публикации назована с латинския си еквивалент – патера) се използва като основен съд не само в пировете, но и в обредите за възлияния на божествата. Често тя се явява и като инсигния на властта (Маразов 1993, 295).

Главата на Зевс е представена с голяма брада и коса. При фрагмента с полеви инвентарен номер 5 обаче забелязваме висока шапка – калатос, изображение, което може да се постави с връзка с бог Серапис. Случаят е единствен при Кози грамади, но в тракийските земи синкретизмът между Зевс и Серапис не е изключение (плочка от Овчарово, Търговищко; монета на Томи, отсечена при управлението на император Север Александър (Юрукова 1974, 44).

Обикновено Хера е представена облечена в пищен хитон, който се спуска до земята. В дясната ръка държи фиала, която поднася към олтар. В лявата ръка, близо до тялото, държи жезъл. Различията в изображенията на Хера са свързани с това дали богинята

Basic types of images on the votive tablets

Analysis of the votive material showed a diverse repertoire of images, preferred in the cult as practiced on Kozi Gramadi in Roman times – mainly featured on flat votive tablets made of marble limestone and three-dimensional small statuettes of deities. One single fragment of a bronze statue suggested the existence of bronze votives, which were probably looted both in antiquity for the high value of the material and probably in more recent times by the treasure hunters who used metal detectors.

Type №1

Zeus and Hera together

The most common image on the tablets from Kozi Gramadi represented the gods Zeus and Hera together holding vials above the altar. Zeus is depicted standing, in full-face, dressed in himation, freely falling in broad folds down to his ankles and draped over the left arm. In his right hand Zeus is holding a phiale. In the case, the phiale (in several publications named with the Latin equivalent patera) is the main vessel not only in the feasts, but also in the rituals of libation to the gods. Often it appears as insignia of power (Маразов 1993, 295)

The head of Zeus is presented with thick beard and hair. In the fragment with FIN 5 we notice a high hat – calathos, an image that can be associated with the god Serapis. The case is unique for Kozi Gramadi but in the Thracian lands the syncretism between Zeus and Serapis was not an exception (a plate from Ovcharovo, Targovishte region, a coin of Tomis, minted during the reign of Emperor Severus Alexander (Юрукова 1974, 44).

Hera is usually represented wearing a luscious chiton, which falls to the ground. In her right hand she carries a phiale and holds it over the altar. In her left hand close to the body, she has a scepter. The differences in the images of Hera are related to whether the goddess has a veil on her head and whether

има було на главата си и дали хитонът е къс или дълъг. Вариантите, които се срещат, са свързани с разположението на Зевс отляво или отдясно на Хера. Що се отнася до олтарите, те най-често са два, но се срещат и плочки с един олтар. Поредните различия идват от това дали над олтарите гори огън или не, и дали пред тях или над тях има изображение на орел. При някои плочки до олтара се открива изображение на змия.

Интересни изображения срещаме при паметници, върху които най-често до един от краката на Хера се срещат две или три женски фигури, идентифицирани като нимфи. Тук по-интересен е вариантът, при който откриваме релеф, представляващ само Хера, като в долния ѝ ляв ъгъл са изразени трите нимфи (Полеви инвентарен номер 144, 153, 191, 214, 223 и 229).

Оброчните паметници от Долна Мизия и Тракия, посветени на Зевс, Хера и трите нимфи, според Ел. Тенчова са осемнайсет на брой (Тенчова 2006, 143). Повечето от тях са от района на Филипополис. Иконографията на Зевс и Хера се запазва. Те са представени с неизменните си атрибути, в близки до вече познатите пози – прави, насреща, с жезъл в лявата ръка и фиала в дясната, която държат над разпален жертвеник. При изображенията на самите нимфи Л. Ботушарова (Ботушарова 1954, 206) разграничава три основни иконографски схеми – хванати за ръце; хванали апоптигмата на хитона (тук Ботушарова вижда гръцко влияние); или като три неразчленени една от друга фигури.

Прави впечатление съществуването на различни иконографски схеми в зависимост от това от коя страна на основното божество са поставени нимфите.

Съчетанието на Зевс и Хера, придружени от трите нимфи, се приема от В. Добруски (Добруски 1900, 61) като илюстрация на представата за „богове на влагата и плодородието“, тъй като нимфите са „живодарните и благодетелните същества на водите и изворите“. Според Я. Младенова (Младенова 1963, 33) свързването на Зевс и Хера с трите нимфи има тракийски религиозни корени.

the chiton is short or long. The variations that occur are related to the location of Zeus –to the left or right of Hera. As to the altars, they are usually two, but there are tablets with only one altar. The expected differences refer to the occurrence or the lack of fire on the altar and whether an eagle is represented in front or above them. On some votive tablets, a snake is depicted at the altar.

Interesting are the images on some tablets, on which at one of Hera’s legs, two or three female figures are most often represented. These are identified as nymphs. Here the more interesting variant we find on a relief is that which bears the images of Hera alone and the three nymphs in the lower left corner (FIN 144, 153, 191, 214, 223 and 229).

According to E. Tenchova, the votive monuments of Lower Moesia and Thrace dedicated to Zeus, Hera and the three nymphs are eighteen in number (Тенчова 2006, 143). They mostly originate from the region of Thrace. The iconography of Zeus and Hera is retained. They are represented with their invariable attributes, in poses close to the already familiar – standing in full-face, holding a scepter in the left hand and in the right a phiale, which they hold over a flaming altar. As to the images of the nymphs themselves, L. Botusharova (Ботушарова 1954, 206) identifies three main iconographic schemes: holding hands, holding the apoptygma of the chiton (here Botusharova sees Greek influence) or three figures hardly distinguishable from one another.

It is noteworthy the existence of different iconographic schemes depending on which side of the main deity the nymphs are placed.

The grouping of Zeus and Hera, accompanied by three nymphs is seen by C. Dobruski (Добруски 1900, 61) as illustrating the concept of the “gods of moisture and fertility” because the nymphs are the “life-giving and beneficent beings of the waters and springs”. According to Y. Mladenova (Младенова 1963, 33), the involvement of Zeus and Hera with the three nymphs has Thracian religious roots.

Тип №2

Зевс Сбелсурд върху колесница

Култът към Зевс Сбелсурд (Зевс Гръмовержец – Detschew 1957, 177–178) е сред най-популярните в Римска Тракия, засвидетелствано както от вотивни паметници, така и от писмените извори. Божеството може да бъде видяно върху оброчните плочки или само в присъствието на други божества, или в колесница заедно с Хера.

Запазените паметници от този тип на Кози грамади представят релеф, изобразяващ колесница, в която стои изправен Зевс прав в анфас. Около кръста му и лявата ръка се увива мантия, краищата ѝ са преметнати през лявата му ръка, в която държи поводите на галопиращия на дясно кон. В дясната ръка държи мълния. До Зевс, права в анфас, откриваме изображение на богиня. Облечена е в дълъг, препасан през кръста, хитон, с мантия, която обгръща коленете, и с було на главата. С лявата ръка държи дълъг жезъл, а дясната, спусната надолу, държи фиала. При всички под коня се вие змия, към дънер, на който са стъпили предните крака на коня. От тип №2 са открити 9 паметника (полеви инвентарен номер 84, 93, 112, 156, 157, 170, 192, 204 и 218). Известно различие наблюдаме при плочките с полени инвентарен номер 218 и 192, където Зевс е в анфас, държи жезъл с едната ръка, а с другата поводите на коня. При този вариант липсва гръмотевицата, и при втората плочка е добавено изображение на орел върху конете.

Почти толкова са известни доскоро публикувани от територията на България паметници с изображение на Зевс, нарачен с епитета Сбелсурд, и богиня в колесница (Тенчова 2006, 137). Жената, застанала на колесницата, е идентифицирана като Хера (Младенова 1963, 32). Според Тенчова е възможно зад женската фигура да прозира образът на Деметра и дори Коре, която според мита е отвлечена от Зевс. Във всеки случай не може да има съмнение, че женската фигура визира богиня – заради съпътстващите я атрибути.

Вариантите на този тип от светилище-

Type №2

Zeus Zbelsourdos on chariot

The cult of Zeus Zbelsourdos (Zeus the Thunderer – Detschew 1957, 177–178) was among the most popular in Roman Thrace as evidenced by votive monuments and written sources. The God can be seen on the votive tablets only in the presence of other deities or in a chariot with Hera.

The tablets of this type preserved on Kozi Gramadi display a relief depicting a chariot in which Zeus is standing in full face. A mantle is wrapped around his waist and left hand, with ends thrown over his left arm, in which he holds the reins of a horse galloping to the right. In the right hand he is carrying the thunderbolt. The figure of a goddess, upright and in full-face, is represented close by Zeus. She is dressed in a long girdled chiton with a mantle that covers her knees and with a veil around her head. In her left hand she holds a long scepter and in the right lowered hand – a phiale. Under the horse a snake is crawling to a log on which the forelegs of the horse rest. Of type №2, 9 votive tablets were found (FIN 84, 93, 112, 156, 157, 170, 192, 204 and 218). Certain difference is observed in the tablets of FIN 218 and 192, where Zeus is in full face, holding a scepter in one hand and in the other the reins of the horse. In this variant the thunderbolt is missing; in the second tablet the image of an eagle is added above the horses.

Almost as many are the recently published tablets from the territory of Bulgaria, which represent Zeus designated with the epithet Zbelsourdos in a chariot together with a goddess (Тенчова 2006, 137). The woman standing in the chariot, is identified as Hera (Младенова 1963, 32). In Tenchova's opinion, it is possible that through the female figure the image of Demeter is seen and even that of Kore, who according to the myth was kidnapped by Zeus. In any case, there can be no doubt that the female figure refers to the goddess because of the accompanying attributes.

то при Кози грамади са свързани с вида на колесницата (бига или квадрига), или дали между главата на коня и божество има орел. В един от случаите пред коня откриваме изображение на нимфа, а при друг – змия в краката на коня.

Според Ив. Маразов (Маразов 1992, 66–68) в случаите, когато Зевс Збелсурд е изобразен на релефите заедно със змия, са възможни две интерпретации – змията би могла да е драконоподобния му противник, но тя също така би могла да е неговата собствена “зооморфна хипостаза”.

Тип №3
Плочки с изображение на Тракийския конник

Открити са три паметника от този тип с релеф, изобразяващ Тракийския конник в ход надясно (Полеви инвентарен номер 89, 96 и 252). Срещат се два варианта, съобразени с типологията на Г. Кацаров (Kazarow 1938):

– Вариант (тип) А

Тракийският конник е представен в спокоен ход надясно. Тялото му е предадено в профил или леко полуобърнато надясно, с глава en face, моделирана без анатомични подробности. Косата е оформена като обща маса в полукръг. Изображението е схематично и изпълнено в нисък релеф. Херосът е облечен в едва забележим хитон. Обут е в ботуши. Конникът държи с дясната си ръка поводите на коня. Конят е представен в спокоен ход, с прави предни и леко изпънати задни крайници. Гривата му е изобразена с оформен перчем с подчертани уши.

– Вариант (тип) В
Конник по време на лов

(Kazarow 1938)

Към тази група принадлежи два фрагмента от горната част на оброчна плочка. Херосът е представен като галопиращ конник надясно. Тялото му е предадено в профил или леко полуобърнато надясно, с глава en face. Анатомичните подробности

The variants of this type from the sanctuary on Kozi Gramadi concern the type of the chariot (biga or quadriga) or whether there is an eagle between the horse’s head and the god. In one case, the image of a nymph is presented before the horse, while in another – a snake in the horse’s hoofs.

According to Ivan Marazov (Маразов 1992, 66–68), two interpretations are possible of the reliefs in which Zeus Zbelsourdos is depicted with a snake: the snake could be his dragon-like opponent or it could be Zeus’s own “zoomorphic hypostasis”.

Type №3
Tablets with the image of the Thracian Horseman

Three tablets of this type with the relief of the Thracian horseman riding to the right (FIN 89, 96 and 252) were found on Kozi Gramadi. Two variants occur according to the typology offered by G. Katzarov (Kazarow 1938):

– Variant (type) A

The Thracian Horseman is represented in a calm move to the right. His body is depicted in profile or slightly half-turned to the right, head *in full-face*, and modeled without anatomical details. The total mass of his hair is styled as a semicircle. The image is schematic and executed in low relief. The Heros wears a barely visible chiton and is shod in boots. In his right hand he holds the reins of the horse. The horse is presented in a calm march, with straight forelegs and slightly stretched hind legs. The mane is depicted with a shaped forelock and the ears are emphasized.

– Variant (type) B
Horseman during a hunt

(Kazarow 1938)

Two fragments from the top of a votive table belong to this group. The Heros is presented as a horseman galloping to the right. His body is rendered in profile or slightly half-shifted to the right, head in full-face. The an-на лика (очите, носа, устата) са слабо загатнати. Косата е представена буйна, къдрава, оформена в прическа.

Херосът е с вдигната една ръка. Конникът е облечен с хитон, обикновено до бедрото. При този паметник имаме запазено посвещение на старъгръцки на Зевс.

Тип №4
Зевс сам

Този тип се свързва с оброчни плочки, чийто релеф изобразява само Зевс насреща с химатион, с фиала в спусната си дясна ръка и жезъл в лявата.

Задължителен елемент от тази иконография е присъствието на орел, представен с прибрани или разперени крила и с обърната към бога глава. Обичайно орелът се намира в долния десен ъгъл пред или до жезъла, но има случаи, в които е стъпил върху жертвеника или липсва. От този тип имаме запазени долни части от статуарни групи. Долната част от статуарна група със запазено изображение на орел.

Засега са известни повече от тридесет оброчни плочки от Долна Мизия и Тракия, представящи божеството без Хера (Тенчова 2006, 139). Ще припомня, че Зевс с жезъл се среща върху монетите на почти всички градове в Тракия и Мизия, които са секли емисии от средата на II до средата на III в. – факт, който илюстрира популярността на култа само към Зевс в земите, населени с траки на Балканите.

Тип №5
Зевс, седнал на трон

Свързан е с много рядкото изображение на Зевс, седнал на трон (Полеви инвентарен номер 251).

Изображения на Зевс, седнал на трон, са познати и от монети на Гордиан III, отсечени в Анхиало (Мушмов 1912, №2946).

Тип №6
Статуи на Зевс

Зевс, представен с триизмерна статуя.

atomical details of the face are the vaguely hinted eyes, nose and mouth. The hair is unruly, curly and styled.

The Heros has one hand raised. The horseman wears a chiton, as usual at knee length. A dedication to Zeus in old Greek has survived on this tablet.

Type №4
Zeus alone

This type is associated with votive tablets whose relief depicts Zeus alone, standing, in full-face, in himation, with a phiale in his lowered right hand and a scepter in the left.

Compulsory element of this iconography is the presence of an eagle, rendered with folded or spread wings and a head turned to the god. Normally the eagle is in the bottom right corner, in front of or close to the scepter, but there are cases in which the eagle is resting on the altar or is missing altogether. Of this type we have the lower parts of statuette groups. One such lower part of a group sculpture has the image of an eagle.

So far, known are more than thirty votive tablets from Lower Moesia and Thrace representing the deity without Hera (Тенчова 2006, 139). Please note that Zeus with scepter occurs on the coins of almost all cities in Thrace and Moesia, which issued emissions from the middle of the 2nd to the middle of the 3rd century, a fact which illustrates the popularity of the cult to Zeus in the Balkan lands inhabited by Thracians.

Type №5
Zeus sitting on a throne

It is associated with the very rare image of Zeus sitting on a throne (field inventory number 251).

Images of Zeus sitting on a throne are known from coins of Gordian III, minted in Anhialo (Мушмов 1912, №2946).

Type №6
Statues of Zeus

Zeus represented with a three-dimensional statue.

Запазени са 5 фрагмента от различни статуи (Пин №213; 223; 229; 233; 234). Предполагаемата височина на статуиите е между 0,40–0,50 м.

Тип №7

Бронзова статуя на Зевс Сбелсурд

Отделянето на този тип се базира само на един намерен фрагмент от бронзова статуя, представящ запазена ръка, държаща гръмотевица. Всъщност става въпрос за пръстите на дясната ръка на Зевс. Статуетки от този тип представят божеството право, в повечето случай голо, с леко присвит един от краката, и държащ в едната ръка мълния, а в другата при някои случаи орел. Произходът на тази иконография е от древна Гърция, представена с най-рани паметници на Зевс Керауниос, а през римската епоха типът е познат като Зевс Fulminator (Essential Дончева 2005, 345–358). В Тракия и Мизия бронзовите статуетки на Зевс също се радват на популярност.

Макар и само един фрагмент, както и информация за откриването на пръсти от голяма бронзова статуя в естествен човешки ръст, е основание да предположим, че на връх Кози грамади в миналото е имало и бронзови стутуи на божества.

Тип №8.

Хера сама

Типът се свързва с релефи, изобразяващи само богинята Хера. Открити са два паметника (Пин №175, 239).

Богинята е права, държаща с дясната ръка фиала над жертвеник.

Тип №9.

Статуя на Хера

Изключително рядък тип за Кози грамади. Представлява отделна статуя на Хера. Запазени са фрагменти само от един паметник (Пин №161).

5 fragments of various statues have survived (FIN 213; 223, 229, 233, 234); the suggested height of the statue is between 0,40–0,50 m.

Type №7

Bronze statue of Zeus Zbelsourdos

The differentiation of this type is based on a single fragment of a bronze statue representing a preserved hand holding a thunderbolt. In fact, it comes to the fingers of the right hand of Zeus. Statuettes of this type represent the god standing, in most cases naked, with a slightly crouching leg, holding a thunderbolt in one hand and in some cases an eagle in the other. This iconography originates from ancient Greece and is presented by the earliest monuments of Zeus Keraunios. In the Roman period this representation was known as Zeus Fulminator (Дончева 2005, 345–358). In Thrace and Moesia, the bronze statues of Zeus also enjoyed popularity.

Both the fragment and the information concerning the discovery of the fingers of a large bronze statue in natural human height allow us and not without good reason to suppose that in the past, bronze statues of deities stood on Kozi Gramadi.

Type №8

Hera alone

The type is associated with reliefs depicting the goddess Hera alone. We found two such monuments on Kozi Gramadi (FIN 175 and 239). The goddess is standing, with a phiale in the right hand, holding the phiale over the altar.

Type №9

Statue of Hera

It is an extremely rare type on Kozi Gramadi, represented by an individual statue of Hera. Fragments of only one single monument have been preserved (FIN 161).

КАТАЛОГ НА ВОТИВНА ПЛАСТИКА

CATALOGUE OF THE VOTIVE SCULPTURE

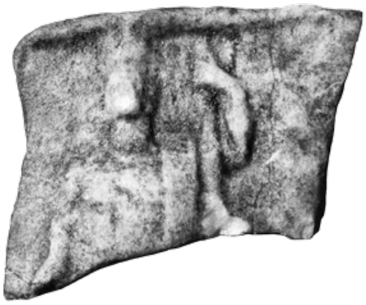

Пин №5. Фрагмент от оброчна плочка. Запазен горния ляв ъгъл. Изображение на Зевс прав в анфас. В лявата си ръка държи жезъл.
Размери: 22/15/2 см.
Местонамиране: Кв. Ж23; 2 пласт; ЮИ∠0,82 м; СЗ∠6,40 м. В блокаж от разпилян късноантичен зид до тракийски храм; 1356 м. н.в.

FIN 5. Fragment of a votive tablet. Preserved upper left corner. Image of Zeus, standing, in full-face. In his left hand he holds a scepter.
Dimensions: 22/15/2 cm.
Place of finding: Sq. Ж23; 2nd layer, SE∠0,82 m, NW∠6,40m 1356 m asl. In a blockage of a scattered late antique wall near the Thracian temple.

Пин №10. Оброчна плочка силно износена, счупена на две.
Размери: 10/12 см.
Местонамиране: Кв. З23; 2 пласт; ЮИ∠4,30 м; СЗ∠3,740 м; 1355,60 м н.в.

FIN 10. Votive tablet, heavily worn, broken in two.
Dimensions: 10/12 cm.
Place of finding: Sq. З23, 2nd layer, SE∠4,30 m, NW∠3,740 m, 1355,60 m asl

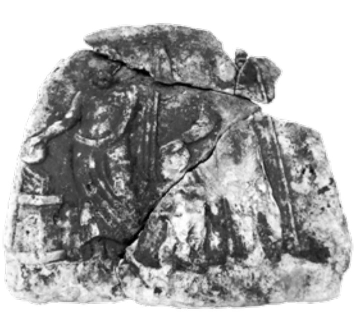

Пин №40. Фрагментирана оброчна плочка с изображение на Зевс и Хера, силно ронлива повърхност. Зевс отляво с дясната ръка държи фиала над жертвеник от който гори огън, с лявата жезъл. Отдясно Хера държаща с ръцете си същите атрибути. Местонамиране: Кв. Е17; ЮИ∠4,75 м; СЗ∠2 м; 1352,16 м н.в.

FIN 40. Fragmented votive tablet with an image of Zeus and Hera, highly friable surface. Zeus left, right hand holding a phiale over a flaming altar, a scepter in left hand. Right Hera, holding in hands the same attributes.
Place of finding: Sq. E17, SE∠4,75 m, NW∠2 m; 1352,16 m asl

Пин №78. Оброчна плочка. Релефът изобразява Зевс и Хера. Зевс изправен насреща, с химатион, свободно падащ на широки дипли до глезените и преметнат през лявата ръка. В дясната си ръка държи фиала. Под дясната ръка има олтар, в който гори огън. Вдясно от Зевс е Хера, изправена, с було на косата, държи фиала над олтар. Част от надпис. Размери: h 24,5 см; ширина 20,5 см; дебелина 3 см. Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,53 м н.в.

FIN 78. Votive tablet. The relief depicts Zeus and Hera. Zeus standing, in full-face, in himation, freely falling to the ankles in large folds and thrown over the left arm. In his right hand he is holding a phiale. Under his right hand is a flaming altar. Right of Zeus Hera, standing, with veiled hair, holding a phiale over the altar. Part of an inscription.
Dimensions: height 24,5 cm, width 20.5 cm, thickness 3 cm
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1354,53 m asl

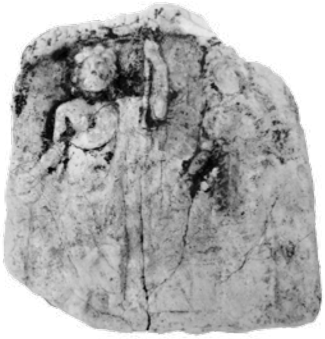

Пин №79. Оброчна плочка. Релеф изобразяващ Зевс и Хера. Плочката е с отчупване в долната лява част. Зевс изправен, с химатион, падащ на широки дипли до глезените и преметнат през лявата ръка. В дясната си ръка държи фиала над олтар. Вдясно от Зевс е Хера, облечена в пищен хитон, който се спуска до земята и було на главата. В дясната ръка държи фиала над олтар. Размери: h 23 см, ширина 21 см, дебелина 3,6 см. Местонамиране: Кв. Ж14, Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,83 м н.в.

FIN 79. Votive tablet. Relief depicting Zeus and Hera. Broken bottom left part. Zeus standing, in full-face, with himation falling in large folds to the ankles and thrown over the left arm. In his right hand he is holding a phiale over the altar. Hera, right of Zeus, dressed in rich chiton, falling to the earth and with a veiled head. The right hand is holding a phiale over the altar.
Dimensions: height 23 cm, width 21 cm, thickness 3,6 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rock 1–3 m, 1353,83 m asl

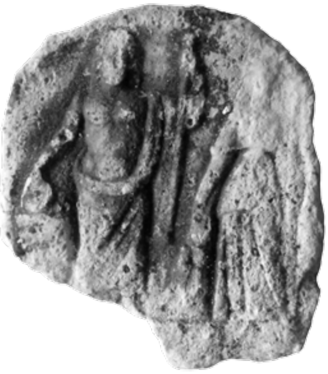

Пин №80. Оброчна плочка. Релеф Зевс и Хера. Отчупвания от всички страни. Изправена фигура на Зевс, облече с химатион. В дясната ръка държи фиала, а с лявата жезъл. Дълги къдри се спускат около главата му. Вдясно от Зевс е Хера. Фигурата е частично запазена, права, облечена в хитон, В дясната си ръка държи фиала над орел. Размери: h 19,1 см; ширина 17,6 см; дебелина 2,5 см. Местонамиране: Кв. Ж14, Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,83 м н.в.

FIN 80. Votive tablet. Relief of Zeus and Hera. Chips off all sides. Zeus standing, wearing a himation. A phiale in his right hand, and a scepter in the left. Long falling curls surround his head. To the right of Zeus Hera, standing, dressed in chiton. The figure is partially preserved, in the right hand a phial handed over an eagle. Dimensions: height 19,1 cm, width 17,6 cm, thickness 2,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m. 1353,83 m asl

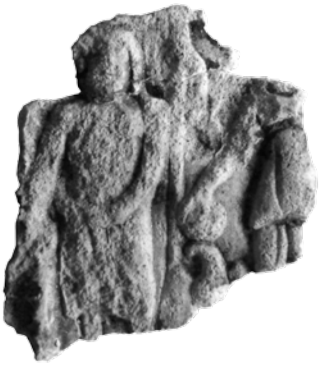

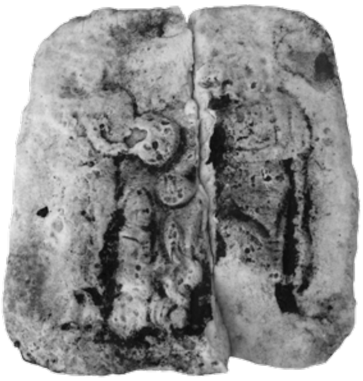

Пин №81. Оброчна плочка. Релеф: Зевс и Хера. Плочката е счупена на две части. В дясната част е изправената, леко обърната на ляво фигура на Зевс, тялото е обвито с химатион, свободно падащ на широки дипли до глезените. В ръцете си държи фиала над олтар и го поднася. До олтара има изправена змия. В ляво от Зевс е Хера. Нейната фигура е облечена в пищен хитон, който се спуска до земята. В дясната ръка държи фиала, който поднася към олтар и над главата на змията. В лявата ръка, близо до тялото държи жезъл.
Размери: h 14,5 см, ширина долу 14 см, ширина горе 12,3 см, дебелина на плочката 2 см.
Местонамиране: Кв. Е14; Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,93 м н.в.

Fin 81. Votive tablet. Relief of Zeus and Hera. Broken into two parts.
In the right part is Zeus, standing, slightly turned to the left, the body wrapped in a himation, freely falling to the ankles in broad folds.
In his hands he is holding a phiale over altar. At the altar an upright snake. Hera, to the left of Zeus. She is dressed in a splendid chiton, falling to the ground. The right hand is holding the phiale over the altar and the head of the snake. A scepter in her left arm.
Dimensions: height 14,5 cm, bottom part, width 14 cm, upper part, width 12,3 cm, thickness of tablet 2 cm.
Place of finding: Sq. E14; eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards. 1353,93 m asl

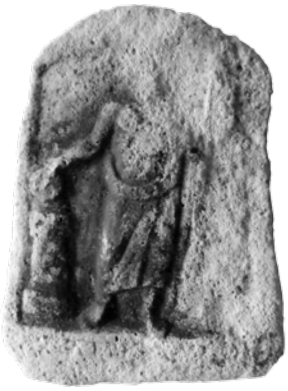

Пин №82. Оброчна плочка с изображение само на Зевс. Следи от надпис в основата на плочката. Фигурата на Зевс е запазена, главата изтрита. Тялото е обвито с химатион, дипли до глезените. В дясната ръка държи фиала над олтар. В лявата ръка държи жезъл.
Размери: h 19,5 см; ширина в основата 15 см, ширина в горната част 12,3 см; дебелина 2,2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14; Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,33 м н.в.

FIN 82. Votive tablet with the image of Zeus alone. Traces of inscription at the base of the tablet. The figure of Zeus preserved, the head erased. The body wrapped in a himation, folds falling to the ankles. In the right hand a phiale held over the altar. In his left hand he holds a scepter.
Dimensions: height 19,5 cm, width at the base 15 cm, width of the upper part 12,3 cm, thickness 2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m. 1354,33 m asl

Пин №83. Фрагмент от долна дясна част от голяма оброчна плочка. Релеф – долна част от левия крак на Зевс и края на химатиона му. Размери: h 12,5 см; ширината долу 20,5 см; ширина в горната част 18,5 см; дебелина 4,5 см. Местонамиране: Кв. Е14; Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1354,33 м н.в.

FIN 83. Fragment of the bottom right corner of a large votive tablet. Relief – the lower part of the left leg of Zeus and the end of his himation.
Dimensions: h 12,5 cm, width at the base 20,5 cm, width at the top 18,5 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14; eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards. 1354,33 m asl

Пин №84. Оброчна плочка с релефи на Зевс и Хера. Отчупвания в долния и горния десен ъгъл. В колесница стои изправен Зевс прав в анфас. Около кръста му и лявата ръка се увива химатион чиито краищата са преметнати през лявата му ръка, в която държи поводите на галопиращия на дясно кон. В дясната ръка държи мълния. До Зевс, права в анфас Хера. Облечена е в дълъг препасан през кръста хитон, с мантия, която обгръща колените и с було на главата. С лявата ръка държи дълъг жезъл, а дясната спусната надолу държи фиала. Под коня се вие змия, към дънер, на който са стъпили предните крака на коня.
Размери: h 16,5 см; ширина 18,5 см; дебелина на плочката 2,3 см.
Местонамиране: Кв. Е14; Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1354,23 м н.в.

FIN 84. Votive tablet with reliefs of Zeus and Hera. Bottom and upper right corner broken off. In a chariot Zeus standing, in full-face. A himation wrapped round the waist and the left hand, its ends thrown over the left arm, in which he holds the reins of a horse galloping right. In the right hand – the lightning. By Zeus, Hera, standing, in full-face, dressed in a long chiton girdled at the waist, with a mantle that covers her knees and with veiled head. In her left hand she holds a long scepter and in the right lowered hand – a phiale. Under the horse, a snake is crawling to a log, on which the front legs of the horse are resting.
Dimensions: height 16, 5 cm, width 18,5 cm, thickness of the tablet 2,3 cm.
Place of finding: Sq. E14; eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards. 1354,23 m asl

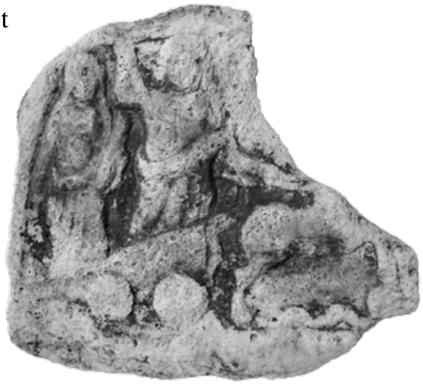

Пин №85. Оброчна плочка. Силно изтрита, с отчупвания от всички страни. Изправени фигури на Зевс и Хера.
Размери: h 16,8 см; ширина долу 14,5 см, ширина горе 9 см; дебелина 1,7 см.
Местонамиране: Кв. Ж14; Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,73 м н.в.

FIN 85. Votive tablet. Heavily worn out, with chips on all sides. Standing figures of Zeus and Hera.
Dimensions: height 16,8 cm, width at the base 14 5 cm, width at the top 9 cm, thickness 1,7 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m. 1353,73 m asl

Пин №86. Оброчна плочка с изображение на Зевс и Хера. Зевс изправен, гол до кръста, с химатион на дипли до глезените и преметнат през лявата ръка. В дясната ръка държи фиала над олтар с огън. Вдясно от Зевс е Хера. Облечена е в хитон и було на главата, в дясната ръка, държи фиала над олтар, а в лявата жезъл.
Размери: h 19 см, ширина 20 см, дебелина 2 см.
Местонамиране: Кв. Е14; Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1354,23 м н.в.

FIN 86. Votive tablet with the images of Zeus and Hera. Zeus, standing, naked to the waist, with draped himation reaching to the ankles and thrown over the left arm. In the right hand he holds a phiale over the flaming altar. Hera, right of Zeus. She wears a chiton and veil on the head; in her right hand she holds a phiale over the altar, and in the left – a scepter.
Dimensions: height 19 cm, width 20 cm, thickness 2 cm.
Place of finding: Sq. E14; eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1354,23 m asl

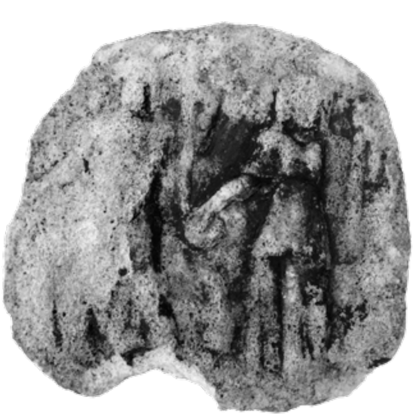

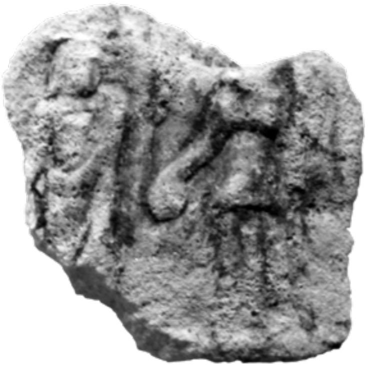

Пин №87. Оброчна плочка с изображения на Зевс и Хера. Плочката е с отчупване в долната лява и горната дясна част. Запазената е част от фигура на Зевс прав, с дълъг химатион и жезъл в ръка. Вдясно от Зевс е Хера облечена в къс хитон. В дясна ръка държи над олтар фиала.
Размери: h 16 см, ширина 16 см, дебелина 1,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,23 м н.в.

FIN 87. Votive tablet with images of Zeus and Hera. Chips of the bottom left and upper right corners of the tablet. Partially preserved is the figure of Zeus, standing, in a long himation and a scepter in hand. Right of Zeus Hera, wearing a short chiton. In her right hand she holds a phiale over the altar.
Dimensions: height 16 cm, width 16 cm, thickness 1.5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square, distance from the rocks 1–3 m, 1354,23 m asl

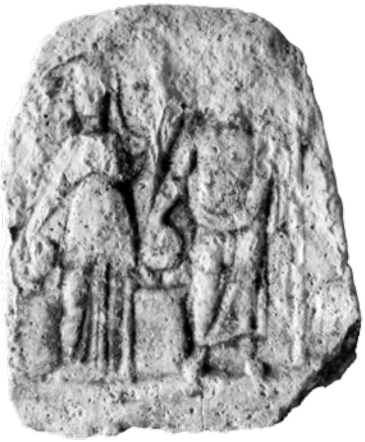

Пин №88. Оброчна плочка с релеф на Зевс и Хера. Отчупване долу в дясно. Зевс изправен, с дълъг химатион, преметнат през лявата ръка. В дясната си ръка държи фиала над олтар. В лявата ръка на Зевс масивен жезъл. Вляво от него Хера. Облечена в къс хитон и с було на главата, в дясната си ръка, държи фиала над олтар.
Размери: h 25 см, ширина долу 20,5 см, ширината горе 16,5 см, дебелина 4,5 см;
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,83 м н.в.

FIN 88. Votive tablet with a relief of Zeus and Hera. Bottom right corner broken off. Zeus standing, in a long himation, thrown over the left arm. In his right hand he holds a phiale over an altar. In the left hand of Zeus a massive scepter. On his left, Hera – dressed in a short chiton and veiled head, in her right hand – a phiale, held over the altar.
Dimensions: height 25 cm, width at the base 20,5 cm, width at the top 16,5 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards; 1353,83 m asl

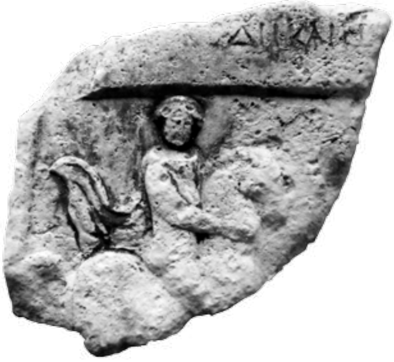

Пин №89. Фрагмент от горен ляв ъгъл на оброчна плочка с изображение на Тракийския конник. Запазена част на фигура на кон в езда надясно. Над изображението фрагмент от надпис с посвещение на гръцки на Зевс.
Размери: h 22,5 см; ширина 25 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14; Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,83 м н.в.

FIN 89. Fragment of the upper left corner of the votive tablet with the image of the Thracian Horseman. Preserved part of the figure of the horse, marching to the right. Above the image, a fragment of an inscription with a dedication in Greek to Zeus.
Dimensions: height 22,5 cm, width 25 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14; eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,83 m asl

Пин №90. Фрагмент от долен ляв ъгъл на оброчна плочка. Запазена част от изправена фигура на Зевс, облечена в химатион. Под дясната му ръка и в ляво части от два олтара.
Размери: h 16,5 см; ширина в основата 21 см, ширина горна част 19,5 см; дебелина 4,8 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,83 м н.в.

FIN 90. Fragment of the bottom left corner of a votive tablet. Preserved part of the upright figure of Zeus in a himation. Parts of two altars under his right arm and to the left.
Dimensions: height 16,5 cm, width at the base 21 cm, width at the top 19,5 cm, thickness 4,8 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards. 1353,83 m asl

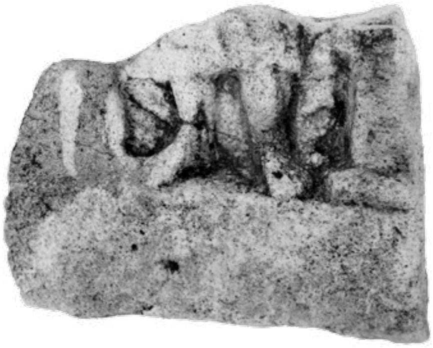

Пин №91. Фрагмент от оброчна плочка. Част от тялото на Зевс. Ронлива повърхност.
Размери: h 12 см; ширина 11 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,83 м н.в.

FIN 91. Fragment of a votive tablet. Part of the body of Zeus. Crumbly surface.
Dimensions: height 12 cm, width 11 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,83 m asl

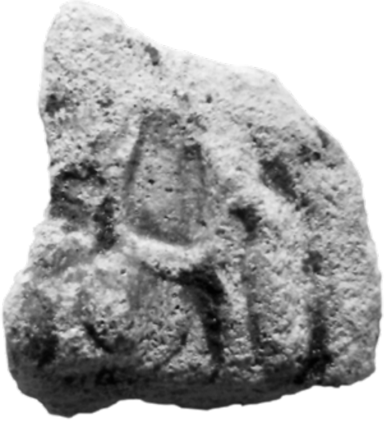

Пин №92. Оброчна плочка с релеф Зевс и Хера. Зевс прав, с химатион, до глезените, преметнат през лявата ръка, в която държи жезъл. Вдясно от Зевс е Хера, в пищен йонийски хитон. В дясната ръка държи фиала над олтар. Отчупвания от всички страни. Размери: h 18 см; ширина 18,5 см; дебелина 2,5 см. Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,83 м н.в.

FIN 92. Votive tablet with a relief of Zeus and Hera. Zeus standing, in a himation to the ankles, thrown over his left arm, a scepter in his left hand. To his right, Hera in a rich Ionic chiton. In the right hand she holds a phiale over the altar. Chips on all sides. Dimensions: height 18 cm, width 18.5 cm, thickness 2,5 cm. Place of finding E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,83 m asl

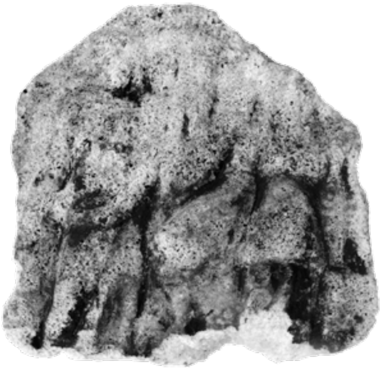

Пин №93. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена част от фигура на конник върху кон в ход на дясно. Под коня три нимфи и изправена змия.
Размери: h 24 см; ширина 21 см; дебелина 5,2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,23 м н.в.

FIN 93. Fragment of a votive tablet. Preserved part of the figure of a horseman, riding to the right. Below the horse, three nymphs and an upright snake.
Dimensions: height 24 cm, width 21 cm, thickness 5.2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m. 1353,23 m asl

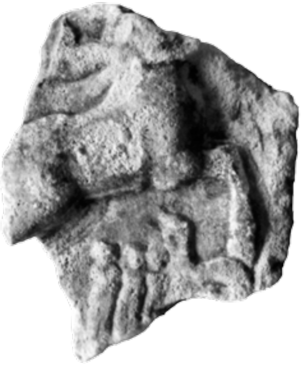

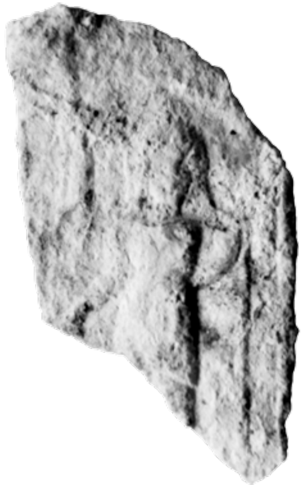

Пин №94. Фрагмент от горна дясна част на оброчна плочка. Запазена фигура на Хера в хитон и с було на главата.
Размери: h 22 см; ширина 12,5 см; дебелина 4 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,23 м н.в.

FIN 94. Fragment of the right upper part of a votive tablet. Preserved figure of Hera in chiton and with a veiled head.
Dimensions: height 22 cm, width 12.5 cm, thickness 4 cm.
Place of finding: Sq. Zh14. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m. 1353,23 m asl

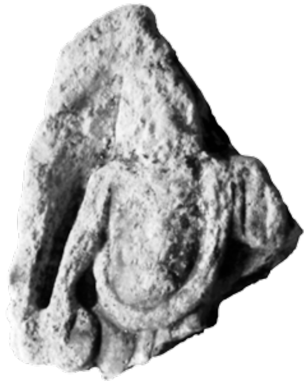

Пин №95. Фрагмент от горна лява част на оброчна плочка. Част от фигура на Зевс с химатион преметнат през лявата ръка и фиала в дясната.
Размери: h 13 см; ширина 10 см; дебелина 4 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,53 м н.в.

FIN 95. Fragment of the upper left part of a votive tablet. Part of the figure of Zeus in himation thrown over the left arm and a phiale in the right.
Dimensions: height 13 cm, width 10 cm, thickness 4 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,53 m asl

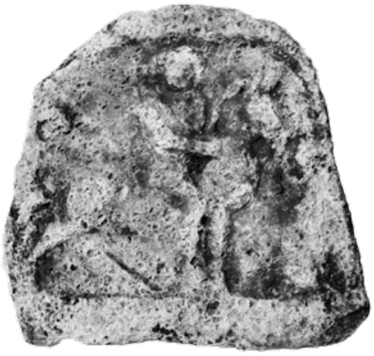

Пин №96. Оброчна плочка с изображение на Тракийския конник в ход на дясно. Релефът в рамка.
Размери: h 16 см; ширина в основата 16,5 см; ширина в горната част 13,5 см; дебелина 3 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,63 м н.в.

FIN 96. Votive tablet with an image of the Thracian horseman, riding to the right. Relief enclosed in a frame.
Dimensions: height 16 cm, width at the base 16.5 cm, width at the top 13.5 cm, thickness 3 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,63 m asl

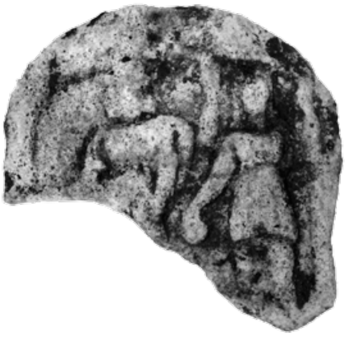

Пин №97. Оброчна плочка. Релеф на Зевс и Хера в рамка. Отчупен долен ляв ъгъл. Зевс прав, с химатион, преметнат през лявата ръка. Вдясно от Зевс е Хера, в пищен хитон. В дясната ръка държи фиала.
Размери: h 15 см; ширина 15,5 см; дебелина 3 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,63 м н.в.

FIN 97. Votive tablet. Relief of Zeus and Hera in a frame. Broken left bottom corner. Zeus standing, in himation, thrown over the left arm. Right of Zeus Hera in luscious chiton. The right hand holds a phiale.
Dimensions: height 15 cm, width 15.5 cm, thickness 3 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the squre, width up to 2 m westwards, 1353, 63 m asl

Пин №98. Оброчна плочка. Релеф на Зевс и Хера. Отчупена долна част. Зевс прав, с химатион, преметнат през лявата ръка и жезъл. Вдясно от Зевс е Хера, в пищен хитон, държи фиала над олтар. Ронлива повърхност.
Размери: h 14 см; ширина долу 13,5 см; ширина в горната част 10,5 см; дебелина 2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,73 м н.в.

FIN 98. Votive tablet. Relief of Zeus and Hera. Broken bottom part. Zeus standing, in himation, thrown over the left arm and a scepter. Right of Zeus Hera in luscious chiton, holding a phiale over an altar. Crumbly surface.
Dimensions: height 14 cm, width at the bottom side 13.5 cm, width at the top 10.5 cm; thickness 2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,73 m asl

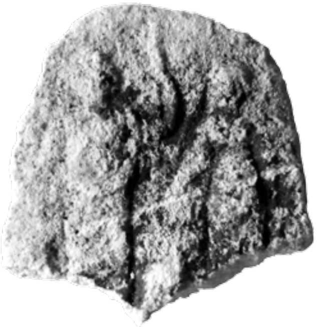

Пин №99. Фрагмент от горна лява част на оброчна плочка. Част от фигура на Зевс – дясна ръка.
Размери: h 13,5 см; ширина 5,7 см; дебелина 2,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,33 м н.в.

FIN 99. Fragment of the upper left part of a votive tablet. Part of the figure of Zeus – right hand.
Dimensions: height 13,5 cm, width 5.7 cm, thickness 2.5 cm.
Place of finding: Sq. Ж 14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1354,33 m asl

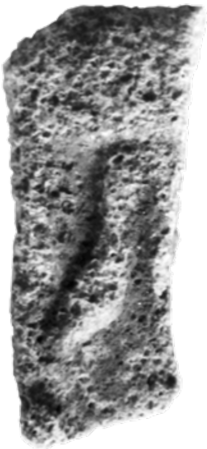

Пин №100. Фрагмент от горна дясна част на оброчна плочка в рамка. Глава и рамене на Зевс.
Размери: h 8 см; ширина 7 см; дебелина 2,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,53 м н.в.

FIN 100. Fragment of the right upper part of a votive tablet, framed. Head and shoulders of Zeus.
Dimensions: height 8 cm, width 7 cm, thickness 2.5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,53 m asl

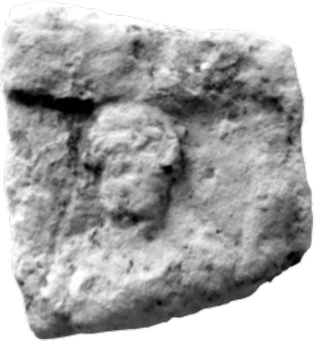

Пин №101. Фрагмент от долна лява част на оброчна плочка в рамка. Унищожен релеф.
Размери: h 16,5 см; ширина 12,5 см; дебелина 2,2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,53 м н.в.

FIN 101. Fragment of the left bottom part of a votive tablet, framed. Damaged relief.
Dimensions: height 16,5 cm, width 12.5 cm, thickness 2.2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,53 m asl

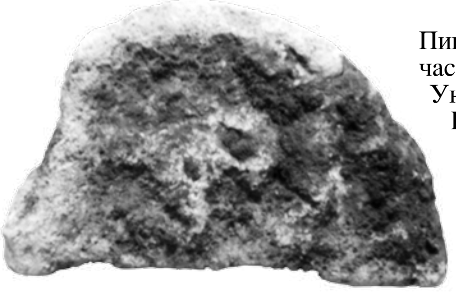

Пин №102. Фрагмент от горна част на мраморна оброчна плочка. Унищожен релеф.
Размери: h 10 см; ширина 15,5 см; дебелина 2,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,53 м н.в.

FIN 102. Fragment of the upper part of a marble votive tablet. Damaged relief.
Dimensions: height 10 cm, width 15.5 cm, thickness 2.5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,53 m asl

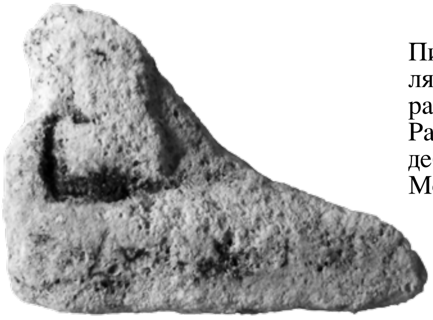

Пин №103. Фрагмент от долна лява част на оброчна плочка в рамка. Унищожен релеф.
Размери: h 7,5 см; ширина 9,6 см; дебелина 2,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,53 м н.в.

FIN 103. Fragment of the left bottom part of a votive tablet, framed. Damaged relief.
Dimensions: height 7,5 cm, width 9.6 cm, thickness 2,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж 14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,53 m asl

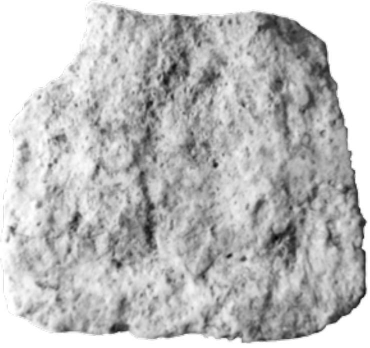

Пин №104. Оброчна плочка в рамка. Отчупен горен ляв ъгъл. Личат следи от две фигури. Повърхността ронлива.
Размери: h 14,5 см; ширина 15,5 см; дебелина 3,1 см.
Местонамиране: Кв. Ж15. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м

FIN 104. Votive tablet, framed. Top left corner broken off. Traces of two figures. Crumbly surface.
Dimensions: h 14,5 cm, width 15.5 cm, thickness 3.1 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m

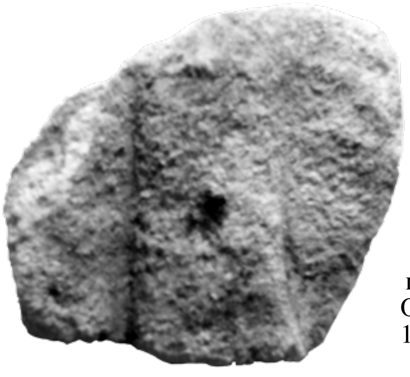

Пин №105. Фрагмент от оброчна плочка в рамка. Унищожен релеф, частично запазена фигура поднасяща фиала над олтар. Ронлива повърхност.
Размери: h 5,5 см; ширина 6,5 см; дебелина 1,8 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,43 м н.в.

FIN 105. Fragment of a votive tablet, framed. Damaged relief, partially preserved figure, holding a phiale over an altar. Crumbly surface.
Dimensions: height 5,5 cm, width 6.5 cm, thickness 1,8 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1354,43 m asl

Пин №106. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 21,5 см; ширина 27,5 см; дебелина 5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,43 м н.в.

FIN 106. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 21,5 cm, width 27,5 cm, thickness 5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1354,43 m asl

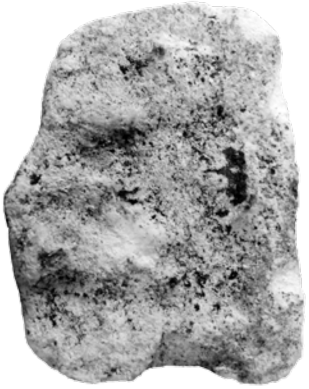

Пин №107. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 9,7 см; ширина 10 см; дебелина 2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. ЮИ∠3,8 м; СЗ∠2 м; 1354,43 м н.в.

FIN 107. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 9,7 cm, width 10 cm, thickness 2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, SE∠3,8 m; NW∠2 m, 1354,43 m asl

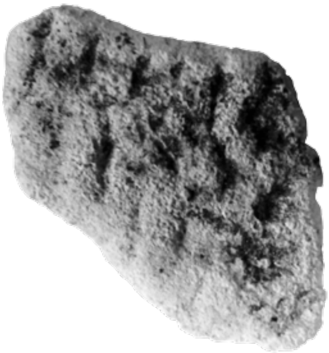

Пин №108. Цялостно запазена оброчна плочка. Няма запазени следи от изображението. Ронлива повърхност.
Размери: h 17,6 см; ширина долу 11 см; ширина горе 9,5 см; дебелина 3 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,93 м н.в.

FIN 108. Wholly preserved votive tablet. No traces of the image. Crumbly surface.
Dimensions: height 17,6 cm, width at the base 11 cm, width at the top 9,5 cm, thickness 3 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,93 m asl

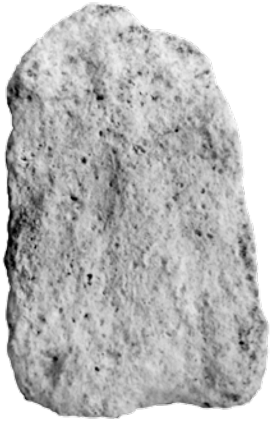

Пин №109. Фрагмент от долна дясна част на оброчна плочка в рамка. Унищожен релеф и следи от надпис.
Размери: h 6 см; ширина 8 см; дебелина 1,6 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,93 м н.в.

FIN 109. Fragment of the right bottom part of a votive tablet, framed. Damaged relief, traces of an inscription.
Dimensions: height 6 cm, width 8 cm, thickness 1,6 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,93 m asl

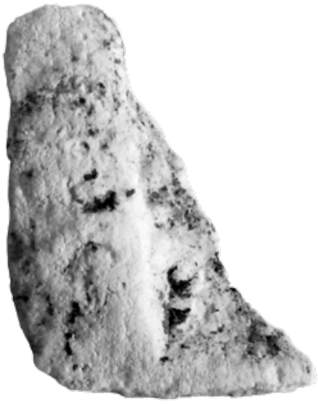

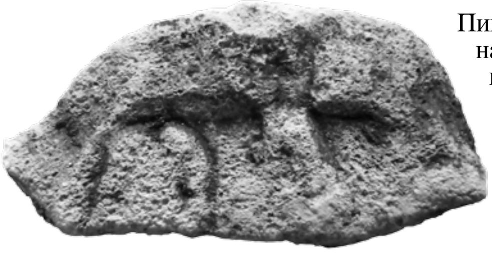

Пин №110. Фрагмент от горната част на оброчна плочка в рамка. Част от глава на Зевс в лявата половина.
Размери: h 9 см; ширина 16,5 см; дебелина 2 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,93 м н.в.

FIN 110. A fragment of the upper part of a votive tablet. In the left half of the tablet – part of the head of Zeus.
Dimensions: height 9 cm, width 16,5 cm, thickness 2 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,93 m asl

Пин №111. Фрагмент от дясна част на оброчна плочка. Унищожен релеф.
Размери: h 17,5 см; ширина 17,5 см; дебелина 3,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1353,93 м н.в.

FIN111. Fragment of the right part of a votive tablet. Damaged relief.
Dimensions: height 17,5 cm, width 17,5 cm, thickness 3,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1353,93 m asl

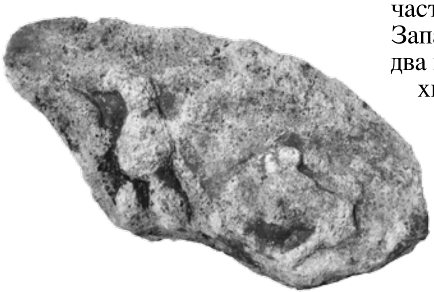

Пин №112. Фрагмент от горната част на оброчна плочка в рамка. Запазена е част от главите на два коня и ръката на Зевс, който хвърля мълния. Между главата на Зевс и коня орел. Ронлива повърхност.
Размери: h 10 см; ширина 20 см; дебелина 3,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,95 м н.в.

FIN112. Fragment of the upper frame of a votive tablet. Preserved part of the heads of two horses and the hand of Zeus, throwing a thunderbolt. Between the head of Zeus and the horse an eagle. Crumbly surface.
Dimensions: height 10 cm, width 20 cm, thickness 3, 5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,95 m asl

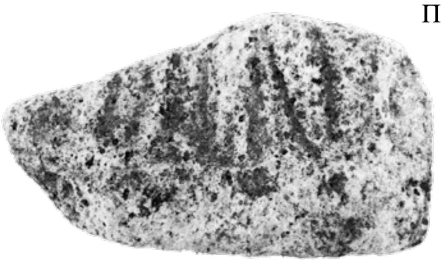

Пин №113. Фрагмент от долна дясна част на оброчна плочка с рамка. Запазени са части от дрехите на две фигури.
Размери: h 7 см; ширина 12,2 см; дебелина 2,2 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,95 м н.в.

FIN 113. Fragment of the right bottom part of a votive tablet, framed. Preserved parts of the clothes of two figures.
Dimensions: height 7 cm, width 12,2 cm, thickness 2,2 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,95 m asl

Пин №114. Фрагмент от оброчна плочка вероятно в рамка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност. Размери: h 10,5 см; ширина 10,5 см; дебелина 4 см. Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,95 м н.в.

FIN 114. Fragment of a votive tablet, probably framed. Damaged relief. Crumbly surface. Dimensions: height 10,5 cm, width 10,5 cm, thickness 4 cm. Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,95 m asl

Пин №115. Фрагмент от горната част на оброчна плочка. Изтрито изображение. Ронлива повърхност.
Размери: h 14 см; ширина 25 см; дебелина 5,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,95 м н.в.

FIN 115. Fragment of the top part of a votive tablet. Worn image. Crumbly surface.
Dimensions: height 14 cm, width 25 cm, thickness 5,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,95 m asl

Пин №116. Фрагмент от долна лява част на голяма оброчна плочка в рамка. Няма запазено изображение.
Размери: h 18 см; ширина 23 см; дебелина 7,2 см.
Местонамиране: Кв. З8. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,55 м н.в.

FIN 116. Fragment of the bottom left part of a large votive tablet, framed. No preserved image.
Dimensions: height 18 cm, width 23 cm, thickness 7,2 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,55 m asl

Пин №117. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 19,5 см; ширина 29 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,55 м н.в.

FIN 117. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 19,5 cm, width 29 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,55 m asl

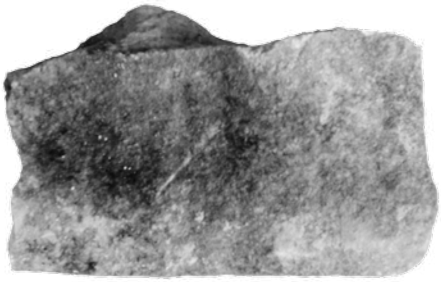

Пин №118. Фрагмент от долна дясна част на голяма оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 11 см; ширина 16,5 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1353,55 м н.в.

FIN 118. Fragment of the right bottom part of a large votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 11 cm, width 16,5 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1353,55 m asl

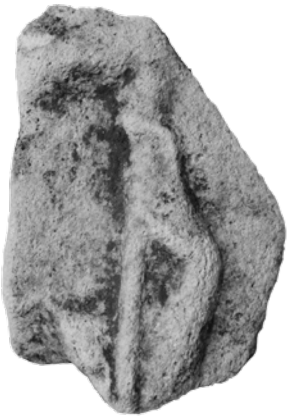

Пин №119. Фрагмент от горна дясна част на оброчна плочка. Запазен релеф на Хера, която в лявата си ръка държи жезъл.
Размери: h 12,5 см; ширина 9 см; дебелина 3,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,25 м н.в.

FIN 119. Fragment of the right upper part of a votive tablet. Preserved relief of Hera, holding a scepter in her left hand.
Dimensions: height 12,5 cm, width 9 cm, thickness 3,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m, 1354,25 m asl

Пин №120. Фрагмент от мраморна оброчна плочка в рамка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 14 см; ширина 12 см; дебелина 3,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠2 м;
1354,25 м н.в.

FIN 120. Fragment of a marble votive tablet, framed. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 14 cm, width 12 cm, thickness 3,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14.
SE∠3,8 m; NW∠2 m,
1354,25 m asl

Пин №121. Фрагмент от масивна оброчна плочка. Неясно изображение на глава. Ронлива повърхност.
Размери: h 17 см; ширина 15 см; дебелина 10,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14.
ЮИ∠4,8 м; СЗ∠1 м;
1354,25 м н.в.

FIN 121. Fragment of a massive votive tablet. Blurred image of a head. Crumbly surface.
Dimensions: height 17 cm, width 15 cm, thickness 10 5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14.
SE∠4,8 m; NW∠1 m,
1354,25 m asl

Пин №122. Фрагмент от оброчна плочка с рамка. Няма изображение.
Размери: h 10,5 см; ширина 8,5 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14.
ЮИ∠5 м; СЗ∠2 м; 1354,25 м н.в.

FIN 122. Fragment of a votive tablet, framed. No image.
Dimensions: height 10,5 cm, width 8,5 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14.
SE∠5 m; NW∠2 m, 1354,25 m asl

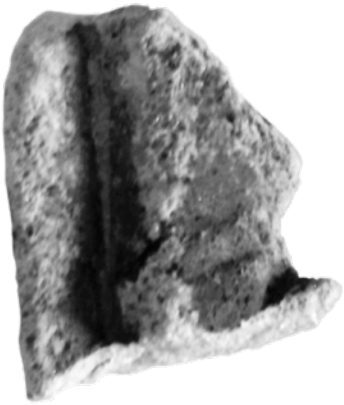

Пин №123. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 8 см; ширина 11 см; дебелина 3 см.
Местонамиране: Кв. Ж14.
ЮИ∠5,8 м; СЗ∠2 м;
1354,25 м н.в.

FIN 123. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 8 cm, width 11 cm, thickness 3 cm.
Place of finding: Sq. Ж14. SE∠5, 8 m; NW∠2 m, 1354,25 m asl

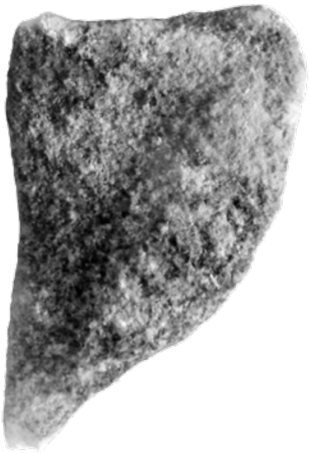

Пин №124. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 7,5 см; ширина 9 см; дебелина 3,8 см.
Местонамиране: Кв. Ж14.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠4 м;
1354,25 м н.в.

FIN 124. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 7, 5 cm, width 9 cm, thickness 3,8 cm.
Place of finding: Sq. Ж14,
SE∠3,8 m; NW∠4 m,
1354,25 m asl

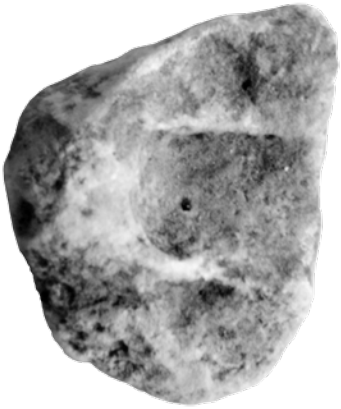

Пин №125. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 8 см; ширина 13,5 см; дебелина 3,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м; 1354,25 м н.в.

FIN 125. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 8 cm, width 13,5 cm, thickness 3,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square.
Distance from the rocks 1–3 m, 1354,25 m asl

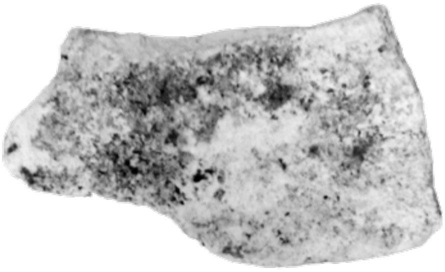

Пин №126. Фрагмент от масивна оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 15,5 см; ширина 13 см; дебелина 8,5 см.
Местонамиране: Кв. Ж14. Западна половина на квадрата. Отстояние от скалите от 1 до 3 м

FIN 126. Fragment of massive votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 15,5 cm, width 13 cm, thickness 8,5 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, western half of the square. Distance from the rocks 1–3 m

Пин №127. Фрагмент от оброчна плочка. Унищожен релеф. Ронлива повърхност.
Размери: h 8,5 см; ширина 13 см; дебелина 4 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1354,25 м н.в.

FIN 127. Fragment of a votive tablet. Damaged relief. Crumbly surface.
Dimensions: height 8,5 cm, width 13 cm, thickness 4 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1354,25 m asl

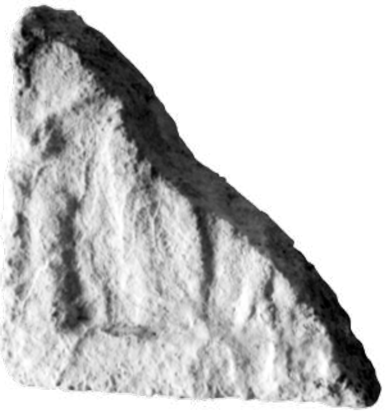

Пин №128. Долна лява част от оброчна плочка с изображение на божество – вероятно Хера. Хера изправена с дълъг хитон, в дясната си ръка държи патера над олтар.
Размери: h 24,5 см; ширина 24 см; дебелина 4,5 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Източна периферия на квадрата с ширина на запад до 2 м; 1354,25 м н.в.

FIN 128. Left bottom part of a votive tablet with an image of a deity, probably Hera. Hera, standing, in a long chiton, a patera in her right hand over an altar.
Dimensions: height 24,5 cm, width 24 cm, thickness 4,5 cm.
Place of finding: Sq. E14, eastern periphery of the square, width up to 2 m westwards, 1354,25 m asl

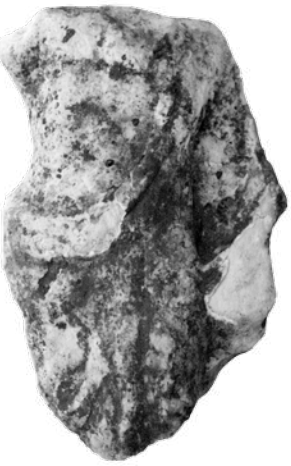

Пин №129. Фрагмент от мраморна оброчна плочка. Изображение на Зевс насреща с химатион.
Размери: Височина 20 см; ширина 12 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠4 м; СЗ∠2,20 м;
1354,43 м н.в.

FIN 129. Fragment of a marble votive tablet. Image of Zeus, standing, in full-face, in himation.
Dimensions: height 20 cm, width 12 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, SE∠4 m; NW∠2,20 m, 1354,43 m asl

Пин №130. Фрагмент от долния ляв ъгъл на оброчна плочка. Запазена част от долната част на рамката и следи от двуредов надпис на старогръцки.
Размери: Височина 14,5 см; Ширина 20 см. Височина на надписното поле 6 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠4 м; СЗ∠2,20 м;
1354,43 м н.в

FIN 130. Fragment of left bottom corner of a votive tablet. Preserved part of the bottom part of the frame, and traces of a two-line inscription in ancient Greek.
Dimensions: height 14,5 cm, width 20 cm, height of the inscription field 6 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, SE∠4 m; NW∠2,20 m, 1354,43 m asl

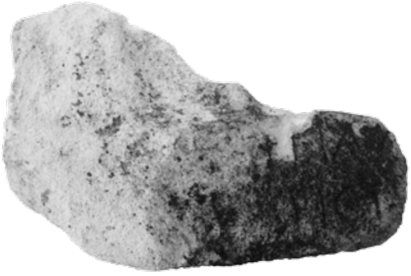

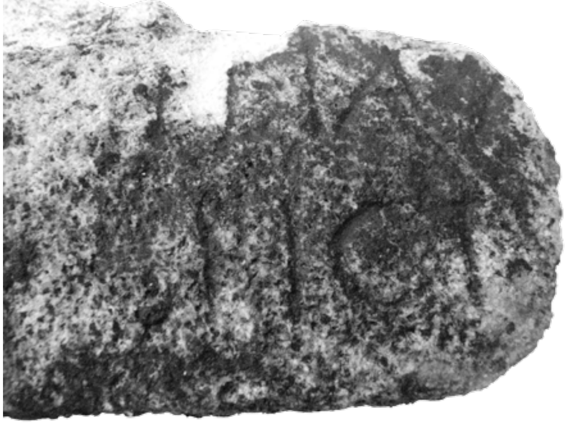

Пин №131. Фрагмент от долния десен ъгъл на оброчна плочка. Запазено изображение на подпоясно изображение на Хера.
Размери: Височина 9 см;
Ширина 8,8 см. Местонамиране:
Кв. Е14. ЮИ∠4 м; СЗ∠2,20 м;
1354,43 м н.в

FIN 131. Fragment of the right bottom corner of a votive tablet. Preserved half-length image of Hera.
Dimensions: height 9 cm, width 8,8 cm.
Place of finding: Sq. Ж14, SE∠4 m; NW∠2,20 m, 1354,43 m asl

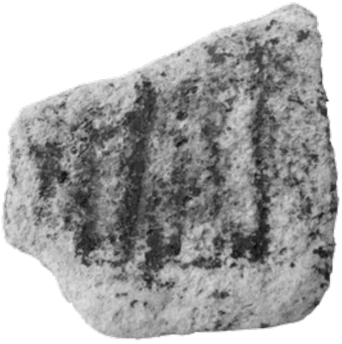

Пин №137. Фрагменти от статуя на бог Зевс (глава и част от ръка с жезъл).
Размери: Височина 7,2 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠2,8 м; СЗ∠4,10 м;
1354,28 м н.в

FIN 137. Fragments of a statue of Zeus (head and part of the hand with a scepter).
Dimensions: height 7,2 m^2.
Place of finding: Sq. Ж14, SE∠2,8 m; NW∠4,10 м, 1354,28 m asl

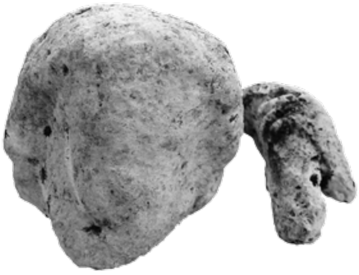

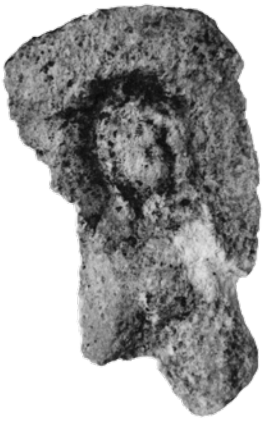

Пин №140. Фрагмент от оброчна плочка – горен десен ъгъл с изображение на Хера.
Размери: Височина 12 см; Ширина 7 см.
Местонамиране: Кв. З14.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠2 м;
1356,88 м н.в.

FIN 140. Fragment of a votive tablet – right upper corner – an image of Hera.
Dimensions: height 12 cm, width 7 cm.
Place of finding: Sq. З14,
SE∠4,2 m, NW∠2 m,
1356,88 m asl

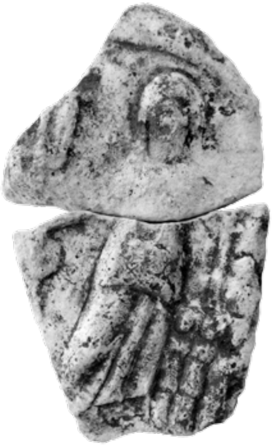

Пин №144. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена дясна половина. Изображение на Хера, а в долния десен ъгъл трите нимфи.
Размери: Височина 20 см; Ширина 11 см.
Местонамиране: Кв. Е14. Сполиа в късноантичен зид на постройка №2.

FIN 144. Fragment of a votive tablet. Preserved right half. Image of Hera, in the bottom right corner – the three nymphs.
Dimensions: height 20 cm, width 11 cm.
Place of finding: Sq. E14. Spolia in Late Antique masonry of building № 2.

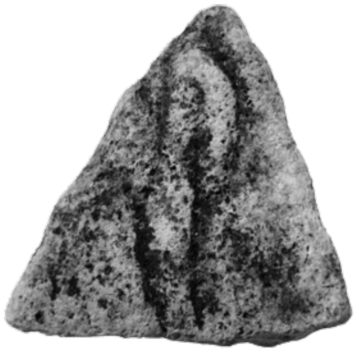

Пин №150. Фрагмент от оброчна плочка; запазена част от ръка държаща жезъл.
Размери: 9,4/9 см.
Местонамиране: Кв. Е14 – сполиа в късноантичен зид на постройка №2.

FIN 150. Fragment of a votive tablet, preserved part of a hand holding a scepter.
Dimensions: 9,4/9 cm.
Place of finding: Sq. E14. Spolia in Late Antique masonry of building №2.

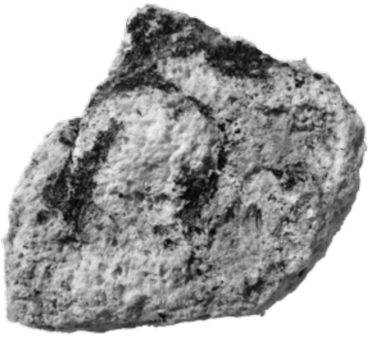

Пин №151. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена глава на Хера.
Размери: 7/6 см.
Местонамиране: Кв. Е15;
ЮИ∠3,0 м; СЗ∠4,90 м;
1354,40 м н.в.

FIN 151. Fragment of a votive tablet. Preserved head of Hera.
Dimensions: 7/6 cm.
Place of finding: Sq. E15, SE∠3 m; NW∠4,90 m, 1354,40 m asl

Пин №152. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена долната част и средата на плочката с изображение на Зевс и Хера. Между тях орел.
Размери: Височина 13,5 см; Ширина 17 см.
Местонамиране: Кв. Е15; ЮИ∠3,0 м; СЗ∠4,90 м; 1354,20 м н.в.

FIN 152. Fragment of a votive tablet. Preserved the bottom and middle parts of the tablet with an image of Zeus and Hera. Between them an eagle.
Dimensions: height 13,5 cm, width 17 cm.
Place of finding: Sq. E15, SE∠3,0 m; NW∠4,90 m, 1354,20 m asl

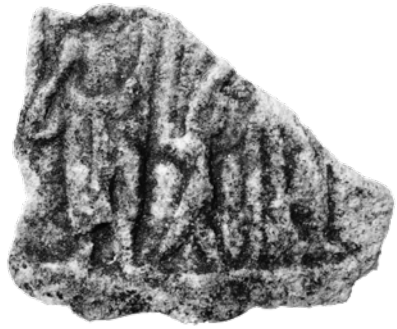

Пин №153. Цялостно запазена оброчна плочка с изображение на Зевс отляво, държащ в дясната си ръка фиала до него отдясно ниско долу орел. Следва отдясно Хера, държаща с дясната си ръка фиала. В долния десен ъгъл изображение над две човешки фигури.
Размери: Височина 15; Ширина 15,5 см.
Местонамиране: Кв. Е15; ЮИ∠3,0 м; СЗ∠4,90 м; 1354,10 м н.в.

FIN 153. Wholly preserved votive tablet with an image of Zeus, holding in his right hand a phiale, low down to his right – an eagle. Further to the right – Hera, in her right hand – a phiale. In the right bottom corner – two human figures.
Dimensions: height 15, width 15,5 cm.
Place of finding: Sq. E15, SE∠3,0 m; NW∠4,90 m, 1354,10 m asl

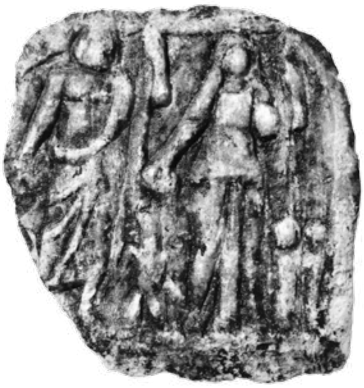

Пин №154. Горната част на оброчна плочка с изображение на Зевс отляво и Хера отдясно.
Размери: 24/10 см.
Местонамиране: Кв. Е14; ЮИ∠3,70 м; СЗ∠3,10 м; 1354,10 м н.в.

FIN 154. Upper part of a votive tablet with the image of Zeus (left) and Hera (right).
Dimensions: 24/10 cm.
Place of finding: Sq. E14, SE∠3,70 m; NW∠3,10 m, 1354,10 m asl

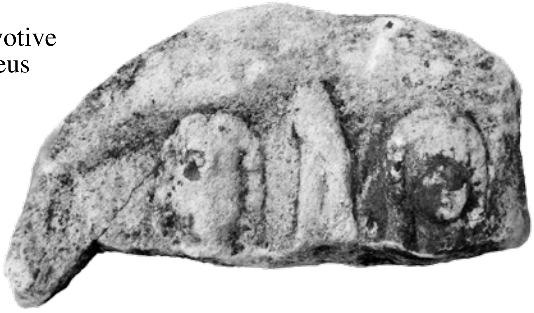

Пин №155. Горната лява част от оброчна плочка със запазена глава на Зевс.
Размери: 9/7 см.
Местонамиране: Кв. Е14; ЮИ∠3,0 м; СЗ∠2,90 м; 1354,00 м н.в.

FIN 155. Upper left part of a votive tablet with preserved head of Zeus.
Dimensions: 9/7 cm.
Place of finding: Sq. E14, SE∠3,0 m; NW∠2,90 m, 1354,00 m asl

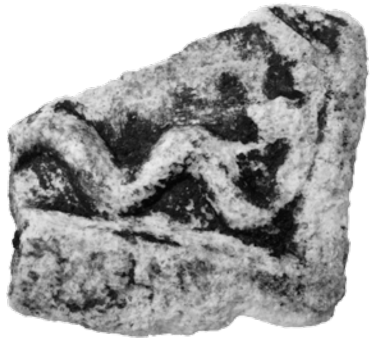

Пин №156. Долната дясна част на оброчна плочка с изображение на пълзяща змия под конски крак.
Размери: 11,5/10 см.
Местонамиране: Кв. Е14;
ЮИ∠2,8 м; СЗ∠3,90 м;
1354,40 м н.в.

FIN 156. Right bottom part of a votive tablet with an image of a snake crawling under the horse leg.
Dimensions: 11.5/10 cm.
Place of finding: Sq. E14,
SE∠2,8 m; NW∠3,9 m,
1354,40 m asl

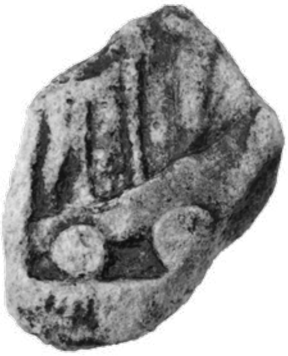

Пин №157. Долната лява част на оброчна плочка с изображение на колесница с две колела.
Размери: 9,5/13 см.
Местонамиране: Кв. Е14;
ЮИ∠3,0 м; СЗ∠4,90 м;
1354,10 м н.в.

FIN 157. Bottom left part of a votive tablet depicting a chariot with two wheels.
Dimensions: 9,5/13 cm.
Place of finding: Sq. E14, SE∠3 m;
NW∠4,90 m, 1354,10 m asl

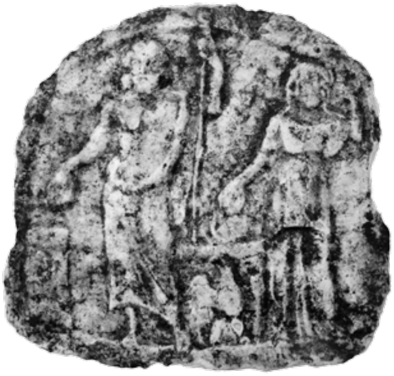

Пин №158. Цялостно запазена оброчна плочка с изображение на Зевс отляво, Хера отдясно. Зевс е изобразен прав, насреща, наметнат с химатион, с фиала в спусната си дясна ръка и жезъл в лявата. Отдясно на него олтар. Иконографията на Хера е постандартизирана и еднотипна – права, насреща, облечена с дълъг хитон с фиала в дясната и жезъл в лявата ръка. Между Хера и Зевс – олтар с орел.
Размери: 22/21/2 см;
Местонамиране: Кв. Е14;
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 158. Wholly preserved votive tablet with an image of Zeus (left) and Hera (right). Zeus is depicted standing, in full-face, mantled with a himation, a phial in his lowered right hand and a scepter in the left. On his right – an altar. The iconography of Hera is more standardized and uniform – standing, in full-face, in a long chiton, a phiale in the right hand and a scepter in the left. Between Hera and Zeus – an altar with an eagle.
Dimensions: 22/21/2 cm.
Place of finding: Sq. E14,
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,90 m asl

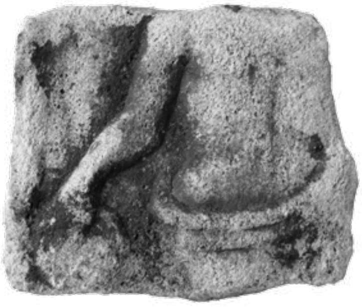

Пин №159. Фрагмент от дясната половина на оброчна плочка с изображение на Зевс.
Размери: Височина 9,
…ширина 8 см.
Местонамиране: Кв. Е13;
ЮИ∠2,5 м; СЗ∠4,50 м;
1354,47 м н.в.

FIN 159. Fragment of the right half of a votive tablet with the image of Zeus.
Dimensions: height 9 cm, width 8 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,5 m; NW∠4,50 m,
1354,47 m asl

Пин №160. Фрагмент от оброчна плочка с изображение на Зевс без глава.
Размери: h 11/8 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,5 м; СЗ∠4,50 м;
1354,47 м н.в

FIN 160. Fragment of a votive tablet with the image of Zeus, the head missing.
Dimensions: height 11/8 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,5 m; NW∠4,50 m,
1354,47 m asl

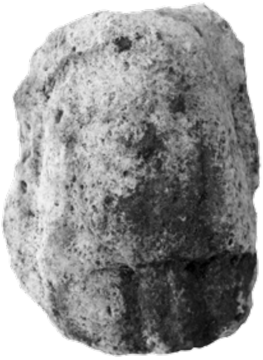

Пин №161. Фрагмент от долната част на статуя на Хера.
Размери: h 11/12 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,6 м; СЗ∠4,40 м;
1354,47 м н.в

FIN 161. Fragment of the bottom part of a statue of Hera.
Dimensions: height 11/12 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,6 m; NW∠4,40 m,
1354,47 m asl

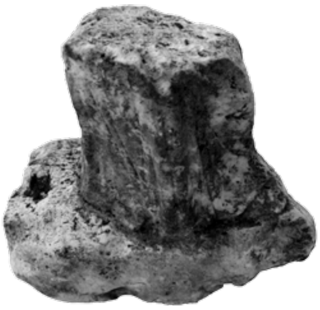

Пин №162. Фрагмент от плочка – запазена глава на Зевс.
Размери: h 6,5/5,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,6 м; СЗ∠4,40 м;
1354,45 м н.в

FIN 162. Fragment of a votive tablet with the preserved head of Zeus.
Dimensions: height 6,5/5,5 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,6 m; NW∠4,40 m,
1354,45 m asl

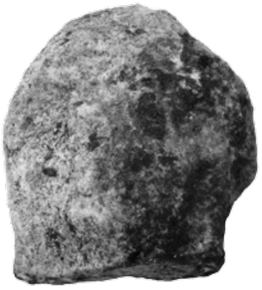

Пин №163. Цялостно запазена оброчна плочка с изображение на Зевс отляво и Хера отдясно. Износена повърхност.
Размери: h 15/12 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,4 м; СЗ∠4,40 м;
1354,45 м н.в.

FIN 163. Wholly preserved votive tablet depicting Zeus (left) and Hera (right). Worn out surface.
Dimensions: height 15/12 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,4 m; NW∠4,40 m,
1354,45 m asl

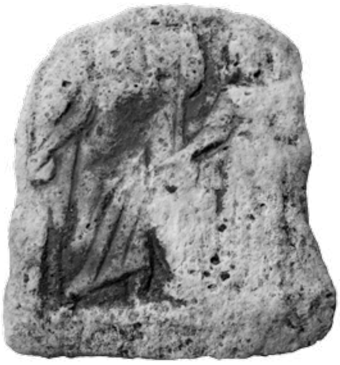

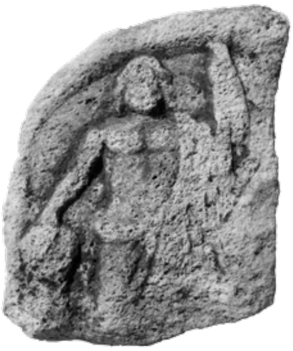

Пин №164. Фрагмент от лявата половина на оброчна плочка с изображение на Зевс. Отчупена долна част.
Размери: h 12/15 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,4 м; СЗ∠4,10 м;
1354,45 м н.в.

FIN 164. Fragment of the left half of a votive tablet with the image of Zeus. Broken bottom part.
Dimensions: height 12/15 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,4 m; NW∠4,10 м,
1354,45 m asl

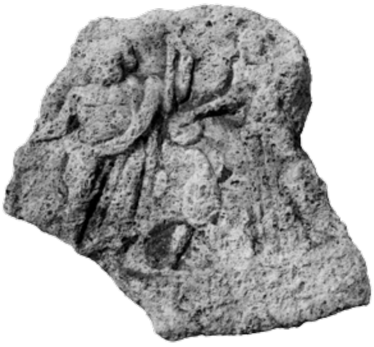

Пин №165. Фрагмент от оброчна плочка със запазени изображения на Зевс отляво, Хера отдясно държащи фиали и двамата над орли.
Размери: h 19/18 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠2,8 м; СЗ∠4,00 м;
1354,42 м н.в.

FIN 165. Fragment of a votive tablet with preserved images of Zeus (left) and Hera (right), both holding phiales over eagles.
Dimensions: height 19/18 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,8 m; NW∠4,00 m,
1354,42 m asl

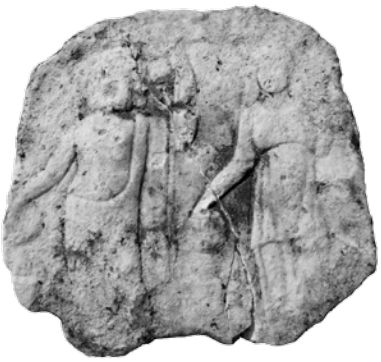

Пин №166. Фрагмент от оброчна плочка със запазени изображения на Зевс отляво, Хера отдясно държащи фиали и двамата над жертвеници.
Размери: h 15,5/16 см.
Местонамиране: Кв. Е13;
ЮИ∠2,8 м; СЗ∠4,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 166. Fragment of a votive tablet with preserved images of Zeus (left) and Hera (right) both holding phiales above altars.
Dimensions: height 15,5/16 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠2,8 m; NW∠4,00 m,
1354,40 m asl

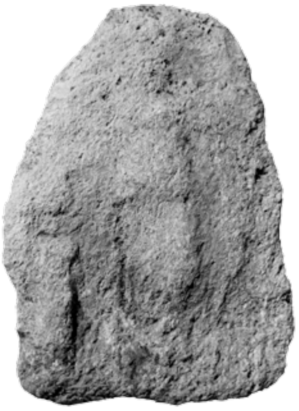

Пин №167. Цялостно запазена оброчна плочка със силно износено изображения на Хера права държаща с дясната ръка държаща фиала над жертвеник.
Размери: h 21/14 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠2,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 167. Wholly preserved votive tablet with highly worn image of Hera, standing, in the right hand holding a phiale over the altar.
Dimensions: height 21/14.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠3,8 m; NW∠2,00 m,
1354,40 m asl

Пин №168. Цялостно запазена оброчна плочка. Износена лицева част. Отляво Зевс, отдясно Хера.
Размери: h 15/14 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠2,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 168. Wholly preserved votive tablet. Worn front surface. Zeus (Left), Hera (right).
Dimensions: height 15/14 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠3,8 m; NW∠2,00 m,
1354,40 m asl

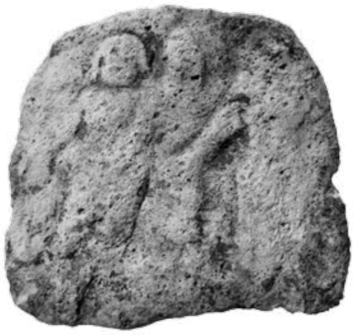

Пин №169. Фрагмент от оброчна плочка със запазени изображения на Зевс отляво, Хера отдясно, държащи фиали, и двамата над жертвеници.
Размери: h 18,5/15,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠2,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 169. Fragment of a votive tablet with preserved images of Zeus (left) and Hera (right) both holding phiales above altars.
Dimensions: height 18,5/15,5 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠3,8 m; NW∠2,00 m,
1354.40 m asl

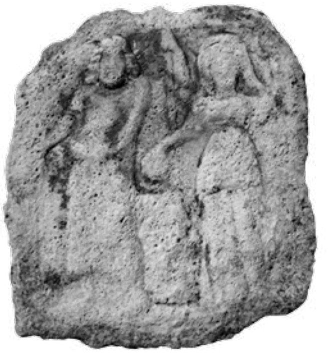

Пин №170. Два запазени фрагмента от оброчна плочка с изображение на бига или квадрига.
Размери: h 30/27,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠1,8 м; СЗ∠4,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 170. Two preserved fragments of a votive tablet with the image of a biga or quadriga.
Dimensions: height 30/27,5 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠1,8 m; NW∠4,00 m,
1354,40 m asl

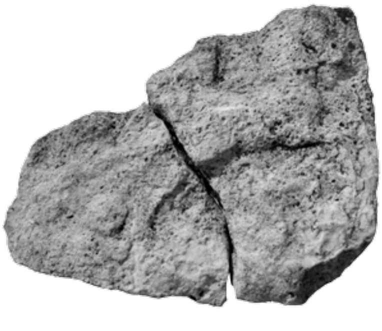

Пин №171. Фрагмент от голяма по размер оброчна плочка с изображение на ръка, държаща фиала.
Размери: h 9/17,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13;
ЮИ∠1,8 м; СЗ∠4,00 м;
1354,40 м н.в.

FIN 171. Fragment of a large-sized votive tablet with the image of a hand holding a phiale.
Dimensions: height 9/17,5 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠1,8 m; NW∠4,00 m,
1354,40 m asl

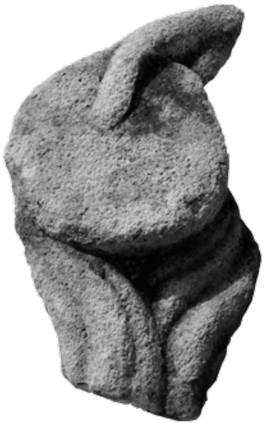

Пин №172. Оброчна плочка със силно износена повърхност и отчупени краища. Изображение на Зевс и Хера, поднасящи фиали към жертвеници.
Размери: h 11,5/12,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠3,8 м; СЗ∠3,00 м; 1354,30 мн.в.

FIN 172. Votive tablet with heavily worn surface and chipped off edges. Images of Zeus and Hera holding phiales over altars.
Dimensions: height 11,5/12,5 cm.
Place of finding: Sq. E13, SE∠3,8 m; NW∠3,00 м, 1354.30 m asl

Пин №173. Фрагмент от оброчна плочка с изображение на Зевс и Хера, поднасящи фиали към жертвеници.
Размери: h 11,5/12,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠3,8 м; СЗ∠3,00 м; 1354,30 м н.в.

FIN 173. Fragment of a votive tablet with the image of Zeus and Hera holding phiales over altars.
Dimensions: height 11,5/12,5 cm.
Place of finding: Sq. E13, SE∠3,8 m; NW∠3,00 m, 1354,30 m asl

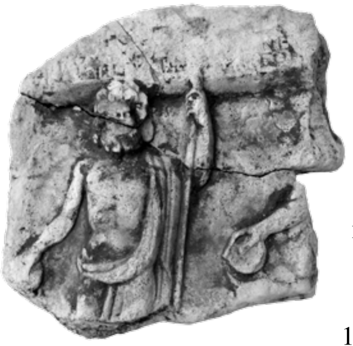

Пин №174. Фрагмент от оброчна плочка с изображение на Зевс и Хера, поднасящи фиали към жертвеници. Запазени следи от надпис в горната част на рамката. Дълбок релеф на изображения.
Размери: h 24/26 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠3,8 м; СЗ∠3,00 м; 1354,30 м н.в.

FIN 174. Fragment of a votive tablet with the images of Zeus and Hera holding phiales over altars. Traces of an inscription in the upper part of the frame. High relief.
Dimensions: height 24/26 cm.
Place of finding: Sq. E13, SE∠3,8 m; NW∠3,00 m, 1354,30 m asl

Пин №175. Цялостно запазено изображение на Хера върху цяла плочка.
Размери: h 16,5/10,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,80 м; 1354,30 м н.в.

FIN 175. Wholly preserved image of Hera on an intact tablet.
Dimensions: height 16,5/10,5 cm.
Place of finding: Sq. E13. SE∠4,8 m; NW∠2,80 m, 1354,30 m asl

Пин №176. Фрагмент от оброчна плочка. Запазено изображение – дълбок релеф на Зевс с дясната ръка, поднасящ фиала към жертвеник. С лявата ръка държащ жезъл, отново над жертвеник, върху който е изобразена по-малка фигура.
Размери: h 45/29 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,80 м; 1354,30 м н.в.

FIN 176. Fragment of a votive tablet. Preserved image – high relief of Zeus, with his right hand holding a phiale over an altar. In the left hand – a scepter, again over an altar, on which a small figure is depicted.
Dimensions: height 45/29 cm.
Place of finding: Sq. E13, SE∠4,8 m; NW∠2,80 m, 1354,30 m asl

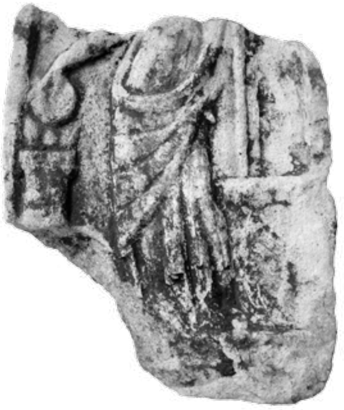

Пин №177. Оброчна плочка с множество отчупвания по периферията. Зевс и Хера поднасят фиали над жертвеник и орел.
Размери: h 22,5/19 см
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,90 м; 1354,10 м н.в.

FIN 177. Votive tablet with multiple of chips along the periphery. Zeus and Hera holding phiales over an altar and an eagle.
Dimensions: height 22,5/19 cm.
Place of finding: Sq. E13. SE∠4,8 m; NW∠2,90 m, 1354,10 m asl

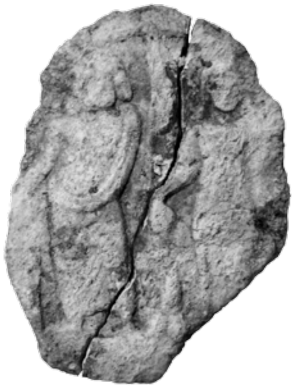

Пин №178. Цялостно запазена оброчна плочка. Неясно изображение на една фигура.
Размери: h 19/13,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,90 м; 1354,10 м н.в.

FIN 178. Wholly preserved votive tablet. Blurred image of a figure.
Dimensions: height 19/13,5 cm.
Place of finding: Sq. E13 SE∠4,8 m; NW∠2,90 m, 1354.10 m asl

Пин №179. Фрагмент от оброчна плочка – долен десен ъгъл със запазено изображение на Хера.
Размери: h 23/17,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,90 м; 1354,10 м н.в.

FIN 179. Fragment of a votive tablet – the bottom right corner with preserved image of Hera.
Dimensions: height 23/17,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠4,8 m; NW∠2,90 m,
1354.10 m asl

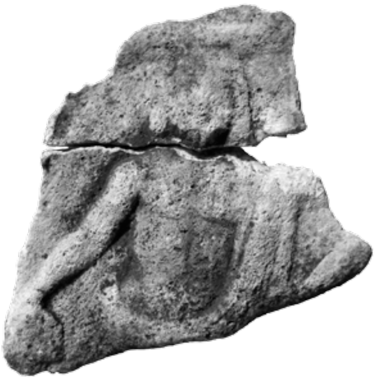

Пин №180. Фрагмент от оброчна плочка с изображение на Зевс.
Размери: h 14/14 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠4,8 м; СЗ∠2,90 м;
1354,10 м н.в.

FIN 180. Fragment of a votive tablet with the image of Zeus.
Dimensions: height 14/14 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠4,8 m; NW∠2,90 m,
1354.10 m asl

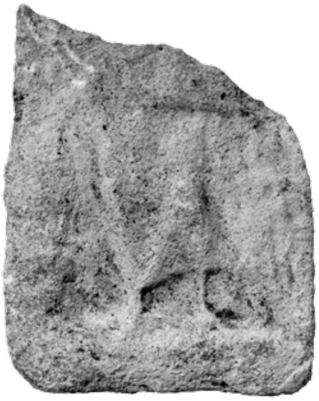

Пин №181. Фрагмент от оброчна плочка. Долна половина с изображение на долната част на тялото на Зевс.
Размери: h 35/23,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 181. Fragment of a votive tablet. Bottom half of the tablet with the lower part of the body of Zeus.
Dimensions: height 35/23,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1353,90 m asl

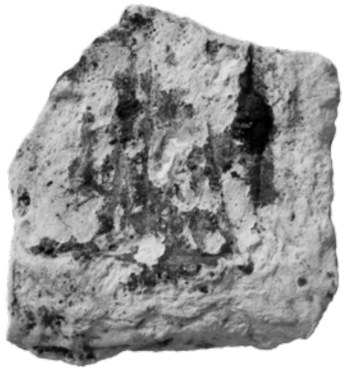

Пин №182. Фрагмент от оброчна плочка. Долна половина с изображение на долната част на тялото на Зевс.
Размери: h 12/10,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠5,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 182. Fragment of a votive tablet. Bottom half with an image of the lower part of Zeus's body.
Dimensions: height 12/10,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠5,70 м,
1353,90 m asl

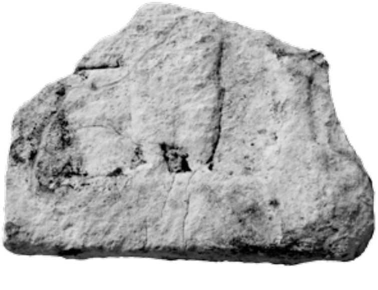

Пин №183. Фрагмент от оброчна плочка. Долна половина с изображение на долната част на тялото на Зевс.
Размери: h 15/18 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠13,2 м; СЗ∠5,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 183. Fragment of a votive tablet. Bottom half with an image of Zeus's lower body.
Dimensions: height 15/18 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠13,2 m; NW∠5,70 m,
1353,90 m asl

Пин №184. Цялостно запазена оброчна плочка с износена повърхност. Запазени схематични изображения на Зевс отляво и Хера отдясно.
Размери: h 16,5/16 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 184. Wholly preserved votive tablet with worn surface. Schematic images of Zeus (left) and Hera (right).
Dimensions: height 16,5/16 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1353,90 m asl

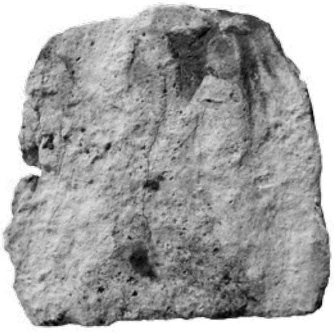

Пин №185. Фрагмент от оброчна плочка. Зевс поднася с дясната ръка фиала към жертвеник. Отдясно орел.
Размери: h 14/12,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,70 м;
1353,80 м н.в.

FIN 185. Fragment of a votive tablet. With his right hand Zeus is holding a phiale to the altar. To his right – an eagle.
Dimensions: height 14/12,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠3,70 м,
1353,80 m asl

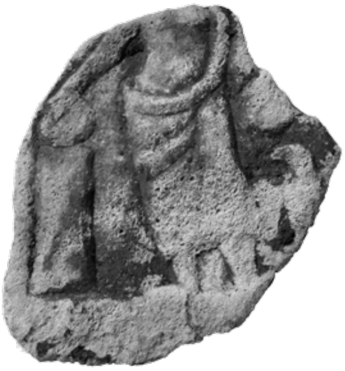

Пин №186. Фрагмент от лявата половина на оброчна плочка с неясни изображения.
Размери: h 14/9 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 186. A fragment of the left half of a votive tablet with unclear images.
Dimensions: height 14/9 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1353,90 m asl

Пин №187. Фрагмент от лявата половина на оброчна плочка с изображение на Хера.
Размери: h 8,5/9,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠1,70 м;
1353,95 м н.в.

FIN 187. A fragment of the left half of a votive tablet with the image of Hera.
Dimensions: height 8,5/9,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠4,2 m; NW∠1,70 м,
1353,95 m asl

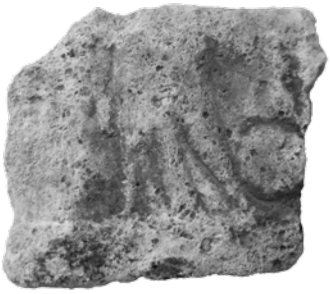

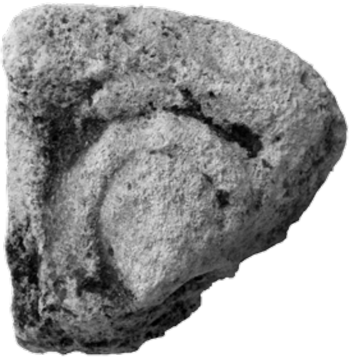

Пин №188. Фрагмент от оброчна плочка. Запазено изображение на глава на Хера.
Размери: h 7/7 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠1,70 м;
1353,90 м н.в

FIN 188. Fragment of a votive tablet. Preserved image of the head of Hera.
Dimensions: height 7/7 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠4,2 m; NW∠1,70 м,
1353,90 m asl

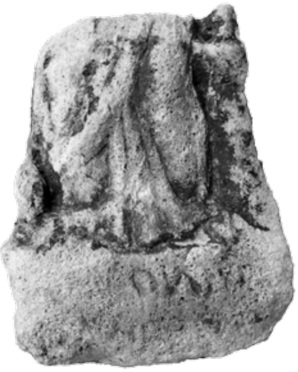

Пин №189. Запазена долната дясна част от оброчна плочка със следи от надпис.
Размери: h 14,5/11,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13,
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 189. Preserved bottom right part of a votive tablet with traces of inscription.
Dimensions: height 14,5/11,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1353,90 m asl

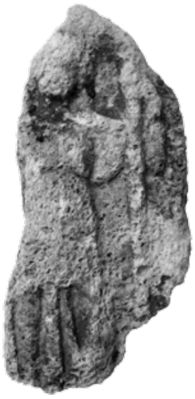

Пин №190. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена дясна част от предмета с изображение на Хера, държаща с лявата си ръка жезъл.
Размери: h 14/6 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠5,2 м; СЗ∠1,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 190. Fragment of a votive tablet. Preserved right part of the tablet with the image of Hera holding a scepter in her left hand.
Dimensions: height 14/6 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠5,2 m; NW∠1,70 м,
1353,90 m asl

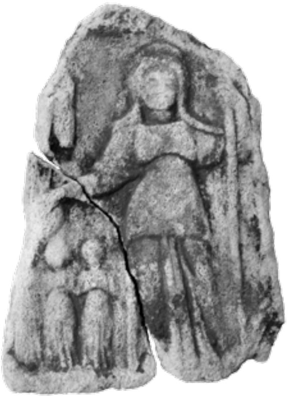

Пин №191. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена дясна част от предмета с изображение на Хера, държаща с лявата си ръка жезъл. Отляво на нея, долу, три женски фигури.
Размери: h 26/18 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,80 м н.в.

FIN 191. Fragment of a votive tablet. Preserved right part of the tablet with the image of Hera holding a scepter in her left hand. On the left, below – three female figures.
Dimensions: height 26/18 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠1,2 m; NW∠4,70 м,
1353,80 m asl

Пин №192. Цялостно запазена оброчна плочка с изображение на Зевс, прав в анфас, върху квадрига. Над коня орел. Зад Зевс права фигура, в анфас, държаща фиала. Под коня змия. Най-отдолу надписно поле със запазен фрагментиран надпис на старогръцки.
Размери: h 23,5/22 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠3,90 м;
1353,80 м н.в.

FIN 192. Wholly preserved votive tablet with an image of Zeus, standing, in full-face, in a quadriga. Over the horse – an eagle. Behind Zeus a figure, standing, in full-face, holding a phiale. Under the horse – a snake. Beneath the composition, preserved fragmentary inscription in ancient Greek.
Dimensions: height 23,5/22 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠4,2 m; NW∠3,90 m,
1353,80 m asl

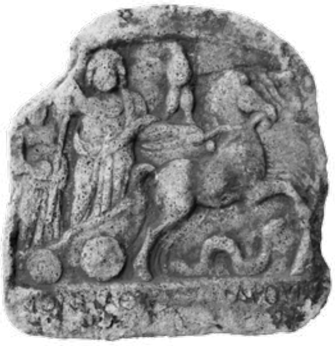

Пин №193. Фрагмент от оброчна плочка със запазена долна дясна част. Изображение на Зевс.
Размери: h 14/12 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,80 м н.в.

FIN 193. Fragment of a votive tablet with preserved right bottom part. Image of Zeus.
Dimensions: height 14/12.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,80 m asl

Пин №194. Фрагмент от оброчна плочка със запазена долна лява част. Изображение на Зевс.
Размери: h 14, 5/14 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠4,70 м;
1353,80 м н.в.

FIN 194. Fragment of a votive tablet with preserved bottom part. Image of Zeus.
Dimensions: height 14,5/14 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,8 m; NW∠4,70 м,
1353,80 m asl

Пин №195. Силно фрагментирана оброчна плочка с изображение на Зевс, прав, анфас, държащ в дясната си ръка фиала, в лявата жезъл. Отдясно – запазено частично изображение на Хера.
Размери: h 24/18 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,70 м;
1354,10 м н.в

FIN 195. Highly fragmented votive tablet with an image of Zeus, standing, in full-face, a phiale in the right hand and a scepter in the left. On the right – partially preserved image of Hera.
Dimensions: height 24/18 cm.
Place of finding: Sq. E14.
SE∠3,2 m; NW∠3,70 м,
1354,10 m asl

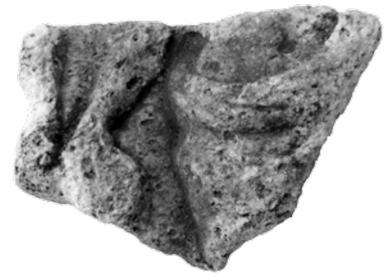

Пин №196. Фрагмент от оброчна плочка с частично запазено изображение на Зевс.
Размери: h 5/7 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в

FIN 196. Fragment of a votive tablet with partially preserved image of Zeus.
Dimensions: height 5/7 cm.
Place of finding: Sq. E14.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354.10 m asl

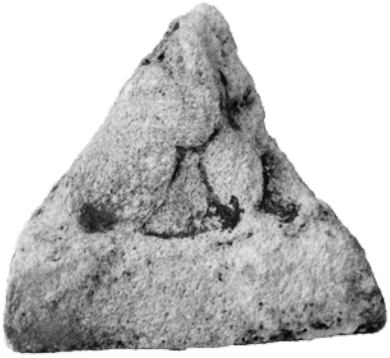

Пин №197. Фрагмент от оброчна плочка със запазено изображение на орел.
Размери: h 14/14 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 197. Fragment of a votive tablet with preserved image of an eagle.
Dimensions: height 14/14 cm.
Place of finding: Sq. E14.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354,10 m asl

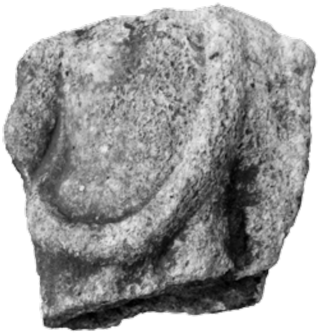

Пин №198. Фрагмент от оброчна плочка с частично запазено изображение на Зевс.
Размери: h 8,5/9 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,70 м;
1353,10 м н.в.

FIN 198. Fragment of a votive tablet with partially preserved image of Zeus.
Dimensions: height 8,5/9 cm.
Place of finding: Sq. E14.
SE∠3,2 m; NW∠3,70 m,
1353,10 m asl

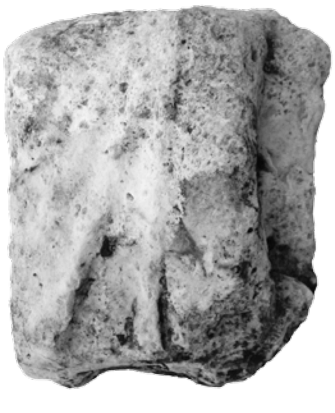

Пин №199. Фрагмент от оброчна плочка с неясно изображение.
Размери: h 15/13 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,20 м н.в.

FIN 199. Fragment of a votive tablet with unclear image.
Dimensions: height 15/13 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1354,20 m asl

Пин №200. Фрагмент от оброчна плочка с неясно изображение.
Размери: h 11/7 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,70 м;
1354,20 м н.в.

FIN 200. Fragment of a votive tablet with unclear image.
Dimensions: height 11/7 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠3,70 м,
1354,20 m asl

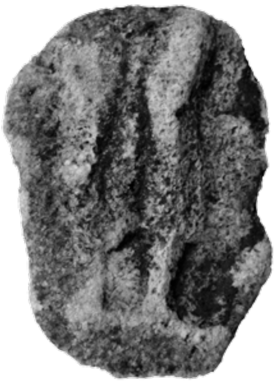

Пин №201. Фрагмент от оброчна плочка с неясно изображение.
Размери: h 13,5/14,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 201. Fragment of a votive tablet with unclear image.
Dimensions: height 13,5/14,5 cm.
Place of finding: Sq. E13. SE∠3, 2 m; NW∠4,70 м, 1354,10 m asl

Пин №202. Фрагмент от долната лява част на оброчна плочка с частично запазено надписно поле и букви.
Размери: h 12,5/12 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 202. Fragment of the bottom left part of a votive tablet, partially preserved inscription field and letters.
Dimensions: height 12, 5/12 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠1,2 m; NW∠4,70 m,
1354,10 m asl

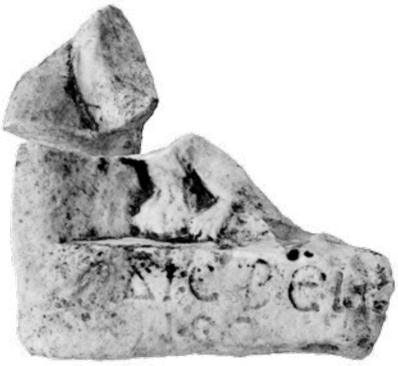

Пин №203. Фрагмент от горната част на оброчна плочка с частично изображение на Зевс.
Размери: h 12/14 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠5,70 м;
1354,20 м н.в.

FIN 203. Fragment from the upper part of a votive tablet with partial image of Zeus.
Dimensions: height 12/14 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠5,70 m,
1354,20 m asl

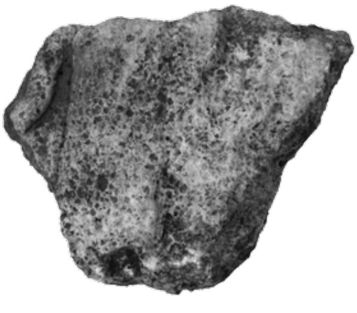

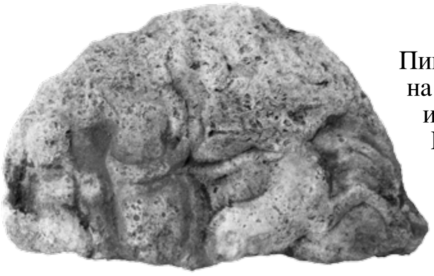

Пин №204. Горната част на оброчна плочка с изображение на бига или квадрига, зад нея Зевс.
Размери: h 10,5/16 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,8 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 204. Upper part of a votive tablet depicting a biga or quadriga, behind it Zeus.
Dimensions: height 10,5/16 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,8 m; NW∠4,70 m,
1354,10 m asl

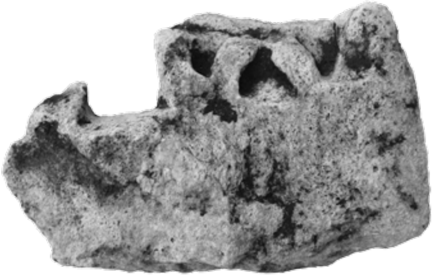

Пин №205. Долната част от статуарна група. Запазено изображение на орел.
Размери: h 10/16 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,6 м; СЗ∠4,50 м;
1354,10 м н.в.

FIN 205. Lower part of a statue group. Preserved image of an eagle.
Dimensions: height 10/16 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,6 m; NW∠4,50 m,
1354,10 m asl

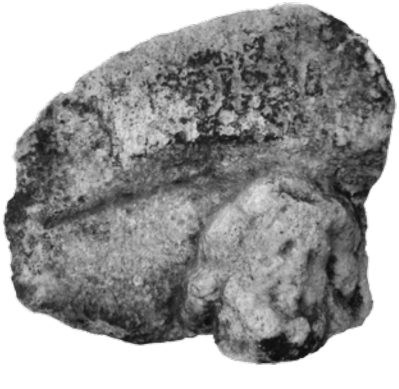

Пин №206. Фрагмент от оброчна плочка със запазена глава на Зевс и следи от надпис върху горно надписно поле.
Размери: h 10/9,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠5,2 м; СЗ∠1,70 м;
1354,30 м н.в.

FIN 206. Fragment of a votive tablet with preserved head of Zeus and traces of inscription in the upper field.
Dimensions: height 10/9,5 cm.
Place of finding: Sq. E13,
SE∠5,2 m; NW∠1,70 m,
1354,30 m asl

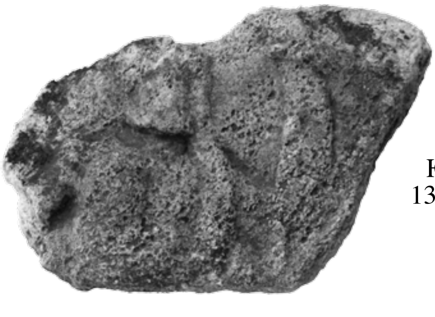

Пин №207. Фрагмент от горната част на оброчна плочка с изображение на Зевс, държащ жезъл.
Размери: h 8,5/11 см.
Местонамиране: Кв. Е13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 207. Fragment of the upper part of a votive tablet with the image of Zeus holding a scepter. Dimensions: height 8,5/11 cm. Place of finding: Sq. E13. SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1354,10 m asl

Пин №208. Силно износен фрагмент от горната част на оброчна плочка с частично запазени изображения на Зевс и Хера.
Размери: h 6/11 см.
Местонамиране: Кв. E13.
ЮИ∠3,1 м; СЗ∠3,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 208. Badly worn fragment of the upper part of a votive tablet with partially preserved images of Zeus and Hera.
Dimensions: height 6/11 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,1 m; NW∠3,70 m,
1354,10 m asl

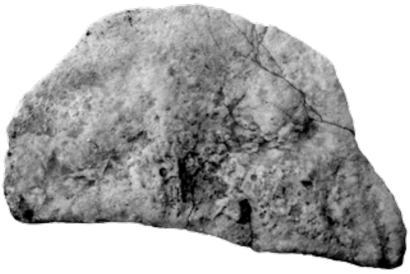

Пин №209. Фрагмент от долната част на оброчна плочка с неясни изображения.
Размери: h 11/14 см.
Местонамиране: Кв. E13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 209. Fragment of the bottom part of a votive tablet with unclear images.
Dimensions: height 11/14 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,90 m asl

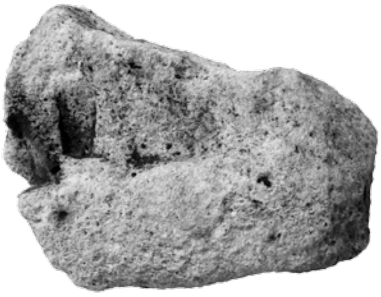

Пин №210. Силно износен фрагмент от дясната половина на оброчна плочка. Запазено изображение на права фигура в анфас вероятно Хера.
Размери: h 16 /18 см.
Местонамиране: Кв. E13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 210. Badly worn fragment of the right half of a votive tablet. Preserved image of a standing figure, probably Hera.
Dimensions: height 16/18 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,90 m asl

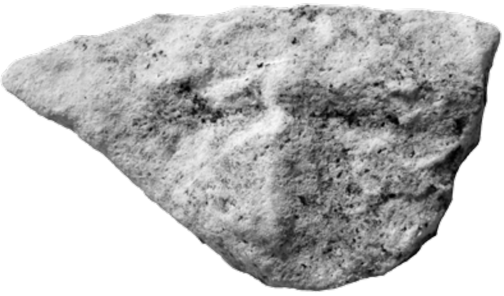

Пин №211. Фрагмент от оброчна плочка със запазена глава на Зевс, силно износен.
Размери: h 10/17,5 см.
Местонамиране: Кв. E13.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 211. Fragment of a votive tablet with preserved head of Zeus, badly worn.
Dimensions: height 10/17,5 cm.
Place of finding: Sq. E13.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,90 m asl

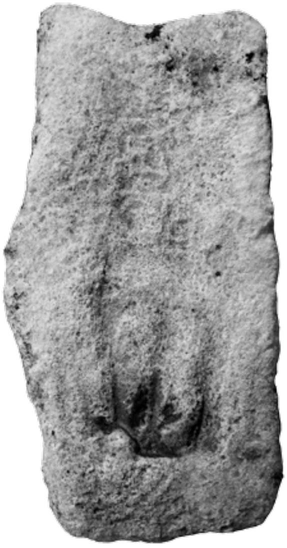

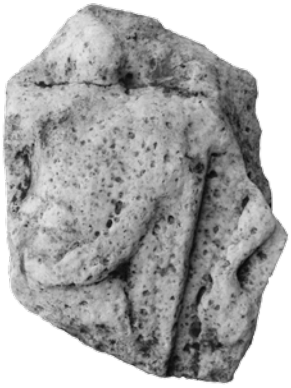

Пин №212. Фрагмент от плочка с износена лицева част. Частично запазени изображения на Зевс и Хера.
Размери: h 20/15 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,20 м;
1353,80 м н.в.

FIN 212. Fragment of a votive tablet, worn front side. Partially preserved images of Zeus and Hera.
Dimensions: height 20/15 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,20 m,
1353,80 m asl

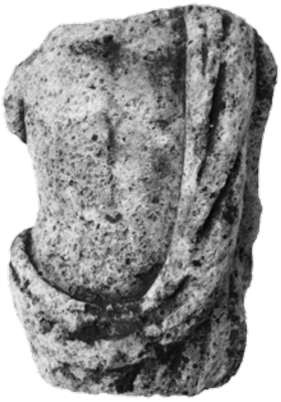

Пин №213. Запазена горна половина на торс на Зевс.
Размери: h 19/12 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,10 м н.в.

FIN 213. Preserved upper half of the torso of Zeus.
Dimensions: height 19/12 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1354,10 m asl

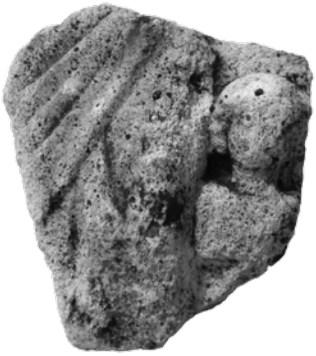

Пин №214. Фрагмент от оброчна плочка. Запазен фрагмент от дясната долна част на предмета с изображение на малка женска фигура до Хера.
Размери: h 16/14 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,00 м н.в.

FIN 214. Fragment of a votive tablet. Preserved right lower part of the tablet with the image of a small female figure by Hera.
Dimensions: height 16/14 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м, 1354 m asl

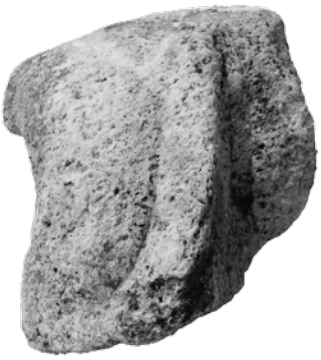

Пин №215. Фрагмент от торс.
Размери: h 9,5/15,5 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠2,70 м;
1354,00 м н.в.

FIN 215. Fragment of a torso.
Dimensions: height 9,5/15,5 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠4,2 m; NW∠2,70 m,
1354 m asl

Пин №216. Фрагмент от долна част на оброчна плочка с три вдълбнатини за закрепване на предмета.
Размери: h 9,5/15,5 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 216. Fragment of the bottom of a votive tablet with three small pits for securing the item.
Dimensions: height 9,5/15,5 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 m,
1353,90 m asl

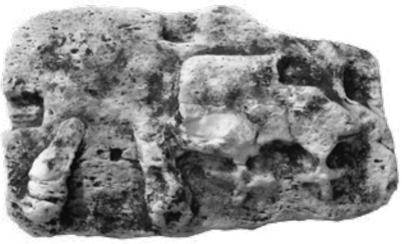

Пин №217. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена част от торс и орел.
Размери: h 12/12 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠2,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 217. Fragment of a votive tablet. Preserved part of a torso and eagle.
Dimensions: height 12/12 cm.
Place of finding: Sq. E 12. SE∠4, 2 m; NW∠2, 70 м, 1353, 90 m asl

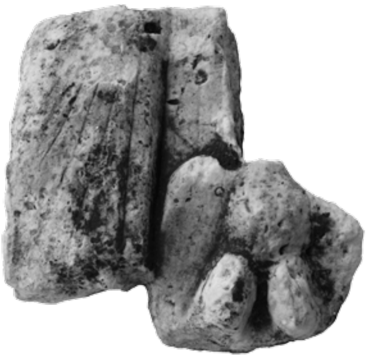

Пин №218. Цялостно запазена оброчна плочка. Зевс насреща върху колесница.
Размери: h 18,5/18,5 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠3,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 218. Wholly preserved votive tablet. Zeus in full-face, standing, in a chariot.
Dimensions: height 18,5/18,5 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠1,2 m; NW∠3,70 m,
1354,90 m asl

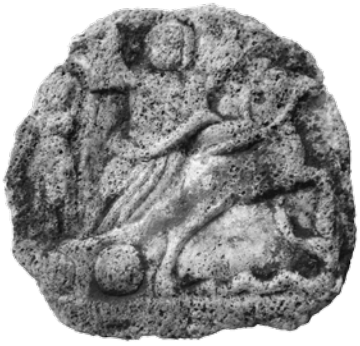

Пин №219. Цялостно запазена оброчна плочка с изображение на Зевс отляво и Хера отдясно поднасящи фиали към жертвеници.
Размери: h 21/18 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 219. Wholly preserved votive tablet depicting Zeus (left) and Hera (right) presenting phiales to altars.
Dimensions: height 21/18 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠1,2 m; NW∠4,70 м,
1354,90 m asl

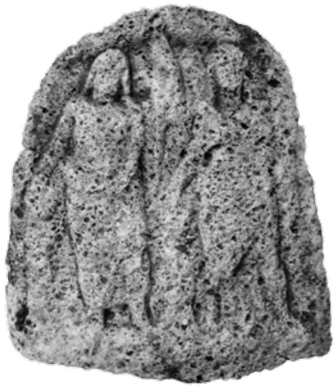

Пин №220. Цялостно запазена плочка, но с изтрита лицева част.
Размери: h 18/17 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠2,90 м;
1354,90 м н.в.

FIN 220. Wholly preserved plate with a worn front surface.
Dimensions: height 18/17 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠1,2 m; NW∠2,90 m,
1354,90 m asl

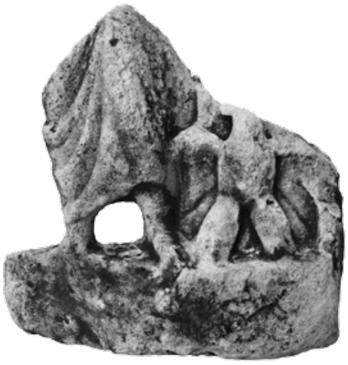

Пин №221. Долната част на статуарна група с изображение на част от торс на Зевс и орел.
Размери: h 26,5/25 см.
Местонамиране: Кв. Е12.
ЮИ∠1,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 221. Bottom part of a statue group depicting the torso of Zeus and an eagle.
Dimensions: height 26, 5/25 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠1,2 m; NW∠4,70 м,
1354,90 m asl

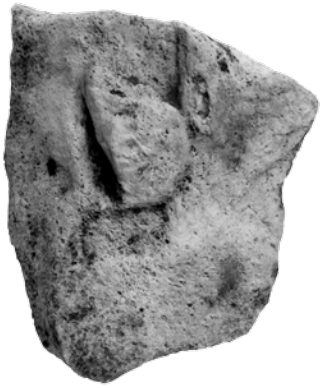

Пин №222. Запазена част от оброчна плочка. Ръка, държаща фиала.
Размери: h 11/14 см.
Местонамиране Кв. Е12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 222. Preserved part of a votive tablet. Hand holding a phiale.
Dimensions: height 11/14 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354,90 m asl

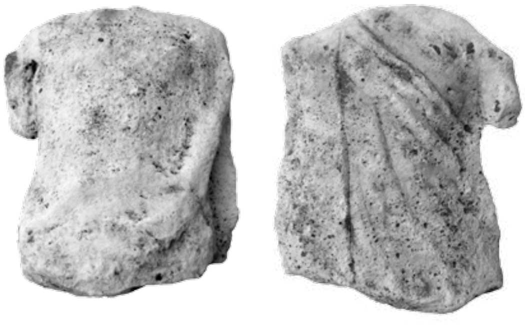

Пин №223. Фрагмент от торс на Зевс – част от статуя.
Размери: h 21/16,5/7,6 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,20 м;
1354,90 м н.в.

FIN 223. Fragment of the torso of Zeus – part of a statue.
Dimensions: height 21/16,5/7,6 cm.
Place of finding: Sq. E12.
SE∠3,2 m; NW∠4,20 m,
1354,90 m asl

Пин №224. Долният десен ъгъл на голяма оброчна плочка или статуарна група. Запазени няколко букви на старогръцки.
Размери: h 27,5/25,5/5,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,7 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 224. The right bottom corner of a large votive tablet or statuette group. Preserved a few old Greek letters.
Dimensions: height 27,5/25,5/5,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,7 m; NW∠4,70 м,
1354,90 m asl

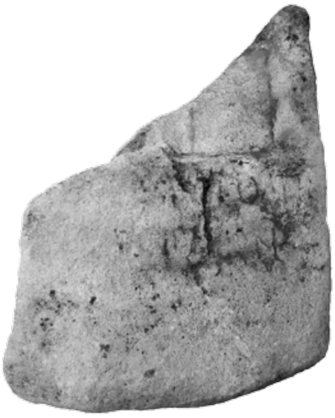

Пин №225. Цялостно запазена плочка. Силно износена повърхност. Схематични фигури на Зевс и Хера.
Размери: h 15,7/19,2/1,6 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,6 м; СЗ∠3,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 225. Wholly preserved tablet. Badly worn surface. Schematic figures of Zeus and Hera.
Dimensions: height 15,7/19,2/1,6 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,6 m; NW∠3,70 м,
1354,90 m asl

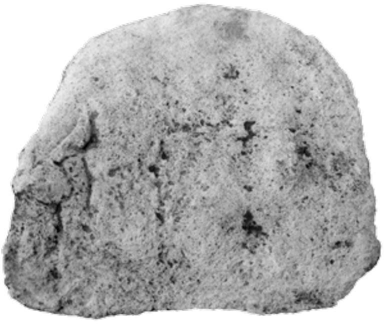

Пин №226. Запазена долна част на голяма статуарна група. Цялостно запазен, с разперени крила, орел.
Размери: h 18,3/22,8/5,2 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,9 м; СЗ∠3,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 226. Preserved lower part of a large statue group. An eagle with spread wings entirely preserved.
Dimensions: height 18,3/22,8/5,2 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,9 m; NW∠3,70 м,
1354,90 m asl

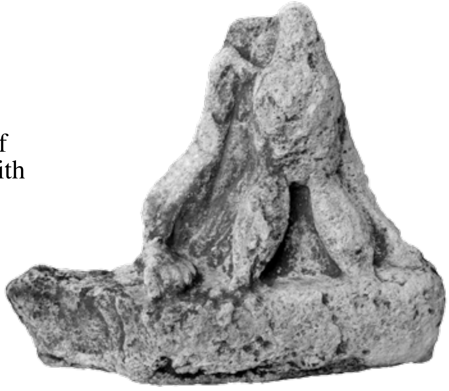

Пин №227. Долната част на оброчна плочка – фрагмент.
Размери: h 11,5/14,6 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,6 м; СЗ∠3,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 227. Fragment of the bottom part of a votive tablet.
Dimensions: height 11,5/14,6 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,6 m; NW∠3,70 м,
1354,90 m asl

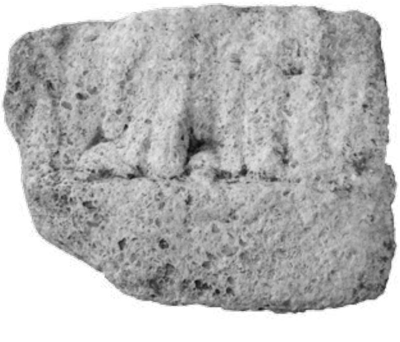

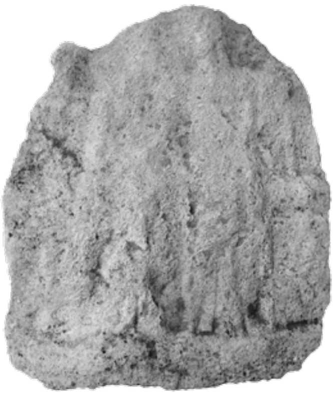

Пин №228. Цялостно запазена плочка със силно износени фигури на Зевс и Хера.
Размери: h 25,2/20,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,6 м; СЗ∠3,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 228. Wholly preserved votive tablet with heavily worn figures of Zeus and Hera.
Dimensions: height 25,2/20,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,6 m; NW∠3,70 м,
1354,90 m asl

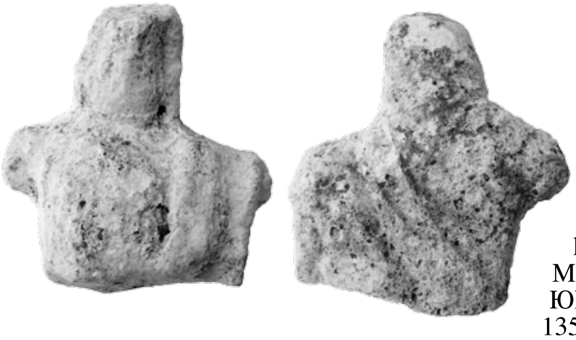

Пин №229. Горната част, включително и глава, на статуя на Зевс.
Размери:
h 21,1/18,8/5,6 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,90 м;
1354,90 м н.в.

FIN 229. The upper part including the head of a statue of Zeus.
Dimensions: height 21,1/18,8/5,6 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠3,90 m,
1354,90 m asl

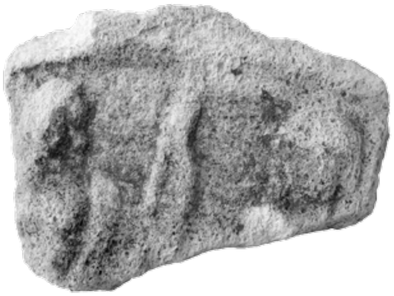

Пин №230. Горната част на оброчна плочка. Запазени изображения на Зевс и Хера.
Размери: h 12,5/16,3 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,90 м;
1354,90 м н.в.

FIN 230. Fragment of the upper part of a votive tablet. Preserved images of Zeus and Hera.
Dimensions: height 12,5/16,3 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠3,90 m,
1354,90 m asl

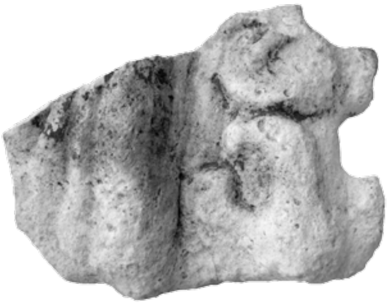

Пин №231. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена долна част от нея с изображение на фиала и орел.
Размери: h 8/11,4 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 231. Fragment of a votive tablet. Preserved lower part of the image of a phiale and eagle.
Dimensions: height 8/11,4 cm.
Place of finding: Sq. D 12.
SE∠3,2 m; NW∠4,0 м,
1354,90 m asl

Пин №233. Торс от мраморна статуя на Зевс.
Размери: h 23/14/5,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠1,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 233. Torso of a marble statue of Zeus.
Dimensions: height 23/14/5,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠4,2 m; NW∠1,70 m,
1354,90 m asl

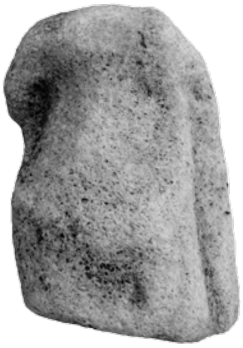

Пин №234. Торс от мраморна статуя на Зевс.
Размери: h 14/10/3,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,70 м н.в.

FIN 234. Torso of a marble statuette of Zeus.
Dimensions: height 14/10/3,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354,70 m asl

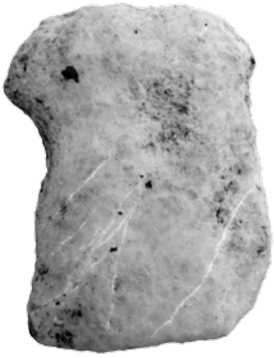

Пин №235. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена лява част с изображение на Зевс.
Размери: h 18,5/8 см.
Местонамиране: Кв. К9.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠2,90 м;
1356,90 м н.в.

FIN 235. Fragment of a votive tablet. Preserved left part with the image of Zeus.
Dimensions: height 18,5/8 cm.
Place of finding: Sq. K9. SE∠4,2 m;
NW∠2,90 м, 1356,90 m asl

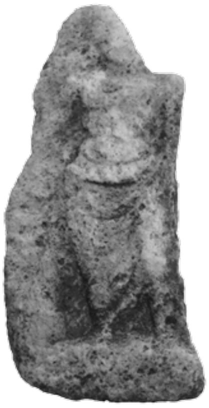

Пин №236. Фрагмент от оброчна плочка – дясна половина. Схематично изображение на Хера.
Размери: h 28/10 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,90 м н.в.

FIN 236. Fragment of a votive tablet, the right half. Schematic image of Hera.
Dimensions: height 28/10 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354,90 m asl

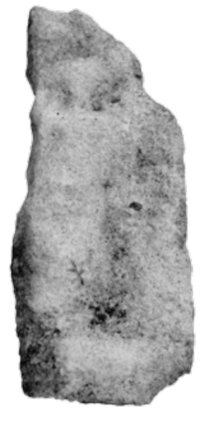

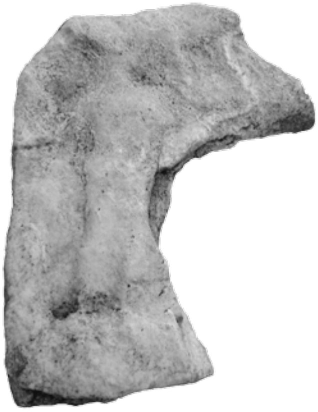

Пин №237. Фрагмент от голяма оброчна плочки. Запазена част от лявата половина с неясно изображение на божество.
Размери: h 40/31,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,70 м;
1354,70 м н.в.

FIN 237. Fragment of a large votive tablet. Preserved left half with unclear image of a deity.
Dimensions: height 40/31,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠3,70 м,
1354,70 m asl

Пин №238. Оброчна плочка. Силно износена повърхност и отчупвания по периферията.
Размери: h 17,5/16 см.
Меестонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1354,60 м н.в.

FIN 238. Votive tablet. Badly worn surface and broken periphery.
Dimensions: height 17,5/16 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1354,60 m asl

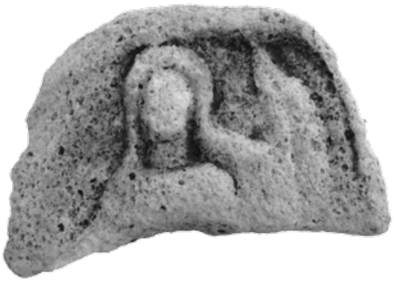

Пин №239. Горната част на оброчна плочка с изображение на Хера.
Размери: h 13/14 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠2,70 м;
1354,60 м н.в.

FIN 239. Fragment of the upper part of a votive tablet with the image of Hera
Dimensions: height 13/14 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠2,70 м,
1354,60 m asl

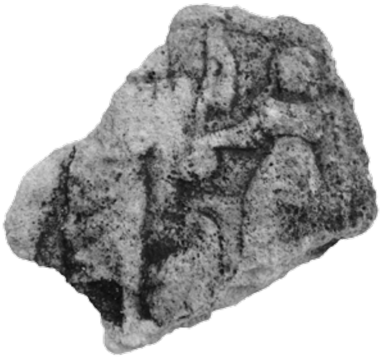

Пин №240. Фрагмент от оброчна плочка със запазени частично изображения на Зевс и Хера.
Размери: h 15/15 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,90 м;
1353,70 м н.в.

FIN 240. Fragment of a votive tablet with preserved partial images of Zeus and Hera.
Dimensions: height 15/15 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠3,90 m,
1353,70 m asl

Пин №241. Фрагмент от оброчна плочка със запазени частично изображения на Зевс отляво и Хера отдясно.
Размери: h 14/15,5 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1353,90 м н.в.

FIN 241. Fragment of a votive tablet with preserved partial images of Zeus (left) and Hera (right).
Dimensions: height 14/15,5 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1353,90 m asl

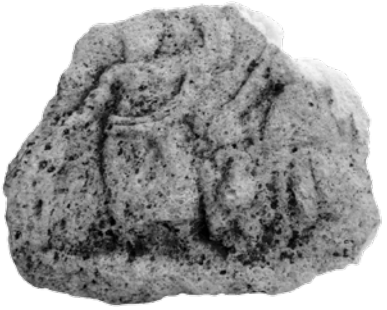

Пин №242. Фрагмент от оброчна плочка. Запазен долен десен ъгъл с изображение на Хера.
Размери: h 15,5/17 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠2,2 м; СЗ∠4,10 м;
1354,69 м н.в.

FIN 242. Fragment of a votive tablet. Preserved right bottom corner with the image of Hera.
Dimensions: height
15,5/17 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠2,2 m; NW∠4,10 м,
1354.69 m asl

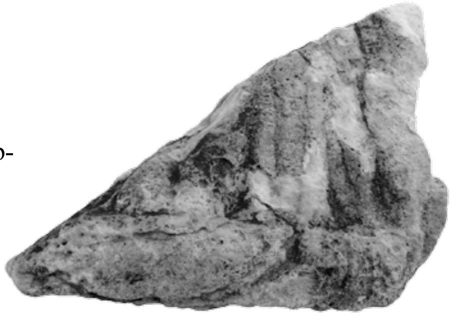

Пин №243. Горната част на оброчна плочка със запазено изображение на Зевс.
Размери: h 10/10 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠4,2 м; СЗ∠2,90 м;
1354,90 м н.в.

FIN 243. Upper part of a votive tablet with preserved image of Zeus.
Dimensions: height 10/10 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠4,2 m; NW∠2,90 m,
1354,90 m asl

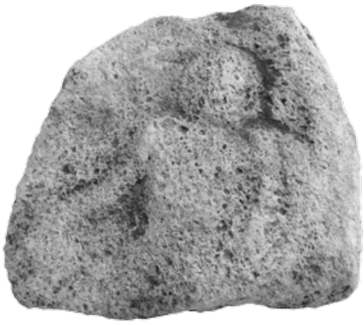

Пин №244. Горната половина на оброчна плочка със запазени частично изображения на Зевс и Хера.
Размери: h 9/13 см.
Местонамиране: Кв. Д12.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠2,50 м;
1354,90 м н.в.

FIN 244. Upper half of a votive tablet with partially preserved images of Zeus and Hera.
Dimensions: height 9/13 cm.
Place of finding: Sq. D12.
SE∠3,2 m; NW∠2,50 м, 1354,
90 m asl

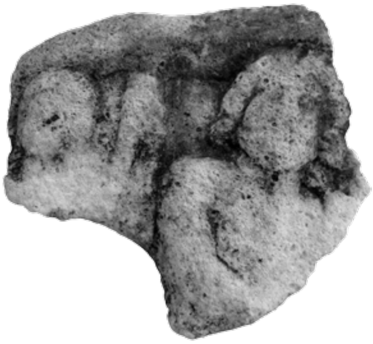

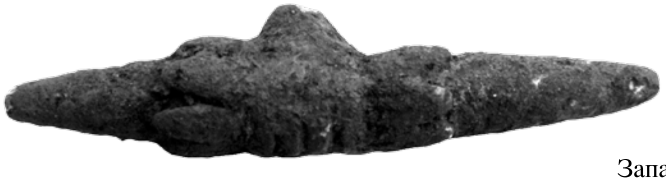

Пин №245. Фрагмент от бронзова статуя. Запазена ръка, държаща гръмотевица.
Размери: Дължина 6,4 см.
Местонамиране: Кв. Е14.
ЮИ∠3,2 м; СЗ∠4,70 м;
1355,90 м н.в.

FIN 245. Fragment of a bronze statue. Preserved hand holding a thunderbolt.
Dimensions: length 6,4 cm.
Place of finding: Sq. E14.
SE∠3,2 m; NW∠4,70 м,
1355,90 m asl

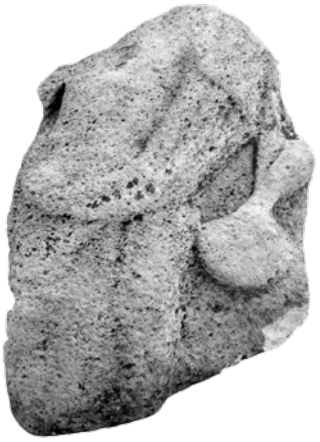

Пин №249. Фрагмент от голяма оброчна плочка. Запазен торс на Зевс и лява ръка на Хера, държаща фиала.
Размери: Височина 22 см; ширина 19 см.
Местонамиране: източно подножие на кулминацията на върха; 1359,97 м н.в.

FIN 249. Fragment of a large votive tablet. Preserved image of the torso of Zeus and Hera’s left hand holding a phiale.
Dimensions: height 22 cm; width 19 cm.
Place of finding: east foothills of the peak. 1359,97 m asl

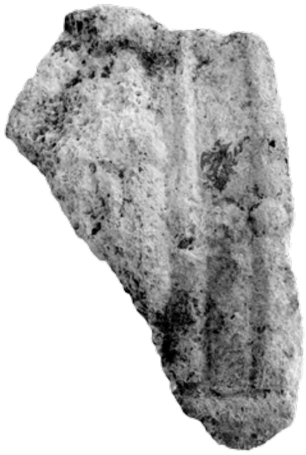

Пин №250. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена дясна половина с изображение на Хера и три нимфи до нея.
Размери: h 15/6,5 см.
Местонамиране: Източно подножие на кулминацията на върха; 1359,90 м н.в.

FIN 250. Fragment of a votive tablet. Preserved right half with the image of Hera and three nymphs by her.
Dimensions: height 15/6,5 cm.
Place of finding: east foothills of the peak, 1359.90 m asl

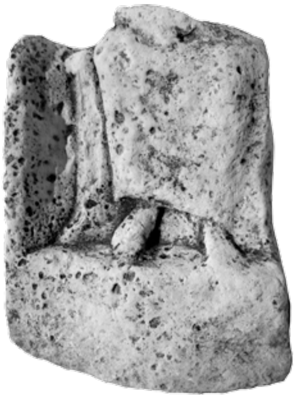

Пин №251. Фрагмент от оброчна плочка със запазена долната част на тялото на Зевс, седнал на трон.
Размери: h 16,5/12 см.
Местонамиране: Източно подножие на кулминацията на върха. Сграда №4; 1359,97 м н.в.

FIN 251. Fragment of a votive tablet with preserved lower body of Zeus on a throne.
Dimensions: height 16,5/12 cm.
Place of finding: east foothills of the peak. Building №4, 1359,97 m asl

ПИн №252. Фрагмент от оброчна плочка с частично запазено изображение на Тракийския конник.
Размери: h 10/12 см.
Местонамиране: Кв. Е13; Сграда №2. В южния зид на постройката; 1354,73 м н.в.

FIN 252. Fragment of a votive tablet with partially preserved image of the Thracian Horseman.
Dimensions: height 10/12 cm.
Place of finding: Sq. E13, Building №2, in the southern wall of the building, 1354.73 m asl

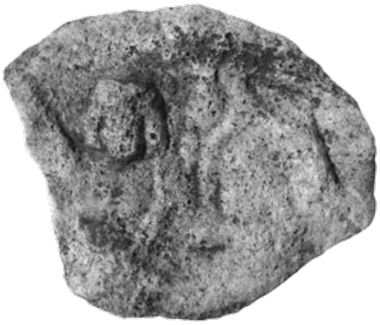

Пин №253. Фрагмент от оброчна плочка. Запазена горна лява част с изображение на Зевс, държащ с дясната си ръка фиала.
Размери: h 8/8,5 см.
Местонамиране: Кв. Е13. Сграда №2. В южния зид на постройката; 1354,73 м н.в.

FIN 253. Fragment of a votive tablet. Preserved upper left part with the image of Zeus holding a phiale in his right hand.
Dimensions: height 8/8,5 cm.
Place of finding Sq. E13. Building №2, in the southern wall of the building, 1354,73 m asl

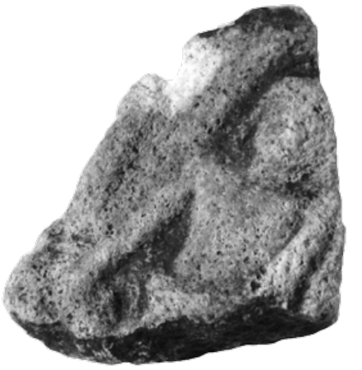

Пин №254. Дясна половина на оброчна плочка със запазено изображение на Хера, държаща с дясната си ръка фиала над жертвеник.
Размери: h 27/22 см.
Местонамиране: Кв. Л8.
Южен профил на сондаж №3; 1355,90 м н.в.

FIN 254. Right half of a votive tablet with the preserved image of Hera presenting with her right hand a phiale over the altar.
Dimensions: height 27/22 cm.
Place of finding: Sq. Л8. South profile of Trench №3, 1355,90 m asl

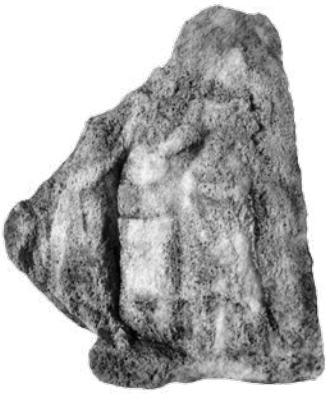

IV.2.

ГЛАВА 4.2.

КЕРАМИЧНИ СЪДОВЕ И ГЛИНЕНИ ЛАМПИ

Иван Христов

CHAPTER 4.2.

CERAMIC POTTERY AND CLAY LAMPS

Ivan Hristov

Сред категоричните дарствени предмети в светилището на Зевс и Хера се открояват 6 цели глинени лампи, повече от 30 фрагмента от различни такива, и десетки фрагменти от съдове.

Лампите се открити в по-голяма си част по западния склон на централния сектор на върха в квадрати Е15, Ж14; Ж14, Е13 и З14, където всъщност е и най-голямата концентрация на оброчни плочки и монети. Депонирани са както цели, така и съзнателно разтрошени. Предметите се датират най-общо за II–III в. (паралели Кузманов 1992, 86; Кузманов 1992, 89; Topoleanu 2012, 123–124). Според мен те са и показател за датиране на периода на поднасяне на цели оброчни плочки в светилището (обр. 1–1а–1е–2).

Използването на лампи в светилището като дарствени предмети не е учудващо. Подобни случаи са познати от обектите при Алков камък при Костандово, Пазарджишко (Панайотов, Гиздова, Конева 1979, 63); Светилище на Зевс и Хера Καϱιστοϱηνοι при Копиловци, Кюстендилско (Кацаров 1914, 109–110); Светилище на Асклепий Ζυλμυζδϱηνος при Баткун, Пазарджишко (Tsontchev 1941, 69–70); Светилище на Трите нимфи при Бурдапа (Огняново, Пазарджишко_(Добруски 1896, 398–442); Светилище на Тракийския конник при Дряново, Ямболско (Илиев 1980а, 35–41; Илиев 1980b, 45–80); Светилище на ним-

Six wholly preserved and more than thirty fragments of clay lamps as well as dozens of fragments of pottery stand out among the items in the sanctuary of Zeus and Hera, categorically recognized as offerings.

Lamps were mostly found on the western slope of the central sector on the peak, i.e. in squares E15, Ж14; Ж14, E13 and З14, which actually had the largest concentration of votive tablets and coins. Objects, both intact and intentionally broken into pieces, were deposited there. They are dated generally to the 2nd–3rd century (See parallels in Кузманов 1992, 86; Кузманов 1992, 89; Topoleanu 2012, 123–124). In my opinion they can also serve as an indicator of the period when the wholly preserved votive tablets were offered in the sanctuary (Fig. 1–1a–1e–2).

The use of lamps as votive objects in the sanctuary is not surprising. Such cases are known from the sites at Alkov Kamak near Kostandovo, Pazardzhik region Панайотов, Гиздова, Конева, 1979, 63), the sanctuary of Zeus and Hera Καϱιστοϱηνοι at Kopilovtsi, Kyustendil region (Кацаров 1914, 109–110), the sanctuary of Asclepius Ζυλμυζδϱηνος at Batkun, Pazardzhik region (Tsontchev 1941, 69–70), the sanctuary of the Three nymphs in Burdapa (Ognianovo, Pazardzhik region) (Добруски 1896, 398–442), the sanctuary of the Thracian Horseman near Dryanovo, Yambol region (Илиев 1980, 35–41; Илиев 1980b, 45–80), the sanctuary of the Nymphs фите при *Aquae Calidae* (Бургаски минерални бани) (Карадимитрова 1993, 69–74); Светилище на Аполон Γειϰεσηνος при Лозен (Диникли), Харманлийско (Кацаров 1925а, 164–167).

Останалият керамичен материал включва фраментирани съдове от II–III в. и такива, датирани най-общо за IV–V в. (Обр. 3).

Керамиката от II–III в. е представена основно от две форми – купи и стомни. Те са с оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глината тези съдове се отличава без примеси. Предметите са много популярни в римските провинции и намират близък паралел с керамичните съдове, открити при светилището при Сливница (Манавска 1985), и разкопки и случайни изкопи на обекти в района на римския град Улпия Ескус (Аврамова 2006, 95–117). Отново се датират за периода II–III в.

Късноантичната керамика включва фрагменти от кани, купи и гърнета, заедно с фрагменти от капаци на съдове (Обр. 4–5). Поради близостта на местата на депониране на монети и оброчни плочки с раннохрстиянската църква и прилежащи сгради, трудно може да бъде направено разграничение кои съдове са били употребявани като дарове в светилището, и кои в бита на жителите почитали църквата.

Тук ще припомня, че фрагменти от гърнета, датирани за късната античност, са открити в отделни участъци на територията на тракийската резиденция, разположена на югоизточния склон на Кози грамади. Те са напълно идентични с тези, които се намират в светилището на върха. Правени са на колело и се отличават с високото съдържание на пясък в глиненото тесто и грапавите повърхности. По подобие на билната част на върха се срещат в горните пластове на резиденцията и заедно с останките от деструкции маркират местата, на които са били изградени жилищните постройки от IV–V в. (Христов 2011б, 53; Ханджийска-Янкулова 2012, 103–130).

at Aquae Calidae (Burgas Mineral Baths) (Карадимитрова 1993, 69–74), the sanctuary of Apollo Γειϰεσηνος at Lozen (Dinikli), Harmanli region (Кацаров 1925, 164–167)

The remaining ceramic material includes fragmented pottery from the 2nd–3rd century and pottery broadly dated from the 4th–5th century (Fig. 3).

The ceramic ware from the 2nd–3rd century is represented mainly by two forms – bowls and jugs. They are of orange-red surface with traces of red lacquer finish. The clay, of which they were made, is without impurities. The objects were very popular in the Roman provinces and find a close parallel with the pottery recovered from the sanctuary at Slivnitza (Манавска 1985), during excavations and from accidental diggings in the area of the Roman town of Ulpia Oescus (Аврамова 2006, 95–117). They are again dated in the period between the 2nd–3rd centuries.

The Late Antique pottery includes fragments of jugs, bowls and pots as well as fragments of jar lids (Fig. 4–5). Due to the proximity of the places where the coins and votive tablets were deposited with the early Christian church and other adjacent buildings, it is difficult to distinguish which vessels were used as offerings in the sanctuary, and which the inhabitants used for religious purposes in the church or in their daily life.

Please note that the fragments of pots dating back to the Late Antiquity were found in different parts on the territory of the Thracian residence, located on the southeastern slope of Kozi Gramadi. They are identical to those that were in the sanctuary on the top. They are wheel-made and are distinguished for the high sand content in the clay dough and rough surfaces. As was the case with the pottery from the ridge of the peak, this was also found in the upper layers of the residence and along with the destruction remains mark the places where the residential buildings stood in the 4th–5th century (Христов 2011b, 53; Ханджийска-Янкулова 2012, 103–130).

КАТАЛОГ

Керамика от местата с концентрация на оброчен материал (II–III в. сл. Хр.)

73. Фрагмент от устието на стомничка. Оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глина без примеси. Ду – 1,9 см, В (запазена) – 2,0 см, Кв. З14, К63.
74. Фрагмент от устието на стомничка. Оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глина без примеси. Ду – 2,4 см, В (запазена) – 4,0 см, Кв. З14, К63.
75. Фрагмент от устието на стомничка. Една дръжка захваната горе за шията. Оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глина без примеси. Ду – 1,9 см, В (запазена) – 5,4 см, Кв. Е13, К71.
76. Фрагмент от устието на стомничка. Оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глина без примеси. Ду – 2,6 см, В (запазена) – 3,1 см, Кв. Е13, К61.
77. Фрагмент от устието на стомничка. Оранжево-червена повърхност със следи от червен лак. Глина без примеси. Ду – 1,9 см, В (запазена) – 2,0 см, Кв. Е14–Е15, К70.
78. Фрагмент от устието на цилиндроконична купа. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Глина без примеси. Ду – 12,5 см, В (запазена) – 3,0 см, Кв. Е14–Е15, К70.
79. Фрагмент от устието на цилиндроконична купа. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Глина без примеси. Ду – 13,1 см, В (запазена) – 4,4 см, Кв. Е13, К71.
80. Лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен и изображение на раковина. Върху раменете – растителен орнамент. Плътна дръжка украсена с канелюри. Плоско дъно. Оранжево-червена повърхност покрита със следи от по тъмен лак. Дължина – 10,4 см, Височина – 5,0 см, Кв. Ж14, К59. Паралели – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Дата II–III в. сл. Хр.
81. Лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен и изображение на раковина. Плътна дръжка украсена с канелюри. Плоско дъно. Оранжево-червена повърхност покрита със следи от по тъмен лак. Дължина – 10,9 см, Височина – 5,0 см, Кв. Е15, К66. Паралели – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Дата II–III в. сл. Хр.
82. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен и изображение на раковина. Плътна дръжка украсена с канелюри. Плоско дъно. Оранжево-червена повърхност покрита със следи от по тъмен лак. Кв. Ж14, К59. Паралели – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Дата II–III в. сл. Хр.
83. Лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен и запазени следи от растителен орнамент. Върху раменете – релефни хиксове. Плътна дръжка. Плоско дъно. Оранжево-червена повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Дължина – 10,0 см, Височина – 4,1 см, Кв. Ж14, К59.
84. Лампа. Работена на калъп. Конкавен диск огра-

CATALOGUE

Ceramic ware from areas with a concentration of votive material (2nd–3rd c. AD)

73. Mouth fragment of a juglet. Orange-red surface with traces of red lacquer. Clay without impurities. DM 1.9 cm, preserved height – 2.0 cm. Squares З14, K63.
74. Mouth fragment of a juglet. Orange-red surface with traces of red lacquer. Clay without impurities. DM 2.4 cm, preserved height – 4.0 cm. Squares З14, K63.
75. Mouth fragment of a juglet. A handle attached to the neck. Orange-red surface with traces of red lacquer. Clay without impurities. DM 1.9 cm, preserved height – 5.4 cm. Squares E13, K71.
76. Mouth fragment of a juglet. Orange-red surface with traces of red lacquer. Clay without impurities. DM 2.6 cm, preserved height – 3.1 cm. Squares E13, K61.
77. Mouth fragment of a juglet. Orange-red surface with traces of red lacquer. Clay without impurities. DM 1.9 cm, preserved height – 2.0 cm, Squares E14–E15, K70.
78. Mouth fragment of a cylinderoconical bowl. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Clay without impurities. DM 12.5 cm, preserved height – 3.0 cm, Squares E14–E15, K70.
79. Mouth fragment of a cylinderoconical bowl. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Clay without impurities. DM 13.1 cm, preserved height – 4.4 cm. Squares E13, K71.
80. Lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring and the image of a shell. On the shoulders – foliate ornamentation. Thick fluted handle. Flat bottom. Orange-red surface, traces of dark lacquer coat. Length – 10.4 cm, height – 5.0 cm, Squares Ж14, K59. Parallels – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Dating – 2nd–3rd century AD
81. Lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring and image of a shell. Thick fluted handle. Flat bottom. Orange-red surface, traces of dark lacquer coat. Length – 10.9 cm, height – 5.0 cm. Squares E15, K66. Parallels – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Dating – 2nd–3rd century AD
82. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring and depicted shell. Thick fluted handle. Flat bottom. Orange-red surface, traces of dark lacquer coat. Squares Ж14, K59. Parallels – Кузманов 1992, 86; Topoleanu 2012, 123; Dating – 2nd–3rd century AD
83. Lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring and traces of a vegetable ornamentation. On the shoulders – raised band of repeated X. Thick handle. Flat bottom. Orange-red surface with traces of a dark lacquer. Length – 10.0 cm, height – 4.1 cm, Squares Ж14, K59.
84. Lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring. Thick handle. Flat bottom. Orange-red surface with traces of a dark lacquer. Length – 9.2 cm, height – 4.2 cm, Squares З14, K63.
85. Lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring. On the shoulders – a band of ovouls.

ден с един релефен пръстен. Плътна дръжка. Плоско дъно. Оранжево-червена повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Дължина – 9,2 см, Височина – 4,2 см, Кв. З14, К63.

85. Лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен.върху раменете – един ред ови. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно. Бежава повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Дължина – 6,9 см, Височина (запазена) – 2,7 см, Кв. Ж14, К59.
86. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен и изображение на розета. Плътна дръжка украсена с канелюри. Бежава повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Кв. Ж14, К58.
87. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с един релефен пръстен.върху раменете – растителен орнамент. Бежава повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Кв. Ж14, К58. Паралели – Кузманов 1992, 89; Дата III в. сл. Хр.
88. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск с част от изображение на орел. Пръстеновидна дръжка. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. Е13, К71. Паралели – Topoleanu 2012, 124; Дата II–III в. сл. Хр.
89. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Върху дъното – отпечатани латински букви. Светлокафява повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Кв. Ж15, К60.
90. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск ограден с част от изображение на розета със спирално извити листа. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. Ж14, К59. Паралели – Кузманов 1992, 89;
91. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск с част от изображение на грозд. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. Е13, К71. Паралели – Topoleanu 2012, 122–123; Дата II–III в. сл. Хр.
92. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск с част от неясно животинско изображение. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. З14, К63.
93. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск с част от изображение на гладиатор. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. Е14–Е15, К70. Паралели – Topoleanu 2012, 127; Дата II–III в. сл. Хр.
94. Фрагмент от лампа. Работена на калъп. Конкавен диск. Върху раменте – един ред ови. Оранжево-червена повърхност покрита с плътен червен лак. Кв. Ж14, К59.
95. Лампа. Работена на колело. Дълбока паничка с широка извита навън периферия, прещипната за закрепване на фитил. В нея вместена полусфера обърната надолу, с широк централен отвор за масло в горния край. Липсва дръжката и част от периферията. Светлокафява повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Кв. Ж14, К59.
96. Фрагмент от лампа. Работена на колело. Подобна на предходната. Лентовидна дръжка. Светлокафява повърхност покрита със следи от по-тъмен лак. Кв. Е14–Е15, К70. Паралели – Кузманов 1992, 136;

Annular handle. Flat bottom. Beige surface with traces of dark lacquer. Length – 6.9 cm, preserved height – 2.7 cm. Squares Ж14, K59.

86. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring and rosette. Thick fluted handle. Beige surface with traces of dark lacquer coat. Squares Ж14, K58.
87. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a raised ring. On the shoulders – foliate ornamentation. Beige surface with traces of dark lacquer coat. Squares Ж14, K58. Parallels – Кузманов 1992, 89; Dating – 3rd century AD
88. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disc with the partial image of an eagle. Annular handle. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares E13, K71. Parallels – Topoleanu 2012, 124; Dating – 2nd–3rd century AD
89. Fragment of a lamp. Mold-made. On the bottom – stamped Latin characters. Light brown surface with traces of a dark lacquer. Squares Ж15, K60.
90. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disk surrounded by a part of a rosette with spirally twisted leaves. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares Ж14, K59. Parallels – Кузманов 1992, 89;
91. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disk with a partial image of a bunch of grapes. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares E13, K71. Parallels – Topoleanu 2012, 122–123. Dating – 2nd–3rd century AD
92. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disc with part of an indistinct animal's image. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares З14, K63.
93. Fragment of a lamp. Mold-made. Concave disc with the partial image of a gladiator. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares E14–E15, K70. Parallels – Topoleanu 2012, 127 Dating – 2nd–3rd century AD
94. Fragment of a lamp. Mold-made. A concave disk. On the shoulders – a band containing ovouls. Orange-red surface covered with thick red lacquer. Squares Ж14, K59.
95. Lamp. Wheel-made. Deep bowl with a wide periphery curved outward, pinched to secure the fuse. In the bowl a hemisphere facing down, with a large central poring hole. Missing handle and part of the periphery. Light brown surface with traces of a dark lacquer. Squares Ж14, K59.
96. Fragment of a lamp. Wheel-made. Similar to the previous one. Ribbon-shaped handle. Light brown surface with traces of dark lacquer. Squares E14–E15, K70. Parallels – Кузманов 1992, 136;

Late Antique ceramic pottery from areas with concentration of votive material and the Early Christian Church (4th – beginning of 5th century AD)

97. Mouth fragment of a jug. Wheel-made. Mouth slightly curved outwards. Cylindrical neck. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 7.8 cm, preserved height – 6.1 cm. Squares E14, K62.

Късноантична керамика от местата с концентрация на оброчен материал и раннохристиянски храм (IV – началото на V в. сл. Хр.)

97. Фрагмент от устието на кана. Работена на колело. Слабо извито навън устие. Цилиндрична шия. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 7,8 см, В (запазена) – 6,1 см, Кв. Е14, К62.
98. Фрагмент от устието на цилиндроконична купа. Работена на колело. Извито навън устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 17,4 см, В (запазена) – 5,6 см, Кв. Е14, К72.
99. Фрагмент от устието на цилиндроконична купа. Работена на колело. Силно извито навън устие. Две вертикални дръжки захванати горе за устието, а долу за тялото. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 21,1 см, В (запазена) – 5,7 см, Кв. Е14, К62.
100. Фрагмент от капак. Работен на колело. Обърнато конична дръжка и конично тяло. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. В (запазена) – 5,4 см, Кв. Е15, К66.
101. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Силно извито навън и надолу устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 14,2 см, В (запазена) – 5,3 см, Кв. Е14, К62.
102. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Силно извито навън и надолу устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 15,1 см, В (запазена) – 6,2 см, Кв. Е14, К62.
103. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Силно извито навън и надолу устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 15,6 см, В (запазена) – 6,6 см, Кв. Ж14–Е14, К64.
104. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Извито навън устие с легло за капак от вътрешната страна. Две вертикални дръжки захванати горе за устието, а долу – за тялото. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 18,2 см, В (запазена) – 7,2 см, Кв. И18, К42.
105. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Извито навън устие с легло за капак от вътрешната страна. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 20,9 см, В (запазена) – 3,2 см, Кв. И18, К42.
106. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Извито навън устие Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 27,2 см, В (запазена) – 9,6 см, Кв. Ж15, К60.
107. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Силно извито навън устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 31,1 см, В (запазена) – 12,4 см, Кв. З14, К63.
108. Фрагмент от устието на гърне. Работено на колело. Извито навън устие. Сиво-черна повърхност. Глина с примеси от дребни пясъчни частици. Ду – 32,2 см, В (запазена) – 9,2 см, Кв. З14, К63.

98. Mouth fragment of a cylindroconical cup. Wheel-made. Mouth slightly curved outwards. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 17.4 cm, preserved height – 5.6 cm, Squares E14, K72.
99. Mouth fragment of a cylindroconical cup. Wheel-made. Mouth slightly curved outwards. Two vertical handles attached to the mouth (above) and the body (below). Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 21.1 cm, preserved height – 5.7 cm. Squares E14, K62.
100. Lid fragment. Wheel-made. Inverted conical handle and tapered body. Gray- black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. Preserved height – 5.4 cm, Squares E15, K66.
101. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved out- and downwards. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 14.2 cm, preserved height – 5.3 cm, Squares E14, K62.
102. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved out- and downwards. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 15.1 cm, preserved height – 6.2 cm, Squares E14, K62.
103. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved out- and downwards. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 15.6 cm, preserved height – 6.6 cm, Squares Ж14–E14, K64.
104. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved outwards with a nest on the inside for the lid. Two vertical handles attached above to the mouth and below – to the body. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 18.2 cm, preserved height – 7.2 cm. Squares И18, K42.
105. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved outwards with a lid nest on the inside. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 20.9 cm, preserved height – 3.2 cm. Squares И18, K42.
106. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved outwards Grey and black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 27.2 cm, preserved height – 9.6 cm, Squares. Ж15, K60.
107. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, strongly curved outwards Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 31.1 cm, preserved height – 12.4 cm, Squares З14, K63.
108. Mouth fragment of a pot. Wheel-made. Mouth, curved outwards. Gray-black surface. Clay with inclusions of tiny sand particles. DM 32.2 cm, preserved height – 9.2 cm, Squares З14, K63.

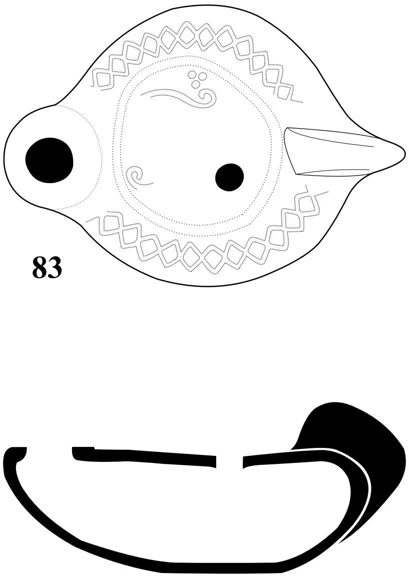

83

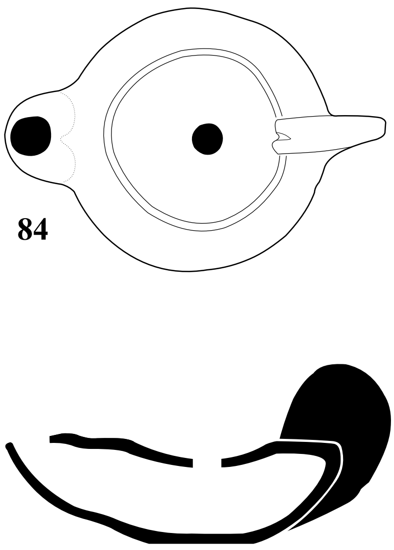

84

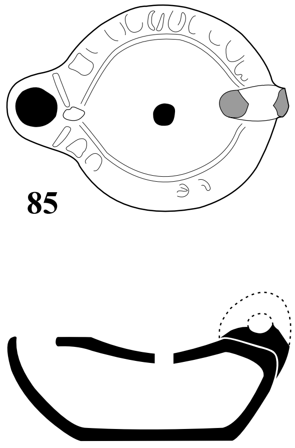

85

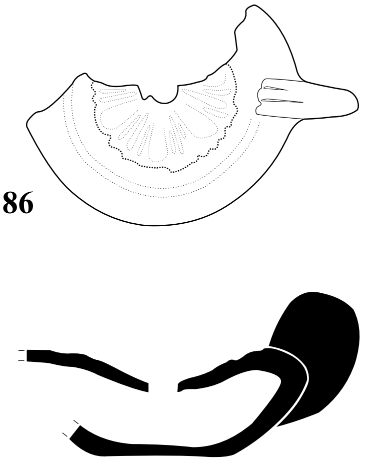

86

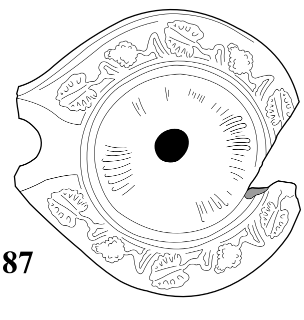

87

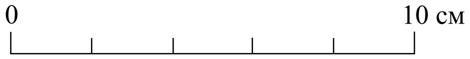

Обр. 1–2. Глинени лампи от светилището на Зевс и Хера.
Fig. 1–2. Clay lamps from the sanctuary of Zeus and Hera.

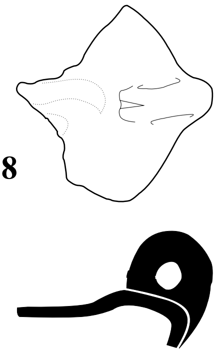

88

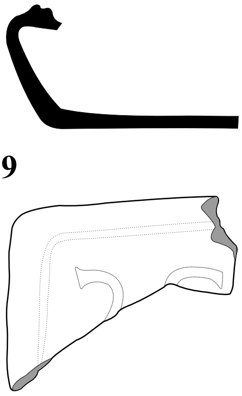

89

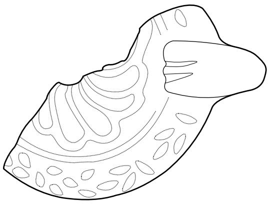

90

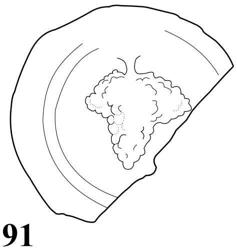

91

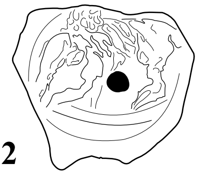

92

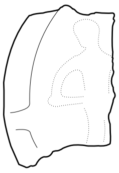

93

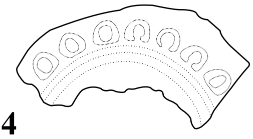

94

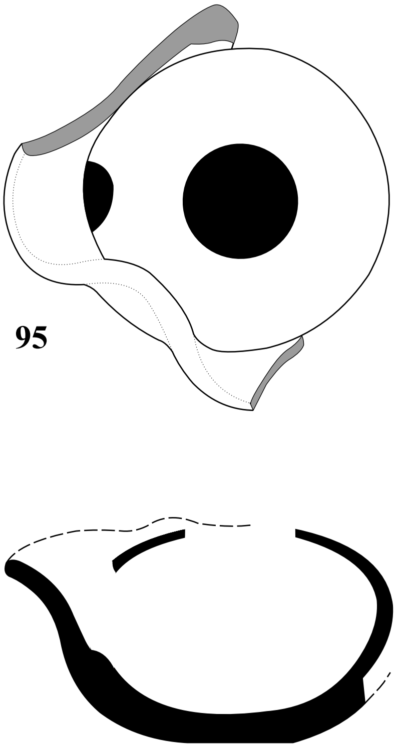

95

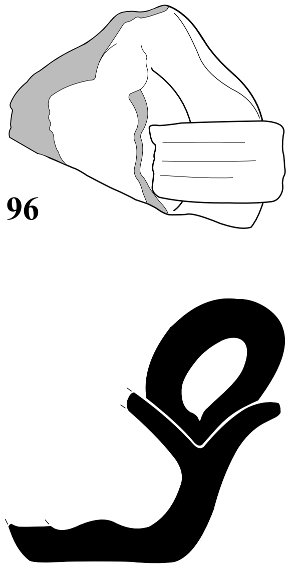

96

0 10 см

Обр. 1–2. Глинени лампи от светилището на Зевс и Хера.
Fig. 1–2. Clay lamps from the sanctuary of Zeus and Hera.

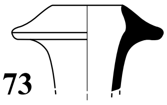

73

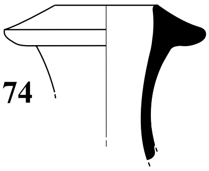

74

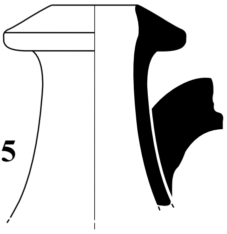

75

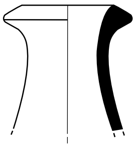

76

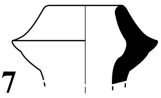

77

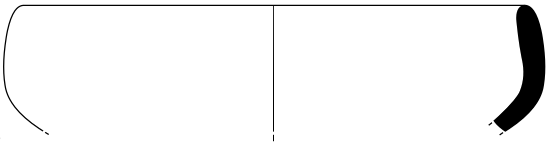

78

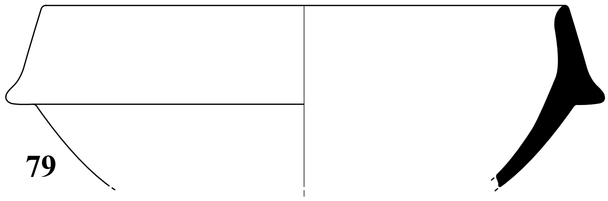

79

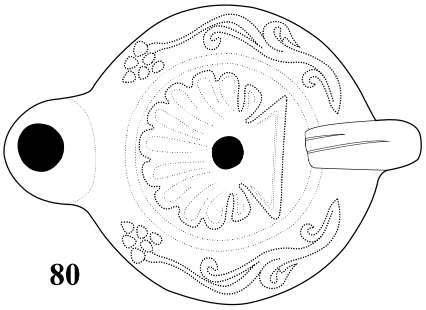

80

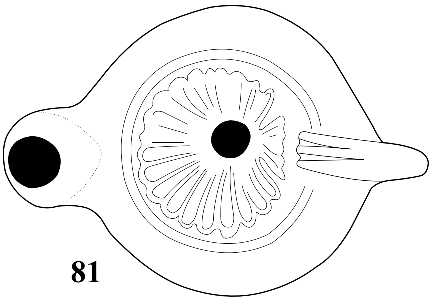

81

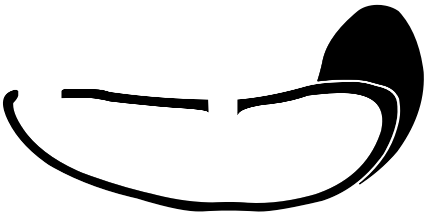

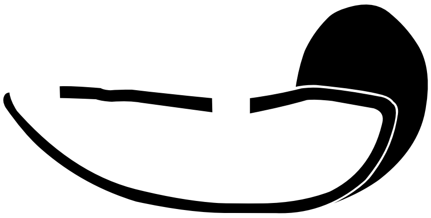

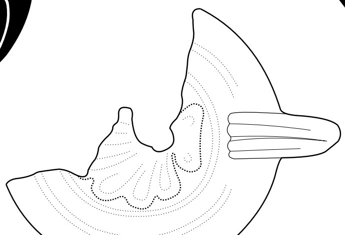

82

0 10 см

Обр. 3. Глинени лампи и керамични съдове от светилището на Зевс и Хера.
Fig. 3. Clay lamps and pottery from the sanctuary of Zeus and Hera.

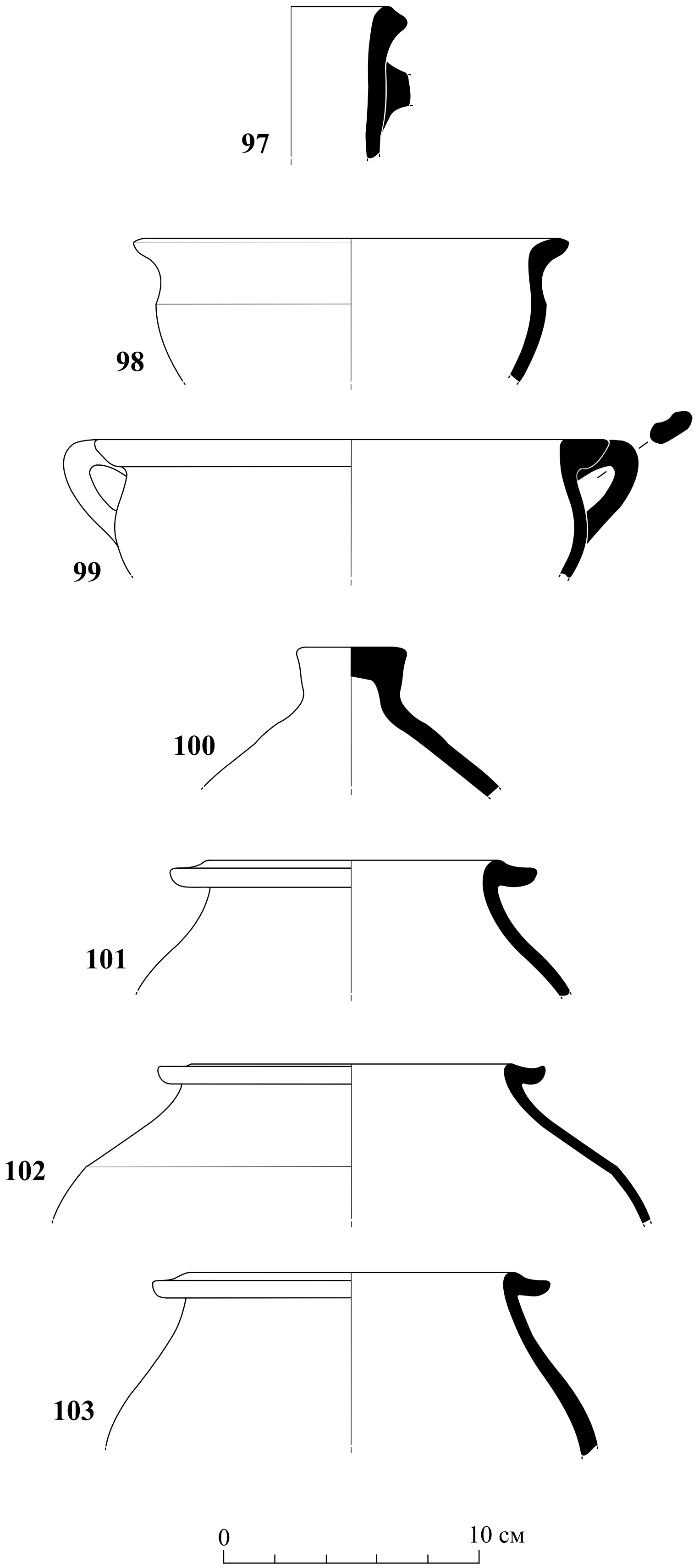
97
98
99
100
101
102
103
0
10 см

Обр. 4–5. Късноантична керамика от Кози грамади.
Fig. 4–5. Late Antiquity ceramics from Kozi Gramadi.

104

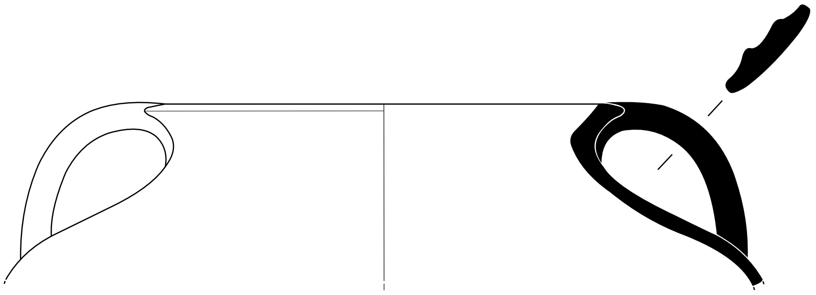

105

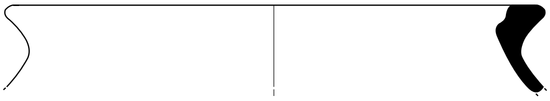

106

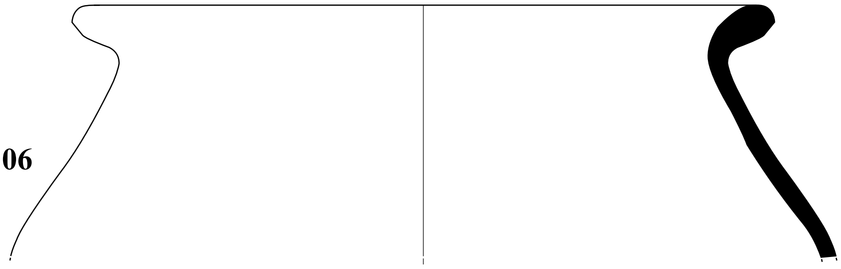

107

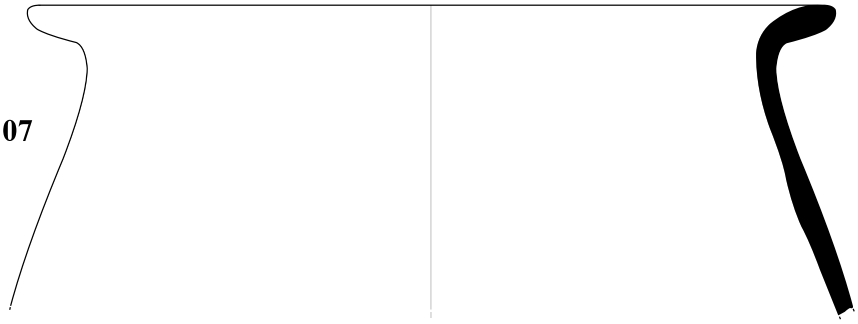

108

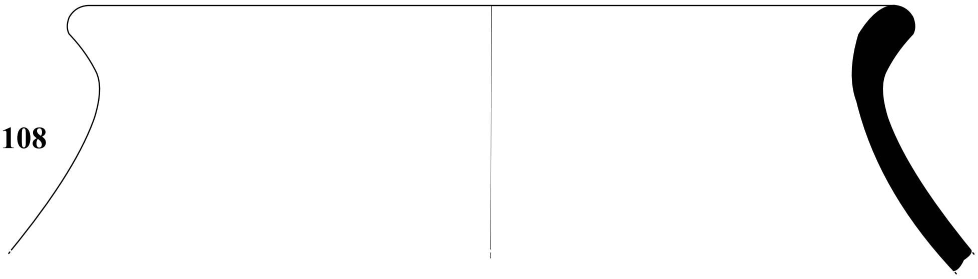

Обр. 4–5. Късноантична керамика от Кози грамади.
Fig. 4–5. Late Antiquity ceramics from Kozi Gramadi.

IV.3.

ГЛАВА 4.3.

МОНЕТИ ОТ СВЕТИЛИЩЕТО НА ЗЕВС И ХЕРА

Иван Христов

При проучването са открити 248 бронзови и сребърни монети. Всички те, заедно с оброчните плочки и керамични съдове, следва да приемем като дарствени предмети. По-голямата част от монетите са открити като част от 4 колективни находки с изявена концентрация на откриване, а останалите единични екземпляри са в близост до тях.

Разбира се, посоченият брой монети представя една твърде късна ситуация на запазване на монети в пределите на светилището, след като един път то вече е било обект на поругаване от християните, а през последните 20 години, на границата между XX и XXI в, обект на щателно претърсване от страна на иманяри. Все пак, съдейки по ограничения брой имянарски изкопи в централния и южен сектор, мога да предположа, че от светилището са изнесени монети от повърхностния слой по склоновете, вероятно в по-голямата си част късноантични. Тук ще се съглася с уместната бележка на С. Торбатов относно увеличаващия се в пъти брой открити монети при съвременните проучвания на култови места в България спрямо разкопките от първата половина на XX в. предвид използването на колегите археолози съвременни технически средства (Торбатов 2013, 157–158). Торбатов дава следните примери: светили-

CHAPTER 4.3.

COINS FROM THE SANCTUARY OF ZEUS AND HERA

Ivan Hristov

During the research excavations, 248 bronze and silver coins were found. All of them together with the votive tablets and ceramic pottery should be accepted as offerings. The greater amount of the coins was discovered as part of four collective finds while the remaining single specimens were unearthed near them.

Naturally, that number of coins represents a rather late situation in which the coins have survived in the sanctuary after it had once been subjected to desecration by the Christians and on the border between the 20th and 21st century, to a thorough search by the treasure hunters over the last 20 years. However, judging by the limited number of the latter's "excavation" ditches in the central and southern sectors, we can assume that the coins, which had been taken away from the sanctuary, were those retrieved from the surface layer on the slopes and were for the most part probably from Late Antiquity. I shall here agree with the relevant observation of S. Torbatov on the repeatedly increasing number of coins found during the contemporary researches of cult places in Bulgaria compared to the excavations in the first half of the 20th century on account of the modern technical devices used by the fellow archaeologists (Торбатов 2013, 157–158). Torbatov gives the following examples: in the sanctuary of

щето на Асклепий Лименос край Сливница – намерени общо 647 (Колев 1985, 93–185); светилището на Асклепий Кейладенос до Перник „около 4,5 кг бронзови римски монети“ (Любенова 1980в, 140 бел. 5); светилището на Херос Хефестос Дабатопейос край Телериг 735 монети (Торбатов 2001, 141–147; Торбатов 2005, 80–91); култов център в Мездра над 400 монети (Торбатов 2009, 45–47).

Първата колективна находка (Пин №77) е открита в западната половина на квадрат Ж14 и на границата квадрат Е14 в пласт от тъмна пръст с преобладаващ трошляк от разбита скала. Мястото на депониране попада под западния склон на централен скалист участък под кулминацията на върха. Надморска височина е от 1355 до 1353,79 м при концентрация на 4 кв.м. Находката се състои от 155 броя монети, обхващащи като датировка изключително широк хронологичен отрязък от време – от IV в. пр. Хр. до края на IV в. сл. Хр. Прави впечатление едновременното откриване в трети механичен пласт на посочените квадрати заедно с цели и фрагментирани оброчни плочки на монети, отсечени в македонските монетарници на Филип Втори, и монети от римския и късноримския период. Тук следва да добавим и една хемидрахма, отсечена на Тракийски Херсонес. Контекстът на откриване изключва възможността бронзовите македонски монети да произхождат от по-ранни културни напластявания, и следва да ги интепретираме като депозити в светилището, припознати като дарове от поклонници през римската епоха. Тази особеност е документирана и при следващите колективни находки, и следва да предположим, че през римската епоха монетите от елинистическата епоха са били открити струпани на едно място на връх Кози грамади и повторно употребени като дарствени в светилището.

Втората колективна находка (Пин №138 Кв. Е 14; ЮИ ∠ 3,48 м; СЗ ∠ 3,90 м; 1354,40 м н.в) се състои от 16 броя монети, отсечени най-рано при император Диоклециан и най-късно при император Аркадий.

Asclepius Limenos near Slivnitza – a total of 647 coins were found (Колев 1985, 93–185), in the sanctuary of Asclepius Keiladenos near Pernik – “ca. 4.5 kg of bronze Roman coins” (Любенова 1980в, 140, ref. 5); in the sanctuary of Heros Hephaistos Dabatopeios near Telerig – 735 coins (Торбатов 2001, 141–147; Торбатов 2005, 80–91), in the religious center in Mezdra – over 400 coins (Торбатов 2009, 45–47).

The first hoard (FIN 77) was found in the western half of Square Ж14 and on the periphery of Square E14 in a layer of dark soil with predominantly gravel from crushed rock. The place of deposition falls under the western slope of the central rocky area below the highest point of the peak. The altitude ranges from 1355 to 1353.79 m and the concentration is on 4 sq. m. The hoard consists of 155 coins covering an extremely wide chronological period of time – from the 4th century BC to the end of the 4th century AD. It is worth mentioning the simultaneous detection of coins struck in the Macedonian mints of Philip II and coins from the Roman and Late Roman periods in the third mechanical layer of these squares together with intact and fragmented votive tablets. Here a hemidrahma cut in the Thracian Chersonese should be added. The context of discovery precludes the probability the Macedonian bronze coins to have come from earlier cultural layers and we should interpret them as deposits in the sanctuary recognized as offerings of pilgrims during the Roman era. This feature was further documented by other hoards as well and we should assume that in the Roman era the coins from the Hellenistic period were found piled together on Kozi Gramadi and reused as offerings in the sanctuary.

The second hoard (FIN 138. Square E14, SE∠3,48 m; NW∠3,90 m, 1354,40 m asl) consists of 16 coins minted at the earliest under Emperor Diocletian and under Emperor Arcadius at the latest.

The next, i.e. third hoard of coins (FIN 146, Square. Ж13, SE∠0,5 m; NW∠5,50 m, Следващата трета колективна монетна находка (Пин №146; Кв. Ж13; ЮИ∠0,5 м; СЗ∠5,50 м 1354,85 м н.в.) включва 30 броя монети. Сред можем да разпознаем монети на Филип Македонски, денари от първа половина на III в; антониани от края на III в. и късноантични бронзови монети от целия IV в.

При последната находка (Пин №232 Кв. Ж12; ЮИ∠4,2 м; СЗ∠1,90 м; 1355,30 м н.в) ситуацията е следната – намерени са 8 броя монети от IV в. пр. Хр. и 24 монети от втората половина на III в. до времето на император Аркадий – края на IV в. Тук следва да отбележим намирането на четвърт драхма, отсечена в далечна Истрия.

Всички останали единично открити монети, включени в каталога на дарствени предмети от светилището на Зевс и Хера, произхождат от квадрати, в които са намерени оброчни плочки. Ситуацията на терена обаче показва тенденция монетите да са депонирани основно по западния склон и северната тераса на централния сектор на обекта. Районирането включва най-високата част на върха и склоновете до трасето на елинистическата крепостна стена, както и района на късноантични постройки, обозначени с номерация 1, 2 и 3.

Преобладаващата част от монетите от светилището са в изключително добро качество, което позволява сравнително точната идентификация на монетни типове, монетарници и официни. Още при откриването на предметите е забелязано, че те не са циркулирали и притежават здрава патина и неизносена повърхност на всички страни. Нарушаването на целостта на единични бройки монети и тяхната крехкост при обработка следва да се обясни единствено с киселинността на планинската почва и с факта, че много от тях са били подложени на огън при някои от ритуалите, протичащи в светилището.

От всички 248 монети 29 броя се датират за IV в. пр. Хр. Тук включваме бронзови монети на македонските владетели Филип Втори и Александър Трети Македон-

1354,85 m asl) includes 30 pieces. Among them one recognizes coins of Philip of Macedon, denarii from the first half of 3rd century, antoniniani from the end of the 3rd century and late bronze coins from all over the 4th century.

As to the last hoard (FIN 232, Square Ж12, SE∠4,2 m; NW∠1,90 m, 1355,30 m asl) the situation is the following: 8 coins are from the 4th century BC and 24 coins from the second half of the 3rd century until the time of Emperor Arcadius – the end of the 4th century. It should be noted the detection of a quarter drachma minted in distant Istria.

All other single coins included in the catalogue of the votive goods from the sanctuary of Zeus and Hera, come from squares in which votive tablets were found. The situation on the terrain, however, indicates a tendency the deposition of the coins to have occurred mainly on the western slope and the northern terrace of the central sector of the site. The zoning includes the highest part of the peak and the slopes to the Hellenistic fortress wall, as well as the area of late antique buildings marked with the numbers 1, 2 and 3.

The majority of the coins from the sanctuary are of very good quality, which allows the relatively precise identification of the coin types, mints and officine. At the very discovery of the objects it was noticed that they had not been in circulation and had thick patina and unworn surface on both sides. The damages to the single coins and their fragility in treatment should be explained only with the acidity of mountain soil and the fact that many of them were subjected to fire in some of the rituals taking place in the sanctuary.

Of all 248 coins, 29 pieces date back to the 4th century BC. These include bronze coins of the Macedonian kings Philip II and Alexander III, as well as silver coins minted in the Thracian Chersonese and Istria in the Danube Delta.

The Roman coins from the time of the Principate are 47. Eleven of them date back to the period between the 1st century and the ски, както и сребърни монети, отсечени на Тракийски Херсонес и Истрия в делтата на Дунав.

Римските монетите от времето на Принципата са 47. Единадесет от тях се датират от I в. до средата на III в. Останалите 36 предмета обхващат времето на управление на император Валериан I (253–260 г.) до времето на царуване на император Карин (283–285 г.) В първата група монети до средата на III в. преобладават сребърните за сметка на медните, в някои случаи с посребряване при втората група монети от втората половина на III в. Като цяло прави впечаталение ограниченото количество бронзови провинциални монети, които в други светилища в Тракия преобладават. С ясен контекст на намиране в пределите на скалното светилище на Зевс и Хера са открити едва две бронзови монети, отсечени от градските провинциални управи. Разпознаваема е тази, отсечена в монетарницата на Хадрианопол, с лика на императрица Фаустина Втора. Като цяло може да се напише, че монетите от втората половина на III в. съвпадат като датировка с откритите цели и фрагментирани глинени лампи. Като се вземе предид особеностите на запазените надписи на гръцки върху някои плочки, може да обобщим, че разцветът на светилището е от времето на император Галиен до времето на император Константин Велики. Тук обаче трябва да се има предвид, че почти не се долавя хиатус в циркулацията на монети, датирани за първа половина на III в. и десетилетията до края на столетието. Нещо повече, откритите монети от началото на III в. са в добро състояние и неизносени, вследствие на което е малка вероятността те да са преизползвани в общия поток на циркулацията след средата на столетието. В този смисъл началото на функциониране на светилището на Зевс и Хера следва да се датира за времето на Северите.

Най-голям е броя на късноримските монети – 172 броя. Те се датират за целия IV в. Сравнително точно идентифицирани

middle of the 3rd century AD. The remaining 36 specimens cover the reign of Emperor Valerian I (253–260) up to that of Emperor Carinus (283–285). In the first group of coins issued by the middle of the 3rd century, the silver coins dominate at the expense of the copper ones and in some cases of the silvered coins in the second group from the second half of the 3rd century. Generally, impresses the limited quantity of provincial bronze coins, which in other sanctuaries in Thrace prevail. In the clear context within the boundaries of the rock sanctuary of Zeus and Hera only two bronze coins issued by urban provincial governments were found. Recognizable is the coin with the image of Empress Faustina II, which was cut in the mint of Hadrianopolis. In general, we can say that the coins from the second half of the third century coincide chronologically with the wholly preserved or fragmented clay lamps. Given the peculiarities of the survived Greek lettering on certain tablets, it can be concluded that the heyday of the sanctuary occurred in the period between the reigns of Emperor Gallienus and that of Emperor Constantine the Great. Here, however, it should be borne in mind that there almost was no detectable hiatus in the circulation of the coins dated to the first half of the 3rd century and the decades until the end of the century. Moreover, the coins from the early 3rd century are in good condition and unworn, due to which it is not likely to have been reused in the mainstream of the circulation after the middle of the century. In this sense, the time when the sanctuary of Zeus and Hera began to function, should be assumed to be in the reign of the Severan dynasty.

The largest is the number of the late Roman coins – 172 exemplars. They date back to around the 4th century. Fairly accurate identification have 113 of them, and the remaining 62 coins bear definite signs of coinage from the second half of the 4th century without a precise definition of the obverse types due to damages of the surface and the edge of the

са 113 от тях, а останалите 62 монети носят категоричните белези на монети от втората половина на IV в., без точно определение на аверсните типове поради нарушения на повърхността и периферията на предметите. Най-ранните монети от късноримския период са от времето на управление на император Диоклециан, а най-късните – от времето на император Аркадий.

Преобладават бронзовите монети на императорите Константин Велики (26 броя) и Констанций Втори (30 броя). Като цяло в късноантичния депозит са застъпени монети, отсечени в монетарниците на Хераклея, Сисция, Кизик, Никомидия, Антиохия и Константинопол.

Преобладаващите реверсни типове от времето на император:

- Диоклециан и Максимииан: CONCORDIA MILITVM
- Лициний: IOVI CO-NS-ERVATORI
- Лициний II: IOVI CONSERVATORI
- Константин: IOVI CONSERVATORI AVGG GLORIA EXERCITVS
- Констанс: GLOR-IA EXERC-ITVS; VICTORIAE DD AVGGQ
- Констанция: FEL TEMP R-EPARATIO; VOT XX MVLT XXX; GLORIA EXERCITVS;
- Констанций Гал: FEL TEMP RE-PARATIO
- Валентиниан I: GLORIA RO-MANORVM; SECVRITAS-REIPVBLICAE
- Валенс: SECVRITAS-REIPVBLICAE
- Теодосий I: GLORIA ROMANORVM; VIRTVS E-XERCITI
- Аркадий: VIRTVS E-XERCITI

Следва да си зададем въпроса случайна ли е популярността на монети с изображение не Юпитер при императорите Лициний I, Лициний II и Константин Велики, и дали те не са потвърждение на почитането на върховния бог паралелно с оброчен материал до 30-те години на IV в.?

Друга забелязана особеност на монет-

coins. The earliest issues of the Late Roman period are from the reign of Emperor Diocletian, and the latest – from the reign of Emperor Arcadius.

The bronze coins of the emperors Constantine the Great (26 pieces) and Constantius II (30 pieces) prevail. Overall, the late antique deposit contained coins struck in the mints of Heraclea, Sisica, Cyzicus, Nicomedia, Antioch and Constantinople.

Prevailing reverse types from the time of Emperor:

- Diocletian and Maximinus: CONCORDIA MILITVM
- Licinius: IOVI CO-NS-ERVATORI
- Licinius II: IOVI CONSERVATORI
- Constantine: IOVI CONSERVATORI AVGG GLORIA EXERCITVS
- Constans: GLOR-IA EXERC-ITVS; VICTORIAE DD AVGGQ
- Constantia: FEL TEMP R-EPARATIO; VOT XX MVLT XXX; GLORIA EXERCITVS;
- Constantius Gal: FEL TEMP RE-PARATIO
- Valentinian I: GLORIA RO-MANORVM; SECVRITAS-REIPVBLICAE
- Valens: SECVRITAS-REIPVBLICAE
- Theodosius I: GLORIA ROMANORVM; VIRTVS E-XERCITI
- Arcadius: VIRTVS E-XERCITI

We should question here whether the popularity of the coins with images of Jupiter from the time of the emperors Licinius I, Licinius II and Constantine the Great was accidental or whether they confirm the worship of the Supreme God in parallel with the votive material by the 30s of the 4th century?

Another specificity of the coin circulation in the 4th century as represented in the sanctuary is the absence of coins of Emperor Julian the Apostate.

Another obvious tendency is the detection of Late Roman coins both in the composition of the hoards and also independently, ната циркулация през IV в. в светилището е отсъствието на монети на император Юлиан Апостат.

Забелязана е тенденцията къснoримските монети да се откриват както в състава на колективните находки, така и обаче в по-голям периметър извън тях, включително и по стръмните скални участъци на светилището от самата кулминация до места извън пределите на елинистическата стена и късноантични мощения. По същество те маркират един късен период в съществуването на обекта, когато по всяка вероятност депонирането на цели оброчни плочки е преустановено.

Тук възниква въпроса как следва да отнесем късноримския нумизматичен материал към съществуващата църква на върха и петте късноантични помещения, чиято горна хронологическа граница не нахвърля в най-лошия случай началото на V в. Границата на функциониране на езическото светилище и началото на изграждане на раннохристиянската църква е изключително проблемна. По всяка вероятност в духа на верската търпимост между езичници и християни през IV в., позната и на други места в Тракия и особенно в планинските райони, за кратко време на връх Кози грамади са почитани едновременно скално светилище, наследник на това на Зевс и Хера, и църква с предпологаемо име Св. Илия.

in a larger perimeter including steep rocky areas of the sanctuary, from the very culmination of the peak to places beyond the Hellenistic wall and late antique premises. In essence, they mark a later period in the existence of the site, when in all likelihood the deposition of intact votive tablets was discontinued.

Here the question arises of how to treat the late Roman numismatic material in relation to the existent church on the peak and the five late antique premises, the upper chronological boundary of which does not exceed the beginning of the 5th century at the worst. The time when the pagan temple ceased to function and the construction of the early Christian church began, is extremely problematic. In all probability, in the spirit of religious tolerance between pagans and Christians in the 4th century known elsewhere in Thrace and especially in the mountainous areas, for a short time on Kozi Gramadi the rock sanctuary, the successor of that of Zeus and Hera was venerated in parallel with a church with the presumptive name of St. Elijah.

КАТАЛОГ НА ОТКРИТИТЕ МОНЕТИ В СВЕТИЛИЩЕТО НА ЗЕВС И ХЕРА

CATALOGUE OF THE COINS FOUND IN THE SANCTUARY OF ZEUS AND HERA

ПИН 77. Колективна монетна находка. Кв. Ж14 – кв. Е14 трети пласт, западна половина на квадратите, в пласт от тъмна пръст с преобладаващ трошляк от разбита скала. Под западния склон на централен скалист участък. Концентрация на 4 м^{2}. Късен депозит като дарове. Надморска височина от 1355 до 1353,79 м

FIN 77. Coin hoard. Squares Ж14 – E14, third layer, western half of the squares in a layer of dark soil with predominantly gravel from crushed rock.
Beneath the western slope of the central rocky area.
Concentration on 4 sq. m.
Later deposition as offerings.
1355–1353.79 m asl

ПИН 77–1. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно.
R: конник надясно
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,9 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–1. Philip II
(359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.9 g; d = 1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

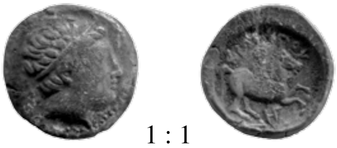
1 : 1

ПИН 77–2. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно.
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,4 г; d = 1,6 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–2. Philip II (359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.4 g; d = 1,6 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

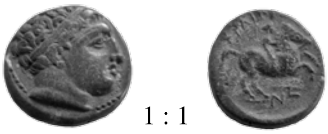
1 : 1

ПИН 77–3. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,4 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–3. Philip II (359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.4 g; d = 1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

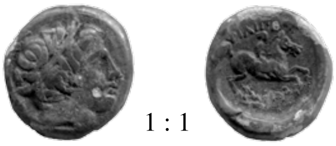
1 : 1

ПИН 77–4. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,3 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–4. Philip II (359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.3 g; d = 1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

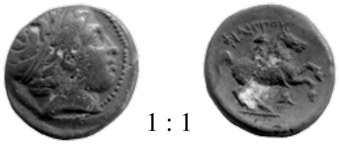
1 : 1

ПИН 77–5. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,7 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–5. Philip II (359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.7 g; d = 1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

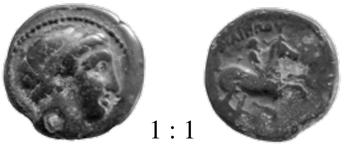
1 : 1

ПИН 77–6. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–6. Philip II (359–356 BC).
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6 g; d = 1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

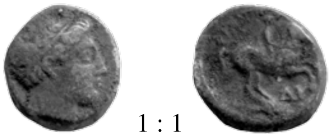
1 : 1

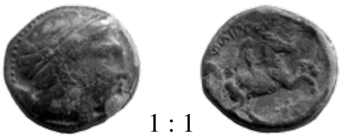

1 : 1

ПИН 77–7. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,4 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34.

FIN 77–7. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.4 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34

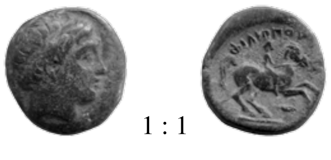

1 : 1

ПИН 77–8. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,2 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34.

FIN 77–8. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.2 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34

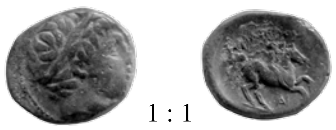

1 : 1

ПИН 77–9. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,9 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34.

FIN 77–9. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.9 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34

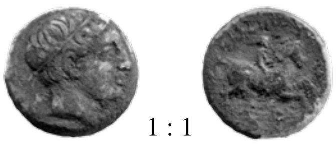

1 : 1

ПИН 77–10. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,4 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–10. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.4 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

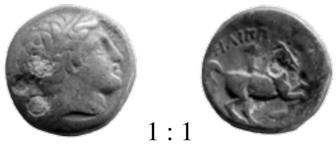

1 : 1

ПИН 77–11. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,2 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–11. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.2 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

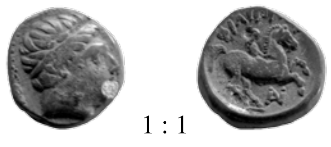

1 : 1

ПИН 77–12. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,9 г; d = 1,6 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–12. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.9 g; d=1.6 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

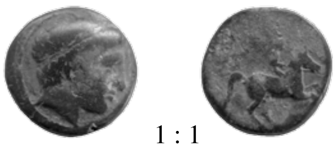

1 : 1

ПИН 77–13. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,6 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34.

FIN 77–13. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.6 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II,
Pl. 30–34

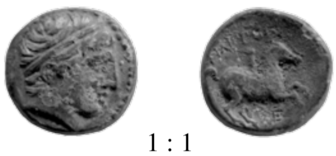

1 : 1

ПИН 77–14. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
A: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,1 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 77–14. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.1 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

ПИН 232. Колективна монетна находка.
Кв. Ж12 В радиус от 50 см.
Ядро на находката. ЮИ∠4,2 м; СЗ∠1,90 м;
1355,30 мн.в

FIN 232. Coin hoard.
Square Ж 12, within a radius of 50 cm,
main body of the find,
SE∠4,2 m; NW∠1,90 м, 1355,30 m asl

ПИН 232–1. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
7,3 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 232–1. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
7.3 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

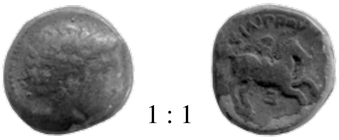
1 : 1

ПИН 232–2. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,1 г; d = 1,6 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 232–2. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.1 g; d=1.6 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

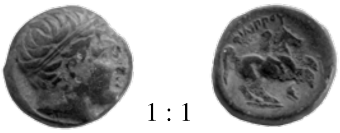
1 : 1

ПИН 232–3. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6,3 г; d = 1,6 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 232–3. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
6.3 g; d=1.6 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

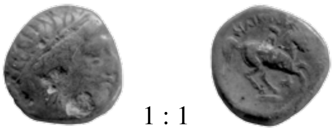
1 : 1

ПИН 232–4. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
7,4 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 232–4. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
7.4 g; d=1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

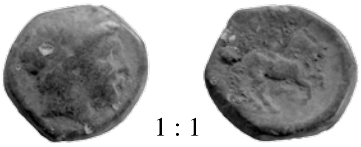
1 : 1

ПИН 146. Колективна монетна находка.
Кв. Ж13; ЮИ∠0,5 м; СЗ∠5,50 м
1354, 85 мн.в

FIN 146. Coin hoard.
Square Ж 13, SE∠0.5 m; NW∠5.5 m.
1354.85 m asl

ПИН 146–1. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: Конник надясно; ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,7 г; d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 146–1. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.7 g; d=1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

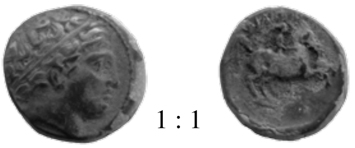
1 : 1

ПИН 146–2. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: Конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,2 г; d = 1,7 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 146–2. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.2 g; d=1.7 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

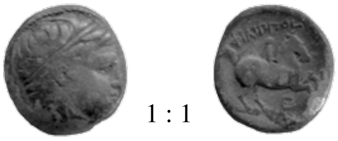
1 : 1

ПИН 145. Филип II
(359–356 г. пр. Хр.)
А: Глава на Аполон надясно
R: :Конник наляво.ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,7 г; d = 1,6 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 145. Philip II (359–356 BC)
Obverse: Head of Apollo, right.
Reverse: Horseman, right
ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.7 g; d=1.6 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

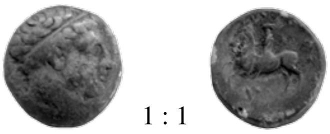
1 : 1

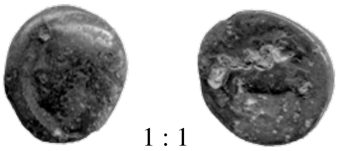

1 : 1

ПИН 70. Филип II (359–356 г. пр. Хр.)
Кв. Ж15; ЮИ∠2,50 м; СЗ∠4,30 м;
На 0,45 м от повърхността.
A: Глава на Аполон наляво
R: Конник надясно ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5,9 d = 1,8 см
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34.

FIN 70. Philip II (359–356 BC)
Square Ж 15. SE∠2.50 m; NW∠4.30 m.
0.45 m beneath surface
Obverse: Head of Apollo, left.
Reverse: Horseman, right ΦΙΛΛΙΠΟΥ
5.9 g; d=1.8 cm
SNG, Macedonia, II, Pl. 30–34

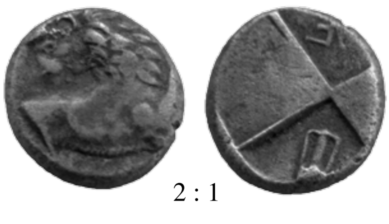

2 : 1

ПИН 21. Тракийски Херсонес IV в. пр. Хр.
Кв. Е17; ЮИ∠2,5 м; СЗ∠4,20 м; 1352,91 м н.в.
A: Протоме на лъв, надясно, с обърната глава назад.
R: Вдлъбнат квадрат, разделен на четири равни сегмента, в два от по-дълбоките квадрати, чиято диспозиция е срещуположна, са гравирани различни монетарни знаци. Ясно се забелязва в единия квадрат горната част на амфора
2,1 г; d = 1,2 см

FIN 21. The Thracian Chersonesus, 4th c. BC
Square E17; SE∠2.5 m, NW∠4.20 m; 1352,91 m asl
Obverse: Lion protome, right with head turned back.
Reverse: A hollow square in four equal segments, two of the deeper squares of opposite disposition bear engraved various monetary signs. The upper part of an amphora clearly visible in one of the squares
2.1 g; d = 1.2 cm

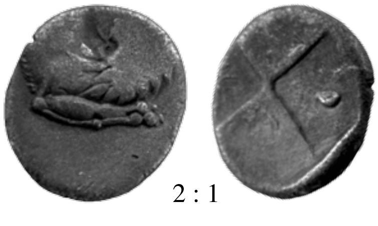

2 : 1

ПИН 77–15. Тр. Херсонес IV в. пр. Хр.
A: Протоме на лъв, надясно, с обърната глава назад.
R: Вдлъбнат квадрат, разделен на четири равни сегмента;
в два от по-дълбоките квадрати, чиято диспозиция е срещуположна, са гравирани различни монетарни знаци,
2,2 г; d = 1,2 см

FIN 77–15. The Thracian Chersonesus – 4th c. BC
Obverse: Lion protome, to the right with head turned back.
Reverse: A hollow square in four equal segments, two of the deeper squares of opposite disposition bear engraved various monetary marks,
2.2 g; d = 1.2 cm

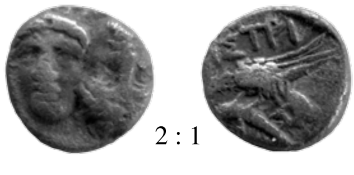

2 : 1

ПИН 232–5. Истрия, четвърт драхма – IV в. пр. Хр.
A: две младежки лица, в анфас, едно върху друго
R: морски орел върху гърба на делфин;
ΙΣΤΡΙΗ; 1,2 г; d = 1 см

FIN 232–5. Istria, a quarter drachma, 4th c. BC
Obverse: two young jugate busts, facing
Reverse: White–tailed sea eagle on a dolphin's back, ΙΣΤΡΙΗ;
1.2 g; d=1 cm

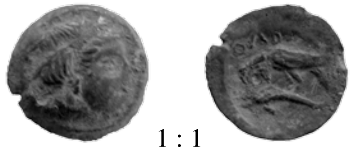

1 : 1

ПИН 134. Истрия – IV в. пр. Хр.
Кв. Е15; ЮИ∠1,8 м; СЗ∠5,60 м; 1354,68 м н.в.
A: Глава на Аполон, надясно
R: морски орел върху гърба на делфин. ΙΣΤΡΙ;
3,5 г; d = 1,8 см

FIN 134. Istria, 4th c. BC
Square E15; SE∠1.8 m, NW∠5.60 m; 1354.68 m asl
Obverse: Laureate head of Apollo right, right
Reverse: Sea eagle on a dolphin's back. ΙΣΤΡΙ; 3.5 g; d=1.8 cm

---

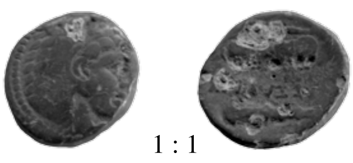

1 : 1

ПИН 232–6. Александър III (325–310 г. пр. Хр.)
A: Глава на младия Херакъл, с лъвска кожа, обърната наядсно.
R: Колчан за стрели и кривак, между тях: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
6,5 г; d = 1,8 см;
Price 1991, p. 127.

FIN 232–6. Alexander III (325–310 BC).
Obverse: Head of young Heracles in lion skin, facing right.
Reverse: archery quiver and club, between them: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
6.5 g; d = 1.8 cm;
Price, 1991, p. 127.

ПИН 232–7. Александър III
(325–310 г. пр. Хр.)
A: Глава на младия Херакъл, с лъвска кожа, обърната наясно
R: Колчан за стрели и кривак, между тях: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
5,9 г; d = 1,7 см; Price 1991, p. 127.

FIN 232–7. Alexander III
(325–310 BC).
Obverse: Head of young Heracles in lion skin, facing right.
Reverse: archery quiver a club, between them: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
5.9 g; d = 1.7 cm; Price, 1991, p. 127.

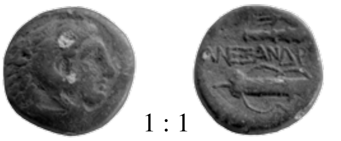

ПИН 232–8. Александър III
(325–310 г. пр. Хр.)
A: Глава на младия Херакъл, с лъвска кожа, обърната наясно
R: Колчан за стрели и кривак, между тях: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
5,7 г; d = 1,9 см;
Price 1991, p. 127.

FIN 232–8. Alexander III
(325–310 BC).
Obverse: Head of young Heracles in lion skin, facing right.
Reverse: archery quiver and club, between them: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
5.7 g; d = 1.9 cm;
Price, 1991, p. 127.

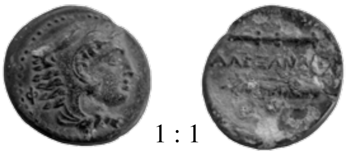

ПИН 146–3 Ac I в.
A: Мъжка глава наляво
R: износена повърхност.
1,9 г; d = 2,8 см

FIN 146–3 Ac 1st c.
Obverse: Male head left
Reverse: Worn surface.
1.9 g; d = 2.8 cm

ПИН 74. Фаустина AE
Кв. Ж15; ЮИ∠1,8 м; СЗ∠4 м
A: Бюст надясно, с диадема; FAVCTEINA CEBACTH
R: Хомония права, държаща патера и жезъл, до олтар.
Hadrianopolis Moushmov 2530
6,1 г; d = 2,1 см

FIN 74. Faustina AE
Square Ж15, SE∠1.8 m; NW∠4 m
Obverse: Bust to the right with diadem; FAVCTEINA CEBACTH
Reverse: Hommoniâ/Harmonia standing by an altar, holding a patera and scepter. Hadrianopolis Moushmov 2530; 6.1 g, d = 2.1 cm

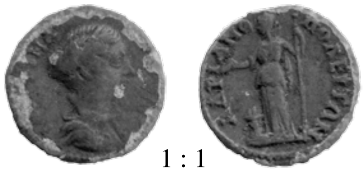

ПИН 146–4. Септимий Север
Denarius. 200–201 г.
A: SEVERVS AVG PIVS MAX
R: RESTITVTORI VRBIS
RIC 168a
2,7 г; d = 1,7 см

FIN 46–4. Septimius Severus. Denarius. 200–201 AD
Obverse: SEVERVS AVG PIVS MAX
Reverse: RESTITVTORI VRBIS, Severus, in military dress, standing left sacrificing with patera over tripod and holding spear
RIC 168a; 2.7 g; d = 1.7 cm

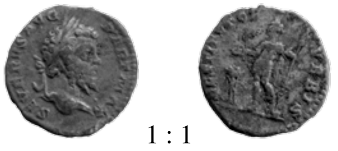

ПИН 77–17. Каракала AR
Antoninianus. 215 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона. ANTONINVS PIVS AVG GERM
R: Лъв, в ход наляво с лъчиста корона.
M TR P XVIII COS IIII P P
RIC 273v; 4,1 г; d = 2,4 см

FIN 77–17. Caracalla AR antoninianus. 215 AD
Obverse: Radiate bust to the right. ANTONINVS PIVS AVG GERM
Reverse: Radiate lion, to the left.
M TR P XVIII COS IIII P P
RIC 273v;
4.1 g, d = 2.4 cm

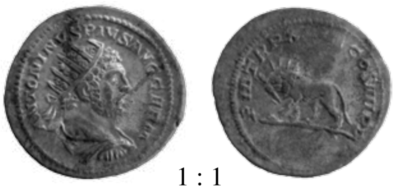

ПИН 45. Каракала, бронз, провинциално монетосечене
Кв. З8; ЮИ∠4,68 м; СЗ∠373 м;
1356,44 м н.в.
A: Бюст надясно с лавров венец
R: износена повърхност;
13,3 г; d = 2,9 см

FIN 45. Caracalla, provincial bronze coinage
Square З8, SE∠4.68 m, vNW∠373 m. 1356.44 m asl
Obverse: Laureate bust, right
Reverse: Worn surface;
13.3 g; d = 2.9 cm

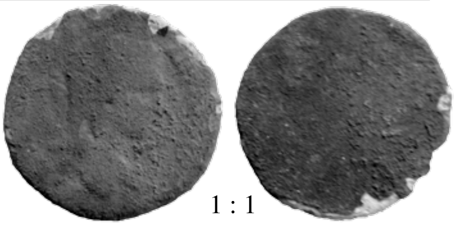

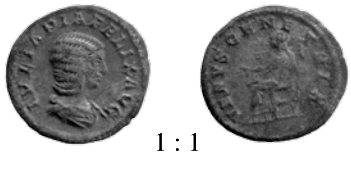

1 : 1

ПИН 146–5. Юлия Паула
219–220/222 г.
A: IVLIA PIAFELIX AVG
R: Венус, седнала наляво, държи ябълка и скиптър; VENVS GENETRIX
2,3 г; d = 1,8 см

FIN 146–5. Julia Paula
219–220/222 AD.
Obverse: IVLIA PIAFELIX AVG
Reverse: Venus seated left, holding apple and scepter; VENVS GENETRIX
2.3 g, d = 1.8 cm

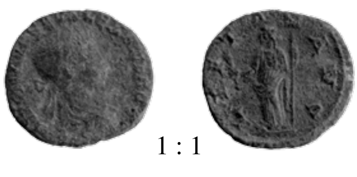

1 : 1

ПИН 77–16. Ал. Север
222–235 г.
A: Бюст надясно, с лавров венец; IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG,
R: PIETAS AVG;
1,7 г; d = 1,8 см

FIN 77–16. Alexander Severus
(222–235)
Obverse: Laureate bust, right;
IMP CM AVR SEV ALEXAND AVG
Reverse: PIETAS AVG;
1.7 g, d = 1.8 cm

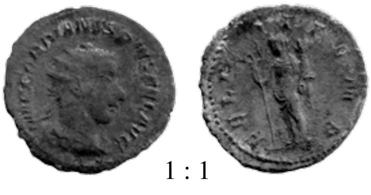

1 : 1

ПИН 142. Гордиан III AR Antoninianus 238–244 г.
Кв. Ж14; ЮИ∠3,2 м; СЗ∠3,6 м; 1355 м н.в.
A: Бюст надясно с лъчиста корона; IMP C M ANT GORDIANVS AVG
R: Фелицитас наляво, държаща жезъл;
FELICIT TEMP
RIC 140; 3,1 г; d = 2,2 см

FIN 142. Gordian III AR antoninianus (238–244)
Square Ж14, SE∠3.2 m; NW∠3.6 m; 1355 m asl
Obverse: Radiate bust, right;
IMP C M ANT AVG GORDIANVS AVG
Reverse: Felicitas left, holding a scepter; FELICIT TEMP
RIC 140; 3.1 g, d = 2.2 cm

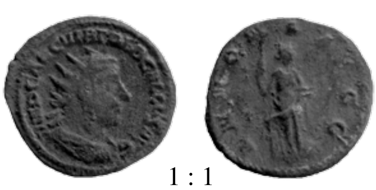

1 : 1

ПИН 54. Траян Деций 249–251 г.
Кв. Е22; ЮИ∠4,5 м; СЗ∠2,8 м; 1352,67 м н.в.
A: Бюст надясно с лъчиста корона; IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG
R: женска фигура; изтрити букви.
2,9 г; d = 2,1 см

FIN 54. Trajan Decius (249–251)
Square E22, SE∠4.5 m; NW∠2.8 m. 1352.67 m asl
Obverse: Radiate bust, right;
IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG
Reverse: a female figure, worn letters
2.9 g, d = 2.1 cm

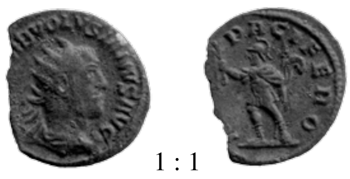

1 : 1

ПИН 48. Волузиан 251–253 г.
Кв. З8; ЮИ∠6,20 м; СЗ∠1 м; 1356,05 м н.в
A: Бюст надясно с лъчиста корота; IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG
R:….PACIFERO; 2,9 г; d = 2,1 см

FIN 48. Volusianus (251–253)
Square З8, SE∠6.20 m; NW∠1 m; 1356.05 m asl
Obverse: Radiate bust right;
IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG; Reverse: .... PACIFERO;
2.9 g, d = 2.1 cm

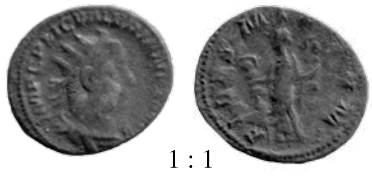

1 : 1

ПИН 15. Валериан AR Antoninianus 253–260 г.
Ж18; 2 пласт; ЮИ∠4,50 м; СЗ∠4,40 м; Дълбочина 0,40 м
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP C P LIC VALERIANVS AVG; R: изтрита повърхност;
3,1 г; d = 2,2 см

FIN 15. Valerian AR antoninianus (253–260)
Square З18, 2nd layer, SE∠4.50 m, NW∠4.40 m, depth 0.40 m
Obverse: Radiate bust right;
IMP C P LIC VALERIANVS AVG
R: Worn surface;
3.1 g, d = 2.2 cm

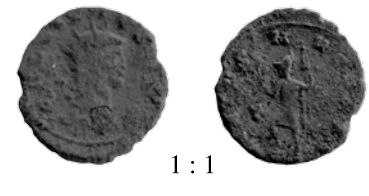

1 : 1

ПИН 232–14. Галиен 253–268 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона; IMP GALLIENVS PF AVG,
R: Виртус в ход наляво;
VIRTVS AVG
RIC 325;
2,2 г; d = 2,1 см

FIN 232–14. Gallienus (253–268)
Obverse: Radiate bust right;
IMP GALLIENVS PF AVG,
Reverse: Virtus, walking left;
VIRTVS AVG
RIC 325;
2.2 g, d = 2.1 cm

ПИН 77–18. Галиен Antoninianus
267–268 г.
Rome mint. Struck.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
GALLIENVS AVG
R: Грифон в ход наляво;
APOLLINI CONS AVG
RIC 165.5;
2,2 г; d = 2 см

FIN 77–18. Gallienus,
antoninianus (267–268).
Rome mint. Struck
Obverse: Radiate bust right;
GALLIENVS AVG
Reverse: gryphon left;
APOLLINI CONS AVG,
RIC 165.5;
2.2 g; d = 2 cm

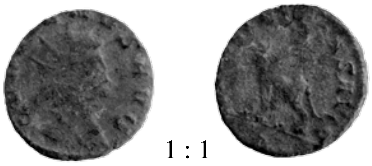

ПИН 77–19. Галиен
Billon Antoninianus.
267–268 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; GALLIENVS AVG
R: Коза в ход наляво;
IOVI CONS AVG
RIC 207;
2,3 г; d = 2,1 см

FIN 77–19. Gallienus,
Billon antoninianus
AD 267–268
Obverse: Radiate bust right;
GALLIENVS AVG
Reverse: Goat left;
IOVI CONS AVG
RIC 207;
2.3 g, d = 2.1 cm

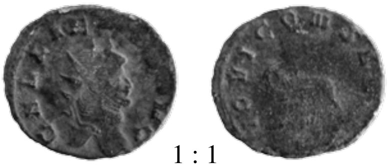

ПИН 232–9. Салонина
A: Бюст надясно, с диадема, облегнат на полумесец;
SALONINA AVG
R: Юнона наляво; IVNO REGINA
RIC 12;
2,6 г; d = 2,3 см

FIN 232–9. Salonina
Obverse: Diademed bust right, leaning on crescent; SALONINA AVG
Reverse: Juno standing left;
IVNO REGINA
RIC 12;
2.6 g, d = 2.3 cm

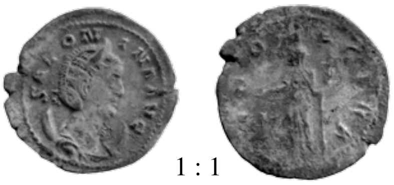

ПИН 146–6. Клавдий Готски
268–270 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP CLAVDIVS AVG
R: Износено изображение на женска фигура в ход наляво.;
2,7 г; d = 1,9 см

FIN 146–6. Claudius Gothicus
AD 268–270
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVG CLAVDIVS
Reverse: Worn image of a female figure walking left;
2.7 g, d = 1.9 cm

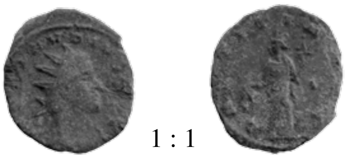

ПИН 146–7. Клавдий Готски
268–270 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP CLAVDIVS AVG
R: Износено изображение на женска фигура в ход наляво;
1,6 г; d = 1,8 см

FIN 146–7. Claudius Gothicus
AD 268–270
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVG CLAVDIVS
Reverse: Worn image of a female figure walking left;
1.6 g, d = 1.8 cm

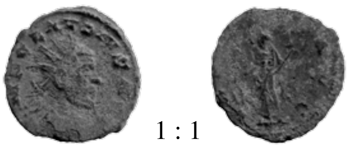

ПИН 77–20. Кл. Готски AE
Antoninianus 268–270 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона
IMP CLAVDIVS PF AVG
R: Сол наляво държи глобус;
AETERNIT AVG;
2,4 г; d = 2 см

FIN 77–20. Claudius Gothicus AE
antoninianus AD 268–270
Obverse: Radiate bust right:
IMP CLAVDIVS PF AVG
R: Sol standing left, holding a globe;
AETERNIT AVG;
2.4 g, d = 2 cm

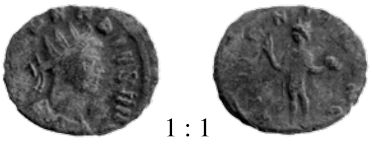

ПИН 77–21. Кл. Готски AE
Antoninianus.
Milan, AD 268–270
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP C CLAVDIVS PF AVG
R: PAX AVG
RIC 157;
2 г; d = 2,1 см

FIN 77–21. Claudius Gothicus AE
antoninianus.
Milan, AD 268–270
Obverse: Radiate bust right;
IMP C CLAVDIVS PF AVG
Reverse: PAX AVG
RIC 157;
2 g; d = 2.1 cm

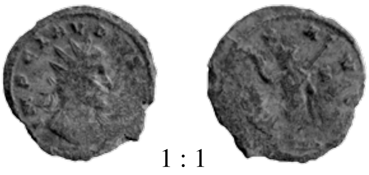

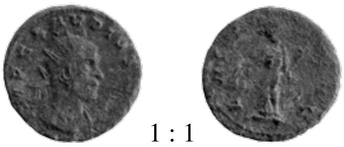
1 : 1

ПИН 77–22. Кл. Готски AE Antoninianus 268–270 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP C CLAVDIVS PF AVG
R: несно изображение на мъжка фигура
2,7 г; d = 1,8 см

FIN 77–22. Claudius Gothicus AE antoninianus.
AD 268–270
Obverse: Radiate bust right;
IMP C CLAVDIVS PF AVG
Reverse: Indistinct male figure
2.7 g, d = 1.8 cm

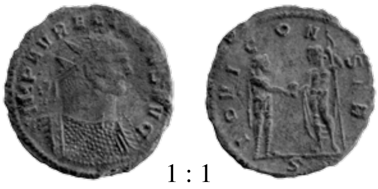
1 : 1

ПИН 232–10. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP AVRELIANVS AVG
R: Юпитер наляво, подарява глобус на Аврелиан, стоящ надясно;
IOVI CONSER, под отреза S
RIC 274; 3,1 г; d = 2,3 см

FIN 232–10. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVG AVRELIANVS
Reverse: Jupiter left, handing globe to Aurelian, right;
IOVI CONSER, S in ex.
RIC 274; 3.1 g, d = 2.3 cm

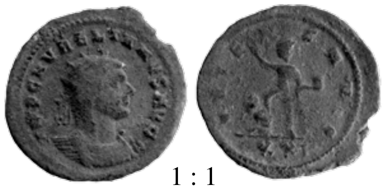
1 : 1

ПИН 232–11. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP AVRELIANVS AVG
R: Сол, върви наляво, държи лаврова клонка, с единия крак стъпил върху пленник;
3,9 г; d = 2,3 см

FIN 232–11. Aurelian
AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVRELIANVS AVG
Reverse: Sol walking left, holding laurel bough, foot on a captive.
3.9 g, d = 2.3 cm

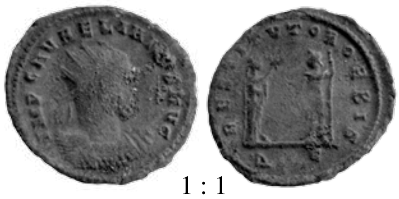
1 : 1

ПИН 232–12. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP AVRELIANVS AVG
R: Богиня отляво, подарява венец на Аврелиан, стоящ отдясно;
RESTITVT ORBIS;
3,3 г; d = 2,4 см

FIN 232–12. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVG AVRELIANVS
Reverse: Aurelian right receiving wreath from a Goddess left;
RESTITVT ORBIS;
3.3 g, d = 2.4 cm

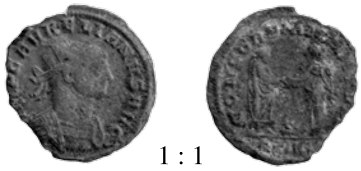
1 : 1

ПИН 232–13. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP AVRELIANVS AVG
R: Аврелиан и Конкордия с лице един към друг, хванати за ръце;
CONCORDIA MILITVM;
1,9 г; d = 2,1 см

FIN 232–13. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVRELIANVS AVG
Reverse: Aurelian and Concordia facing one another, holding hands;
CONCORDIA MILITVM;
1.9 g, d = 2.1 cm

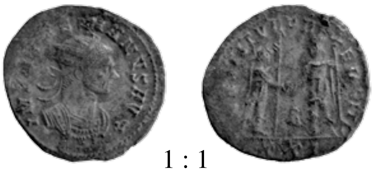
1 : 1

ПИН 232–15. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно
с лъчиста корона;
IMP AVRELIANVS AVG
R: RESTITVTOR EXERCITI;
под отреза XXI
RIC 366;
2,9 г; d = 2,1 см

FIN 232–15. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVRELIANVS AVG
Reverse:
RESTITVTOR EXERCITI;
XXI in ex.
RIC 366;
2.9 g, d = 2.1 cm

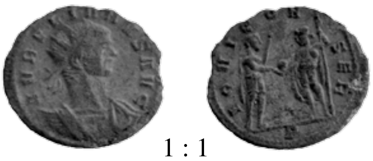
1 : 1

ПИН 146–11. Аврелиан AE Antoninianus.
Rome, 272–274 AD
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP AVRELIANVS AVG
R: Юпитер наляво, подарява глобус на Аврелиан, стоящ надясно;
IOVI CONSER;
под официната P
RIC 48; 2,4 г; d = 2,2 см

FIN 146–11. Aurelian AE antoninianus.
Rome AD 272–274
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVG AVRELIANVS
Reverse: Aurelian standing right receiving globe from Jupiter;
IOVI CONSER;
beneath oficina letter R;
RIC 48; 2.4 g; d = 2.2 cm

ПИН 146–12. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP AVRELIANVS AVG
R: износена повърхност
2,7 г; d = 1,9 см

FIN 146–12. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVRELIANVS AVG
Reverse: Worn surface
2.7 g; d = 1.9 cm

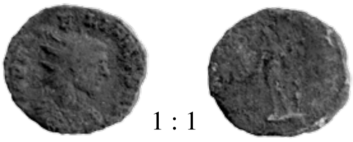
1 : 1

ПИН 146–13. Аврелиан AE
Antoninianus. Rome mint 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP C AVRELIANVS AVG
R: Аврелиан и Конкордия с лице един към друг, хванати за ръце;
CONCORDIA MILITVM;
RIC 59;
3,2 г; d = 2,1 см

FIN 146–13. Aurelian AE
antoninianus. Rome mint.
AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
Reverse: Aurelian and Concordia facing one another, holding hands;
CONCORDIA MILITVM; RIC 59
3,2 g; d = 2,1 см

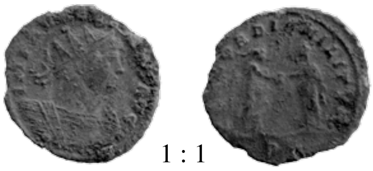
1 : 1

ПИН 77–23. Аврелиан AE
Antonininus.
Serdica mint 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP C AVRELIANVS AVG
R: Sol в анфас, глава наляво, между двама пленници;
ORIENS AVG; под отреза XXIT
RIC 279, XXIT;
3,6 г; d = 2,2 см

FIN 77–23. Aurelian AE
antoninianus.
Serdica mint AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
Reverse: Sol facing, head left, between two captives;
ORIENS AVG; XXIT in ex.
RIC 279, XXIT;
3.6 g; d = 2.2 cm

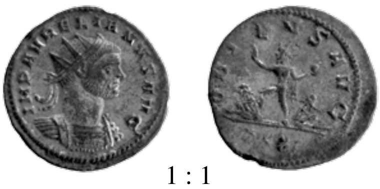
1 : 1

ПИН 77–24. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона
IMP C AVRELIANVS AVG
R: Богиня отляво, поднася венец на императора; RESTITVT ORIENTIS,
RIC 140;
2,2 г; d = 2,1 см

FIN 77–24. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
Reverse: Emperor receiving wreath from a Goddess left; RESTITVT ORIENTIS,
RIC 140;
2.2 g; d = 2.1 cm

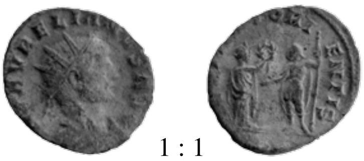
1 : 1

ПИН 77–25. Аврелиан AE
Antoninianus 270–275 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона
IMP C AVRELIANVS AVG
R: Богиня отляво, поднася венец на императора;
RESTITVT ORIENTIS;
под отреза. НГ
3,2 г; d = 2,3 см

FIN 77–25. Aurelian AE antoninianus AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
Reverse: Emperor receiving wreath from a Goddess left;
RESTITVT ORIENTIS;
NG in ex.
3.2 g; d = 2.3 cm

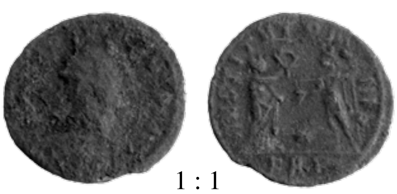
1 : 1

ПИН 77–26. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP C AVRELIANVS AVG
R: износена повърхност
2,9 г; d = 2,2 см

FIN 77–26. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
Reverse: Worn surface
2.9 g; d = 2.2 cm

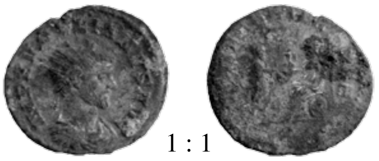
1 : 1

ПИН 77–27. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP AVRELIANVS AVG
R: Sol върви надясно, държи лаврова клонка и лък, стъпил върху враг;
SOLI INVICTO;
3,9 г; d = 2,1 см

FIN 77–27. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP AVRELIANVS AVG
Reverse: Sol walking right, holding laurel bough and bow, foot on a captive;
SOLI INVICTO;
3.9 g; d = 2.1 cm

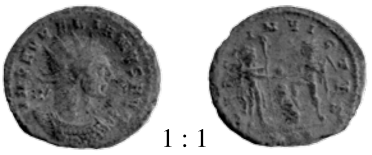
1 : 1

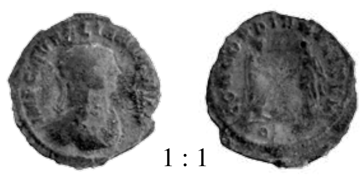
1 : 1

ПИН 77–29. Аврелиан 270–275 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона
IMP C AVRELIANVS AVG
R: Аврелиан и Конкордия с лице един към друг, хванати за ръце;
CONCORDIA MILITVM;
2 г; d = 2,1 см

FIN 77–29. Aurelian AD 270–275
Obverse: Radiate bust right;
IMP C AVRELIANVS AVG
R: Aurelian and Concordia facing one another, holding hands;
CONCORDIA MILITVM;
2 g; d = 2.1 cm

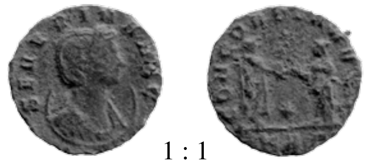
1 : 1

ПИН 135. Северина AE antoninianus; Кв. E14; ЮИ∠1,8 м; СЗ∠5,10 м; 1354,48 м н.в
A: Бюст надясно, с диадема, облегнат на полумесец SEVERINA AVG
R: Аврелиан и Северина с лице един към друг, държат десните си ръце; CONCORDIA AVGG;
нечетлив надпис под отреза;
1,8 г; d = 2 см

FIN 135. Severina AE antoninianus Square E 14, SE∠1.8 m; NW∠5.10 m, 1354.48 m asl
Obverse: Diademed bust, leaning on a crescent SEVERINA AVG
Reverse: Aurelian and Severina facing each other, holding right hands;
CONCORDIA AVGG;
unreadable letters in ex.
1.8 g; d = 2 cm

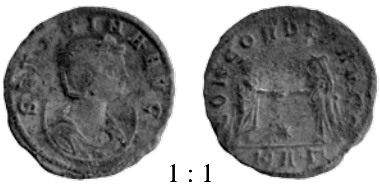
1 : 1

ПИН 77–34. Северина Billon Antoninianus
A: Бюст надясно с диадема облегнат на полумесец; SEVERINA AVG
R: Аврелиан и Северина с лице един към друг, дърат десните си ръце CONCORDIA AVGG
3,6 г; d = 2,3 см

FIN 77–34. Severina, Billon antoninianus
Obverse: Diademed bust, leaning on a crescent; SEVERINA AVG
Reverse: Aurelian and Severina facing each other, holding right hands;
CONCORDIA AVGG
3.6 g; d = 2.3 cm

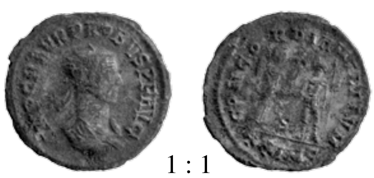
1 : 1

ПИН 77–28. Проб 276–282 г.
A: Бюст надясно с лъчиста корона;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
R: CONCORDIA MILITVM
3,3 г; d = 2,1 см

FIN 77–28. Probus AD 276–282
Obverse: Radiate bust right;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
Reverse: Victory standing right holding palm, presenting wreath to emperor standing left;
CONCORDIA MILITVM
3.3 g; d = 2.1 cm

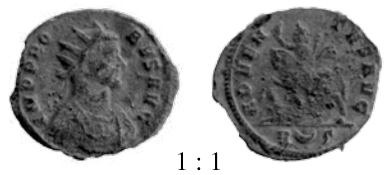
1 : 1

ПИН 232–16. Проб 276–282 г.
A: Бюст надясно,
с лъчиста корона;
IMP PROBVS P F AVG,
R: Проб върху кон в ход наляво;
ADVENTVS AVG
RIC 157 dot in È S;
2,5 г; d = 2,1 см

FIN 232–16. Probus AD 276–282
Obverse: Radiate bust right;
IMP PROBVS PF AVG,
Reverse: Probus on a horse galloping left; ADVENTVS AVG; Mintmark R dot–in–crescent S (digamma). 37 Cohen, Sear 11953.
RIC 157 dot in È S; 2.5 g; d = 2.1 cm

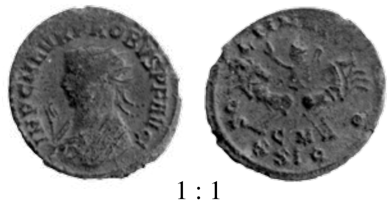
1 : 1

ПИН 232–17. Проб 276–282 г.
A: IMP C M AVR PROBVS P F AVG, бюст наляво.
R: SOLI INVICTO
RIC 767G;
3,3 г; d = 2,3 см

FIN 232–17. Probus AD 276–282
Obverse: IMP CM AVR PROBVS PF AVG; bust left.
Reverse: SOLI INVICTO, quadriga to left, driven by Sol, holding whip and globe, XXIQ in ex.
RIC 767G; 3.3 g; d = 2.3 cm

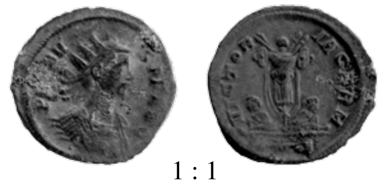
1 : 1

ПИН 232–18. Проб 276–282 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP PROBVS P F AVG
R: Двама пленници, седнали в основата на трофей; VICTORIA GERM; RIC 223; 3,4 г; d = 2,1 см

FIN 232–18. Probus AD 276–282
Obverse: Radiate bust right;
IMP PROBVS PF AVG
Reverse: Two captives seated at the base of a trophy; VICTORIA GERM
RIC 223; 3.4 g; d = 2.1 cm

ПИН 146–9. Проб AE Antoninianus 276–282 г.
A: Бюст наляво, с лъчиста корона;
IMP C M AVR PROBVS P F AVG
R: квадрига наляво, водена от Сол, прав, с глобус
SOLI INVICTO
RIC 204v;
2,9 г; d = 2,2 см

FIN 146–9. Probus AE antoninianus AD 276–282
Obverse: Radiate bust right;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
Reverse: quadriga to left, driven by Sol, holding whip and globe;
SOLI INVICTO
RIC 204v;
2.9 g; d = 2.2 cm

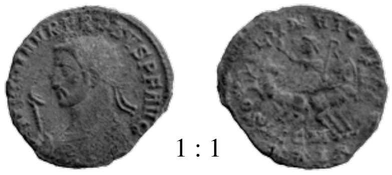
1 : 1

ПИН 146–10. Проб AE Antoninianus 276–282 г
A: Бюст наляво, с лъчиста корона
IMP C M AVR PROBVS P F AVG
R: квадрига наляво, водена от Сол, прав, с глобус
SOLI INVICTO
RIC 204;
3,3 г; d = 2,2 см

FIN 146–10. Probus AE antoninianus AD 276–282
Obverse: Radiate bust left;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
Reverse: quadriga to left, driven by Sol, holding whip and globe;
SOLI INVICTO
RIC 204;
3.3 g; d = 2.2 cm

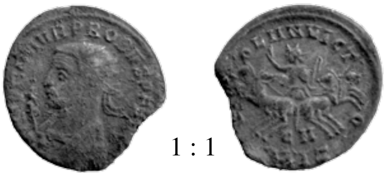
1 : 1

ПИН 77–30. Проб AE Antoninianus 276–282 г
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP C M AVR PROBVS P F AVG
R: CONCORD MILIT,
Проб, стоящ надясно, подаващ ръка на Конкордия.
Mintmark XXI.
2,9 г; d = 2,2 см

FIN 77–30. Probus AE antoninianus AD 276–282
Obverse: Radiate bust right;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
Reverse: CONCORD MILIT, Probus standing right clasping hands with Concordia, T between them. Mintmark XXI.
2.9 g; d = 2.2 cm

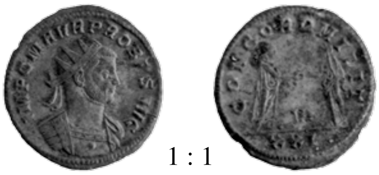
1 : 1

ПИН 77–31. Проб AE Antoninianus 276–282 г
A: Бюст наляво, с шлем;
IMP C M AVR PROBVS P F AVG
R: износен реверс;
3,1 г; d = 2,3 см

FIN 77–31. Probus AE Antoninianus AD 276–282
Obverse: Helmeted bust left;
IMP CM AVR PROBVS PF AVG
Reverse: Worn surface;
3.1 g; d = 2.3 cm

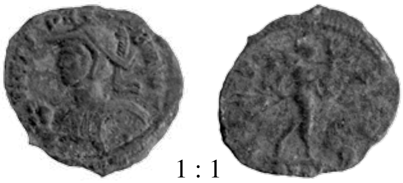
1 : 1

ПИН 77–32. Проб 276–282 г
A: бюст наляво, с шлем
IMP C M AVR PROBVS P F AVG,
R: ADVENTVS PROBI AVG
конник надясно, в галоп;
3,3 г; d = 2,3 см

FIN 77–32. Probus AD 276–282
Obverse: Helmeted bust left
IMP CM AVR PROBVS PF AVG,
Reverse: ADVENTVS PROBI AVG
Horseman galloping right;
3.3 g; d = 2.3 cm

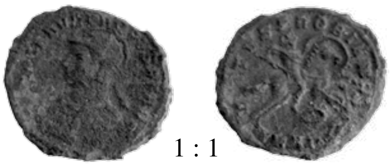
1 : 1

ПИН 77–33. Проб AE Antoninianus. Rome, 279 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP C PROBVS P F AVG
R: Конник наляво, в галоп
ADVENTVS AVG,
RIC 156;
3 г; d = 2,3 см

FIN 77–33. Probus AE antoninianus. Rome, AD 279
Obverse: Radiate bust right;
IMP C PROBVS PF AVG
Reverse: Horseman galloping left.
ADVENTVS AVG,
RIC 156;
3 g; d = 2.3 cm

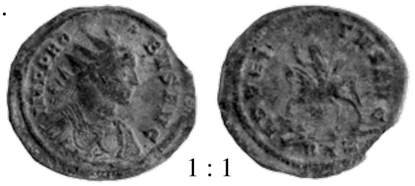
1 : 1

ПИН 146–8. Карин 283–285 г
A: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP CARINVS P F AVG
R: Императорът наляво, държи глобус и скиптър;
PRINCIPI IVVENTVT
2,6 г; d = 2,2 см

FIN 146–8. Carinus AD 283–285
Obverse: Radiate bust right;
IMP CARINVS PF AVG
Reverse: Emperor left holding a globe and scepter;
PRINCIPI IVVENTVT
2.6 g; d = 2.2 cm

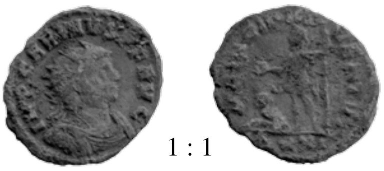
1 : 1

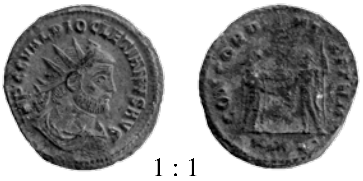
1 : 1

ПИН 138–1. Диоклециан AE Antoninianus.
Siscia mint; 284–305 г.
A: IMP C C VAL DIOCLETIANVS AVG
R: CONCORDIA MILITVM
3,9 г; d = 2,2 см

FIN 138–1. Diocletian AE antoninianus.
Siscia mint; AD 284–305
Obverse: IMP C C VAL DIOCLETIANVS AVG
Reverse: CONCORDIA MILITVM
3.9 g; d = 2.2 cm

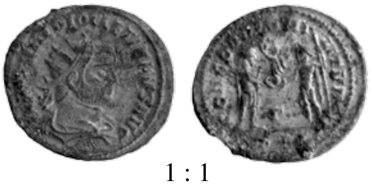
1 : 1

ПИН 77–35. Диоклециан AE Antoninianus.
Cyzicus mint 286–293 AD
A: Бюст надясно, с лъчиста корона; IMP C C VAL DIOCLETIANVS AVG,
R: Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво; CONCORDIA MILITVM;
RIC 306; 3,3 г; d = 2,3 см

FIN 77–35. Diocletian AE antoninianus.
Cyzicus mint AD 286–293
Obverse: Radiate bust right; IMP CC VAL DIOCLETIANVS AVG,
Reverse: Jupiter presents Victory on a globe to Diocletian right; CONCORDIA MILITVM
RIC 306; 3 g; d = 2.3 cm

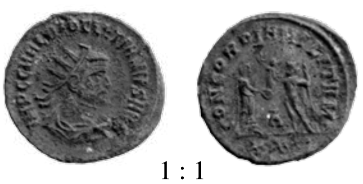
1 : 1

ПИН 77–37. Диоклециан AE antoninianus 284–305 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона IMP C C VAL DIOCLETIANVS PF AVG
R: Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво; CONCORDIA MILITVM
3,8 г; d = 2 см

FIN 77–37. Diocletian AE antoninianus AD 284–305
Obverse: Radiate bust right; IMP CC VAL DIOCLETIANVS PF AVG
Reverse: Jupiter presents Victory on a globe to Diocletian right; CONCORDIA MILITVM
3.8 g; d = 2 cm

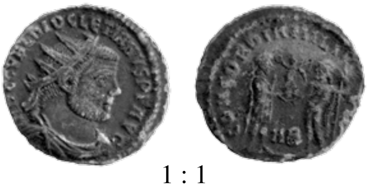
1 : 1

ПИН 232–20. Диоклециан 284–305 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона IMP C C VAL DIOCLETIANVS
R: CONCORDIA MILITVM, Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво;
RIC V 284C; 2,7 г; d = 2,1 см

FIN 232–20. Diocletian AD 284–305
Obverse: Radiate bust right; IMP CC VAL DIOCLETIANVS
Reverse: CONCORDIA MILITVM, Jupiter presents Victory on a globe to Diocletian.
RIC V 284C;
2.7 g; d = 2.1 cm

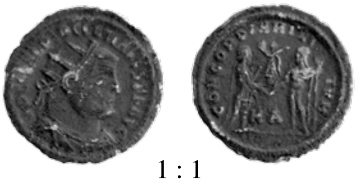
1 : 1

ПИН 232–21. Диоклециан AE antoninianus 284–305 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона IMP C C VAL DIOCLETIANVS
R: CONCORDIA MILITVM Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво
Heraclea RIC VI 13, A
2,6 г; d = 2,1 см

FIN 232–21. Diocletian AE antoninianus AD 284–305
Obverse: Radiate bust right; IMP CC VAL DIOCLETIANVS
Reverse: CONCORDIA MILITVM; Emperor standing right, receiving Victory on globe from Jupiter, standing left, holding scepter. Heraclea
RIC VI 13, A
2.6 g; d = 2.1 cm

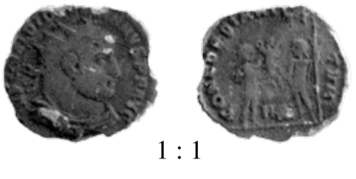
1 : 1

ПИН 232–23. Диоклециан 284–305 г.
A: Бюст надясно, с лъчиста корона IMP C C VAL DIOCLETIANVS
R: Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво CONCORDIA MILITVM; Heraclea RIC VI 13, A
2,5 г; d = 2 см

FIN 232–23. Diocletian AD 284–305
Obverse: Radiate bust right; IMP CC VAL DIOCLETIANVS
Reverse: Diocletian standing right, receiving Victory on globe from Jupiter, standing left, holding scepter. CONCORDIA MILITVM. ; Heraclea RIC VI 13, A
2.5 g; d = 2 cm

ПИН 146–14. Максимиан AE Antoninianus.
Heraclea mint,
292–295 Аг.
А: Бюст надясно, с лъчиста корона
IMP C MA MAXIMIANVS AVG
R: CONCORDIA MILITVM
RIC V 595;
2,7 г; d = 2,2 см

FIN 146–14. Maximianus AE antoninianus.
Heraclea mint, AD 292–295
Obverse: Radiate bust right;
IMP C MA MAXIMIANVS AVG
Reverse: CONCORDIA MILITVM, Jupiter presents Victory on a globe to Maximianus, officina
RIC V 595;
2.7 g; d = 2.2 cm

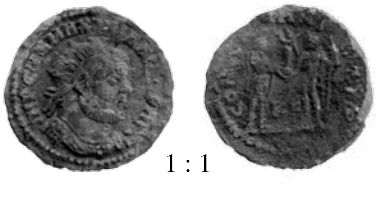
1 : 1

ПИН 139. Максимиан AE Antoninianus.
Heraclea mint, 292–295 г.
А: IMP C M A MAXIMIANVS P F AVG
R: Диоклециан надясно, получава Виктория, върху глобус от Юпитер, който е наляво CONCORDIA MILITVM HΔ RIC V 595,
Cohen 54.;
2,6 г; d = 2,1 см

FIN 139. Maximianus AE antoninianus. Heraclea mint, AD 292–295
Obverse:
IMP C M A MAXIMIANVS P F AVG
Reverse: Jupiter presents Victory on a globe to Maximianus
CONCORDIA MILITVM HΔ
RIC V 595,
Cohen 54.;
2.6 g; d = 2.1 cm

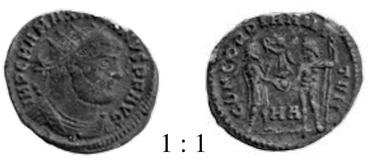
1 : 1

ПИН 77–36. Г. Валерия AE follis, Cyzicus. 311 г.
А: Бюст надясно, с диадема;
GAL VAL–ERIA AVG
R: Венера държи ябълка;
VENERI V–ICTRICI;
Cyzicus RIC 71;
4,5 г; d = 2,6 см

FIN 77–36. Galeria Valeria AE follis, Cyzicus. 311 AD
Obverse: Diademed bust right;
GAL VAL–ERIA AVG
Reverse: Venus holding apple;
VENERI V–ICTRICI
Cyzicus RIC 71;
4.5 g; d = 2.6 cm

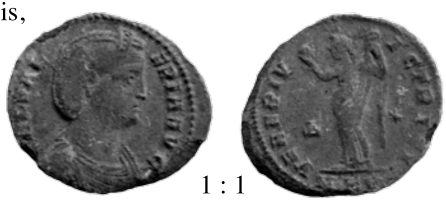
1 : 1

ПИН 232–19. Лициний I 308–324 г.
А: Бюст надясно, с лавров венец;
IMP C LIC LICINNIVS P F AVG
R: Юпитер наляво, в краката му орел;
IOVI CONSERVATORI AVGG;
под отреза ANT (Антиохия)
Antioch RIC VII 17;
3,8 г; d = 2 см

FIN 232–19. Licinius I AD 308–324.
Obverse: Laureate bust right;
IMP C LIC LICINNIVS P F AVG
Reverse: Jupiter left, eagle at foot;
IOVI CONSERVATORI AVGG;
ANT in ex. (Antioch)
RIC VII Antioch 17;
3.8 g, d = 2 cm

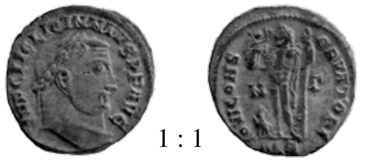
1 : 1

ПИН 232–22. Лициний I 308–324 г.
А: Бюст надясно, с лавров венец
IMP C LIC LICINNIVS P F AVG
R: Юпитер наляво, в краката му орел IOVI CO–NS–ERVATORI,
Mintmark SIS. RIC VI Siscia 225a.
2,6 г; d = 2,1 см

FIN 232–22. Licinius I AD 308–324.
Obverse: Laureate bust right;
IMP C LIC LICINNIVS PF AVG
Reverse: Jupiter left, eagle at foot;
IOVI CO– NS – ERVATORI,
Mintmark SIS. RIC VI Siscia 225a.
2.6 g, d = 2.1 cm

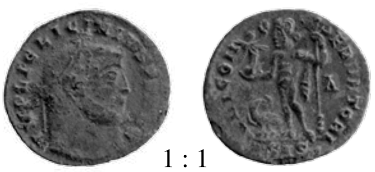
1 : 1

ПИН 73. Лициний I 308–324 г.
Кв. Ж15; ЮИ∠2,8 м; СЗ∠3,80 м;
На 0,65 м от повърхността.
А: Бюст надясно, с лавров венец;
IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG
R: Юпитер наляво в краката му орел; IOVI CONS–ERVATORI
Heraclea RIC VII 52,G;
2,7 г; d = 2,2 см

FIN 73. Licinius I AD 308–324.
Square Ж 15, SE∠2.8 m; NW∠3.80 m, 0.65 m beneath surface.
Obverse: Laureate bust right;
IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG
Reverse: Jupiter left, eagle at foot;
IOVI CONS – ERVATORI, SMH Г in ex. Heraclea RIC VII 52, G;
2.7 g, d = 2.2 cm

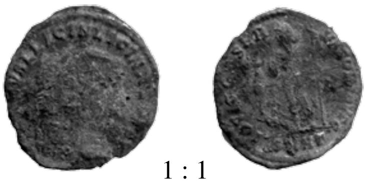
1 : 1

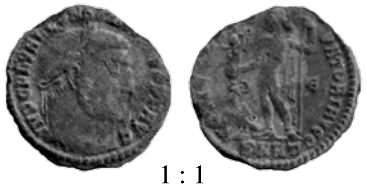

1 : 1

ПИН 146–15. Лициний I Follis. януари–февруари 313 г. А: Бюст надясно, с лавров венец IMP C VAL LICIN LICINIVS P F AVG; R: Юпитер наляво, в краката му орел IOVI CONSER–VATORI AVGG; под отреза SMHT Heraclea RIC VI 73; 2,1 г; d = 2,2 см

FIN 146–15. Licinius I. Follis. Jan – Feb. 313 AD Obverse: Laureate bust right; IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG; Reverse: Jupiter left, eagle at foot; IOVI CONSER–VATORI AVGG, SMHT in ex. Heraclea RIC VI 73; 2.1 g, d = 2.2 cm

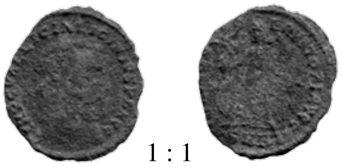

1 : 1

ПИН 77–43. Лициний I 308–324 г. А: Бюст надясно с лавров венец; IMP C VAL LIC LICINIVS PF AVG R: Юпитер наляво, в краката му орел; IOVI CONSER–VATORI AVGG; 2,3 г; d = 2,1 см

FIN 77–43. Licinius I, AD 308–324 Obverse: Laureate bust right; IMP C VAL LIC LICINIVS PF AVG Reverse: Jupiter left, eagle at foot; IOVI CONSER–VATORI AVGG 2.3 g, d = 2.1 cm

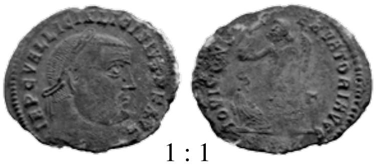

1 : 1

ПИН 77–40. Лициний I 308–324 г. А: Бюст надясно, с лавров венец; IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG R: Юпитер наляво в краката му орел; IOVI CONSER–VATORI AVGG; 2,3 г; d = 2 / 2,4 см

FIN 77–40. Licinius I AD 308–324 Obverse: Laureate bust right; IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG Reverse: Jupiter left, eagle at foot; IOVI CONSER–VATORI AVGG 2.3 g. d = 2 / 2.4 cm

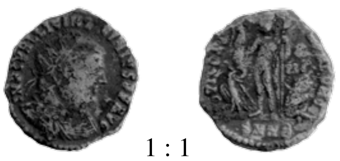

1 : 1

ПИН 77–79. Лициний I AE3 321–324 AD А: Бюст надясно, с лавров венец IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG R: Юпитер наляво, в краката му орел; IOVI CONSERVATORI; под отреза SMHB; Heraclea RIC VII 52,B; 2,3 г; d = 1,9 см

FIN 77–79. Licinius I AE3. 321–324 AD Obverse: Laureate bust right; IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG Reverse: Jupiter left, eagle at foot; IOVI CONSERVATORI; SMHB in ex.; Heraclea RIC VII 52, B; 2.3 g, d = 1.9 cm

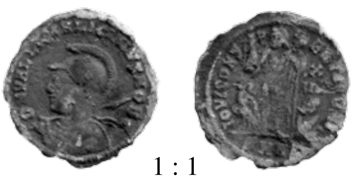

1 : 1

ПИН 77–53. Лициний II AE3 317–324 г. А: Бюст наляво, с шлем; DN VAL LICIN LICINIVS NOB C R: Юпитер наляво, в краката му орел; IOVI CONSERVATORI; 2 г; d = 2,1 см

FIN 77–53. Licinius II AE3. 317–324 AD Obverse: Helmeted bust left, DN VAL LICIN LICINIVS NOB C Reverse: Jupiter left, eagle at foot; IOVI CONSERVATORI; 2 g, d = 2.1 cm

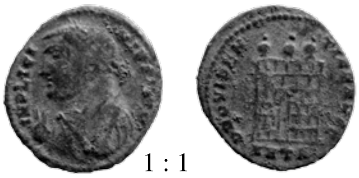

1 : 1

ПИН 138–11. Лициний II AE3. 317–324 г. А: Бюст наляво; IMP LICINIVS AVG R: Вход на лагер, с три кули над него; PROVIDENTIAE CAESS; под отреза HTA Heraclea RIC VII 15; 3,2 г; d = 2 см

FIN 138–11. Licinius II AE3. 317–324 AD Obverse: Bust left; IMP AVG LICINIVS Reverse: Camp gate surmounted with three turrets; PROVIDENTIAE CAESS; HTA in ex. Heraclea RIC VII 15; 3.2 g, d = 2 cm

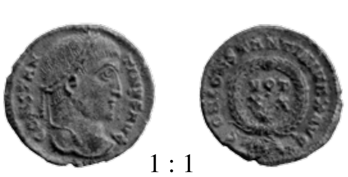

1 : 1

ПИН 232–27. Константин Велики 307–337 г. А: бюст надясно, с лавров венец; CONSTANTINVS AVG R: лавров венец с надпис вътре; DN CONSTANTINI MAX AVG around VOT XX within wreath 2,7 г; d = 1,9 см

FIN 232–27. Constantine the Great 307–337 AD Obverse: Laureate bust right; CONSTANTINVS AVG Reverse: Laurel wreath, inscription inside, DN CONSTANTIN MAX AVG around VOT XX within wreath 2.7 g, d = 1.9 cm

ПИН 232–28. Константин Велики
307–337 г.
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANTINVS AVG
R: лавров венец с надпис вътре
DN CONSTANTINI MAX AVG
around VOT XX within wreath
2,7 г; d = 2 см

FIN 232–28. Constantine the Great,
307–337 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS AVG
Reverse: Laurel wreath, inscription
inside, DN CONSTANTIN MAX
AVG around VOT XX within wreath
2.7 g, d = 2 cm

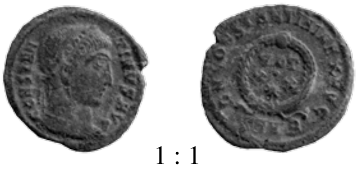
1 : 1

ПИН 232–31. Константин Велики
309–337 г.
A: бюст надясно, с лавров венец;
FL VALER CONSTANTINVS PF
AVG
R: Юпитер наляво, в краката му
орел IOVI CONSERVATORI AVGG
NN; 2,5 г; d = 2,1 см

FIN 232–31. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Laureate bust right,
FL VALER CONSTANTINVS PF
AVG
Reverse: Jupiter left, eagle at foot;
IOVI CONSERVATORI AVGG NN
2.5 g, d = 2.1 cm

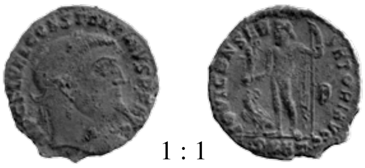
1 : 1

ПИН 77–88. Константин Велики
309–337 г.
A: DV CONSTANTI–NVS PT
AVGG
R: неясна фигура
1,1 г; d = 1,4 см

FIN 77–88. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: DV CONSTANT – NVS
PT AVGG
Reverse: Damaged surface
1.1 g, d = 1.4 cm

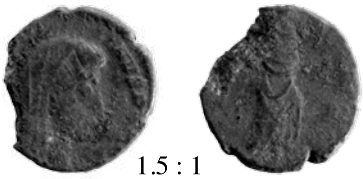
1.5 : 1

ПИН 77–89. Константин Велики
AE4. 337–340 г.
A: DV CONSTANTI–NVS PT
AVGG; R: неясно изображение
0,9 г; d = 1,5 см

FIN 77–89. Constantine the Great
AE4. 337–340 AD
Obverse: DV CONSTANTI – NVS
PT AVGG; Reverse: Uncertain image
0.9 g, d = 1.5 cm

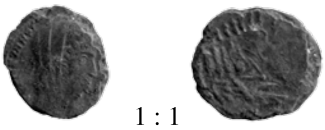
1 : 1

ПИН 77–90. Константин Велики
309–337 г.
A: CONSTANTINVS P F AVG
R: мъжка фигура, в ход наляво.
Износено изображение;
3,2 г; d = 1,8 см

FIN 77–90. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: CONSTANTINVS P F
AVG
Reverse: Male figure walking left.
Worn–out image; 3.2 g, d = 1.8 cm

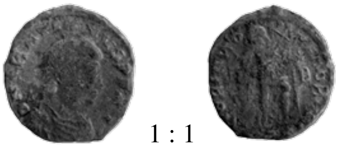
1 : 1

ПИН 77–60. Константин Велики
309–337 г.
A: бюст наляво, с лавров венец
R: вход на лагер, с две кули;
GLORIA EXERCITVS;
2,2 г; d = 2 см

FIN 77–60. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Laureate bust left
Reverse: Camp gate with two turrets;
GLORIA EXERCITVS;
2.2 g. d = 2 cm

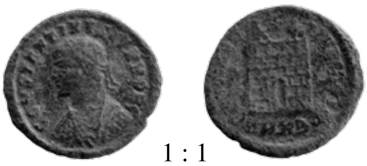
1 : 1

ПИН 77–61. Константин Велики
309–337 г.
A: бюст надясно с шлем;
CONSTANTINVS P F AVG
R: Две Виктории, една срещу друга.; 3,1 г; d = 1,6 см

FIN 77–61. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Helmeted bust right;
CONSTANTINVS PF AVG
Reverse: Two Victories facing one
another.; 3.1 g, d = 1.6 cm

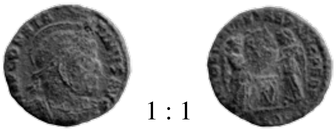
1 : 1

ПИН 138–14. Константин Велики
309–337 г.
A: бюст наляво, с шлем;
силно износена повърхност
R: двама войници, застанали до
знаме; GLOR–IA EXERC–ITVS;
1,5 г; d = 1,5 см

FIN 138–14. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Helmeted bust left,
badly worn surface
Reverse: Two soldiers standing by a
standard; GLORIA EXERCITVS;
1.5 g, d = 1.5 cm

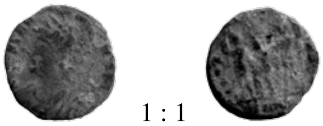
1 : 1

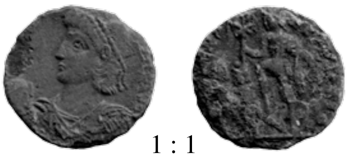
1 : 1

ПИН 146–27. Константин Велики
309–337 г.
A: Бюст наляво, с лавров венец
R: Войник в ход наляво, стъпил върху пленник;
2,3 г; d = 1,9 см

FIN 146–27. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Exceedingly worn surface; bust right
Reverse: A soldier marching left, foot on captive; 2.3 g, d = 1.9 cm

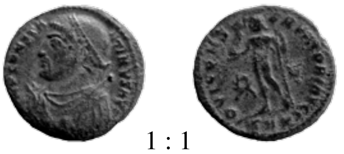
1 : 1

ПИН 136. Константин Велики
317–320 г. AE3
Кв. E14; ЮИ∠3,4 м; СЗ∠3,95 м; 1354, 66 мн.в
A: Бюст наляво;
IMP CONSTANTINVS AVG
R: Юпитер наляво, в краката му орел
IOVI CONSERVATORI AVGG;
под отреза SMK
Cyzicus RIC VII 8;
3,1 г; d = 1,8 см

FIN 136. Constantine the Great,
317–320 AD, AE3
Square E14; SE∠3.4 m;
NW∠3.95 m; 1354.66 m asl
Obverse: Bust left,
IMP CONSTANTINVS AVG
Reverse: Jupiter left, eagle at foot;
IOVI CONSERVATORI AVGG,
SMK in ex.
Cyzicus RIC VII 8;
3.1 g, d = 1.8 cm

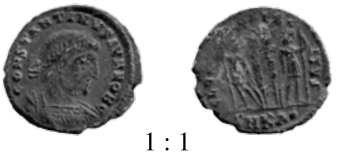
1 : 1

ПИН 77–67. Константин Велики
AE3. 330–333 г.
A: Бюст наляво, с лавров венец
CONSTANTINVS MAX AVG
R: двама войника, прави, между тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS;
под отреза SMHK;
Heraclea RIC VII 116;
2 г; d = 1,7 см

FIN 77–67. Constantine the Great,
AE3. 330–333 AD
Obverse: Laureate bust left;
CONSTANTINVS MAX AVG
Reverse: Two soldiers standing, two standards between them; GLORIA EXERCITVS;
SMHK in ex.
Heraclea RIC VII 116;
2.g, d = 1.7 cm

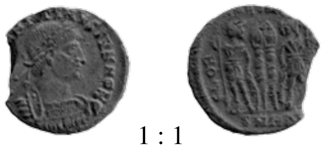
1 : 1

ПИН 77–72. Константин Велики
AE3. 330–335 г.
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
R: двама войника, прави, между тях две знамена
GLOR–IA EXERC–ITVS
Cyzicus RIC VII 76;
1,6 г; d = 1,7 см

FIN 77–72. Constantine the Great,
AE3. 330–335 AD
Obverse: Laureate bust left;
CONSTANT–NVS MAX AVG
Reverse: Two soldiers standing, two standards between them;
GLORIA EXERCITVS;
Cyzicus RIC VII 76;
1.6 g, d = 1.7 cm

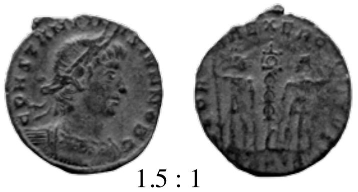
1.5 : 1

ПИН 77–45. Константин Велики
307–337 г.
A: бюст надясно, с лавров венец
CONSTANTINVS NOB C
R: двама войника, прави, между тях едно знаме;
GLORIA EXERCITVS
2,1 г; d = 1,4 см

FIN 77–45. Constantine the Great,
307–337 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS NOB C
Reverse: Two soldiers standing, between them a standard;
GLORIA EXERCITVS
2.1 g, d = 1.4 cm

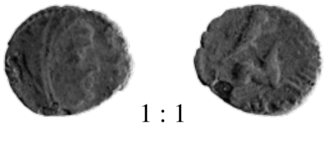
1 : 1

ПИН 77–95. Константин Велики
330–335 г.
A: бюст надясно
R: неясно изображение
1,4 г; d = 1,5 см

FIN 77–95. Constantine the Great,
330–335 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Damaged surface
1.4 g, d = 1.5 cm

ПИН 77–99. Константин Велики
АЕ3. 330–335 г.
А: бюст наляво, с шлем
CONSTANTI–NVS MAX AVG
R: GLORIA EXERCITVS
1,3 г; d = 1,5 см

FIN 77–99. Constantine the Great
AE3. 330–335 AD
Obverse: Helmeted bust left;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
Reverse: GLORIA EXERCITVS
1.3 g, d = 1.5 cm

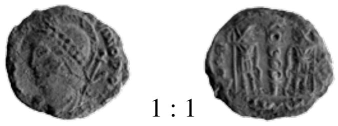
1 : 1

ПИН 138–6. Константин Велики
АЕ3 330–335 г.
А: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
R: двама войника, прави,
между тях едно знаме;
GLOR–IA EXERC–ITVS;
1,2 г; d = 1,5 см

FIN 138–6. Constantine the Great
AE3. 330–335 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them a standard;
GLOR–IA EXERC–ITVS;
1.2 g, d = 1.5 cm

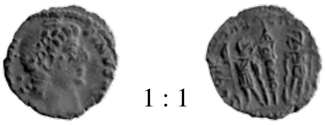
1 : 1

ПИН 77–78. Константин Велики
АЕ3 307–337 г.
А: бюст наляво
R: неясно изображение;
1,9 г; d = 1,8 см

FIN 77–78. Constantine the Great
AE3. 307–337 AD
Obverse: Bust left
Reverse: Worn surface;
1.9 g; d = 1.8 cm

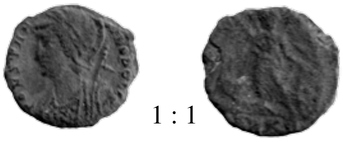
1 : 1

ПИН 77–39. Константин Велики
АЕ3 307–337 г.
А: IMP C CONSTANTINVS PF AVG
R: Бог Сол, наляво, държи глобус;
SOLI IN–VI–CTO COMITI
2,3 г; d = 1,9 см

FIN 77–39. Constantine the Great
AE3. 307–337 AD
Obverse:
IMP C CONSTANTINVS PF AVG
Reverse: God Sol left holding a globe;
SOLI IN–VI–CTO COMITI;
2.3 g; d = 1.9 cm

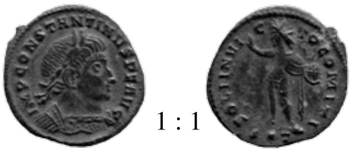
1 : 1

ПИН 77–50. Константин Велики
АЕ3 307–337 г.
А: бюст, надясно, с лавров венец;
IMP CONSTANTINVS P F AVG
R: три изправени щандарта;
SPQR OPTIMO PRINCIPI
3,4 г; d = 2,2 см

FIN 77–50. Constantine the Great
AE3. 307–337 AD
Obverse: Laureate bust right;
IMP CONSTANTINVS PF AVG
Reverse: Three upright standards
SPQR OPTIMO PRINCIPI;
3.4 g; d = 2.2 cm

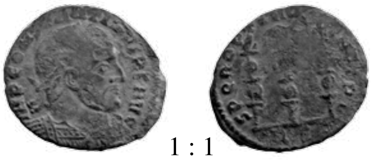
1 : 1

ПИН 146–18. Константин Велики
АЕ3. 330–335 г.
А: бюст надясно, с лавров венец
CONSTANTINVS MAX AVG
R: двама войника, прави, между тях две знамена; GLORIA
EXERCITVS; под отреза SMNA
Nicomedia RIC VII 188;
1,6 г; d = 2,2 см

FIN 146–18. Constantine the Great
AE3. AD 330–335
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS MAX AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERCITVS;
SMNA in ex.
Nicomedia RIC VII 188;
1.6 g; d = 2.2 cm

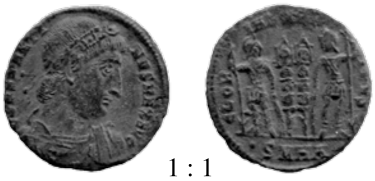
1 : 1

ПИН 77–59. Константин Велики
307–337 г.
А: DN CONSTANTINVS PF AVG
R: двама войника, прави, между
тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS;
под отреза SMNA
0,9 г; d = 1,5 см

FIN 77–59. Constantine the Great,
307–337 AD
Obverse: DN CONSTANTINVS PF AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERCITVS;
SMNA in ex.
0.9 g; d = 1.5 cm

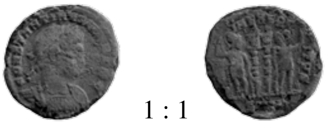
1 : 1

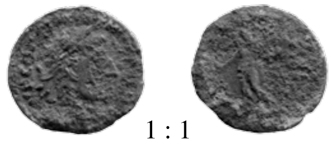
1 : 1

ПИН 146–22. Константин Велики
307–337 г.
A: бюст надясно
R: изтрит реверс;
2,4 г; d = 1,7 см

FIN 146–22. Constantine the Great,
307–337 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Worn surface;
2.4 g; d = 1.7 cm

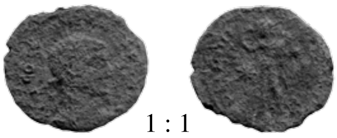
1 : 1

ПИН 146–23. Константин Велики
307–337 г.
A: бюст надясно
R: изтрит реверс;
2 г; d = 2 / 1,7 см

FIN 146–23. Constantine the Great,
307–337 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Worn surface;
2 g; d = 2 / 1.7 cm

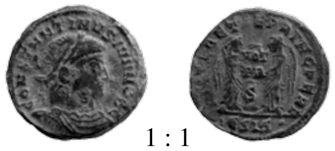
1 : 1

ПИН 232–30. Константин Велики
309–337 г.
A: бюст надясно, с лавров венец
CONSTANTINVS P F AVG
R: Две изправени Виктории;
VICTORIAE LAETAE PRINC
PERP;
Siscia RIC VII 59,E;
2,9 г; d = 1,8 см

FIN 232–30. Constantine the Great,
309–337 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS PF AVG
Reverse: Two Victories standing;
VICTORIAE LAETAE PRINC
PERP.
Siscia RIC VII 59, E;
2.9 g; d = 1.8 cm

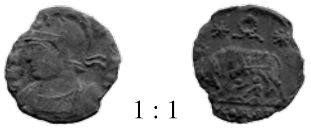
1 : 1

ПИН 77–41. Константин Велики
(възпоменателна мисия 330–346 г.)
A: Бюст наляво
R: Вълчица кърми Ромул и Рем;
под отреза CONS
1,3 г; d = 1,6 см

FIN 77–41. Constantine the Great,
commemorative issue, 330–346 AD
Obverse: Bust left
Reverse: Lupa nursing Romulus
and Remus,
CONS in ex.;
1.3 g; d = 1.6 cm

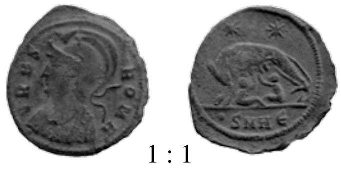
1 : 1

ПИН 77–42. Константин Велики
(възпоменателна мисия
330–346 г. Heraclea)
A: Бюст наляво
URBS ROMA
R: Вълчица кърми Ромул и Рем;
под отреза SMH;
1,9 г; d = 2 см

FIN 77–42. Constantine the Great
(commemorative issue
330–346 AD, Heraclea)
Obverse: Bust left, URBS ROMA
Reverse: Lupa nursing Romulus
and Remus,
SMH in ex.;
1.9 g; d = 2 cm

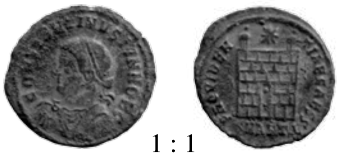
1 : 1

ПИН 138–12. Константин II,
AE3 of Antioch, 330–334 г.
A: бюст наляво
CONSTANTINVS IVN NOB C…
R: Вход на лагер, с две кули, отгоре
звезда
PROVIDEN–TIAE CAESS; под
отреза SMANTB
Antioch RIC VII 73, B;
2,6 г; d = 1,9 см

FIN 138–12. Constantine II
AE3 of Antioch, 330–334 AD
Obverse: Bust left,
CONSTANTINVS IVN NOB C...
Reverse: Camp gate with two turrets,
star above;
PROVIDEN–TIAE CAESS;
SMANTB in ex
Antioch RIC VII 73, B;
2.6 g; d = 1.9 cm

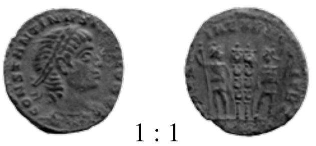
1 : 1

ПИН 138–8. Константин II
337–340 г.
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANTINVS IVN NOB
R: двама войника, прави, между
тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS
1,8 г; d = 1,7 см

FIN 138–8. Constantine II,
337–340 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS IVN NOB
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERCITVS
1.8 g; d = 1.7 cm

ПИН 146–17. Константин II AE3.
321–324 г.
Siscia
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANTINVS IVN NOB C
R: лавров венец, вътре надпис:
VOT. X. CAESARVM
NOSTRORVM;
под отреза SIS;
2,4 г; d = 1,8 см

FIN 146–17. Constantine II AE3.
321–324 AD;
Siscia
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANTINVS IVN NOB C
Reverse: Laurel wreath, inside inscription:
VOT. X. CAESARVM NOSTRORVM; SIS in ex.;
2.4 g; d = 1.8 cm

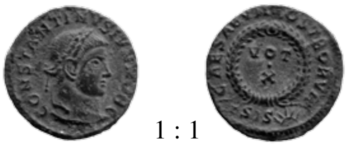
1 : 1

ПИН 146–21. Константин II AE3,
337–340 г.
A: бюст надясно, с лавров венец
R: лавров венец, вътре надпис
VOT. XXX. CAESARVM
NOSTRORVM
1,9 г; d = 1,7 см

FIN 146–21. Constantine II AE3,
337–340 AD
Obverse: Laureate bust right
Reverse: Laurel wreath, inside inscription: VOT. XXX. CAESARVM
NOSTRORVM;
1.9 g; d = 1.7 cm

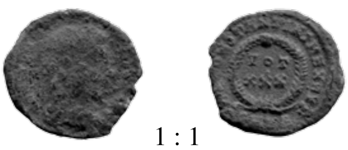
1 : 1

ПИН 232–25. Констанс
337–348 г. преди реформа
A: бюст надясно, с лавров венец;
D N CONSTANS P F AVG
R: двама войника, прави, между
тях едно знаме;
GLOR–IA EXERC–ITVS
Constantinople RIC VIII 45
1,3 г; d = 1,4 см

FIN 232–25. Constance
337–348 AD, before reform
Obverse: Laureate bust right;
DN CONSTANS PF AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them a standard;
GLOR–IA EXERC–ITVS
Constantinople RIC VIII 45
1.3 g; d = 1.4 cm

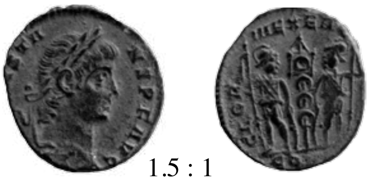
1.5 : 1

ПИН 77–86. Констанс
337–350 г.
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTANS–PF AVG
R: две виктории, една срещу друга;
VICTORIAE DD AVGGQ
0,8 г; d = 1,6 см

FIN 77–86. Constance
337–350 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANS–PF AVG
Reverse: Two Victories facing one another; VICTORIAE DD AVGGQ
0.8 g; d = 1.6 cm

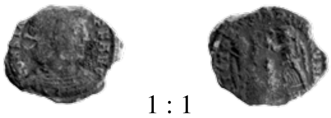
1 : 1

ПИН 77–80. Констанс
337–350 г.
A: бюст надясно, с лавров венец
CONSTANS AVG
R: две виктории, една срещу друга;
VICTORIAE DD AVGGQ
1,2 г; d = 1,4 см

FIN 77–80. Constance
337–350 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTANS AVG
Reverse: Two Victories, facing one another; VICTORIAE DD AVGGQ
1.2 g; d = 1.4 cm

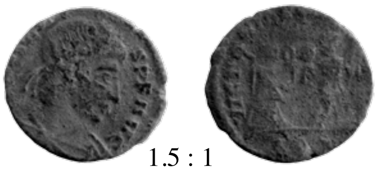
1.5 : 1

ПИН 77–83. Констанс
337–350 г
A: DN CONSTANS P F AVG
R: VOT XV MVLT XX
1,1 г; d = 1,5 см

FIN 77–83. Constance
337–350 AD
Obverse: DN CONSTANS P F AVG
Reverse: VOT XV MVLT XX
1.1 g; d = 1.5 cm

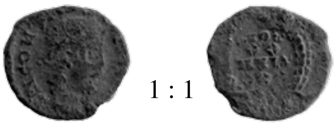
1 : 1

ПИН 77–54. Констанс
337–350 г
A: бюст надясно, с лавров венец;
CONSTAN–S PF AVG
R: лавров венец, с надпис вътре:
VICTORIAE DD AVGGQ NN
0,9 г; d = 1,5 см

FIN 77–54. Constance
337–350 AD
Obverse: Laureate bust right;
CONSTAN–S PF AVG
Reverse: Laurel wreath, inside inscription:
VICTORIAE DD AVGGQ NN;
0.9 g; d = 1.5 cm

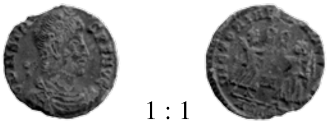
1 : 1

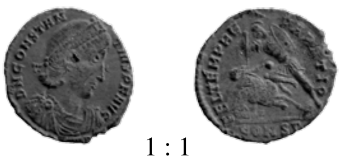
1 : 1

ПИН 232–26. Констанций II
(354–361 г. втори период)
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTANTIVS PF AVG
R: Войник, върви наляво,
пронизал паднал конник;
FEL TEMP R–EPARATIO
Constantinople
RIC VIII 121
2,3 г; d = 1,8 см

FIN 232–26. Constantius II
(354–361 AD, second period)
Obverse: Diademed bust right;
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing
fallen horseman;
FEL TEMP R–EPARATIO,
CONSI in ex; Constantinople
RIC VIII 121
2.3 g; d = 1.8 cm

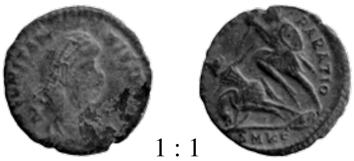
1 : 1

ПИН 77–58. Констанций II AE2.
351–354 г.
A: бюст надясно, с диадема
DN CONSTANTIVS PF AVG
R: Войник, върви наляво, пронизал паднал конник;
FEL TEMP REPARATIO;
3,6 г; d = 2 см

FIN 77–58. Constantius II AE2.
351–354 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing fallen horseman;
FEL TEMP REPARATIO
3.6 g; d = 2 cm

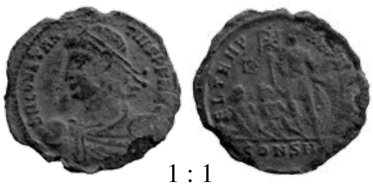
1 : 1

ПИН 77–64. Констанций II AE2.
330–355 г.
A: бюст наляво;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: войник наляво, държащ щандарт, до него двама пленника;
FEL TEMP REPARATIO;
под отреза CONSH;
Constantinople
RIC VIII 84;
3,1 г; d = 2,2 см

FIN 77–64. Constantius II AE2.
330–355 AD
Obverse: Bust left,
D N CONSTANTIVS P F AVG
Reverse: Soldier left, holding a standard,
two captives by him;
FEL TEMP REPARATIO;
CONSH in ex.
Constantinople
RIC VIII 84
3.1 g, d = 2.2 cm

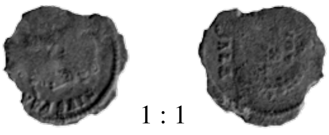
1 : 1

ПИН 77–65. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: лавров венец,
вътре с надпис:
VOT XX MVLT XXX;
1,4 г; d = 1,6 см

FIN 77–65. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN CONSTAN – TIVS PF AVG
Reverse: Laurel wreath,
inside inscription:
VOT XX MVLT XXX;
1.4 g, d = 1.6 cm

1 : 1

ПИН 146–26. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: износена повърхност;
0,9 г; d = 1,7 см

FIN 146–26. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Worn surface;
0.9 g, d = 1.7 cm

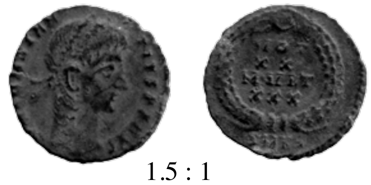
1.5 : 1

ПИН 77–66. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: лавров венец, вътре надпис:
VOT XX MVLT XXX;
под отреза SMKZ.
Cyzicus RIC VIII 48;
0,9 г; d = 1,4 см

FIN 77–66. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Laurel wreath, inside inscription:
VOT XX MVLT XXX;
SMKZ in ex.
Cyzicus RIC VIII 48;
0.9 g, d = 1.4 cm

ПИН 77–69. Констанций II AE3.
341–346 г.
A: бюст надясно, с диадема.
TIVS P F AVG
R: Виктория наляво,
нечетлив надпис.
0,7 г; d = 1,5 см

FIN 77–69. Constantius II AE3.
341–346 AD
Obverse: Diademed bust right…
TIVS PF AVG
Reverse: Victoria left,
unreadable inscription;
0.7 g, d = 1.5 cm

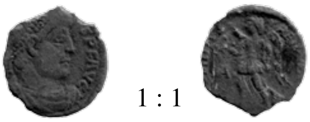
1 : 1

ПИН 77–73. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема
DN CONSTANTIVS PF AVG
R: императорът в ход наляво, държащ глобус, в краката му коленичил пленник.
REPARATIO
4,1 г; d = 2,2 см

FIN 77–73. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Emperor left holding a globe, a captive kneeling
at his legs.
REPARATIO ...
4.1 g, d = 2.2 cm

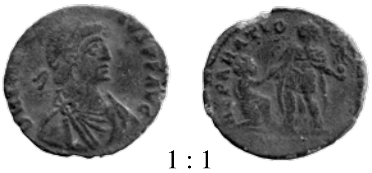
1 : 1

ПИН 77–44. Констанций II AE3.
330–341 г.
A: бюст надясно, с диадема
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
R: двама войника, прави,
между тях едно знаме;
GLORIA EXERCITVS;
Под отреза SMΓS;
Heraclea;
1,9 г; d = 1,8 см

FIN 77–44. Constantius II AE3.
330–341 AD
Obverse: Diademed bust right;
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
Reverse: Two soldiers standing, between them a standard;
GLORIA EXERCITVS,
SMGS in ex.
Heraclea;
1.9 g, d = 1.8 cm

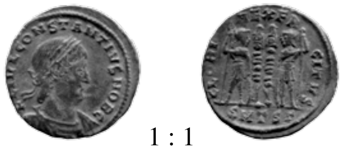
1 : 1

ПИН 77–46. Констанций II AE3.
330–341 г.
A: бюст надясно, с диадема
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
R: двама войника, прави, между
тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS;
Под отреза SM…;
Heraclea;
1,4 г; d = 1,6 см

FIN 77–46. Constantius II AE3.
330–341 AD
Obverse: Diademed bust right;
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERCITVS,
SM in ex.
Heraclea;
1.4 g, d = 1.6 cm

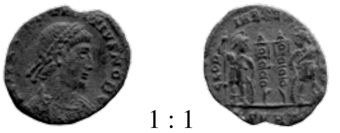
1 : 1

ПИН 77–47. Констанций II AE3.
330–341 г.
A: бюст надясно, с диадема;
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
R: двама войника, прави, между
тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS;
Под отреза SM…;
Heraclea;
1,6 г; d = 1,8 см

FIN 77–47. Constantius II AE3.
330–341 AD
Obverse: Diademed bust right,
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERCITVS,
SM ..in ex.
Heraclea;
1.6 g, d = 1.8 cm

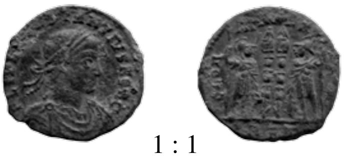
1 : 1

ПИН 77–94. Констанций II AE3,
Constantinople 337–361 г.
A: бюст надясно, нечетлив надпис
R: Войник, върви наляво, пронизал
враг;
FEl TEMP RE–PARATIO;
под отреза CONS;
3,1 г; d = 1,7 см

FIN 77–94. Constantius II AE3,
Constantinople 337–361 AD
Obverse: Bust right, unreadable inscription
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO;
CONS in ex.
3.1 g, d = 1.7 cm

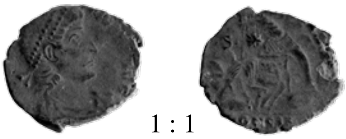
1 : 1

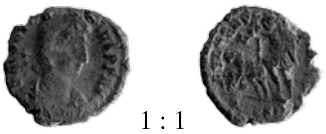

1 : 1

ПИН 77–96. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема..
ANTIVS
R: FEl TEMP.....;
1,7 г; d = 1,6 см

FIN 77–96. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right
ANTIVS;
Reverse: FEL TEMP .....;
1.7 g, d = 1.6 cm

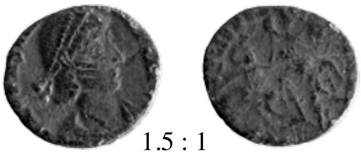

1.5 : 1

ПИН 77–100. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
нечетлив надпис
R: Войник, върви наляво, пронизал враг;
FEl TEMP RE–PARATIO;
1,3 г; d = 1,4 см

FIN 77–100. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right; unreadable inscription
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO;
1.3 g, d = 1.4 cm

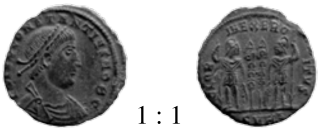

1 : 1

ПИН 138–9. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
R: двама войника, прави, между тях две знамена;
GLORIA EXERC–ITVS;
2,2 г; d = 1,6 см

FIN 138–9. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTANTI–NVS MAX AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them two standards;
GLORIA EXERC–ITVS;
2.2 g, d = 1.6 cm

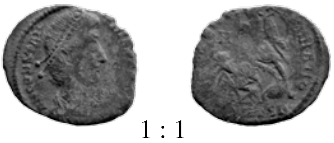

1 : 1

ПИН 138–10. Констанций II AE3.
330–333
A: бюст надясно, с диадема;
F L IVL CONSTANTIVS NOB
R: GLORIA EXERCITVS; под отреза SMHΓ;
Heraclea RIC VII 138;
2,5 г; d = 1,9 / 1,6 см

FIN 138–10. Constantius II AE3.
330–333 AD
Obverse: Diademed bust right,
FL IVL CONSTANTIVS NOB
Reverse: GLORIA EXERCITVS;
SMH Γ in ex.;
Heraclea RIC VII 138
2.5 g, d = 1.9 / 1.6 cm

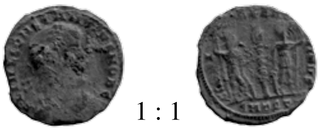

1 : 1

ПИН 77–74. Констанций II AE4,
Cyzicus, 337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: двама войника, прави, между тях едно знаме;
GLOR–IA EXERC–ITVS;
под отреза SMKΓ;
Cyzicus RIC VIII 32;
1,5 г; d = 1,6 см

FIN 77–74. Constantius II AE4,
Cyzicus, 337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Two soldiers standing, between them a standard;
GLOR–IA EXERC–ITVS,
SMK Γ in ex.;
Cyzicus RIC VIII 32;
1.5 g, d = 1.6 cm

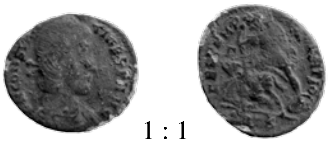

1 : 1

ПИН 77–75. Констанций II AE3,
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: Войник, върви наляво, пронизал враг;
FEL TEMP–REPARATIO,
Cyzicus RIC VIII 115;
2,2 г; d = 1,8 см

FIN 77–75. Constantius II AE3,
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN–TIVS PF AVG
Reverse: Soldier left s pearing enemy;
FEL TEMP – REPARATIO,
Cyzicus RIC VIII 115
2.2 g, d = 1.8 cm

ПИН 77–76. Констанций II AE3.
Heraclea, 337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: Войник, върви наляво, пронизал враг;
FEL TEMP RE–PARATIO; под отреза SMHB; Heraclea RIC VIII 82, B type 2; 1,9 г; d = 1,5 см

FIN 77–76. Constantius II AE3.
Heraclea, 337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO; SMHB in ex.
Heraclea RIC VIII 82, B type 2
1.9 g, d = 1.5 cm

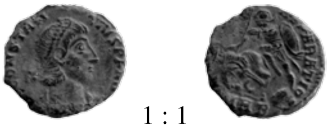
1 : 1

ПИН 77–77. Констанций II AE3.
341–346 AD
A: бюст надясно, с диадема;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: лавров венец, вътре надпис:
VOT XX MVLT XXX; По всяка вероятност монетарницата на Кизик;
1,1 г; d = 1,5 см

FIN 77–77. Constantius II AE3.
341–346 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Laurel wreath, inside inscription:
VOT XX MVLT XXX; Very probably Cyzicus mint; 1.1 g, d = 1.5 cm

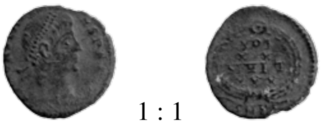
1 : 1

ПИН 77–81. Констанций II
337–361 г.
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: Войник върви наляво, пронизал враг; REPARATIO; 1,3 г; d = 1,7 см

FIN 77–81. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing enemy.
REPARATIO; 1.3 g, d = 1.7 cm

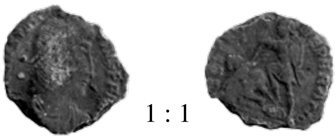
1 : 1

ПИН 77–82. Констанций II
337–361 г
A: бюст надясно, с диадема;
DN CONSTAN–TIVS.....
R: Войник, върви наляво, пронизал враг; FEL TEMP;
2,8 г; d = 2,3 см

FIN 77–82. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS.....
Reverse: Soldier left spearing enemy.
FEL TEMP;
2.8 g, d = 2.3 cm

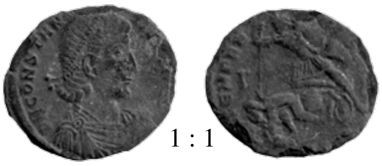
1 : 1

ПИН 77–84. Констанций II
337–361 г
A: бюст надясно, с дидадема;
DN CONSTAN–TIVS PF AVG
R: Войник, върви наляво, пронизал враг; RE–PARATIO;
1,4 г; d = 1,7 см

FIN 77–84. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing enemy.
RE–PARATIO;
1.4 g, d = 1.7 cm

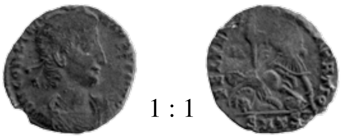
1 : 1

ПИН 77–55. Констанций II
337–361 г
A: бюст надясно, с диадема;
D N CONSTAN–TIVS P F AVG
R: Войник, върви наляво, пронизал враг.
FEL TEMP–REPARATIO;
под отреза SMTS; 2,4 г; d = 1,3 см

FIN 77–55. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right;
CONSTAN DN – TIVS PF AVG
Reverse: Soldier left spearing enemy....
FEL TEMP – REPARATIO;
SMTS in ex.; 2.4 g, d = 1.3 cm

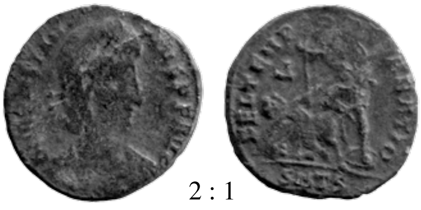
2 : 1

ПИН 77–57. Констанций II AE3
337–361 г
A: бюст надясно, с диадема;
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
R: двама войника, прави,
между тях две знамена;
GLORIA EXERCITVS; под отреза SMHA; Heraclea RIC VII 133;
2 г; d = 1,6 см

FIN 77–57. Constantius II AE3
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right,
FL IVL CONSTANTIVS NOB C
Reverse: Two soldiers standing,
between them two standards;
GLORIA EXERCITVS; SMHA in ex; Heraclea RIC VII 133;
2 g, d = 1.6 cm

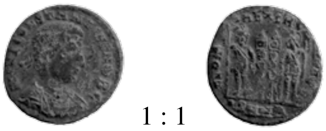
1 : 1

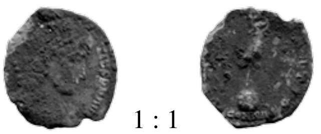
1 : 1

ПИН 146–24. Констанций II AE3
337–361 г
A: бюст надясно, с дидадема;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: феникс надясно, върху глобус;
FEL TEMP REPARATIO;
под отреза CONSA;
Constantinople RIC VIII 93v
1,5 г; d = 1,6 см

FIN 146–24. Constantius II AE3
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Phoenix right on a globe;
FEL TEMP REPARATIO;
CONS in ex.
Constantinople RIC VIII 93v
1.5 g, d = 1.6 cm

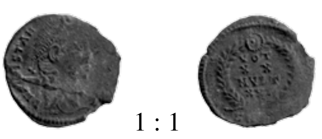
1 : 1

ПИН 77–63. Констанций II AE3
341–346 г.
A: бюст надясно, с диадема;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: лавров венец, вътре надпис:
VOT XX MVLT XXX
По всяка вероятност монетарницата на Кизик;
0, 9 г; d = 1, 5 см

FIN 77–63. Constantius II AE3
341–346 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Laurel wreath inside inscribed:
VOT XX MVLT XXX
Very probably Cyzicus mint
0.9 g, d = 1.5 cm

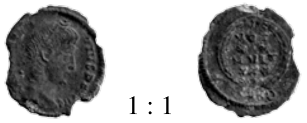
1 : 1

ПИН 77–87. Констанций II
337–361 г
A: бюст надясно, с диадема;
D N CONSTANTIVS P F AVG
R: лавров венец, вътре напдис;
VOT XX MVLT XXX;
0,7 г; d = 1,5 см

FIN 77–87. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN CONSTANTIVS PF AVG
Reverse: Laurel wreath inside inscribed: VOT XX MVLT XXX;
0.7 g, d = 1.5 cm

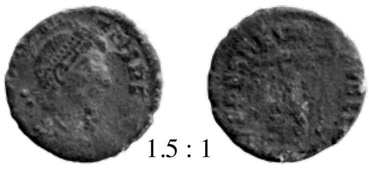
1.5 : 1

ПИН 138–13. Констанций II
337–361 г
A: Бюст надясно, с диадема
R: износена
1,5 г; d = 1,4 см

FIN 138–13. Constantius II
337–361 AD
Obverse: Diademed bust right
Reverse: Worn out surface
1.5 g, d = 1.4 cm

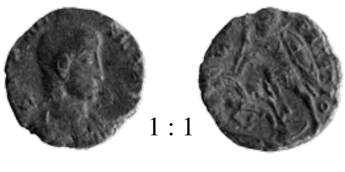
1 : 1

ПИН 77–91. Констанций Гал
351–354 г
A: Бюст надясно
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
R: Войник, върви наляво, пронизал враг; FEL TEMP RE–PARATIO;
3 г; d = 1,9 см

FIN 77–91. Constantius Gallus
351–354 AD
Obverse: Bust right;
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO;
3 g, d = 1.9 cm

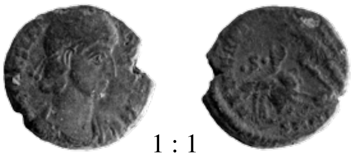
1 : 1

ПИН 77–92. Констанций Гал
351–354 г
A: Бюст надясно;
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
R: Войник, върви наляво, пронизал враг;
FEL TEMP RE–PARATIO
5,4 г; d = 1,9 см

FIN 77–92. Constantius Gallus
351–354 AD
Obverse: Bust right,
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO
5.4 g, d = 1.9 cm

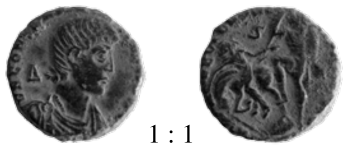
1 : 1

ПИН 77–93. Констанций Гал
351–354 г
A: Бюст надясно;
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
R: Войник, върви наляво, пронизал враг; FEL TEMP RE–PARATIO
5,7 г; d = 1,8 см

FIN 77–93. Constantius Gallus
351–354 AD
Obverse: Bust right,
DN CONSTANTI–VS NOB CAES
Reverse: Soldier left spearing enemy;
FEL TEMP RE–PARATIO
5.7 g, d = 1.8 cm

ПИН 77–48. Валентиниан I
364–375 г.
А: бюст надясно, с диадема;
DN VALENTINIANUS PF AVG
R: Roma, седнала наляво,
държи Виктория и скиптър
URBS
1,6 г; d = 2,1 см

FIN 77–48. Valentinian I
364–375 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN VALENTINIANUS PF AVG
Reverse: Roma seated left, holds
Victoria and scepter
URBS
1.6 g, d = 2.1 cm

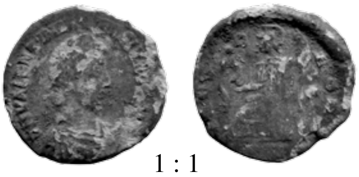
1 : 1

ПИН 77–49. Валентиниан I AE3
367–370 AD
А: бюст надясно, с диадема
DN VALENTINIANUS PF AVG
R: Виктория, върви наляво;
SECVRITAS REIPVBLICAE
1,6 г; d = 2 см

FIN 77–49. Valentinian I AE3
367–370 AD
Obverse: Diademed bust right,
DN VALENTINIANUS PF AVG
Reverse: Victoria walking left;
SECVRITAS REIPVBLICAE
1.6 g. d = 2 cm

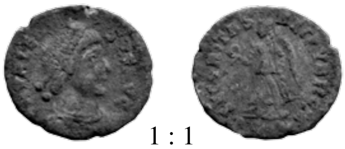
1 : 1

ПИН 77–85. Валентиниан I
364–375 г.
А: бюст надясно, с диадема
VALENT…
R: Виктория, върви наляво
1,0 г; d = 1,7 см

FIN 77–85. Valentinian I
364–375 AD
Obverse: Diademed bust right...
VALENT...
Reverse: Victoria walking left
1.0 g, d = 1.7 cm

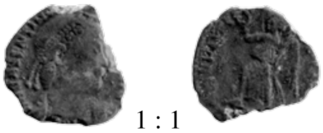
1 : 1

ПИН 77–38. Валентиниан
364–375 г.
А: бюст надясно, с диадема
DN VALENTINI–ANVS PF AVG
R: Виктория, върви наляво
SECVRITAS–REIPVBLICAE
1,7 г; d = 1,7 см

FIN 77–38. Valentinian
364–375 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN VALENTIN– ANVS PF AVG
Reverse: Victoria walking left;
SECVRITAS – REIPVBLICAE
1.7 g, d = 1.7 cm

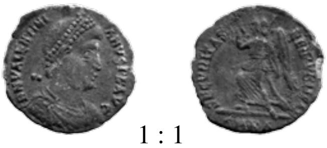
1 : 1

ПИН 77–51. Валентиниан I
364–375 г.
А: бюст надясно, с диадема
DN VALENTINI–ANVS PF AVG
R: войник, в ход надясно,
държащ глобус,
в краката му пленник.;
4 г; d = 2,3 см

FIN 77–51. Valentinian I
364–375 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN VALENTIN– ANVS PF AVG
Reverse: Soldier walking right
holding a globe,
a captive at his legs;
4 g, d = 2.3 cm

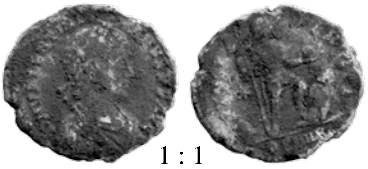
1 : 1

ПИН 77–56. Валентиниан I AE3,
Siscia 364–375 г.
А: бюст надясно, с диадема
DN VALENTINI–ANVS PF AVG
R: войник в ход надясно,
влачещ с едната си ръка пленник;
GLORIA RO–MANORVM;
под отреза SIS;
1,4 г; d = 1,5 см

FIN 77–56. Valentinian I AE3,
Siscia 364–375 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN VALENTIN– ANVS PF AVG
Reverse: Soldier walking right
dragging a captive with a hand;
GLORIA RO– MANORVM;
SIS in ex.;
1.4 g, d = 1.5 cm

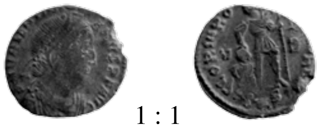
1 : 1

ПИН 77–98. Валенс AE3
364–378 г.
А: бюст надясно, с диадема
VALENS–PF AVG
R: Виктория, в ход наляво
...REIPVBLICAE;
1,7 г; d = 1,8 см

FIN 77–98. Valens AE3
364–378 AD
Obverse: Diademed bust right;
VALENS – PF AVG
Reverse: Victoria walking left;
... REIPVBLICAE;
1.7 g, d = 1.8 cm

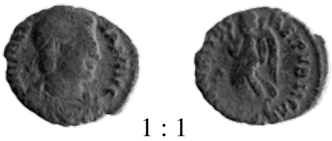
1 : 1

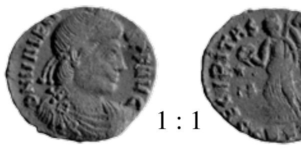
1 : 1

ПИН 138–5. Валенс AE3.
Constantinople 364–378 г.
A: бюст надясно, с диадема
DN VALENS–PF AVG
R: Виктория в ход наляво
SECVRITAS–REIPVBLICAE;
под отреза CONS; 2,2 г; d = 1,8 см

FIN 138–5. Valens AE3.
Constantinople 364–378 AD
Obverse: Diademed bust right;
DN VALENS – PF AVG
Reverse: Victoria walking left;
SECVRITAS – REIPVBLICAE;
CONS in ex.; 2.2 g, d = 1.8 cm

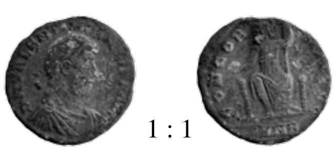
1 : 1

ПИН 77–62. Валентиниан II
(AE3, Cyzicus. 378–383 г.)
A: бюст надясно, с диадема
DN VALENTINIANVS PF AVG
R: Константинопол седнал в анфас; глава наляво, държи глобус и копие; CONCOR–DIA AVGGG
Cyzicus RIC IX 17b; 2 г; d = 1,7 см

FIN 77–62. Valentinian II
(AE3, Cyzicus. 378–383 AD)
Obverse: Diademed bust right
DN VALENTINIANVS PF AVG
R: Constantinople seated,
facing left holding a globe and spear;
CONCOR – DIA AVGGG
Cyzicus RIC IX 17b; 2 g, d = 1.7 cm

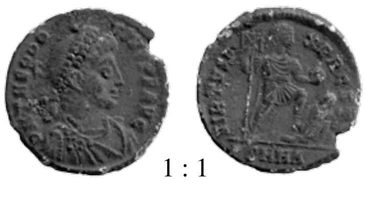
1 : 1

ПИН 232–24. Теодосий I бронз 2
379–395 г.
A: бюст надясно, с диадема
D N THEODO–SIVS P F AVG
R: VIRTVS E–XERCITI, Императорът надясно, левия му крак върху пленник, държи щандарт с християнски монограм и глобус;
Heraclea RIC 24b;
4,3 г; d = 2,2 см

FIN 232–24. Theodosius I, Bronze 2
379–395 AD
Obverse: Diademed bust right
DN THEODO–SIVS P F AVG
Reverse: VIRTVS E–XERCITI,
Emperor advancing right, treading on captive and holding labarum and globe, dot SMHA in ex; Heraclea
RIC 24b
4.3 g, d = 2.2 cm

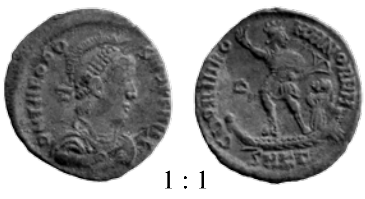
1 : 1

ПИН 141. Теодосий I AE2.
383–388 г. Кв. E14; ЮИ∠1,7 м;
СЗ∠5,60 м; 1354,86 мн.в.
A: бюст надясно с шлем;
D N THEODO_SIVS P F AVG
R: Императорът върху галера;
GLORIA ROMANORVM;
под отреза SMKΓ
Cyzicus RIC 23; 4,2 г; d = 2,3 см

FIN 141. Theodosius I AE2. 383–388 AD
Square E14, SE∠1.7 m, NW∠5.60 m, 1354.86 m asl
Obverse: Helmeted bust right;
DN THEODO_SIVS PF AVG.
Reverse: Emperor on a galley; GLORIA ROMANORVM; SMKΓ in ex.
Cyzicus RIC 23; 4.2 g; d = 2.3 cm

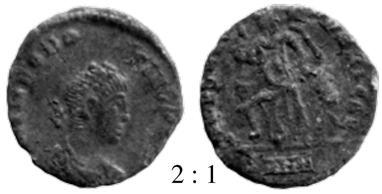
2 : 1

ПИН 77–52. Теодосий I
379–395 г.
A: бюст надясно, с диадема
DN THEODOSIUS
R: неясно изображение
0,7 г; d = 1,2 см

FIN 77–52. Theodosius I
379–395 AD
Obverse: Diademed bust right
DN THEODOSIUS
Reverse: Damaged surface
0.7 g; d = 1.2 cm

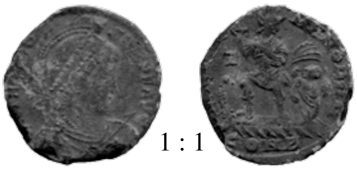
1 : 1

ПИН 146–16. Теодосий I AE2.
Constantinople 379–395 г.
A: бюст надясно, с шлем
D N THEODOSIVS P F AVG
R: Императорът върху галера
GLORIA ROMANORVM;
под отреза CON..., 4,3 г; d = 2,1 см

FIN 146–16. Theodosius I AE2.
Constantinople 379–395 AD
Obverse: Helmeted bust right;
DN THEODOSIVS PF AVG
Reverse: Emperor on a galley;
GLORIA ROMANORVM;
CON .. in ex.; 4.3 g; d = 2.1 cm

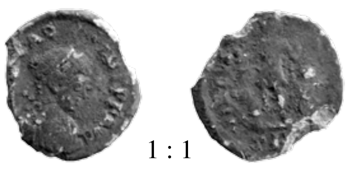
1 : 1

ПИН 232–29. Аркадий
383–408 г.
A: бюст надясно, с диадема
D N ARCADI–VS P F
R: неясно изображение
1,4 г; d = 2 см

FIN 232–29. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Diademed bust right
DN ARCADI–VS P F
Reverse: Damaged surface
1.4 g, d = 2 cm

ПИН 77–68. Аркадий AE4
383–408 г.
A:. бюст надясно, с диадема
D N ARCADIVS P F AVG
R: Виктория наляво –
нечетлив надпис.
0,9 г; d = 1,4 см

FIN 77–68. Arcadius AE4
383–408 AD
Obverse: Diademed bust right
DN ARCADIVS PF AVG
Reverse: Victoria left,
unreadable inscription;
0.9 g; d = 1.4 cm

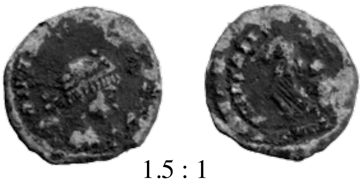
1.5 : 1

ПИН 77–70. Аркадий 383–408 г.
A: бюст надясно с диадема
D N ARCADIVS P F AVG,
R: износен релеф,
нечетлив надпис
1,2 г; d = 1,8 см

FIN 77–70. Arcadius 383–408 AD
Obverse: Diademed bust right
DN ARCADIVS P F AVG,
Reverse: Worn relief,
unreadable inscription;
1.2 g; d = 1.8 cm

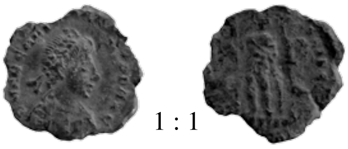
1 : 1

ПИН 77–71. Аркадий AE4
383–408 г.
A: бюст надясно, с диадема
D N ARCADIVS P F AVG
R: VIRTVS–EXERCITI
1,1 г; d = 1,6 см

FIN 77–71. Arcadius AE4
383–408 AD
Obverse: Diademed bust right
DN ARCADIVS PF AVG
Reverse: VIRTVS–EXERCITI
1.1 g; d = 1.6 cm

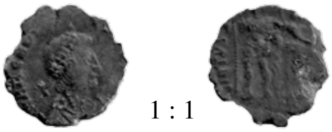
1 : 1

ПИН 146–25. Аркадий
383–408 г.
A: бюст надясно с диадема
D N ARCADIVS P F AVG
R: износен реверс;
1,2 г; d = 1,1 см

FIN 146–25. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Diademed bust right
D N ARCADIVS P F AVG
Reverse: Damaged surface;
1.2 g, d = 1.1 cm

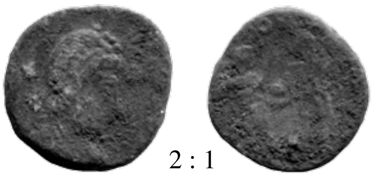
2 : 1

ПИН 138–2. Аркадий AE3.
Constantinople 383–408 г
A: бюст надясно, с диадема
DN ARCADIVS PF AVGVSTVS
R: VIRTVS E–XERCITI;
под отреза CONSA;
1,7 г; d = 1,8 см

FIN 138–2. Arcadius AE3.
Constantinople 383–408 AD
Obverse: Diademed bust right,
D N ARCADIVS P F AVG
R: VIRTVS E–XERCITI;
CONS in ex.;
1.7 g, d = 1.8 cm

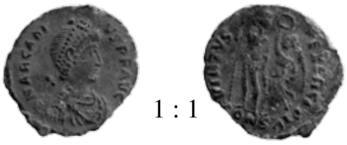
1 : 1

ПИН 138–3. Аркадий
383–408 г
A: бюст надясно
R: износен реверс
0,9 г; d = 1,1 см

FIN 138–3. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Worn surface
0.9 g, d = 1.1 cm

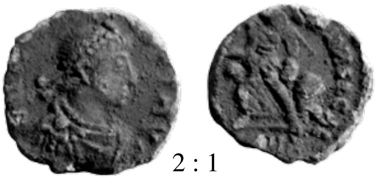
2 : 1

ПИН 138–4. Аркадий
383–408 г
A: бюст надясно
R: износена повърхност
0,8 г; d = 1,2 см

FIN 138–4. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Worn surface
0.8 g, d = 1.2 cm

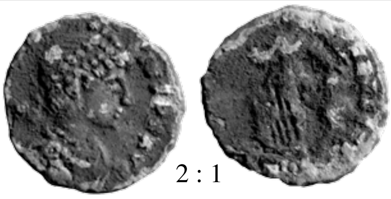
2 : 1

ПИН 138–7. Аркадий
383–408 г
A: бюст надясно
R: неясно изображение
0,8 г; d = 1,3 см

FIN 138–7. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Unclear image
0.8 g, d = 1.3 cm

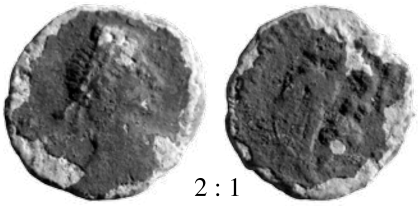
2 : 1

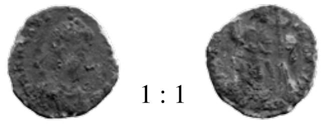

ПИН 146–19. Аркадий
383–408 г
A: бюст надясно
R: износена повърхност
1,6 г; d = 1,5 см

FIN 146–19. Arcadius
383–408 AD
Obverse: Bust right
Reverse: Worn surface
1.6 g, d = 1.5 cm

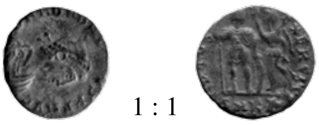

ПИН 146–20. Хонорий AE3.
Cyzicus mint, 395–401 г.
A: бюст надясно
D N HONORIVS P F AVG
R: VIRTVS EXERCITI;
под отреза SMKГ;
Cyzicus RIC X 68
2 г; d = 1,5 см

FIN 146–20. Honorius AE3.
Cyzicus mint, 395–401 AD
Obverse: Bust right
D N HONORIVS P F AVG
Reverse: VIRTVS EXERCITI;
SMK in ex;
Cyzicus RIC X 68
2 g, d = 1.5 cm

ПИН 138–15. Неопределена IV в.
A: неясно изображение
R: Виктория наляво
2,7 г; d = 1,5 см

FIN 138–15. Unidentified, 4th c.
Obverse: Unclear image
Reverse: Victoria left
2.7 g, d = 1.5 cm

ПИН 146–28.
Неопределена износена IV в.
2,1 г; d = 1,5 см

FIN 146–28.
Unidentified, worn 4th c.
2.1 g, d = 1.5 cm

ПИН 77–101 до 77–161.
Силно износени бронзови
монети от целия IV в.
до началото на V в.

FIN 77–101 to 77–161.
Exceedingly worn bronze coins
from around the 4th to the beginning
of the 5th c.

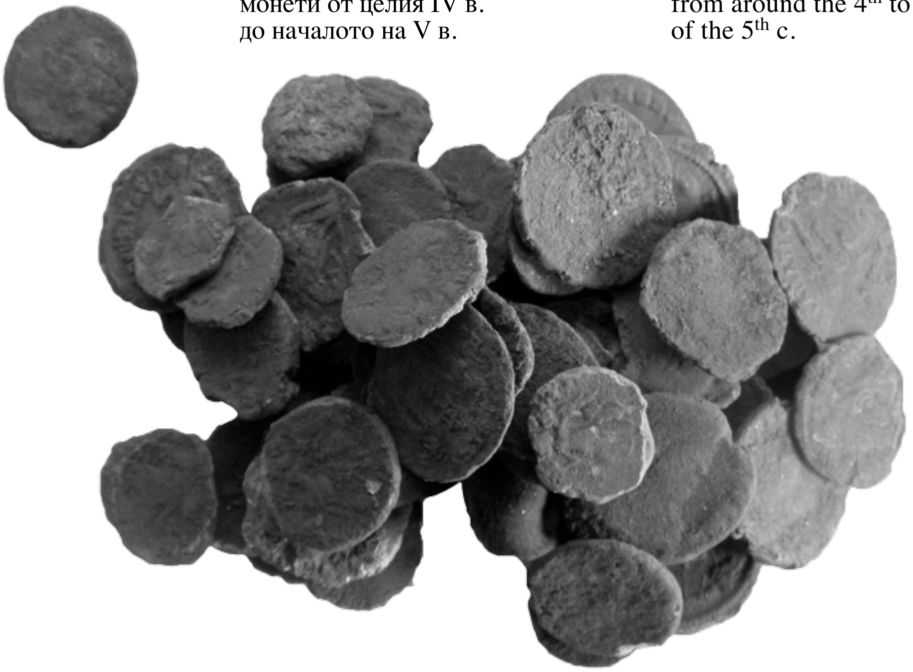

IV.4.

ГЛАВА 4.4.

ДРЕБНИ НАХОДКИ

Иван Христов

Дребните предмети от светилището включват 16 предмета. Могат да бъдат разделени основно на две групи – находки с утилитарно-функционален характер, и дарове.

Към първата група принадлежат масивни железни гвоздеи с четириъгълно сечение на тялото и различна дължина, тежести за стан и железни ножчета. Деформациите на гвоздеите и тяхното местонамиране показват, че те по всяка вероятност са били използвани като крепежни елементи в конструкцията на постройки с олекотена конструкция в най-високата част на светилището (Обр. 9).

На различни места в проучената територия са намерени кабари от обувки (*clavi caligares*) с ромбоидно сечение на тялото и куха полусферична глава (Обр. 1; Пин №60, 4 броя, Кв. К9; Трети пласт; 1354,22 м н.в.).

Предметите от третия вид от разглежданата категория са 9 железни клина (ПИН №44, Кв. З8, ЮИ∠5,60 м, СЗ∠1,54 м, 1356,21 м н.в; Пин №46, Кв. З8, ЮИ∠0,58 м, СЗ∠5,46 м, 1356,16 м н.в; Пин №47, Кв. З8, ЮИ∠3,94 м, СЗ∠4,98 м, 1356,24 м н.в; Пин №61, Кв. К9, ЮИ∠2,60 м, СЗ∠3,8 м, 1354,22 м н.в.; Пин №63, Кв. З8, ЮИ∠4,20 м, СЗ∠2,8 м, 1354,22 м н.в.; Пин №148, Кв. Ж13, ЮИ∠0,6 м, СЗ∠5,40 м, 1354,75 м н.в.; Пин №149, Кв. Ж13, ЮИ∠0,6 м, СЗ∠5,40 м, 1354,75 м н.в.; Пин №246, Кв. Д12, ЮИ∠4,2 м, СЗ∠2,70 м,

CHAPTER 4.4.

SMALL FINDS

Ivan Hristov

The small finds from the sanctuary include 16 items. They can be divided into two groups: objects of utilitarian and functional nature and offerings.

The first group comprises massive iron nails with rectangular cross-section of the body and of different lengths, loom weights and iron knives. Certain deformations of the nails and their finding location indicate that they were probably used as fasteners in the lightweight construction buildings in the highest part of the sanctuary (Fig. 9).

In various places of the researched area we found shoe hobnails (*clavi caligares*) with rhomboidal cross-section of the body and hollow hemispherical heads (Fig. 1; PIN 60, 4 pieces, Sq. K9, 3rd layer; 1354,22 m asl).

The third variety of this group is represented by 9 iron wedges (FIN 44. Sq. З8, SE∠5,60 m, NW∠1,54 m, 1356,21 m asl; FIN 46. Sq. З8, SE∠0,58 m, NW∠5,46 m, 1356,16 m asl; FIN 47. Sq. З8, SE∠3,94 m, NW∠4.98, 1356.24 m asl; FIN 61. Sq. K9 SE∠2,60 m; NW∠3,8 m, 1354.22 m asl; FIN 63. Sq. З8, SE∠4.20 m; NW∠2,8 m, 1354.22 m asl; FIN 148. Sq. Ж13, SE∠0.6 m; NW∠5.40 m, 1354.75 m asl; FIN 149. Sq. Ж13, SE∠0,6 m; NW∠5.40 m., 1354,75 m asl; FIN 246. Sq. D12, SE∠4,2 m; NW∠2.70 m, 1354.73 m asl; FIN 247. Sq. D12, SE∠3,2 m, NW∠3,90 m, 1354.90 m asl).

They all have a square section of the tang

1354,73 м н.в.; Пин №247, Кв. Д12, ЮИ∠3,2 м, СЗ∠3,90 м, 1354,90 м н.в.).

Всички те са с четириъгълно сечение на тялото и дължина, варираща от 4,55 до 11,8 см. (Обр. 2–8). Единият им край е изострен, а другият е извит перпендикулярно или под остър ъгъл и сплеснат. Подобни находки често присъстват в светилищата от римската епоха в пределите на България, макар за тях обикновено да не се споменава в публикациите. В някои случаи, когато обектите са били проучени задоволително, авторите еднозначно ги определят като държачи на оброчни плочки (Tsontchev 1941, 72; Венедиков 1952, 209; Торбатов 2013, 201–228). Счита се, че по два такива клина са били забивани перпендикулярно в стена и върху тях е била поставяна самата оброчна плочка. Разликата в тяхната големина се обяснява с различните размери на плочките (Tsontchev 1941, 18). Освен тези железни гвоздеи, вероятно в светилището са използвани и други метални предмети за закрепване на плочките. Доказателство за това е фрагмент от оброчна плочка (Пин №216), където от двете страни на предмета са изсечени вдлъбнатини с правилна форма, служещи за окачване на предмета върху определен вид държачи, различни от описваните.

Дарове

Наред с релефните плочки, статуетките и статуарните групи, сред даровете в светилището са представени разнообразни предмети – накити, монети, керамика, оръдия на труда, оръжия, осветителни тела, камбанки, прешлени за вретено, тежести за тъкачен стан и т.н.

Интересен, но засега единствен, предмет е частта от бронзова камбанка с релефна украса, включваща растителни орнаменти (Пин №139, Кв. Е14, ЮИ∠3,40 м, СЗ∠3,90 м, 1354,45 м н.в). Диаметърът на предмета е 1,6 см. (Обр. 10). Височина – 1 см. Мястото и ролята на малките камбанки в духовния живот на траките вече са коментирани в литературата, поради което тук няма да спирам подробно по въпроса.

and a length ranging from 4.55 to 11.8 cm. (Fig. 2–8). One end of the wedge is sharpened and the other is bent perpendicularly or at an acute angle and flattened. Similar finds are often present in the sanctuaries from the Roman period on the territory of Bulgaria, although they are usually not mentioned in the publications. In the cases, when the sites were satisfactorily examined, the authors clearly defined them as votive tablet holders (Tsontchev 1941, 72; Венедиков 1952, 209; Торбатов 2013, 201–228). It is assumed that two such wedges were inserted perpendicularly into a wall and the votive tablet was placed on them. The difference in their size can be explained with the diverse dimensions of the tablets (Tsontchev 1941, 18). In addition to these iron nails, probably other metal objects were used in the sanctuary for attaching the tablets. A fragment of a votive tablet supports the guess (PIN 216) as small properly shaped pits were made on both sides of the tablet which served to secure it on a certain type of holders other than those already described.

Offerings

Along with the relief tablets, statuettes and sculpted groups including, the offerings from the sanctuary include various objects such as jewelry, coins, pottery, tools, weapons, lights, bells, spindle whorls, loom weights, etc.

Interesting but for now an isolated object is part of a bronze bell with embossed decoration including foliate ornaments (FIN 139, Sq. E14, SE∠3.40 m, NW∠3.90 m, 1354.45 m asl). The diameter of the bell is 1.6 cm (Fig. 10) and its height – 1cm. The place and role of the small bells in the spiritual life of the Thracians was already discussed in the literature and therefore we will not particularly dwell on the issue. The bells were undoubtedly an integral part of the offerings presented in the sanctuaries during the Roman era (Любенова 1980, 44; Иванов, Бараков 2006, 211; Торбатов 2006, 155–156).

Те безспорно са неизменна част от даровете, поднасяни в светилищата от римската епоха (Любенова 1980, 44; Иванов, Бараков 2006, 211; Торбатов 2006, 155–156).

Тук заслужава да споменем и миниатюрен оловен връх на копие с дължина едва 3 см (Обр. 11).

Като дарове в светилището от римската епоха можем да включим връх на железно ножче (Пин №53, Кв. E18; ЮИ∠2 м; СЗ∠4,8 м; 1351,35 м н.в.); бронзов бръснач с двуставен с механизъм за събиране на остриетата (дължина 7,6 см, ширина 2,1 см, Кв. Ж15, ЮИ∠4 м, СЗ∠2,80 м).

От групата на накитите, които са често срещани в други светилища от римския период, може да споменем само за една фибула (Пин №259 – кв. E14). Тя е силно профилирана с един пръстен без подпорки за пружината и дължина 3 см (Обр. 12). Датира се за втората половина на II – началото на III в., тип 9г по Е. Генчева (Генчева 2004).

It is worth to mention here a miniature lead arrowhead only 3 cm long (Fig. 11).

We can add to the group of offerings from the Roman period in the sanctuary a tip of an iron knife (FIN 53, Sq. E18, SE∠2 m, NW∠4.8 m, 1351.35 m asl), a straight razor with a kind of pivot for folding the blades (length 7.6 cm, width 2.1 cm, Sq. Ж15, SE∠4 m, NW∠2.80 m).

As belonging to the group of adornments that are common in other sanctuaries from the Roman period we can mention a single fibula (FIN 259. Sq. E14). It is highly profiled with a ring without props for the spring, and is 3 cm long (Fig.12). The fibula dates from the second half of the 2nd – the beginning of the 3rd c., type 9 г by E. Gencheva (Генчева 2004).

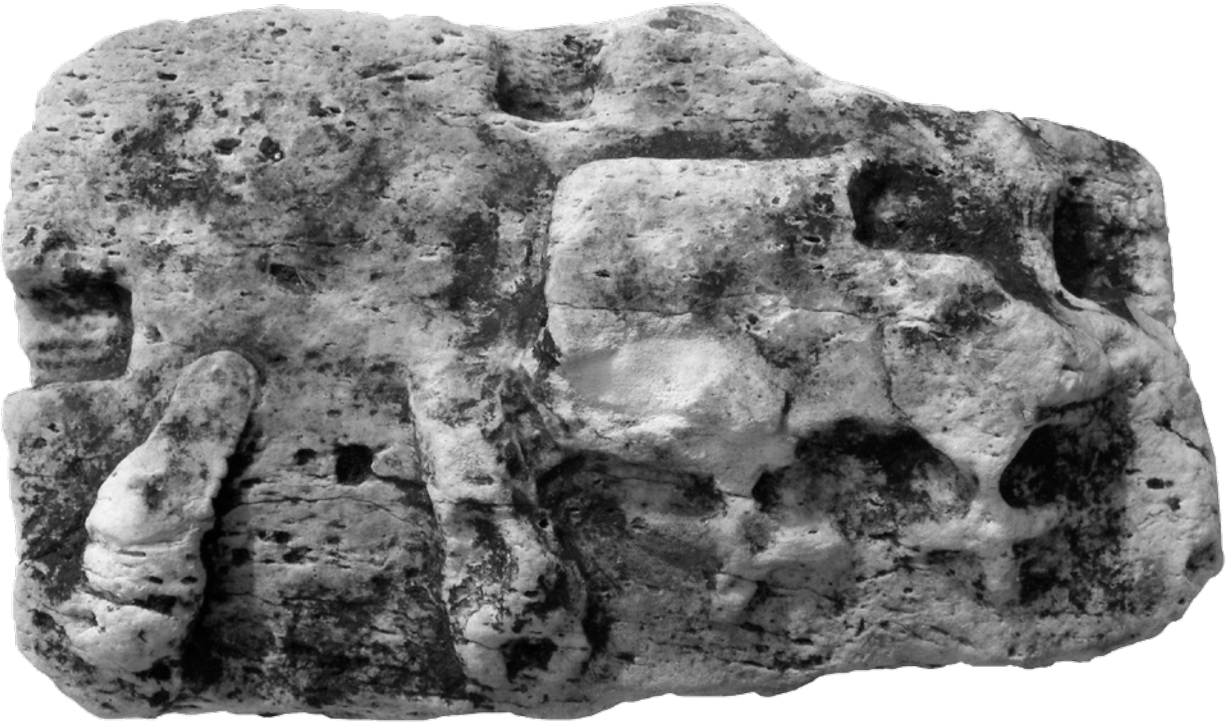

Обр. 14. Оброчна плочка с жлебове за закрепване.
Fig. 14. Votive tablet with grooves fastening.

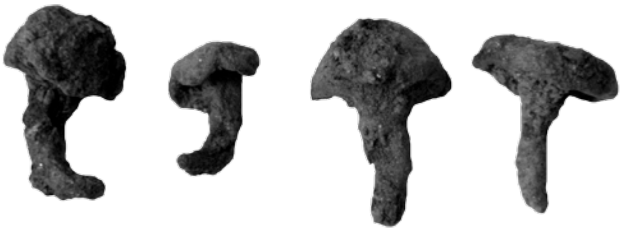

Обр. 1. Кабари от обувки.
Fig. 1. Shoe hobnails.

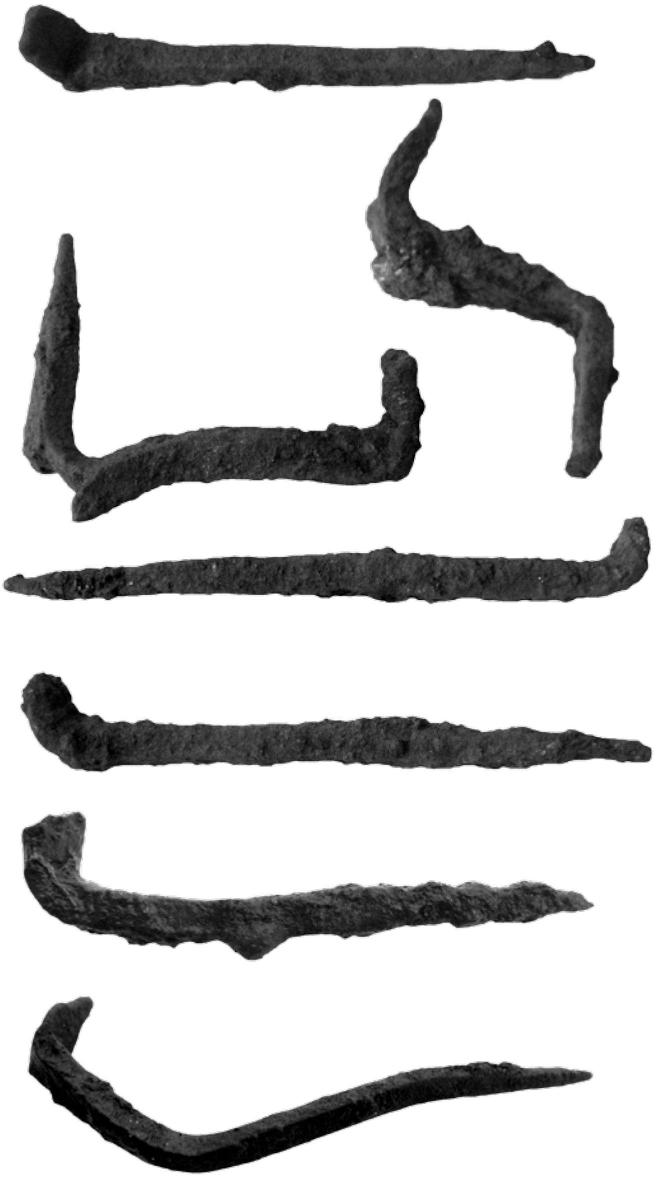

Обр. 2–8. Железни държачи за оброчни плочки.
Fig. 2–8. Iron holders for votive tablets.

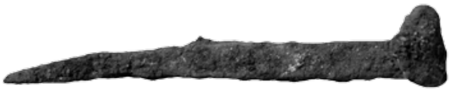

Обр. 9. Железен гвоздей.
Fig. 9. Iron nail.

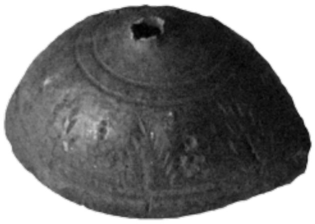

Обр. 10. Бронзова камбанка.
Fig. 10. Bronze bell.

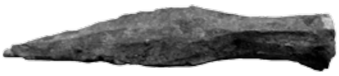

Обр. 11. Миниатюрен оловен връх на копие.
Fig. 11. Miniature arrowhead.

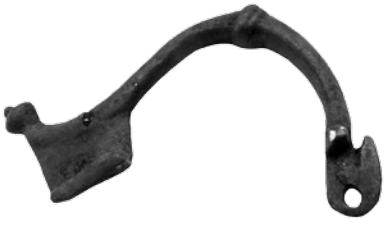

Обр. 12. Бронзова фибула.
Fig. 12. Bronze fibula.

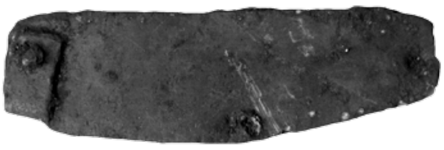

Обр. 13. Бронзов „бръснач”
Fig. 13. Bronze "razor".

V.

ГЛАВА 5.

ЦЪРКВА И СГРАДИ ОТ РАННОХРИСТИЯНСКИЯ ПЕРИОД

Иван Христов

Най-късните археологически структури, открити при разкопките на връх Кози грамади, са раннохристиянска църква и 5 малки по размер сгради, разположени на различни разстояния от храма в южния и централен сектор на обекта (Обр. 1–2–3).

Както бе споменато в началото, църквата е открита през лятото на 2005 г. при сондажни археологически проучвания в южната част на връх Кози грамади (Христов 2006).

Основите ѝ са засечени в сондаж №6, като още на повърхността са открити зидове на помещение, ориентирано изток-запад.

Зидовете са на суха зидария, изградени от различни по големина дялани камъни. Срещат се и добре обработени блокове. Дебелината на стените е 0,60 м. Културният пласт във вътрешността на култовата постройка е с дебелина 0,30–0,50 м. Състои се от нападали камъни, ограничено количество земна маса и много малко керамични фрагменти (Обр. 4–5–6).

В близост до североизточен ъгъл на наоса през 2005 г. е открита колона с надпис на старогръцки. Колоната е фрагментирана и част от *mensa sacra* (Обр. 7). Дълга е 0,68 м. Диаметърът варира от 0,17 м в горната до 0,21 м в долната част. В горната част изтънява и завършва с леко уширение. Има отвор. Забелязва се надпис от шест реда букви, който за съжаление е силно из-

CHAPTER 5.

CHURCH AND BUILDINGS FROM THE EARLY CHRISTIAN PERIOD

Ivan Hristov

The latest archaeological structures discovered during the excavations on Kozi Gramadi are an early Christian church and five small-sized buildings located at different distances from the temple in the southern and central sections of the site (Fig. 1–2–3).

As mentioned at the beginning, the church was discovered in the summer of 2005 during the archaeological trial trenching in the southern area of Kozi Gramadi peak (Христов 2006).

We came upon its foundations in test square 6, where the walls of a room oriented east-west were detected even on the surface.

The walls were built of dry masonry with shaped stones of different sizes. Well-hewn blocks also occurred. The walls were 0.60 m thick. The thickness of the cultural layer inside the religious building ranged from 0.30 to 0.50 m and consisted of fallen stones, limited amount of land mass and very few ceramic fragments (Fig. 4–5–6).

In 2005, a column with an inscription in ancient Greek was revealed near the northeast corner of the nave. The column was fragmented and part of the *mensa sacra* (Fig. 7). It was 0.68 m long; its diameter ranged from 0.17 m at the top to 0.21 m at the base. In the upper part, the shaft tapered and ended slightly widening. There was an opening there. Unfortunately the six-lined inscription носен и не подлежи на превод. Височината на буквите е 6 см.

В процеса на началното археологическо проучване е установено, че основите на църквата са запазени до 0,30 м височина. На практика това е и суперструкцията поради факта, че храмът лежи директно върху скала и подравнена с пръст и дребни камъни неравна скалиста повърхност. Върху скалата се откриват дребни фрагменти от тракийска керамика, което показва, че храмът е построен върху мястото на по-ранен обект (езическо светилище?), разрушен съзнателно от християните. Поредното доказателство за това е откриването през 2013 г. на хемидрахма, сечена в района на Тракийски Херсонес, в скална цепнатина във вътрешността на църквата (ПИН №11, Кв. И18, СИ∠2 м, ЮЗ∠5,10 м, 1354,53 м н.в.).

През 2013 г. в кв. И18 е открит цялостно западния зид на църквата, в който има сполии от по-ранни тракийски градежи. Чрез това откритие са определени окончателните външни размери на църквата: дължина 9,30 м и ширина 5,30 м. Църквата е еднокорабна, едноабсидна и без притвор.

Показател за датиране на църквата е откритата фрагментирана късноантична керамика, както и добре запазена бронзова коланна тока, намерена в близост до западната стена на храма (Обр. 8–9). Плочката е кръгла, украсена с вписани кръгове, рамката също е кръгла, езичето – профилирано. Обратна страна също е идентична с тясна триъгълна пластина. Подобна тока тип В2 по М. Шулце-Дьорлам се датира втората четвърт на V – началото на втората половина на същия век, т.е. около 440–460 г. За разлика от предмета, открит на Кози грамади, публикуваната от М. Шулце на срещуположния на рамката край завършва с кръст (Schulze-Dorrlamm 2009, s. 38–40, Abb 32). Вероятнто в случая се касае за някаво счупване. Като паралели от нашите земи могат да се посочат предмети, открити в крепостта при гр. Перник и в Свети Кирилово, Стара загора (Перник, 1981, т. 1, 117, рис. 119, 7; Герасимов 1946, 182, рис. 67).

was badly worn and not subject to interpretation. The height of the letters was 0.06 m.

During the initial archaeological survey we found out that the foundations of the church were preserved at a height of 0.30 m. Practically, this was the superstructure because the temple rested directly on a bedrock and on uneven rocky surface leveled with soil and small stones. Small fragments of Thracian ceramics were found on the rock, indicating that the temple was built on the place of an earlier building (a pagan temple?), deliberately destroyed by the Christians. Another evidence of that was the hemidrahma minted in the area of the Thracian Chersonese and discovered in 2013 in a rocky crevice inside the church (FIN 11, Sq. И18, SE∠2 m, SW∠5.10 m, 1354.53 m asl).

In 2013, in Square И18 we revealed fully the western wall of the church which contained spolia from earlier Thracian constructions. Through this discovery we could finally define the dimensions of the church: length 9.30 m and width 5.30 m. The church had a nave, apse and no narthex.

The fragmented late antique ceramics and a well preserved bronze belt buckle found near the western wall of the temple (Fig. 8–9) could serve as indicator of the time the church was built. The buckle had a round plate, decorated with inscribed circles, the frame was also round and the prong – profiled. The opposite side was identical to a narrow triangular plate. Such buckle, type B2 after M. Schulze-Dörrlamm, is dated back to the second quarter of the 5th – the beginning of the 2nd half of the century, i.e. about 440–460. The buckle found on Kozi Gramadi differs from the one published by M. Schulze, whose opposite frame terminates with a cross (Schulze-Dorrlamm 2009, s. 38–40, Abb 32). Probably in this case it is about some breakage. As parallels from the Burlgarian lands we can point out objects found in the fortress near the town of Pernik and in Sveti Kirilovo village, Stara Zagora region (Перник, 1981, p.1, 117, Fig. 119.7; Герасимов 1946, 182, Fig. 67).

Църквата на връх Кози грамади по начин на градеж, разположение и приемственост на свещенното пространство намира паралели с редица обекти, разположени по планински върхови и по-малки възвишения в българските земи.

Като пример могат да се посочат светилището на Хера при с. Долни Лозен, Софийско (Добруски 1900, 57, №16); светилището при Лютиброд в м. „Коринтеград", където под основите на църква от V в. е открита предхристанияска култова постройка и оброчни плочки на Зевс (Джингов, Машов 1985, 40); Светилището при Крепост, Димитровградско, където отново под основа на църква от V в. е регистрирано светилище на Тракийския конник (Рабаджиев, Лозанов 2008, 493–498); светилището на Петровски кръст при Драгоман (Николов 1978, 40–52), където свещеното пространство около храмова постройка от римската епоха е белязано от голям оброчен кръст от XIX в.; до известна степен макар и предпазливо светилището на Хера в м. „Арбанас" при Разлог, където на мястото на езическо култово място през IV в. са изградени две малки църкви; светилището на връх Острец при Велинград (Домарадски 1990, 50–51; Гергова, Салкин, Байраков 2010, 185–188)

Сграда №1

Тя е разположена северозападно от църквата, основно в кв. Ж16. Зидовете ѝ са на калова спойка. От сградата са засечени сравнително добре запазени зидове с ширина 0,60 м от запад и юг. Нейните приблизителни размери са 6 х 7 м (Обр. 10). Постройката преминава на север в съседния квадрат. Пластът във вътрешността на постройката е хомогенен, състоящ се от сива пръст, премесена с нападали от зидовете камъни (Обр. 11). Дъното е характерно със светлокафява пръст в близост до скалния масив. Като цяло пластът се характеризира със слаба концентрация на керамика – основно от римската и късноантичната епоха. Постройката е изградена връху пласт с отложения от елинистическата епоха. Доказателството за това

By its masonry, location and continuity of the sacred space, the church on Kozi Gramadi finds parallels with a number of sites on mountain peaks and smaller hills in the Bulgarian lands.

Examples can include: the sanctuary of Hera at Dolni Lozen, Sofia region (Добруски 1900, 57, №16); the sanctuary at Lyutibrod in the "Koritengrad" locality, where under the foundations of a 5th century church a pre-Christian religious building and votive tablets of Zeus were discovered (Джингов, Машов 1985, 40); the sanctuary of the Thracian Horseman near Krepost village, Dimitrovgrad region was again registered under the foundations of a 5th-century church (Рабаджиев, Лозанов 2008, 493–498); the sanctuary on the Petrovski krast near Dragoman (Николов 1978, 40–52), where the sacred space around the temple from the Roman era was marked by a large votive cross from the 19th c.; to some extent and cautiously, we can include here the sanctuary of Hera in the "Arbanas" locality in Razlog, where on the place of a pagan cult site two small churches were built in the 4th c.; also the sanctuary on the peak of Ostrets at Velingrad (Домардски 1990, 50–51; Гергова, Салкин, Байряков 2010, 185–188).

Building № 1

It was located northwest of the church mainly in square Ж16. The walls were bond with mud. We distinguished relatively well preserved 0.60 m wide walls from the west and south of the building. Its approximate dimensions were 6 x 7 m (Fig. 10). Northwards, the building ran into the next square. Inside, the layer was composed of homogeneous gray soil mixed with stones fallen from the walls (Fig. 11). The bottom was distinctive, with light-brown soil near the rock massif. On the whole, the layer was characterized by poor concentration of ceramics – mainly from the Roman era and Late Antiquity. The building was raised over a layer of deposits from the Hellenistic era. This was evidenced by the

са откритите дребни фрагменти тракийска керамика, както и бронзова монета, отсечена през III в. пр. Хр. в Македония (Кв. Ж16, ЮИ∠3,7 м, СЗ∠3,8 м, 1354,22 м н.в.). Важно е да се отбележи, че във външното лице на западния зид е открита вградена оброчна плочка, което е доказателство, че постройката е изградена във време, през което на Кози грамади е преустановена практиката на депониране на цели оброчни плочки на олимпийската двойка (Обр. 12–13).

Сграда №2

Наличието на постройка северно от сграда №1 е регистрирано при откриването на зид в посока изток-запад в кв. Е14 (Обр. 14–15). Зидът на изток се свързва конструктивно с основния скален масив на западния склон на върха (Обр. 16). След почистване окончателно външното лице на зида са открити три сполии от оброчни плочки. Две от тях са от една и съща плочка с изображение на Хера. Това е поредното доказателство, че този зид е изграден след функционирането на светилището с оброчните плочки – тоест най-рано през втората половина на IV в. (Обр. 17–18).

Постройката е ситуирана основно в квадрат Е13, разположен в западното подножие на на най-високата част на връх Кози грамади.

Липсват структури, с изключение на големи необработени блокове, наредени в посока север-юг, които вероятно са играели ролята на подпорен терасиращ зид.

Разкритата късноантична постройка е с външни размери ширина 5,30 м и дължина около 7 м (Обр. 19). Дебелина на зидовете е 0,60 м. Постройката започва непосредствено под скалата. Между нейния източен зид и скалата се събрани много нападали монети и фрагменти от глинени лампи.

Стратиграфията на сградата във вътрешността на постройката е следната:

1. Първи пласт с дебелина 0,30 м., състоящ се от хумус.
2. Втори пласт с дебелина 0,40 м., състоящ се от каменен блокаж от нападали

small fragments of Thracian ceramics and a bronze coin minted in the 3rd BC in Macedonia (Sq. Ж16, SE∠3.7 m, NW∠3.8 m, 1354.22 m asl). It is important to note that a votive tablet was found embedded in the outer face of the western wall, which is a proof that the building was erected in a time when the practice on Kozi Gramadi of depositing intact votive tablets of the Olympic pair had already been discontinued (Fig. 12–13).

Building № 2

The presence of a building to the north of that under №1 was registered when an east-west orientated wall was revealed in Sq. E14 (Obr. 14–15). To the east the wall was constructively connected with the main rock massif on the western slope of the peak (Fig. 16). After the outer face of the wall was completely cleaned, three re-used (spolia) votive tablets were found. This again evidenced that the wall was built after the sanctuary with the votive tablets had ceased to function – i.e. in the second half of the 4th century at the earliest (Fig. 17–18).

The building was situated mainly in square E13 at the western foot of the highest area of Kozi Gramadi.

There were no other structures with the exception of large rough blocks arranged in a north – south direction, which probably acted as a supporting terracing wall.

The external dimensions of the unearthed late antique building were: width 5.30 m, and length of about 7 m (Fig. 19). The walls were 0.60 m thick. The building started immediately beneath the rock. Between its eastern wall and the rock, a lot of fallen coins and fragments of clay lamps were accumulated.

The stratigraphy of the building interior is as follows:

1. First layer composed of humus, 0.30 m thick.
2. Second layer consisting of stone blockage of fallen rock fragments, 0.40 m thick
3. Third layer with prevailing gray forest soil and a concentration of fragmented votive tablets, 0.40 m thick.

късове скала.

3. Трети пласт с дебелина 0,40 м., в който преобладава сива горска почва и в който има концентрация на фрагментирани оброчни плочки.
4. Следва четвърти пласт с дебелина 0,20 м. от нападали римски керемиди.
5. Скала.

Помещението придобива следната характеристика. През късната античност към основен зид, минаващ по целия западен склон над елинистическата крепостна стена, са прилепени от юг и север зидове, които от вътрешна страна на помещението са по един-два реда камъни. От външна страна зидовете стигат по-голяма дълбочина. От изток следва зид от един ред големи необработени камъни, които предпазват от свличане на терена по стръмната скална основа.

Сграда №3

В резултат на почистването на терена и разкопки в кв. Д12 и Е12 е оформено още едно късноантично помещение №3, което повтаря като начин на градеж съседното в Е12 (Обр. 20). Южните и северни зидове са изградени от един ред камъни, като по-изявени са южните, които представляват масивни необработени блокове. Размерите на това помещение са 5х6 м. То е функционирало през късноантичната епоха и е било прилепено до по-ранен зид от първа половина на III в. В него не са открити метални предмети. Липсва и керамика. Пластът е с дълбочина в западната част 0,50 м, като повърхностните 0,20 м се състоят изцяло от хумус (Обр. 21–22).

Сграда №4

При проучване на равна площадка в източното подножие на най-високата точка на Кози грамади е разчистено пространство, в което е открит преграден зид, който загражда пространство от около 20 кв.м. под група скали (основно в Кв. Л12). Очертава се източен зид с дължина 5 м. и ширина 0,60–0,70 м. Зидът е запазен едва на 0,30 м

4. Fourth layer of fallen Roman tiles, 0.20 m thick.
5. Rock.

The room acquired the following characteristic. In Late Antiquity to the main wall running along the entire western slope above the Hellenistic fortress wall from south and north cling walls which in the inner side of the room are one or two rows of stones. From outside, the walls reach a greater depth. On the east the wall is a row of large rough stones that prevent sliding of the terrain down the steep rock base.

Building № 3

As a result of the cleaning of the terrain and the excavations in squares D12 and E12, another Late Antiquity room № 3 was revealed, which by way of masonry repeats that of the adjacent room in square E12 (Fig. 20). The southern and northern walls are made of one row of stones, the southern being more distinctive representing massive unshaped blocks. The dimensions of this room are 5/6 m. It functioned in Late Antiquity and was attached to an earlier wall from the first half of the 3rd century. No metal objects were detected there. There was no ceramic ware either. The layer in the western part is 0.50 m deep, and its upper surface of 0.20 m consists entirely of humus (Fig. 21–22).

Building № 4

On studying a flat platform at the eastern foot of the highest point of Kozi Gramadi an area was cleared, where a partition wall was revealed, enclosing a spot beneath a group of rocks of about 20 sq. m (mainly in Sq. L12). An eastern wall 5 m long and 0.60 to 0.70 m wide was traced out. The masonry was preserved at a height of only 0.30 m. It connected two groups of rocks. As it seems, there was another wall to the north, which had formed a whole room (Fig. 23).

Most likely it was a pre-Roman structure because the majority of the ceramic was from the Late Iron Age. The room was also used in височина. Той свързва две групи скали. От север изглежда е имало и друг зид, който е оформял цялостно помещение (Обр. 23).

По всяка вероятност се касае за предримско помещение поради факта, че по-голямата част от керамиката е от късножелязната епоха. Помещението е използвано и при функционирането на скалното светилище с оброчни плочки. Доказателство за това са откритите 10 силно износени фрагменти от оброчни плочки, които са се свлекли от върха над пласта с тракийска керамика (Обр. 24–25).

Наличието на фрагментирана късноантична керамика позволява да отнесем най-късния период във функционирането на сградата условно за IV в. и поради тази особеност включвам това помещение към проучените структури от раннохристиянския период.

Сграда №5

Открита е при разкопките в малък участък покрай източния склон на Кози грамади в кв. Л17. Това е пространство, заключено между стена от елинистическата епоха и скалите. Разкритото помещение е използвано в късноантичната епоха и можем да го обозначим като №5 (Обр. 26).

Скалата е изсичана и подравнявана и покрай нея за терасиране от вътрешна страна е изграден зид. Ширината на това помещение е 2,50 м. Дълго е било около 4 м. Изграждането му е било съобразено изцяло от скалния терен. За по-конкретна стратиграфия не може да се говори. Целият пласт до скала е с тъмен цвят, получен от органичните наслагвания. Открита е само късноантична керамика. Липсват метални находки.

Тук трябва да се отбележи, че освен описаните структури на върха от късноантичния период, трябва да добавим едно кръгло огнище, запълнено с късноантични керемиди и силно разрушени структури от зидове на предполагаема постройка №6 в непосредствена близост северно от тракийския храм в северния сектор на обекта (Обр. 27–28–29).

Припомням факта, че през късноантичната епоха част от стените на ранния храм

the operation of the rock sanctuary with the votive tablets. Evidence of this are 10 badly worn fragments of votive tablets that had slipped from the top over the layer of Thracian ceramics (Fig. 24–25).

The presence of fragmented late antique ceramics allows identifying albeit conditionally the 4th c. as the latest period in the functioning of the building. Because of this circumstance I have included this room into the group of the researched structures from the early Christian period.

Building № 5

It was revealed in during the digging in a small area along the eastern slope of Kozi Gramadi in square L17. This was an area locked between a wall of the Hellenistic era and the rocks. The unearthed room was evidently used in Late Antiquity so we can denote it as №5 (Fig. 26).

The rock was cut and leveled and along its inner side a wall was built for the purpose of terracing. The width of this room was 2,50 m and its length – about 4 m. Its construction was entirely consistent with the rocky terrain. For more specific stratigraphy we cannot think. The entire layer to the rock was of dark color due to the organic deposits. Only late antique ceramics was discovered. There were no metal artifacts.

It should be noted that in addition to the described late antique structures on the peak, we should add a circular hearth filled with late antique tiles and severely damaged structures of the walls of an alleged building №6 adjacent to the north of the Thracian temple in the northern sector of the site. (Fig. 27–28–29). We should not forget the fact that in Late Antiquity part of the walls of the early church were used and proof of this are the superstructures and the partition eastern wall of the temple from Late Antiquity.

са използвани, и доказателство за това са надгражданията и преградният източен зид от късната античност на храма.

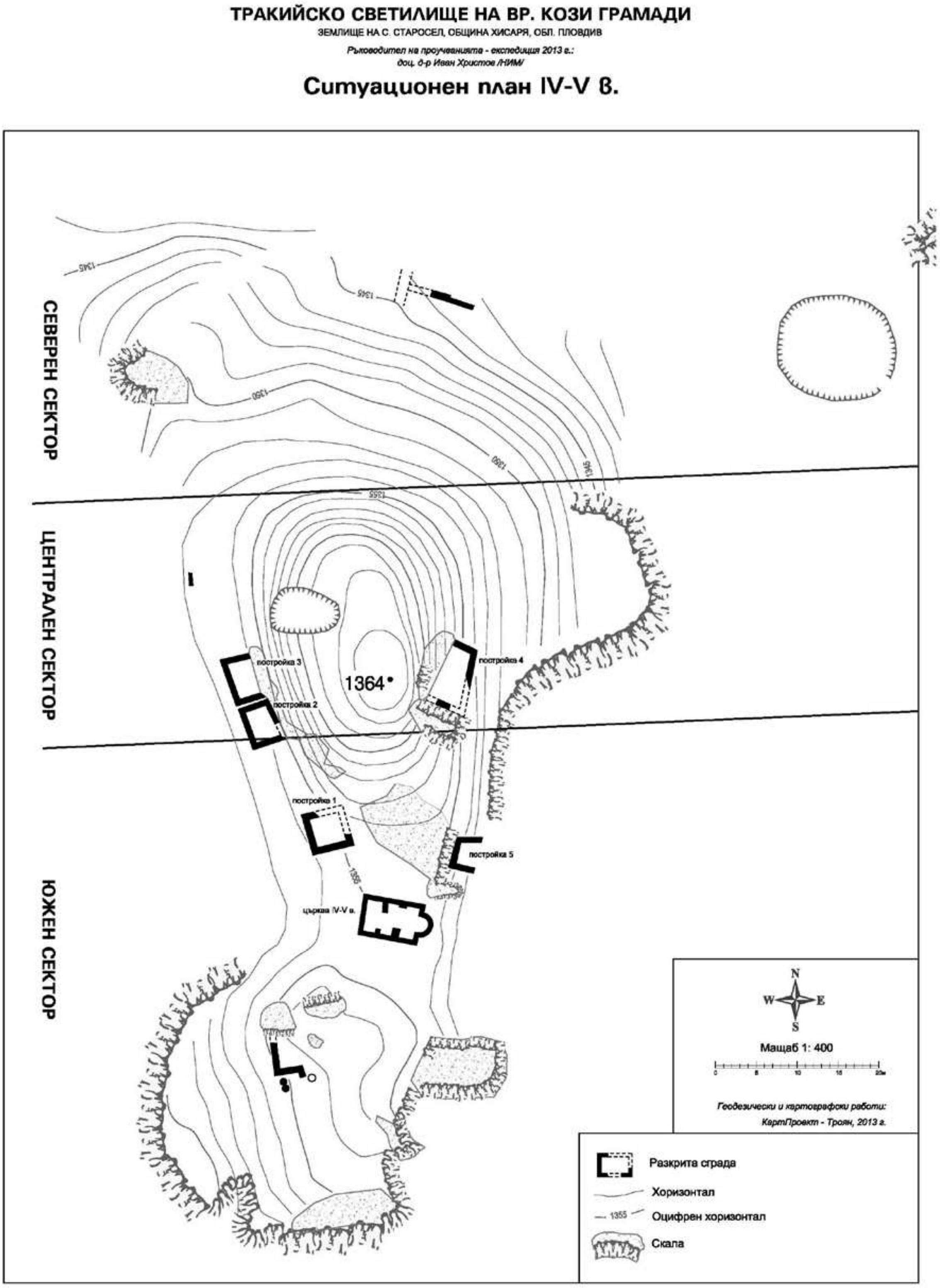
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОСЕЛ, ОБЩИНА ХИСАРЯ, ОБЛ. ПЛОВДИВ
Ръководител на проучванията - експедиция 2013 г.:
доц. д-р Иван Христов /НИМ/
Ситуационен план IV-V в.
СЕВЕРЕН СЕКТОР
ЦЕНТРАЛЕН СЕКТОР
ЮЖЕН СЕКТОР
1345
1350
1355
1364
постройка 1
постройка 2
постройка 3
постройка 4
постройка 5
църква IV-V в.
N
W
E
S
Мащаб 1: 400
0
5
10
15
20м
Геодезически и картографски работи:
КартПроект - Троян, 2013 г.
Разкрита сграда
Хоризонтал
Оцифрен хоризонтал
Скала

Обр. 1. План на археологически структури от IV-V в. на връх Кози рамади.
Fig. 1. Map of the archaeological structures from the 4th – 5th c. on Kozi Gramadi.

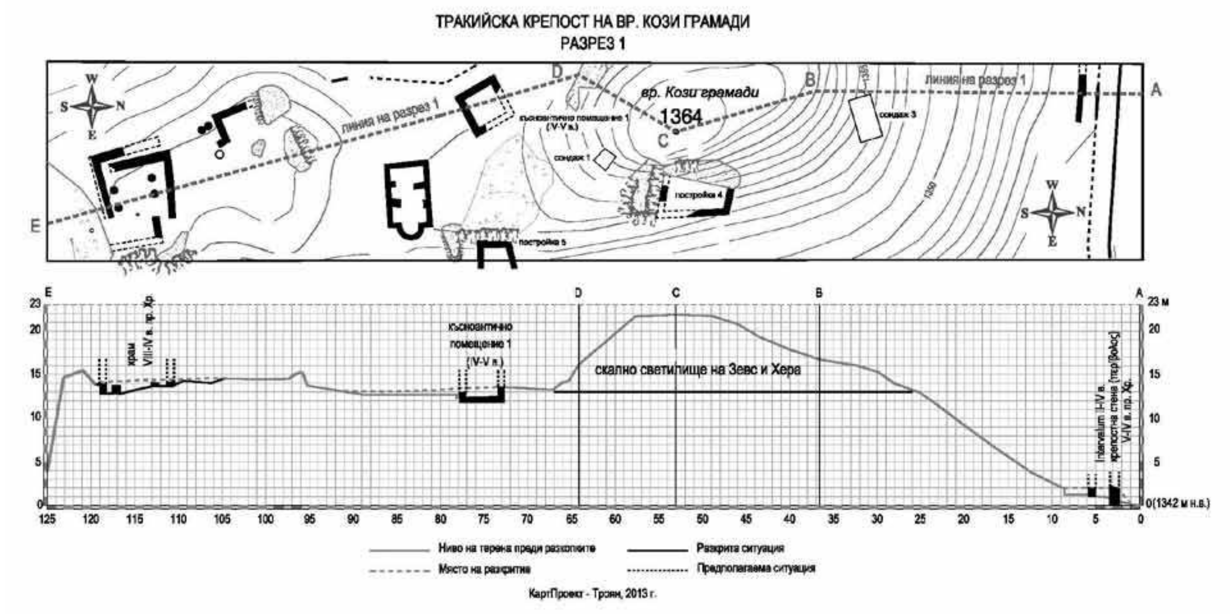
ТРАКИЙСКА КРЕПОСТ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
РАЗРЕЗ 1
вр. Кози грамади
1364
линия на разрез 1
късноантично помещение 1 (V-V в.)
сондаж 1
сондаж 3
постройка 4
постройка 5
1350
E
D
C
B
A
храм VIII-IV в. пр. Хр.
късноантично помещение 1 (V-V в.)
скално светилище на Зевс и Хера
Intervalum I-IV в.
крепостна стена (περίβολος) V-IV в. пр. Хр.
23 м
0(1342 м н.в.)
125
120
115
110
105
100
95
90
85
80
75
70
65
60
55
50
45
40
35
30
25
20
15
10
5
0
Ниво на терена преди разкопките
Разкрита ситуация
Място на разкритие
Предполагаема ситуация
КартПроект - Троян, 2013 г.

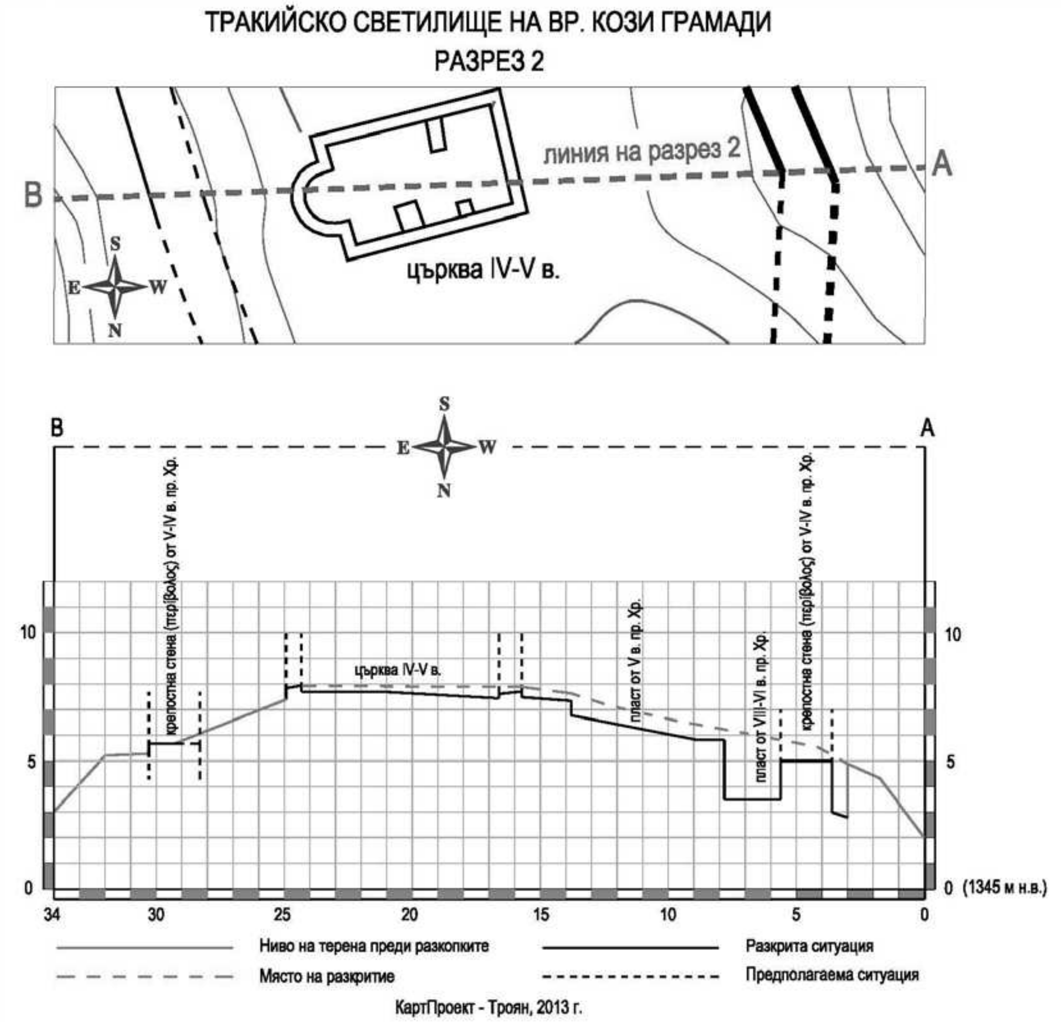
ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ НА ВР. КОЗИ ГРАМАДИ
РАЗРЕЗ 2
линия на разрез 2
B
A
църква IV-V в.
S
E
W
N
крепостна стена (περίβολος) от V-IV в. пр. Хр.
църква IV-V в.
пласт от V в. пр. Хр.
пласт от VIII-VI в. пр. Хр.
крепостна стена (περίβολος) от V-IV в. пр. Хр.
10
5
0
0 (1345 м н.в.)
34
30
25
20
15
10
5
0
Ниво на терена преди разкопките
Разкрита ситуация
Място на разкритие
Предполагаема ситуация
КартПроект - Троян, 2013 г.

Обр. 2–3. Разрез на терена на връх Кози грамади.
Fig. 2–3. Section of the terrain on Kozi Gramadi.

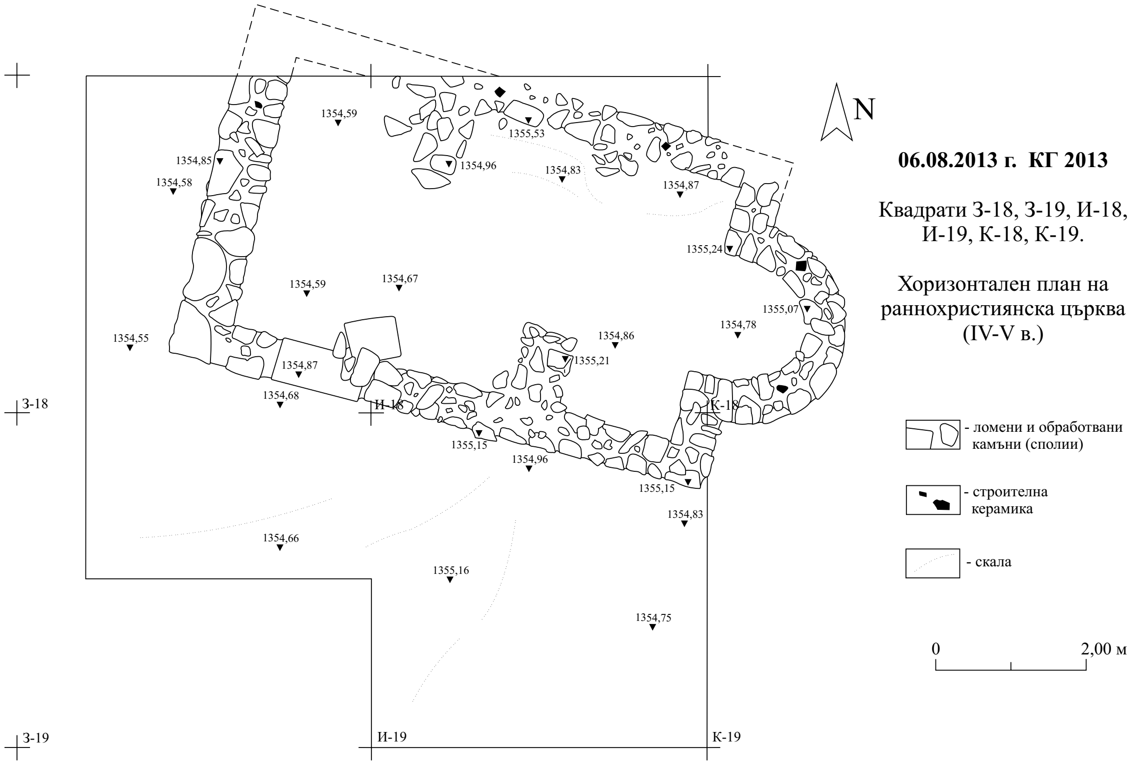
N
06.08.2013 г. КГ 2013
Квадрати З-18, З-19, И-18, И-19, К-18, К-19.
Хоризонтален план на раннохристиянска църква (IV-V в.)
- ломени и обработвани камъни (сполии)
- строителна керамика
- скала
0
2,00 м
З-18
И-18
К-18
З-19
И-19
К-19
1354,59
1355,53
1354,96
1354,83
1354,87
1354,85
1354,58
1355,24
1354,59
1354,67
1355,07
1354,78
1354,55
1354,86
1354,87
1355,21
1354,68
1355,15
1354,96
1355,15
1354,83
1354,66
1355,16
1354,75

Обр. 4. План на църквата в южния сектор на обекта.
Fig. 4. Layout of the church in the southern sector of the site.

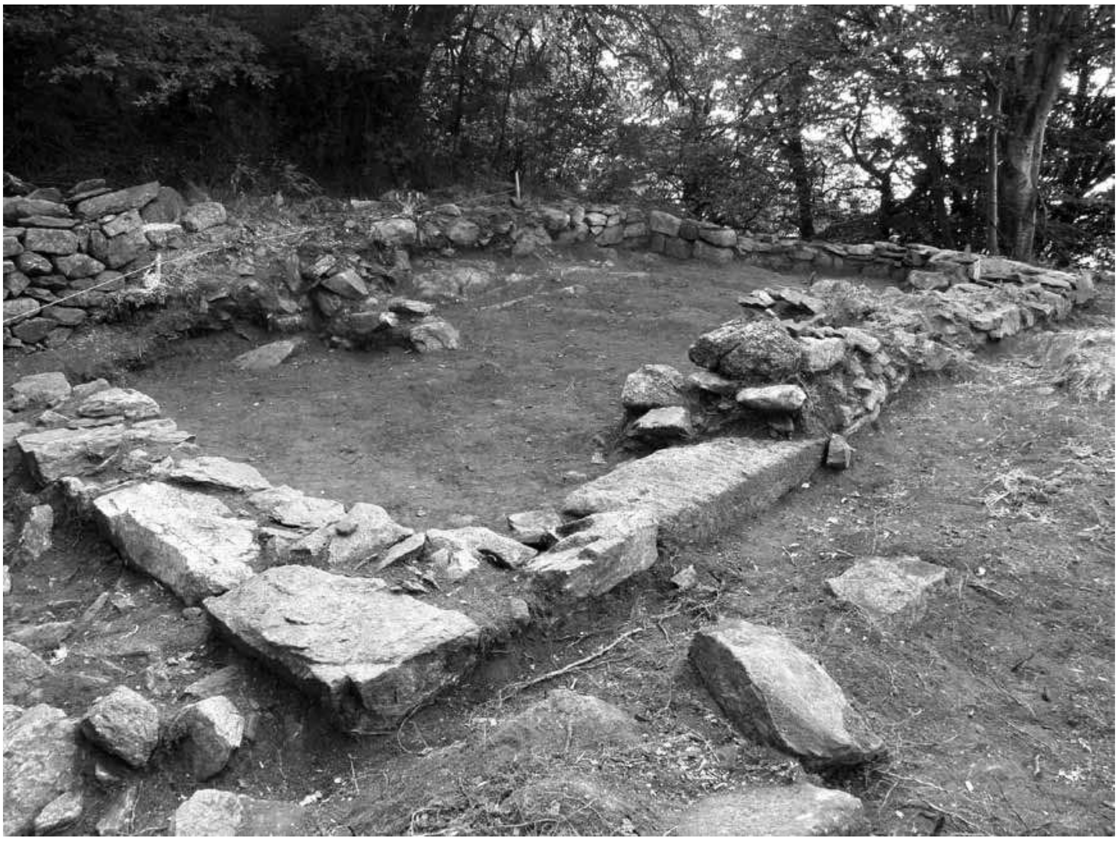

Обр. 5. Църквата – поглед от югозапад.
Fig. 5. Church, view from southwest.

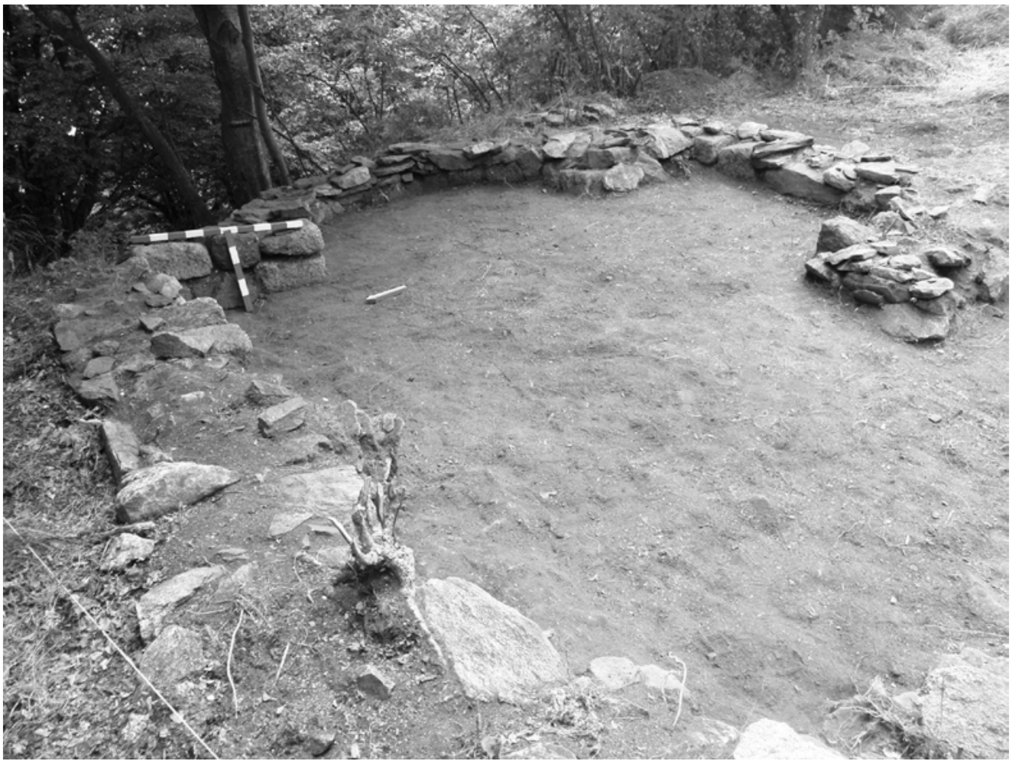

Обр. 6. Детайл от абсидата на църквата.
Fig. 6. Detail of the church apse.

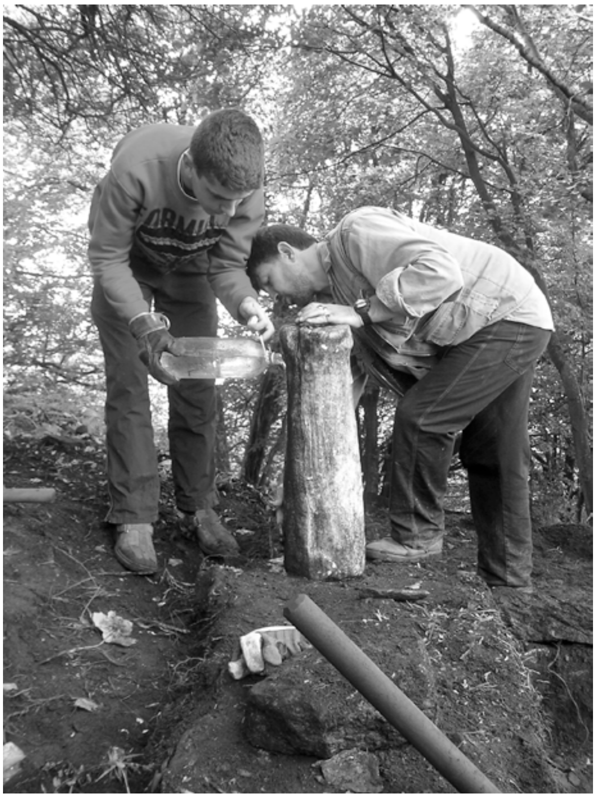

Обр. 7. Откриване на колона във вътрешността на храма през 2005 г.
Fig. 7. Column in the interior of the church, revealed in 2005.

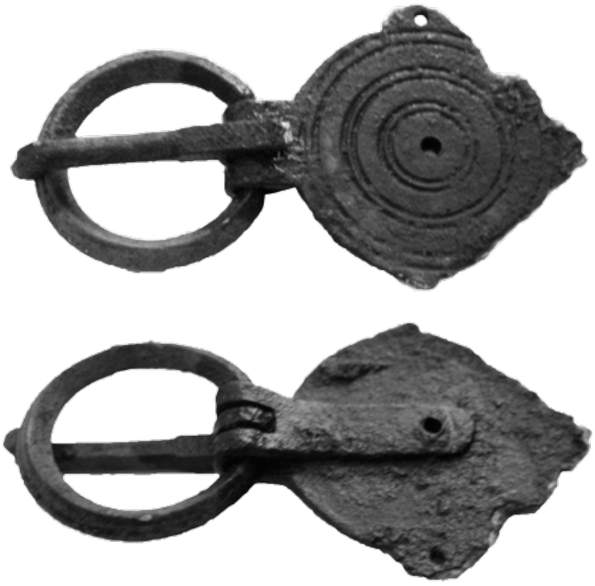

Обр. 8–9. Коланни токи от V в.
Fig. 8–9. Belt buckles from the 5th c.

21.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-16, Ж-16 и З-16; Западна крепостна стена и сграда от периода II-IV в. сл.Хр. (хоризонтален план)

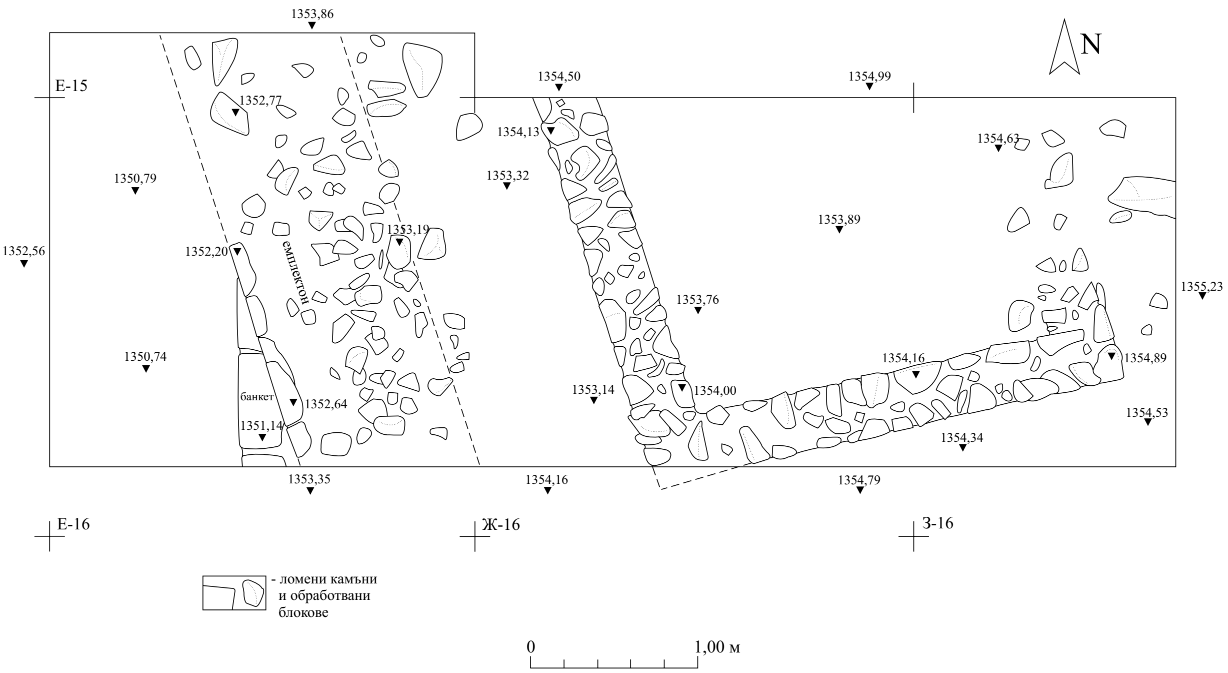
1353,86
N
Е-15
1354,50
1354,99
1352,77
1354,13
1354,63
1350,79
1353,32
1353,89
1352,56
1352,20
1353,19
емплектон
1355,23
1353,76
1350,74
1354,16
1354,89
банкет
1352,64
1353,14
1354,00
1351,14
1354,53
1354,34
1353,35
1354,16
1354,79
Е-16
Ж-16
З-16
- ломени камъни и обработвани блокове
0
1,00 м

Обр. 10. План на сграда №1.
Fig. 10. Layout of building №1.

21.08.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-16, Ж-16 и З-16; Южен профил (поглед от север);

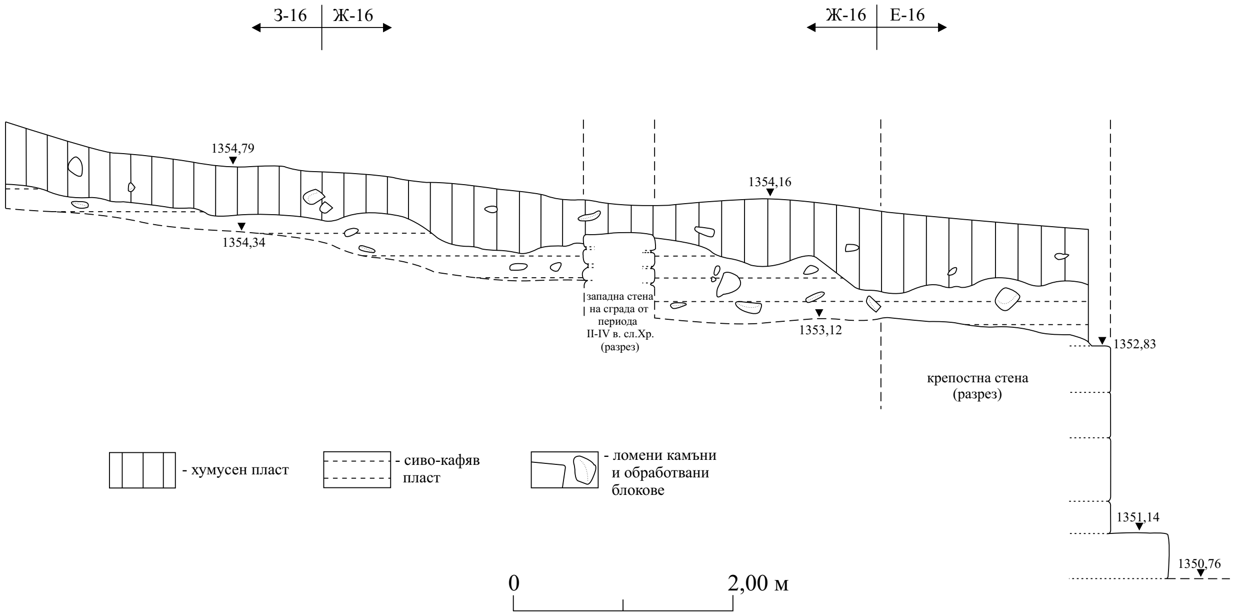
З-16
Ж-16
Ж-16
Е-16
1354,79
1354,16
1354,34
западна стена на сграда от периода II-IV в. сл.Хр. (разрез)
1353,12
1352,83
крепостна стена (разрез)
- хумусен пласт
- сиво-кафяв пласт
- ломени камъни и обработвани блокове
1351,14
1350,76
0
2,00 м

Обр. 11. Разрез на терена в пределите на сграда №1.
Fig. 11. Section of the terrain within building №1.

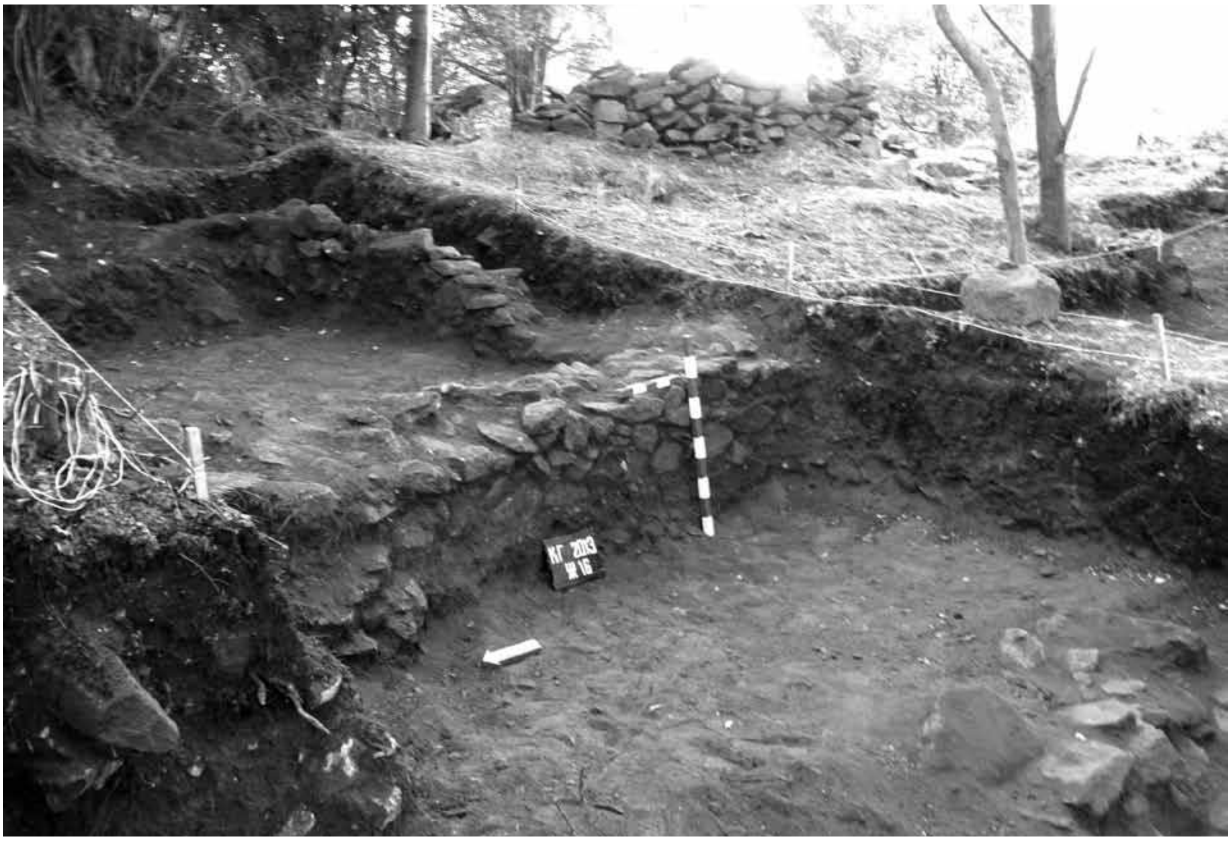

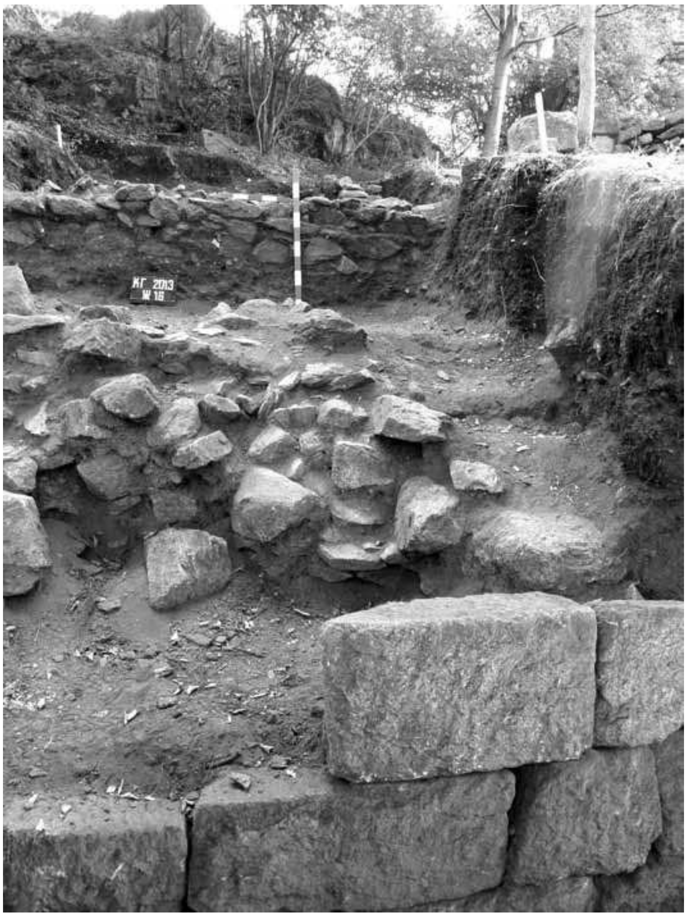

Обр. 12–13. Детайли от сграда №1.
Fig. 12–13. Details of building №1.

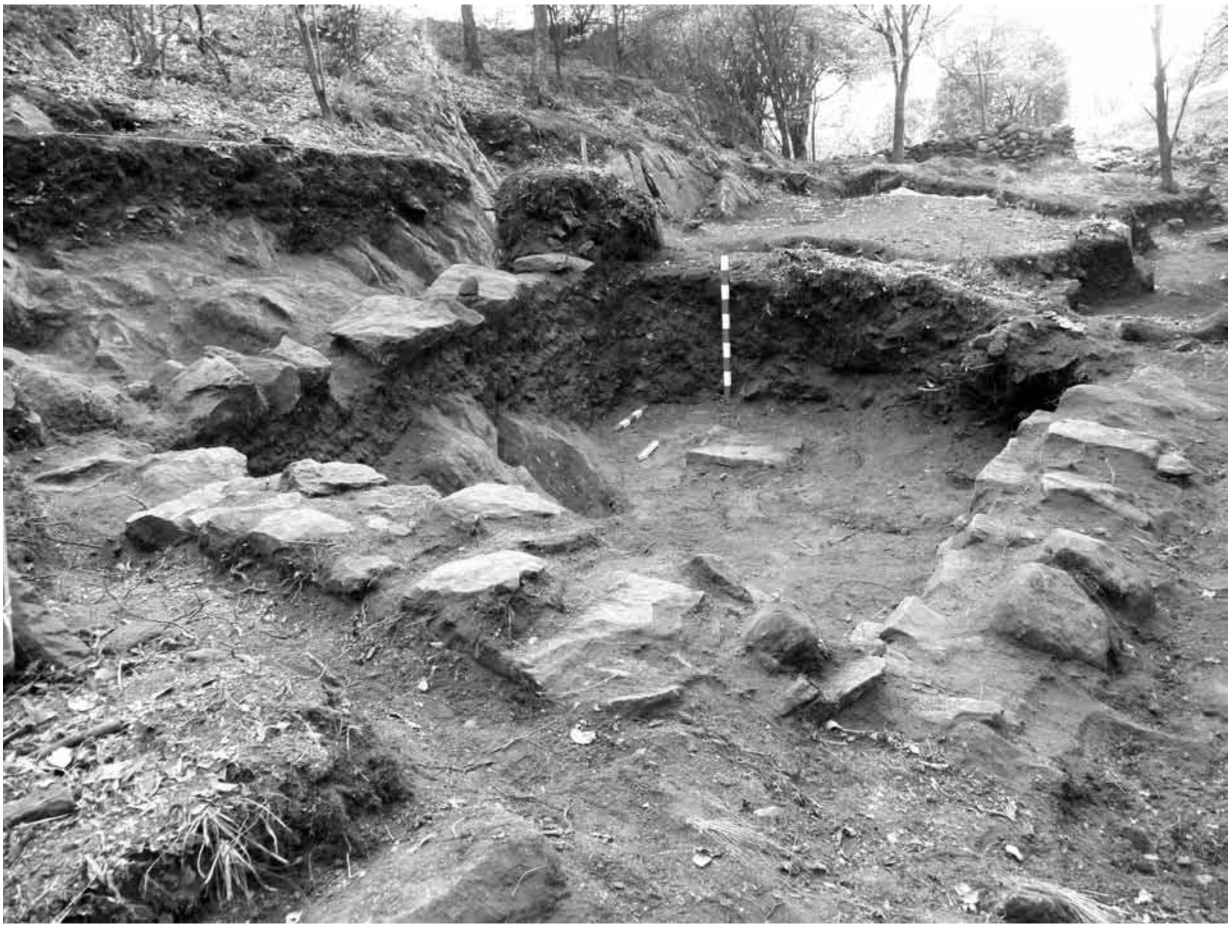

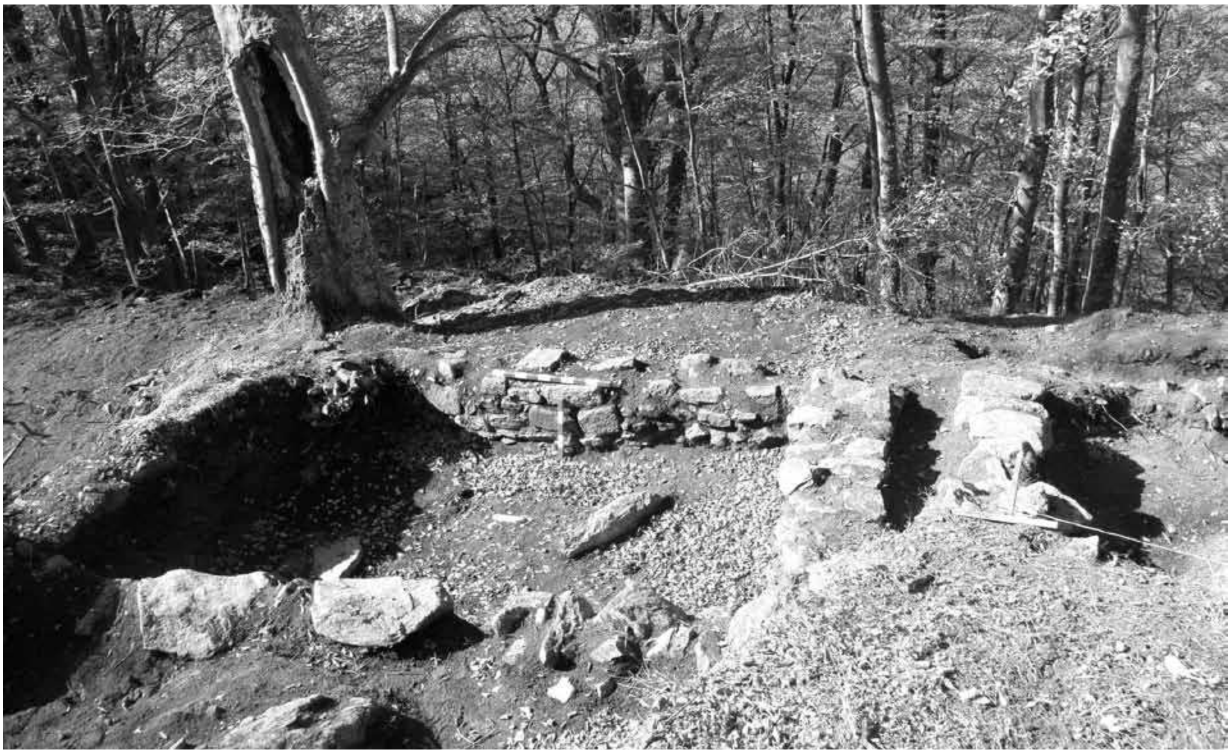

Обр. 14–15. Общ поглед към сграда №2.
Fig. 14–15. General view of building №2.

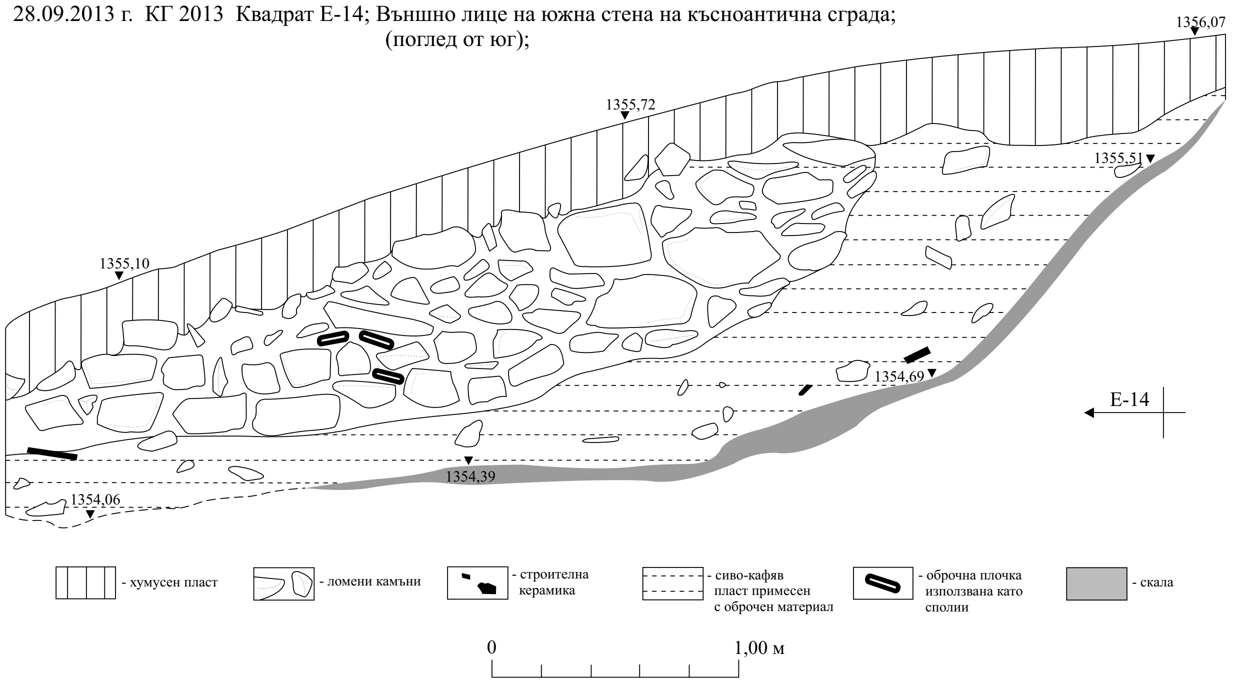
28.09.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-14; Външно лице на южна стена на късноантична сграда;
(поглед от юг);
1356,07
1355,72
1355,51
1355,10
1354,69
1354,39
1354,06
Е-14
- хумусен пласт
- ломени камъни
- строителна керамика
- сиво-кафяв пласт примесен с оброчен материал
- оброчна плочка използвана като сполии
- скала
0
1,00 м

Обр. 16. Външно лице на южната стена на сграда №2.
Fig. 16. Exterior face of the southern wall of building №2.

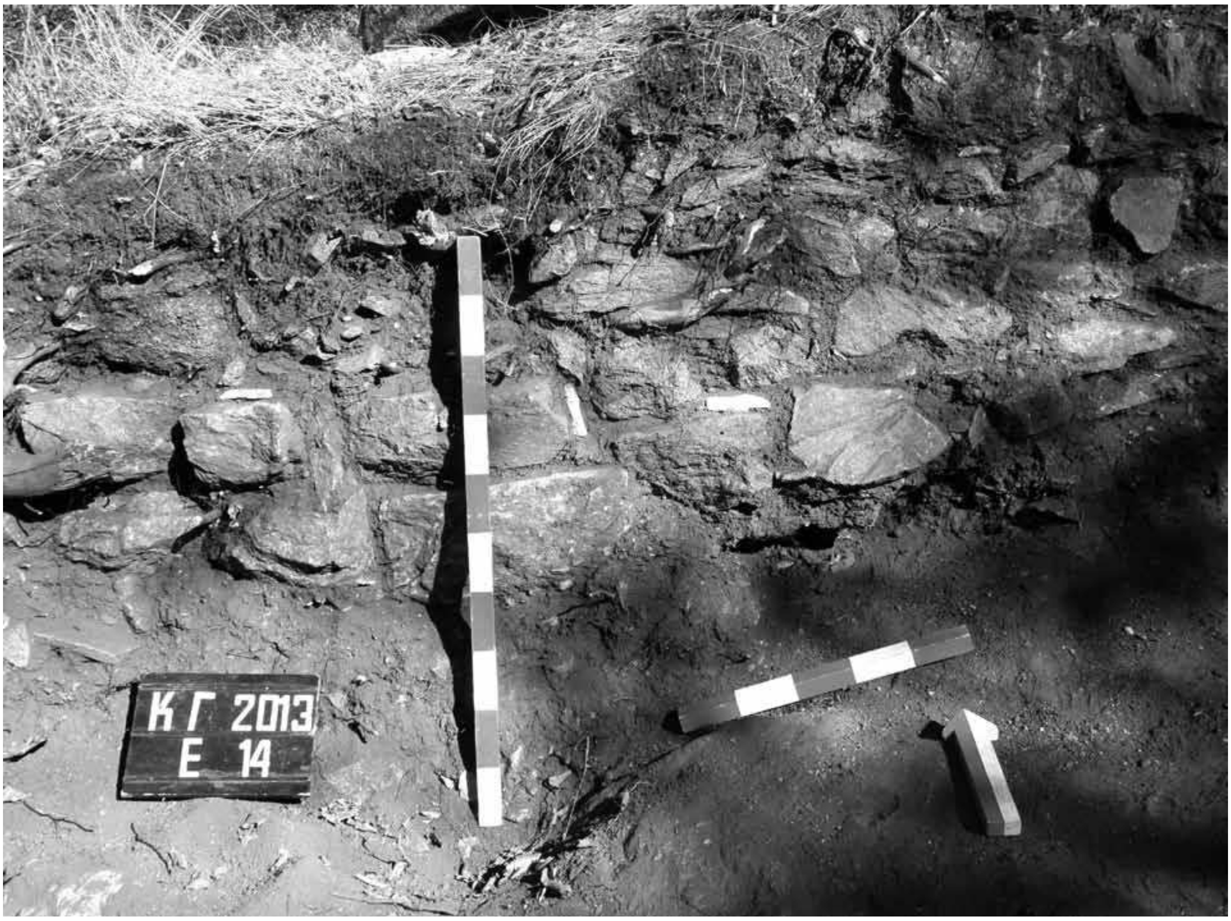

Обр. 17–18. Сполии от оброчни плочки в южния зид на сграда №2..
Fig. 17–18. Spolia of votive tablets in the southern wall of building №2.

18.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Е-22; Хоризонтален план;

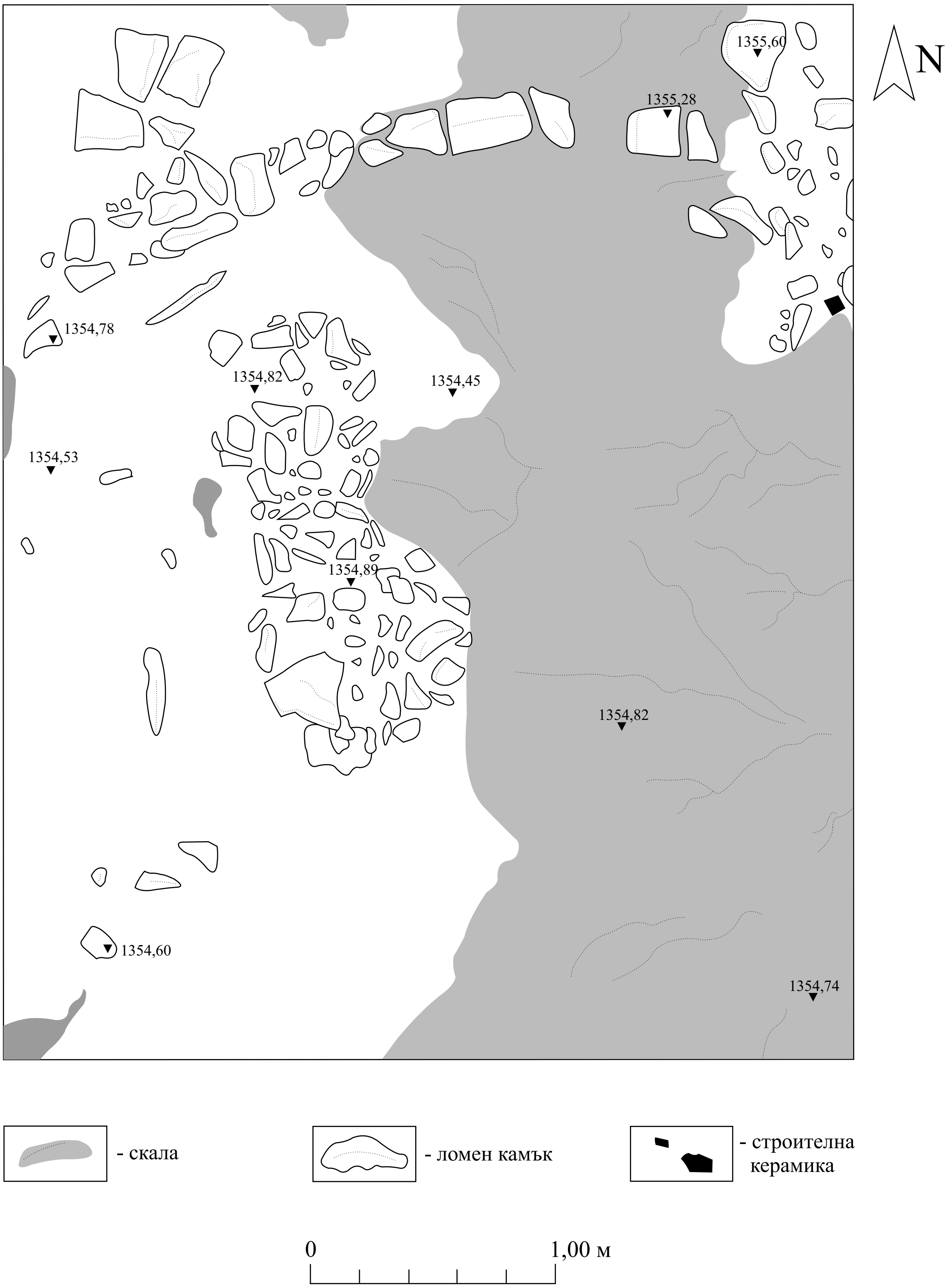
N
1355,60
1355,28
1354,78
1354,82
1354,45
1354,53
1354,89
1354,82
1354,60
1354,74
- скала
- ломен камък
- строителна керамика
0
1,00 м

Обр. 17–18. Сполии от оброчни плочки в южния зид на сграда №2.
Fig. 17–18. Spolia of votive tablets in the southern wall of building №2.

30.09.2013 г. КГ 2013 Квадрати Е-13 и Ж-13; Късноантична сграда № 3 (хоризонтален план);

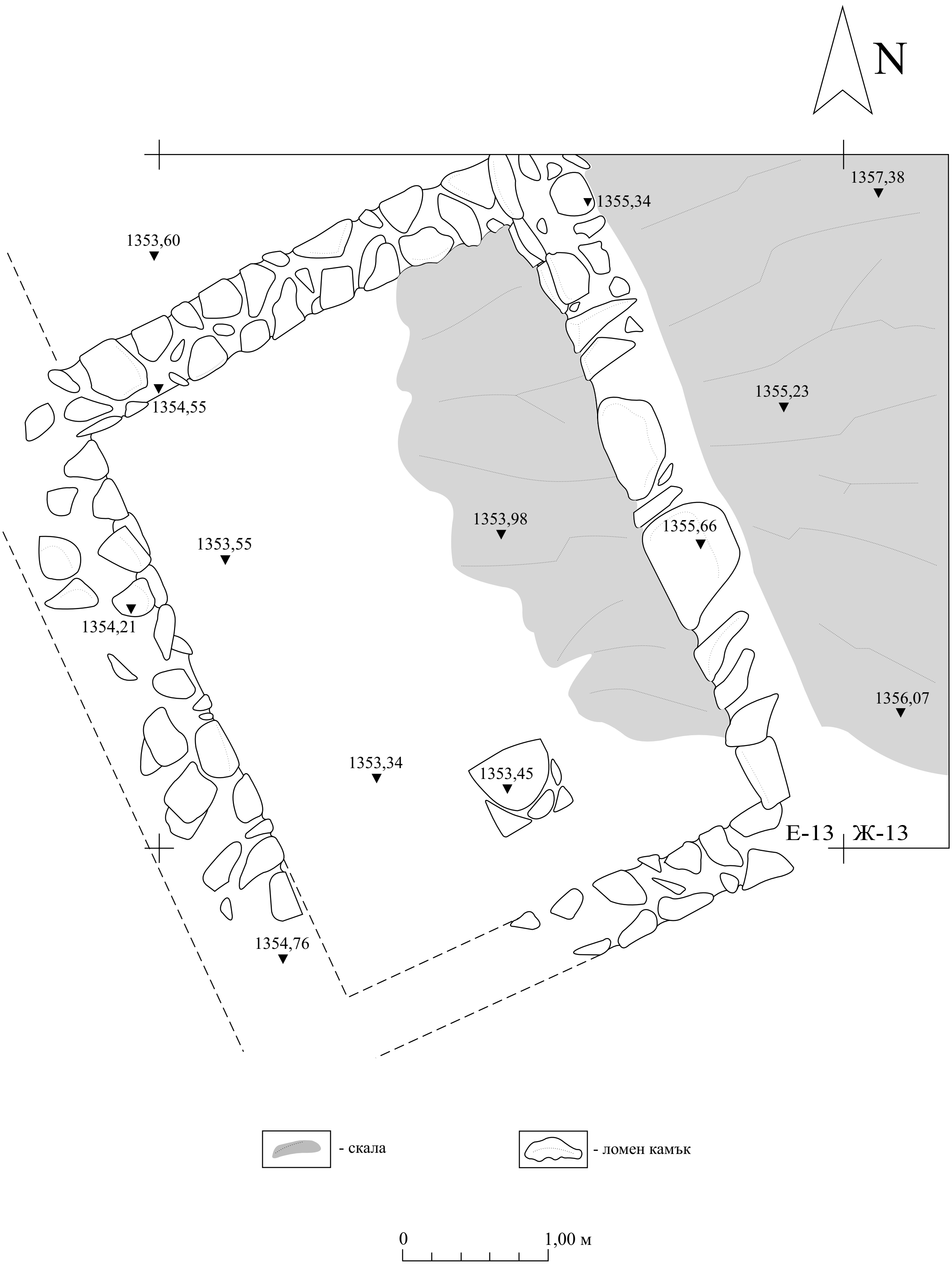
N
1357,38
1355,34
1353,60
1354,55
1355,23
1353,98
1355,66
1353,55
1354,21
1356,07
1353,34
1353,45
Е-13
Ж-13
1354,76
- скала
- ломен камък
0
1,00 м

Обр. 19. План на сграда №2.
Fig. 19. Layout of building №2.

5.10.2013 г. КГ 2013 Квадрати Д-12 и Е-12; Хоризонтален план на късноантична сграда № 3;

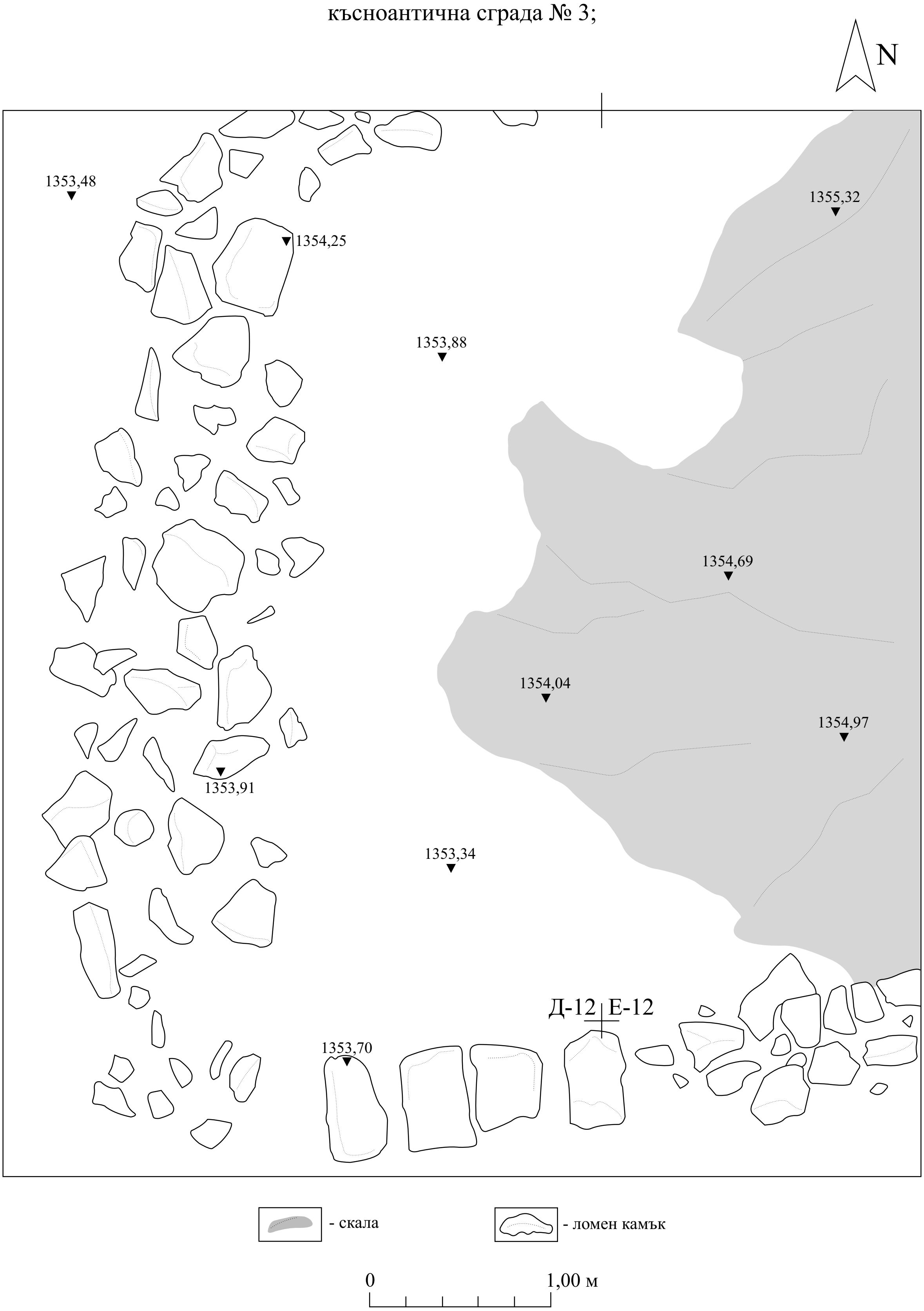
N
1353,48
1354,25
1355,32
1353,88
1354,69
1354,04
1354,97
1353,91
1353,34
1353,70
Д-12
Е-12
- скала
- ломен камък
0
1,00 м

Обр. 20. План на сграда №3.
Fig. 20. Layout of building №3.

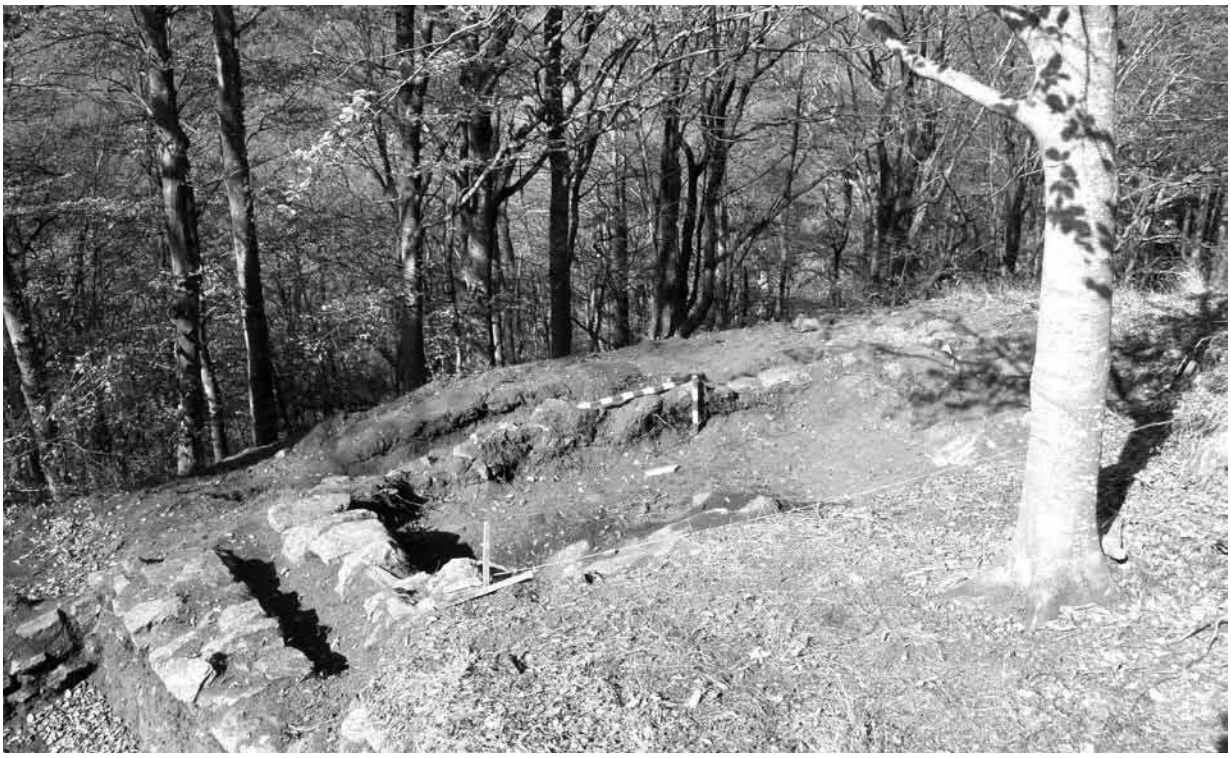

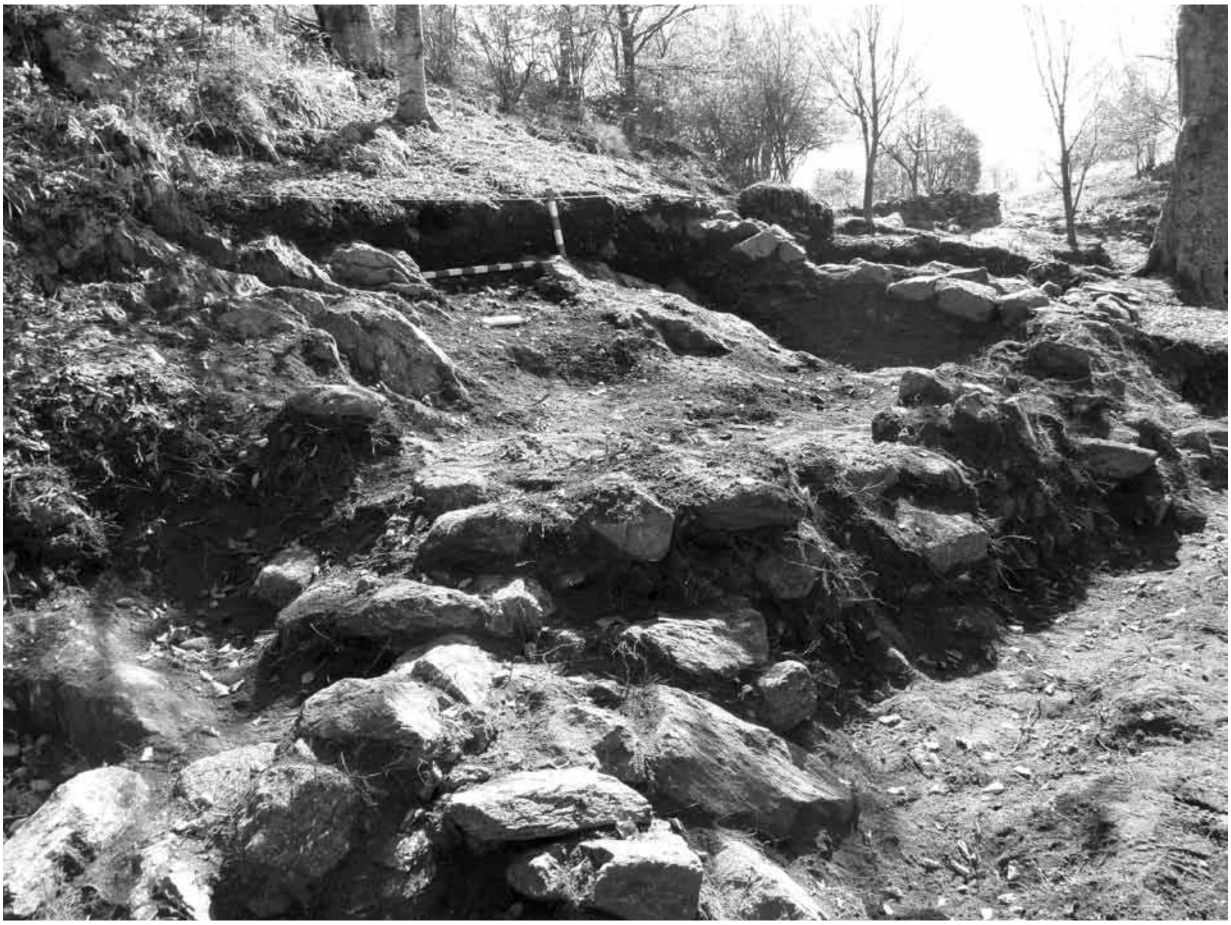

Обр. 21–22. Фотоси от сграда №3.
Fig. 21–22. Photographs of building №3.

8.10.2013 г. КГ 2013 Източна периферия на скално светилище на Зевс и Хера (хоризонтален план);

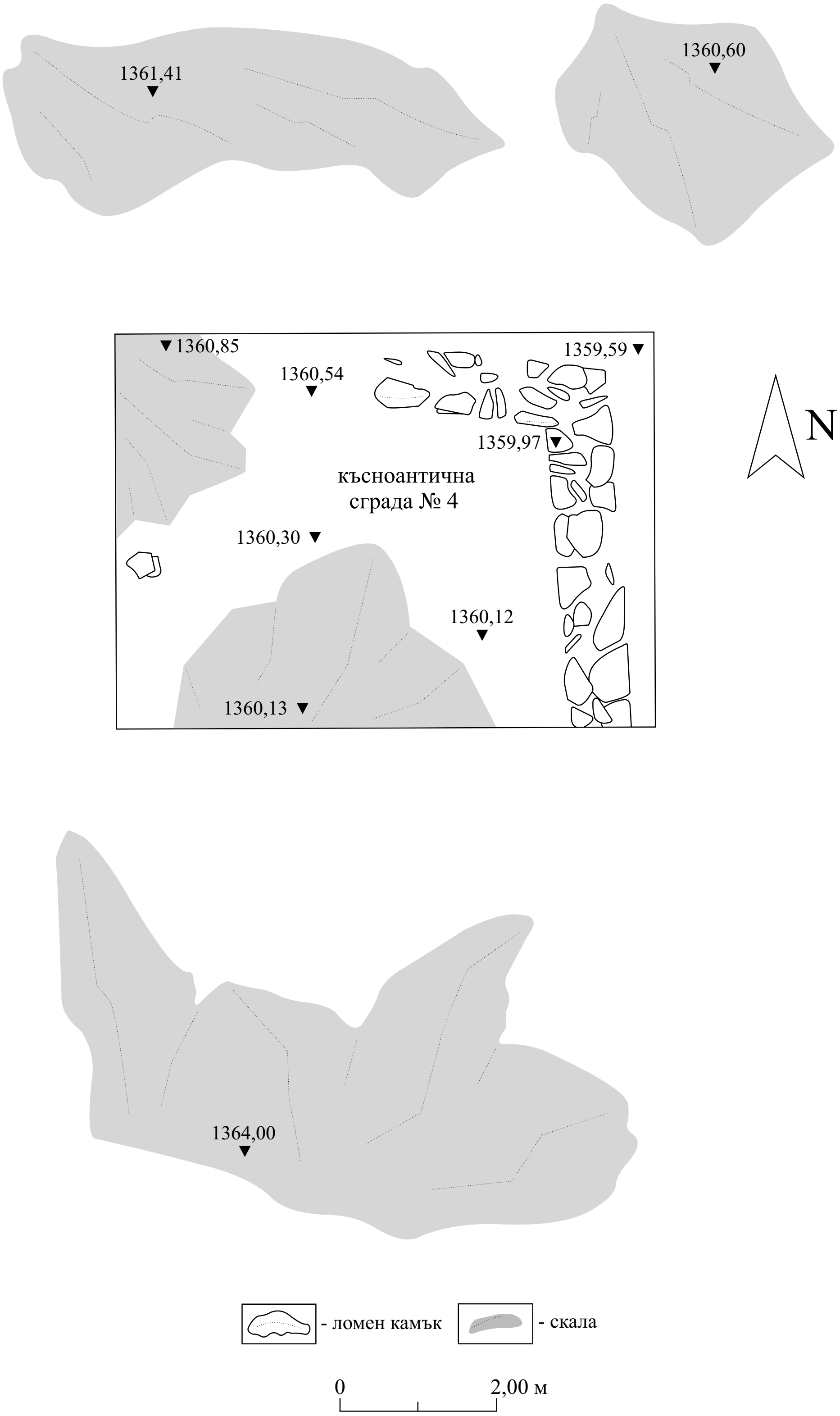
1361,41
1360,60
1360,85
1360,54
1359,59
1359,97
късноантична
сграда № 4
1360,30
1360,12
1360,13
N
1364,00
- ломен камък
- скала
0
2,00 м

Обр. 23. План на сграда №4.
Fig. 23. Layout of building №4.

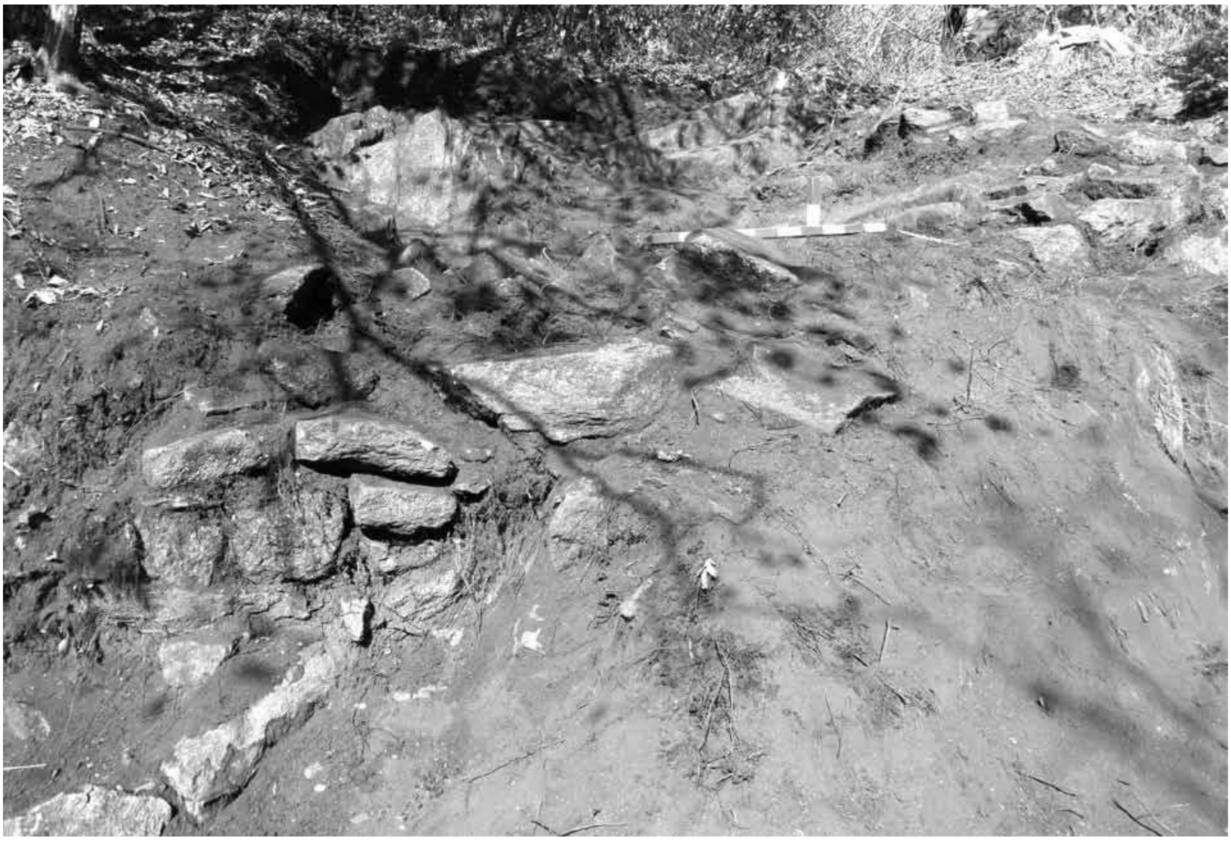

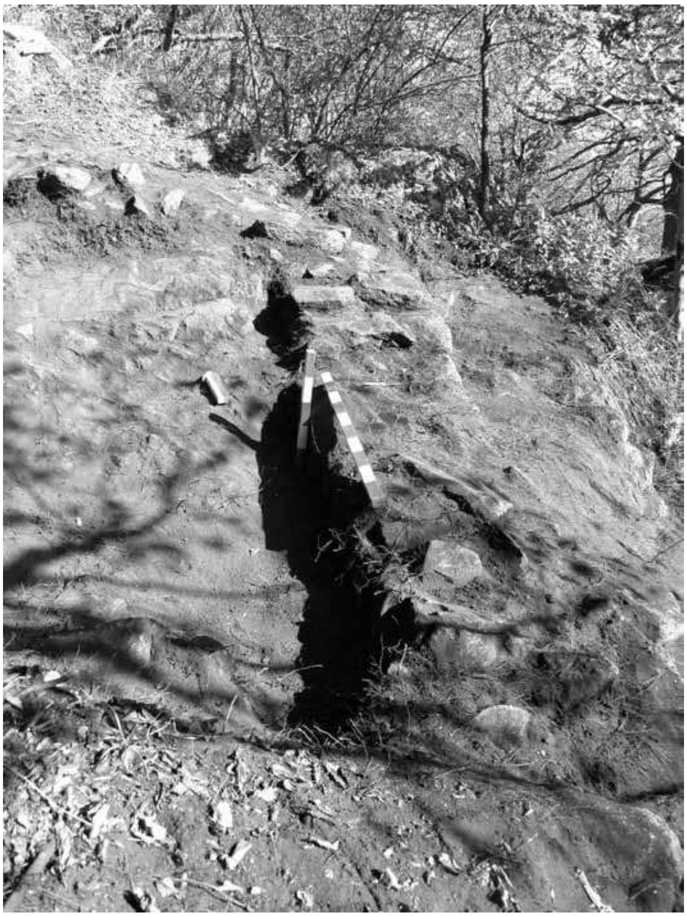

Обр. 24–25. Детайли от сграда №4.
Fig. 24–25. Details of building №4.

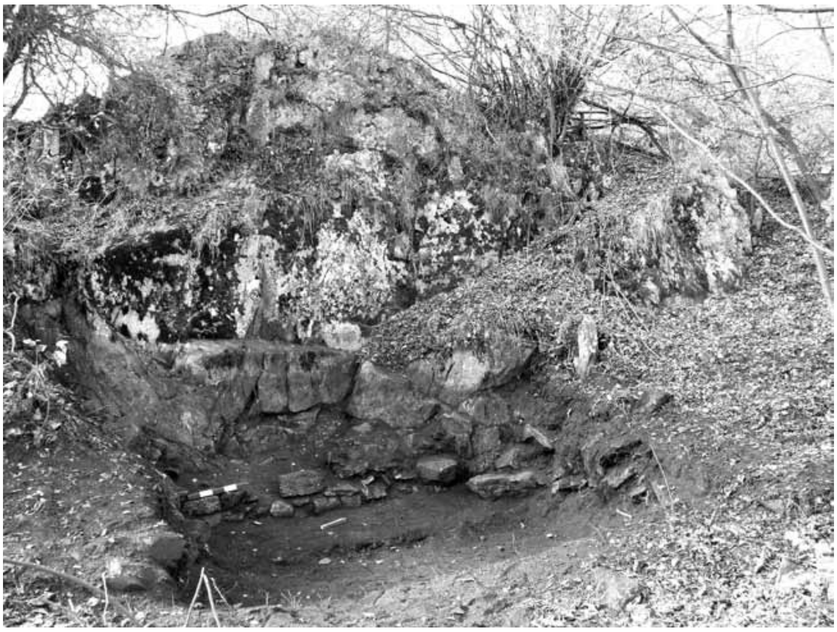

Обр. 26. Теренът на сграда №5.
Fig. 26. Terrain of building №5.

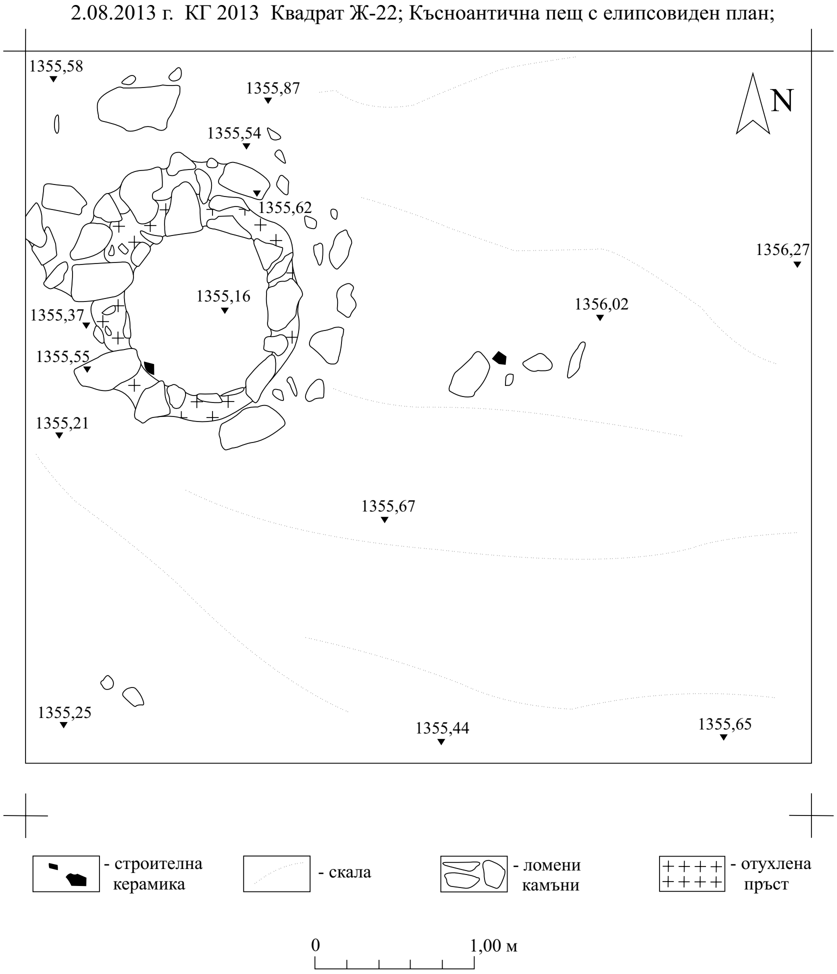

2.08.2013 г. КГ 2013 Квадрат Ж-22; Късноантична пещ с елипсовиден план;

N
1355,58
1355,87
1355,54
1355,62
1356,27
1355,16
1356,02
1355,37
1355,55
1355,21
1355,67
1355,25
1355,44
1355,65
- строителна керамика
- скала
- ломени камъни
- отухлена пръст
0
1,00 м

Обр. 27. Късноантично огнище в близост до раннотракийски храм в южния сектор на обекта.
Fig. 27. Late Antiquity fireplace near the early Thracian temple in the southern sector of the site.

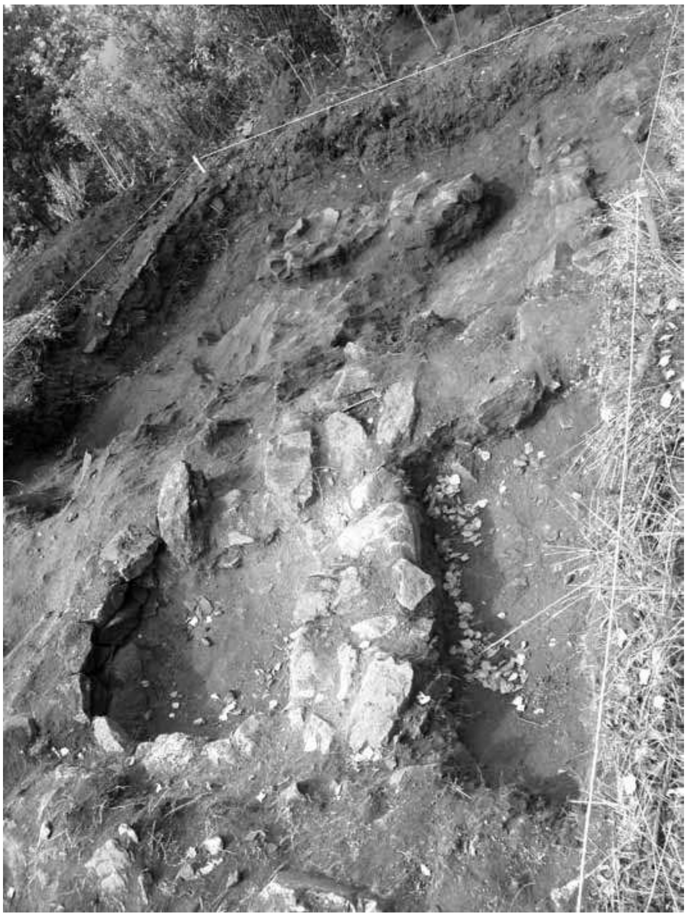

Обр. 28–29. Детайли от огнището.
Fig. 28–29. Details of the fireplace.

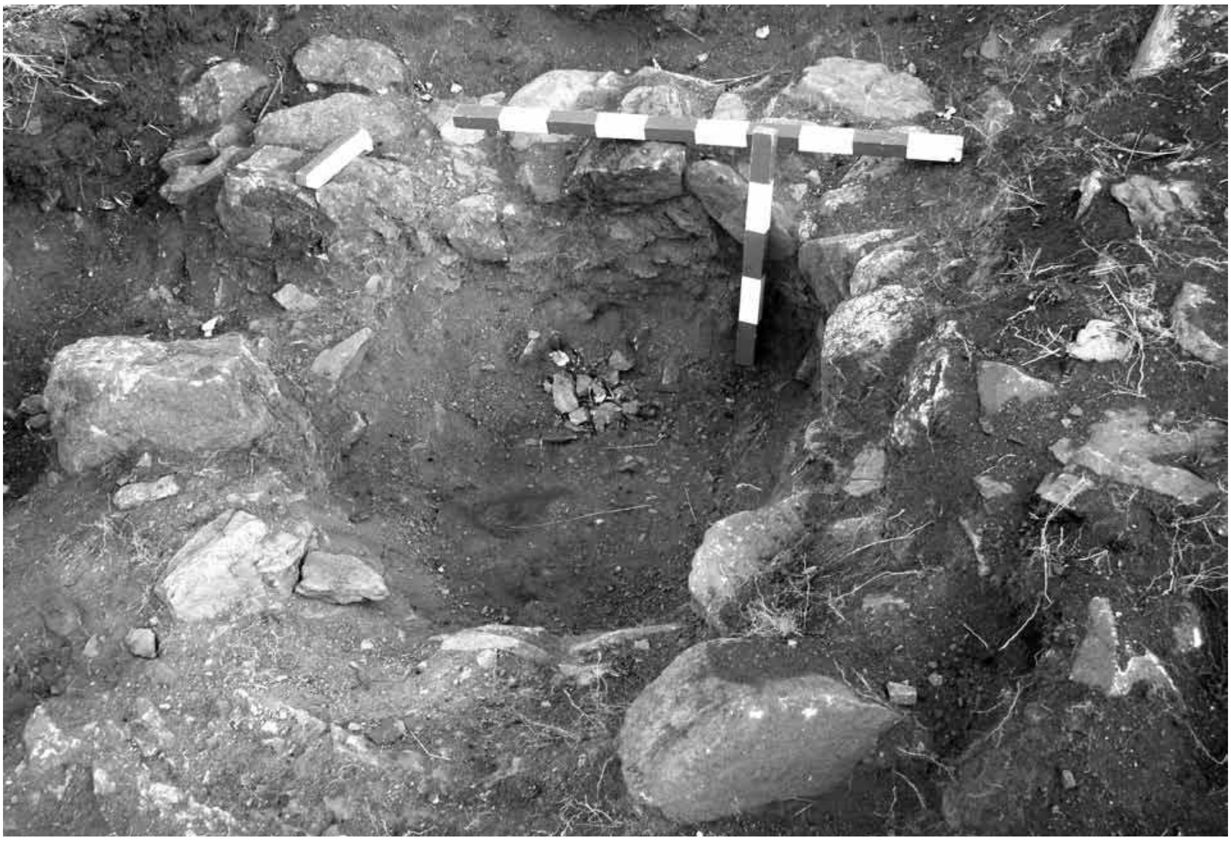

VI.

ГЛАВА 6.

ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ – ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОУЧВАНИЯТА И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Иван Христов

Проученото тракийско светилище на връх Кози грамади попада в категорията на т.нар. „светилища край върхове и скали“ (Домарадски 1994, 33–36; Домарадски 2002, 57–85), „светилища, разположени на планински върхове“, същевременно отдалечени от селища (Вълчев 2011) или „извънградски светилища“ – les sanctuaries extra urbains (Полиняк 2009, 71–83).

Във вертикалното райониране на тракийските земи върхът попада в екологичния пояс от 800 до 1700–1800 м н.в., в който по традиция са разположени рудобивните центрове, отделни укрепления и голям процент от култови места на траките. Районът е бил свързан освен с развито рударство, но и с дърводобив и подвижно скотовъдство – стопански отрасли, които се вписват сполучливо и в историческата география на Средна гора. Екологичният пояс до 1700 м н.в. се характеризира със строго фиксирани места на пътни артерии, обслужващи специфични скални светилища (Христов 1999, 186–187). Безспорно този вид светилища са сред най-популярните култови

CHAPTER 6.

THE THRACIAN SANCTUARY ON KOZI GRAMADI PEAK – A SUMMARY OF THE RESULTS AND INTERPRETATION

Ivan Hristov

The Thracian sanctuary on Kozi Gramadi falls into the category of the so-called “sanctuaries near peaks and rocks” (Домарадски 1994, 33–36; Домарадски 2002, 57–85), “sanctuaries located on mountain tops” and at the same time away from settlements (Вълчев 2011) or “non-urban sanctuaries – les sanctuaries extra–urbains” (Полиняк 2009, 71–83).

In the vertical division of the Thracian lands the peak falls within the ecological zone spanning from 800 m to 1700–1800 m asl, in which traditionally the Thracians’ ore-mining centers, fortifications and a large percentage of the cult places were situated. The area was associated not only with developed ore-mining, but also with logging and transhumant pastoralism – sectors that fit aptly in the historical geography of Sredna Gora. The ecological zone up to 1700 m altitude is characterized by strictly fixed locations of thoroughfares serving specific rock sanctuaries (Христов 1999, 186–187). Undoubtedly such sanctuaries were among the most popular religious sites in the interior of Thrace and the

обекти във вътрешността на Тракия и данните за тях и по-малките култови паметници край върхове и скали са най-обилни. Това се дължи на многобройните теренни обходи и експедиции след 60-те години на XX в. Впрочем, тяхната популярност в древна Тракия не е учудваща, ако се има предвид преобладаващите планински райони в земите на юг от Дунав.

За разпознаването на връх Кози грамади като светилище приемам следните критерии, сполучливо формулирани наскоро от Ив. Вълчев (Вълчев 2011, 4) и използвани в методиката на определяне на древни свети места от редица български изследователи:

1. Елементи на устройството и обособяването на свещеното пространство – природни феномени, граници, архитектура.

2. Присъствие на божеството – култово изображение, олтар, огнище.

3. Ритуали и оброчни дарове – релефи, колони, друг вид вотиви, утилитарни предмети с вторична вотивна функция, животински кости. Както стана ясно от изложението в основните глави на книгата, обектът на средногорския връх отговаря на изброените критерии за индентификация на култово място.

Под светилище разбираме и по-голямо свещенно пространство, в което са концентрирани няколко природни елемента, сред които видимо се откроява работата на човешка ръка (Domaradski 1994, 69). Изключително рядко, както е в случая с Кози грамади в планинските светилища, се открива „храм“, който според М. Домарадски може да се замени със синонима „хиерон“, който се среща в писмените извори след V в. пр. Хр. Другият термин от класическата древност е “мегарон”, подходящ за название предимно на култовите места в планините с кръгъл план. „Храмът“ в древна Тракия е характерен предимно за градските центрове и се изгражда през Елинистическата епоха.

Естествено, светилищата, разположени на планински върхове, не са изключение за античния свят, и ние познаваме десетки примери както от Елада, така и за западните

information about them and the smaller religious monuments near the peaks and rocks is most abundant. This is due to the numerous field expeditions and beats after the 60s of the 20th century. Actually, their popularity in ancient Thrace is not surprising if one considers the prevailing mountainous areas in the lands south of the Danube.

For the identification of Kozi Gramadi as a sanctuary I rely on the following criteria recently formulated successfully by Ivan Valchev (Вълчев 2011, 4) and used in the methodology for determining the ancient holy places by a number of Bulgarian researchers:

1. Elements of the structure and formation of the sacred space: natural phenomena, boundaries, architecture.

2. Presence of the deity: cult image, altar, fireplace.

3. Rituals and votive offerings: reliefs, columns, other types of votives, utilitarian objects with secondary votive function, animal bones. As it became clear from the presentation in the main chapters of the book, the site on Kozi Gramadi peak in Sredna Gora strictly meets the listed criteria for identification of a cult place.

By the term sanctuary we designate also a larger sacred space, in which several natural elements are concentrated, among them clearly stands out the work of human hands (Domaradski 1994.69). Extremely rarely, as is the case on Kozi Gramadi, the mountain sanctuaries possessed a “temple”, which according to M. Domaradski may be replaced by the synonym “*hieron*” as it appears in the written sources after the 5th century BC. The other term from the classical antiquity is “megaron”, appropriate to define primarily the cult places in the mountains with a circular plan. The “Temple” in ancient Thrace was a characteristic mainly of the urban centers and occurred during the Hellenistic era.

Naturally, the sanctuaries located on mountain peaks were no exception in the ancient world and we know of dozens of examples during the Roman era both from Hellas and the western parts of the continent.

части на континента през римската епоха.

В сравнително финалния етап от проучванията може да се напише категорично, че на връх Кози грамади първоначално е било изградено голямо тракийско светилище още през втора фаза на раннножелязната епоха (VIII–VI в. пр. Хр.). В основата си то може да бъде назовано скално предвид особеностите на терена във връхната част на Кози грамади. Светилището може да бъде разглеждано в два аспекта:

1. Оградено свещенно пространство на площ близо 10 дка.

2. Почитан цялостно планински масив, включващ всички склонове на върха и отделни скали със скални изсичания. Впрочем, самият връх Кози грамади, който се откроява от километри, е с форма на скална пирамида привличаща слънчевите лъчи. Тази скална форма, наблюдавана и до днес от километри разстояние от Хисарско, Пловдивско и Карловско, се вписва отлично в символиката на планината. Тази символика е била обект на преклонение от всички индоевропейските народи и в частност на тракийския (Домарадски 1995, 34). Така следва да обясним и факта, че култовите места, разположени по възвишения или край скали, се намират в равнинните райони на Тракия, но често с форма имитираща тази на планината.

Една от особеностите на светилището на връх Кози грамади е, че още през ранножелязната епоха то не стои изолирано от други еднотипни култови места. Доказано е, че около върха през втора фаза на ранножелязната епоха се наблюдава цял пръстен от скални светилища, локализирани на връх Сборови грамади, Алексица, вероятно в най-ранните пластове под владетелската резиденция на югоизточния склон на Кози грамади, на връх Фенера, връх Марков камък и др..

Преустройството на светилището се осъществява през V в. пр. Хр., като не е изключен континюитет с предходната епоха. Тогава то е оградено със стена от големи, добре обработени блокове. Стената е от-

At the relatively final stage of the studies we can explicitly state that Kozi Gramadi was originally a large Thracian sanctuary built during the second phase of the Early Iron Age (8th–6th century BC). Basically it can be called rock sanctuary given the particularities of the terrain atop Kozi Gramadi. The sanctuary can be seen in two aspects:

1. Surrounded sacred space area of approximately 10 decares.

2. Complexly worshipped mountain range covering the entire slopes of the peak and separate rocks with rock cuts. Besides, Kozi Gramadi itself stands out from miles away and is a pyramid shaped rocky peak absorbing the sun rays. This rock formation seen even today from the regions of Hisarya, Plovdiv and Karlovo, which are miles away from it, fits perfectly in the symbolity of the mountain. This symbolism was an object of veneration to all Indo-European peoples, and in particular to the Thracians (Домарадски 1995, 34). This should explain the fact that the religious sites in the plain areas of Thrace were located on hills or close to cliffs, frequently imitating the mountain by their shape.

One of the specific features of the sanctuary on Kozi Gramadi is that even in the early Iron Age, it did not stand in isolation from other identical places of worship. It has been shown that around the peak in the second phase of the Early Iron Age there was a ring of rock sanctuaries (localized on Sborovi Gramadi peak, Aleksitsa and probably in the earliest layers under the royal residence on the southeastern slope of Kozi Gramadi, on the peaks of Fenera and Markov Kamak, etc.).

The reconstruction of the sanctuary took place in the 5th century BC, not excluding an uninterrupted flow from the previous period. Then it was surrounded with a wall of large well-shaped blocks. The wall was perfectly accentuated by representative architecture (flawlessly built exterior face) in the east and west of the southern sector. In this part the wall enclosed all the most important components of the sanctuary on an area of approximately 2 decares. The sacred space (τέμενος)

лично подчертана посредством представителна архитектура (перфекто изградено външно лице) от изток и запад на южния сектор. В тази си част тя загражда всички най-важни компоненти на светилището на площ приблизително на 2 дка. Свещеното простронство (τέμενος) очевидно е ситуирано около най-високота част на върха (т.нар. централен сектор) и споменатия южен сектор. През всички исторически епохи тук са концентнирирани храмове и отделни по-малки ритуални структури. На север стената плавно преминава в по-непретенциозна зидария на калова спойка от подребни ломени камъни, и очевидно използването на северния, твърде неблагоприятен за обитаване от климатична гледна точка, склон е било свързано с подстъпа към светилището. Не бива да се забравя, че всъщност едиствения по-лек достъп към върха е от северозапад, където са документирани останки от древен път, достигащ в крайната си точка северозападния участък от стената. Цялостната площ на светилището на връх Кози грамади чрез маркирането посредством стената достига 10 дка.

В гръцките светилища най-често теменосът е обособен именно чрез стена – περίβολος, практика вероятно синхронно развивана и при траките. В Предримска Тракия някои скалните обекти представляват отделни скални върхове, при които са регистрирани малки по площ тераси, покрити със землен насип, и може да се спомене, че при тях се забелязват оградни зидове, които маркират култовата площ. Оградните зидове представляват обикновени натрупвания от ломени камъни без определена подредба и спойка. Често формата на огражденията е кръгла или елипсовидна и напомня твърде точно описанията на теменоса, който е споменат в писмените извори от Херодот до Павзаний. Каменните кръгове засега са открити в Родопите, Странджа, Разградско, Стара планина (Кисьов 1990, 66; Фол 1993, 60–62, Нехризов 1994, 91–92; Христов 1997, 5–14). Широкият им ареал на разпространение говори, че са характерна

was obviously situated both around the highest part of the peak (the so-called central sector) and the said southern sector. Throughout history there was a concentration of temples and separate smaller ritual structures. To the north, the wall segues into a modest masonry of smaller stones and mud; obviously the use of the too unfavorable for occupation by climatic point of view northern slope was connected with the access to the sanctuary. We should not forget that actually the only easier access to the top is from the northwest, where we documented the remains of an ancient road reaching at its final point the northwestern section of the wall. The overall area of the sanctuary on Kozi Gramadi marked by the wall is up to 10 decares.

In the Greek sanctuaries, the temenos most often is separated by a wall – περίβολος, a practice probably synchronously developed by the Thracians as well. In pre-Roman Thrace some rock sites were just separate rock peaks, at which we registered small area terraces, covered by earthwork, where fencing walls that marked the sacred area occurred. Fences were usually accumulations of broken stones without a specific layout and bond. Often their form is round or elliptical and reminds very precisely the description of the temenos, as mentioned in the written sources from Herodotus to Pausanias. For now, the stone circles were found in the Rhodopes, Strandzha, Razgrad, Stara Planina (Кисьов 1990, 66; Фол 1993, 60 to 62, Нехризов 1994, 91 to 92, 1997, Христов, 5–14). Their wide range of distribution indicates that they were an integral part of the cult territory of the mountain sanctuaries. The diameter of the sanctuary with circular layouts ranged from 10 to 30 meters. These sites date from the Late Bronze Age to the 5th–4th century BC.

In the pre-Roman era, specific fence walls marked the following cult sites: the sanctuary on the peak of Zagrad (1345 m asl, near the village of Zabardo, Chepelare region (Кисьов, Давидова, 2008, 193–195), the sanctuary of Ostrets, Velingrad region

част от култовата територия на планинските светилища. Диаметърът на светилищата с кръгъл план варира от 10 до 30 метра. Датировката на въпросните обекти е от късно бронзова епоха до V–IV в. пр. Хр.

В предримската епоха със специфични оградни зидове са маркирани и следните култови обекти – светилището на връх Зaград (1345 м н.в.; до село Забърдо, община Чепеларе (Кисьов, Давидова 2008, 193–195); при светилището на връх Острец (1369 м н.в.), Велинградско (Домарадски 1994а, 127–128; Гергова, Салкин, Байраков 2010, 185); светилището на връх Карабурун, Смолянско (Бориславов, Думанов 2008, 142); някои скални светилища в Сливенско (Бънов, Демирев 1991, 155–160); култовия комплекс върху възвишението Камен рид в „Сборяново“ (Гергова 1990, 66–67); светилището при Храброво в Добруджа (Торбатов 2004, 81) и редица други.

Тук трябва да напишем категорично, че причината одриските владетели да построят укрепена владетелска резиденция в подножието на върха е именно съществуването на голямото светилище на високото. Другата причина се крие и в традицията в този район на Същинска Средна гора да има определена концентрация на светилища, които още по времето на управлението на Котис I са били в основата на замисъл на изграждане на ранна отбранителна структура (кула), а впоследствие на голяма резиденция при неговите наследници.

Всъщност огромният култов обект на върха се явява липсващ в хронологически аспект елемент от цялостното усвояване на масива.

През IV в. пр. Хр. светилището просъществува синхронно с резиденцията. Връзката светилище–резиденция е осъществена посредством широк път, който се спуска от върха към югоизточното подножие на Кози грамади. Най-късно датираните предримски материали на билната част на връх Кози грамади са от бронзови монети от времето на управление на Антигон Гонат (277–239 г. пр. Хр.) (Христов 2006, 90; Христов 2011,

(1369 m asl) (Домарадски 1994, 127–128; Гергова, Салкин, Байраков 2010, 185), the sanctuary on Karaburun peak, Smolyan region (Бориславов, Думанов 2008, 142), some rock sanctuaries in the region of Sliven (Бънов, Демирев 1991, 155–160), the cult complex on the hill of Kamen Rid in “Sboryanovo“ (Гергова 1990, 66–67), the sanctuary near Hrabrovo in Dobrudzha (Торбатов 2004, 81) and many others.

We should definitely state here that the reason for which the Odrysian rulers built a fortified royal residence at the foot of the peak was the existence of a large sanctuary on the peak. The other reason lies in that traditionally in this region of Sredna Gora there was a certain concentration of sanctuaries that even in the reign of Kotys I were at the heart of a design to build up an early defensive structure (a tower), and subsequently by his successors a large residence.

Actually, in chronological aspect the huge cult site on Kozi Gramadi is the missing element of the overall utilization of the massif.

In the 4th century BC, the sanctuary existed synchronously with the residence. The connection sanctuary – residence was accomplished through a wide road that used to descend from the top to the southeastern foot of Kozi Gramadi. The pre-Roman materials of latest dating, found on the ridge of Kozi Gramadi, are bronze coins from the time of Antigonus Gonatas (277–239 BC) (Христов 2006, 90, Христов 2011, 40, кат №14) and preceding a pierced bronze coin of Seuthes III (around 320/315–310 BC). This means that nearly six decades after the development of the political center in the southeastern slope of the peak had been interrupted, the sanctuary on the top went on functioning in one form or another. It should be noted here that the peak continued to be frequented, in my opinion, for purely religious considerations during the 1st century BC as well. The concealed occasional silver Republican denarii and the collective finds in the rock crevices can serve as a proof of this suggestion. The

40, кат №14) и предхождащи от пробита бронзова монета на Севт III (ок. 320/315–310 г. пр. Хр.). Това означава, че близо 6 десетилетия след прекъсване развитието на политическия център в югоизточия скат на върха светилището функционира под една или друга форма. Тук следва да припомним, че върхът е посещаван, според мен, по чисто религиозни съображения и през I в. пр. Хр. Доказателството за това са укритите както единични сребърни републикански денарии, така и колективните находки в цепнатините на скалите. Най-ранните сребърни римски монети са с надпис на L. Titurius L. F. Sabinus от 89 г. пр. Хр. (Христов 2011, 37).

Друг неизяснен въпрос обаче е защо тези материали не се откриват в пластовете на върха, които в повечето случаи са затворени комплекси?

Като близки паралели на средногорското светилище може да се посочат проучените цялостно или частично светилища връх Бабяшка чука при Бабяк, Светилище на връх Острец при Велинград и Светилище на връх Циганско градище край Мочуря, Рудоземско. Всички те са разположени в Родопите, където проучваните на култови места на траките са най-многобройни.

Наличието на ранна култова постройка (храм?) е регистрирано по подобие на Този грамади при връх Циганско градище. К. Кисьов предполага, че в северозападната част на върха, по подобие на светилището при с. Старцево, в периода IV – края на II в. пр. Хр. е съществувала храмова сграда с дървена конструкция, опожарена около I в. пр. Хр. И тук функционирането на светилището продължава и през римската епоха вероятно до края на IV в. (Кисьов 2008, 152–154).

Като разположение, култови практики и почитане на олимпийските богове найблизо до средногорското светилище се доближава това при Бабяк.

Независимо от посочените паралели с други обекти в България, светилището на връх Този грамади остава единствения планински култов обект в България, попадащ в

earliest Roman silver coins bear the inscription of L. Titurius L. F. Sabinus from 89 BC. (Христов 2011, 37).

Another unanswered question is why these materials are not found in the top layers on the peak, which in most cases are closed complexes.

As close parallels of the Sredna Gora sanctuary we can specify the fully or partially studied sanctuaries on the peaks of Babyashka Chuka at Babyak, Ostrets at Velingrad and of Tzigansko Gradishte near Mochurya, Rudozem region. All are located in the Rhodopes where the explored cult places of the Thracians are most numerous.

The occurrence of an early religious building (temple?) like that on Kozi Gramadi was registered also on Tzigansko Gradishte peak. K. Kisyov suggested that in the northwestern part of the peak, like the sanctuary near the village of Startsevo, in the period between the 4th and the end of the 2nd centuries BC there existed a temple building with wooden structure, burnt around the 1st century BC. Here again the sanctuary continued to function in Roman times probably until the end of the 4th century (Кисьов 2008, 152–154).

By location, religious practices and worship of the Olympian gods the sanctuary of Babyak is of the closest similarity to that on Kozi Gramadi peak.

Despite the parallels with other sites in Bulgaria, the sanctuary on Kozi Gramadi remains the only mountain cult site in Bulgaria that was within a residential complex from the time of the Odrysian Kingdom and previous to the campaigns of the Macedonian kings in the interior of Thrace.

Outside contemporary Bulgaria parallels can be searched for in some residences near Hieoron Oros on the Marmara Sea (Порожанов 2011, 83–90; Порожанов 2012, 318–322), and the residence (royal city) with a sanctuary in ancient Bizye (Стоянов Т. 1984; Velkov V. 1978, 174–181; Porozhanov K. 2009, 255–170).

The continuity of the cult place on Kozi рамките на резидинциален комплекс от времето на одриското царство преди походите на македонските царе във вътрешността на Тракия.

Извън границите на съвременна България паралели могат да бъдат търсени при някои резиденции в района на Хиеорон Орос край Мраморно море (Порожанов 2011, 83–90; Порожанов 2012, 318–322), и резиденцията (царски град) със светилище в древна Бизия (Стоянов 1984; Velkov 1978, 174–181; Porozhanov 2009, 255–170).

Приемствеността в култовото място на Кози грамади се долавя през по-късните епохи чрез голямото количество оброчни плочки и финалния етап през ранното християнство посредством изграждането върху най-високата точка на малка еднокорабна църква.

Няма да е пресилено да се напише, че проученото светилище на Зевс и Хера е сред най-големите в тракийските земи предвид площта, в която се откриват вотивите и техния внушителен брой от 160 паметника, представени с 9 типа релефи.

По географски и религиозен принцип то се вписва сполучливо в зоната на разпространение на светилища, в които е почитана олимпийската двойка. Припомням, че култът към Зевс и Хера намира разпространение основно в земите западно от Филипопол, и в общи линии съвпада с популярността на Асклепиевия култ. Според Ив. Вълчев регистрираните светилища са основно в градските територии на Филипопол, Сердика и Пауталия. Светилища на Зевс и Хера се откриват и в Сердикийската територия, в това число и върху отделни възвишения северно от Хемус (Вълчев 2011).

За разлика от други обекти, където скалата не е сред водещите топографски елементи в устройството на извънградските светилища в римска Тракия, светилището на връх Кози грамади през римската епоха е предимно скално без наличието на определена храмова архитектура – нещо, което е сторено, както описах, за по-ранни столетия.

Въз основа на анализа на монетния ма-

Gramadi in the later periods is implied by the large amount of votive tablets and in its final stage the connection with the early Christianity – by the creation of a small single-nave church on the highest point of the peak.

It is not exaggeration to say that the researched sanctuary of Zeus and Hera is one of the largest in the Thracian lands given the area in which the votive items were found and the impressive amount of 160 monuments presented by nine types of reliefs.

In geographical and religious aspect, the sanctuary fits aptly in the distribution area of sanctuaries in which the Olympian couple was honored. I should say again that the cult of Zeus and Hera spread mainly in the lands west of Philippopolis and roughly coincided with the popularity of the cult of Asclepius. According to Ivan Valtchev, the documented sanctuaries were mostly in the urban areas of Philippopolis, Serdica and Pautalia. Sanctuaries of Zeus and Hera were discovered in the Serdica territory as well as on separate hills north of Hemus (Вълчев 2011).

Unlike other sites where the rock is not among the leading topographical features in the structure of the rural sanctuaries in Roman Thrace, that on Kozi Gramadi was in the Roman period mostly a rock sanctuary without presence of a certain temple architecture, something that existed in the earlier centuries which I have already described.

Based on the analysis of the coin material synchronous with the analysis of the ceramics, clay lamps and specificities of the preserved inscriptions on some tablets, we can assume that the sanctuary was used throughout the entire 3rd century and its flourish occurred immediately after the Gothic invasion in the middle of the 3rd century. This is a peculiarity if we take into account the thesis imposed in the scholarly literature that the mass production of votive reliefs took place at the end of the 2nd and early in the 3rd century and that after the Gothic invasion in the middle of the 3rd century their distribution was sharply reduced

териал синхронно с анализа на керамиката, глинените лампи и особеностите на запазените надписи върху някои плочки можем да поставим използването на светилището през целия III в, като неговият разцвет настъпва веднага след готските нашествия в средата на III в. Това е една особеност предвид наложената в научната книжнина теза, че масовото производство на вотивни релефи се отнася към края на II и първата половина на III в, като след готските нашествия в средата на III в. разпространението им рязко намалява (Oppermann 2006, 1, 51, 314). Според някои изследователи обаче изработването на оброчни плочки продължава и през IV в. (Kazarow 1938, 11; Венедиков 1952, 211; Ботева 2008а, 214–220; Boteva 2011, 87–94). Людмил Вагалински допуска, че отделни оброчни плочки се датират дори в края на IV – началото на V в. (Vagalinski 1997, 46–50).

Според мен използването на цели оброчни плочки на Този грамади в най-добрия случай трае до началото на IV в. В сферата на свръхинтерпретацията, позовавайки се на анализа на монети със специфични реверсни изображения тип „IOVI CONSERVATORI“, можем да допуснем, че най-късната година на използване на цели вотиви е 324 г.

Между впрочем, тази година се вписва правдоподобно в историческия ход на събитията. Както е добре известно, Миланският едикт на Константин I и Лициний от 313 г. гарантира равноправие на всички религии в Римската империя и дава „отсрочка“ в късното изповядване на езически култове. Трябва да се има предвид, че светилището и изобщо диоцезът Тракия се намира по това време под управлението на езичника Лициний I и е владяно до последно до елиминирането му от властта в края на 324 г. Както сполучливо пише С. Торбатов за свободно разпространение на християнството в контролираните от Лициний I и Лициний II по тези земи, а още повече – за толериране на посегателства на войнстващите адепти на новата религия върху паметниците на ези-

(Oppermann 2006, 1, 51, 314). According to some researchers, however, the production of votive tablets continued in the 4th century as well (Kazarow1938, 11; Венедиков 1952, 211; Boteva 2008a, 214–220; Boteva 2011, 87–94). Lyudmil Vagalinski assumes that individual votive tablets even date from the end of the 4th – the beginning of the 5th century (Vagalinski 1997, 46–50).

In my opinion, the use of intact votive tablets on Kozi Gramadi continued at the best until the beginning of the 4th c. In the field of the over- interpretation, relying on the analysis of coins with specific reverse image type IOVI CONSERVATORI, we can assume that 324 was the most recent year in which intact votive tablets were used.

By the way, that year fits plausibly in the historical course of events. As is well known, the Edict of Milan from 313 co-authored by Constantine I and Licinius ensured equality of all religions in the Roman Empire and granted a “delay” to the later manifestation of pagan cults. It should be borne in mind that the sanctuary and the diocese of Thracia were at the time under the authority of the pagan Licinius I and was ruled by him until he was deprived of power and executed at the end of 324. As Torbatov wrote the free spreading of Christianity in the lands controlled by Licinius I and Licinius II, and even more – the tolerance toward the attacks of the militant adepts of the new religion on monuments of the pagan cult, is naturally out of the question before the second quarter of the 4th century (Торбатов 2013, 163). It was then that a number of pagan shrines in the provinces of Thracia, Upper and Lower Moesia were intentionally destroyed.

By the end of the century when the dedicants ceased to place votives on the rocks there emerged a ritual practice at the base of which lay the reminiscence of the sacred rocky place. The rituals were maintained only by placing hundreds of bronze coins in the rock crevices; the latest of the coins bear the image of the Emperor Theodosius I and his sons. Basically this was some development

ческия култ, съвсем естествено не може да става и дума преди началото на втората четвърт на IV в. (Торбатов 2013, 163). Именно тогава преднамерено са унищожени редица езически светилища – както в провинция Тракия, така и в двете Мизии.

До края на столетието, когато вече е преустановено поставянето на вотиви върху скалите, имаме налице обредна практика, в чиято основа стои споменът към святото скално място. Ритуалите са продължени единствено чрез поставянето в скалните цепнатини на стотици бронзови монети, най-късните от които носят лика на императорите Теодосий I и неговите синове. По същество това е развитие, но и повторение на обредните практики, свързани с поднасянето на късове керамика върху скалите.

Като хипотеза можем да напишем, че обединяващата нишка в изповядваните култове на връх Кози грамади е представата, че Зевс и Хера се настаняват на мястото на тракийска двойка божества от предримската епоха, и именно на това се дължи изключителната им популярност във вековете след Христа. Сходствата в ритуалните практики от ранножелязната епоха до края на III в. и топографския континюитет на позначими култови структури са в основата на подобна хипотеза.

За съжаление, по подобие на други значими арехологически обекти в планинската част на България, светилището на връх Кози грамади ще остане засега трудно достъпно, бавно разрушаващо се от природните стихии и нехайството на институците.

but also a repetition of the ritual practices connected with the offering pottery shards on the rocks.

As a hypothesis, we can write that the unifying thread in the professed cults on Kozi Gramadi was the notion that Zeus and Hera took the place of an Thracian divine couple from the pre-Roman era, and that their outstanding popularity in the centuries after Christ occurred namely because of that notion. The similarities in the ritual practices from the early Iron Age to the end of the 3rd century and the topographic continuity of certain significant religious structures are the basis of such a hypothesis.

Unfortunately, like with other important archeological sites in the mountainous parts of Bulgaria, the sanctuary on Kozi Gramadi will remain for now inaccessible and slowly collapsing under the natural elements and the neglect of the institutions

СЪКРАЩЕНИЯ ABBREVIATIONS

АОР – Археологически открития и разкопки
ГМПО – Годишник на музеите в Пловдивски окръг
ГНАМ – Годишник на Националния археологически музей
ГНБП – Годишник на Народната библиотека в Пловдив
ИАИ – Известия на археологимеския институт
ИМЮИБ – Известия на музеите от Югоизточна България
ThA – Thracia Antiqua

АНТИЧНИ АВТОРИ ANCIENT AUTHORS

Demosthenes Philip. I–III (по: Кацаров, Г., Д. Дечев, 1949. Извори за старата история и география на Тракия и Македония. София).

Herodotus (Historiae, ed: C. Hude, V, I, Oxford University Press, 1908).

Polyaen. Strateg (Wolfflin-Melber).

Strabo (Geographika. T. 1–3. BT: ed. A. Meineke. 1915–1925).

Theopomp. FrGrH2B (F. Jacoby. Die Fragmente der Griechischen Historiker I–III. Berlin – Leiden 1954.

Xenophon. Anabasis (по: Ксенофонт. Исторически съчинения. 1984. София. превод – Р. Стефанов).

ЛИТЕРАТУРА LITERATURE

Аврамова 2006: Д. Аврамова. Типология на един вид стомнички от Улпия Ескус – Известия на Националния исторически музей, том XVI, В. Търново, 2006, 95–117.

Агре 2002: Д. Агре. Ролята на камбанките в живота и погребалния обряд при траките. – В:Колекция „Камбана“ във Вършец. Вършец, София 2002, 14–17.

Агре 2007: Д. Агре. Археологически разкопки на тракийски укрепен обект в м. „Смилове“ в землището на гр. Копривщица. – Археологически открития и разкопки през 2006. София, 2007, 72–74.

Агре 2008: Д. Агре. Археологически разкопки на тракийски укрепен обект в м. „Смилове“ в землището на гр. Копривщица. – Археологически открития и разкопки през 2007. София, 2008, 222–225.

Агре, Дичев 2009: Д. Агре, Д. Дичев. Археологически разкопки на укрепен дом в м. „Голата нива“ край с. Синеморец, Община Царево. – Археологически открития и разкопки през 2008, София, 2009, 212–213.

Агре, Дичев 2010: Д. Агре, Д. Дичев. Археологически разкопки на тракийски укрепен обект в м. „Смиловене“, в землището на град Копривщица. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 214–217.

Балабанов 1984: П. Балабанов. Тракийски тюрзис близо до Бургас. – ИМЮИБ, VII, Пловдив, 1984, 11–38.

Божинова 2007: Е. Божинова. Археологически разкопки на връх Драгойна, с. Драгойново, общ. Първомай. – В: АОР през 2006, София, 2007, 82–85.

Божинова, Андонова 2008: Е. Божинова, Ант, Андонова. Археологически разкопки на тракийско селище на връх Драгойна, с. Драгойново, община Първомай. – В: АОР през 2007, София, 2008, 195–198.

Божкова, Ников 2010: Ан. Божкова, Кр. Ников. Археологическо проучване на комплекс от ями в землището на с. Малко Тръново, Община Чирпан – югозападен сектор, Предварителни бележки. Югоизточна България през хилядолетие пр. Хр. Варна, 2010, 213–220.

Бориславов, Думанов 2008: Б. Бориславов, Б. Думанов. "Тракийско светилище от Късната бронзова епоха и късноантично укрепено селище на връх Карабурун (Градището), община Баните, област Смолян", АОР през 2007. С., 2008, 141–144.

Ботева 2008: Д. Ботева. „За датирането на тракийските посветителни паметници", Известия на Регионален исторически музей Русе 12, 2008, 212–224.

Ботева 2011: Д. Ботева. Семиотичен поглед към тракийските вотивни релефи. – In: Varia Thracica. Studia in honorem Mariae Čičikova. Sofia, 2011, 116–123.

Ботушарова 1954: Л. Ботушарова, Приноси към религията на траките. – ГМПО, I, 1954, 203–216.

Бошнаков 2000: К. Бошнаков. Тракийска древност. Исторически очерци. София, 2000.

Бънов, Демирев 1991: П. Бънов, В. Демирев. Мегалити в Сливенско и култа към слънцето. – Интердисципланарни изследвания, 18, 1991, 155–160

Велков 1934: Иван Велков. „Разкопки в Мадара (1924–1928)", В: Мадара. Разкопки и проучвания. Т.I. С., 1934, 77–146.

Венедиков 1952: И. Венедиков. Светилището при с. Лиляче. – Известия на Археологическия институт, 18, 1952, 195–214.

Венедиков 1982: Ив. Венедиков. Тракийската топонимия в движение. Населението на Югоизточна Тракия. – Тракийски паметници 3. Мегалитите в Тракия, част 2, Тракия Понтика. София 1982, 92.

Вълчев 2011: Ив. Вълчев. Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I–IV в). Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „Доктор" София, 2011.

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България от края на I в. пр. н. е. до края на VI в. на н. е. Велико Търново, 2004.

Георгиева 1999: Р. Георгиева. Храна и хранене (края на II–I хил. пр. н.е.) – Етнология на траките. София, 1999, 71–105.

Герасимов 1946: Д. Герасимов. Разкопки на могили при Свети Кирилово. Изв. на Арх. Инст., 15, 1946, 182, рис. 67.

Гергова 1990: Д. Гергова. Гетското религиозно и политическо средище в „Сборяново" – нови данни за характера му. – Terra antiqa Balcanica, 4, 1990, 66–71

Гергова, Салкин, Байраков 2010: Диана Гергова, Асен Салкин, Димитър Байраков. „Светилище на Дионис на връх Острец, Велинград", АОР за 2009. С., 2010, 185–188.

Гоцев 2008: Алексей Гоцев. „Археологически проучвания в западното подножие на Голямата кулминация на тракийското светилище при с. Бабяк", В: Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. С., 2008, 45–64.

Гоцев, Божинова 2008: Алексей Гоцев, Елена Божинова. „Керамичният комплекс от ранножелязната епоха от тракийското светилище при с. Бабяк", В: Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. С., 2008, 73–94.

Делев 1997: П. Делев. Филип II и залезът на „голямото" Одриско царство в Тракия. Шуменски университет „Епископ Константин Преславски". Трудове на катедрите по история и богословие, 1, Шумен, 1997, 7–40.

Делев 2010: П. Делев. Някои проблеми на етнонимията в централна и Югоизточна Тракия – Югоизточна България през хилядолетие пр. Хр. Варна, 2010, 96–111.

Джингов, Машов 1985: Георги Джингов, Спас Машов. „Археологически проучвания край Лютиброд, Врачански окръг", Известия на музейте в Северозападна България 10, 1985, 37–70.

Димитров 1975: Б. Димитров. Тракийското селище Мастейра. Векове, 1975, 4, 56–68.

Димитрова 2002: Ст. Димитрова. Тежести за стан и прешлени за вретено. – Копривлен, том 1, София, 2002, 174–185.

Димитрова 2003: Д. Димитрова. Маврова могила край Старосел. – В: Пътят. Сборник научни статии, посветени на творчеството на д-р Георги Китов. София, 2003, 73–87.

Добруски 1896: В. Добруски. „Материали по археологията на България", СбНУНК 13, 1896, 398–442.

Добруски 1900: В. Добруски. „Материали по археологията на България", СбНУНК 16–17, 1900, 3–146.

Добруски 1922: В. Добруски. Антични паметници из България – Годишник на Народния музей за 1921,София, 1922, 147–151.

Домарадски 1987: Домарадски, М. Мястото на нумизматичните данни в проучването на тракийската култура от късножелязната епоха. – Нумизматика, 4, 1987, 4–18.

Домарадски 1990. Мечислав Домарадски. „Сондажни проучвания на връх Острец при Велинград", АОР през 1989 г. 1990, 50–51.

Домарадски 1994. М. Домарадски. „Светилище на връх Острец при Велингард", В: Славиеви гори. Сборник. Т. I. Пазарджик, Беллопринт, 1994, 126–136.

Домарадски 1994a: Мечислав Домарадски. „Култови места край скали и на върхове", Епохи II, 1994, 4, 33–36.

Домарадски 2002: М. Домарадски. „Тракийските култови места (втората половина на II–I хилядолетие пр. Хр.)", В: Studia Archaeologica 2. Сборник изследвания в чест на проф. Атанас Милчев. С., Университетско издателство „Свети Климент Охридски", 2002, 57–85.

Домарадски, Юрукова 1990: М. Домарадски Й, Юрукова. Нов център на тракийската култура – с. Ветрен, Пазарджишко. – Нумизматика, кн.3, 1990, 3–19)

Домардски 1990: Домарадски, М. Тракийската култура през късножелязната епоха в Родопите и горните течения на Марица, Места и Струма. – Тракийската култура в Родопите и горните течения на реките Марица, Места и Струма. Смолян. 1990

Дончева 2005: Ив. Дончева. Оброчни паметници на Зевс Сбелсурд от територията на Североизточна България. – Тракия и околния свят. Миф 9. София, 2005, 345–358.

Дякович 1905. Борис Дякович. „Тракийско оброчище до с. Новосел", ПСп на Бълг. книжовно дружество в София 16, 1905, кн. 65, 141–146.

Иванов 2011: С. Иванов. Строителна керамика. – В: Кози грамади, I. София, 2011, 168–179.

Иванов 2012: С. Иванов. Употреба на строителна керамика. – В: Кози грамади, II. София, 2012, 168–179.

Иванов, Бараков 2006: Р. Иванов, В. Бараков. Проучване на светилище на Тракийския конник край Трявна. В: АОР през 2005, София 2006, 210–211.

Илиев 1980a: Ил. Илиев. „Светилище на Хероса край село Дряново, Ямболско", ИМЮИБ 3, 1980, 35–41.

Илиев 1980b: Ил. Илиев. „Светилище на Хероса край село Дряново, Ямболски окръг", ThA 7, 1980, 45–80.

Карадимитрова 1993: Кр. Карадимитрова. „Вотивна пластика от Акве Калиде", ГНАМ 9, 1993, 69–74.

Кацаров 1914: Г. Кацаров. „Светилище на Зевса и Хера при Копиловци (Кюстендилско)", ИБАД 4, 1914, 80–112.

Кацаров 1922: Г. Кацаров. Цар Филип II Македонски. История на Македония до 336 г.

пр. Хр. София, 1922.

Кацаров 1925: Гаврил Кацаров. „Тракийското светилище при с. Дийникли”. ГНБП 1925, 127–169.

Кисьов 1990: К. Кисьов. „Скални светилища в Родопите и Горнотракийската низина, представени с археологически материали и обекти от Смолянско и Пловдивско”, В: Тракийската култира в Родопите и горните поречия на Марица, Места и Струма. С., Издателство на Българската академия на науките, 1990, 64–74.

Кисьов 1997: К. Кисьов. Двойната брадва като символ на Одриската държава в периода VI–I в. пр. Хр. – Проблеми на изкуството, 3 – 4, 1997, 39 – 41.

Кисьов 2004: К. Кисьов. Тракийската култура в региона на Пловдив и течението на р. Стряма през втората половина на I хил. пр. Хр. София, 2004.

Кисьов 2005: К. Кисьов. Тракия и Гърция в древността. Част 1. Могилни гробници от класическата епоха в община Калояново. Пловдив, 2005.

Кисьов, Божинова 2005: К. Кисьов, Е. Божинова. Сондажни археологически проучвания на обект на връх Драгойна, с. Буково, и теренни обхождания в землищата на селата, Буково, Драгойново, Брягово и Искра, община Първомай. – В: АОР през 2004, София, 2005, 117–120.

Кисьов, Давидова 2008: К. Кисьов, Д. Давидова. „Археологически разкопки на тракийско скално светилище в м. Заград, край село Забърдо, община Чепеларе”, АОР през 2007 г. С., 2008, 193–195.

Колев 1985: В. Колев. Монетите от светилището. – В: Историко-археологически и етнографски изследвания в Софийски окръг. I (Студентски проучвания VII/1). София, 1985, 93–185.

Кратка енциклопедия. Тракийска Древност, 1993.

Кузманов 1992: Г. Кузманов. Антични лампи. София, 1992.

Любенова 1980: В. Любенова. Заключение. – В: Тракийски паметници. Том II. Тракийски светилища. София, 1980, 138–140.

Маджаров 2009: М. Маджаров. Тракийският емпорион от V – IV. пр. Хр. край с. Кръстевич. В. Търново, 2009.

Маджаров, Танчева 2008: М. Маджаров, Д. Танчева. Археологически разкопки на тракийско светилище от V–IV в. пр. Хр. при с. Кръстевич, община Хисаря. – В: Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 149–151.

Маджаров, Танчева 2010: М. Маджаров, Д. Танчева. Археологически разкопки на тракийски култов комплекс от V–III в. пр. Хр. в местността Секизарман при с. Кръстевич, община Хисаря. – В: Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 199–201.

Маджаров, Танчева 2009: М. Маджаров, Д. Танчева. Археологически разкопки на тракийски селищен комплекс от V–IVв. пр. Хр. при с. Кръстевич, Община Хисаря. – Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 240–243.

Маджаров, Танчева 2009: М. Маджаров, Д. Танчева. Археологически разкопки на тракийски култов комплекс от V–IVв. пр. Хр. при с. Кръстевич, Община Хисаря. –Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 195–198.

Маджаров, Танчева, Тачихара, Кьосева, 2007: М. Маджаров, Д. Танчева, Т. Тачихара, З. Косева. Археологически разкопки на тракийското светилище при с. Кръстевич, Община Хисаря. – Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 164–167.

Манавска 1985: Веселка Манавска. „Тънкостенна фина керамика и керамика със зелена глазура“, В: Историко-археологически и етнографски изследвания в Софийски окръг. I. Студентски проучвания VII–1. С., 1985, 187–242.

Маразов 1992: И. Маразов, Мит, ритуал и изкуство у траките. София, 1992.

Маразов 1992а: Ив. Маразов. Видимият мит. София, 1992.

Маразов 1992б**:** Ив. Маразов. Човек, мит, култура. София, 1992.

Маразов 1993: И. Маразов, Фиала. В*:* Кратка енциклопедия тракийска древност. София, 1993, 294–295.

Миков, Джамбазов 1960. В. Миков, Н. Джамбазов. Деветашката пещера. С., Българска академия на науките, 1960. 200 с.

Минков 2011: П. Минков. Кариери за добиване на гранит от района на резиденцията в м. Кози грамади. В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 2011, 198–209

Младенова 1963: Я. Младенова, Новопостъпили оброчни паметници в Археологическия музей в София. – Археология V*,* 1963, 4*,* 27–3.

Младенова 1966: Я. Младенова. „Към култа на Зевс и Хера в нашите земи", Археология 1966*,* 3, 34–38.

Монахов 2003: С. Монахов. Греческие амфоры в Причерноморье. Москва – Саратов, 2003.

Мушмов 1912: Н. Мушмов. Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. София, 1912

Нехризов 1996: Г. Нехризов. Сондажни проучвания в пещерата „Самара" при с. Рибново, общ. Крумовград. – АОР през 1995 г. Сандански, 1996, 111–112.

Николов 1978: Васил Николов. „Тракийско светилище на връх Петровски кръст в Чепън", Векове 1978*, 2*, 40–52.

Нинов 2008: Л. Нинов. Животински останки на светилището при Бабяк – Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. София, 2008, 185–189

Овчаров 2005: Н. Овчаров. Перперикон. Цивилизация на скални хора. София, 2005.

Огненова-Маринова 1984: Л. Огненова-Маринова. Дребни находки, теракоти, скулптура. – В: Севтополис, т. I, Бит и култура, София, 1984, 159–223.

Панайотов, Гиздова, Конева 1979: Ив. Панайотов, Н. Гиздова, Б. Конева. „Тракийската крепост в м. Алков камък при с. Костандово, Пазарджишки окръг", АОР през 1978 г. С., 1979, 61–63.

Пейков 1971: Ат. Пейков. Някои предварителни резултати от разкопките и проучванията в пещерата „Топчика" през 1969 г. ГНАМП,VII, Пловдив 1971, 7–37

Полиняк 2009: Фр. Полиняк. Раждането на гръцкия град. Култове, пространство и общество. София, 2009.

Попов 2002: Христо Попов. Урбанизация във вътрешните райони на Тракия и Илирия през VI–I в. преди Христа. София, 2002. 378 с.

Попов 2002: Хр. Попов. Строителна керамика. – В: Копривлен, I, София, 2002, 186–190.

Порожанов 2010: К. Порожанов. Двадесет резиденции на одриските царе. Научни известия, г. VI, кн. 1–2, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски", Университетско издателство „Неофит Рилски". Благоевград, 2010, 17–29.

Порожанов 2011: К. Порожанов. Одриското царство, полисите по неговите крайбрежия и Атина от края на VI в. до края на 341 г. пр. Хр. Studia Thracica 14. Благоевград, 2011.

Порожанов 2012: К. Порожанов. Тракийската цивилизация в началата на два континента и по крайбрежията на три морета. Thracia Antiqva, София, 2012.

Рабаджиев, Лозанов 2008а: К. Рабаджиев, Ив. Лозанов. „Археологически проучвания в м. „Жельова чешма", с. Крепост, община Димитровград, АМ „Марица", км. 42+020–42+300", АОР през 2007 г. С., 2008, 493–498.

Рабаджиев 2013: К. Рабаджиев. Иманигерното пространство на траките: Светът на отвъдното. – Сборник в памет на академик Д. П. Димитров. София, 2013, 133–153.

Рибаров 1991: Г. Рибаров. Фауната на Кабиле (I хил. пр. н. е – VI в. от н.е.) по останки от диви и домашни животни. Кабиле том 2,156–167

Стоянов Т. 1984: Ст. Т. Бизия като център на тракийската култура. В: Странджанско-Скарски сборник, том II, книга 2. Малко Търново, 1984, 35–44.

Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006: Т. Стоянов, Ж. Михайлова, Кр. Ников, М. Николаева, Д. Стоянова. Гетската Столица в Сборяново. София, 2006.

Стоянова 2008: Д. Стоянова. За хронологията на гробницата в могила Голяма Косматка. – В: Проблеми и изследвания на тракийската култура III (2008), Казанлък, 92–107.

Стоянова, под печат: Строителна керамика – В: Сборяново, III. Тракийският град (под печат).

Тачева 1994: М. Тачева. Надгробните могили при Дуванлий, Пловдивско – родов некропол на Одриската династия на Терес (V–IV в.) – Първи международен Симпозиум „Севтополис“. Надгробните могили в Югоизточна Европа. В. Търново, 1994, 145–148.

Тачева 2006: М. Царете на древна Тракия. Част 1, София, 2006.

Тенчова 2006: Алена Тенчова. „Оброчни плочки с изображение на Зевс от Долна Мизия и Тракия (в земите на Република България), I–III в. сл. Хр.”, В: Образ и култ в древна Тракия. Аспекти на формирането на тракийския образен език. Велико Търново, Фабер, 2006, 136–170.

Тодоров 2013: Ив. Тодоров. Издследване върху античната история на Тракия през XIX в. в България. Z Dejin Veddy o Antickem Staroveku. 3. Tato publicace je venovana vyznamnemu ceskemu badateli zabyvajicimu se dejinami a kulturou antickeho staroveku profesorovi PhDr PAVLU OLIVOVI. Dr Sc. k jeho zivotnimu jubileu.. Ed. Igor Lisovvy. Ostrava, 2013, 117–128.

Тонкова 2007а: Милена Тонкова. „Депа за дарове и дарове от късножелязната епоха от светилището при Бабяк, Западни Родопи”, ГНАМ 11, 2007, 51–85.

Тонкова 2008а: Милена Тонкова. „Светилището при Бабяк: обща характеристика, проучвания на Малкото възвишение (сектор Север)”, В: Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. С., 2008, 30–44

Тонкова 2008б. Милена Тонкова. „Даровете от късножелязната епоха от светилището при Бабяк, Западни Родопи”, В: Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. С., 2008, 95–119.

Тонкова 2010: М. Тонкова. Резултати от проучванията на Източния секторна тракийското ямно светилище от V – началото на III в. пр. Хр. в м. „Кузлука”, с. Малко Тпъново, общ. Чирпан. Югоизточна България през хилядолетие пр. Хр. Варна, 2010, 198–212.

Торбатов 2001: С. Торбатов. Античното култово средище край Телериг (предварително съобщение). – Научни съобщения на Съюза на учените в България – клон Добрич, 3, 2001, 141–147.

Торбатов 2004: С. Торбатов. Неизвестно тракийско скално светилищев Южна Добруджа. – Археология, 1–2, 2004, 77–82.

Торбатов 2005: С. Торбатов. ῞Ηρος ῾Ηφαίστος (предварителни данни за античния култов център край Телериг, Южна Добруджа). – In: Heros Hephaistos. Studia in honorem Liubae Ognenova-Marinova. Veliko Tarnovo, 2005, 80–91.

Торбатов 2006: С. Торбатов. Тракийско светилище от края на късножелязната и ранноримската епоха край Ефрейтор Бакалово, Добричко. – ИАИ, т. XXXIX, 2006, 149–158.

Торбатов 2007: С. Торбатов (ред). „Скалният комплекс Водна-Тъмно край Табачка. Археологическо проучване”, Известия на Регионален исторически музей Русе, 11, 1, 2007. 128 с.

Торбатов 2009а: С. Торбатов. Мездра през римската епоха и късната античност. – В:

Л. Крумова (ред.). Мездра. Кратък исторически очерк. София, 2009, 33–51.

Торбатов 2013: С. Торбатов. Монети – Светилище на Тракийския конник край Сostра. София, 2013, 141–188

Торбатов 2013а: Торбатов, С. Дребни предмети. – Светилище на Тракийския конник край Состра. София, 2013, 201–228.

Фол 1990: Ал. Фол. 1990. Политика и култура в древна Тракия. София.

Фол 1993: В. Фол. Скалата, конят, огъня. София, 1993.

Ханджийска-Янкулова 2012: В. Ханджийска-Янкулова. Битова керамика от укрепената резиденция в подножието на връх Кози грамади (материали от проучванията през 2011 г.) В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. II, София 2012, 103–130.

Христов 1997: Ив. Христов. Тракийски култови паметници в Хемус. Минало, кн. 1, 5–14.

Христов 1999: Ив. Христов. Планинска Тракия. Население, Култура и религия в древността. В. Търново, 1999.

Христов 2006: Ив. Христов. Тайнствената тракийска резиденция, крепост и светилище на одриските царе в Средна гора (V–IV в. пр. Хр). В. Търново, 2006.

Христов 2008: Ив. Христов. Тракийското наследство в Същинска Средна гора. Какво ново разкрива планината на изследователите? В: Христов, И., Д. Атанасов, А. Ангелов (съставители). Тракийският храм в Старосел, София, 2008, 19–35.

Христов 2010: Ив. Христов. Храмът на безсмъртните. Проучвания на монументални паметници в северозападната периферия на одриското царство края на V – средата на IV в. пр. Хр. София, 2010.

Христов 2011: Ив. Христов. Крепост и светилище на връх Кози грамади. В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 13–41.

Христов 2011а: Ив. Христов. Укрепителна система. – В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. 1, 2011, 47–80.

Христов 2011в: Ив. Христов. Некрополи. – В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 2011 195–197;

Христов 2011г: Ив. Христов. Древни пътища в района на връх Кози грамади. – В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 2011, 211–216;

Христов 2011д: Ив. Христов. Археологическият комплекс на връх Кози грамади и земите на Одрисите. В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. I, 2011, 217–231.

Христов 2011е: Ив. Христов. Желязна брадва-скиптър с позлата от фонда на Национален исторически музей – Известия на НИМ, том 23, 2011, 46 – 50.

Христов 2012: Ив. Христов. Укрепителна система и вътрешна планировка на одриската царска резиденция. Проучвания – сезон 2011 В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. II, 2012, 9–57.

Христов 2012в: Ив. Христов. Военни действия пред крепостните стени на резиденцията през 341 г. пр. Хр. – по данни от находките на оловни ядра за прашка. Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр. Том II, София, 2012, 79–90.

Христов 2012а: Ив. Христов. Наблюдения върху архитектурата на монументална постройка, част от светилището на връх Кози грамади. Кози грамади том 2, 91–102

Христов 2012б: Ив. Христов. Поселищна система по южните склонове на Същинска Средна гора – землищата на селата Кръстевич, Красново, Старосел, Мътеница и Елешница.

В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. II, 2012, 131–188.

Христов Стоянова 2011: Ив. Христов, Д. Стоянова. Монументална сграда – Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр. Том I, София, 2011, 81–115.

Христов, Манов 2011: Ив. Христов, М. Манов. Оловни тежести за прашка от района на тракийската владетелска резиденция при връх Кози грамади. Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр. Том I, София, 2011, 119–132

Христов, Янкулова 2011: И. Христов, В. Ханджийска-Янкулова. Скално светилище на връх Сборови грамади. – В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора VIII–I в. пр. Хр., Т. 1, 2011. 191–194;

Чангова 1981: Й. Чангова. Тракийското селище от I хил. Пр. Хр. Перник, I София, 1981, 52–107.

Чичикова, Стоянова, Стоянов 2012: М. Чичикова, Д. Стоянова, Т. Стоянов. Царската гробница с кариатидите. Исперих, 2012.

Юрукова 1975: Й. Юрукова, Първият монетен тип с изображение на конник в Тракия и неговото разпространение. – Изкуство, 1975, 3–4, 39–44.

Юрукова 1992: Й. Юрукова. Монети на тракийските племена и владетели. – В: Монетни съкровища от българските земи. Т. I. София, 1992.

Archibald 1998: Z. Archibald. The odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked. Oxford, 1998, 158–165

Boschnakov 1990 – 1991: K. Boschnakov. Die Thraker "Tetrachoritai". – Talauta, 22–23, 1990–1991, 7–13.

Boteva 2011: D. Boteva. The „Thracian Horseman" reconsidered. – In: I. Haynes (ed.). Early Roman Thrace. New Evidence from Bulgaria (Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 82). Portsmouth – Rhode Island, 2011, 84–105.

Christov 2001: Iv. Christov. Rock Sanctuaries of Mountain Thrace, V. Tarnovo, 2001.

Christov, Manov 2011: Iv. Christov, M. Manov. Ancient Macedonian Sling Bullets from the Area of a Thracian Rulers Residence near the Peak of Kosi Gramadi. – Archaelogia Bulgarica, XV, 2011, 21–34

Detschew 1957: Dimiter Detschew. *Die thrakischen Sprachreste*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophish-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XIV. Wien, Rudolf M. Rohrer, 1957. ix+584 p.

Domaradski 1994: M. Domaradski. Les lieux de culte thraces /deuxieme moitie du II-e ler mil. av. s. c. Nellis, III, 1994, 69–97.

Gaebler 1935: H. Gaebler. Die antiken Munzen von Makedonien und Paionia, 2, Berlin, 1935.

Hristov 2008: Iv. Hristov. The Thracian Residence, Fortress and Sanctuary of the Odryssae Tsars in Sredna gora. Fift to Fourt Centuari BC. По пътя на миналото. Сборник научни статии по повод 65-годишнината на д-р Георги Китов. София, 2008, 213–220

Hristov, Barakov 2003: Ivan Hristov, Venelin Barakov. „Thracian Rock Sanctuary in the Vicinity of Diskoduratere", *Thracia XV. In honorem Annorum LXX Alexandri Fol*. S., 2003, 691–698.

Kazarow 1938: G. Kazarow. Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien (Dissertationes Pannonicae, ser. II, fasc. 14). Budapest, 1938.

Kolarova, Bospatchieva 2005: V. Kolarova, M. Bospatchieva. The fortress walls on the Nebettepe, Plovdiv, before the establishment of the Roman rule in Thrace. – In: J. Bouzek, L. Domaradzka (eds.),

Musil 1996: J. Musil. Roof tiles. – In: Pistiros I. Excavations and Studies. Prague, 1996, 47–62.

Nankov 2013: Em. Nankov. Playful in Life andd after Death: Board Games in Early Hellenistic Thrace – The Thracians and theirs Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th international Congress of Thracology. Brasov 2013, 277–288.

Oppermann 2006: M. Oppermann. Der Thrakische Reiter. Des Ostbalkanraumes im Spannungsfeld von Graecitas, Romanitas und Lokalen Traditionen. Langenweissbach, Beier & Beran, 2006. 414 p., 88 Tafeln.

Orlandos 1968: A. Orlandos. Les matйrieux de construction et la technique architeturale des anciens Grecs. Paris, 1968, part II.

Peter 1997: U. Peter. Die Munzen der thrakischen Dynasten (5–3 Jh. v. Chr.). Berlin, 1997.

Porozhanov 2009: K. Porozhanov. The Residences of the Odrysian Rulers. *Thracia*, 18, In Memory of Alexander Fol. *Professor Alexander Fol* Centre of Thracology, Eyes Advertising Agency. Sofia, 2009, 255–270.

Porozhanov K. 2009: Porozhanov K. The Residences of the Odrysian Rulers. *Thracia*, 18, In Memory of Alexander Fol. *Professor Alexander Fol* Centre of Thracology, Eyes Advertising Agency. Sofia, 2009, 255–270.

Price 1991: M. Price. The Coinage in Name of Alexander the Great and Philip Archidaeus. Zurich/London, 1991.

RIC III: H. Mattingly, E. Sydenham. The Roman Imperial Coinage. Vol. III. Antoninus Pius to Commodus. London, 1930.

RIC IV/1: H. Mattingly, E. Sydenham. The Roman Imperial Coinage. Vol. IV.

RIC IV/2: H. Mattingly, E. Sydenham, C. Sutherland. The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part II. Macrinus to Pupienus. London, 1938.

RIC IX: The Roman Imperial Coinage. Vol. IX

RIC V/1: P. Webb. The Roman Imperial Coinage. Vol. V. Part I. London, 1927.

RIC V/2: P. Webb. The Roman Imperial Coinage. Vol. V. Part II. London, 1933.

RIC VI: C. Sutherland. The Roman Imperial Coinage. Vol. VI. From Diocletian's reform (AD 294) to the death of Maximinus (AD 313). London, 1967.

RIC VII: P. Bruun. The Roman Imperial Coinage. Vol. VII. Constantine and Licinius AD 313–337. London, 1966.

RIC VIII: C. Sutherland. The Roman Imperial Coinage. Vol. VIII. London, 1981.

Robinson 1941: D. Robinson. Slingbullets. In: Excavations at Olynthus. Part X: Metal and Miscellaneous Finds. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1941, 418–443.

Schulze-Dorrlamm 2009: M. Schulze-Dorrlamm. Byzantinische Gurtelschnallen und Gurtelbeschlage im Romisch-Germanishen Zenralmuseum. Teil 1, Mainz 2009, s. 38–40, Abb 32.

Simon 1986: C. Simon. The archaic votive offerings and cults of Ionia. Michigan, 1986.

SNG ANS: Sylloge Nummorum Graecorum. American Numismatic Society. Macedonia II, New York, 1994.

The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradzki, with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria", Kazanlak 1999. BAR International Series 1350, Oxford, 2005, 69–83.

Tonkova, Savatinov 2001: M. Tonkova, S. Savatinov. Thracian Culture of the Late Iron Age. – In: I. Panayotov, B. Borisov, R. Georgieva (eds.) Maritsa-Iztok. Archaeological Research, vol. V, Radnevo (2001), 95–126.

Topoleanu 2012: F. Topoleanu. Lămpile antice din colecţiile Muzeului Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova – Ploieşti. Ploieşti, 2012.

Tsontchev 1941: Tsontchev 1941. D. Tsontchev. *Le sanctuaire thrace près du village de Batkoun*. S., Iprimerie de l'etat, 1941. 79p+67 planches.

Vagalinski 1997: L. Vagalinski. “On the Upper Chronological Limit of the Votive Reliefs of the Thracian Horseman”, *Archaeologa Bulgarica 1997, 2*, 46–50.

Velkov V. 1978: Velkov V. Die Thrakische Stadt BIZYE. In: *Studia in honorem V. Beschevliev*. Sofia, 1978, 174–181.

Winter 1990: N. Winter. Defining regional styles in Archaic Greek architectural terracotas. HESPERIA. Journal of the American School of Classical Studies at Athens, 59, 1990, 13–411.

Zimmerman 1990: K. Zimmerman.Archaische Dachterrkotten aus Histria. – HESPERIA. Journal of the American School of Classical Studies at Athens, 59, 1990, 13–33.